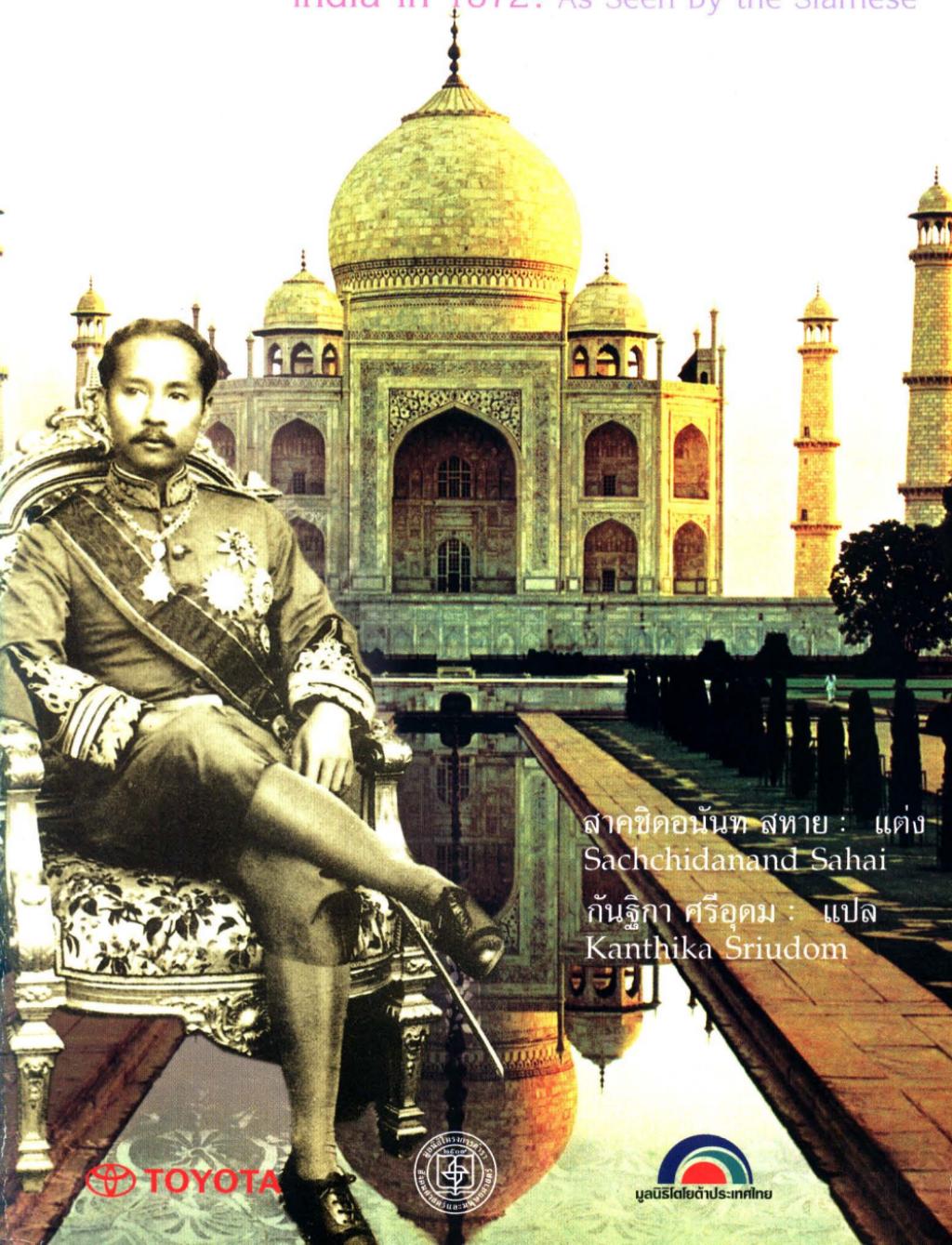

หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เนื่องในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๑๕๐ ปี

ร. & เลิศ จอมเดียว

India in 1872: As Seen by the Siamese

สาคชิดอนันนท์ สหาย : แด่ปง
Sachchidanand Sahai

กันธิกา ศรีอุดม : แปล
Kanthika Sriudom

TOYOTA

บุคลบาร์เบอร์เช้าน้ำประเทศไทย

ร.5 เส็ตจอนเดีย

India in 1872 :
As Seen by the Siamese

โดย

สาคชิดอนันท สหาย
Sachchidanand Sahai

แปลโดย

กันธิกา ศรีอุดม
Kanthika Sriudom

จัดพิมพ์โดย

นิตยสารและเอกสารประวัติศาสตร์

TOYOTA

ร. 5 เสต็จจินเดีย

India in 1872 : As Seen by the Siamese

ผู้แต่ง

สาคชิดอนันต์ สหาย

Sachchidanand Sahai

ผู้แปล

กัณฐิกา ศรีอุดม

Kanthika Sriudom

บรรณาธิการ

ธารงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

Thamrongsak Petchlert-anan

รูปถ่าย

ล้ำยวน เพชรสังสว่าง

แบบป่า-ประสาทการจัดพิมพ์

Dream Catcher Graphic Co.,Ltd.

โทร 02-455-3992, 02-455-3995

พิมพ์ครั้งแรก : พฤศจิกายน 2546

จำนวนพิมพ์ 2,000 เล่ม

ISBN 974-91625-3-6

ราคา 290 บาท

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย

TOYOTA THAILAND FOUNDATION

87/2 ชั้น 42 ชื่อ Arun ทาวเวอร์ ถนนอุรุพงษ์ แขวงวัฒนา เมืองพญาไท กรุงเทพฯ 10330 โทรศัพท์ 02-305-2068-9 โทรสาร 02-305-2954-6
87/2 CRC Tower, All Seasons Place, Wireless Road, Lumpini, Pathumwan, Bangkok 10330 Tel: 02-305-2068-9 Fax: 02-305-2954-6

มูลนิธิโครงการดำเนินการศึกษาศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

413/38 ถนนอุรุพงษ์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 โทร-โทรสาร 02-433-8713

413/38 Arun-amarin Road, Bangkok 10700, Tel-Fax : 02-433-8713

Home Page : <http://www.textbookproject.com>

จัดทำหน่วยโดย

ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โทร. 02-255-4433 www.chulabook.com, e-mail : cubook@chula.ac.th

สารบัญ

หน้า

ค่าน้ำ : ชานุวิทย์ גהญตรศิริ	(5)
ค่าน้ำผู้แต่ง	(26)
ประวัติผู้แต่ง	(29)
จากใจผู้แปล	(30)
ประวัติผู้แปล	(32)
คำແແລງມູລນິຫຼືໂຕໂຢຕ້າປະເທດໄກຍ	(33)
รายงานຄວາມກາຮຽນມູລນິຫຼືໂຕໂຢຕ້າປະເທດໄກຍ	(36)
รายงานຄວາມກາຮຽນການບົກຄົກມູລນິຫຼືໂຕໂຢຕ້າປະເທດໄກຍ	(37)
คำແແລງມູລນິຫຼືໂຄງການດໍາລັງຄມຄາສຕ່ຽງແລ້ມນຸ່ຍຄາສຕ່ຽງ	(38)
รายงานຄວາມກາຮຽນການບົກຄົກມູລນິຫຼືໂຄງການດໍາລັງຄມຄາສຕ່ຽງແລ້ມນຸ່ຍຄາສຕ່ຽງ	(40)
บทนำ	1
ตอนที่ 1 : ความเข้าใจของชาวสยามที่มีต่ออินเดียหลังการจลาจลครั้งใหญ่	11
1. บริบทโลกของการเสด็จประพาส	13
2. การเดินทางที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน	43
3. สีสันเจิดจังในอินเดีย	57
4. ความประทับใจของลื่อมலชน	170
5. นโยบายการทูตเจ็ดก้าว	180
6. การประลองยุทธที่เมืองเดลี	199
7. การค้นคว้าของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับกรณี ค.ศ. 1857	223
8. การพิชิตหน้ากบพุทธศาสนาในอินเดีย	259
9. จำกเบงกอลหนั่มน้ำสู่สยามหนั่มน้ำ	287
10. ผลที่เกิดขึ้นตามมา	310
ภาคผนวก : ระยะทางเสด็จประพาสอินเดีย	318

ตอน 2 : เอกสารชั้นต้นจากหนังสือพิมพ์และหอจดหมายเหตุที่เกี่ยวข้องกับการเด็จบุรพาสินเดีย	327
1. The Siam Repository 1871, 1872, 1874	328
2. The Illustrated London News	375
3. The Journal of Rev. Dan Beach Bradley, M.D.	377
4. The Pioneer	378
5. The Englishman	403
6. The Friend of India	421
7. The Madras Mail	434
8. The Indian Public Opinion and Panjab Times	447
9. The Hindoo Patriot	458
10. Kavivachan Sudha	470
11. Archival Sources: National Archives of India, New Delhi	473
12. Major E. B. Sladen's Report National Archives of India, New Delhi	492
บรรณานุกรม	537

หมายเหตุ :

การแปล "ตอนที่ 1 : ความเข้าใจของชาวสยามที่มีต่ออินเดียหลังการจลาจลครั้งใหญ่" นั้น คำอธิบายที่มีเครื่องหมาย * (ดอกจัน) ในแต่ละหน้า รวมทั้งคำอธิบายในเครื่องหมาย [] เป็นการค้นคว้าจัดทำขึ้นโดยผู้แปล

"ภาคผนวก : ระยะทางเด็จบุรพาสินเดีย" นั้นเป็นการค้นคว้าจัดทำขึ้นโดยผู้แปล

คำนำ

รัชกาลที่ 5 กับการเด็จฯ อินเดีย พ.ศ. 2414 และความเข้าใจต่อการปฏิรูปแห่งรัชสมัย

ชาญวิทย์ เกษตรคีริ

เกริ่นนำ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงได้รับการถวาย “พระสมัญญานาม” มากมาย หนึ่งในนั้น ก็คือ “พระมหาภัตตริย์ผู้เปิดโลกแห่งการเดินทาง” หรือ The King Who Opened the World of Traveling

ในช่วงรัชสมัยของพระองค์ 42 ปีระหว่าง พ.ศ. 2411-2453 (1868-1910) ได้เด็จต่างประเทศเป็นระยะทางไกลและอย่างชนิดที่ไม่เคยมีพระมหาภัตตริย์ไทยพระองค์ใดได้ทรงกระทำมาก่อน การเด็จพระราชดำเนินเดียงล่าว มีทั้งที่เป็นเรื่องของวิชาชีพและภารกิจทางการค้าเรียนสำหรับพระราชนาจาร และในบางกรณีก็เป็นเรื่องของการส่วนพระองค์หรือที่เรียกว่าในสมัยนั้นว่า “ไปรเวต”

รัชกาลที่ 5 เด็จต่างประเทศรวมทั้งสิ้น 6 ครั้ง (ทั้งนี้โดยไม่นับรวมการเด็จรัฐมลายูทางเหนือ คือ กลันตัน และตรังกานู (รวมทั้งปัตตานี) ในสมัยที่ยังเป็นรัฐบริษัทของสยามอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2331 หรือ ค.ศ. 1888 และไม่นับการเด็จเยือนปากช่องเด่นระ弄 พังงา ตั้งงา ภูเก็ต เลยข้ามไปยังลังกาวี ปีนังและเค叻ท์ระหว่าง 16 เมษาคม ถึง 15 มิถุนายน พ.ศ. 2433 หรือ ค.ศ. 1890) คือ

1. 2413/1871 เด็จลิงค์โพร์และชาวอย่างเป็นทางการ รวมระยะเวลา 38 วัน ระหว่างวันที่ 9 มีนาคม ถึง 15 เมษาคม มีผู้ติดตามทั้งสิ้น 208 คน
2. 2414/1871-72 เด็จอินเดียอย่างเป็นทางการ ขาไปผ่านและแวงสิงคโปร์ มะละกา ปีนัง มะละเหมือง ย่างกุ้ง ขาดลับผ่านภูเก็ต ไทรบุรี หาดใหญ่ สงขลา รวม 92 วัน มีผู้ติดตาม 40 คน (แล้วจะว่างเว้นการเด็จไปถึง 24 ปี ยกเว้นในกรณีเด็จรัฐมลายูทางเหนือ กับลังกาวี และปีนังที่กล่าวข้างต้น)

3. 2439/1896 เสด็จสิงคโปร์และชาวครั้งที่สองเป็นการส่วนพระองค์ 9 พฤษภาคม ถึง 28 สิงหาคม รวม 3 เดือนถ้า 19 วัน สำหรับเที่ยวนี้ มีนักวิชาการกล่าวสรุปว่าเป็นการเตรียมตัวซ้อมใหญ่ของการที่จะไปญี่ปุ่นเป็นอีกด้วย
4. 2440/1897 เสด็จญี่ปุ่นครั้งแรกอย่างเป็นทางการ 9 เดือน
5. 2444/1901 เสด็จชาวเป็นครั้งที่สามเป็นการส่วนพระองค์ 80 วัน
6. 2450/1907 เสด็จญี่ปุ่นเป็นการส่วนพระองค์เป็นครั้งที่สองและครั้งสุดท้าย และมีพระราชินพธ์ “ไกลบ้าน” ระหว่างวันที่ 27 มกราคม 2449 และ เสด็จกลับเมื่อ 17 พฤษภาคม 2450 รวมเวลาเกือบ 8 เดือน โดยทั่วไปในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น มักจะเน้นอยู่

2 ประการ คือ

1. การเสด็จฯ ญี่ปุ่นทั้งสองครั้ง ในปี พ.ศ. 2440 (ค.ศ. 1897) และ พ.ศ. 2450 (ค.ศ. 1907)
2. การเสด็จตั้งกล่าวนำมาซึ่งการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยกล้ายเป็น “รัฐชาติ” (nation-state) ที่ทันสมัยอย่างในปัจจุบัน (แม้ว่าในรัชสมัยของพระองค์ นามของประเทศ คือ สยาม หรือ Siam ที่ใช้ประเทศไทย หรือ Thailand ไม่ และรองของประเทศ คือช้างเผือกบนพื้นแดง ที่ใช้ชื่อ “ไตรรงค์ไม้ก็ตาม) และที่สำคัญคือ ติดความว่าการเสด็จญี่ปุ่นดังกล่าว เป็นวิเทศน์化ที่ทำให้สยามรออดพันจากการตกเป็น “อาณานิคม” เมื่อขึ้นของพระรัชกาล มีการยกตัวอย่างพระรูปที่ทรงฉายร่วมกับพระเจ้าชาร์แห่งรัสเซียมาเป็นข้อสนับสนุน เป็นต้น

สมมุติฐานะแล้วข้อสรุปดังกล่าวทั้งสอง อาจจะถูกต้องในบางระดับ แต่หากจะศึกษาจากประวัติศาสตร์อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว เราอาจจะได้ข้อสรุปใหม่ ดังนี้ คือ

1. การเสด็จตั้งประเทศในสมัยต้นรัชกาลเมื่อยังเป็นยุวกษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างการเสด็จเมื่อขึ้นขององค์กษัตริย์ คือ สิงคโปร์ (และชาวของยอแลนด์) พ.ศ. 2413 (นับแบบปฏิทินเก่า) และการเสด็จอินเดีย (กับพม่า) ในปี พ.ศ. 2414 มีความล้ำค่ายิ่งยวดต่อการ “ปฏิรูป” และนโยบายของราชสำนัก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ภาพหลังการขึ้นครองราชสมบัติรัช พ.ศ. 2412)

สยามในสมัยรัชกาลที่ 5 และต่อๆ มาในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 (จนถึง ก่อนการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475)

2. การปฏิวัติดังกล่าวในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้สยามได้กลายเป็น “รัฐราชวงศ์” หรือ dynastic state ที่มีการ “โงงอำนาจเข้าคุณยักษากลางที่องค์พระมหากาษัตริย์” กลายเป็นระบอบสมบูรณ์แบบลิทธิราชย์ หรือ absolutism มากกว่าการเป็น “รัฐชาติหรือรัฐประชาติ” อันเป็นรูปแบบของรัฐสมัยใหม่ นับแต่การปฏิวัติประชาธิปไตยของการปฏิวัติอเมริกัน 1776 (พ.ศ. 2319 ตรงกับสมัยเดิมพระเจ้ากรุงชนบุรี-tagaline) หรือการปฏิวัติฝรั่งเศส 1789 (พ.ศ. 2332 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์)

กล่าวข้างต้นกลับไป ก็คือ หนังสือประวัติศาสตร์ที่อ่านได้ยากับเรื่องการ เสด็จฯ ต่างประเทศของรัชกาลที่ 5 มักจะเน้นเรื่องของการเสด็จยุโรปทั้ง 2 ครั้ง คือ พ.ศ. 2440 และ พ.ศ. 2450 เมื่อพระองค์มีพระชนมายุได้ 44 พรรษา และ 54 พรรษาตามลำดับ และโดยทั่วไปอึกเช่นกัน การศึกษาประวัติศาสตร์ว่าด้วยการปฏิวัติ ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น มักจะเน้นให้ความสำคัญกับการที่ได้เสด็จฯ ไปเห็นแบบอย่าง ของ “นานาอารยประเทศ” ในยุโรป และทรงนำม้าดัดแปลงใช้ในสยามประเทศ

อย่างไรก็ตามน่าเชื่อว่าการเสด็จฯ เยือนอาณา尼คิมของอังกฤษและยุโรป ครอบฯ สยาม เมื่อมีพระชนมายุได้เพียง 18 และ 19 พรรษาตามลำดับ และการที่ได้ทรงพบเห็นและเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งสองครั้งนั้น น่าจะมีผลต่อการดำเนินงาน ด้านการปฏิรูปของประเทศไทยอย่างมาก เท่าๆ กับกรณีของยุโรปหรือมากกว่าด้วยซ้ำไป

สรุปแล้ว เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สมัยต้นรัชกาลเมื่อยังเป็นยุวกษัตริย์ ระหว่างพระชนมายุ 15-20 พรรษา อันเป็นช่วงที่ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ และยัง ต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และก็ได้เสด็จต่างประเทศเป็นครั้งแรกๆ คือ ไป สิงคโปร์และชวาในปี พ.ศ. 2413 (นับแบบปฏิทินเก่า) รวม 38 วัน ตอนนั้นมี พระชนมายุได้เพียง 18 พรรษา

และต่อมาในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ก็เสด็จอินเดีย (และพม่า พร้อมทั้งเวที มະละกาและปีนังด้วย) ในปี พ.ศ. 2414 หรือ ค.ศ. 1871-72 (16 ธันวาคม 1871 ถึง 16 มีนาคม 1872) ตอนนั้นทรงมีพระชนมายุได้เพียง 19 พรรษาเท่านั้นเอง นี่น่าจะเป็น

ประเด็นที่ต้องศึกษาค้นคว้ากันอีกมาก และยังไม่มีพอกในภาษาไทยของเราที่จะทำให้เราตีความทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ที่น่าสนใจยิ่งไปกว่านั้นและสมควรตั้งข้อสังเกตทางวิชาการไว้คือหลังการเสด็จฯ รอบๆ และใกล้ๆ บ้านในสยามทั้งสองครั้งนี้แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการพระราชบรมราชาภิเบกครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. 2416 (1873) เมื่อมีพระชนมายุได้ 20 พรรษา รัชกาลที่ 5 และบรรดาพระเจ้าองยาเชอตลดอดจนชุมนุงรุ่นเยาว์ แต่ถือได้ว่าเป็น “คนรุ่นใหม่” เป็น “สยามหนุ่ม” หรือ Young Siam นั้น ได้เริ่มกระบวนการ “ปฏิรูป” และหรือกระบวนการทันสมัย modernization อย่างรวดเร็วและฉบับพลัน ไม่ว่าจะเป็นการจัดเรื่องของการเก็บภาษีอากรแบบใหม่ เช่นในกรณีของการจัดตั้ง “หอรับภาษีการพิพัฒน์” (Auditing Office หรือที่จะกล่าวมาเป็นกระทรวงการคลังแบบสมัยใหม่ในภาษาหลัง) การจัดตั้งกรุงใหม่ฯ ทางด้านการเมืองและการปกครอง เช่น “เคนซิลลอฟสเตต” และ “บริวิคเคนซิล” การเลิกประเพณีและธรรมเนียมต่างๆ ที่ถือได้ว่า “โบราณ” และ “ล้าสมัย” เช่น การเลิกห่มอบคลานในการเข้าเฝ้า การเริ่มต้นการเลิกหาส ฯลฯ

Young Siam ของสยามในสมัยนี้นั้น จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับ “ขบวนการชาตินิยม” อย่างแบบของ Young Bengal ที่ปรากฏในกลักตตาสมัยนั้น หรือไม่และอย่างไร เป็นเรื่องที่คงต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไป (ดูบทที่ 9 ของหนังสือของ ศ. สหาย)

มาตรการของการ “ปฏิรูป” ในยุคแรกนี้ หมายถึงการ “โยงอำนาจเข้าศูนย์กลาง” ท่องค์พระมหากษัตริย์อย่างไม่เคยมีมาก่อนดังที่ตั้งข้อสังเกตไว้แล้วเบื้องต้น และถือเป็นการตัดอำนาจจากเดิมของชุมนุงเก่าและ “วังหน้า” หรือกรมพระราชวัง บางรัฐไชยชาญ หรืออุปราชซึ่งเป็นโวรสของสมเด็จพระปี่เนก้า (ที่ถูกมองว่าเป็น “หัวโบราณ”) อันทำให้การปฏิรูประยะแรกนี้ได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรง ถึงกับระเบิดออกมานับสิ่งที่เรียกว่า “วิกฤตการณ์วังหน้า” เกือบเป็นสงครามกลางเมืองระหว่าง “วังหลวง” กับ “วังหน้า” เมื่อ 2417-18 (1874-75)

นับว่าเป็นโชคดีของสยามอย่างยิ่ง ที่ในด้านหนึ่งมหาอำนาจในขณะนั้น คือ อังกฤษและฝรั่งเศสถือว่าภารกุตการณ์ครั้งนั้นเป็นเรื่องการเมืองภายในของสยาม และในที่สุดผู้นำของสยามเอง ไม่ว่าจะเป็นวังหลวงหรือวังหน้า หรือบรรดาชุนนาง

ผู้ทรงอำนาจต่างก็ตกลงข้อขัดแย้งกันได้

การปฏิรูปองรักษากลที่ 5 ต้องประกอบไปอีกประมาณกว่าหนึ่งศวรรษ จะมาเริ่มต้นใหม่อีกครั้งในช่วงของปลายศวรรษ 2420 ต่อ 2430 ส่วนการเด็ดจัพระราชดำเนินต่างประเทศ ก็พุดลงเห็นกัน จะเด็ดจักรั้งก็คือการไป兆华เป็นครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. 2439 (1896) ซึ่งห่างจากการเด็ดจักรั้งเดียว (และพม่า) ถึง 24 ปี ก่อนที่จะเด็ดจักรุ่ปเป็นครั้งแรกในปีถัดมา คือ 2440 (1897)

ดังนั้น เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแลจาก การเทียบปีคักราชแล้ว จะเห็นได้ว่า การเด็ดจักรุ่ปทั้งครั้งแรก 2440 (ที่ทรงฉายพระรูปไว้กับพระเจ้าชาร์โนโคลาส) และ ครั้งหลัง 2450 นั้น เป็นปีคักราชและระยะเวลาของเหตุการณ์หลังการปฏิรูปครั้งสำคัญๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูประบบราชการส่วนกลาง คือ ตั้งกระทรวง ทบวงกรมเมื่อปี 2435 (1892) หลังจากการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคที่มีการตั้ง “มณฑลเทศบาล” แล้วตั้งหลายปี และก็ภายในหลัง “การเสียดินแดน” เมื่อเหตุการณ์ พิพากับฝรั่งเศส ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436 ที่ฝรั่งเรียกว่า Paknam Incident 1893 ที่เสียดินแดนลาวด้านฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และยังถูกยึดเมืองจันทบุรีและตราดไว้ เป็นประกันอีกถึงกว่า 10 ปี)

และสำหรับครั้งที่สอง 2440 นั้น ก็เป็นเหตุการณ์นายหลังการลงนามในสนธิสัญญาระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2439 ประกันความเป็นกลางของดินแดนตอนกลางคือลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาของสยาม (1896 Anglo-French Agreement) ที่มีส่วนช่วยให้ดินแดนของสยามส่วนใหญ่ (ที่จะกลามมาเป็นรูปขวนทอง หรือ “สุวรรณภูมิ” อย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน) มือธิปไตยอยู่ได้ จนหลุดหรือ “เสีย” ไปเป็นของฝรั่งเศส คือ ลาว กับเสียมเรียบและพระตะบอง (ที่ใช้แลกเออจันทบุรีและตราดคืนมา) กับหลดไปเป็นของอังกฤษในตอนปลายรัชกาลที่ 5 ก็คือ รัฐมลายูทางเหนือ เช่น เคดะท์ (ไทรบุรี) กลันตัน ตรังกานู และปะลิส เพื่อใช้แลกกับสิทธิทิทางการศาลของสยาม

กล่าวโดยย่อ การเด็ดจักรุ่ปที่ 5 ต่างแต่ครอบฯ บ้านสยามในอาณาจักรของ ยกลันดาและอังกฤษ คือ สิงคโปร์ (ชา พม่า) และอินเดีย มีความสำคัญยิ่งยวด และจะทำให้เราเข้าใจประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยสมัยรัชกาลที่ 5

ได้ดีกว่าและมากกว่าด้วยซ้ำไป รูปแบบของการปกครองของเจ้าอาณาจักรเป็นสิ่งที่รัชกาลที่ 5 รวมทั้งเจ้าและขุนนางสยามให้ความสนใจ ต้องการเรียนรู้และลองเลียน เพราะเป็นเรื่องที่เห็นชัดใจลึกๆ มีผลกระทบต่อบ้านเมืองของสยามโดยตรง ก่อนที่ชนชั้นนำไทยจะเดินทางไปใกล้ถึงศูนย์กลางของมหาอำนาจใหม่อย่างที่ณกรุงลอนדון กรุงปรีส กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบริก หรือบางเมืองหลวงของประเทศในยุโรปในอีกสองสามヶ月วรวรษต์ต่อมาจากดันสมัยรัชกาลที่ 5

และนี่คือเป็นที่มาของความพยายามของเราว่าจะศึกษา “รัชกาลที่ 5 กับเพื่อนบ้านในอุษาคเนย์และซมพูทวีป” และศึกษาประวัติศาสตร์อย่างเป็นวิชาการ (มากกว่าเป็นเรื่องของความเชื่อหรืออุดมการณ์ หรือนิทานเล่าสู่กันฟัง) ตลอดจนการแปลหนังสือเล่มนี้ India in 1872 : As Seen by the Siamese ของศาสตราจารย์สาครชิดอนันต์ สาหาย (Sachchidanand Sahai) แห่งมหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อโพธิคยา รัฐพิหาร ทั้งนี้เนื่องในโอกาส 150 ปีของพระราชนมภพของรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2546 และการที่พระองค์ท่านได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกโดยองค์การสหประชาชาติ

รัชกาลที่ 5 ยุวชนตระกับการเสด็จฯ ต่างประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชนอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชย์ประสูติเมื่อวันอังคารที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2396 (1853) ต่อมาเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2411 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสรวงเศษ ได้มีการประชุมระหว่างพระราชวงศานุวงศ์ 7 พระองค์ และขุนนางผู้ใหญ่ 20 คน โดยมีพระสมทบ 25 รูปร่วม โดยมีเจ้าพระยา บรรมหาศรีสุริยวงศ์ เสนนาบดีสมุทพระกลาโหมเป็นประธาน ที่ประชุมเห็นสมควรให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนพินิตประชานาถ เป็นพระมหา堪ชัติรย์สืบไป แต่เนื่องจากยังทรงพระเยว่เพียง 15 พรรษา จึงให้เจ้าพระยาบรรมหาศรีสุริยวงศ์ “ว่าราชการแผ่นดินไปกว่าจะทรงผนวชพระ” หรือพระชนมายุครบ 20 พรรษาในปี พ.ศ. 2416

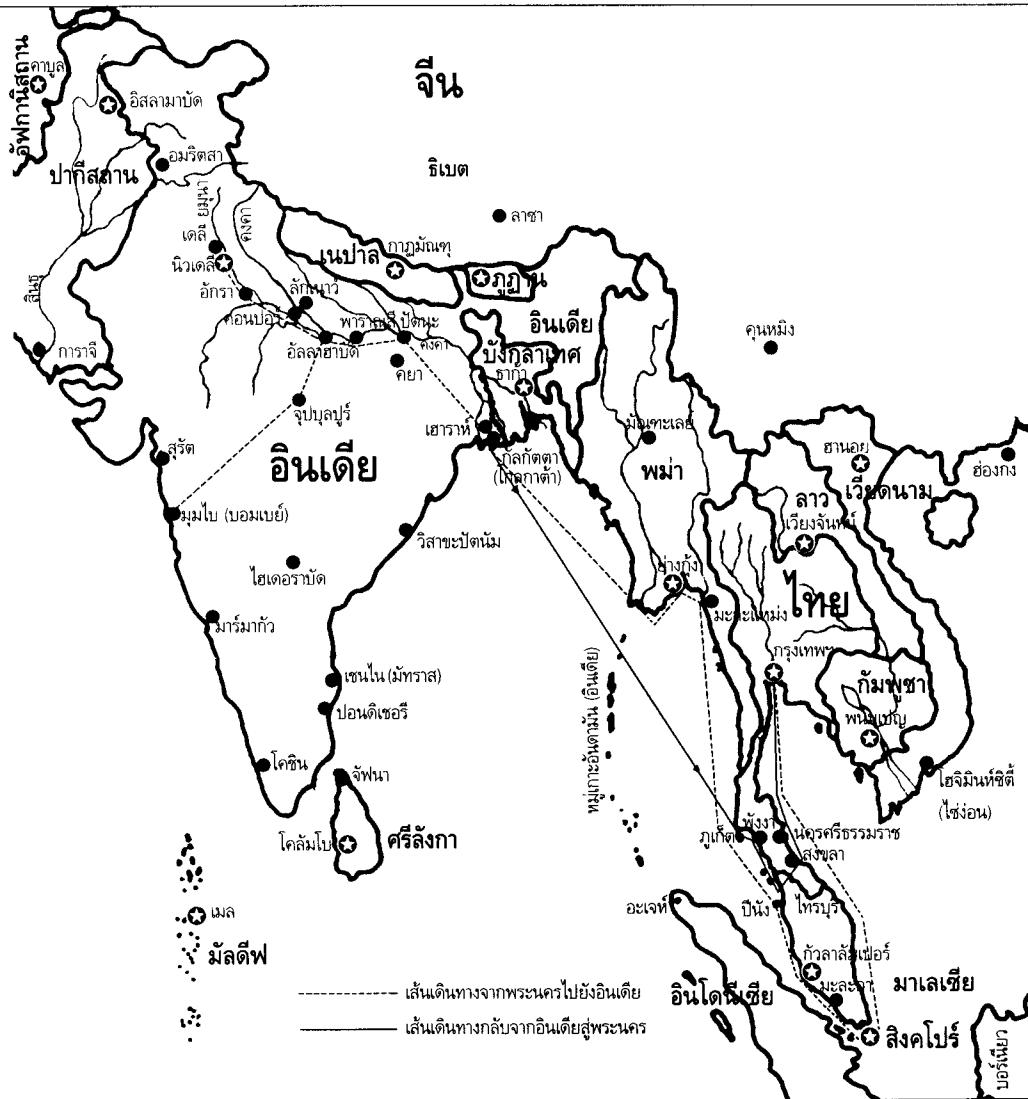
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระอัครมเหสีมเหสีเจ้าอมมารดา

แผนที่รัฐของอินเดีย

แผนที่ ร.5 เส้นจ่ออินเดีย

(16 ธันวาคม - 16 มีนาคม พ.ศ. 2414)

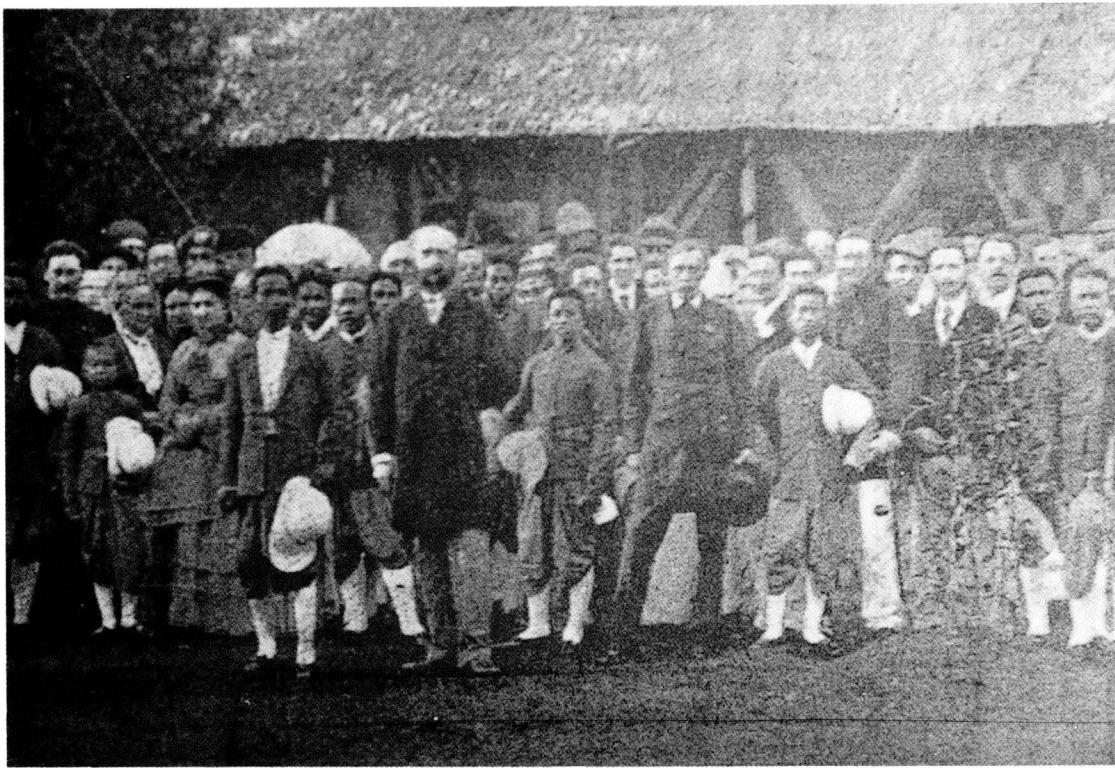
หมายเหตุ : แผนที่นี้จัดทำขึ้นโดยใช้แผนที่ประทศในปัจจุบัน พ.ศ. 2546

และเจ้าจอม 153 มีพระราชโองรஸและพระราชนิคิตา 77 พระองค์ รัชกาลที่ 5 เสด็จ
สวรรคตเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2453 พระชนมายุ 58 พรรษา เสวยราชสมบัติรวม
42 ปี

ในช่วงสมัยของยุคชาติรัฐ ภายหลังการราชภิเบกครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2411
(1868) รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จต่างประเทศเป็นครั้งแรก และถ้าหากจะใช้ภาษาของสมัย
ปัจจุบัน ก็อาจจะเรียกว่าเป็นการ “ศึกษาและดูงาน” ทั้งนี้เพราแสตนดอนฟูฟาร์และ
การปราบภัยตัวของฝรั่งพร้อมด้วย “ลักษณะนิคมล่าเมืองขึ้น” กำลังดำเนินไปอย่าง
สุดยอด ยุคสมัยของรัชกาลที่ 4 ต่อด้วยรัชกาลที่ 5 เป็น height of colonialism and
imperialism และอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกือบไม่มีประเทศไหนจะรอดเดือดมีอ
ไปได้ เม้มสยามโดยการนำข้อมูลทางการเมืองมาได้ก็ตาม แต่สยามก็ต้องสูญเสียอธิบดีต่ำ
ทางเศรษฐกิจ และต้องรับนับถือวัฒนธรรมและระเบียบสังคมใหม่ของโลกตะวันตก
เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตรัฐไทย (อย่างน้อยก็ในระดับของสังคมชั้นสูงของเจ้านาย)

กล่าวโดยย่อ ลิงค์โโปรด์และกัลตตตา (ต่อมาก็อินเดีย) คือ ศูนย์กลางของ
อำนาจใหม่ที่เข้ามาแทนที่ทั้งจีนและอินเดีย ที่เคยเป็นบ่าเกิดแห่งอารยธรรมของ
อาณาจักรยุคกลางของไทยไปโดยปริยาย ไม่น่าสงสัยเลยว่า การเสด็จพระราชดำเนิน
ครั้งแรกจึงต้องเป็นสิงคโปร์ (โดยมีชาวต่อพวงท้ายหน่อยหนึ่ง) และครั้งที่สองคือ
อินเดีย (โดยมีพม่าต่อพวงท้ายอีกนิดหนึ่ง) ในกรณีของสิงคโปร์และชาวะ คือ ปี พ.ศ.
2413 ถ้าบันแบบปฏิทินกัมปู (แต่จะตรงกับปฏิทินใหม่ของฝรั่ง คือ มีนาคม 1871 รวม
การเดินทางทั้งสิ้นถึง 38 วัน และทรงประทับที่สิงคโปร์นานถึง 9 วัน แต่ในชาวดีจ
เพียงแค่มีอยู่ปัจจุบัน 5 วันและสมรังอีก 3 วัน) การเสด็จครั้งแรกนี้
ทำได้ไปถึงเมืองยกยาและโซโลราชสำนักเก่าไม่ เมื่อเสด็จครั้งนี้มีพระชนมายุได้เพียง
18 พรรษาเท่านั้น และอีก 8 เดือนต่อมาในปีเดียวกันนั้นก็เสด็จอินเดีย (และพม่า
ซึ่งอังกฤษปกครองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองของตนในอินเดีย) ในปี
พ.ศ. 2414 หรือ ค.ศ. 1871-72 (16 ธันวาคม 1871 ถึง 16 มีนาคม 1872) ขณะที่
เสด็จครั้งนี้พระชนมายุได้ 19 พรรษา

นับว่าการเสด็จทั้งสองครั้งนี้ยังทรงพระเยาว์มาก และสำหรับการเสด็จ

รูปหมู่เด็กต่างประเทศครั้งแรก (ลิงค์ปอร์-ชวา) พ.ศ.2413

ครั้งที่สองไปอินเดียและพม่าอีกครั้ง ใช้เวลาเดินทางทั้งสิ้น 92 วัน ใช้เวลาในพม่าเพียง 4 วัน ในอินเดียอีกหนึ่งเดือนกว่าๆ ทั้งหมดถึง 47 วัน ทรงเดินทางเข้าไปสำรวจอ่าวเมืองกัลกัตตา แล้วเดินทางโดยรถไฟไป เดลี บอมเบย์ พาราณสีและสารนาคน (แต่มีได้เดินทางเมืองพุทธคยา ซึ่งตอนนั้นยังไม่ได้รับการอนุญาตค้านและบูรณะทางโบราณคดี) การเดินทางส่วนใหญ่ในอินเดียใช้รถไฟอย่างชนิดที่อาจจะไม่มีพระมหากรุณาธิคุณมาก่อน หรือแม้จะมาในยุคสมัยหลังของการห่อเที่ยวแบบพญาภัยหรือแบบวัฒนธรรมก็ตาม สิ่งที่ยุวราชตริร์ได้พบเห็น และสำคัญ สมควรแก่การเกริ่นนำไว้ ณ ที่นี่ ก็คือ การซ้อมรบใหญ่ขององค์กรฤษฎี ที่ทำให้เห็นถึง แสนยา弩ภาพของมหาอำนาจโลกครั้งนี้ (บทที่ 6 ของหนังสือของ ศ. สาวย) และการ แห่งสถานที่ทางประวัติศาสตร์ “ป้อมห้าลังหาร” ของ “กบฏอินเดีย” Indian Mutiny 1857 ที่เมืองลัคเนอว์ (บทที่ 7)

อินเดียที่ทรงทดสอบเห็นมา

อินเดีย ที่รัชกาลที่ 5 ยุวราชตริร์ทรงไปพบเห็นนั้น เป็นอินเดียที่เป็นที่สุดของ ที่สุดของอู่อารยธรรมเก่า ที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองลัทธิอาณา尼คิมของ “บริติชราช” อันเป็นยุคสมัยที่อังกฤษลายเป็นมหาอำนาจอันดับหนึ่งของโลก เป็น “จักรวรรดิ” (empire) ที่พระอาทิตย์ไม่ตกดิน (หมายถึงมีดินแดนอาณา尼คิมเมืองขึ้นอยู่รอบโลก) นี่เป็นยุคสมัยแห่ง Pax Britanica แห่งช่วงกลางคริสตศตวรรษที่ 19 จนกระทั่งถึง สมครามโลกครั้งที่ 1 และก็ไม่เคยมีมหาจักรวรรดิใดเรื่องอ่านเจ้าได้เท่านั้น แม้ว่า บางท่านจะกล่าวถึง Pax Romana หรือจักรวรรดิโรมัน (หรือแม้แต่จักรวรรดิของ จักรพรรดิเจนีฟานก์ตาม) แต่อำนาจนั้นของโรมันก็จำกัดอยู่เพียงในยุโรปและ อพาริ加เหนือเท่านั้นเอง อาจกล่าวได้ว่า จะมี “จักรวรรดิ” ที่ทรงอำนาจได้เท่ากับของ อังกฤษ ก็คือ “จักรวรรดิเมริกัน” หรือ Pax Americana ในปัจจุบัน (ที่ก้าวถึงจุด สุดยอดในปลายศตวรรษ 1980s และกำลังเริ่มเลื่อมสลายภายหลังการรุกราน อัฟกานิสถานและอิรักในช่วงต้นคริสตศตวรรษที่ 21 นี้เอง)

จากหนังสือ *The Cambridge Illustrated History of the British Empire* บรรณาธิการโดย P.J. Marshall (1996, 1999) โดยเฉพาะจากบทที่ 2 ว่าด้วย

1783-1870: An Expanding Empire นั้น บรรยายให้เห็นภาพของอินเดียและ “บริติชราช” ที่รัชกาลที่ 5 ของเรามาได้ทรงพบทึนเมื่อคราวเสด็จในปี 1872

ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่ายุคสมัยจากปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 (ประมาณ เวลาเดียวกับการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310) จนกระทั่งครึ่งหลังของ คริสต์ศตวรรษที่ 19 คือตลอดรัชสมัยของรัชกาลที่ 4 และที่ 5 เรื่อยมาจนถึง สมครามโลกรั้งที่ 1 คือตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นระยะเวลาประมาณ 150 ปีหรือ คนประมาณ 6 ชั่วโคตรนั้น เป็นยุคทองของ Pax Britanica

ว่ากันว่าสัญลักษณ์ที่ปั่นออกถึงความเป็น “เจ้าโลก” ของอังกฤษ ก็คือการที่ เส้นแบ่งของเขตเมืองเล็กๆ ที่มีชื่อว่า Greenwich ของกรุงลอนดอนที่แทบไม่มี ความสำคัญและไม่มีครัวเรือน และก็มีหอดูดาวอยู่ที่นั่น ได้กลายเป็น จุด “มาตรฐาน” ในการกำหนดเวลา (และการเดินทางของดวงอาทิตย์และนาฬิกา) ของโลก (หรือที่ เรียกว่า Greenwich mean time เวลาที่ซึ่งก้าวเวลาในประเทศไทย 7 ชั่วโมง)

แต่สิ่งที่เห็นเด่นชัดก็คือแสนยานุภาพทางอาวุธและการทหารของอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ราชนาวี” หรือกองทัพเรือที่ไม่ใช่ประเทศไหนจะเทียมทาน ไม่ว่าจะ ในยุโรปหรือเมริกา โดยไม่ต้องกล่าวถึงเอรี่และฟรีเกียเลย อังกฤษมีทหาร “เชก” ในอินเดียหรือที่เรียกวันทั่วไปว่า “ซีปอย” (sepoy คำนี้มีรากศัพท์มาจากคำโบราณ ภาษาเบอร์เซียและอูรดู แปลว่า “กองทัพ”) เป็นกำลังสำคัญ พร้อมที่จะส่งไป ปราบปรามยึดครองท่ามายลังที่ใหญ่ที่สุดในโลกในปีคริสต์ศตวรรษ 1820s ซึ่ง อังกฤษจะขยายอิทธิพลจากอินเดียเข้ายึดครองพม่าตอนล่างนั้น อังกฤษมีกองทัพ เชปอย ติดอาวุธอย่างดีถึง 200,000 คน และมีทหารที่เป็นผู้รับเชิญ 40,000 คน พอดี กองคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่ออังกฤษก้าวขึ้นสุดยอดของอำนาจ ก็มีทหารที่เป็นผู้รับเชิญ เพิ่มเป็น 130,000 ในจำนวนนี้ 90,000 ประจำอยู่ในอินเดีย อีก 40,000 อยู่ทั่วไปใน ภารานานิคมของอังกฤษ

ด้วยแสนยานุภาพที่สามารถควบคุมจากทะเลและจักราชที่เลื่ื่อนี้ ยุคสมัยนั้นคนอังกฤษสามารถอพยพไปตั้งหลักแหล่ง ทำมาค้าขายและสร้างทำไร ทั่วโลก นักเดินทาง หมօสอนศาสนา “มิชชันนารี” ตระเวนกันเกลื่อน ว่าไปแล้ว “อังกฤษเพิ่งทะเล” ก็แข่ง “จีนเพิ่งทะเล” ขึ้นมาได้ก่อนยุคหนึ่งเหละ

บริติชราช (British Raj)

อินเดียที่รัชกาลที่ 5 บุกเบิกทริปท่องไปพบเป็นเวลา 47 วันนั้น เป็นยุคสมัยของ “บริติชราช” (British Raj) ที่สืบมรดกติดแtanและอำนาจจาก East India Company ที่ถูกยุบยกเลิกไปในปี 1858 ภายหลังการมี “กบฏอินเดีย” ครั้งใหญ่ปี 1857 ทำให้มีการตั้งหน่วยงานราชการโดยเฉพาะ คือ กระทรวงอินเดีย (Indian Office) ขึ้นมา มีรัฐมนตรีดูแลกำกับรับผิดชอบโดยตรงในกรุงลอนדון ในขณะที่ในอินเดียเองก็มีตัวแทนง “ข้าหลวงใหญ่” ซึ่งต่อมาได้รับยกย่องให้เป็น “อุปราช” หรือ vice-roy เป็นผู้บังคับครองสูงสุด

อินเดียเป็นเสมือน “เพชรประดับมงกุฎ” หรือ jewel in the crown ของจักรวรรดิอังกฤษ “ไม่เพียงแต่ครองเพชร “โคลินธ์” ที่อังกฤษไปปล้นมาจากราชวงศ์โมกุลของอินเดีย และนำไปประดับมงกุฎของราชย์ให้พระนางวิกตอเรียเท่านั้น วิกตอเรียมีฐานะเป็นเพียง “พระราชินีนาถ” หรือ queen แห่งอังกฤษ แต่เมื่อได้อาณาจักรอินเดียมาครอง พระองค์ก็ได้รับการสถาปนาเป็น “จักรพรรดินี” หรือ empress)

อังกฤษใช้ระยะเวลา漫นานมากกว่าจะยึดครองอินเดียได้ทั้งหมด จากการแท่งขันกับชาติพ้องอื่นๆ ด้วยกันห้างในเอเชียและในอุษาคเนย์ แต่ต้องเพลี่ยงพล้ำให้กับขอลันดาในหมู่เกาะอินโดเนเซีย อังกฤษก็หันไปให้ความสนใจและความสำคัญในการที่จะยึดครองอินเดียแทน (ก่อนที่จะย้อนกลับมาในอุษาคเนย์แบบลิงค์ปอร์มลาย และพม่าภัยหลัง) ในช่วงที่ทรงกับสมัยอยุธยานั้น อังกฤษเข้ายึดเมืองท่าหลักๆ ของอินเดียได้ 3 เมือง คือ เชนไน (อังกฤษเรียกชื่อผิดว่า มัทราส) เป็นจุดแรกเมื่อปี 1639 (พ.ศ. 2182) แล้วก็เข้ายึดมุมไบ (อังกฤษเรียกผิดว่า บอมเบย์) เป็นจุดที่สอง เมื่อปี 1661 (พ.ศ. 2204) และท้ายสุดคือกัลกัตตา (อังกฤษเรียกผิดว่า กัลกัตตา) เมื่อปี 1677 (พ.ศ. 2222)

จากหัวหาดเมืองท่าสามเหลี่ยม “เชนไน-มุมไบ-กัลกัตตา” นี้แหล่ ที่อังกฤษค่อยๆ ขยายอิทธิพลเข้าสู่ศูนย์กลางอำนาจของอินเดียที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินทางแถบเนื้อ อันเป็นราชสถานของราชวงศ์โมกุลแบบเมืองอัคราและเดลี จากหัวหาดที่กัลกัตตา ตั้งแต่ปี 1765 หรือ พ.ศ. 2308 ที่ทรงกับสมัยปลายกรุงศรีอยุธยาแล้ว

อังกฤษก็คือบคลานขยายขึ้นหนือเข้าครอบคลุมเบงกอลทั้งหมด ขึ้นไปยังรัฐพิหาร แแบบเมืองพาราณสีและอยธยา (อุดร์) ตีตลาดขึ้นและเข้าไปอัลลัม เข้ายาไช่ วากลใต้ ยังพม่าตอนล่างແບນทวย มະวิต ตะนาวศรี ครั้นถึงตอนตรงกับต้นรัตนโกสินทร์ ก็ขยายเข้าสู่ทางตะวันตกเจียงหนืออถีปัญจกและแคชเมียร์ ดังนั้นกลภาคหรือ กัลกัตตา ก็คือเมืองหลวงและฐานที่มั่นในการขยายดินแดนของอาณา尼คอมอังกฤษ ก่อนที่จะย้ายไปเดลีในปี 1911 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 ดังนั้นก็ไม่น่าสงสัยอะไรที่ เมื่อรัชกาลที่ 5 เสด็จอินเดียนั้น เมืองแรกที่ท่านทรงเยือนก็คือ กลภาคใต้นั้นเอง

อินเดียกลายเป็นอาณา尼คอมที่สำคัญที่สุดของอังกฤษไป “บริติชราช” ที่ ปกครองอินเดียนั้น ทำหน้าที่หลายอย่าง คือ

ก. เก็บภาษีอากร

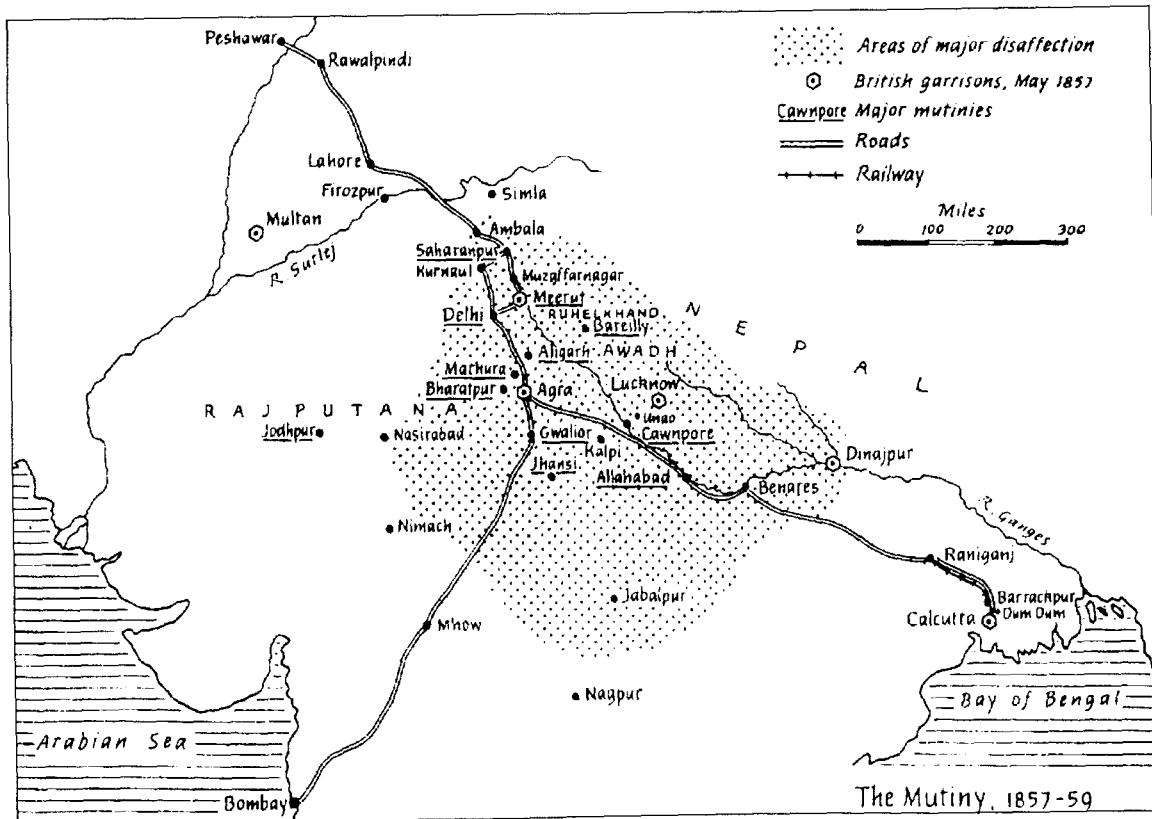
ข. รักษาภูมายและความสงบเรียบร้อย

ค. ตัดสินคดีความและดำเนินการด้านตุลาการ

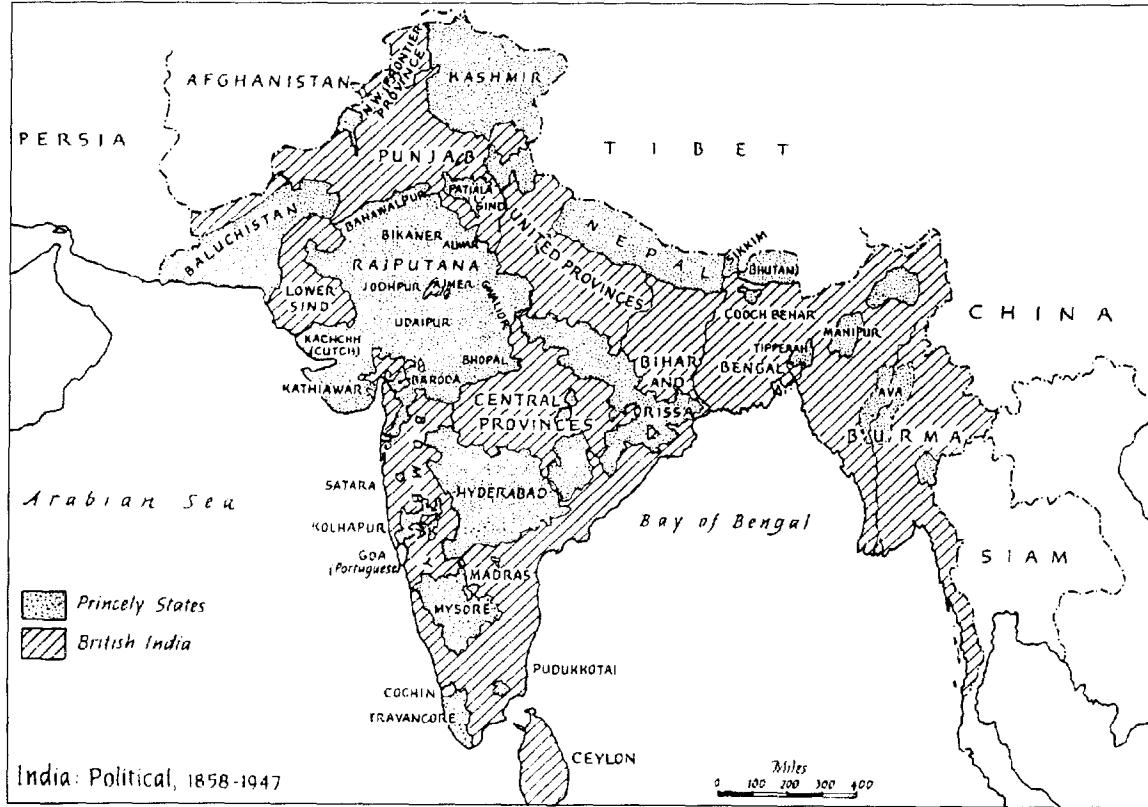
ส่วนงานด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการศึกษา งานสาธารณสุข การชลประทาน การคมนาคม การสร้างทางรถไฟ ถือได้ว่าเป็นประเด็นรองๆ ของนโยบายของอังกฤษในอาณา尼คอมอินเดีย กล่าวกันว่าในสมัยอังกฤษเรื่องอำนาจและ รัฐบาลจากอินเดียนั้น อังกฤษไม่ค่อยได้ทำอะไรให้อินเดียเกิดการเปลี่ยนแปลง มากนัก แม้จะอ้างว่ามีนโยบายปฏิรูป แต่ก็มักจะปราศจากในแผ่นกระดาษ แม้ในเรื่อง ของการศึกษาที่ว่ากันว่าอังกฤษขึ้นชื่อเรื่อง แต่ก็มีเฉพาะคนในเขตเมืองมากเสียกว่า ในชนบทอันยากไร้ ที่พอจะเห็นได้ชัดและได้รับการสรรเสริญ ก็คือการห้ามมิให้ มีการเผาภิรยาให้ตายตามสามีไป

คนอังกฤษในอินเดียนั้นแบ่งเป็นเจ้าที่ดินใหญ่ (landlords) คนอังกฤษ บางคนกลายเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมหาศาล (landed estate) คนอินเดียเองกลับ กลายเป็นสมมือผู้เช่าที่ดินเข้าทำกิน (tenants) อินเดียกลายเป็นแหล่งรายได้จากการเก็บภาษีอากรของอังกฤษ ในขณะเดียวกันคนอินเดียจำนวนมหาศาลก็กลายเป็น ลูกค้าที่ดีของอังกฤษ และก็เป็นกำลังผลิตให้อังกฤษไปด้วยในตัว อังกฤษได้ ผลประโยชน์ทั้งขึ้นและลง

รัฐบาล “บริติชราช” มีอำนาจเบ็ดเสร็จ มีบประมาณจากภาษีอากรมหาศาล

แผนที่แสดงอาณาบริเวณของการกบฏชีปอย ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400

ແມ່ນໍ້າປະເທດອົຮາຊ ຮະຫວ່າງປີ ດ.ສ. 1858-1947/ວ.ສ. 2401-2490

มีข้าราชการที่ได้รับการคัดเลือกด้วยการผ่านระบบการสอบแข่งขันให้มารับราชการ ในอาณาจักร คุณลักษณะในเชิงของ “จักรพรรดิ” ที่รัชกาลที่ 5 ทรงพบทึบโดยอุดหนะอย่างยิ่ง “ข้าราชการอาณาจักร” นั้น มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง ทั้งในเรื่องความเห็นอกว่าของค่านิยมและวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งสูง ดูถูกดูแคลนชาติอื่น ทั้งยังเอารัดเอาเปรียบ มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง และที่นำสู่ใจคือพยายาม “ส่งออก” หรือ export วัฒนธรรมความเชื่อเหล่านั้นให้กับผู้คนทั่วโลก อีกด้วย เมื่อตนกับวัลลุคุยเขื่องที่ว่า England is the way of the world

อังกฤษถือว่าตนเองคือ “คิวไลย์” ที่ไทยเราจำต้องเปลี่ยนมาจากคำภาษาอังกฤษว่า civilized และว่านี้คือมาตรฐานสากล ถึงขนาดที่รัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เมื่อทรงต้องคบหาสมาคมกับฝรั่ง ทรงต้องทำสนธิสัญญา “นางริง” ที่ “ไม่เสมอภาค สยามต้องเสียเบรียบเมื่อปี 1855 (พ.ศ. 2398) และทรงมีพระราชบราhma ก่อตั้ง “ลอกและเลียนแบบ” ฝรั่ง ซึ่งก็ได้รับการสืบทอดโดยรัชกาลที่ 5 ในการ “เรียนรู้และลอกแลียนแบบ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอังกฤษในดินแดนอาณาจักรทั้งในสิงคโปร์ พม่า และอินเดีย

การค้าเสรี การเดินเรือ และรถไฟ

อังกฤษในสมัยนี้ยังมีมั่นและได้ผลประโยชน์มากจากการหักภาษีของ “การค้าเสรี” free trade ตามแบบฉบับของอดัม สมิธ ในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้น อังกฤษเป็นผู้ผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคทางอุตสาหกรรมเพื่อส่งออกจำนวนมากเป็นรายใหญ่ที่สุดในโลก และอังกฤษก็เป็นตลาดกลางซื้อขายสินค้าจากเขตต้อนของโลกมากที่สุดแห่งหนึ่ง

พลังทางเศรษฐกิจของอังกฤษค้าโลกทั่วโลก จนกระตุ้นให้อังกฤษเชื่อยิ่ง หยิ่งยะสิ่ว “การค้าเสรี ก็คือกฎหมายของธรรมชาติอันยิ่งใหญ่” นี้เป็นเจตจำนงค์ของพระผู้เป็นเจ้า และการค้าเสรีคือ “พระเยซูเจ้า” นั้นเอง นึกคือประโยชน์สุขของมนุษยชาติภายใต้การนำของอังกฤษ การขัดขืนจะต้องได้รับการลงโทษอย่างสาสม ไม่ว่าจะเป็นกรณีของสังคมผู้คน (1834-42) หรือการถล่มเมืองโคโคชีมาในญี่ปุ่นปี

1863 ตลอดอาณาบริเวณได้ก็ตามในโลกใบนี้ ที่กองทัพอังกฤษสามารถจะบุกทะลวงเข้าไป พร้อมที่จะใช้ความรุนแรงและความก้าวร้าวทั่วทุกมุมโลก

คงไม่เป็นที่น่าสงสัยใดๆ ที่จากข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ jakal sing ที่ประจักษ์ต่อพระเนตรของยุวกาชตระกูลในการซ้อมรบใหญ่ที่นิวเดลี การแเวซมสถานที่ทางประวัติศาสตร์ของ Indian Mutiny ที่จะทำให้ผู้นำของสยามครั้งกระนั้น ตระหนักในการที่จะต้องโอนอ่อนผ่อนตาม และมีนโยบาย เช่น “ต้นอ้อลู่ตามลม” ใช้การทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แทนการใช้การทหารและกองทัพในการเพชญภัย

ความเป็นเจ้าโลกของอังกฤษ และปรากฏการณ์ครั้งนี้ได้รับการขนานนามว่า “จักรวรรดินิยมการค้าเสรี” imperialism of free trade ที่มาพร้อมๆ กับการ “ปฏิวัติการขนส่งทางเรือ” shipping revolution และการสร้างทางรถไฟ railway development โปรดสังเกตว่าการเด็จของรัชกาลที่ 5 ก็โดยเรือสมัยใหม่แบบของฝรั่ง และจะทรงหันเหลี่ยมและทรงโดยสารรถไฟของยังกฤษขึ้นเป็นของแบลกใหม่ทันสมัยที่ยังไม่มีให้เห็นในสยามประเทศ เสด็จพระราชดำเนินทางไกลจากกลาสตาโรเดลี จนกระถั่งมุมไว้ เข้าใจกันว่าการเด็จพระราชดำเนินโดยรถไฟในอินเดียครั้งนั้น คงใช้เวลาเดินทางโดยรถไฟรวมแล้วถึง 200 ชั่วโมง

คงจำกันได้ว่าในบรรดาของขวัญบรรณาการจากพระนางเจ้าวิกตอเรียเด'r รัชกาลที่ 4 นั้น มีทุ่นรถไฟจำลองอยู่ด้วย (คล้ายๆ เป็นการประชาสัมพันธ์ให้สยามรับรู้ถึงประดิษฐกรรมและผลิตภัณฑ์ใหม่ของอังกฤษ ที่จะถูกส่งมาเป็นสินค้าขายออกในเวลาต่อมา) แต่ว่าประเทศสยามจะมีรถไฟสายแรกคือหัวลำโพงถึงปากำนำ้ โดยเป็นสัมปทานของบริษัทเอกชนต่างชาติ ก็ต้องตกถึงปี 2436 (ปีเดียวกับวิกฤตการณ์เลี้ยดินแดน ร.ศ. 112) และก่าว่าจะมีรถไฟสายแรกของรัฐสยามกรุงเทพฯ ถึงอยุธยา ก็ตอกเป็นปี 2439 ซึ่งก็หมายความว่ารัชกาลที่ 5 ยุวกาชตระกูลทรงประทับรถไฟในอินเดียครั้งนั้น พ.ศ. 2414 หรือ 20 กว่าปีก่อนมีในสยาม

ในเรื่องของรถไฟนั้น เป็นประดิษฐกรรมใหม่ของอังกฤษในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่มาพร้อมกับการปฏิวัติอุตสาหกรรม จากความสำเร็จภายในประเทศรถไฟก็กลายเป็นสินค้าออก และเป็นแม่ข่าย “ตัวแทน” ของจักรวรรดินิยมอังกฤษในดินแดนอาณานิคมบริษัท Thomas Brassey เมื่อรับงานก่อสร้างได้ผลดีภายใต้ประเทศ

ก็เริ่มขยายโครงการออกไปรับจ้างก่อสร้างในดินแดนโพ้นทะเล ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษตั้งกล่าว มีการสร้างทางรถไฟไปทั่ว ไม่ว่าจะเป็นยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย และอินเดีย

รถไฟได้เปิดการคุณตามใหม่ ทำให้การขนถ่ายสินค้าจำนวนมาก เป็นไปได้โดยง่าย ฝ่ายและปอ ข้าวเจ้า ข้าวสาลีในดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปในอนุทวีปอินเดีย สามารถจะถูกขนถ่ายออกสู่เมืองท่าอย่างก้าวตتابารีบนอบเบย์ ในขณะเดียวกัน รถไฟมีผลกระทบทางการเมืองอย่างสูง ทำให้ศูนย์กลางของอำนาจลังกาถูก แผ่ขยายครอบคลุมบุกทะลวงไปได้ทั่ว ชนบทหรือดินแดนที่อยู่ห่างไกล ก็ไม่ไกลเกินไปกว่าที่จะใช้รถไฟนำกองทหารและตำรวจเข้าไปได้ปราบปรามให้ยอมจำนน แห่นอนในทางกลับกัน คนอินเดียต่างผ่านญี่ปุ่นและภาษา ก็สามารถเดินทางติดต่อ กันได้ทั่วเกือบจะเป็นครึ่งแรกๆ แขนชาของระบบจักรวรรดินิยมอังกฤษโดยรถไฟและเรือกลไฟ เช่นนี้ แหล่งที่มาภาษาทรัพย์ของสยามได้ทรงพบทึนในช่วงระยะเวลา 47 วันในเชียงพูทวีที่ตากอยู่ภายใต้ “บริติชราช” และก็สร้างความบันดาลใจและสิ่งแผลให้ใหม่เข้าในสยาม (ใหม่) แต่บัดนั้นเป็นต้น

บทสังท้าย

ข้าพเจ้าพบกับ ศ. สหาย (Sachchidanand Sahai) ผู้ประพันธ์หนังสือ India in 1872 : As Seen by the Siamese หลายต่อหลายครั้ง ได้รับฟังคำปราภาของท่านเรื่องความลำดับของกระแสต่อเนื่องอินเดียของรัชกาลที่ 5 ได้ฟังการเสนอบทความเมืองตัน เมื่อครั้งที่ท่านมาบรรยายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เมื่อ 11 พฤษภาคม 2540 ท้ายที่สุดก็ได้รับหนังสือเล่มโตของท่านที่ใช้การค้นคว้าวิจัยถึง 5 ปี ผ่านมาโดยคุณสุลักษณ์ ศิริวักษ์ ที่ยืนยันว่าสมควรได้รับการแปลเป็นภาษาไทย เพื่อขยายพร้อมแคนความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของเรา

อาจจะกล่าวได้ว่านี้คือหนังสือที่ดีที่สุดเกี่ยวกับการเสด็จต่างประเทศครั้งลำดับนี้แม้แต่ในภาษาไทยเราเอง ก็ทำมีหนังสือเขียนมาก่อนไม่ เม้าว่าในปี 2460 จะมีการตีพิมพ์ “จดหมายเหตุเด็จบรา划ต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์ และเมืองเบตาเวียครั้งแรก และเสด็จประพาลอินเดีย” ที่พิมพ์ขึ้นในงานพระราชทาน

เพลิงศพพระยาอภิรักษ์ราชอุทยาน (ແຄລົ້ມ ອມາຕຖຸ) ກົດຕາມ ແຕ່ນັ້ນກົດຕືອບເຄສາຣ
ຮາຈກາຣ ທີ່ຂາດກາວິເຄຣະທີ່ທາງວິຊາກາຣ ອ່ານແລ້ວທໍາຄວາມເຂົ້າໃຈໄດ້ຢາກ

ແມ່ວ່າໃນປີ 2543 ຈະມີກາຣຕີພິມພັນສື່ອ “ເລັດຈົອນແດຍ 2415” ຮ້າມທັ້ງທ່ອງຢູ່ໃນ
ເລ່ມຕົ້ວຍກັນເປັນພາຫາວັງກູຖາ ຄື່ອ King Chulalongkorn’s Journey to India 1872
ອີ່ຍ່າງດົມແລະນາອ່ານກົດຕາມ ແຕ່ນັ້ນກົດຕືອບຮາຈກາຣຂອງນາຍທ່າຮາວັງກູຖາຜູ້ຕາມເສດີຈ
ຄື່ອ E.B. Sladen ຜຶ້ຕ່າງກັບງານຄັ້ນຄວ້າວິຈັຍແລະວິເຄຣະທີ່ຂອງ ຄ. ສາຫຍໃນເສັ່ນນີ້

ດັ່ງນັ້ນໃນໂຄກສອນເປັນເມືອງຄວາມຮອມ 150 ປີແໜ່ງພຣະລັບສົມພາບຂອງພຣະບາທ
ສມເຕີຈພຣະຈຸລຈອມເກລ້າເຈົ້າອູ້ທ້ວ່າ ຮັບກາລທີ່ 5 ຈຶ່ງເປັນທີ່ນ້າຍືນດີຢູ່ທີ່ມູລນິຫຼືໂຕໄຫຕ້າ
ປະເທດໄກຍ ຮ່ວມກັບມູນນິຫຼືໂຄກກາຣຕີກາຣຳລັ້ງຄາສຕົວແລະມຸນຸຍຄາສຕົວ ໄດ້ຮ່ວມກັນ
ຈັດພິມພົມແລະຈັດແປລໜັງສື່ອເລີ່ມໜັ້ນ ຂອບຄຸນຄ. ສາຫຍ ທີ່ອຸນຸມາຕີໃຫ້ມີກາຣແປລ
ເປັນພາຫາໄກຍ ຂອບຄຸນສຸລັກຜົນ ຄົວກັບຍົງ ທີ່ສັນບສຸນຍ່າງເຂັ້ງຂັ້ນ ຂອບຄຸນຈາຍຈົບ
ກົດສູງກາ ຄື່ອຸດມີທີ່ແປລໄຫວ້ຍ່າງດົມ ຖວດເວົວ ແລະເວົາກາຣເກອງນານ ຂອບຄຸນຈຳຮັງຄັກດີ
ເພື່ອເລີຄອນນັ້ນຕີ ລໍາຍວນ ເພີຣແສງສວ່າງ ປຣີຈາ ໂພດ ແລະ Dream Catcher ທີ່ທຳໃຫ້
ໜັງສື່ອເລີ່ມໜັ້ນອ່ານ ນ່າຈັບຕ້ອງ ແລະເກີບກັກຫາໄວ້

ທວັງເປັນຍ່າງຢູ່ງວ່າ ພັນສື່ອ “ຮ. 5 ເລັດຈົອນແດຍ” ຈະຊ່ວຍເປີດມູມມອງທາງ
ປະວັດຄາສຕົວຂອງໄກຍເຮົາ ທີ່ຄ່ອນໜັ້ງຈະອັບຈນແລະຄັບແຄນ ອອກໄປສູລືກກວ້າງ ທັ້ນໃນ
ອຸ້າຄແນຍ໌ແລະໝາມພູທົວປີ ທີ່ໄກຍເຮົາເປັນສ່ວນທີ່ແປ່ງແຍກຢືດຄັ້ນພຽມແດນທ່າໄດ້ມີ
ພຣະບາທສມເຕີຈພຣະຈຸລຈອມເກລ້າເຈົ້າອູ້ທ້ວ່າ ຮັບກາລທີ່ 5 ໄດ້ທຽງ “ເປີດໂລກແໜ່ງກາຣ
ເດີນທາງ” ແລະກາຣເຮີຍນຸ້ວ່າໄວ້ແລ້ວກວ່າທີ່ນັ້ນຄວາມຮັງສູນແລ້ງກົດຕືອບ
ຕາມຮອຍພຣະບາທນັ້ນໃນປັຈບັນ ແລະແລວງທາບ້າບຸນຍາເພີ່ມເຕີມເພື່ອສ່ອງທາງໃຫ້ອາຄຕ
ຂອງເຮົາທີ່ໄວ້ແມ່ຍືງໄດ້ເກົ່ານິ້ນເອງ ດັ່ງພູທະການີ້ທີ່ວ່າ “ນັດຖື ປຸນຍາສາມາ ອາກາ”
ແສງສວ່າງເສມອດ້ວຍບຸນຍາ ໄນມີ

ຕົລິ່ງໜັນ ອນບູຮີ

17 ຕຸລາຄມ 2546

คำนำผู้แต่ง

นักวิชาการของไทยจำนวนมากได้แลกเปลี่ยนความรู้และข้อมูลกับข้าพเจ้าด้วยความเอื้อเพื่อแผ่แพร่ เพื่อทำให้หังสือเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ ข้าพเจ้าจึงถือว่าเป็นหนึ่งในคุณท่านเหล่านี้อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศรีสุรังค์ พุนทรพย์, ฉัตรสุมาลัย กบิลสิงห์, นงลักษณ์ เทพลวัลต์, สุชาติ จุฑาสมิติ, ชาญวิทย์ เกษตรคิริ, ม.ล.วัลลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, อเนก นาวิกมูล, จิระภัตร ประพันธ์วิทยา, ประจักษ์ วัฒนาสุลิที ที่ได้เคยช่วยเหลือและให้กำลังใจข้าพเจ้ามาโดยตลอด

นักวิชาการชาวอินเดียก็จำนวนหนึ่งซึ่งให้ข้าพเจ้าทำงานได้ย่างเข้ม โดยช่วยเก็บข้อมูลภาคสนามในเมืองที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชโปรดฯ ทั้ง 7 เมือง ได้แก่ กาลกัตตา เดลี ยังรา คอนপুর ลักเนวาร์ บอมเบย์ และพาราณสี ความช่วยเหลืออันมีค่ายิ่งจาก บี.อี.এন. মুকের্জি, ফি.হি. ডেভ, ชยาม মনহার মিচা, গানু চান্দ, মেত্তা, বি.রেনথ্রা নচ সিংห์, নরায়ণ কুপল, বিকাশ কুমার গতচৰ্চা, পক্ষজন কুমার และ গনেশ লোজন เป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าสำนึกรถึงด้วยความขอบคุณยิ่ง

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ ฯพณฯ ดร. เอ. อาร์. คิดໄว ผู้ว่าการรัฐเบงกอล ตะวันตกคนก่อน (ปัจจุบันเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) อย่างสุดซึ้ง ที่ท่านได้กรุณาต้อนรับข้าพเจ้าด้วยไมตรีจิต ณ ทำเนียบรัฐบาล (ราชวัง) ที่เมืองกัลกัตตา การแนะนำด้วยความกรุณาของท่านทำให้ข้าพเจ้าสามารถมองย้อนหลังเห็นภาพหลายคราวที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาเยือนมหาสนธิหลังนี้ ซึ่งเป็นที่ทำการของรัฐบาลอังกฤษในสมัยนั้น ข้อเขียนหลายบท ในหนังสือเล่มนี้ปรากฏขึ้นจากความเข้าใจอย่างลึกซึ้งจากการได้สัมผัสรายการตามชั้นต่างๆ ในทำเนียบรัฐบาล

ส่วน ฯพณฯ ดร. พี.ชี. อลีกานเดอร์ ผู้ว่าการรัฐมหาราษฎร์ นั้น ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบคุณอย่างจริงใจสำหรับความสนใจส่วนตัวของท่านที่มีต่องานวิจัยของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นหนึ่งในคุณอย่างไร่หนู หลวงต่อ นายอาร์วินด์ พอนเดการ์

กัณฑารักษ์ประจำพิพิธภัณฑ์เจ้าชายแห่งเวลส์แห่งอินเดียตะวันตก, นาย เจ.วาย. ดี.ส. กัณฑารักษ์ประจำพิพิธภัณฑ์ ดร.โน้ต แลด นางวิมาล ชาท เลขานุการกิตติมศักดิ์ของ สมคາມເອເຊີຍຕົກແໜ່ງບອນເບຍ ແລະນາຍ ເຄ.ອວ.ເອັນ ສວມື ຜັດທາຂ້ອມລັນມືຄ່າຍິ່ງ ເກີ່ຍກັບບອນເບຍໃນສັນຍາຄຣິສຕໍຕຈາວຽກທີ່ 19 ໃຫ້ເກົ່າພເຈົ້າ

ພ່ານາ นายຮວ້າຫ້ຍ ທົງເກົ່າຮ່າງ ເກົ່າຮ່າງ ຖ້າຍປະຈຳປະເທດອິນເດີຍ ໄດ້ແສດງຄວາມສົນໃຈຢ່າງຍິ່ງຕ່ອງໂຄງການນີ້ ນາຍນິຍມ ວິໄນຫຮຽມວຸฒິ ທີ່ປຶກຂາຫຼຸດ ນາຍປີຢີພຣົດ ດົງເຈີຍ ເລີ່ມັງກອງ ແລະວຸຈິກຣົນ ແສງຈັນທີ ເລີ່ມັງກອງໂກ ຖ້າຍປະຈຳສັນຍາເກົ່າຮ່າງຫຼຸດໄທ ລະ ກຽມນິວເດລີ ໄດ້ອຸທິສເລາຍຢ່າງມາກເພື່ອຈັດການຊ່ວຍເຫຼືອ ເຮື່ອການທຳວິຈີຍຂອງໜ້າພເຈົ້າໃນປະເທດໄທ ພ້າພເຈົ້າຂອງແສດງຄວາມຂອບຄຸນຍ່າງ ໂຈຈິງຕ່ອງໜ້າຮ່າງສັນຍາຫຼຸດໄທຢ່າງສໍາຫັນຄວາມຊ່ວຍເຫຼືອວັນມືຄ່າຍິ່ງຂອງພວກເຂົາ

ສ່ວນ ພ່ານາ ນາຍ ອາວ.ເຄ. ໄກ ເກົ່າຮ່າງຫຼຸດອິນເດີຍປະຈຳປະເທດໄທນັ້ນ ພ້າພເຈົ້າເປັນໜີນຸ່ມຄຸນທ່ານຍ່າງໃໝ່ຫຼວງລ້າຫັບການອຸປະກັດມົງກົງທ່ານແລະຄວາມສົນໃຈທີ່ທ່ານມີຕ່ອງໂຄງການນີ້ ຮວມທັນນາຍ ວາຍ.ພີ. ສິງທີ ທີ່ປຶກຂາປະຈຳສັນຍາເກົ່າຮ່າງຫຼຸດອິນເດີຍປະຈຳປະເທດໄທ ທີ່ໄດ້ພິພາຍາມຊ່ວຍເຫຼືອໜ້າພເຈົ້າໃນທຸກເຮື່ອເທົ່າທີ່ຈະເປັນໄປໄປໄດ້ຮ່ວ່າງທີ່ໜ້າພເຈົ້າຍູ້ໃນປະເທດໄທ

ໜ້າພເຈົ້າຂອງຂອບຄຸນອາສຽມໄທຢ່າງຈິງໃຈ ທີ່ໄດ້ຕ້ອນຮັບໜ້າພເຈົ້າຢ່າງອຸ່ນອ່າຮ່ວ່າງທີ່ໜ້າພເຈົ້າພັກຍູ້ໃນກຽມຫຼຸດເຫັນ

ທອດໝາຍຫຼຸດແໜ່ງໝາຕີ ກຽມນິວເດລີ ໄດ້ອຸນຸມາຕີ່ໜ້າພເຈົ້າໄດ້ຕຶກຂາແພີ່ມຕ່າງໆ ທີ່ເກີ່ຍ້ອງກັບການເສີດຈຳປະພາລອິນເດີຍຂອງພະບາຫສມເຕີຈພະຈຸລືຈອມເກຳລ້າເຈົ້າຍູ້ທ້ວ່າ ແລະໄດ້ໃຫ້ຂໍ້ມູນລໍາຄັນທາງຈົດໝາຍເຫຼຸດສູ່ຮ່ວມອູ້ໃນສ່ວນທີ່ 2 ຂອງໜັງສື່ອເລີ່ມນີ້ ພ້າພເຈົ້າຂອງແສດງຄວາມສຳນັກໃນໜຸ່ມຄຸນຍ່າງໃໝ່ຫຼວງມາດີ່ທ່ານຜົ້ມືອຳນາຈໃນຫອຈົດໝາຍຫຼຸດແໜ່ງໝາຕີ ທີ່ໄດ້ອຸນຸມາຕີ່ໜ້າພເຈົ້າໄດ້ໃຫ້ຂໍ້ມູນທີ່ຍູ້ໃນຄວາມວັກຂາຂອງພວກເຂົາ

ສໍາຫັນຫ້ອງສຸມດແລະພິພົນທີ່ທີ່ຈົກແໜ່ງ ກຽມນິວເດລີ ນັ້ນ ນັ້ນສື່ອເລີ່ມນີ້ ເປັນໜີ່ໜ້າຕ່າງໆຈາກໜັງສື່ອພິມ່ວ່າມສົມຍ້ອນທຽບຄຸນຄ່າຂອງທີ່ນີ້ ຜົນໄດ້ຊ່ວຍເຕີມເຕີມຂ່ອງວ່າງທາງຄວາມຮູ້ຈໍານວນມາກຂອງພວກເຮົາ

ໜ້າພເຈົ້າຂອງແສດງຄວາມຂອບຄຸນຍ່າງຍິ່ງຕ່ອງການຊ່ວຍເຫຼືອດ້ານຖຸນກຮັບພົມຈາກ

ศูนย์อนันเตียร์ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรมศิลปากร กรุงเทพฯ และสถาแห่ง
อินเดียสำหรับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม กรุงนิวเดลี ที่ช่วยอุดหนุนให้ข้าพเจ้า
สามารถทำการวิจัยในประเทศไทย ณ ช่วงเวลาที่แตกต่างกัน 3 ครั้ง ในระยะเวลา 4
ปีที่ผ่านมา

และในท้ายที่สุด ข้าพเจ้าขอขอบคุณ โสม สหาย-ครีวัสดุ ผู้เป็นนิติาของ
ข้าพเจ้า และสามีของเธอ กฤษณะ ชารัน ครีวัสดุ ด้วยความจริงใจที่ได้ช่วยเหลือ
ด้านทุนทรัพย์ในการจัดทำข้อมูลมาให้จากห้องสมุดของอังกฤษ (British Library)
กรุณลอนดอน

สาคชิดอนันท สหาย

ประวัติผู้แต่ง

ศาสตราจารย์ สาคชิดอันนแท สหาย (เกิดเมื่อ ค.ศ. 1941/พ.ศ. 2484) เป็น Pro Vice-Chancellor ของมหาวิทยาลัยมหิดล เมืองพุทธคยา แคว้นพิหาร ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตด้านโบราณคดี วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของอินเดียโบราณ จากมหาวิทยาลัยอินเดียพาราณสี โดยได้รับรางวัล A.S. เหรียญทอง Altekar เมื่อ ค.ศ. 1962/พ.ศ. 2505 เดย์ทำงานวิจัยเรื่องอาณาจักรเขมรโบราณนายใต้คำแนะนำของ ยอดรช แซเดล์ ปราษทัญชาฟรังเศสผู้เชื้อเลียงที่มหาวิทยาลัยแห่งปารีส (ซอร์บอนน์) เมื่อ ค.ศ. 1965-69/พ.ศ. 2508-12 ทำให้ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิต และมีการตีพิมพ์ผลงานนุกงบึกเกี่ยวกับสถาบันทางการเมืองและองค์กรการบริหารของเขมรโบราณ โดยล้านกฟรังเศสแห่งปารีสพิพิธภัณฑ์ กรุงปารีส เมื่อ ค.ศ. 1971/พ.ศ. 2514

ศาสตราจารย์สหายได้รับทุนเพล็บเบอร์ล่าหรับการศึกษาในระดับหลักปริญญาเอก ที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล เมืองอิราக ประเทศอิรัก เป็น Visiting Fellowship ที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติอสเตรเลีย และสถาบันมนุษยศาสตร์ กรุงปารีส

ภายใต้การอุปถัมภ์ของสถาบันเดียเพื่อความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ศาสตราจารย์สหายได้ทำหน้าที่เป็นศาสตราจารย์รับเชิญในวิชาอารยธรรมเอเชีย ที่มหาวิทยาลัยศรีสว่างวงศ์ นครเวียงจันทน์ ประเทศลาว และเคยทำงานเป็น ศาสตราจารย์ด้านการวิจัยที่ศูนย์ศิลปะแห่งชาติอินทิรา คานธี กรุงนิวเดลี

ศาสตราจารย์สหายเป็นผู้เขียนหนังสือและผลงานวิจัยจำนวนมากเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ท่านเป็นผู้ก่อตั้ง South East Asian Review และการจัดประชุมนานาชาติเรื่องไทยศึกษา

จากใจผู้เปลี่ยน

หนังสือของศาสตราจารย์สุท้ายเป็นผลงานที่แสดงให้เห็นความอุตสาหะวิริยะ ของนักประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ชัวร์นเดีย ผู้แสวงหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช หลักฐานของไทยประภูมิอยู่เพียงน้อยนิด แล้วได้เรียงร้อยให้เห็นความเคลื่อนไหว ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์เป็นลำดับขั้นอย่างกะทัดรัด จากบริบทความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศในระดับโลกตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ลงมาสู่บริบททางประวัติศาสตร์ ในภูมิภาคเอเชียสมัยต้นรัตนโกสินทร์ อันเผยแพร่ให้เห็นความสำคัญของการเด็จ ประพาสอินเดียในครั้งนี้ว่าเป็นการดำเนินวิเทคโนโลยีทางการค้าที่สำคัญยิ่ง ผู้เขียนได้เคราะห์ประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอินเดียไว้อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเรียนรู้จากการเด็จพระราชดำเนินในคราวนี้ อันมีความหมายทางประวัติศาสตร์มากกว่าที่คนไทยส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะได้ทราบหนักถึง

ผู้เปลี่ยนสถาบันซึ่งใช้ยิ่งนักที่ท่านผู้เขียนได้กราณไปความกระจ่างเรื่องพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน และรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่มูลนิธิโครงการรามสัมภาร แหล่งอนุรักษ์ศาสตร์ รวมทั้ง ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศรี ได้มอบความไว้วางใจให้ได้แปล หนังสือที่มีคุณค่าอย่างเล่มนี้ ผู้เปลี่ยนสถาบันของพระคุณเป็นอย่างยิ่ง มา ณ ที่นี้

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาครอบคลุมความรู้ในศาสตร์ต่างๆ มากมาย อาจเข้าใจได้ง่ายหากเป็นคนในสังคมที่คุ้นเคยกับประวัติศาสตร์และสังคมของอินเดียและยุโรป แต่สำหรับผู้ที่มีพื้นความรู้เรื่องดังกล่าวไม่มากนัก ดังเช่นผู้เปลี่ยน จำเป็นต้องทำความรู้เพิ่มขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจ ผู้เปลี่ยนได้เสริมความเข้าใจนั้นลงในเนื้อความและเชิงอรรถ มากเท่าที่จะทำได้ในเวลาอันจำกัด เพื่อให้ผู้อ่านที่ประสบปัญหาเดียวกันเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น การทำงานนี้นั้นจึงเป็นบทเรียนอันมีค่ายิ่ง ที่อาจจะไม่เกิดขึ้น หากปราศจากแรงสนับสนุนอย่างเชื่อมั่นของ ผศ. ร่วมวงศ์ ก็ เพชรเลิศอนันต์ ผู้เป็น

กัลยาณมิตรและเป็นบรรณาธิการของหนังสือเล่มนี้ ซึ่งผู้แปลขอขอบคุณอย่างจริงใจ
ในท้ายที่สุด ผู้แปลขอกราบขอบพระคุณ นายอนันต์ ศรีอุดม - บิดาของผู้แปล
ที่ได้กรุณาทำหน้าที่บรรณาธิการส่วนตัว ตรวจทานผลงานแปลร่างแรก และให้คำ
แนะนำที่สำคัญเพื่อให้ผู้แปลได้ปรับปรุงแก้ไขถ้อยคำและเพิ่มเติมเชิงอรรถ เพื่อให้
เป็นหนังสือภาษาไทยที่มีความสมบูรณ์มากเท่าที่ปรากฏอยู่ในที่นี้

ความดีอันใดที่เกิดจากผลงานแปลชั้นนี้ ผู้แปลขออุทิศให้แก่ครูบาอาจารย์
ทุกท่านที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทความรู้ด้านต่างๆ ให้ ทั้งจากการศึกษาในโรงเรียน
และมหาวิทยาลัย การทำงาน การอ่านผลงานของท่านผู้รู้จากหนังสือ วารสารและ
อินเตอร์เน็ต การอบรมปั่นความรู้ต่างๆ ที่สำคัญคือ มาตราบิดาผู้เป็นครูคู่แรก

กัณฐิกา ศรีอุดม

ประวัติผู้แปล

กันธิกา ศรีอุดม
(Kanthika Sriudom)

การศึกษาปริญญาตรีด้านประวัติศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับสอง) จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ.2526) ปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์ด้วยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมหาม្មุสไกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468)” จากมหาวิทยาลัยคริสต์วิโรฒประสานมิตร (พ.ศ.2543) ปัจจุบันกำลังศึกษาปริญญาเอกด้านประวัติศาสตร์ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ด้านการทำงาน เป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยรังสิต ตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 สอนในวิชาธรรดาไทย ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว สัมมนาการท่องเที่ยว ปัจจุบันสังกัดภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์

ในปี พ.ศ.2535-2537 เขียนบทความในคอลัมน์ “เรื่องเก่าเล่าใหม่” ของนิตยสารพลอยแกรมเพชร ในปี พ.ศ.2535-2536 เป็นผู้จัดของการจัดทำหนังสือสมุดภาพ “วันวาน...กับวันนี้ของถนนสีลม” ส่วนบทความวิชาการ เช่น “พระราชินพนธ์ ใกล้บ้านกับบางมุงมองด้านการท่องเที่ยว” (2544) “พี.แอล. แกรเวอร์ส กับหนังสือชุดแมรี่ บีอบบีน์ส” (2544)

คำกล่าว

มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย

Toyota Thailand Foundation - TTF

ก่อตั้งขึ้นในเดือนตุลาคม พ.ศ.2535 ในโอกาสที่ บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด ดำเนินงานมาครบรอบ 30 ปี ด้วยเงินทุนจดทะเบียนรีบูตแรก 30 ล้านบาท ซึ่งมูลนิธิฯ ได้นำเงินดังกล่าวมาดำเนินกิจกรรม ภายใต้วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมการศึกษาพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งกิจกรรม สาธารณประโยชน์ด้านอื่นๆ โดยร่วมมือกับหน่วยงานราชการ สถาบันวิชาการ องค์กร พัฒนาเอกชนและองค์กรสาธารณะต่างๆ

ในปัจจุบัน มูลนิธิฯ มีทุนจดทะเบียนหักสิ้น 400 ล้านบาท โดยกิจกรรม ต่างๆ ของมูลนิธิฯ ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง และขยายขอบเขตอย่างกว้างขวาง ด้วยความตระหนักว่า ชุมชนและสังคมที่เข้มแข็ง ย่อมอยู่บนรากฐานที่มั่นคงของ การศึกษาและคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งจำเป็นต้องดำเนินควบคู่ไปพร้อมกับการพัฒนา ในด้านอื่นๆ ดังนั้น ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย ยังคง มุ่งมั่นที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนการก่อสร้างสังคมที่ดี เข้มแข็งและสันติ เพื่อให้ สังคมไทยเป็นสังคมที่เจริญรุ่งเรืองอย่างแท้จริง

กิจกรรมของมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย

โครงการต่อเนื่อง

- ★ สันบสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- ★ โครงการห้องเรียนมาตรฐาน
- ★ โครงการหนังสือเมืองสอง
- ★ โครงการหนังสือห้องสมุดชั้นประถม “ห้องเรียนรวมเล่น”
- ★ โครงการรางวัลมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย

(TOYOTA THAILAND FOUNDATION AWARD - TTF AWARD)

- ★ โครงการเผยแพร่ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปะและธรรมชาติ “อยุธยา กับอาเซีย”
- ★ โครงการตั้นนำ ต้นชีวิต
- ★ โครงการกองทุนหมุนเวียนนักเรียนพยานาลในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือ
- ★ โครงการอาหารกลางวัน “หนูรักผักสีเขียว” เพื่อพัฒนาการจัดอาหารกลางวันในโรงเรียนอย่างยั่งยืน และแก้ไขปัญหาการขาดสารอาหารที่จำเป็นต่อพัฒนาการของเด็กวัยเรียน
- ★ จัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือเคลมพระเกียรติ คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราชราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน

โครงการและกิจกรรมพิเศษร่วมกับองค์กรต่างๆ

- ★ โครงการพ่อแม่อุปถัมภ์ มูลนิธิหมօเสมอ พริ้งพวงแก้ว
- ★ โครงการบ้านตะวันใหม่ มูลนิธิป้องกันและปราบปรามยาเสพติด
- ★ โครงการส่งเสริมทางเลือก แรงงานคืนถิ่น มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก
- ★ ทุนการศึกษาและฝึกอาชีพ สำหรับผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์
- ★ ทุนการศึกษา “คนจนเมือง” มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ★ ทุนการศึกษานักศึกษาเรียนดี โครงการเยี่ยมชมวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ★ ทุนการศึกษาแก่เด็กหญิง โครงการผู้หญิงไทยวันพุ่งนี้
- ★ สนับสนุนการผ่าตัดแก้ไขอาการปากแห่งเด丹โนวีโนเด็ก สำนักงานบรรเทาทุกข์ สภาภาคชุดใหญ่
- ★ การก่อสร้างอาคารเรียน แก่โรงเรียนตำราจตุราวดเนชั่นแนนซ์

รายนามคณะกรรมการมูลนิธิトイต้าประเทศไทย

ประธานมูลนิธิ

พล.ต.อ. นากะ สารสิน

รองประธานมูลนิธิ

Mr. Ryoichi Sasaki

กรรมการ

ดร. เสน่ห์ อุนาภูล

ดร. พิสิญช์ ภาคเกษตร

ดร. เจตన์ สุจิตรกุล

ดร. ชาญวิทย์ เกษตรคิริ

รศ. ดร. นิษฐ์ สุมิตร

รศ. ดร. นวีศร ชัยสุตร

นายวิญญาณ์ ณ วงศ์

Mr. Yoshinori Omori

นายประเมនต์ สุขิวงศ์

นายนินนาท ไชยธีรภัณฑ์

Mr. Masaki Nakatsugawa

นายไพบูลย์ ใจความดี

อธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประธานชมรมตัวแทนจำหน่ายトイต้า

ประธานชมรมความร่วมมือトイต้า

กรรมการและเหรัญญิก

กรรมการและเลขานุการ

รายงานผลคณะกรรมการบริหารมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย

นายประเมណ์ ลูกีวงศ์	ประธานคณะกรรมการ
บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัด	
นายนินนาท ไซยีริวากุโน	รองประธานกรรมการ
Mr. Ryoichi Sasaki	กรรมการผู้จัดการใหญ่
Mr. Masaki Nakatsugawa	รองกรรมการผู้จัดการใหญ่
นายไพบูลย์ ไวนามดี	รองกรรมการผู้จัดการใหญ่
นายสุทธิ จันทร์วิเมลีอง	ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการใหญ่
นางจิตติมา คงจำเนียร	รักษาการผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์และ กิจกรรมลังค์ค์ เอก鞍กุลกรรมการบริหาร

คำ呈

มูลนิธิโครงการต่างร้าสัมคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการต่างร้าสัมคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมแรงร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในการกิจบริหารการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการต่างร้ามีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสัมคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิเมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ห้างได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิโครงการต่างร้าก็ เพลเลอร์เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องแรกของมูลนิธิโครงการต่างร้าก็คือ ส่งเสริมให้มีต่างภาษาไทยที่มีคุณภาพ เฉพาะในทางสัมคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ห้างต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพแห่งสือต่างภาษาไทยจะดับอุดมคึกคัก แขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเขียนนี้เพิ่มขึ้นย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในเชิงมหาวิทยาลัยโดยปริยาย อีกห้างยังอาจช่วยการลั่งสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับสัมคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการต่างร้า ก็มีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นที่ชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ห้างในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่รอบไปโดยทั่วถึงในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการต่างร้า มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่า จะเป็นด้านการกำหนดนโยบายสร้างต่างๆ การเขียน การแปล และการใช้ต่างนั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์ยังเพิ่มประสิทธิภาพ ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภท ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปล เรียนเรียงงานถอดความ งานรวมรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เรายังได้นำส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประนาหอื่น ๆ ด้วยนับจากได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่ง ถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนาرمณ และนโยบาย ได้ครบถ้วนประกอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขา ดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาคิลป ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ซึ่งมีเนื้อความครบเกี่ยว關係ระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นเว็บไซต์

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง เมื่อจะประสบอุปสรรคหนึ่งปี ก็จะพยายามอุปสรรคด้านทุนรอบ เพราะกิจการของเรามีใช้กิจการแสวงหากำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสเข้าหาหนังสือตำราฯ ในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และประนีนาอย่างยิ่งที่จะให้กับผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ท่าน ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียนเรียง หรือ รวบรวม ตำราสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เราหรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จำrik

ประธานคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

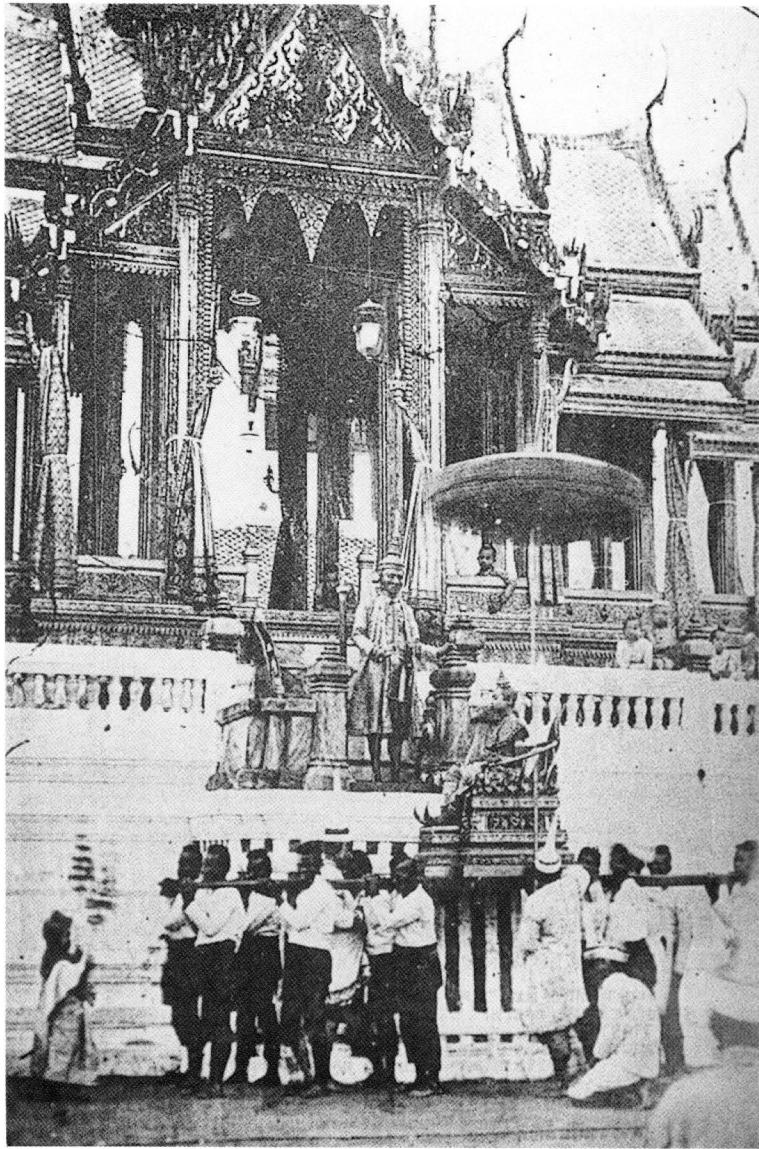
**รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการดำรัสคณศาสตร์และมนุษยศาสตร์**

(ก่อตั้ง พ.ศ.2509 โดย นายปวย อึ้งภากรณ์ และนายเสน่ห์ งามวิก ฯลฯ)

นายเสน่ห์	งามวิก	ประธาน
นางพีชรี	สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกฤษณา	สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์	ธนพลพันธุ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์	ศิริรักษา	กรรมการ
นายวิทยา	สุจิตธนารักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ	พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นางสาวครีประภา	เพชรเมศรี	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์	เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์	เกษตรธนิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายธัชรงค์กิตติ์	เพชรเลิศอนันต์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายทรงยศ	แวนหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นพระราชนอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเทพศรีวินท不成มารดี ประสูติเมื่อวันอังคารที่ 20 กันยายน พ.ศ.2396 มีพระชนิษฐาพระอนุชาawan สามเด็จพระบรมราชชนนี 3 พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจันทร์มณฑล สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจักรุณตัรคเม (ต่อมาคือ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระจักรพรรดิพงษ์) และ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ (ต่อมาคือ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช)

ในปี พ.ศ.2404 ขณะพระชนมายุ 8 พรรษา ได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้เลิ่งพระนาม พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่ ตามจารึกในพระสุพรรณบัญชีว่า “สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า จุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามากุ บุรุษยรัตนาธรรพิวงศ์ วรุ่มพงษ์บิพัตร สิริวัฒนาราชกุมาร ดังนี้ และให้เป็นเจ้าฟ้าต่างกรม มีนามกรມ瓦 กรมหมื่นพินណเคนគរស្តែកាស ได้ทรงถึงแก่ 40,000”

ในภาพเป็นพระราชพิธีโภกน์เมื่อวันเพดຖักสปดี เดือนNEY แรม 3 ค่ำ ปีชลุ พ.ศ.2408 ขณะสมเด็จเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์พระชนมายุ 12 พรรษา ประทับนั่งบนพระเตียง โดยมีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับบืนบนพระที่นั่งภารណ์กีโนกข์

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2405 ขณะพระชนมายุ 9 พรรษา สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรม格น ทรงเรียนภาษาอังกฤษ กับแม่เฒ่าคนหนึ่ง เลี้ยงในวนาราม ชาวอังกฤษ โดยเรียนที่พระที่นั่งทรงธรรม ในพระบรมมหาราชวัง และหลังจากนั้นเป็นสามเดือนแล้ว ครูสอนภาษาอังกฤษคือ หมโมจันดเล (แซนด์เลอร์) มิชชันนารีชาวอเมริกัน ทรงเรียนจนถึงลิ้นรัชกาลที่ 4 (ภาพปี พ.ศ.2409)

ปี พ.ศ.2409 สมเด็จเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ขณะพระชนมายุ 13 พรรษา ทรงผนวชเป็นสามเณร ตามราชประเพณี โดยวันแรกของการผนวช เสด็จประทับอยู่ในพระอุโบสถวัดพระคริรัตนคาการาม คืนหนึ่ง จากนั้นเดินจักรีปั๊บ ณ วัดบวรนิเวศฯ ในระหว่างนี้ได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ไปประพาสหัวเมืองฝ่ายเหนือถึงเมืองพิษณุโลก พระองค์ทรงผนวชเป็นสามเณรอยู่ 6 เดือน

ในปี พ.ศ. 2410 ได้มีประกาศพระบรมราชโองการเลื่อนเข้าเป็น กرمชูน เปเลี่ยนพระนามเป็น "สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมชูนพินิตประชานาถ ทรงอัคติ 40,000" ซึ่งก่อนที่จะมีประกาศเลื่อนเป็นกรมชูนในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้ามีรับสั่งให้หาเจ้านายอีก 3 พระองค์ที่จะได้เลื่อนเป็นกรมชูนด้วย คือ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมชูนบำรุงปรีภักษ์ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมชูนวัจกรราชนภาพ และพระเจ้าราชาวงศ์เรือ กรมชูนราษฎร์ทิวกรมาร่วมให้ปฏิญาณและพำนพักตร์พระมหามนต์ไว้ตามปฏิมาการ "ว่าเจ้านายซึ่งจะเป็นกรมชูน 4 องค์นี้ ถ้าได้ครองราชสมบัติต่อไปไม่ทรงรังเกียจเลย" เจ้านายทั้ง 3 พระองค์กราบกุลว่า "ม่ได้ทรงคิดมากໃห庾ไฝสู" และจะ "ข่ายทำบุญบำรุงสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอให้ได้รับราชสมบัติสืบทอดไป"

วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2411 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคต ในพระที่นั่งภานุมาศ จำรูญ ราวางเที่ยงกีฬาของวันเดียวกันนั้น ที่พระที่นั่งอนันดาลักษณ์ ในพระบรมมหาราชวัง ให้มีการประชุมระหว่างพระราชวงศานุวงศ์ 7 พระองค์ และชนชาวผู้ใหญ่ 20 คน โดยมีพระสงฆ์ 25 รูปร่วมกันในที่ประชุม ทั้งนี้ เจ้าพระยา บรมเมทากีร්สุริยวงศ์ เสนอบเดี๋ยวพราชาลักษณ์ ให้ตามที่ประชุมเรียงพระองค์เจ้ากานยาและเรียงว่าทุนนางไว้ใน ทุกพระองค์ทุกท่านให้เสร็จพระคราวันเดียว เจ้าฟ้าฯ กรมทุนพินิตประชานาถ เป็นพระมหาอักษริย สืบไป แต่เนื่องจากยังทรงพระเยร้าย 15 พรรษา จึงให้เจ้าพระยาบรมมหาครีสุริยวงศ์ “ว่าราชการแผ่นดินไปกว่า สามเดือนพระเจ้าลูกยาเธอ จักรพรรดิ์พระ” หรือพระราชนายก 20 พรรษาในปี พ.ศ. 2416

ภาพวันพระราชนิธิบรมราชาภิญา วันพุธที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2411

๖๐๔ พระ ๘๗

๒๗๔ - ๒๑

สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาครุฑิรุยวงศ์ (ช่วง บุนนาค, 23 ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๕๑-๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๕) เป็นบุตรของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดีด บุนนาค) และท่านผู้หญิงจัน

เป็นคนโปรด ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ ๓ เรียนภาษาอังกฤษกับบาทหลวงรัช ฯ และเป็นคนแรกที่ถือเรือกำปั้นแบบแรกได้ เมื่อขึ้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ ๔ ได้เป็น เสนนาบดี กรมพระคลาโน้ม ในช่วงนี้ บุตรชายของท่าน คือ เจ้าพระยาสุรุวงค์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) เป็นเสนานบดี กรมพระคลาโน้ม น้องชายของท่าน คือ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโพธาริบบีดี (หัวม บุนนาค) เป็นเสนานบดี กรมพระคลัง และหลานของท่าน คือ พระยาภาณุบริรักษ์ (นร บุนนาค) เป็นเสนานบดีกรมนา

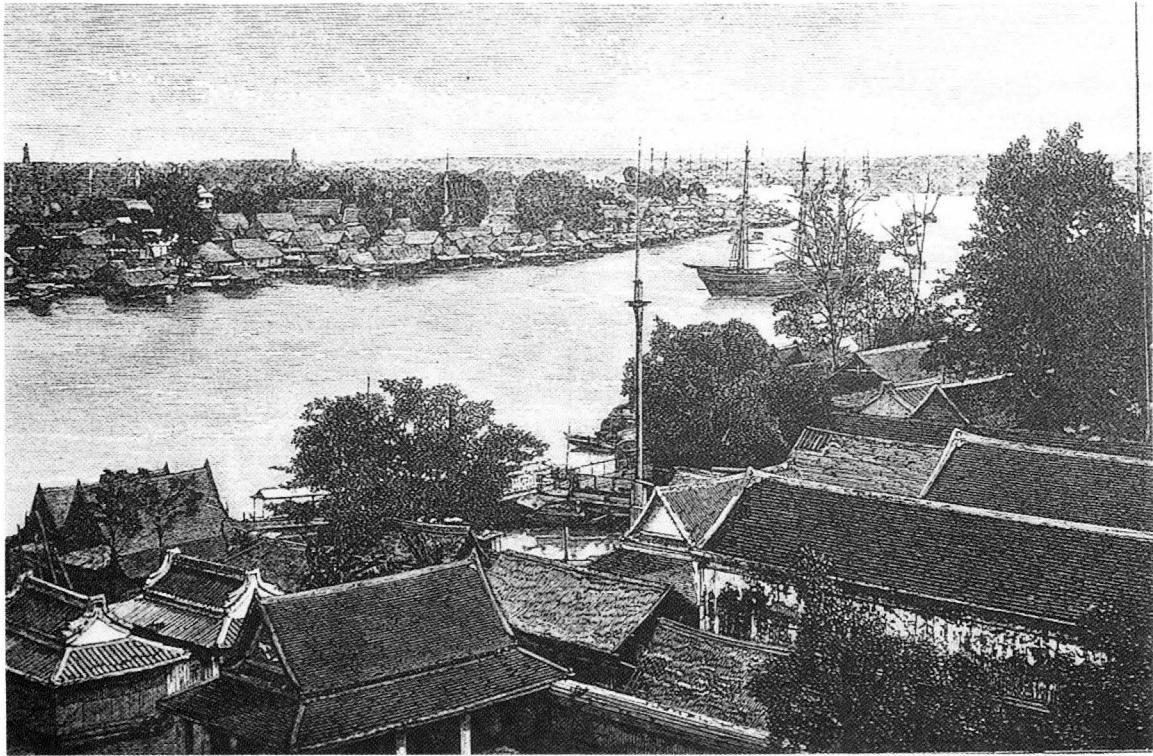
กรมพระราชวังบวรavi้ชัยชาญ หรือวังหน้าในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นพระโกรสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาเจ้าอยู่หัว ประสูติเมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ.2381 พระนามเดิมคือ พระองค์เจ้าชายยอดยิ่งยศ ทิวงคตเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2428 พระชนมฯ 48 ปี

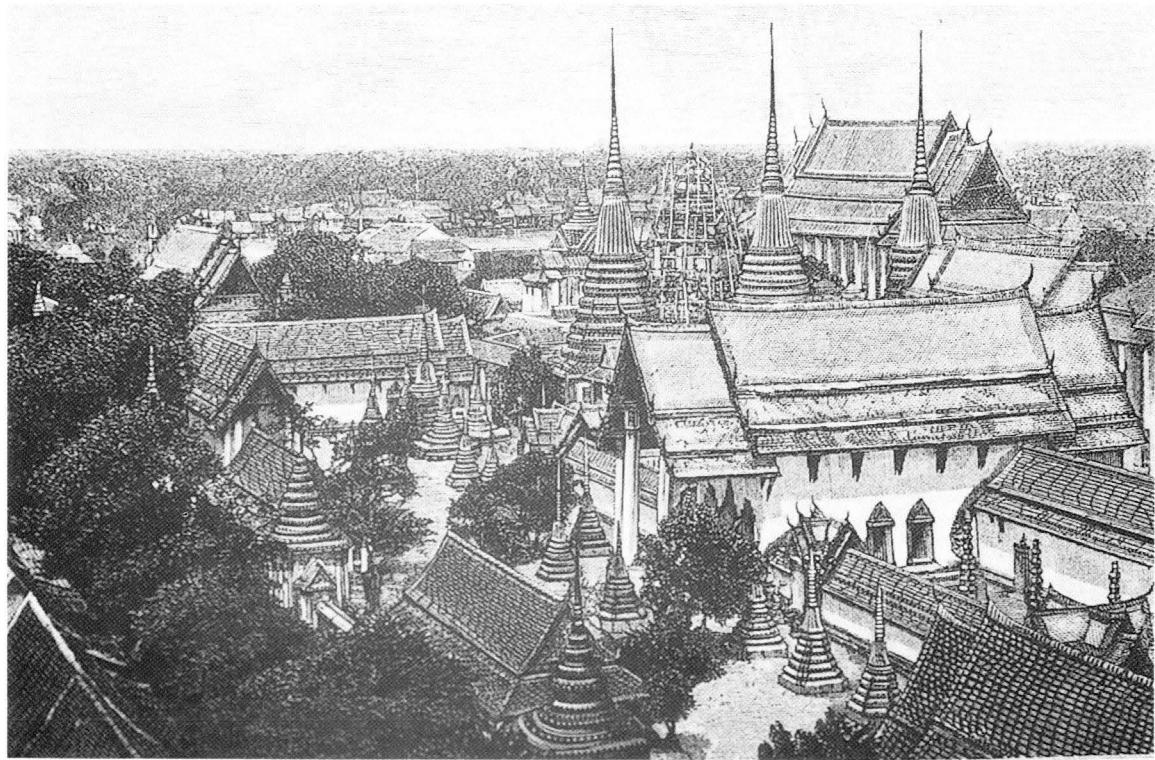
ในช่วงที่มีผู้สำรวจราชการแผ่นดิน เจ้าพระบานมมหาศรีสุริยวงศ์เป็นประธานในที่ประชุมขุนนาง กรมต่างๆ “แล้วสังเบนเด็ดขาด คงคัดความแต่รื่องซึ่งไม่จำเป็นจำต้องพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย ขึ้นกราบบังคมทูล” รัชกาลที่ 5 เวลาเสด็จออกหมูเนang “เพื่อรักษาราชประเพณีไว้”

ในปี พ.ศ.2413 ขณะพระชนมายุ 17 พระบาท รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จประพาสต่างประเทศเป็นครั้งแรก
คือสิงคโปร์ อาณา尼คิมของอังกฤษ และชาว (อินโดเนเซีย) อาณา尼คิมของเนเธอร์แลนด์ รวมระยะเวลา 38 วัน
ระหว่างวันที่ 9 มีนาคม ถึง 15 เมษายน (ภาพประมาณปี พ.ศ.2413)

กรุงเทพฯ ในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 มุมมองจากพระปรางค์วัดอรุณฯ เห็นเรือกำปั่นจอดเรียงรายอยู่ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา
อีกฝั่งนั้นเป็นชุมชนเรือนแพจากท่าเตียนถึงโค้งบิรุณปากคลองตลาด

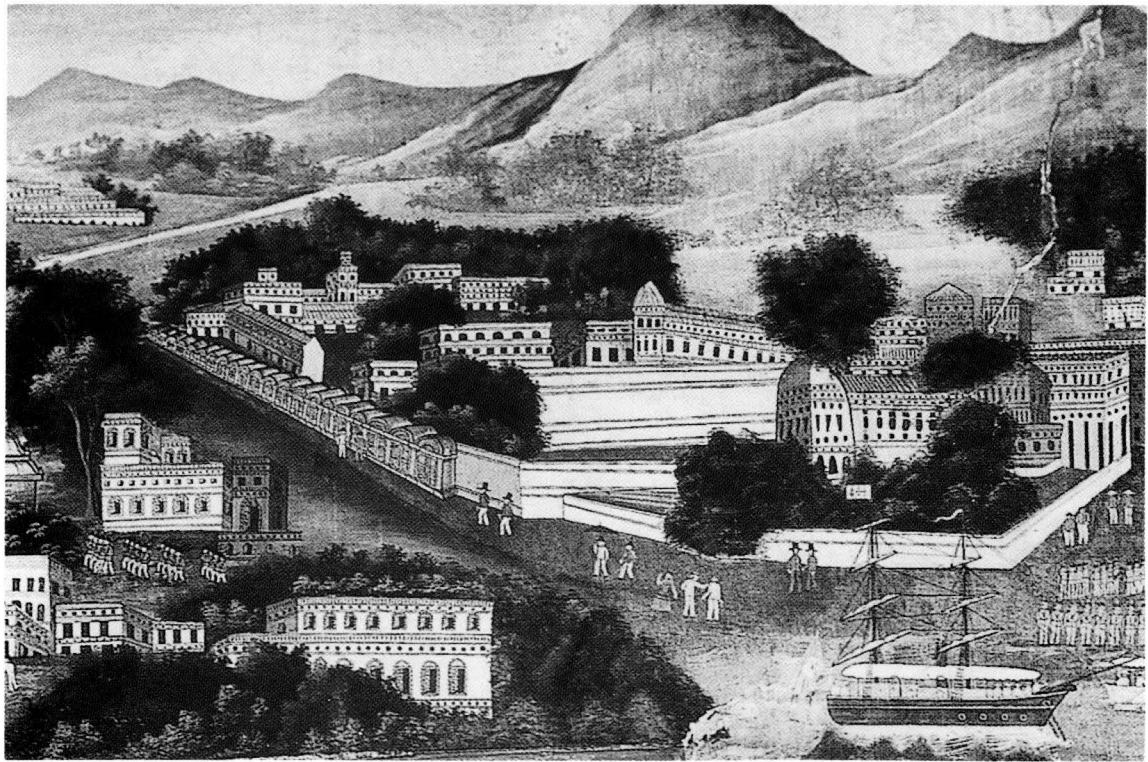
วัดโพธิ์ หรือ วัดพระธาตุพนม มังคลาราม ในกาลสัมยรชากาลที่ 4 (ประมาณปี พ.ศ. 2400)
ที่มหาเจดีย์องค์ที่ 4 กำลังก่อสร้างโดยถ่ายแบบมาจากวัดสวนหลวงสบสวรรค์ กรุงศรีอยุธยา ส่วนผู้งดงามในรูปแม่น้ำเจ้าพระยานั้นเป็นหุ่นเรืองแพ

รูปหมู่ครัวเสด็จอิมเดีย พ.ศ.2414

แกวหนันง់ ชัยปีطا : พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร เจ้าพระยาสุรวงค์ไวยวัฒน์ (วรา บุนนาค) สมเด็จเจ้าฟ้าจุฑารักษ์มี พระองค์เจ้าเทวัญอุทัยวงศ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จเจ้าฟ้ากุลธัชช์สว่างวงศ์ พระองค์เจ้าลุลวัลลี เจ้าพระยาภาณุวงศ์ (ท้วม บุนนาค) พระองค์เจ้าอุณากรรณอนันต์ราไชย

แกวหลั้ง ชัยปีطا : พระยาสมุทบูรพาธักษ์ (เนตร) หลวงวิจารณ์ภักดี (เฉิม อมาตยกุล) เจ้าหมื่นไวยวนานา (ชาย บุนนาค) พระยาสุรศักดิ์มินตรี (แสง ชูต) เจ้าหมื่นสรรพ์ชัยภักดี (โต มนต์ยกุล) นายราชนัดตยานุหาร (พร บุนนาค) เจ้าหมื่นสมอใจราช (ชื่น บุนนาค) พระปรีชาภากลการ (สำอาง อมาตยกุล) หม่อมเจ้าสาย (สนิทวงศ์)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระที่นั่งทรงผนวช วัดเบญจมบพิตร ซึ่งเป็นพระที่นั่งที่รัชกาลที่ 5 ทรงประทับขณะแผนฟ้าเมื่อปี พ.ศ.2416 ต่อมาเมื่อมีการปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้ให้เป็นวัดหลวงหลังจากรัชกาลที่ 5 เสด็จกลับจากการประพาสญี่ปุ่นครั้งแรก พ.ศ.2440 จึงให้ย้ายพระที่นั่งมาเป็นภูษีเจ้าอาวาส และได้มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยเริ่มเรื่องจากพื้นที่ใกล้เคียงของรัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ.2408 จนถึงการย้ายพระที่นั่ง

ล้ำหน้าการเสด็จประพาสต่างประเทศทั้ง ปราบภูฏานที่ห้องเป็นการเสด็จประพาสอินเดีย ปี พ.ศ.2414 โดยมี 3 ภาพใหญ่ด้วยกัน คือ ภาพการเดินทางโดยเรือผ่านพระสมุทรเดลีออกปากอ่าวไทย ภาพการแนะนำเมืองพม่า และภาพนี้เป็นภาพเรือพระที่นั่งมาจอดท่าดอนอยู่หัวเมืองลักษณะฯ อินเดีย

พระบาทสมเด็จพระปูรณาจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนาวชื่อวันที่ 24 กันยาายน พ.ศ.2416 ในธรรมฤดี กนิษกัย โดยประทับอยู่ ณ พระที่นั่งทรงแผ่น ที่สร้างขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ทรงลานนาณเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ.2416 รวมระยะเวลา 15 วัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชนิธิปัมราชาภิเบกคัรังที่ 2 (พุทธศักราช พ.ศ. 2416) ที่นับแต่นั้นเป็นพระองค์ทรงมีพระรำข่ามณูณในในการเป็นพระมหากาษติริยแห่งประเทศไทย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระอัครมเหสี มเหสี เจ้าจอมมารดา และเจ้าจอม 153 มีพระราชนิรุสและพระราชนิรด 77 พระองค์ รัชกาลที่ 5 เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 พระชนมายุ 58 พรรษา เสวยราชสมบัติรวม 42 ปี

บทนำ

หนังสือเล่มนี้พัฒนามาจากบทความลักษณะนี้ ที่ข้าพเจ้าได้นำเสนอในที่ประชุมเรื่องไทยศึกษา ครั้งที่ 6 จัดขึ้น ณ จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 14-17 ตุลาคม ค.ศ. 1996/พ.ศ. 2539 ในโอกาสถังกล่าว ข้าพเจ้าได้แสดงความเห็นด้วยที่พนบ่วงนัน เยี่ยนทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนใหญ่มักจะเยี่ยงการเด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทยเดียวไว้อย่างลักษณะนี้ เหมือนกับเป็นเชิงอรรถที่มีได้มีความพยายามที่จะสอบค้นและอธิบายต่อไปว่า เหตุการณ์ดังกล่าวได้มีส่วนอย่างไรในการก่อร่างประวัติศาสตร์ของสยาม

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าว ข้าพเจ้ายังไม่แน่ใจว่าจะมีหลักฐานข้อมูลทางจดหมายเหตุทุกแห่งเพียงพอหรือไม่ ที่จะศึกษารายละเอียดเรื่องการเด็จประพาลยินเดียวเป็นเวลา 47 วันของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่วันที่ 11 มกราคม ถึงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีได้ทรงบันทึกพระราชกิจรายวันหรือจดหมายเหตุใดๆ เกี่ยวกับการเด็จพระราชดำเนินมาเยือนประเทศไทยเดียว เมื่อนอย่างที่ได้ทรงกระทำในคราวเด็จพระราชดำเนินประพาสญี่ปุ่นครั้งหลังๆ เอกสารที่ปรากฏขึ้นภายหลังจากที่ได้เด็จฯ นั้น มีเพียงจดหมายเหตุการเดินทางที่จดบันทึกไว้ลักษณะ โดยผู้ไม่ปรากฏนาม ซึ่งต่อมาพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง “หนังสือเรื่องเด็จเมืองกัลกัตตา” และมีต้นฉบับตัวเขียนจัดเก็บไว้ที่หอสมุดแห่งชาติกรุงเทพฯ

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงรวบรวมเรื่องเกี่ยวกับการเด็จพระราชดำเนินในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง จดหมายเหตุเด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เพื่อแจกในงานศพของผู้มีชื่อเสียงท่านหนึ่งเมื่อ ค.ศ. 1917/พ.ศ. 2460* โดยใช้ข้อมูลจากต้นฉบับตัวเขียนที่

* หนังสือเล่มนี้ คือ จดหมายเหตุเด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เด็จเมืองสิงคโปร์และเมืองเบต้าเวียครั้งแรก และเด็จประพาลยินเดียวเป็นปีพิมพ์ครั้งที่ 1 พิมพ์เจกในงานศพพระยาอภิรักษาราชอุทยาน

จัดเก็บรักษาไว้ในหอพระสมุดวิชรญาณที่กรุงเทพฯ ประกอบกับข้อมูลอื่นที่ทรงจัดทำมาได้

หนังสือเล่มนี้มีลักษณะเหมือนกับเอกสารตัวเขียน คือ ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย เกี่ยวกับเส้นทางการเดินทางของพระราชาดำเนินโดยลังเชป รวมทั้งรายชื่อผู้ที่ร่วมตามเดินทาง

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงจัดพิมพ์ภาพถ่ายรูปหนึ่งของการเดินทางของพระราชาดำเนินเยือนกัลกัตตา จำนวน 2 ภาพ ในภาพหนึ่งนั้นได้ระบุชื่อของผู้ที่อยู่ในภาพถ่ายไว้ด้วย ทำให้ทราบว่ามีผู้ใดร่วมตามเดินทาง ในครั้งนั้น แต่ไม่ปรากฏว่ามีภาพถ่ายอื่นใดที่เกี่ยวเนื่องกับการเดินทางตามเดิม แม้ว่าจะได้มีการจัดทำหนังสือภาพถ่ายสมัยรัชกาลที่ 5 อยู่จำนวนหนึ่ง*

แม้แต่การจัดพิมพ์หนังสือของสำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์เมื่อไม่นานนี้ เรื่อง เสด็จอินเดีย 2515/Journey to India in 1872 of King Chulalongkorn (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์, 2543, 96 หน้า) ก็มีได้นำเสนอรูปถ่ายโดย ของ การเดินทางของพระราชาดำเนินครั้งนี้เพิ่มเติม ทางสำนักพิมพ์ได้พยายามซัดเชยข้อกพร่อง นี้โดยการใช้ภาพถ่ายในยุคสมัยเดียวกันมาก่อน แต่เนื่องจากที่มีวิจัยของ สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์ไม่ได้สอบค้นภาคสนามในประเทศไทยเดิม จึงไม่ทราบว่า ได้เลือกสรรรูปถ่ายที่ผิดพลาด กล่าวคือ ในกรุงเดลีมีอาคารทางประวัติศาสตร์ 2 แห่ง

(แหล่ง อมาตยกุล) ปีเมือง นพศก พ.ศ. 2460 วันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2460 เนื่องจากเจ้าภาพเป็นผู้ตาม เสด็จประพาสต่างประเทศทั้งสองคราว

พระยาภิรักษ์ราษฎรยาน (แหล่ง อมาตยกุล) เป็นบุตรคนที่ 3 ของพระราชนิกဂ์โนศล (โนมด) กับ พลอย ไกรฤทธิ์ เป็นน้องชายของพระบรมราชกุมาร (ส้าง) กับ พระยาพิชรพิไชย (เงิม) และเป็นบิดา ของอมาตย์เอกพระยาพิโนจัย (อุไวยวรรณ) พี่ชายทั้งสองของท่านอยู่ในกระบวนการเดินทางไปต่างประเทศด้วย กล่าวคือ พระบรมราชกุมารอยู่ในกระบวนการแสดงตัวประพาสสินเดียในครั้งนี้ ส่วนพระยาพิชรพิไชย (เมื่อครั้งที่ เป็นเทลงวิจารณ์เจ้ารัฐ) อยู่ในกระบวนการเดินทางประพาสทั้งสองคราว และเป็นผู้บันทึกจดหมายเหตุการเดินทาง ประสานสิงคโปร์กับปัตตานี ต่อมาได้มอบต้นฉบับให้กับหอพระสมุดวิชรญาณ และนำมาจัดพิมพ์เป็น หนังสือที่ระลึกตั้งแต่รัตนโกส拉

* ภาพถ่ายเกี่ยวกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีอยู่เพร่หลายนั้น ส่วนใหญ่ เป็นภาพตอนปลายรัชกาล เมื่อได้มีการผลิตกล้องถ่ายรูปที่สามารถแก้การภาพพาและภาพถ่ายภาพ จนทำให้ เกิดความนิยม “เลนส์ล้อ” ซึ่งอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อทรงโปรดเกล้าฯ ให้ “จัดอาวุโส” ในงานนัดเบญจมบพิตร เมื่อ พ.ศ. 2447 และการประภาครูปถ่ายในงานดังกล่าวในปีต่อมา (อ้าง นาวิกมูล, “การถ่ายรูปในสมัยรัชกาลที่ 5” ใน ปกิณกะรัชกาลที่ 5 (กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์แสงแดด, 2535), หน้า 54-76.

ที่มีชื่อเรียกเหมือนกันว่าเม็ตคัลฟ์เฮ้าส์ (Metcalf House) สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์ ได้นำภาพอาคารเม็ตคัลฟ์เฮ้าส์ ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมนาทางตอนเหนือของกรุงเกลี มาดีพิมพ์ แต่ความจริงแล้ว พระบาทสมเด็จพระปูลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปเสวยพระราชภานุหารที่เม็ตคัลฟ์เฮ้าส์ซึ่งอยู่ใกล้กับบุ๊ตัมินาร์ (Kutub Minar) ทางตอนใต้ของกรุงเกลี ข้อที่จริงดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนในรายงานของพันธุรี อ.บี. สเลเดน (Major E.B. Sladen) ที่หนังสือ เสเด็จอินเดีย 2515 ได้คัดสำเนารายงานฉบับดังกล่าวมาตีพิมพ์และแปลเป็นภาษาไทย รวมทั้งได้นำเอกสารของไทย ฉบับพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1917/พ.ศ. 2460 มาพิมพ์ใหม่ [คือ จดหมายเหตุเสเด็จต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เฉพาะตอนที่เสเด็จประพาสอินเดีย] พร้อมทั้งแปลเป็นภาษาอังกฤษ

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงตั้งข้อสังเกตไว้ในคำนำของหนังสือฉบับพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1917 ว่าทรงรับร่วมข้อมูลเรื่องเสเด็จพระราชดำเนินเยือนอินเดียอย่างเร่งรีบโดยไม่มีข้อมูลเพียงพอ เพราะต้องรีบทำให้ทันโอกาสดังกล่าว* แต่ก็ได้ทรงแนะนำว่าหลักฐานทางจดหมายเหตุของรัฐบาลยังคงหายไปบนห้องลือพิมพ์ของอินเดียจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการถักทอกประวัติศาสตร์เรื่องเสเด็จประพาสอินเดีย เอกสารจำนวนมากที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นการพิสูจน์ให้เห็นวิสัยทัศน์ของพระองค์ท่าน

ขณะที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้อยู่นานถึง 4 ปี ข้าพเจ้าได้เยี่ยมชมแหล่งข้อมูลจดหมายเหตุที่หาได้แล้วจัดเก็บไว้ในเมืองหังโจเจด ได้แก่ กัลกัตตา เดลี อักรา คุนপور ลักษณะ บอมบีร์ และพาราณสี ที่พระบาทสมเด็จพระปูลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปประทับ ข้อมูลนี้ได้ถูกเบรี่ยบเทียบกับหลักฐานที่มีอยู่ในห้องสมุด

* ขณะนั้นกำลังเกิดมหาสงเคราะห์สองครั้งที่ 1 ที่นั่นในทวีปโปรตุเกส จึงไม่สะดวกที่จะจัดทำข้อมูลจากห้องลือพิมพ์ของกษัตริย์มาเสริมให้สมบูรณ์ทันการพิมพ์แจกในงานตามกำหนด สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงจำต้องพิมพ์หนังสือเล่มนี้ทั้งที่ "...ให้ข้าพเจ้ายังไม่รู้ถ้อยคำจะพิมพ์" แต่เกรงใจเจ้าภาพ เพราะเห็นว่าความชอบธรรมอยู่อย่าง 1 ด้วยพระยาเพชรฯ ใช้ผู้แปลพิพธายาภิรักษ์ราชอุทยานและเป็นเจ้าภาพอยู่ด้วยผู้ 1 หน้า ได้มอบตั้งเดชะหมายเหตุรายเสเด็จประพาสลิงค์โปร์และคาดการว่า "... ที่นี่พระยาเพชรฯ ใช้ได้ด้วยองค์ตั้งเดชะตามเสเด็จให้แก่ห้องพระสมุด เมื่อปีก่อนนี้ ข้าพเจ้าจึงได้รับจะพยาามจัดการโดยอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ให้สมประสงค์ของเจ้าภาพ..."

ของกระทรวงคินเดีย (India Office Library)

การสำรวจภาคสนามที่ได้กระทำอย่างกว้างขวางไปยังบริเวณพื้นที่ อนุสารีย์ [อาคารทางประวัติศาสตร์] และสถาบันต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เด็ดขาดำเนินไปเยือน รวมทั้งการสำรวจที่ทางของชาวอินเดียที่ได้ทรงมีพระราชปฎิสันธารด้วย ทำให้เหตุการณ์ประวัติศาสตร์นี้มีชีวิตชีวาขึ้น การเดินทางสืบค้นภาคสนามได้ช่วยคลี่คลายให้เห็นมิติของความสัมพันธ์ที่โถงยืด และปฏิกริยาที่มีต่อกันอย่างแท้จริงระหว่างสยาม องค์กุญจน์กับอินเดีย

เอกสารและข้อมูลจากการสำรวจอันหลากหลายนี้ซึ่งให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การเดินทางที่มีได้มีแบบอย่างมาก่อนในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ของยุคปัชตريย์ สยามที่มีพระชนมพรรษาอย่างไม่ถึง 19 พรรษา นี้ มีได้เกิดขึ้นเพียง เพราะความประถนนาที่จะได้เห็นสถานที่แปลกใหม่หรือเป็นการศึกษาส่วนพระองค์แต่อย่างใด หากแต่เป็นการดำเนินวิถีโดยทางการทุตขั้นสูงที่วางแผนขึ้น เพราะได้ตระหนักถึงอำนาจขององค์กุญจน์ที่ทวีขึ้นในประเทศอินเดียและประเทศมาซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านของสยาม หากติดตามเรื่องราวต่อๆ ไป จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพยายามอย่างยิ่งในการสำรวจสถานการณ์ร่วมสมัยในบริบททั้งด้านการเมือง การทหาร สังคมและวัฒนธรรมของประเทศอินเดีย เพื่อใช้ “เป็นแบบอย่าง” * สำหรับประเทศไทยของพระองค์

กระทั้งก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงได้สัมผัสร้ายฝ่ายของอินเดียที่ได้มอนฑ์ยาร์เบอร์ [อ่าวเพชร] เมืองกัลกัตตา ซึ่งเสียงของพระองค์ในฐานะผู้คงแก่เรียนเก็งเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายทั่วประเทศอินเดียจากการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ การพยายามคำค่าว่าของพระองค์ในประเทศอินเดียแสดงให้เห็นว่า แม้จะมีพระชนมพรรษาไม่นานนัก กษัตริย์สยามพระองค์นี้ก็ทรงมีพระบารมีสามารถที่เก็บเกี่ยวความแตกต่างแม้เพียงเล็กน้อยของเชื้อที่ได้ก่อให้เกิดภูมิปัญญาแก่การเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ทางการเมืองเมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้เป็นอย่างดี

* คำว่า “a safe model” นี้ ตรงกับคำแปล字面 คือ “ประเทศที่ดี” ที่ประเทศใช้ในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “เป็นแบบอย่าง”

หนังสือเล่มนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก เป็นการค้นคว้าของผู้เขียน มีเนื้อหา 10 บท เป็นการนำเสนอแบบวิเคราะห์เข้มเกี่ยวกับเหตุการณ์ในบริบททางประวัติศาสตร์ที่กว้างขวางขึ้น บทแรกได้สำรวจบริบทของโลกเรื่องการเสถียรภาพสากลที่มาของการเดินทางที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน บทที่ 3 เป็นการประกอบข้อมูลขึ้นมาใหม่ เป็นจดหมายเหตุพระราชรายวันสำหรับ 47 วัน ในอินเดีย บทที่ 4 เป็นการรวบรวมความประทับใจของบรรดาผู้สื่อข่าวจากห้องสือพิมพ์ร่วมสมัยของอินเดียและอังกฤษที่มีต่อყูภักดีศรีสยาม อันแสดงให้เห็นการประเมินบุคลิกภาพของกษัตริย์หนุ่มพระองค์นี้ การประเมินค่าเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการทำความเข้าใจเรื่องปีเรอกา ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งเราพบจะไม่มีเอกสารใดๆ มากยืนยัน นอกจำกัดความอាឈาต่อๆ กันมาและดำเนินการลือเท่านั้น ความเห็นที่ได้รับจากแหล่งที่มาอื่นซึ่งมิใช่ชาวไวยากรก็ไม่สามารถล้ำคัญยิ่งในฐานะผู้สร้างประเทศไทยสมัยใหม่จึงนับว่ามีความสำคัญเป็นพิเศษ

ในบทต่อไปคือ “นโยบายการทูตเจ็ดก้าว” เกิดจากการศึกษาอย่างถ้วนถี่ รายละเอียดของการทูตเยี่ยงเกี่ยวกับประเพณีปฏิบัติทางการทูตอย่างเคร่งครัด เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์ต่างๆ ที่คุลีคลายเปิดเผยให้ปรากฏในบทนี้ ทำให้ทราบได้ว่าความเชื่อโดยทั่วไปที่ว่าการเสถียรภาพสากลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นเพียงการทัศนศึกษาอันเนื่องมาจากความใคร่รักใคร่เท่านั้นไม่ได้เป็นความจริงแต่ประการใด

บทที่ 6 ได้พิจารณาเน้นทางการทหารของการเสถียรภาพสครั้งนี้ ที่เกิดจาก การเสถียรภาพสากลที่มีความต่อเนื่อง การซ้อมรบทรือการประลองยุทธ์นี้ นับเป็นการซ้อมรบครั้งแรกในประวัติศาสตร์การทหารของอังกฤษ เป็นการทดลองยุทธชิธิกการรบแบบปรัสเซีย ประสบการณ์ต่างๆ ที่ทรงได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการปฏิรูปกองทัพที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทต่อไปเป็นการสรุปความเกี่ยวกับการค้นคว้าของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสถียรภาพสากลที่ได้รับการจัดทำในปีหลังจากที่เพิ่งเกิดการจลาจลครั้งใหญ่ที่ชา

อินเดียลูกศิริอัชั่นต่อต้านอังกฤษ ที่รู้จักกันดีในนามของ the Mutiny of 1857 ซึ่งในครั้งนั้น ทหารอินเดียได้กบฏต่อต้านนายทหารและพลเรือนที่ถืออาวุธชาวอังกฤษ จนทำให้จักรวรรดิบริติชอินเดียแพ้แบบจล่มสลายไปที่เดียว เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลกระแทกอย่างมหาศาลต่อการเมืองระหว่างประเทศในขณะนั้น ประเทศเพื่อนบ้านในทวีปเอเชียต่างดำเนินการจัดตั้งกองทัพต้านทานในการเมืองระหว่างประเทศ พยานหลักฐานที่ได้เคราะห์ในส่วนนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน ว่าความวิตกกังวลที่สำคัญประการหนึ่งของพระเจ้าอยู่หัว ก็คือ การพยายามทำความเข้าใจกับชาติอันแท้จริงของการจลาจลครั้งใหญ่ดังกล่าว ซึ่งในเรื่องนี้ได้ทรงมีพระราชอุตสาหะเลี่ยஸล์ความเกรเมสำราญส่วนพระองค์ ตัดสินพระทัยประทับแรมที่สถานีรถไฟคอนปอร์เพื่อเสด็จไปเยือนและท่องเที่ยวสถานที่อันโด่งดังแห่งหนึ่งของการจลาจลครั้งใหญ่นี้ ไม่น่าประหลาดใจนักหากจะทรงประทับใจในรอยขั้นสุดท้ายของอังกฤษผู้แพ้ภัยหน้ากับทหารอินเดียผู้ก่อการจลาจลที่มีกำลังมากกว่าหลายเท่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ทรงยินยอมโดยมิได้รู้สึกพระองค์เลยว่าได้ทรงตกเข้าไปอยู่ในเงื่อมมือของอังกฤษอย่างเต็มที่แล้วทั้งเรื่องการดำเนินนโยบายภายในในประเทศไทยและระหว่างประเทศ

บทที่ ๘ เชื่อมโยงให้เห็นการพิพากษานาในประเทศไทยเดีย โดยวางในบริบทของการเสด็จประพาสพิพิธภัณฑ์อินเดีย สมาคมแห่งเอเชียและตำบลสารนาถ

บทที่ ๙ ใจนำผู้อ่านไปสู่การเดินทางจากเบงกอลหนูไปสู่สยามหนู ขณะนั้นเป็นยุคสมัยแห่งการปฏิรูปที่ประเทศไทยเดียกำลังก้าวไปข้างหน้าและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามเพิ่งจะเริ่มต้น อย่างไรก็ตาม มิได้มีความพยายามใดๆ ที่จะพิสูจน์ว่า “สยามหนู” ได้รับแรงบันดาลใจจาก “เบงกอลหนู” เพียงแต่มุ่งเน้นความเชื่อมโยงที่ขาดหายไประหว่างคนหนูร่วมสมัยทั้งสองนี้ไปที่พื้นฐานโดยทั่วไปของการแลกเปลี่ยนทางภูมิปัญญาของอินเดียกับสยามในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ส่วนบทสรุปนั้น เป็นผลที่ตามมาของการเสด็จประพาสอินเดียซึ่งได้กล่าวถึงกันบ้างเล็กน้อย

เนื้อหาส่วนที่สอง เป็นการเลือกสรรต้นฉบับข้อมูลที่ได้จากสื่อมวลชนและหอจดหมายเหตุต่างๆ จำนวน ๑๒ รายการ ซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการถกเถียง

เกี่ยวกับเนื้อหาส่วนแรกของเอกสารนี้ รายงานต่างๆ ที่ได้จากสื่อมวลชนได้ถูกจัดเรียงไว้ตามลำดับวันที่ เพื่อที่ผู้อ่านจะได้รู้สึกเหมือนกับว่าได้อ่านหนังสือพิมพ์ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จริงๆ

ส่วนที่ 2 เริ่มต้นจาก เดอะ สยาม รีโพลิตอรี่ (*The Siam Repository*) ซึ่งเป็นหนังสือรายสัปดาห์ที่พิมพ์ในกรุงเทพฯ ระหว่าง ค.ศ. 1869-1874/พ.ศ. 2412-2417 หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการเสด็จประพาสอินเดียของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว และให้ข้อมูลหลักฐานที่เป็นประจักษ์พยานในการตระเตรียมการของราชสำนักสยาม ดิ อิลลัสรีดเด็ด ลอนดอน นิวส์ (*The Illustrated London News*) มีข้อมูลล้วนๆ จำนวนมาก แต่ว่าไม่มีภาพประกอบ [เหมือนอย่างชื่อ] สาขุดุน ดี.บี. แบรดลีย์ (Rev. D.B. Bradley [คนไทยนิยมเรียกว่า หมอบรัดเล]) เป็นมิชชันnaireคริสต์ียนที่มีถิ่นฐานอยู่ในกรุงเทพฯ ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินกลับจากประเทศอินเดียและการฉลองต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายหลัง

หนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ ส่วนใหญ่เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีชาわังกฤษเป็นเจ้าของ บรรณาธิการและผู้จัดพิมพ์ หนังสือพิมพ์เหล่านี้ได้นำเสนอข้อมูลตามทัศนะของชาวยังกฤษได้แก่ เดอะ ไพรโอเนียร์ (*The Pioneer*) เป็นหนังสือพิมพ์รายวันที่ก่อตั้งโดยจอร์จ อัลเลน ตั้งแต่ ค.ศ. 1865/พ.ศ. 2408 พิมพ์ขึ้นที่เมืองอัลลาราบัด มีชื่อเสียงว่าเป็น “ฉบับแรกที่ได้ข่าว” หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ให้ข้อมูลรายละเอียดจำนวนมากเกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดิ อิงลิชเมน (*The Englishman*) เป็นหนังสือพิมพ์ที่พิมพ์ขึ้นในเมืองกัลกัตตา ให้ข้อมูลที่นำเสนอให้เกี่ยวกับการเข้าร่วมการประลองยุทธของพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเดลี เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย (*The Friend of India*) เป็นหนังสือพิมพ์ที่ก่อตั้งขึ้นโดยคณะมิชชันnaireเบบติสต์ คือ คาเรย์ มาธช์แมนและوار์ด ที่เมืองเชรรามพอร์ [หรือ คีรามปูระ] (ใกล้กับกัลกัตตา) ที่ได้ติดตามคณะของกษัตริย์สยามจากย่างกุ้งมาถึงกัลกัตตา และเข้ามาภายในตอนในของจักรวรดิบริติชอินเดีย เดอะ มัทราส เมล์ (*The Madras Mail*) ได้รายงานเรื่องการเสด็จพระราชดำเนินมาถึงลักษณะรัฐบาลเบย์ ดิ อินเดียน พับลิก ออพิเนียน แอนด์ ปัญจาย ไทร์ลส์ (*The Indian Public Opinion*

and Panjab Times) ได้ฝ่าลังก์การณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างใกล้ชิดที่คณาและครสัตว์กรกอร์ในกัลกัตตาและการเสด็จประพาสลักษณะกับบอมเบย์

หนังสือพิมพ์อีก 2 ฉบับต่อมาเป็นหนังสือพิมพ์ห้องถินของอินเดีย มีชาวอินเดียเป็นเจ้าของ บรรณาธิการและผู้จัดพิมพ์ ได้แก่ เดอะ ฮินดู เพเทเรียต (The Hindoo Patriot) ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1853/พ.ศ. 2396 โดย กิริช จันเดอร์ โภช (Girish Chunder Ghosh) ในเมืองกัลกัตตา ซึ่งได้ให้ข้อมูลจำเพาะเกี่ยวกับสยามเมื่อวันที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 และนับเป็นตัวแทนทัศนคติแบบอินเดียโดยแท้ที่มีต่อการเสด็จมาเยือนอินเดียของพระเจ้าแผ่นดินสยาม และ กวีวนะสุหรา (Kavivachana Sudha) เป็นนิตยสารภาษาอินดีที่รายงานการเสด็จไปเยือนพระราชลี้ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เอกสาร 2 รายการสุดท้ายเป็นการสำเนาข้อมูลจดหมายเหตุในหอดหมายเหตุแห่งชาติของอินเดียที่มีความล้มเหลว กัน และตอนสุดท้าย (หมายเลข 12) เป็นข้อความที่มาจากการรายงานของนายพันตรีสีเลเดน

หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษและภาษาพื้นเมืองอีกันบร้อยๆ ฉบับที่ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 จะต้องรายงานข่าวเรื่องการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่บ้าง แต่โชคไม่ดีนักที่ไม่อาจจะหาเอกสารส่วนใหญ่ที่ตีพิมพ์ในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ได้

ข้าพเจ้าจะรู้สึกว่าตนเองได้รับรางวัลมากพอแล้ว ถ้าหากงานชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์อยู่บ้างต่อการทำความเข้าใจเรื่อง 5 ปีแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งมีหลักฐานอยู่เพียงน้อยนิด การตัดสินพระทัยครั้งสำคัญหลายคราวเกิดขึ้นหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสอินเดีย ในฐานะพระมหาชัตติรย์ผู้ปกคล้องราชอาณาจักรสยาม ลาว 猛烈 และเมืองประเทศราชอื่นๆ และยังทรงเป็นผู้ปกคล้องแผ่นดินที่มีอาณาเขตกว้างขวางเช่นอีกหลายปีหลังจากการเสด็จประพาสรังนี้ แต่เหตุการณ์ต่างๆ ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมาทำให้ต้องทรงสูญเสียพระราชอำนาจไปจำนวนหนึ่ง และส่งผลให้ราชอาณาจักรสยามมีขนาดเล็กลง ในเวลาที่พระบาท

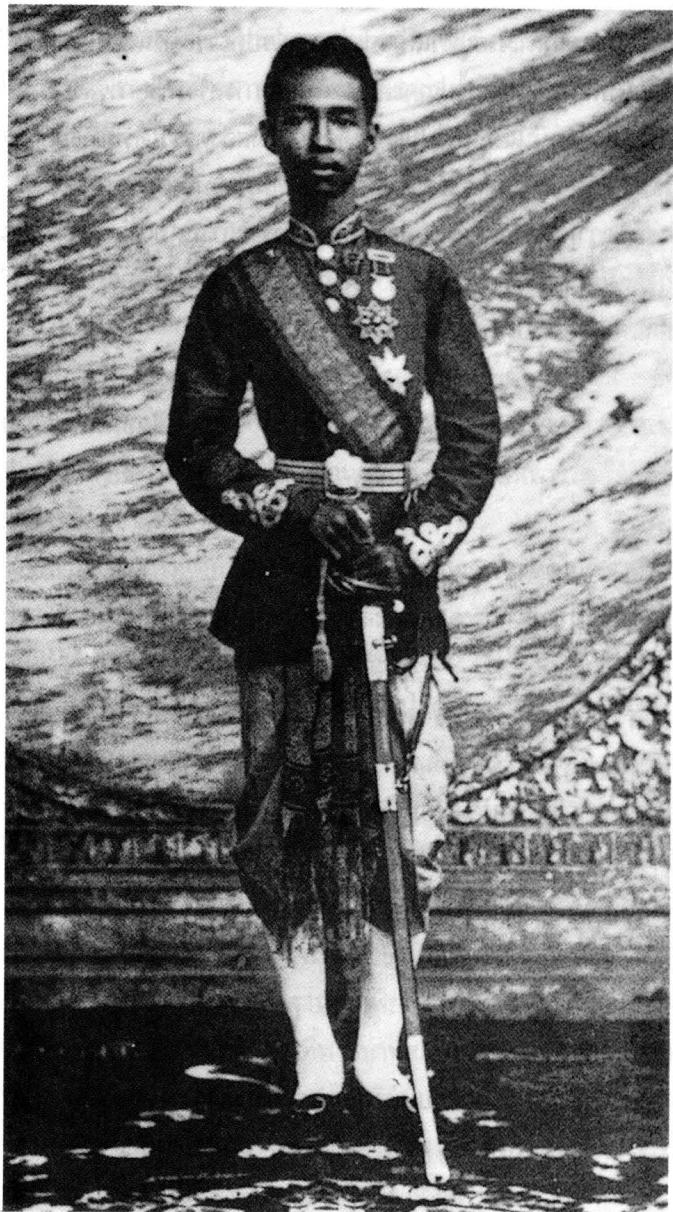

ສມເຕັຈພຣະຈຸລຈອມເກລຳເຈົ້າອູ້ທິວເສດົຈປຣະພາສຸໂປຄຣາວແຮກນັ້ນ ແບບຈະໄມ້ມີເງື່ອງ
ສຳຄັນເຫຼືອໃຫ້ທຽງທຳອົກແລ້ວ ໄນວ່າຈະເປັນຮະດັບຂອງກາລັກການສ່ວນທີ່ກ່ອງການສ່ວນໄໂຍນຍາ
ກາຣເສດົຈພຣະຈຳດຳເນີນເຢືອນທີ່ປູກໂປຕິດຕອກນຶ່ງສອງຄວາມໄດ້ຮັບກາກລ່າວ່ວັນຍື່ງ
ອຍ່າງຊື່ນໝາຍມີວິຈາຣະນາຈາກວຽກຄຣມຕ່າງໆ ທີ່ມີທຸມທ່ານເກື່ອງກັບເຮືອນີ້ ແຕ່ວ່າ
ຮາກໜ້າຂອງຄວາມສໍາເຮົົງແລະຄວາມລົ້ມເຫວາຂອງພຣະບາທສມເດົຈພຣະຈຸລຈອມເກລຳ
ເຈົ້າອູ້ທິວໄດ້ເຫັນຮາກລືກອູ້ໃໝ່ທີ່ວັນເລາ 47 ວັນ ຂອງການຕ້ອນຮັບຂັບສຸ້ທີ່ທຽງໄດ້ຮັບໃນ
ປະເທດອິນເດຍຈາກເຈົ້າບ້ານໜາວອັງກັນແລະໜາວອິນເດຍ

ສາຍຊືດອັນນທ ສຫຍ

ພຸທົກຍາ

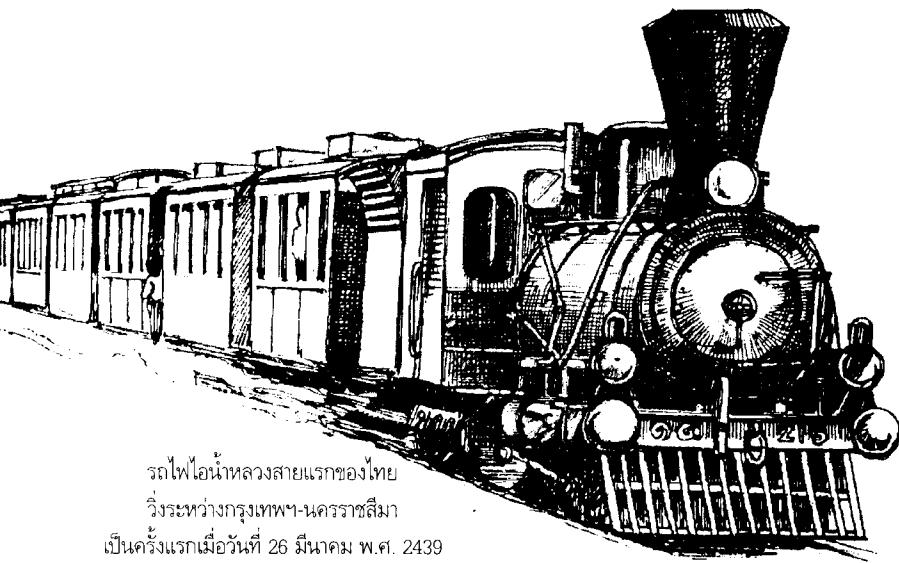

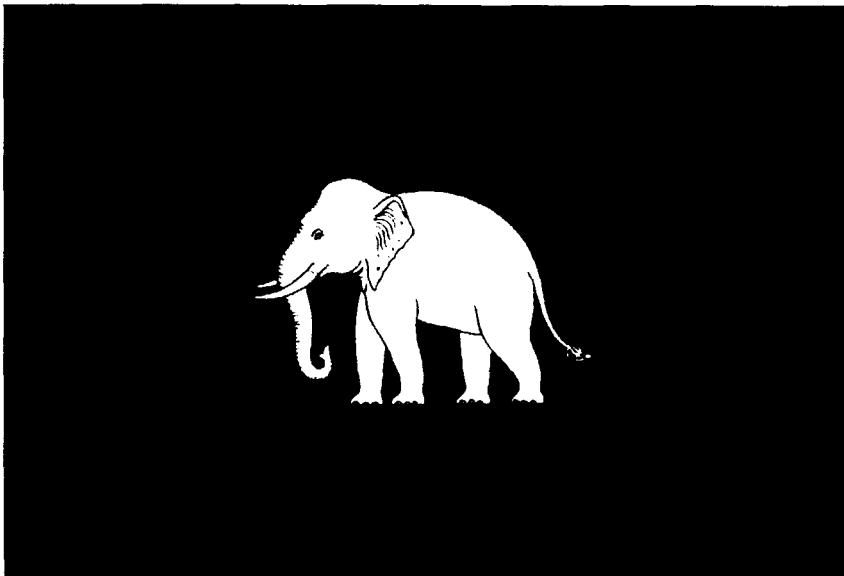
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะพระชนมายุ 16 พรรษา
(ภาพราวปี พ.ศ. 2412 หรือหลังการขึ้นครองราชสมบัติไม่นานนัก)

ตอนที่ 1

ความเข้าใจของชาวสยามที่มีต่ออินเดีย[†]
หลังการจลาจลครั้งใหญ่

รพีไฟโคนันห้องลวงลายแรกราชองไทย
วิ่งระหว่างกรุงเทพฯ-นครราชสีมา
เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2439

ธงรูปช้างเผือกอยู่กลางฝึกน่องสีแดง

เป็นธงชาติสยามและพระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสอินเดีย พ.ศ. 2414
ธงช้างเผือกนี้เป็นธงที่สร้างขึ้นมาด้วยต่อมวัชพะบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดกาลที่ 4 แห่งนองแดง

บทที่ 1

บริบทโลกของการเด็จประพาส

การสอบค้นไปยังข้อมูลพื้นฐานของการเด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศไทย
อันเดียในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อเดือนมกราคมถึงเดือน
กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414* ภายในขอบเขตบริบทโลก จะเป็นประโยชน์
ในการพิจารณาความสำคัญของการเด็จประพาสดังกล่าว

ราชเหง้าสมัยอยุธยาในเรื่องนโยบายโดดเดี่ยวต้นของสยาม

กรุงศรีอยุธยาดึงดูดความสนใจของกลุ่มการค้าในยุโรปและเอเชียมาตั้งแต่
สมัยที่มั่งคั่งสมบูรณ์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 ในฐานะที่เป็นเมืองท่าและ
เมืองหลวงของอาณาจักรสยามที่เรืองอำนาจ (ค.ศ. 1350-1767/พ.ศ. 1893-2310)
พ่อค้าชาวโปรตุเกส สเปน ดัทช์ อังกฤษ เดนมาร์ก ฝรั่งเศส ตลอดจนพ่อค้าอินเดีย
จีนและญี่ปุ่น ต่างก็มีสถานีการค้าอยู่ในกรุงศรีอยุธยาที่เจริญรุ่งเรือง

สมัยที่กรุงศรีอยุธยา มีความล้มเหลว กับมหาอำนาจตะวันตกมากที่สุด คือ
ราชสมัยของสมเด็จพระนราภัยเมมหาราช (ค.ศ. 1657-1688/พ.ศ. 2200-2231) บริษัท
อินเดียตะวันออกของฮอลันดา ได้ใช้นโยบายเรือปืนมาเข้มแข็งกรุงศรีอยุธยา เมื่อ
ค.ศ. 1664/พ.ศ. 2207 จนสามารถขุดขาดการค้าหนึ่งลัตต์ได้ตามที่ต้องการ

สมเด็จพระนราภัยเมมหาราชทรงเจริญล้มเหลวไม่ตรึงกับประเทศฝรั่งเศส
อย่างแน่นแฟ้นเพื่อถ่วงดุลอำนาจของดัทช์ที่ทวีปี้ขึ้นเรื่อยๆ ในอีกสองสามปีต่อมา
เมื่อ ค.ศ. 1675/พ.ศ. 2218 เรือของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้นำ
คอนสแตนติน พอลคอน ชาวก็ริกผู้เป็น “พนักงานผู้ทำหน้าที่ค้าขายแทนบริษัท”
หรือเป็นตัวแทนของบริษัทเข้ามาอยังกรุงศรีอยุธยา “พนักงานฯ” ผู้นี้ได้ลงทะเบียนจ้าง

* ก่อนปี ค.ศ. 1941/พ.ศ. 2484 ไทยเปลี่ยนศักราชเป็นปีใหม่ในเดือนเมษายน ในขณะที่ชาติตะวันตก
เปลี่ยนศักราชเป็นปีใหม่ในเดือนมกราคม ตั้งนั้น เดือนมกราคม ค.ศ. 1872 จึงเป็นปลายปี พ.ศ. 2414 มีใช้
ตั้งปี พ.ศ. 2415

ชาวอังกฤษ เพื่อสร้างอนาคตทางอาชีพให้แก่ตนเองในราชสำนักของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโดยมีคำแห่ง [เป็นออกแบบวิชาเยนทร์ ซึ่งมีฐานะ] เที่ยบเท่ากันรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

เพราะแรงบันดาลใจจากฟอลคอน สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้ส่งคณะทูตสยามลงเรือโดยสารของอังกฤษเพื่อไปยังราชสำนักฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. 1684/พ.ศ. 2227 ด้วยเหตุนี้ ประเทศไทยฝรั่งเศสเดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 27 กันยายน ค.ศ. 1687/พ.ศ. 2230 และได้พำนยามโน้มน้าวพระทัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชให้ทรงรับรองศาสนคริสต์นิกายโรมันคาಥอลิกในทันทีที่มาถึง เช่นเดียวกับทูตที่เพิ่งมาจากราชสำนักเบอร์เซียที่ประสังค์ให้ทรงหันไปนับถือศาสนาอิสลาม สมเด็จพระนารายณ์ฯ ทรงบอกปัดคำชักชวนของคณะทูตทั้งสองชาติ แต่เจริญลัมพันธ์ไม่ตรึกับฝรั่งเศส โดยมีพระบรมราชนูญาตให้กองทหารฝรั่งเศสประจำอยู่ในป้อมที่บางกอกและมาริดได้ อิทธิพลของฝรั่งเศสที่มีเพิ่มมากขึ้นก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนใจอย่างยิ่ง จนเป็นเหตุให้เกิดการรัฐประหารอย่างฉับพลัน เมื่อ ค.ศ. 1688/พ.ศ. 2231 สมเด็จพระนารายณ์ฯ ถูกซึ่งราชสมบัติและถูกลอบปลงพระชนม์ พอลคอนถูกประหารชีวิต และฝรั่งเศสถูกขับไล่ออกไป¹ กองทหารประจำการของฝรั่งเศสถูกบังคับให้ถอนออกจากสยามและได้ไปประจำการที่ปอนดิเชยร์ในประเทศไทยอินเดีย หลังจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงดังกล่าว ชาวญี่ปุ่นเก็บหั้งหมดถูกขับออกจากกรุงศรีอยุธยา ความเกลียดชังชาวฝรั่งเศสนี้เอง เป็นที่มาของการใช้คำเรียกชุมชนชาวญี่ปุ่นหมู่ฝรั่ง (เฟรนซ์ [ฟรีองซ์]) นั่นเป็นชื่ຕາກຮມຂອງชาວຕະວັນຕາກໃນກາຮຕິດຕ່ອກບໍລິສັດ ໃນຫ່ວງຄົງຫຼັງຂອງຄຣິສຕໍຈຕະວຽກທີ 18 ແລະຕ່ອມກາງຽງຄຣິຍຸຊຍາໄດ້ຄູກພມ່າເຂົ້າຮູກຈານທໍາລາຍໄປໃນທີສຸດ

การขยายอิทธิพลของอังกฤษเข้าไปในอินเดียและอาเซียนตะวันออกเฉียงใต้
ระหว่างที่สยามใช้นโยบายโดดเดี่ยวตันเอง (ค.ศ. 1688-1855/พ.ศ. 2231-2398)

การขยายอิทธิพลของอังกฤษในประเทศไทยเดียว

จักรวรรดินิยมตะวันตกแทรกซึมเข้าไปในประเทศไทยเดียวได้อย่างก้าวหน้า
มากภายในได้การปักครองของราชวงศ์โมกุลชาวอังกฤษมีชั้นเชิงที่จะเอาชนะชาวโปรตุเกส
ดัทช์และฝรั่งเศสได้ โดยอาศัยร่วมงานของบริษัทอินเดียตะวันออก ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี
ค.ศ. 1600/พ.ศ. 2143

เมื่อ ค.ศ. 1639/พ.ศ. 2182 ราชاهแห่งจักรวรรดิได้มอบที่ดินแปลงหนึ่งให้แก่
อังกฤษ อังกฤษได้สร้างป้อมเซนต์约瑟ฟชั้นที่นั่นหึ้งต่อมากได้เติบโตขึ้นเป็นเมืองมัตราส
ในปี ค.ศ. 1661/พ.ศ. 2205 อังกฤษได้รับเมืองบอมเบย์จากโปรตุเกสในฐานะที่
เป็นสินเดิมของเจ้าหญิงโปรตุเกส [คือ เจ้าหญิงแคಥารีนแห่งบรากันชา] ที่ทรง
อภิเษกับพระเจ้า查尔斯ที่ 2 แห่งอังกฤษ ต่อมามี ค.ศ. 1688/พ.ศ. 2231
กษัตริย์อังกฤษได้พระราชทานดินแดนที่มีน้ำล้อมรอบแห่งนี้ให้แก่บริษัทอินเดีย
ตะวันออกของอังกฤษ ที่ซึ่งได้มีการพัฒนา สร้างป้อมและคุนย์บัญชาการเขต
ปกครองบอมเบย์ (Bombay Presidency) ขึ้น

บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้ซื้อหมู่บ้าน 3 แห่งคือ กาลีกัตตา¹
สุตานหุต และโควินท์ปูระจากหัวหน้าชุมชนห้องถีน เมื่อ พ.ศ. 1692/พ.ศ. 2235 จากนั้น
ได้พัฒนาหมู่บ้านเหล่านี้ขึ้นเป็นเมืองกัลกัตตา อันเป็นศูนย์บัญชาการของเขตปกครอง
เบงกอล (Bengal Presidency) ซึ่งต่อมาใช้เป็นที่บัญชาการของจักรวรรดิอังกฤษ
(British Empire) ในอินเดีย [หรือ บริติชอินเดีย]

การล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา (ค.ศ. 1767/พ.ศ. 2310) เกิดขึ้นพร้อมกันกับ
ที่จักรวรรดิโมกุลเสื่อมอำนาจหลังจากที่จักรพรรดิโกรังเชปสวรรคตลงเมื่อ ค.ศ. 1707
/พ.ศ. 2250 อังกฤษได้รับผลประโยชน์จากการที่จักรวรรดิโมกุลเสื่อมสลายลงโดย
การเข้าข้างเจ้าผู้ครองนครในเดียวองค์หนึ่งให้ต่อสู้กับเจ้าผู้ครองนครองค์อื่นๆ ที่มี
ความบาดหมางกันภายใน จนกระทั่งได้รับสัมปทานที่มีค่าทางการค้า ตลอดจน
ดินแดนของแคว้นเล็กแคว้นน้อย รวมไปจนถึงจักรวรรดิโมกุลทั้งหมดหลังจาก

ชัยชนะอย่างเด็ดขาดที่ ‘ตำบลพลาสซี’ ในแคว้นแบงกอก (ค.ศ. 1757/พ.ศ. 2300) และ การลุ่บที่ ‘ตำบลบูชา’ ในแคว้นพิหาร (ค.ศ. 1764/พ.ศ. 2307)

อังกฤษได้สร้างจักรวรรดิอันกว้างใหญ่ของตนขึ้นในประเทศไทยในอีกหลายร้อยปีต่อจากนั้น โดยการซื้อดินแดนการลุ่บเพื่ออาชญาและการเข้าเป็นพันธมิตร จักรวรรดินี้คือบริติชอินเดีย อังกฤษเข้าปกครองจักรวรรดิบริติชอินเดียโดยตรงผ่านทางศูนย์กลางอำนาจในเขตภาคกลางทั้ง 3 เพื่องของอังกฤษ คือ บอมเบย์ มัทราสและกัลกัตตา

การขยายเขตแดนของบริติชอินเดียได้อย่างกว้างขวางที่สุดเกิดขึ้นในสมัยที่ ลอร์ดดัลลุชีดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย (ค.ศ. 1848-1856/พ.ศ. 2391-2399) ลอร์ดดัลลุชีมีนโยบายที่จะเข้าปราบปราม ผนวกและรวมรวม แคว้นต่างๆ คือ ปัญจาป ศานตราว ฉานลี นาคปุระ อวัทชะ และพะโค (พม่า) ให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษ ช่วงปลายสมัยการบริหารของลอร์ดดัลลุชี เมื่อ ค.ศ. 1856/พ.ศ. 2399 นั้น ดินแดนของบริติชอินเดียเพิ่มขึ้นเป็นหนึ่งร้อยล้านตารางไมล์ มีประชากรเพิ่มขึ้นเป็น 200 ล้านคน² โดยมีรายได้เพิ่มขึ้นตามสมควร การผนวกแคว้นอวัทชะเพียงแห่งเดียว ก็ทำให้อังกฤษได้รับผลประโยชน์อย่างมหาศาล ดังคำกล่าวของลอร์ดดัลลุชีเองที่ว่า “ถ้าเทียบกับเมืองอوانนี สมเด็จพระบรมราชชนนี ทรงมีข้าแผ่นดินเพิ่มขึ้น 5 ล้านคน และมีพระราชทรัพย์เพิ่มขึ้นถึง 3 แสนปอนด์”³

การขยายอิทธิพลอังกฤษในควบคุมมลายู

บริษัท อินเดียตะวันออกของอังกฤษได้รับเงินปันning (เงินบริวน์ซอฟเวลล์) มาเมื่อ ค.ศ. 1786/พ.ศ. 2329 และได้รับจังหวัดเวลล์ส์ยอร์แลนด์เป็นแผ่นดินบนควบคุมสูตร ที่อยู่ตั้งกันข้ามกับปันning เมื่อ ค.ศ. 1800/พ.ศ. 2343 เพื่อปรับปรุงและใช้ป้องกันที่จุดเรือน เมืองปันning⁴ เมื่อ ค.ศ. 1819/พ.ศ. 2362 สเตเฟนฟอร์ด แรฟเฟลส์ ผู้ต่อสู้

* สองครามแห่งตำบลพลาสซี ผ่านวันที่ 23 มิถุนายน ค.ศ. 1757 เป็นการต่อสู้ระหว่างกองทัพของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษกับนานาชนเผ่าเมืองกอกลหุ่ยติลังด้วยขบวนของบริษัท และทำให้บริษัทได้รับสิทธิในการทำประโยชน์ในที่ดินพื้นที่อย่างต่อเนื่องให้ของกัลกัตตา ต่อมาได้มีการสร้างป้อมวิลเลียมส์ และทำให้เกิดกัตตากาลสายเป็นเมืองที่มีความเจริญสูงสุดในพื้นที่นี้ นับได้ว่าส่วนรวมนี้เป็นจุดเริ่มต้นของจักรวรรดิบริติชอินเดีย ที่มา: <http://www.bengalweb.com/hist/calhisa1a.html>

ในหมู่เกาะอินดีสสมัยสังคมโนโภเลียน ได้ซากจุงให้บริษัทอินเดียตะวันออกซื้อมาขายต่อไปที่ปูร์ทบอร์น ประเทศอังกฤษ แต่ยังคงขายต่อมาจนถึงปี 1825/พ.ศ. 2368⁶ พร้อมกับการค้าที่ผ่านเมืองห้าใหม่แห่งนี้ทำให้อังกฤษได้ควบคุมสี่แยก[เส้นทางการค้า]อันยิ่งใหญ่ของตะวันออกไกล⁵ อังกฤษได้เข้าครอบครองมະลากาชีงโดยเป็นของโปรตุเกสเมื่อ ค.ศ. 1825/พ.ศ. 2368⁶

เมื่ออังกฤษได้เป็นเจ้าของดินแดนในคาบสมุทร猛烈จึงเริ่มมีเขตแดนประชิดกับชาหยแಡนของสยาม “เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1821/พ.ศ. 2364 กองทัพเรือที่ยิ่งใหญ่พร้อมอาวุธยุทธภัณฑ์ของสยามจากแม่น้ำตรังได้ยกพลเข้าบุกเมืองไทรบุรี และสามารถปราบปรามไทรบุรีได้โดยไม่ยากนัก สลัตاناแห่งเมืองไทรบุรีได้หลบหนีไปอยู่ที่ปีัง ณ ที่นั้น ทรงได้รับเงินเดือนละ 500 เหรียญดอลลาร์ … อันที่จริง เมื่ออังกฤษได้ทำสนธิสัญญากับสยามในเวลาต่อมาแล้วนั้น (ค.ศ. 1827/พ.ศ. 2369) กรณีนี้ก็ดูเหมือนจะถูกกล่าวไป ...”⁷

บริบทในพม่า

เมื่อก่อตั้ง理事会ระหว่างอังกฤษกับพม่าเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1824/พ.ศ. 2367 นั้น ชาวสยามได้เข้าอาสาต่ออังกฤษซึ่งเป็นพันธมิตรของตนเพื่อต่อสู้กับพม่าซึ่งเป็นศัตรูที่เก่าแก่* แต่อาสาเข้าใจว่าเหลือเพียงเล็กน้อยเท่านั้น⁸ ผลจากการครั้งนี้ทำให้มีการพนากายเอยะไข่กับต้นราชวงศ์เข้ามาในจักรวรดิบริติชอนเดีย

การพนากายไข่เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับอังกฤษ มิใช่เพราะความมั่งคั่งของทวีปยักษ์รวมชาติหรือความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดิน (เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ใน

* สiam ไม่มีเจตนาจะช่วยอังกฤษรบกับพม่าแต่อย่างใด ต้องการเพียงจะติดตามสถานการณ์เท่านั้น ดังข้อความใน พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ฉบับเจ้าพระยาทิพกรวงศ์ ที่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ดังนี้ว่า “... ฝ่ายกองมองุปไปสืบราชการ กลับเข้ามานาจังว่าอังกฤษตีขึ้นไปได้ถึงเมืองย่างกุ้ง เมืองกรอง แล้วจึงทรงพระราชดำริว่าจะต้องให้มีกองทัพไปชัดทัพฟังราชการอยู่ จึงจะได้รุ่งเรืองว่าการศึกษาว่าต่างประเทศจะผันแปรประการได จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยามหโยธาคุมกองทัพ 1 พระยาสุรเสนา พระยาพิพัฒโนโยกาห้า 1 ไปทางพระเจดีย์สามองค์ ทัพเรือนั้น ให้พระยาชุมพร (ชัย) ยกไปทางเมืองะนองทัพ 1 หัว 3 หัวนี้ให้บ้าอกหัวไปว่าจะไปช่วยอังกฤษฯ ก็ยินยอมให้กองทัพเข้าไปตั้งในเขตต์แดนที่ตีได้ ...” พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ฉบับเจ้าพระยาทิพกรวงศ์, (พระนคร, โรงพิมพ์igon พิพิธภัณฑ์, 2481), หน้า 9.

ดินแดนนี้เป็นหนองบึงและป่า) แต่เป็นพระประการที่ได้จากเทือกเขายูมะได้ที่จะปักป้องต่อการรุกรานใดๆ ที่อาจบังเกิดต่อดินแดนบริวารอินเดียในบริเวณดังกล่าว⁹

ต่อมา เมื่อ lord ดัลสชีได้ผ่านพะโคเข้ามาอีก หลังจากการทำสัมภาระกับพม่าครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1852-53/พ.ศ. 2395-96) จึงเริ่มจำเป็นจะต้องทำความตกลงเรื่องชายแดนและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับราชอาณาจักรสยาม¹⁰

สำหรับชาวพม่าแล้ว มหาเจดีย์เวดากองในกรุงย่างกุ้งเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจจอมขึ้นใหญ่ของพม่า ในขณะที่อังกฤษทำสัมภาระกับพม่าครั้งที่ 2 เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1852/พ.ศ. 2395 นั้น “การยึดครองเจดีย์ได้ คือ การล้มถล่มของย่างกุ้ง”¹¹

เมื่อ ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 การประกอบพระราชพิธียก ที่ หรือ ฉัตรทองคำ ขึ้นประดิษฐานบนยอดมหาเจดีย์เวดากองในกรุงย่างกุ้ง โดยพระเจ้าแผ่นดินพม่าได้กล่าวเป็นกรณีที่มีความยุ่งยาก ธรรมเนียมแต่โบราณกำหนดว่าผู้ได้กิริยาตามที่ยกฉัตรชี้บนยอดพระมหาเจดีย์ควรจะได้ปักครองพระโคตัวย ในเบื้องตน ธรรมเนียมนี้ได้ชัดขึ้นทางการอังกฤษในการยอมรับบรรณาการดังกล่าว [เนื่องจากอังกฤษรับชนะพม่าในการทำสัมภาระห่วงกัน แต่อังกฤษครอบครองดินแดนในพระนามของสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย ผู้มีได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพระราชพิธีนี้] ต่อมาจึงกำหนดว่าทางการอังกฤษควรเป็นผู้มอบ ฉัตร ลงในมือของชาวอังกฤษ มิใช่ กษัตริย์[พม่า]พระราชทานฉัตรให้แก่พระสงฆ์ทางพุทธศาสนา เรื่องนี้มีเรียงคัดค้านกันอยู่บ้าง แต่ในที่สุดก็ตกลงกันได้ และมีการจัดพิธีรับฉัตรทองคำอย่างยิ่งใหญ่¹²

หนังสือพิมพ์ เดอะ เพนน์ต์ ออฟ อินเดีย ได้รายงานว่า “กล่าวกันว่า ชาวพม่าเชื่อกันจริงๆ ว่า จะต้องเกิดสัมภาระในเขตพมาตตอนบนอย่างแน่นอน เพราะเมื่อนานมาแล้วได้มีคำทำนายของโทรารย์ที่มัณฑะเลย์ว่า เมื่อถึงวาระที่จะต้องยกฉัตรใหม่นั้น จะมีพระเจ้าแผ่นดิน 4 พระองค์หรือผู้แทนของพระองค์ เสด็จมาเยือนและจากไปแล้ว ก็จะเกิดสัมภาระสูร์บหินทั่วไป ที่น่าประหลาด ก็คือ ได้มีผู้มาเยือนมหาเจดีย์แล้ว 3 คน ได้แก่ วูนดีก [ข้าหลวง] ที่มาเยือนพระเจดีย์ในฐานะผู้แทนพระองค์ของกษัตริย์พม่า พระมหากษัตริย์ของสยามที่เสด็จพระราชดำเนินมาด้วยพระองค์เอง

และอุปราชแห่งอินเดียซึ่งเป็นผู้แทนพระองค์ของสมเด็จพระราชินีแห่งอังกฤษ ราชบูรจิ จึงมีความเชื่อมั่นว่าจะต้องเกิดภัยพิบัติดังกล่าวขึ้นจริง จนกระทั่งมีรายงานเข้าว่า ในปีนั้นบรรดาชาวนาจากพม่าตออบหนึ่งกับไม่กล้าเดินทางออกนอกบ้านเรื่องของตน¹³

เมื่ออาณาจาริพม่าได้แตกระยะเป็นเสียงๆ ประกอบกับมีการเคลื่อนไหวของสยามในจักรวรรดิอังกฤษ จึงเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงขึ้นทั่วไป และความรู้สึกถึงอันตรายจากสองครั้งสุดท้ายระหว่างอังกฤษกับพม่าที่กำลังจะมาถึง เป็นภาพใหญ่ที่ปรากฏอยู่ในใจของราชบูรจิ ก่อนหน้าที่อังกฤษจะมีชัยชนะนั้น ราชบูรจิคุ้นเคยกับการเห็นผู้มีอำนาจแต่เพียงผู้เดียวมาแสดงความเคารพพระมหาเจดีย์

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสยามเสด็จประพาสพม่าและอินเดียของอังกฤษในปี ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 นั้น ราชอาณาจาริอังวะที่เป็นเอกสารในพม่าตออบหนึ่งได้รักษาความสัมพันธ์ด้วยมิตรกับอังกฤษ อังกฤษรู้สึกว่าคุณภาพทริย์พม่าที่เมื่อ ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 ทรงเริ่มต้นทำ “ธุรกิจเหมือนกับเป็นเจ้าของคลังสินค้า” คือผู้ขายสินค้ารายใหญ่ ทรงเป็นเจ้าของร้านค้าต่างๆ ในทั่วทุกภาคที่อยู่ใต้การปกครองของพระองค์ แม้กระทั่งการรุกรานด้วยมีเป้าหมายอยู่ที่การค้ากับฝ่ายตะวันตกของจีน ธุรกิจนั้นมีลักษณะเด่นที่ลงตัวและน่าสนใจหลายประการ ยกตัวอย่างพม่าทรงรวมพลังค้าต่างประเทศทั้งหมดไว้ที่มัณฑะเลย์ และยืนยันกับพวกเขาว่าพระเกียรติว่าทรงมีผู้ขายสินค้า จำกันนั้น ก็ทรงเริ่มเปิดร้านค้าใหม่ๆ และกำหนดค่าปรับอย่างแรงสำหรับคู่แข่งการค้า รายงานในปัจจุบันกล่าวว่าทรงขายสินค้าได้หมดแล้วและกำลังจะเลิกทำธุรกิจ เรายังว่าจะเป็นความจริง เพราะหากษัตริย์ที่เป็นเจ้าของร้านค้าด้วยนั้นเป็นการไม่ปกติทางการเมือง”

พันตรีสเลเดน ผู้เป็นตัวแทนทำการเมืองในราชสำนักมัณฑะเลย์ไม่เป็นที่ยอมรับอีกต่อไปในสายตาของกษัตริย์พม่า ดังนั้น ข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย (ลอร์ดเมโย) จึงถอนตัวพันตรีสเลเดนออกจากมัณฑะเลย์ และแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ชั่วคราวเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอังกฤษในการรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามขณะที่เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนดินแดนพม่าและอินเดียของอังกฤษ ซึ่งเป็นการประจวบเหมาะอย่างน่าประหลาดยิ่ง ที่พันตรีสเลเดนซึ่งเป็นผู้ดูงานตามเสด็จกษัตริย์สยามในปี ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 จะเป็นบุคคลที่รับการสั่ง

ราชสมบัติของกษัตริย์พม่าเมื่อ ค.ศ. 1885/พ.ศ. 2428 หลังจากที่เกิดสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าเป็นครั้งที่ 3

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนกรุงย่างกุ้งนั้น กรณีเขตแดนระหว่างดินแดนพม่าในจักรวรรดิบริติชoinเดียวกับดินแดนเชียงใหม่ของสยามได้ลุกมาไม่ปีก่อนข้างมากแล้ว

การเดินทางของสยามที่เป็นเจ้าหนือหัวของเมืองประเทศราชในแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาได้ล้มถล่มเมื่อตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 กษัตริย์สยาม [พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก] ได้ทรงบรรมรรภ์พลเข้าไปตั้งอาณาจักรสยามที่กรุงเทพฯ เมื่อ ค.ศ. 1782/พ.ศ. 2325 พระเจ้าแผ่นดินสยามได้ทรงแห่ขยายดินแดน ตลอดจนพระราชอำนาจครอบคลุมไปในเดินแดนแห่นั้นใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และตรึงการขยายอำนาจของตะวันตกไว้ได้ในช่วง 3 รัชกาลแรกของราชวงศ์จักรี (ค.ศ. 1782-1851/พ.ศ. 2325-2394) นอกจากจะทรงมีพระราชอำนาจภายในภาย ในเดินแดนของสยามแล้ว ยังทรงมีฐานะเป็นเจ้าหนือหัวของเมืองประเทศราชอีกด้วย 23 แห่งในลาว มลายูและกัมพูชา¹⁴

ข้อจำกัดในการค้าขายกับสยามสำหรับชาวญี่ปุ่น

หลังจากที่ชาวญี่ปุ่นขับออกจากกรุงศรีอยุธยาเมื่อ ค.ศ. 1688/พ.ศ. 2231 แล้ว การค้าของชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยได้ลดลงอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อ ค.ศ. 1822 /พ.ศ. 2365 การค้าสินค้าพื้นเมืองที่ดำเนินการโดยชาวจีนเพียงกลุ่มเดียวมีปริมาณถึง 39,000 ตัน การค้าของชาวอเมริกันมีปริมาณ 800 ตัน ของบริติชoinเดียวกับปริมาณ 1,000 ตัน และของชาวไทยกับชาวญี่ปุ่นประมาณ 1,000 ตัน รวมทั้งสิ้น 41,800 ตัน การจัดเก็บภาษีคุ้ลาการในอัตราอัตรายลของมูลค่าสินค้านั้นประเมินราคากันอย่างหมายๆ และมีอัตราแปรเปลี่ยนไปตามลัญชาติของพ่อค้า ความยกลำกากอย่างยิ่งของพ่อค้าชาวญี่ปุ่นเป็นผลมาจากการข้อเท็จจริงที่ว่า รัฐบาลสยามเป็นพ่อค้าเพียงรายเดียวที่มีความชอบธรรมอย่างแท้จริงในการผูกขาดสินค้าทุกชนิดในราชอาณาจักร¹⁵

การเปิดประเทศสยามสู่ตะวันตก

ในช่วง 25 ปีแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้มีเร่ง gad ดันเรือย่างมหาศาลเพื่อปีบังคับให้ประเทศไทยเปิดประตูต้อนรับชาติยุโรป มาตรการสั่งห้ามไม่ได้แต่ตั้งให้จอดที่นี่ ครอบเพร์ด เป็นคนแนะนำแก่หนทางอังกฤษเดินทางจากอินเดียมาบังประเทศสยาม เมื่อ ค.ศ. 1821/พ.ศ. 2364 โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างกัน แต่ค่านะดังกล่าวได้รับการต้อนรับอย่างไม่ไว้วางใจ¹⁶

หลังจากได้ชัยชนะจากการล้อมรัฐวิไชยในสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า ครั้งที่ 1 จักรวรรดิอังกฤษสามารถควบคุมพม่าต่อนานถึงได้ในปี ค.ศ. 1826/พ.ศ. 2369 จึงมีผลให้เดินแಡนของสยามที่อยู่ไปทางอ่าวเบงกอลได้ประชิดติดกับบดินแดนที่เป็นของบริติชอินเดียทางตอนใต้ของกรุงย่างกุ้ง โดยมีแนวเทือกเขาสูง 3,000 ถึง 4,000 ฟุต เป็นเส้นแบ่งเขตเด่น

การค้าต่างประเทศกับจีนเกิดขึ้นในทุกเมืองและทุกหมู่บ้านที่อยู่ตามเขตชายฝั่งของประเทศไทย โดยไม่จำกัดเฉพาะเมืองท่ากรุงเทพฯเพียงแห่งเดียวเหมือนการค้ากับชาวญี่ปุ่น¹⁷ ผลจากการทำสนธิสัญญา กับอังกฤษ เมื่อ ค.ศ. 1827/พ.ศ. 2369 ทำให้มีการยกเลิกข้อจำกัดบางประการ โดยการที่รัฐบาลสยามยอมอนุญาตให้แยกกับจีน ซึ่งได้รับค่าจำกัดความว่าเป็น “คนอาหร่ายในบ้านค้าของบริเตนใหญ่ แต่มิใช่ชาวพม่า ชาวพะโคะและลูกหลานของชาวญี่ปุ่น” เดินทางเข้าไปภายใต้กฎหมายเดินแಡนของสยามได้จากเมืองต่างๆ แล้วจังหวัดอื่นของบริติชเบอร์ม่าที่อยู่ใกล้เคียง คนในบังคับอังกฤษที่เหลือได้รับอนุญาตให้เดินทางไปยังเมืองท่าใดๆ ของสยามได้โดยทางทะเลเท่านั้น¹⁸

สยามยังคงไม่วางใจที่จะเปิดประเทศให้แก่ชาติตะวันตกอยู่ดังเดิม การที่คณานุญาตจากประเทศอังกฤษและสวีเดนริการ คือ เชอร์เจมล์ บรูค และโจเซฟ บัลเลสเตียร์ ประสบความล้มเหลวในการเจรจาเพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญาทางการค้ากับสยาม เมื่อ ค.ศ. 1850/พ.ศ. 2393 นั้น เป็นการยืนยันให้เห็นว่าสยามยังไม่ไว้วางใจชาติตะวันตก คณานุญาตผู้ไม่ประสบความสำเร็จเงื่อนไขให้ขึ้นมาว่าอาจเกิดสิ่งร้ายๆ หากไม่มีการแก้ไขสนธิสัญญา

ความไม่ไว้วางใจชาติตะวันตกของรัฐบาลสยามนี้ สะท้อนให้เห็นได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวราชกาลที่ 3 เมื่อใกล้จะเสด็จสรวงคต

ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1851/พ.ศ. 2393 ที่ว่า “การศึกษาความข้างบูนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างพากฝรั่ง ให้ระวังให้ดีอย่าให้เสียที่แก่เขาได้ การงานล้วนๆ ใจของเขาก็คิดควรจะเรียนเอาไว้ก็ให้อาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปที่เดียว”¹⁹

จักรพรรดิบริจิอินเดียได้คืบคลานมาถึงประเทศไทยแล้ว นับตั้งแต่ตอนที่มีการผนวกพะโค (พม่า) เมื่อ ค.ศ. 1852/พ.ศ. 2395 เป็นต้นมา และส่งรวมผืน (ค.ศ. 1840/พ.ศ. 2383) ก็เป็นอุทาหรณ์แสดงให้สยามเห็นอย่างชัดเจนว่า แม้แต่จักรพรรดิจีนอันยิ่งใหญ่ก็ไม่อาจแพชญหน้าต้านทานกับการขยายอำนาจของชาติตะวันตกได้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือรัชกาลที่ 4 (ค.ศ. 1851-1868/พ.ศ. 2394-2411) ผู้ทรงเปิดรับความรู้และวิทยาศาสตร์ของตะวันตก ทรงยอมตามความต้องการของชาติตะวันตกในเรื่องความสัมพันธ์ทางการค้า เชอร์จอท์น เบาร์ริง จึงสามารถสรุปข้อความในสนธิสัญญาระหว่างสยามกับอังกฤษ ที่รัฐจักกันในนามของสนธิสัญญาเบาร์ริง ได้แก้ไขที่สุดเมื่อ ค.ศ. 1855/พ.ศ. 2398 สนธิสัญญាលับบันนี้ จำกัดขอบเขตการเรียกเก็บภาษีจากลินคันนำเข้าของพ่อค้าอังกฤษ อนุญาตให้คุณในบังคับอังกฤษซื้อหรือขายที่ดินในเขตใกล้กับกรุงเทพฯได้ และกำหนดพิกัดอัตราภาษีที่จะเก็บจากลินคันเป็นอัตราเดียวกัน คือ ร้อยละสาม นอกจานั้น สนธิสัญญาฉบับนี้ยังให้สิทธิสภาพนอกราษฎร์ แล้วให้อำนาจแก่กงสุลอังกฤษที่ประจำอยู่ในกรุงเทพฯเป็นผู้มีอำนาจตัดสินคดีความ ทึ่งคดีแพ่งและคดีอาญาของบรรดาคนในบังคับอังกฤษทั้งหมดที่อยู่ในประเทศไทย สยามได้ลงนามในสนธิสัญญาลักษณะเดียวกันนี้กับประเทศไทยวันที่ ๓ ยีก 20 ประเทศไทย รวมทั้งสหราชอาณาจักร และฝรั่งเศส²⁰

ในปี ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 ขณะที่ชาอินเดียกำลังกบฏต่อต้านอำนาจรัฐ ของอังกฤษและแสดงให้เห็นความโกรธแค้นผ่านกองทัพทหารพื้นเมืองและชาวนาอยู่นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ส่งคณะทูตเดินทาง

* ข้อความตอนนี้ไม่ได้แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษแต่ยังมาจากการรุ้งรัตน์โภสินทร์ รัชกาลที่ 3 ฉบับเจ้าพระยาพิพากวงศ์ (พระนคร, โรงพยาบาลพิพูลมนตร์, 2481), หน้า 370.

“ไปเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย และคณะทูตได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี นับเป็นการกระชับสัมพันธ์ไม่ตรึงดินดีล้นห์มิตรกับลูกค้าใหม่ชาวເອເຊຍ”

การล่วงล้ำของฝรั่งเศสเข้ามาในดินแดนของสยาม

รัฐบาลฝรั่งเศสไม่ได้สนับสนุนนโยบายหลักในการขยายเขตแดนซึ่งข้าหลวงดูเปลี่ยนใจได้ดำเนินการไปในอินเดีย ข้าหลวงผู้นี้จึงถูกเรียกตัวกลับประเทศฝรั่งเศสอย่างไรก็ตาม รัฐบาลฝรั่งเศสก็ทันไม่ได้ที่ถูกจำกัดให้มีผลประโยชน์อยู่ในขอบเขตเพียงหย่อมเล็กๆ ในจักรวรรดิบริติชอินเดียอันกว้างใหญ่แต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากอังกฤษเท่านั้น จึงได้พยายามหาทางชดเชยความสูญเสียของตนและต่อสู้กับอังกฤษในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

พระเจ้านโปเลียนที่ 3 ซึ่งปกครองประเทศฝรั่งเศส ระหว่าง ค.ศ. 1848-1870/ พ.ศ. 2391-2413 ทรงสนับสนุนความคิดที่จะสร้างจักรวรรดิของฝรั่งเศสอกหัวปูโรป ขณะที่ฝรั่งเศสกำลังจะเข้าไปในอินโดจีนเมื่อ ค.ศ. 1858/พ.ศ. 2401 นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีคำร้องขออย่างตื้นตระหนกไปยังรัฐบาลอังกฤษ เพื่อให้อังกฤษเป็นผู้มีสิทธิ์ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของสยาม แต่ว่าอังกฤษมิได้ก้าว่ายเพราะต้องการให้สยามยังคง “เป็นเอกสารอย่างเต็มที่” ต่อมาเมื่อ ค.ศ. 1862/พ.ศ. 2405 ฝรั่งเศสได้เข้ายึดครองดินแดน 3 จังหวัดของโค钦จีนที่อยู่โดยรอบไปซึ่งอันเป็นเขตแดนของเวียดนาม และต่อมาในปี ค.ศ. 1867/พ.ศ. 2410 สยามก็จำต้องஸະອໍານາຈที่มีอยู่หนีอกັມພູ່ชา โดยยอมรับให้เป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส ในทางกลับกัน ฝรั่งเศสได้ยอมรับสิทธิ์ของสยามที่มีหนีอดินแดน 2 จังหวัดของກັມພູ່ชา คือ พระตะบองກັບนครวัด [ເສີມວຽງ] อังกฤษและฝรั่งเศสได้แบ่งขายอໍານາຈอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน นับเป็นการเริ่มต้นกระบวนการแลกเปลี่ยนดินแดนที่อยู่ใต้อໍານາຈของสยามมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว เห็นได้ชัดว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดอังกฤษมากกว่าฝรั่งเศส แต่ฝรั่งเศสกับอังกฤษได้ร่วมมือกัน เมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 ฝรั่งเศสวางแผนจะร่วมมือกับอังกฤษในการแทรกแซงกิจการของประเทศไทย²¹ อังกฤษมิได้รู้สึกว่าตนกำลังถูกคุกคามแต่อย่างใด ทราบเท่า

ที่ดินแดนของสยามยังคงเป็นกลางและเป็นรัฐกันกราบทบระหัวดินแดนของอังกฤษ กับพระเจ้าศรีอยุธยา ทั้งสองประเทศต่างก็มีความสุขอยู่กับการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากดินแดนในอาณาเขตของสยาม อันที่จริงในช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใกล้จะเสด็จสรรคตนั้น ทรงอยู่ในภาวะที่คับขันมาก เพราะไม่ว่าจะอยู่ฝ่ายเดียวกับอังกฤษหรือฝ่ายเศส ต่างก็เป็นอันตรายเท่ากัน “เป็นหน้าที่ของเราระดับต้องตัดสินใจว่าจะทำอย่างไรระหว่างการว่าทุนเข้าไปตามลำนำแล้วเป็นมิตรกับราชสำนักการว่าทุนออกไปในทะเลและทอนอยู่กับปลาไฟ”²²

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการเลือกที่จะขึ้นเหนือหรือล่องใต้*

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ในพระบรมมหาราชวังที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 20 กันยายน ค.ศ. 1853/พ.ศ. 2396 ทรงเป็นสมเด็จพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ประสูติแต่พระอัครมเหสี [สมเด็จพระเพชรบรมราช太子ย] และยังทรงมีพระชนม์อยู่ จึงทรงอยู่

* ผู้เขียนใช้สำนวนภาษาอังกฤษว่า “choice between crocodile and whale” ซึ่งเทียบเคียงกับสำนวนไทยได้แก่คำว่า “สุดว่าเป็นการเลือกว่า” ขึ้นเหนือหรือล่องใต้ การระบุโดยเรียกเทียบว่า เป็นเรื่องทักษันปลาวาฬ ทำให้เห็นภาพของฝรั่งเศสกับอังกฤษได้อย่างชัดเจนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาในกรอบของประเทศไทย

จะเชื่อในสัตว์เลือดยันที่ได้มีขนาดใหญ่โตมากนัก กินลัวๆ เลือดคุ่นขนาดต่าๆ เป็นอาหาร มักหากินตามลำบากนองน้ำที่อยู่ไกลในแม่น้ำ เมื่อมองจากลักษณะภายนอก จะเห็นลักษณะอยู่นี่ๆ ไม่แสดงอาการว่าด้วย แต่จะตามดูเหมือนอย่างเย็นเช่น แลกเท่าโภตเที่ยออย่างรวดเร็วในขณะที่เห็นอีกัน ได้ระวังตัว จะระสีสีฟ้าเหมือนได้รับเร็วและเม่นยำเพราเมี๊ยวหารร้าวไว้ในสายตาและฟันที่แหลมคม เมื่อคำเหลือดี้จะทำลายไปได้นั่นทำให้เห็นอีกด้วยความตกลงที่มีความดุเดือด จึงหมายความว่าเปรียบเทียบกับฝรั่งเศสที่เป็นประเทศที่รุนแรงไม่เหมือนกันแต่เป็นเครื่องจักรและคนเป็นอาชญากรรมให้อายุร่วมเร็ว สยามถูกฝรั่งเศสพิชิตอย่างมากในอดีตของดินแดนมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็มีปัญหา กับฝรั่งเศสเรื่องเขตแดนในแม่น้ำโขงมาโดยตลอด

ส่วนปลาพันธุ์เป็นสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุด อาศัยอยู่ในทะเลและมหาสมุทร เมื่อตุจากขนาด ภูริ่งแล้วน่าจะเป็นอันตรายมากสำหรับสัตว์น้ำที่เล็กกว่า แต่ในความเป็นจริงปลาพันธุ์เหล่านี้เป็นอาหารและไม่มีอันตรายแก่สัตว์น้ำทั่วไปมากเท่าที่คิด อังกฤษมีลักษณะคล้ายกับปลาไฟ เพราะเป็นประเทศที่มีเสน่หาน้ำพากเพียรและมากที่สุด แม้จะมีอ่อนนิคมเป็นจำนวนมาก แต่เลือกที่จะมีเพราะผลประโยชน์โดยรวมของตนเป็นลำดับถัดไป กรณีของประเทศไทยเป็นอันนิคมและได้ทำความตกลงกับฝรั่งเศสเพื่อประกันความเป็นอิสระของสยามให้มีฐานะเป็นรัฐกันกราบทบระหัวดิน อาณาจิคุมของทั้งสองประเทศ เพื่อหลีกเลี่ยงที่จะมีข้อพิพาททางการเมืองระหว่างประเทศในทิวปุ่น ยังคงมาจากความหวาดระแวงว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะขยายอิทธิพลเข้าไปในอาณาจิคุมของตน เป็นต้น

ในตำแหน่งที่จะได้สืบทอดอำนาจของราชสมบัติสืบต่อจากสมเด็จพระบรมชนกาญาณ ครั้งที่ ยังทรงพระเยาว์นี้ได้ทรงรับทราบเรื่องเหตุการณ์จลาจลครั้งใหญ่ในประเทศไทยและเดียวกัน เมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 และการสรุปในส่วนราชการเมืองของประเทศไทยสหด้อมเมริกา เพื่อต่อต้านการมีทาส (ค.ศ. 1861-1865/พ.ศ. 2404-2408) เมื่อมีพระชนม์ได้ 10 พรรษา ทรงเริ่มเรียนภาษาอังกฤษกับครูสตรีชาวอังกฤษ ชื่อ นางเอนนา เลียโนเวนส์ อยู่ประมาณ 6 ปี (ค.ศ. 1862-1867/พ.ศ. 2405-2410) จากนั้น ทรงเรียนกับมิชชันนารีชาวอเมริกัน ชื่อ แซนเดอร์ลอร์ [คนไทยเรียกว่าหม้อจันดเล] จึงได้ทรงศึกษาภาษาอังกฤษมาตราบจนลื่นเร็วคล่องแคล่วของสมเด็จพระบรมชนกาญาณ เมื่อ ค.ศ. 1868/พ.ศ. 2411²³ การที่ได้ทรงศึกษากับครูชาวอังกฤษและอเมริกัน จึงเป็นการบ่มเพาะอุดมการณ์เพื่อการปฏิรูปแบบอังกฤษสมัยวิกตอเรีย รวมทั้งแนวความคิดเรื่องเสรีภาพแบบอเมริกัน ให้หยั่งรากลึกลงไปในพระราชหฤทัยตั้งแต่ครั้งที่ยังทรงพระเยาว์

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้สืบทอดราชบัลลังก์ ทรงตั้งสำนักงานที่ ค.ศ. 1868 สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ [กรมขุนพินิตประชานาถ] (รัชกาลที่ 5) ได้สืบทอดอำนาจของราชสมบัติสืบต่อเมื่อยังทรงพระเยาว์ มีพระชนม์พรรษาเพียง 15 พรรษา ใน ค.ศ. 1868/พ.ศ. 2411 ยุวากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้การอภิบาลของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาครีสต์วิทยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการตลอดระยะเวลา 5 ปีที่ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ (ค.ศ. 1868-73/พ.ศ. 2411-15)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระเยาว์ ทรงต้องเผชิญกับพระราชภาระอันตรายที่ต้องเลือกระหว่าง[การขึ้นเหนือ|ไปพบกับ]จระเข้ (ฝรั่งเศส) กับ[การลุยไฟ|ไปอยู่กับ]ปลา瓦ฬ (อังกฤษ)

แม้ว่าพระองค์จะได้ทรงสืบทอดพระราชอำนาจจากพระราชบิดา แต่ความต้องการที่จะได้ทรงสืบทอดพระราชอำนาจให้ต่อไปนั้น ทำให้ทรงต้องเผชิญกับพระราชภาระอันตรายที่ต้องเลือกระหว่างการขึ้นเหนือไปพบกับจระเข้ (ฝรั่งเศส) กับการลุยไฟไปอยู่กับปลา瓦ฬ (อังกฤษ) ซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินงานของฝรั่งเศสที่ทำให้กัมพูชาถูกยึดครองโดยฝรั่งเศสตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระบรมชนกาญาณ

บริบททางยุโรป*

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนนินเดนท์อยู่ในความครอบครองของอังกฤษในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กับจักรวรรดิบริติชอินเดียนั้น ประจำเหมะกันหน้าเวลาที่ประเทศฝรั่งเศสได้รับความเพลี่ยงพล้ำทางการเมืองในทวีปยุโรปจนประสบกับความสูญเสียอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ จึงอาจสำรวจอย่างได้ผลดีถึงภูมิหลังของประเทศในภาคพื้นทวีปยุโรปในส่วนที่เกี่ยวกับการเสต็จประพาลกินเดียนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยาม

พระเจ้านโปเลียนที่ ๓ ทรงประกาศสั่งรวมกับปรัสเซีย และต่อมาเกิดต้องยอมจำแนกที่ศาสนเมื่อวันที่ ๑ กันยายน ค.ศ. 1870/พ.ศ. ๒๔๑๓ หนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นได้ตั้งข้อสังเกตว่า “เมื่อต้นปี ค.ศ. 1871/พ.ศ. ๒๔๑๓ สมควรจะห่วงผู้รั่งเศสกับปรัสเซียได้ยุติลงแบบโง่ดัง แต่สำหรับฝรั่งเศสแล้วเป็นสันติภาพที่เลี้ยว่ายังไง ลงความเริ่มต้นตอนนี้ใหม่เมื่อมีการกระหน่ำยิงกรุปารีสตัวยืนใหญ่” ขณะที่ฝรั่งเศสเองได้พยายามรวบรวมกองทัพทางภาคใต้ของประเทศ และก็ไม่สามารถทิ่ม กองทหารปรัสเซียได้เคลื่อนกำลังพลกระหน่ำใส่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นอยู่ประดิษฐ์และชัยชนะในครั้งนี้ตามด้วยการที่เยอรมันเข้ายึดครองดินแดนอัลซัสและลอร์แรนของฝรั่งเศส ซึ่งมีอห唠ยาช์อาบุคามาแล้วได้เคยเป็นสมบัติของเยอรมัน แต่ขณะนั้นเป็นฝรั่งเศสเต็มตัวเท่านเดียวกับกรุงปารีส นอกจากนี้ ฝรั่งเศสต้องจ่ายเงินค่าปฏิกรรมสั่งรวมอีกจำนวนมหาศาล อดีตจักรพรรดิของฝรั่งเศส (พระเจ้านโปเลียนที่ ๓) ทรงได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระโดยชาวเยอรมัน ทรงตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศอังกฤษ และทรัพย์สินส่วนพระองค์ต่างๆ แม้กระทั่งชุดชั้นในของจักรพรรดินีถูกนำไปประมูลขายทอดตลาดแก่สาธารณชนในฝรั่งเศส ... อย่างไรก็ตาม คงต้องใช้เวลาอีกนานกว่าฝรั่งเศสจะฟื้นฟูสภาพจากการศึกสั่งความอันน่ากลัวนั้นได้ ...²⁵

* ในที่นี้ น่าจะหมายความว่าเกี่ยวกับภูมิของฝรั่งเศสเลือมเตอยลมมากในทวีปยุโรป ขณะที่เยอรมัน มีบทบาทมากขึ้นจนเป็นแบบแผนด้านการทหาร ดังนั้น สยามจึงซึ่งชับເခວມอย่างยิ่งใหญ่ของหัวอังกฤษ และเยอรมันไว้อย่างเต็มที่

ชากที่ปรากฏในอินเดีย

ขณะที่เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศอินเดียนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นตัวแทนของประเทศไทยที่สามารถหลบเลี่ยงจากการครอบครองของลัทธิอาณา尼คம์ได้ยาวนานถึง 200 ปี ด้วยการปิดประตูไม่ติดต่อ กับตะวันตกอย่างจริงจัง และทรงค์ได้เสด็จประพาสอินเดียซึ่งถูกกล่าวไว้ด้วย โหตุรุณการปกครองของอาณา尼คามานานกว่า 100 ปี เท่านั้น才ได้ชัดเจนว่าการเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนี้จะยังประโยชน์อย่างยิ่งให้ทรงได้รับประสบการณ์และความเข้าใจอันลึกซึ้งเกี่ยวกับกระบวนการและการแลกเปลี่ยนทางการค้าเป็นเมืองขึ้น อันจะทำให้ทรงมีพระราชภารกิจที่ซับซ้อนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ การที่ได้ทรงประสบกับอินเดียจึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในพระราชภาระ เผราเป็นการเปิดโอกาสให้ทรงตัดสินพระราชทุกทัยที่จะเลือกรับและปรับความเข้าใจในเรื่องการจัดลำดับความสำคัญในการบริหารประเทศ

เมื่ออังกฤษประสบความสำเร็จในการต้านทานกลุ่มทหารพื้นเมืองที่ลุกฮือขึ้น ก่อการกบฏครั้งใหญ่ในปี ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 จักรพรรดิบริติช欣เดียที่ก้าวใหญ่ชั้นลอร์ดตัลล์ซึ่งเป็นผู้ตากแต่งคนสุดท้าย และมีลักษณะเกือบจะสมบูรณ์แบบอย่างที่เห็นในเวลาต่อมา จึงปรากฏแก่สายพระเนตรของวุฒิชั้นสูงในประเทศไทย

การกบฏเมื่อ ค.ศ. 1857 ทำให้ได้เห็นการล้มล้างบริษัทอินเดียตะวันออกอันเป็นนิติบุคคลที่มีขนาดใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยเกิดขึ้น และเห็นการรับตัวแทนแห่งหน้าที่บริหารโดยตรงของสมเด็จพระบรมราชินีแห่งอังกฤษในฐานะที่ทรงเป็นจักรพรรดินีแห่งอินเดีย ดังนั้น หลังจากมีการจลาจลครั้งใหญ่เช่นนี้ ลอร์ดเมโยล์จึงทำหน้าที่แทนพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีแห่งอังกฤษ เพื่อรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามในฐานะที่ทรงเป็นราชอาคันตุกะ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ถวายพระราชยมคงคลและแสดงความสำนึกรักภูมิคุณที่ทรงมีต่อสมเด็จพระบรมราชินีแห่งอังกฤษในงานเลี้ยงรับเสด็จดังกล่าว ซึ่งลอร์ดเมโยล์ได้นำความนั้นไปกราบบังคมทูลสมเด็จพระบรมราชินีให้ทรงทราบต่อไป

พระเจ้าแผ่นดินสยามผู้ทดสอบเรื่องการหาดกลัวทางจิตของชาวอังกฤษ

แม้จะมีสันติภาพครอบคลุมดินแดนบริษัทชิโนเดียทั้งหมดอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนหลังจากการจลาจลเมื่อปี ค.ศ. 1857 แล้วก็ตาม แต่บางคราวก็ยังคงมีความไม่สงบภายในประเทศอยู่ในจักรวรรดิบ้าง ความไม่สงบนั้นเป็นการโดยดีเยา ชาวอังกฤษในบริษัทชิโนเดียไปพร้อมกับการเตือนให้พวกเขารู้ว่า การยึดครองของพวกเขายังคงอยู่ห่างไกลจากการยึดครองที่เข้มแข็งอย่างสมบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามทรงพบว่าชาวอังกฤษยังคงจะต้องท่วมหัน อุปถัมภ์กับประสบการณ์อันเจ็บปวดเมื่อปี ค.ศ. 1857

การปราบปรามพากูกชา

กุ่มเป็นนิเกย์หนึ่งของศาสนาลิขิท์* ที่มีสมาชิกประมาณ 200 ถึง 300 คน พากูกชาได้ก่อการจลาจล[เพื่อเรียกร้องการยกครองตนเอง] เมื่อ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ผู้นำของพากูกชาถูกจับกุมและการกบฏถูกปราบปรามลงได้สมาชิกของนิกายกุ่มจำนวน 55 คนได้ถูกประหารโดยการสูบปืนที่ยิงออกมานอกจากกระบวนการอภิญญาติทั้งหมดคน สี่มวลชนลังกฤษในอินเดียกลุ่มนี้ได้ประนามว่า การกระทำดังนี้เป็น “การทำลายลั่งอารยธรรม” ขณะที่มีกลุ่มอื่นเข้าสนับสนุนการลงโทษครั้งนี้ด้วย มร. โโคเวน ซึ่งเป็นผู้สั่งให้มีการสังหารหมู่ในครั้งนี้ได้ถูกพักราชการและมีการไถ่สวนความผิดของเขามาเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามยังคงประทับอยู่ในประเทศไทยเดีย การกล่าวประนามเรื่องการประหารชีวิตพากูกชาอย่างเปิดเผยโดยหนังสือพิมพ์ เฟรนเดล ออฟ อินเดีย ซึ่งเป็นของชาวอังกฤษเอง ได้เน้นให้เห็นความหวาดกลัวที่ฝั่งแหน่อยู่ในจิตใจของชาวอังกฤษในอินเดียอย่างเด่นชัด “ความผันที่ปรากฏในหมู่พากูกชาว่าปีนี้ (ค.ศ. 1872) เป็นปีที่ถูกเลือตให้เกิดเหตุการณ์อันยิ่งใหญ่ ทำให้เกิดความหวาดกลัวแพร่กระจายไปทั่วว่าจะมีเหตุจลาจล มีข่าวลือกันว่ามหาราชาแห่งปัตเตียล่าที่ไม่ยอมรับว่ามีสันติภาพใน

* พากูกชาเรียกตนเองว่า “นามชารีลิกข์” เป็นนิกายที่ก่อตั้งโดยคริสตจักรรามลิงห์ เมื่อวันที่ 12 เมษายน ค.ศ. 1857 และถือว่าพากูกชาเป็น “ผู้ถือคบเพลิงแห่งการต่อสู้เพื่อเอกสาราช” ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก www.namdhari.org

ห้องที่ดังกล่าวจนกว่าจะเกิดการลั่นห้าง ถ้าจะพูดอีกอย่างก็คือ มีการแตกตื่นแตกใจ กลัวภัยขึ้นและมีเจ้าหน้าที่พลเรือนถูกยิง ... ผู้คนที่ถูกยิงมีจำนวนมากยิ่งกว่าที่เคยเกิดขึ้นในแต่ละคราวของเหตุการณ์ ในแต่ละเวลาและสถานที่ของการจลาจลครั้งใหญ่ ความที่ดูร้ายกาบว่าฐานรากของจักรวรรดิกำลังจะแตกสลายอยู่แบบเท้าของเราระ"

ทหารผ่านคึกจากการจลาจลครั้งใหญ่ผู้หนึ่งซึ่งลังกัดอยู่ในกองพลทหารม้า สายเวลล์อ็อก ได้เขียนมาจากเมืองอัลลาฮาบัดเมื่อวันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1872 ว่า “สิ่งที่ข้าพเจ้ารู้สึกได้ในฐานะที่เป็นคนแก่ คือ ชุมชนชาวญี่ปุ่นเป็นปัจจุบันค่อนข้างจะหมกมุ่นอยู่แต่กับความตักใจกลัว ประจักษ์พยานอย่างหนึ่งคือ ความเชลาร์มีรูตเมื่อสองปีก่อน เรื่องชาดต่อไปนี้ที่อัลลาฮาบัดเกี่ยวกับกองทัพน้อยทหารราบที่พื้นเมืองที่ประจำการอยู่ที่นี่ และในท้ายที่สุด คือ เรื่องที่ปราศจากความเมตตาหนึ่ง (กฎ) อันเป็นการกระทำที่มีคุณค่าของชาวเมืองกัลลิกุต แทนที่จะเป็นการปกครองที่อ่อนโยนและรักษาผลประโยชน์ตีียน”²⁶

การเดินทางไปสำรวจลุ่มฯ

ระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามประทับอยู่บนเรือพระที่นั่งที่รุ่งหน้าสู่เมืองท่ากัลกัตตาเมื่อลาภเดือนธันวาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 นั้น รัฐบาลอังกฤษในอินเดียมีความกังวลใจเกี่ยวกับชาวเขาผู้เป็นเจ้าของพื้นที่เดิมในลุ่มฯ ซึ่งปัจจุบันคือรัฐไม่ใช่ราม ที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ อินเดีย บริเวณเขตแดนอินเดีย-พม่า ว่าอาจเป็นภัยคุกคามต่อผู้ปลูกใบชาของอังกฤษได้ และเมื่ออังกฤษไม่ประสบผลในการเจรจาทำหนังสือสัญญา กับชนเผ่าเหล่านี้ในเบื้องต้น จึงนำไปสู่การบุกโจมโดยไม่ให้รู้ตัว เพื่อเป็นหลักประกันในรักษาความสงบสุขระหว่างภูเขา กับที่ราบ พากองกุชจึงตัดสินใจว่า “การให้บทเรียน เป็นสิ่งจำเป็นพราะเห็นผลโดยเก็บจะไม่ต้องให้บังคับโดยสนธิสัญญา”²⁷

ดังนั้น “วันคริสต์มาสที่แนวหน้าจึงเป็นเมืองการกีฬาของชาวคริสต์เตียนที่มีการลั่นplatayu และเข่นฆ่าอย่างเต็มที่ และอาหารเย็นวันคริสต์มาสได้รับประทานกันโดยมีแสงไฟที่เกิดจากการเผาหมู่บ้านและเลี้ยงยิงปืนควบคู่กับดังประกอบ ... พากลุ่มฯ หนึ่นแต่กราะจายเข้าไปในป่าโดยรอบที่พัก และพวกเขารู้สึกตัวกันอยู่ตลอดเวลา

จากเสียงปืนที่ยิงต่อเนื่องกันโดยไม่ขาดสาย ความเลือยาของมากอยู่ที่ยังคงของพวากษาที่ได้ถูกทำลายไปกว่า 500 แห่ง แต่ละแห่งมีเมล็ดข้าวจำนวน 100 มาวร์^{*}²⁸

เมื่อวันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 หนังสือพิมพ์ เดอะ อิงลิชแมน ตลอดจนฉบับอื่นๆ ได้วิพากษ์วิจารณ์การเผาเมล็ดข้าวของชาวเขาเหล่านี้อย่างรุนแรง²⁹ หลังจากการสังหารและทำลายลังอย่างป่าเถื่อนเมื่อวันคริสต์มาสในปี ค.ศ. 1871 แล้ว อังกฤษได้ยอมรับว่า “พวากษา (ลุซาย) เป็นพวกที่รักสงบและสะอาดกว่าชาวเขา ส่วนใหญ่ และไม่มีความโหดร้ายรุนแรงอย่างที่เราคาดคิดแต่ประการใด”³⁰ พวากลุซายถูกประเมินว่าตัวต้อยเสียยิ่งกว่าเห็น เพียงเท่านี้เองที่เกี่ยวข้องกับการสังหารพวากษา หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งในอ้อมညีได้รายงานว่า “การเสียชีวิตของพวากลุซาย ก็เหมือนกับลูกหนูที่ตายไปแค่ 4 ตัวเท่านั้น”³¹ โดยนายที่จะขยายอำนาจของอังกฤษไปทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องโดยปราศจากความรู้เบื้องต้นเรื่องภูมิประเทศอันเป็นพื้นที่วุ่นๆ ที่ไม้อาจจะผ่านได้ “ไม่ว่าเราจะเดินทางเข้าไปในพื้นที่นั้นได้มากแค่ไหน ก็ไม่มีอะไรเป็นหลักประกันความสำเร็จได้ ขนาดพวากหัวหน้าหัวหงส์หลายร้อยไม้รู้ ผู้ดีได้แต่หว่าเราจะกลับเดินหน้า สำรวจ ทำแผนที่ สร้างถนน และสู้รบอยู่ในบริเวณที่ไม่รู้ว่าต่อสู้อยู่กับอะไร เราเก็บยังมองไม่เห็น จุดเดียวสุดของการเดินทางสำรวจในครั้งนี้”³²

นโยบายอันแข็งกร้าวของอาณาจักร ในเรื่องผลประโยชน์ของผู้ทำร้ายของอังกฤษปรากฏชัดเจน “เว้นแต่ว่าจะมีคนเฝ้าอื่นที่มีความกระหายสูตรามยิ่งกว่าเรา เกี่ยวข้องด้วย ดูเหมือนว่าการปลูกชาของเราก็ไม่มีปัญหาอะไรภาระทบทบาทเทือน อีกเป็นเวลานาน การเดินทางสำรวจเป็นงานที่ไม่จำเป็นต้องกระทำเลย แค่เพียงล้อมรั้วไว้ก็น่าจะตอบสนองวัตถุประสงค์ของรัฐบาลได้ แทนที่จะบังคับให้โนบายที่แข็งกร้าวเช่นนี้ เราไม่จำเป็นจะต้องมียามเฝ้าประตูเข้าสวนชาเลย เพียงแค่เปิดประตู

* maund เป็นมาตรฐานน้ำหนักที่ใช้ในอินเดีย อิหร่านและอียิปต์ มีน้ำหนักไม่เท่ากันในแต่ละประเทศ ที่มีน้ำหนักสูงสุด คือ 160 ปอนด์ ล่าหรือประเทศอิหร่าน หน่วยน้ำหนักนี้มีน้ำหนักไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับสิ่งของแต่ละชนิด โดยทั่วไปแล้ว 1 มาวด มีน้ำหนักประมาณ 82.28 ปอนด์ ดังนั้น ข้าว 100 มาวด จึงมีน้ำหนักประมาณ 8,228 ปอนด์ หรือประมาณ 4 ตัน เท่ากับว่าข้าวในยังคง 500 แห่งได้ถูกทำลายไปทั้งสิ้นประมาณ 2,000 ตัน ที่มา: Webster's Third New International Dictionary, (Chicago Encyclopaedia Britannica, 1981), p. 1395, 1399.

ไว้แล้วติดตามเจ้าพวกรหัวข้อมยกับบ้านกีพอ และเมื่อเป็นเช่นนั้นก็จัดการให้บทเรียนที่จะได้รับการจัดลำบากอย่างเงินหนาอยู่บันทึกเข้าช้าย³³

ข่าวเรื่องการจัดงานรับสืบสานครั้งยิ่งใหญ่ถ่ายทอดพระเจ้าแผ่นดินสยามประภูมิอยู่บนคอลัมน์ของหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นคือยังข้างไปกับข่าวการสังหารพวกลุช่ายอย่างป่าเถื่อน รวมทั้งความพยายามของอังกฤษที่จะปราบปรามพวกราษฎรชาวกาชาดที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียเพื่อประโยชน์ในการปลูกชาของอังกฤษ คอลัมน์ที่ปรากฏอยู่อย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับการเดินทางสำรวจลุช่ายได้สะท้อนให้เห็นถึงแรงผลักดันของจักรวรรดินิยมที่จะแสดงอำนาจของพวกราษฎรชาวกาชาดและสั่งสอนบทเรียนให้แก่กลุ่มผู้ต่อต้านการขยายอำนาจของอังกฤษ หรือผลประโยชน์ของอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งสยามจะต้องทรงสังเกตเห็นบทความเหล่านี้ประภูมิในหนังสือพิมพ์ขณะที่หอดพระเนตรรายงานข่าวการเลี้ยงรับสืบสานและกำหนดการสืบสานประพักษ์ของพระองค์ในอินเดียด้วยเช่นกัน

พวกราษฎรชาบี*

สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างประจวบเหมาะกับการสืบสานประพักษ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอีกเรื่องหนึ่ง คือ การเคลื่อนไหวอย่างคล่องแคล่วของพวกราษฎรชาบีที่ก่อตัวอยู่ในควบคุมสูตรอาหัรัน ซึ่งก่อให้เกิดแรงสั่นสะเทือนอย่างรุนแรงในอินเดียเช่นกัน พวกราษฎรชาบีเห็นว่ารัฐบาลอังกฤษที่อินเดียเป็นพวกราษฎรชาบี และได้ลงความเห็นว่าพวกราษฎรชาบีที่อันสำคัญทางศาสนาที่ต้องทำลายเสีย

ขณะที่พระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามประทับอยู่ในอินเดียนั้น “ชาวมุสลิมจำนวนไม่มากก็น้อยที่ได้รับการสันนิษฐานว่าเกี่ยวข้องกับผู้สนับสนุนราษฎรชาบี ได้ถูกดำเนินคดีต่อหน้าศาลสูงแห่งเมืองกัลกัตตา ... เหัวหนึ่งในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1871/ พ.ศ. 2414 ระหว่างที่ได้มีการพักพิจารณาคดี มร. นอร์เเมน ผู้ทำหน้าที่หัวหน้าผู้พิพากษา ได้ถูกแหงจนเสียชีวิตขณะที่กำลังเดินเข้าบันไดไปยังห้องพิจารณาคดี

* Wahabi เป็นสมการิกของผู้นับถือศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัดตามคำมั่นว่าจะอุบัติ ราห์บั้ข์ (Abdul Wahab) เมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 18 และได้รับการพิพิธพูดอีกรั้งในบริเวณสถาบันมหาวิทยาลัยในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่มา: Webster's Third New International Dictionary, op. cit., p. 2569.

ของtan"³⁴ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเพียง 3 เดือนก่อนที่คorteของราชสำนักสยามจะเดินทางมาเยือนอินเดีย

ระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามประทับอยู่บนรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษของการรถไฟควบสมมุทรอินเดียใหญ่ มุ่งหน้าไปยังเมืองบอมเบย์ทางชายฝั่งทะเลาะระเบียด้านทิศตะวันตกของประเทศอินเดียนั้น ลอร์ดเมโยซึ่งเป็นอุปราชแห่งอินเดียกำลังอยู่ระหว่างการเดินทางไปตรวจตราที่ตั้งถิ่นฐานของนักโทษที่ปอร์ตแบล์ร์ บันกะในแหลมดามัน และได้ถูกกลบลับสังหารโดยนักโทษชาวมุสลิมผู้หนึ่งที่มีถิ่นกำเนิดในอัฟกานิสถาน เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

การมาตกรรมลอร์ดเมโย

การมาตกรรมลอร์ดเมโยยังความโศกเศร้าท่วมท้นไปทั่วประเทศอินเดีย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามทรงโหมนัสโดยเฉพาะจากเรื่องอันน่าสลดนี้ เนื่องจากทรงได้รับการปลูกฝังไม่ตรึงยั่งด้วยจากอุปราชเป็นการส่วนพระองค์ ไม่ตรึนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศสยามในการติดต่อเจรจาภักบริศิลป์อินเดียในอนาคต หนังสือพิมพ์ เดอะ แซชันแนล รีพอร์ตเมอร์ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ร่วมสมัยที่มีสำนักงานใหญ่ในกรุงลอนדוןได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าเมื่อวันที่ 31 มีนาคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ว่าการลอบสังหารลอร์ดเมโยจะยังคงปราภูอยู่ในรัฐปัญจายาเนวลานาน พอกลับมา เพราะเป็นบริเวณที่ได้รับการปราบปรามอย่างรุนแรงที่สุด แคปี ค.ศ. 1870/พ.ศ. 2413 เพียงปีเดียว ก็มีการตัดสินประหารชีวิตนักโทษถึง 97 คน เป็นชาย 93 คน และหญิง 4 คน ขณะที่องค์แลนด์และเวลส์ในภาคอังกฤษมีการตัดสินประหารชีวิตนักโทษเพียง 6 คน ในปีนั้น กฎหมายของรัฐในลักษณะเช่นนี้มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความรุนแรงทางการเมืองอย่างแพร่แพร่ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้สรุปว่า “หากประชาชนในอินเดียได้รับการลั่นสอนมาหลายชั่วอายุคน โดยมีตัวอย่างให้เห็นว่าชีวิตมนุษย์มีค่าน้อยมากหรือไม่มีคุณค่าเลย จะถือว่าเป็นเรื่องแบปลากได้อย่างไร หากเข้าจะทำตามตัวอย่างที่กำหนดไว้ให้และฝึกฝนตามแบบฝึกหัดที่ได้รับการพัร์สอนมา ในเมื่อเป็นดังเช่นที่ว่า เมืองรัฐสีกีเสียใจอย่างสุดซึ้งที่เกิดเหตุการณ์อันน่าสะพรึงกลัวขึ้นเช่นนี้ ก็มิอาจประหลาดใจแต่ประการใด”

การลอบสังหารบุคคลสำคัญที่เกิดขึ้นถึง 2 ครั้งภายในระยะเวลาสั้นๆ เพียง 4 เดือนเช่นนี้ ครั้งแรกเกิดขึ้นก่อนที่คุณชายชาวสยามจะเดินทางมาถึง ส่วนอีกครั้งหนึ่งเกิดขึ้นในระหว่างการมาเยือนของพระเจ้า ทำให้ “พิจารณาได้ว่าเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการฉาตกรรม เพราะเมื่อเกิดขึ้นได้ครั้งหนึ่ง ก็จะแพร่ระบาดต่อไป รวมกับได้รับการเพาะเชื้อ”³⁵

ในความเป็นจริงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามกำลังจะเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนประเทศไทยที่ตึงเครียดและโกลาหล กำลังส่งเสียงครวญครางอยู่ภายในได้จากการปักครองของต่างชาติ นับว่าเป็นเรื่องยากสำหรับกษัตริย์ที่มุ่งมั่นอย่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือแม้แต่พ่อเมืองทาง การเมืองผู้ใด ที่จะสามารถมองเห็นอนาคตล่วงหน้าได้จากการนี้ตั้งก่อนว่า ว่าในระยะเวลาเพียง 75 ปีหลังจากการเสด็จมาเยือนของกษัตริย์สยาม อังกฤษจะถูกบังคับให้ต้องลงทะเบียนท่องทุกวีปีอันเดียบันยิ่งใหญ่ที่ซึ่งพระเจ้าถือสิทธิ์เอาว่าเป็นผู้พิทักษ์

การปฏิรูป

การปรับปรุงและการปฏิรูปเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงถึงกันได้อย่างซับซ้อนและยากจะเข้าใจได้ในดินแดนบริวิชชันเดียว เมื่อพ่อค้าชาวอังกฤษเข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะริมแม่น้ำ พวกราษฎร์ได้แทรกแซงเรื่อง Jarvis ประเพณีต่างๆ ของชาวอินเดีย เม้มีจิตดีว่ามีบางเรื่องผิดศีลธรรมอยู่บ้างก็ตาม แต่ท่าว่าผู้ปกครองสมัยวิกตอเรียช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 มักถูกครอบงำโดยความรู้สึกกระตือรือร้นที่จะปฏิรูปด้านต่างๆ

เมื่อ ลอร์ดวิลเลียม แบนติง มากับตำแหน่งเป็นข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการ อินเดียใหม่ๆ เมื่อปี ค.ศ. 1828/พ.ศ. 2371 นั้น เขายังได้ประกาศว่า “หน้าที่ประการแรก ของรัฐบาลแห่งจักรวรรดิ คือ การก่อสร้างสร้างแนวคิดด้านศีลธรรมขึ้นใหม่ให้กับบรรดาเพื่อนมนุษย์จำนวนมหาศาลของพวกรา”³⁶

[แนวคิดนี้คือ การสั่งห้ามประกอบพิธีกรรมสตี] สตี คือการเผาหญิงม่ายชาว印ดูทั้งที่ยังมีชีวิตไปในกองไฟเดียวกันกับที่ได้เผาเพรสาวีของพวกรา อังกฤษได้ยอมปล่อยให้ชาวอินเดียปฏิบัติพิธีกรรมนี้สืบต่อมายโดยมิได้ห้ามปราบยุ่งเกี่ยว เป็นเวลาหลายปี แต่มีอะไรได้พิจารณาบทบาทหนึ่งผลกระทบต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้อย่าง

ระมัดระวังแล้ว ลอร์ดเบนติงก์จึงสั่งห้ามการประกอบพิธีกรรมนี้เมื่อ ค.ศ. 1829/พ.ศ. 2372

ระหว่างการบริหารของลอร์ดดัลสูชี (ค.ศ. 1848-56/พ.ศ. 2391-99) ได้เริ่มการก่อสร้างทางรถไฟ การขนส่งไปรษณีย์ราคากูก และการส่งโทรเลขทางไฟฟ้า การก่อสร้างคลองสัญจรแม่น้ำคงคา (the Ganges Canal) ถนนหลวงสายสำคัญ [ที่เชื่อมระหว่างเป็นครัวกับกัลตตา] (The Grand Trunk Roads) ตลอดจนการก่อตั้งโรงเรียนตามหมู่บ้านและวิทยาลัยทางด้านวิศวกรรม³⁷

หลังจากการจลาจลเมื่อปี 1857/พ.ศ. 2400 และการปราบปรามจลาจลดังกล่าว อังกฤษรู้สึกได้ว่าเล็กๆ ลงไปในจิตใจของชาวอินเดียแล้ว พวกรเข่าต่างไม่พอใจประเพณีปฏิบัติที่กำหนดขึ้นใหม่ ดังนั้น รัฐบาลอังกฤษจึงรู้สึกลังเลที่จะดำเนินการปฏิรูปใดๆ อันจะส่งผลกระทบอย่างรุนแรงถึงวิถีชีวิตประจำวันของชาวอินเดียอย่างไรก็ตาม การศึกษาแบบตะวันตกได้ทำให้ปัญญาชนชาวอินเดียมีวิสัยทัคณ์ที่จะมองไปข้างหน้า และมีกลุ่มชาวอินเดียผู้ปฏิรูปได้ก่อตั้นให้รัฐบาลสามารถปฏิรูปบางกรณีได้เป็นผลสำเร็จในช่วงหลังการจลาจลนั้น เช่น กองทัพอาสาสมัคร ผู้นำการปฏิรูปคนสำคัญได้แก่ อิชварจันด์ วิทยาชาการ์ และ เกษชบัจันทร เสน ซึ่งเป็นชาวอินเดียที่มีอายุมากกว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นคนในสมัยเดียวกัน

กิจการรถไฟ

หากพระเจ้าแผ่นดินสยามเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนอินเดียเมื่อ 16 ปีก่อน จะต้องทรงใช้เวลาประมาณสามถึงสี่สัปดาห์ที่เดียวกว่าจะเดินทางจากกัลตاتามาถึงเดลีได้ด้วยวิถีการตามปกติ คือ การนั่งบนคานหามขนาด 8 คนแบก ที่มีการผลัดเปลี่ยนผู้แบกหามทุกๆ 10 ไมล์ การเดินทางในลักษณะดังกล่าวกระทำในยามค่ำคืน จะสามารถเดินทางได้ 40 ไมล์ภายในเวลา 24 ชั่วโมง โดยที่ผู้เดินทางจะต้องพักผ่อนในตอนกลางวันและได้หยุดในระหว่างการเปลี่ยนผู้แบก³⁸

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามกำลังเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนอินเดียนั้น ประเทศอินเดียมีทางรถไฟทั้งหมดเป็นระยะทาง 6,823 ไมล์ การเดินทางจากกัลตัต้าไปเดลีโดยทางรถไฟตามปกตินั้นใช้เวลา 48 ชั่วโมง แต่ว่า

รถพระที่นั่งขบวนพิเศษนี้ใช้เวลาเพียง 36 ชั่วโมงเท่านั้นในการเดินทางตามเส้นทางเดียวกัน

พระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามทรงใช้เวลาประมาณ 200 ชั่วโมง (8 วัน) อยู่บนนั่งขบวนของการรถไฟอินเดีย ได้เด็จพระราชดำเนินจากฝั่งตะวันออก (กัลกัตตา) ไปยังฝั่งตะวันตก (บอมเบย์) และทรงได้รับความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการทหาร ที่ระบบขนส่งแบบใหม่นี้ได้นำมาสู่ประเทศไทยเดียว

เมื่อคณะทูตสยามได้เดินทางไปประเทศไทยในปี ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 นั้น พากษาได้โดยสารในขบวนรถไฟฟ่องอังกฤษและบันทึกความรู้สึกที่มีต่อวิธีการขนส่งแบบใหม่นี้ไว้ด้วย แต่่ว่าคณะทูตไม่สามารถແນະนำให้มีระบบการขนส่งนี้ขึ้นในประเทศไทยได้ กษัตริย์สยามทรงได้รับความประทับใจอย่างยิ่งจากการเดินทางที่ยาวไกลบนขบวนรถไฟฟ่องอินเดีย จนกระทั่งทรงนำเอาระบบการขนส่งดังกล่าวเข้ามาในประเทศไทยในเวลาต่อมา

กิจการด้านการทหาร

ก่อนสมัยการจลาจลนั้น กำลังพลของกองทหารที่มีอยู่ส่วนใหญ่เป็นชาวอินเดีย ชาวอังกฤษในเมืองกัลกัตตาที่อยู่ในสมัยเดียวกันกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ต่างมีความรู้สึกร่วมกันในความเชื่อที่แพร่หลายว่า “เหตุที่เกิดการจลาจลครั้งใหญ่ ลูกอิี้อั้นเมื่อ ค.ศ. 1857 นั้น ก็ เพราะรัฐบาลอังกฤษในอินเดียมีกองทัพที่เป็นกำลังพลชาวพื้นเมืองมากจนเกินไป และกองกำลังชาวยุโรปก็เล็กจนเกินไป รัฐบาลในขณะนั้น ไม่ได้ตั้งใจจะมอบอำนาจของตนเองให้กับพากชีปอย”³⁹ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเด็จพระราชดำเนินไปเยือนอินเดียนั้น ได้มีการแก้ไขลัดส่วนที่ไม่เหมาะสมในกองทัพแล้ว “กองกำลังชาวพื้นเมืองในปัจจุบัน มีอัตราส่วน 2 ต่อ 1 เมื่อเทียบกับกองกำลังชาวยุโรป แทนที่จะเป็น 6 ต่อ 1 ... แม้ว่าจะมีความเชื่อมั่นลงบัน្តอยู่ในกองทัพของชาวพื้นเมือง ก็เป็นที่เข้าใจได้ว่าอำนาจของชาวอังกฤษนั้น แท้จริงแล้ว ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของกองทหารยุโรป”

ขณะที่คณะเด็จประพาสของสยามไปเยือนอินเดียนั้น กำลังมีการอภิปราย

ในสภารៀះកิจการทหารของจักรวรรดิบริติชอินเดีย ลอร์ดเมโยมีความรู้สึกว่า กองทัพในอินเดียมีค่าใช้จ่ายสูงเกินไปและได้เสนอหนทางหลายวิธีที่จะลดค่าใช้จ่ายลง ลอร์ดนาเปียร์แห่งเม็กดาลาซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดของอินเดีย และ เป็นผู้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปฎิสันหารด้วยหมายครั้งในเดือน มิถุนายนให้มีการลดน้ำหนักความลำดับญูของงานในหน้าที่ของข้าลงด้วยข้อ้อ้างทาง เศรษฐกิจ นอกจากจะได้มีการซื้อเงินให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าการปรับลดน้ำเป็นสิ่งที่ ต้องการทำ โดยที่กิจการทางการทหาร [คือ การรักษาความสงบ] ยังคงปฏิบัติต่อไป ได้อย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ⁴⁰

พระเจ้าแผ่นดินสยามผู้ทรงพระเยาว์ได้เสต็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร ฐานที่ตั้งกองทัพทั่วทั้งประเทศอินเดียรวมทั้งค่ายการฝึกซ้อมรบที่เดลี พระองค์ทรง แสดงให้เห็นประจักษ์ถึงความสนใจที่อย่างกระตือรือร้นที่มีต่อกิจการด้านการทหาร

กิจการคลัง

ในตอนนั้น เชอร์วิชาร์ด เทมเบิล ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง การคลังของอินเดีย (ค.ศ. 1863-73/พ.ศ. 2406-16) ภายใต้การบริหารของลอร์ดเมโย อุปราชผู้ที่จะ “ยอมเลี้ยงสละความประณานอันเป็นที่สุดของเขาแทนที่จะยอมให้มีการ ขาดดุลเม้าเพียงเล็กน้อยที่สุด และเป็นผู้ที่ว่าจ่ายต่อทุกปัญหา … เพื่อจะทำให้เกิด ดุลยภาพระหว่างรายรับกับรายจ่าย”

“เขามิเพียงแต่สนใจเฉพาะเรื่องรายจ่ายฯ เพียงแค่รายรับกับรายจ่ายเท่านั้น แต่ได้ขยายความสนใจครอบคลุมถึงงานทั้งหมดของการตรวจสอบบัญชีและการทำ บัญชีด้วย หากเขาได้รับการฝึกฝนจากสำนักงานของผู้สอบบัญชีแทนที่จะเป็น สนัมรนและคณะกรรมการแล้ว เขายังจะเป็นคนเข้ากับเวลา เจ้าระเบียบ หยุดหย่อนยิ่งกว่า นี้ในการยอมรับบัญชีสาธารณะอย่างที่เขาเป็นอยู่”⁴¹

เพื่อหลีกเลี่ยงการทำบประมาณแบบเกินดุลและเพื่อเป็นการชดเชยค่าใช้จ่าย ส่วนที่ขาดดุลจากปีก่อน จึงมีการเก็บภาษีเงินได้ร้อยละ 1.5 สำหรับปีงบประมาณ ค.ศ. 1869-70/พ.ศ. 2412-13 ประชาชนทั่วไปจะต้องก่อตัวโดยเชื่อว่าจะเป็นภาษีเพียง ครั้งเดียว แต่ว่าในปีงบประมาณ ค.ศ. 1870-71/พ.ศ. 2413-14 ได้มีการเก็บภาษีนี้

อึกในอัตรา้อยละ 3.5 ลักษณะเข่นเมื่อกำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกต่อต้านภาษาซึ่งกล่าว
ความไม่พอใจมีมากจนกระหึ่งพลเมืองผู้มีชื่อเสียงและหนังสือพิมพ์ของอังกฤษ
จำนวนหนึ่งพูดว่ากรณีดังกล่าวเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของจักรวรดิ แม้กระนั้น
ผู้วางแผนนโยบายส่วนหนึ่งก็ยังคงทักท้วงให้มีการเก็บภาษีนั้นต่อไป แต่เก็บในอัตรา
ที่ต่ำลง การอภิปรายเพื่อให้ยกเลิกภาษีเงินได้เป็นเรื่องที่ร้อนแรงที่สุดที่พระบาทสมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ทรงเป็นประจักษ์พยานด้วยพระองค์เอง เมื่อวันที่ 8
กุมภาพันธ์ ค.ศ 1872/พ.ศ. 2414 หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งได้เสนอความเห็นว่า “เรา
เชื่อว่าเกียรติยศและเสถียรภาพความมั่นคงของอังกฤษที่ปักครองอินเดียกำลังตกอยู่
ในอันตรายและเป็นอันตรายอย่างที่แทบจะไม่เคยถูกกล่าวถ่มาก่อน เรายังไคร
ขอวิงวอนต่อท่านข้าหลวงผู้สำเร็จราชการว่าข้องใจได้โปรดปลดเปลืองตัวท่านเอง
ออกจากความรับผิดชอบในการที่จะยังคงเรียกเก็บภาษีนี้อีกต่อไปในทุกโอกาสที่
สามารถจะกระทำได้ ในเมื่อข้อเท็จจริงที่ใหม่สุดทุกข้อได้แสดงให้เห็นแล้วว่าภาษีนี้
เป็นสิ่งอันตรายและที่ไม่ถูกต้อง” และหนังสือพิมพ์นั้นได้สรุปว่า “ภาษีที่เป็นอันตราย
นั้น มิใช่ว่าเป็นเพระเป็นการเก็บภาษีอาบผู้ที่มีรายได้น้อย แต่เป็นเพระว่าเป็น
การกระทำที่ไม่เหมาะสมต่อชาติและประเทศของประเทศไทย”⁴²

ขณะที่มีการออกความเห็นเรื่องการจับจ่ายใช้สอยขนาดใหญ่ของพระเจ้า
แผ่นดินสยามในกัลกัตตาันน หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งได้กล่าวด้วยลือชาที่เบาสมอง
ในหัว wenan ว่าวิกฤตทางการเงินเกิดขึ้นจากการเรียกเก็บภาษีเงินได้มหาโหดนั้น
พระเจ้าแผ่นดินสยามผู้เป็นอาคันตุกะได้ช่วยให้เกิดการฝ่อนคลายอย่างมากใน
นครหลวงแห่งจักรวรดินี้

แผนที่ทางการเมืองของอินเดีย

แผนที่ทางการเมืองของอินเดียที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยาม
ได้ทอตพระเนตรเมื่อ ค.ศ. 1872 นั้น เป็นสิ่งที่เกือบจะทำจนเหล่าเสรี สำหรับปีที่
เหลืออยู่ภายใต้การปกครองของลอร์ดดัลรอยชี (ค.ศ. 1848-56) ในขณะนั้น อังกฤษมี
เขตการปกครอง 3 แห่ง ได้แก่ เบงกอลที่มีกัลกัตตาเป็นเมืองหลวงของจักรวรดิ
เบงกอลมีความสำคัญที่สุดและมีฐานะเหนือเขตการปกครองอีก 2 แห่ง คือ บอมเบย์

บริจิทอินเดียภายใต้การปกครองของลอร์ดคลตัน ค.ศ. 1856/พ.ศ. 2399

และมักราช ข้าหลวงให้ผู้คำเริ่จราชการและอุปราชแห่งอินเดียเป็นผู้ปกครองอยู่ที่ กัลกัตตา โดยมีอำนาจจ่ายหนี้เบ็ดเตล็ดการปกครองอีกสองแห่งนั้น ในจำนวนเขต ปกครองทั้งสามนี้ พระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือน เปงกอลและบอมเบย์ พื้นที่ส่วนใหญ่ของอินเดียปรากฏเป็นลีಡงอันเป็นเครื่องหมาย แสดงการปกครองโดยตรงของอังกฤษ

ดินแดนน้อยกว่า 1 ใน 4 ของทั้งหมดเป็นรัฐของชาวพื้นเมืองที่ต้องพึ่งพา ชาวอังกฤษ รัฐเหล่านี้บางแห่งได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรรับความช่วยเหลือจากอังกฤษ บางแห่งเป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษโดยไม่มีการทำสนธิสัญญาความช่วยเหลือใดๆ เจ้าผู้ครองนครชาวพื้นเมืองที่เป็นอิสระหลายองค์ได้ร่วมเป็นพันธมิตรของอังกฤษ เช่น ราชาแห่งเนปาล กรุฑาลับลิงห์แห่งแคชเมียร์ และราชาแห่งชอลปอร์

ขณะนั้นมีครอบครัวของชนชั้นสูงเล็กน้อยอีกจำนวนหนึ่ง ที่ผู้นำของครอบครัว ได้รับการแต่งตั้งจากอังกฤษให้ดำรงหน้าว่า ราชา เพื่อแสดงให้เห็นคุณค่าไว้ พวกเขาก็ได้สนับสนุนและเข้าช้างการปกครองของอังกฤษ ในเวลาเดียวกัน ก็มี ดินแดนที่เป็นของชาวญี่ปุ่นชาติอื่นด้วย คือ ดินแดนที่ค่อนข้างเล็กของรัฐเชลและ โปรตุเกสซึ่งหายเข้าไปอยู่ภายใต้วладล้อมประเทศาชของอังกฤษ

ความพยายามที่จะให้การศึกษาภูมิศาสตร์พื้นเมืองตามรูปแบบของ อังกฤษ และการเผยแพร่รูปแบบของ “รัฐบาลที่ดี” ตามแบบจำลองของอังกฤษ ที่ซึ่ง วิทยาลัยเมโยได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการก่อนการเสด็จพระราชดำเนินมาถึงของ กษัตริย์สยามไม่นานนัก พระองค์ทรงพบผู้นำของรัฐพื้นเมืองบางแห่งในงานเลี้ยง รับเสด็จที่กัลกัตตาและในการซ้อมรบที่เดลี แต่เมื่อได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือน ดินแดนที่ปกครองโดยรัฐพื้นเมืองทั้งหมดราชาแห่งพาราณสีและมหาราชนิชัยรัตน์ ผู้ที่อยู่ในพาราณสีและเป็นผู้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ทรงมี พระราชปฏิสันทรاثด้วยนั้น ต่างก็มีได้มีอำนาจเหนือเมืองพาราณสีแต่อย่างใด อำนาจในการบริหารทั้งหมดตกอยู่ในมือของชาวอังกฤษ

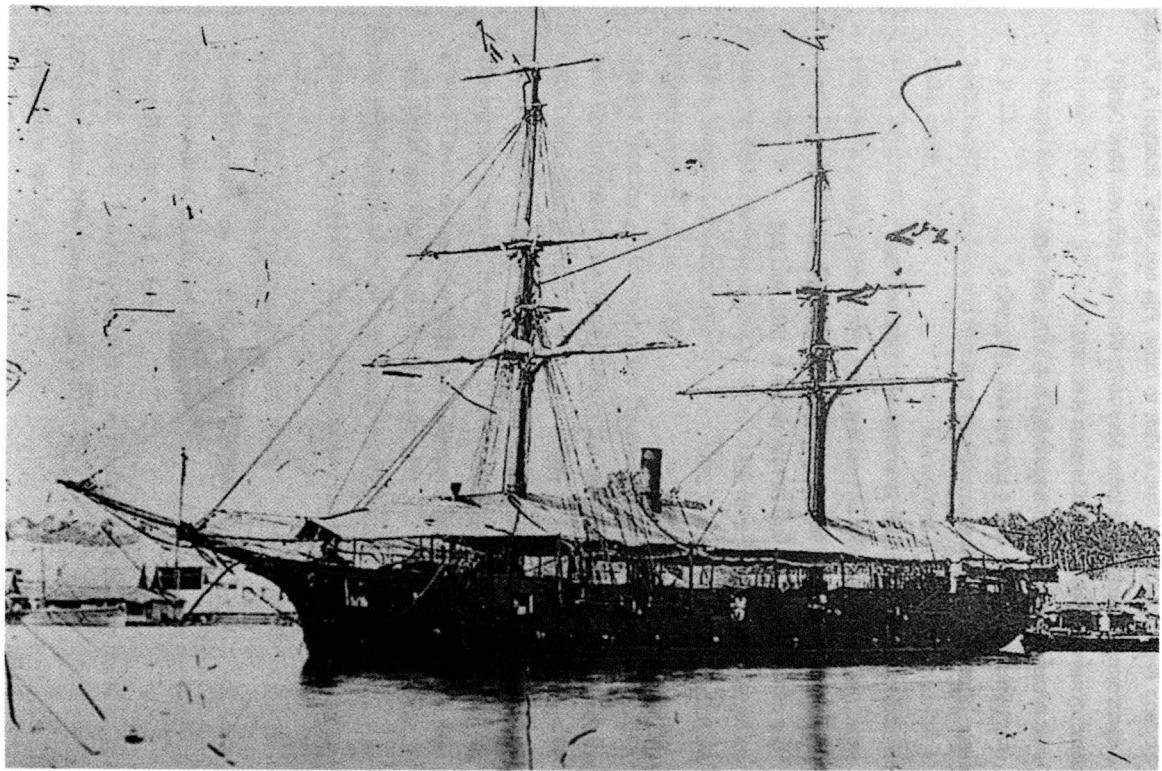

ໜໍາຍເຫດແລກງານອ້າງອີງ

- ¹ Walter Hamilton, *East-India Gazetteer: Containing Particular Descriptions of the Empires, Kingdom, Principalities, Provinces, Cities, Towns, Districts, Fortresses, Harbours, Rivers, Lakes, Etc.* 1st Ed. 1828, Reprint 1993, Two vols. in one, Delhi, vol. II, p. 53.
- ² Sir Richard Temple, *Men and Events of My Time in India*, 1st Ed. 1882, (Reprint 1985. Delhi, cited), p. 12.
- ³ J.G.A. Baird (ed.), *Private Letters of the Marquees of Dalhousie*, 1st Ed. 1910, (Reprint 1993, Delhi, cited), p. 369.
- ⁴ Abbot Low Moffat, *Mongkut, the King of Siam*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1961, p. 1.
- ⁵ Anthony Wood, *Nineteenth Century Britain, 1815-1914*, 2nd ed., Longman, 1982, p. 223.
- ⁶ Walter Hamilton, op. cit. p. 189.
- ⁷ Walter Hamilton, op. cit. p. 439.
- ⁸ Edward Thronton, *A Gazetteer of the Territories Under the Government of the East-India Company and of the Native States on the Continent of India*, 1st ed., 1858, (Reprint 1993, Delhi, cited) p. 891.
- ⁹ Edward Thronton, ibid, p. 43.
- ¹⁰ *The Imperial Gazetteer of India*, vol. IV new ed., Oxford, p. 121.
- ¹¹ Edward Thronton, op. cit. p. 827.
- ¹² ເດວະ ເພຣນດ് ອອພ ອິນເຕີຍ, ວັນທີ 4 ມកຮາມ ດ.ສ. 1872, ທັນາ 6.
- ¹³ ເດວະ ເພຣນດ് ອອພ ອິນເຕີຍ, ວັນທີ 8 ມកຮາມ ດ.ສ. 1872, ທັນາ 157.
- ¹⁴ Patric Tuck, *The French Wolf and the Siamese Lamb*, White Lotus, Bangkok, 1995, p. XI.
- ¹⁵ Walter Hamilton, op. cit. p. 540.
- ¹⁶ Edward Thronton, op. cit. p. 891.
- ¹⁷ Walter Hamilton, op. cit. pp. 588-89.
- ¹⁸ Walter Hamilton, ibid, p. 544.
- ¹⁹ David K. Wyatt, *The Politics of Reform in Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn*, New Haven, 1969, p. 30.
- ²⁰ Patric Tuck, op. cit. p. 9.
- ²¹ Patric Tuck, pp. 11-25.
- ²² Patric Tuck, op. cit. p. XII.
- ²³ David K. Wyatt, op. cit. p. 37.

- ²⁴ นี่เป็นวารีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้ในพระราชทัต触れที่มีไปยังอังกฤษ Cf. Major Sladen's Report of King of Siam's Visit to India, File nos. 53-57, Political A, Foreign Department, Government of India, May 1872, (National Archives, New Delhi).
- ²⁵ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, วันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1872.
- ²⁶ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, วันที่ 8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 148.
- ²⁷ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, วันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 4.
- ²⁸ เดอะ ໄพ์โอเนียร์, วันอังคารที่ 8 มกราคม ค.ศ. 1872.
- ²⁹ ดี อิงลิชเม่น, วันอังคารที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1872.
- ³⁰ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, วันที่ 11 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 34.
- ³¹ เดอะ ໄพ์โอเนียร์, วันอังคารที่ 2 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 3.
- ³² เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, วันที่ 11 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 34.
- ³³ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, วันที่ 29 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 236.
- ³⁴ Sir Richard Temple, op. cit. p. 386.
- ³⁵ Sir Richard Temple, op. cit. p. 388.
- ³⁶ Anthony Wood, op. cit. p. 215.
- ³⁷ Anthony Wood, op. cit. p. 222.
- ³⁸ Sir Richard Temple, op. cit. p. 6.
- ³⁹ Sir Richard Temple, op. cit. p. 115.
- ⁴⁰ Sir Richard Temple, op. cit. p. 8.
- ⁴¹ Sir Richard Temple, op. cit. p. 375.
- ⁴² เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, วันที่ 8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 149.

เรือปืนไอน้ำชื่อ เรือพิทักษ์มณฑล เป็นเรือ 1 ใน 3 ลำที่ใช้ในการเสด็จฯ วินดี้ พ.ศ. 2414

บทที่ 2

การเดินทางที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

การเด็จประพาสบริชิโอนเดียของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นการเดินทางที่มีเหตุทางไภลและไม่เคยกระทำมาก่อน¹ เกิดขึ้นหลังจากที่ได้เล็ตจ พระราชดำเนินไปเยือนอาณานิคมของอังกฤษที่สิงคโปร์และอาณานิคมของตัวเองที่ชวา เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2413

กงสุลомерิกันได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการเด็จประพาสไว้ในหนังสือราชการ ฉบับลงวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2413 ไว้วังนี้ “พระเจ้าแผ่นดิน ... ได้เล็ตจ ลงเรือพระที่นั่งไปในการเดินทางที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน และไม่เคยมีผู้ใดอำนวยจ ชาวสยามคนใดกล้าเสียงกัยออกนอกพระราชอาณาเขตในรัชสมัยของพระองค์มาก่อน” กงสุลผู้นี้ได้เฝ้าสังเกตต่อไปว่า ผู้ที่อยู่ในกระบวนการเล็ตจหั้งหมดแต่งกายในลักษณะ ต่างไปจากปกติอย่างลึ้นเชิง และประพฤติตามระเบียบแบบแผนของตะวันตก อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน “ด้วยประการทั้งปวงนี้ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและเป็น เรื่องพิเศษ ธรรมเนียมปฏิบัติแบบเก่าในราชอาณาจักรเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับการ ปฏิบัติตนแบบใหม่”²

การเดินทางออกนอกพระราชอาณาเขตของชนชั้นสูงชาวสยามถือเป็นการ กระทำที่ผิดกฎหมายนานาประเทศหลายชาติอยู่แล้ว ดังปรากฏหลักฐานชัดเจนจาก พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีถึงพระสหายชา อะเมริกันผู้หนึ่งเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1849/พ.ศ. 2392 ขณะที่ยังทรง [พระผนวช เป็นนิกาย] เป็นเจ้าอาวาส ก่อนที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ในพระราชหัตถเลขาฉบับ ดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในอนาคตทรงกล่าวถึงการเดินทาง ไปเยือนนิวยอร์กตามคำซักชวนของพระสหาย ว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้สำหรับ พระองค์ “พระบารมีไม่ได้ของรัฐบาล lone เท่านั้น แต่ก่อนแล้วฉัน ห้ามไม่ให้พระราชวงศ์ซึ่งข้าพเจ้า ออกนอกพระราชอาณาจักร นอกจากออกไปใน

“ราชการสังคม”*

หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาร์วิงกับสยามเมื่อ ค.ศ. 1855/พ.ศ. 2398 เชอร์จоТัน เบาร์วิง ทูตอังกฤษได้แนะนำให้ชาวสยามผู้ดำรงตำแหน่งสูงบางคนเป็นคณะทูตเดินทางไปถวายพระราชลัษณ์ตอบแทนยังประเทศอังกฤษ เขายังได้วรับคำตอบโดยทันที ดังที่เขาได้จดบันทึกไว้ในอนุทินของเขาว่า การเดินทางออกนอกประเทศของชนชั้นสูงเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายของสยาม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีได้ทรงเปิดประตูของสยามไปสู่ประเทศตะวันตกโดยการลงพระนามในสนธิสัญญาทางการค้าเพียงเท่านั้น หากแต่ได้โปรดเกล้าฯ ให้ส่งคณะทูตไปยังประเทศอังกฤษเมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 ด้วยนับเป็นการล้มล้างข้อห้ามแทบราunateียกับการเดินทางไปต่างประเทศ³

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริจะเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนสิงคโปร์ด้วยพระองค์เอง แต่ก็ได้เลือด็จสรรคุณเลี้ยก่อนที่จะประกฎ เป็นความจริง และแผนการนั้นได้ตักทอดไปสู่สืบบทอดราชสมบัติ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทำให้การเดินทางที่สมเด็จพระบรมชนกาญาณทรงพาดไปนั้นได้เกิดขึ้นจริง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนสิงคโปร์และชาเป็นครั้งแรก เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2413 เป็นเวลาทั้งสิ้น 37 วัน ระหว่างการเดินทางดังกล่าวได้ประทับอยู่ที่สิงคโปร์ 9 วัน ที่ปัตตาเวีย 5 วัน และที่สะมารัง 3 วัน วัตถุประสงค์ของการเสด็จประพาสครั้งนี้มีการประกาศอย่างชัดแจ้งว่า เป็นการศึกษาเรื่องการบริหารงานปกครองของอังกฤษในสิงคโปร์ และของตักษณ์ในภาษาชา

เป็นเรื่องน่าประหลาดใจมากที่มีการส่งคณะผู้แทนระดับสูงของสยามคณะใหญ่ไปต่างประเทศเพียงเพื่อการฝึกทักษะและการศึกษาอยุวกษัตริย์พระองค์เดียว

* ข้อความนี้ได้แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ แต่คัดมาจากการทัตดเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในงานคลองครบรวม 84 ปี มหา מגุนราษฎร์ไทยแลนด์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สำเนาค่ำแปล พระราชทัตถ์ฉบับที่ 3 ลงวันที่ 27 ชันนาคม ค.ศ. 1849 ลีมีศเตอร์และนางเอ็ดดี้ ทิวอเตอร์ฟอร์ด หน้า 43.

อันที่จริงแล้ว การเดินทางนั้นเป็นการตอบโต้เร่งดันของชาติตะวันตกที่มีต่อประเทศไทยอย่างต่างหาก ถือได้ว่าเป็นจังหวะอันเหมาะสมที่ชาวยาจจะได้ทำความรู้จักกับอำนาจของตะวันตกผู้ที่กำลังกดดันตนอยู่ในขณะนั้นอย่างใกล้ชิด

หลังจากการเสด็จประพาสครั้งแรก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์อย่างแรงกล้าที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนญี่ปุ่นในขณะที่ยังทรงมีเวลาว่างเพียงพอ ก่อนที่จะทรงรับพระราชภาระผิดชอบราชสมบัติอย่างเต็มที่ แต่ผู้สำเร็จราชการแห่งนั้นไม่ยินยอมให้เสด็จพระราชดำเนินไปไกลถึงเพียงนั้น และประนีประนอมให้เสด็จเพียงประเทศอินเดีย⁴

ไม่ว่าจะเป็นด้วยเหตุผลใดก็ตาม ที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเลือกที่จะเสด็จประพาสอินเดีย การศึกษาในครั้งนี้ได้ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การเสด็จพระราชดำเนินนั้นดังกล่าวเป็นการปฏิบัติพระราชภารกิจด้านการทูตที่มีความสำคัญยิ่ง ที่ราชสำนักสยามวางแผนจะสืบสานเรื่องการแพร่ขยายอำนาจของอังกฤษในอินเดียและที่มาถึงบริติชเบอร์ม่าติดกับเขตแดนของสยามบริเวณชายเมืองเชียงใหม่

สำหรับการตรرعิมเรื่องเดินทางครั้งนี้ ในเบื้องต้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาไปถึงลอร์ดเมโย่ ผู้ดำรงตำแหน่งอุปราชและข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดียนั่นวันที่ 17 พฤษภาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 ต่อมาเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม อุปราชได้ตอบพระราชหัตถเลขาดังกล่าวเห็นชอบให้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนอินเดีย⁵

ที่.วี. น็อกซ์ ซึ่งเป็นกงสุลใหญ่ของอังกฤษประจำกรุงเทพฯ เป็นผู้เชิญสาสน์ของอุปราช ไปถูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 “ขณะที่คณะกงสุลได้ลงจากรถือกำปั่นและเดินทางมาถึงศาลต่างประเทศ ได้มีการยิงลูก 21 นัด เพื่อเป็นเกียรติแก่สาสน์ของอุปราช ครั้นต่อมาได้มีการตั้งขบวนรับสาสน์ตามแบบอย่างรัฐพิธีของสยาม จากนั้นได้มีการเบิกตัวสาสน์และคณะกงสุลเพื่อเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ ที่นั้น mgr.น็อกซ์ ได้รับเกียรติให้นำสาสน์ฉบับดังกล่าวถูลเกล้าฯ ถวายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยตนเอง”⁶

การแลกเปลี่ยนจดหมายระหว่างกัน เป็นการริบัตันเชิงการทูตของสยามใน การที่ยังคงกระบวนการของจักรวรรดินิยมอังกฤษที่กำลังใช้อยู่ในการปกครองอินเดีย และดินแดนที่อยู่ติดกันกับประเทศไทยของสยาม

ในตอนแรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะเสด็จพระราชดำเนินไปอินเดียโดยเรือรบของอังกฤษจากบริเวณคุกอดาระ ที่ซึ่งพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปถึงได้โดยเรือพระที่นั่งกลไฟส่วนพระองค์อย่างน้อย 2 ลำ ที่ได้เตรียมพร้อมอยู่แล้ว⁷ เพื่อให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ดังกล่าว รัฐบาลบริติชอินเดียจึงได้ดำเนินการอย่างเร่งด่วนโดยการจัดหาเรือรบทลวง ชื่อ วูฟเฟอร์น “เพื่อใช้เป็นพระราชพานะรับส่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามจากคุกอดาระไปยังกัลกัตตา”⁸

ระหว่างนั้นเองที่ราชสำนักสยามได้จัดชื่อเรือกลไฟของอังกฤษ ชื่อ บางกอก จาพ่อค้าอินเดียของอังกฤษ เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 เรือลำนี้ได้รับการปรับปรุงอย่างประณีตเพื่อให้มีพื้นที่กว้างขวางเหมาะสมจะเป็นเรือพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามในการเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนอินเดีย⁹ ด้วยเหตุนี้ จึงได้ยกความคิดที่จะเดินทางไปโดยเรือรบทลวงของอังกฤษ

อย่างไรก็ตาม มีการกล่าวเป็นนัยไว้กับ ดร.นีโอค์ กงสุลใหญ่ของอังกฤษว่าพระเจ้าแผ่นดิน “น่าจะมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปตามลำนำ กัลกัตตาโดยเรือของสมเด็จพระบรมราชชนนี และหากมีเรืออีกลำหนึ่งเตรียมพร้อมอยู่และสามารถรับเสด็จได้ ณ บริเวณใดก็ตาม เพื่อที่จะเดินทางขึ้นต่อไปตามลำนำ ยุคลีได้ ก็คงเป็นการต้องพระราชประสงค์”¹⁰

รายงานทั่วของหนังสือพิมพ์ เดอะ สยาม รีปับลิกันรี ที่นำเสนอเรื่องราวประจำสัปดาห์ที่ลิ้นสุดลงมือวันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 ได้อ้างถึงการตรัสเตรียมงานอย่างต่อเนื่องนานหลายเดือนของบรรดาข้าราชการสำนักงานที่มีอำนาจที่ยังทรงพระเยาว์และบุตรชายของขุนนางเพื่อร่วมในกระบวนการเสด็จ¹¹ คนกลุ่มนี้ที่ได้รับคัดเลือก คือ ผู้ที่เคยร่วมกระบวนการเสด็จไปเยือนลิงค์ปอร์แลบปัตตาเวย์ อันเป็น

* ผู้ที่อยู่ในกระบวนการเสด็จตามที่มีรายชื่อปรากฏใน จดหมายเหตุเสด็จฯ ประกาศต่างประเทศในรัชกาลที่ 5

การเด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศเป็นครั้งแรก¹²

พันตรีสเลเดนได้ให้รายนามผู้ตามเด็จจำนวน 29 คน ไม่รวมถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งแจ้งว่า yang มีข้าราชการบริพารและมหาดเล็กอีก 20 คน ร่วมอยู่ในกระบวนการเด็จด้วย รายนามผู้ตามเด็จอย่างครบถ้วนปรากฏอยู่ในหนังสือจดหมายเหตุของสยามซึ่งตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1917/พ.ศ. 2460* ส่วนรายนามทั้ง 29 ** ที่ปรากฏอยู่ในรายงานของพันตรี สเลเดน มีดังนี้¹³

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระเจ้าแผ่นดินสยาม และพระมหาบัตริย์ของลาวและมาlays

มีทั้งสิ้น 52 คน ตามเด็จอยู่ในเรือพระที่นั่งลำเดียวกับพระเจ้าอยู่หัว 43 คน ในเรือพิทักษ์มณฑล 2 คน และในเรือสามูปดัมภ 7 คน ในจำนวนนี้เป็นผู้ที่เคยตามเด็จลิงโกร์และปัตตาเยย ทั้งสิ้น 24 คน ซึ่งในที่นี้จะให้เครื่องหมาย ◎ กำกับไว้ที่หน้าชื่อ (เฉพาะที่อยู่ในรายงานของพันตรีสเลเดนมีจำนวน 18 คน) ผู้เคยตามเด็จไปต่างประเทศครั้งแรกอีก 6 คน ที่ไม่ปรากฏนามในรายงานของพันตรีสเลเดน ได้แก่ พระยาลัมพะบดี (แก้ว) หลวงสิกขินายเว (เที่ยง ฐานุน) พระยาไชยีราชนครవุธ (เกียร์ ไชยิกเลสีร) หลวงลิขทึนนายเว (สมบูรณ์ กัลยาณมิตร) พระยาอวัยพิพิธ (สุน สาครวัယ) และ พระยาวิสูตรลากาดมีรู (กับปันนบุช)

รายชื่อที่ปรากฏในรายงานของพันตรีสเลเดนเป็นรายชื่อของผู้ตามเด็จในเรือพระที่นั่งทั้ง 3 ลำเทียง บางส่วน ที่ใช้ได้เรียงตามลำดับความสำคัญและหมวดหมู่ความนับถือของ ในจดหมายเหตุฯ ระบุชื่อผู้ตามเด็จในเรือพระที่นั่งแต่ละลำ โดยระบุนามเดิมของแต่ละบุคคล แต่ไม่ระบุหน้าที่ความรับผิดชอบ สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ตามเด็จในคราวนี้ ได้มีการทำซึ่งรหัสบัญชีความพิมพ์เดิม ไว้ในหนังสือเด็จยืนด้วย 2415 (กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์รัฐวิบูลค์, 2543), หน้า 8-17 และ หน้า 58-60.

* จดหมายเหตุฯ นี้ได้วางการพิมพ์เผยแพร่ครั้ง โดยล่าสุด สำนักพิมพ์รัฐวิบูลค์ คัดแปลง เรื่องที่เด็จไปประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2415 จัดทำขึ้นรองรับความพิมพ์เดิม และแปลเป็นภาษาอังกฤษ ดูรายละเอียดใน เกตีอินเดีย 2415, เอกสารเดิม, หน้า 58-80

** ในเครื่องหมาย [] นั้นเป็นพระอิสริยยศและบรรดาศักดิ์สูงสุดของแต่ละพระองค์แต่ละท่าน รวมทั้ง ชื่อเดิมตามที่ปรากฏใน จดหมายเหตุฯ

เจ้านายพระราชวงศ์*

1. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ ตุธนต์รัตน์ สมี
[สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ ตุธนต์รัตน์ สมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์]
2. สมเด็จพระเจ้าน้องยาenko เจ้าฟ้าภานุรังษี สว่างวงศ์
 - [สมเด็จพระราชนิตย์ ปิตุลา บรม พงศ์ ภานุรังษี สว่างวงศ์ กรมพระยาภานุพันธุ์ ชุมาร์ เดชา]
(ทั้งสองพระองค์ทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาenko ร่วมพระอุทิศเดียวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว)
3. พระเจ้าน้องยาenko พระองค์เจ้ากฤษดาภินิหาร
[พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากฤษดาภินิหาร กรมพระนเรศวรฤทธิ์]
4. พระเจ้าน้องยาenko พระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์
 - [พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์ กรมหลวงอดิครอุดมเดชา]
5. พระเจ้าน้องยาenko พระองค์เจ้าอุณากรรณอนันต์นรัชัย
[พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุณากรรณอนันต์นรัชัย]
6. พระเจ้าน้องยาenko พระองค์เจ้าเทวัญ อุ่นไวยวงศ์
[สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเทวัญ อุ่นไวยวงศ์ กรมพระยาเทเววงศ์ โวปการ]

เสนาบดีและขุนนาง

1. ● ฯพณฯ เจ้าพระยาสุรังค์ ไวyัณน์ (วรวุฒิ บุนนาค) กลาโหม เสนาบดีว่าการ กลาโหม

* เมื่อปลายปี พ.ศ. 2414 สมเด็จพระเจ้าน้องยาenko และพระเจ้าน้องยาenko ทั้ง 6 พระองค์ มีพระชนมายุและพระชันษาเรียงลำดับกันดังนี้ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ (16 ปีศศิ) กรมหลวงอดิครอุดมเดชา (16 ปี) สมเด็จฯ เจ้าฟ้าฯ ตุธนต์รัตน์ สมี (15 พระราชนิกา) พระองค์เจ้าอุณากรรณอนันต์นรัชัย (15 ปี) สมเด็จฯ กรมพระยาเทเววงศ์ โวปการ (13 ปี) สมเด็จฯ เจ้าฟ้าภานุรังษี สว่างวงศ์ (12 พระราชนิกา)

2. ◉ ฯพณฯ เจ้าพระยาภาณุวงษ์มหามกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) พระคลัง เสนาบดี ว่าการต่างประเทศ
3. ◉ ฯพณฯ พระยาสุรศักดิ์มินตรี (แสง ชูโต) ผู้ปั้งคับการทหารรักษาพระองค์
4. ◉ นายราชานันต์ยานุหาร ราชเลขาธุการในพระองค์ [เจ้าพระยาสกรวงศ์ (พร บุนนาค)]
5. ◉ เจ้าหมื่นสรรษ์ภักดี เจ้าพนักงานรักษาพระราชลัญจกร [เจ้าพระยานรัตนราชมานิต (โถ มาโนดิทยกุล)]
6. ◉ เจ้าหมื่นสมอใจราช เจ้าพนักงานกฎหมายมาลา [พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชื่น บุนนาค)]
7. ◉ เจ้าหมื่นไวยวนานาถ จางวงศ์มหาดเล็กกรมวัง [พระยาประภากรวงศ์ (ชาญ บุนนาค)]
8. พระสุนทรนุกิจปรีชา จางวงศ์มหาดเล็กเรือพระที่นั่งกล้าไฟ [พระยาครีสตราษภักดี (หนู โภมารกุล ณ นคร)]
9. พระปรีชาภากลการ (สำอาง อมาตยกุล) นายช่างใหญ่
10. ◉ พระชลธารพินิจจัย อธิบดีกรมคลอง [พระยาชลธารพินิจจัย (ฉุน ชลานุเคราะห์)]
11. ◉ หลวงวิจารณ์จักรกิจ พระคลังข้าวที่ [พระยาเพชรพีชัย (เจิม อมาตยกุล)]
12. ◉ หลวงพิเชษฐ์พจนการ เลขาธุการกรมการต่างประเทศ [พระยาอธรรมราชนาถ กักดี (สวัสดิ บุนนาค)]
13. พระวรกันต์พลากร (ทิม ชาตะปีழะ) พลาริการราชองครักษ์
14. ◉ หลวงสาตรราชิกรนฤทธิ์ เจ้าพนักงานพระอักษร [พระยาราชานุประพันธ์ (ท้าย บุนนาค)]
15. ◉ หลวงวิทยาธิกรณ์กัตตี เจ้าพนักงานพระอักษร [พระยาอวัยรணณุทธิ์ (บุศย์ บุญยรัตพันธ์)]
16. ◉ หลวงสรจักรานุกิจ มหาดเล็กรักษาพระองค์ [พระยาเทพอรชุน (เจ็ง จาจิ้นดา)]

17. ◉ หลวงสรสิทธยานุการ มหาดเล็กวรากษาพระองค์ [พระยาศักดิ์มหาธรรมราชา] (ต้น อัมราณท์)
18. ◉ หลวงคัลยุทธธิวรร্ম มหาดเล็กวรากษาพระองค์ [เจ้าพระยาสุรศักดิ์มินตรี (เจม แสง-ชูโต)]
19. ขุนสมุทโคราช มหาดเล็กวรากษาพระองค์ [เจ้าหมื่นเสมอเจ้าราช (จู ไซติกเลสียร์)]
20. หม่อมเจ้าสาย สนิทวงศ์ แพทัยหลวง [พระองค์เจ้าสายสันทวงศ์]
21. ◉ ฯพณฯ พระยาสมุทบุราธุรักษ์ เจ้าเมืองปากน้ำ [พระยาอธิราชนาถภักดี (เนตร เนตรรายน)]
22. ขุนสุนทรสาทกิตกัณณ์ ช่างถ่ายรูปหลวง [หลวงอัคเนี่ยนอมิต (หรือ ฟรานซิศ จิตรา หรือ จิตรา จิตราคนี)]
23. ขุนศิลปานุจิตรการ (ครีเมือง) ช่างเขียนหลวง

อย่างไรก็ได้ ข้อมูลทางจดหมายเหตุเท่าที่ค้นคว้าได้ก็มิได้ให้รายละเอียดใดๆ เกี่ยวกับประวัติโดยย่อของบุคคลใดนอกเหนือจากองค์พระมหาชัตติร์ย์ ดังนั้น เราจึงไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมอื่นใดของบุคคลเหล่านี้ในประเทศไทยเดียว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอทั้งสองพระองค์ คือ สมเด็จฯ เจ้าฟ้าจักรุตต์รัตน์กับสมเด็จฯ เจ้าฟ้าภูรุังษ์สว่างวงศ์ และพระเจ้าน้องยาเธออีก 4 พระองค์คือบุคคลเป็นคนไทยภูมิลำภู ความสนใจของสื่อมวลชนและสาธารณชนในวงกว้าง ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์ ไทมส์ ออฟ อินเดีย ได้รายงานว่า “พระอนุชาของพระเจ้าแผ่นดินบางพระองค์เป็น เพียงเด็กเล็กๆ และดูเหมือนว่าจะสนุกสนานกับการได้รับความสนใจมาก เช่นนั้น”¹⁴ ส่วนผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์อีกฉบับหนึ่งระบุโดยเฉพาะถึงการปรากฏตัวของ บรรดาพระราชวงศ์เหล่านี้ที่โรงอุปารักษิตาเลียนในกัลกัตตาไว้ว่า “...หลังจากที่ พยายามเข้าไปต้านหลังเรือที่แล่นเร็ว พากเชก็จะล่าด้วยเพ้อที่จะดูดมองแบบทหาร ของพวกเขาก็อก นั่งลงพับแข้งพับขาเล็กๆ และหลับไปเมื่อันกับหนุ่น้อยที่รู้จักเหตุ รู้จักร่อง”¹⁵

ผู้สื่อข่าวคนเดียวกันได้ฝ่าสังเกตเจ้าชายเหล่านี้ที่โรงละครสัตว์ว่า “บรรดา เด็กชายที่เข้าพเจ้าขานนานาม ให้อย่างใกล้ความเป็นจริงว่าท่านนั้น ไม่มีอาการร่วงเหงา

หวานอนแล้วในคราวนี้ ทั้งพวกราชก์ไม่ได้หลงให้หล่อปินหนูยิ่งมากจนถึงกับข้างซ่าอดอกไม้ไปโคนมหลอดๆ ของเรอเพื่อเป็นการชุมเชย เมื่อันกับที่เจ้าชายอื่นๆ บางองค์ได้ให้กับชินญูร่วบอชลิชิโอมีคืนก่อน เพียง เพราะว่าตั้งใจจะยกย่องชุมเชยให้ถูกคนท่านนั้น¹⁶

เสนาบดีต่างประเทศของสยาม [เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาไชยบดี] ได้เป็นที่สังเกตครั้งหนึ่ง ขณะที่เกิดเหตุประหารดจันไม่อาจบังคับม้าที่กำลังหือยูดี¹⁷ เจ้าเมืองปากน้ำ [พระยาสมุทบุราวนรุักษ์] ได้รับความอาใจใส่เป็นพิเศษ เช่นกัน渥ภาษาอังกฤษได้ดีมาก “และในระหว่างที่สันหนานกับเขานั้น ก็สามารถเก็บความเรื่องพระราชอาณาจารของพระเจ้าแผ่นดินได้อย่างมากมาก”¹⁸

ขบวนเรือพระที่นั่งที่เดินทางมายังบริติชอินเดียนั้นประกอบด้วยเรือเล็ก 3 ลำ ได้แก่ เรือพระที่นั่งกลไฟ บางกอก ที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของกัปตันจอห์น บุช [พระวิสูตรสาครดิฐ] เรือสลุป [โอบน้ำส Yam Chappowrdเตอร์] [สยามบลสตัมภ์] ที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของกัปตัน เอส.เอช. พูล และเรือปืน [โอบน้ำรีเยนต์] [พิทัยมรณยาธ] ที่อยู่ใต้การบังคับบัญชาของกัปตัน เอ. ล็อฟต์ล

กระบวนเดร็จในครั้งนี้ได้รวมเอา โรมัส จอร์ช น็อกซ์ งงสูลใหญ่ของอังกฤษ ประจำกรุงเทพฯ แห่งนี้ไปด้วย หนังสือพิมพ์ เดอะ สยาม ริบลิตอรี ได้ตั้งข้อสังเกตในรายงานข่าวว่า เป็นพระราชนัดดา นร.น็อกซ์ “เคยเป็นที่ปรึกษาของรัฐบาลอังกฤษที่ประจำอยู่ในอินเดียมาก่อน และจากนั้นก็ได้เป็นกงสุลใหญ่ที่กรุงเทพฯอยู่นาน เป็นผู้ที่รู้จักคุ้นเคยกับบุคคลสำคัญผู้มีชื่อเสียงทุกคน และพูดภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่ว เช่นเป็นประโยชน์กับทุกคนในคณะเมื่อต้องการ ในฐานะที่ปรึกษา ผู้ให้คำปรึกษาที่มีความสุขมีรอบคอบ และผู้นำพาให้รู้จักกับ “ลิงโต” ซึ่งก็คือผู้มีอิทธิพลที่ยิ่งใหญ่ในบริติชอินเดีย”¹⁹

ตอนเข้าของวันแลร์ที่ 15 ธันวาคม ศ.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 เรือทุกลำที่จอดอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งของไทยและต่างชาติได้รับการตอกแต่งอย่างสดใสลงตามด้วยบรรดาธงทวั้งหมดที่มีอยู่ ตลอดทั้งเช้า บรรดาผู้ดีชาวสยามพากันแต่งกายด้วยชุดเครื่องแบบที่หรู华ฉูดฉาดที่สุด และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่ต้องเตรียมตัวเดินทางไปกับกระบวนเสถียรซึ่งสามเหลือโค้ก [เลือดตัวนก แขนยามมีปก] ที่มีลูกไม่สีทอง

พระพราวนและเปลงประกายเพระหรือญตตราต่างๆ พากษาพากันเคลื่อนไหวไปมาอยู่บริเวณแม่น้ำ (เจ้าพระยา) เพื่อฝ่ารับเสด็จ เพื่อคุยอوارกษาและตามเสด็จกษัตริย์หนุ่มของพากษา ... เมื่อเวลา 11.30 น. มีเสียงยิงปืนใหญ่เป็นการประกาศว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ประทับอยู่บนเรือกลไฟพระที่นั่งบากอกแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่สิงคโปร์ 2 วัน ซึ่งมีการจัดงานเลี้ยงพระภราดร์มือค่าและงานเลี้ศภานุภาพ ณ ที่นั่น ต่อจากนั้นได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือน [ගාගුජේත ස්ංහසනවිශ්වා] จังค์ ชีลอน²⁰ อันเป็นดินแดนของสยามที่มีชื่อเสียงว่ามีเมืองคั่ง เพราะดินบุกและลินแร่ที่มีค่าอ่อนๆ²¹

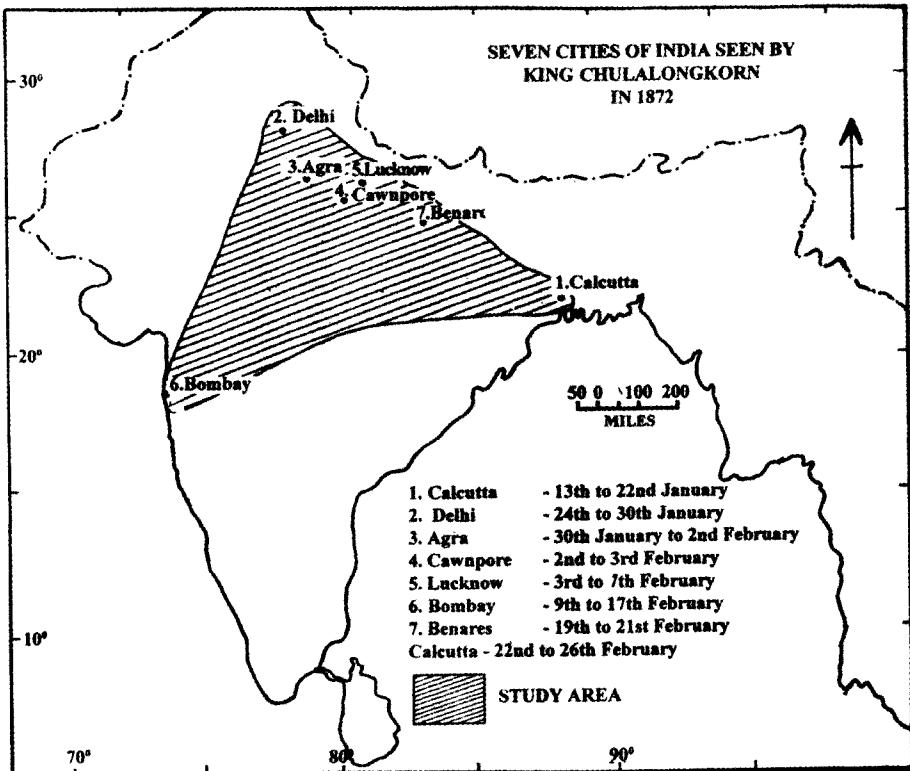
ที่อาณาจิคมปีนังของอังกฤษนั้น ได้มีพิธีจัดเลี้ยงรับเสด็จเพื่อเป็นเกียรติแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยทำการค้าและกิจกรรม ชุมชนชาวจีนยกเกี้ยนและชุมชนชาวมิฟ หลังจากที่ได้ประทับอยู่บนเกาะนี้เป็นเวลา 3 วัน (26-28 ธันวาคม) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จพระราชดำเนินออกจากปีนังเมื่อวันที่ 29 ธันวาคมเวลา 10.00 น.²²

เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม มร. ท.จ. นีอกซ์ กงสุลใหญ่ของอังกฤษได้ออกเดินทางจากปีนังไปยังมะละแหม่งและย่างกุ้ง โดยเรือพิทัยมรณะยุทธ เพื่อเตรียมการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ เมืองท่าเหล่านี้²³

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปถึงมะละแหม่งเมื่อวันที่ 2 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 และประทับอยู่ ณ ที่นั่นเป็นเวลา 2 วันในฐานะَاคันตุกุของพันเอก ดี. บราร์น ข้าหลวงเมืองต้นนาวรค์ ในบริติชเบอร์ม่า

ในระหว่างนั้น รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้มอบหมายให้พันตรี อี.บี. สเลเดน ซึ่งเคยเป็นตัวแทนการเมืองในราชสำนักพม่าที่เมืองมัณฑะเลย์ เดินทางมาจากเมืองกัลกัตตาเพื่อปฎิบัติหน้าที่พิเศษเป็นผู้ถวายงานรับใช้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวระหว่างที่เสด็จประพาสอินเดีย เมื่อวันที่ 4 มกราคม พันตรีสเลเดนได้มายื้อเฝ้าและร่วมอยู่ในขบวนเรือกลไฟพระที่นั่งที่ขึ้นมาตามน้ำมะละแหม่งเพื่อเดินทางเข้าสู่กรุงย่างกุ้ง

นับแต่นั้นเป็นต้นมา กระบวนการเสด็จของพระเจ้าแผ่นดินสยามก็ถูกอยู่ภายใต้การดูแลอوارกษาของเจ้าหน้าที่อังกฤษ 2 คน คือ พันตรี อี.บี. สเลเดน และโรมลส จอร์ช

เมืองทั้งเจ็ดในอินเดีย ได้แก่ กัลกัตตา เจรี อักรา คุนหมอร์ ลักเนว์ บอมเบย์ และพารานาสี ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเดินทางเมื่อ พ.ศ. 2414

นือกซ์ ซึ่งในระยะแรกได้มีการกราบทบกระทั้งกันแล็กน้อย อันเนื่องมาจากการความเข้าใจที่ไม่ตรงกันของทั้งสองฝ่ายเกี่ยวกับการจัดลำดับหน้าที่และตำแหน่งของผู้ที่อยู่ในกระบวนการเสต็จ เตต่อมาเจ้าหน้าที่ทั้งสองได้พยายามจัดการอย่างน่าชมเชยเพื่อเสริมสร้างการทำงานร่วมกัน “เพื่อทำให้การมาเยือนอินเดียของพระเจ้าแผ่นดินสยามเป็นไปอย่างน่ายินดี และทำให้อาคันตุกะของเร袍อพราชาทถัยอย่างที่รัฐบาลอินเดียตั้งใจว่าควรจะเป็น”

การเสต็จพระราชดำเนินมาถึงกรุงย่างกุ้ง “เป็นไปตามที่ได้คาดการณ์ไว้ว่าดำเนินไปตามความประสัน্তิของชาวสยาม และมีหลักฐานปรากฏอย่างชัดเจนว่าพระเจ้าแผ่นดินได้รับการรับรองในประเทศอินเดีย ในฐานะพระราชาคันตุกะและแขกของรัฐบาลอินเดีย”

“ตามกำหนดการของรัฐบาลอังกฤษนั้น ... พระเจ้าแผ่นดินควรจะเสต็จพระราชดำเนินมาถึงกัลกัตตาในวันที่ 13 มกราคม แต่เนื่องจากกองเรือพระที่นั่งของสยามกับเรือเดอะ เมมิชิล ซึ่งข้าหลวงใหญ่ของบริติชเบอร์ม่า ตั้งใจจะให้เข้าร่วมกับกองเรือพระที่นั่งไปยังกัลกัตตา อาจจะเดินทางไปถึงได้เร็วหรือช้ากว่านั้นก็เป็นได้ ดังนั้น จึงเป็นการรอบคอบมากกว่า หากจะได้กำหนดช่วงเวลาคร่าวๆ ที่คาดว่าเรือพระที่นั่งจะเดินทางมาถึงกัลกัตตาเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงเหตุใดๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ และอาจมีผลเสียต่องานเลี้ยงรับเสต็จ ที่รัฐบาลโดยอุปราชแห่งอินเดียได้เตรียมการจัดถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวันที่ 13 มกราคม

เพื่อให้เป็นตามนั้น กองเรือพระที่นั่งของสยามกับเรือเดอะ เมมิชิล จึงเดินทางออกจากย่างกุ้งในวันที่ 7 มกราคม ศ.ศ. 1872/พ.ศ. 2414²⁴

หลังจากที่ได้เดินเรืออยู่ในมหาสมุทรอินเดียเป็นเวลา 4 วัน กระบวนการเสต็จของพระเจ้าแผ่นดินสยามก็ได้เดินทางมาถึงเซนด์ไฮด์ ในอ่าวเบงกอล

หมายเหตุและการอ้างอิง

- ¹ เดอะ สยาม รีปับลิกอร์. บกความที่ 84, ราชกูฏม. ค.ศ. 1872 , หน้า 273.
- ² Despatches from U.S. Consuls in Bangkok, Despatch no. 56, dated U.S. Consulate, Bangkok, December 16, 1871
- ³ Abbot Low Moffat, Mongkut, the King of Siam, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1961, pp. 47-48
- ⁴ David K. Wyatt, King Chulalongkorn, the Politics of Reform in Thailand, New Haven, Yale University Press, 1969, pp. 40-41.
- ⁵ File no. 30, 17 May 1871, and file no. 31, Simla 14th July 1871, Political A, Foreign Department, Government of India, National Archives, New Delhi.
- ⁶ เดอะ สยาม รีปับลิกอร์. บกความที่ 162, ค.ศ. 1871, หน้า 466.
- ⁷ File no 29, dated Bangkok 17 May 1871, Political A, Foreign Department, Government of India, National Archives, New Delhi.
- ⁸ File no 202, dated Simla 21st September 1871, Political A, Foreign Department, Government of India, National Archives, New Delhi.
- ⁹ เดอะ สยาม รีปับลิกอร์, บกความที่ 143, มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 143.
- ¹⁰ File no.203, dated 29th August 1871, Political A, Foreign Department, Government of India, National Archives, New Delhi.
- ¹¹ เดอะ สยาม รีปับลิกอร์, เมษาายน ค.ศ. 1872, หน้า 160-62.
- ¹² จดหมายเหตุสัสด้วยประพัสตั�งประทศในรัชกาลที่ ๕. พระนคร, พ.ศ. ๒๔๑๐.
- ¹³ รายงานของพันตรีสเลเดน.
- ¹⁴ เดอะ มัทรอส เมล์, ฉบับเย็นวันแลร์, 10 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- ¹⁵ เดอะ ไฟโอลนีย์ร์, 20 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 3.
- ¹⁶ ดิ อินเดียน พับลิก ออฟเนย์น แอนด์ บัญจาฯ ไทร์ล์, 23 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 181-82.
- ¹⁷ ดิ อิงลิชเม่น, วันจันทร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- ¹⁸ รายงานของพันตรีสเลเดน.
- ¹⁹ เดอะ สยาม รีปับลิกอร์, เมษาายน ค.ศ. 1872, หน้า 160-62.
- ²⁰ เรื่องเดิม. ได้มีการกล่าวถึงเร็มส์ จอร์ช น็อกซ์ งงสูลทัยของอังกฤษที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1871 อันเป็นวันที่กระวนแวรือพะที่นั่งออกเดินทางกรุงเทพฯ ดูเพิ่มเติมที่ File no.203, dated 29th August 1871, Political A, Foreign Department, Government of India, National Archives, New Delhi.

รายงานของสยามซึ่งให้เห็นวันแลร์ที่ 16 ธันวาคม เป็นวันออกเดินทาง และในรายงานฉบับเดียวกันได้แจ้งว่าพระเจ้าแผ่นดินเด็ดขาดจะดำเนินไปถึงสิงคโปร์ในวันพุธที่ 21 ธันวาคม และออกเดินทางต่อไปเมื่อวันแลร์ที่ 23 ธันวาคม พระองค์ได้เดินทางที่มีเวลาเมื่อวันอาทิตย์ที่ 24

ดูเพิ่มเติมที่ Journey to India of King Chulalongkorn, River Books, 2000, p. 58, 60.

²¹ Walter Hamilton, *East-India Gazeteer*, 1st ed 1828, Reprint 1993, vol. II, p.62.

²² เดอะ สยาม รีบีสิตอธิ, เมฆายน ค.ศ. 1872, หน้า 193-95.

²³ เว่องเดิม.

²⁴ รายงานของพันตรีสเลเดน.

บทที่ 3 สิ่งเดียวในอินเดีย

แซนด์ไฮเดลล์

วันพุธที่ 11 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาถึงแซนด์ไฮเดลล์¹ ในตุนเนชั่น และประทับรออยู่ “ในบริเวณที่ปราสาจากความสะอาดสวยงามอันคับแคบเป็นเวลาถึง 48 ชั่วโมง”

“...แม้ว่าปากแม่น้ำยูกาลี² จะเป็นบริเวณที่น่าสนใจเมื่อตูจากมุมมองทางด้านศาสนาของชาว印第安 และทัศนทางวิทยาศาสตร์ของปราษฐ์ชาวยุโรป ก็เป็นบริเวณที่มีเสน่ห์ดึงดูดใจมากพอกันสำหรับผู้ใดก็ตามที่มีใจทั้งนักประชัญญาหรือผู้ครัวท่าทางคานนา ยิ่งไปกว่านั้น แม้แต่ผู้ที่มีครัวเรือนและนักประชัญญาอยู่ตลาดพ่อที่จะเพ่งพินิจเห็นมนต์หลังนั้นได้ว่า เพาะปากแม่น้ำอันศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้มองเห็นได้เป็นระยะทางไกล ... บริเวณที่อยู่ใกล้เคียงกับสถานที่ดังกล่าวมีอาจถูกจัดได้ว่าจะสามารถถ่ายทอดความอิมอกอิมใจของมนุษย์ธรรมดาสามัญได้ อันที่จริงแล้ว พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตหน้าเต็มชายเลนที่มีบริเวณกว้างสุดลูกทุ่งตา อารามณ์ของผู้มองดูจึงเปลี่ยนแปลงไปตามภาพเรื่อที่ลอยฟ่องอยู่ไปมา...”³

ไอดอนด์ยาาร์เบอร์

วันศุกร์ที่ 12 มกราคม ค.ศ. 1872/2414

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามประทับอยู่บนเรือพระที่นั่งที่ได้ “หอดสมออยู่ในแม่น้ำกัลกัตตาตรงหน้าไอดอนด์ยาาร์เบอร์”⁴

กัลกัตตา

วันเสาร์ที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1872

15.30 น.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามเสด็จพระราชดำเนินมาถึงกัลกัตตา และเสด็จขึ้นฝั่งที่ท่า⁵ พринเซป เวลา 15.30 น.

ทรงได้พบกับหัวหน้าผู้บบรองแขวงเมืองของกัลกัตตาที่ชานด์ไฮเดอร์

คณะผู้รับเสด็จประกอบด้วยรัฐมนตรีคลังของรัฐบาล รัฐมนตรีคุณหนี่ของรัฐบาลเบงกอล ร้อยเอกเยนเดลล์จากฝ่ายต่างประเทศและองค์การส่องคนของฯ พม่า อุปราช ที่เดินทางล่องมาตามลำน้ำเจ้าแม่น้ำได้มอนด์ยาร์เบอร์โดยเรือประจำตำแหน่ง ของอุปราช ชื่อ โซโนมูซో (ที่โยงอยู่กับเรือชื่อเซอร์วิลเลียม พีล) เพื่อนำเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปปั้ยงกัลกัตตา

ขณะที่เรือโซโนมูซోเดินทางมาถึงท่าพринเซปนั้น รัฐมนตรีและผู้ช่วยรัฐมนตรี ต่างประเทศได้ขึ้นมาบนเรือเพื่อตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขึ้นฝั่ง

เมื่อเสด็จขึ้นบกที่ท่าพринเซปนั้น ผู้ที่มาคอยรับเสด็จ ได้แก่ ท่านข้าหลวง เขตปกครองเบงกอล * (เซอร์จอร์จ แคมเปเบล) และคณะทำงาน นายพลจัตวา ผู้บัญชาการกองพลน้อยประจำเขตปกครองและคณะเสนาธิการ ทหารกองเกียรติยศ อันประกอบด้วยทหารราบที่มีเมืองกองหนึ่ง พร้อมทั้งตำรวจและธงทิว ได้ตั้งแต่ รอรับเสด็จอยู่ตั่งคืนหน้าท่าพринเซป

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินขึ้นจากเรือโซโนมูซోนั้น ได้มีการยิงสลุตถวายจากประกาศที่ปีอมวิลเลียม

ต่อจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยาม กระบวนการเสด็จของพระองค์และเจ้าหน้าที่ของอังกฤษที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้รับเสด็จ ได้เดินทาง ต่อไปปั้ยงทำเนียบรัฐบาล โดยเสด็จในรถม้าของอุปราชที่ได้รับการอารักขาโดย กองทหารม้า⁷

ขบวนดังกล่าวเคลื่อน “ไปตามฝั่งแม่น้ำ ทางด้านเหนือของถนนอีเดนและ

* ข้าหลวงเขตปกครองเบงกอลมีฐานรองลงมาจากอุปราชและข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการ

ທີ່ກໍາເກີດຂອງຮູ້ບາລ ໃນທີ່ສຸດໄດ້ເຂົ້າໄປທາງປະຕູດ້ານທີ່ຄະຕະວັນອອກເລື່ອງເຫຼື່ອຂອງ
ທຳເນີຍບັນຍາ

ກາຮຈັດຂບວນມີຮູ່ປະບາມລຳດັບຕ່ອໄປນີ້

ຜູ້ຊ່າຍເຈົ້າກະພລາຊີກາຣ

(ໝຳມ້າ)

ກອງກຳລັງທ່າງມີການປະຕູດ້ານທີ່ກໍາເກີດຂອງ ຕັ້ງແລວເວີ່ຢືນລື່
ຮັມໜ້າຂອງອຸປະນະລັດ ແລ້ວຜູ້ສໍາເຮົາຈະກາຍເກີດ

ຮອມໜ້າດັ່ງທີ່ 1

ພຣະບາທສມເຕີຈພຣະເຈົ້າວູ້ທ້າແໜ່ງກຽງສຍາມ

ໜ້າຫລວງເຂົ້າປະກອບປະກອບ

ເສັນບົດໃນຄະນະຮູ້ບາລ ຝ່າຍການຕ່າງປະເທດ

ເສັນບົດໃນຄະນະຮູ້ບາລ ຝ່າຍການຄັ້ງ

ຮອມໜ້າດັ່ງທີ່ 2

ພລຈັດວາຜູ້ນັ້ນໝາກກາງກອງພລ

ຮັບມືນຕົວຢ່າງຮູ້ບາລເປັນກອບ

ກົງສຸລືໃຫຍ່ຂອງອັກຄູ່ປະຈຳກຽງເທິ

ພຣະວາງຄ່ສຍາມທີ່ມີພຣະໜ້າສູງສຸດ *

ຮອມໜ້າດັ່ງທີ່ 3

ພຣະວາງຄ່ສຍາມທີ່ມີພຣະໜ້ານ້ອຍກວ່າ 2 ພຣະອົງຄ**

ໜ້າໜ້າບົວພາຮັ້ນຜູ້ໃຫຍ່ທີ່ມີຄວາມສໍາຄັນທີ່ສຸດຂອງກົດໜີຍໍສຍາມ ***

ພັນຕະລິສເລເດັນ

* ນ່າຈະໝາຍເຖິງ ພຣະຈັນນ້ອງຍາເຮອ ພຣະອົງຄເຈົ້າກະພລາຊີກາຣ ທີ່ຂັ້ນແນ້ນມີພຣະໜ້າ 16 ປີເຄີຍ

** ນ່າຈະເປັນສມເຕີຈພຣະເຈົ້ານ້ອງຍາເຮອທີ່ສອງພຣະອົງຄ ດື່ມ ສມເຕີຈາ ເຈົ້າພ້າຈາຕຸນຕົກມື້າ ແລະ ສມເຕີຈາ ເຈົ້າພ້າການຊັ້ນຊີ່ວ່າງວົງຄ່າ ເພຣະເມັ້ຈະມີເມື່ອພຣະໜ້າບຸຮອງລົງມາ ແຕ່ກ່ຽວມືຕັດດີສູງກວ່າພຣະໜ້ານ້ອງຍາເຮອ 3 ພຣະອົງຄໃນການບວນເສດີຈ

*** ນ່າຈະໝາຍເຖິງ ເຈົ້າພຣະຍາສູງຄ່າໄວ້ວັນນີ້ (ວຣ ບຸນນາຄ) ສມຸພຣະກລາໂທມ ຜູ້ເປັນບຸຕະຂອງສມເຕີຈເຈົ້າພຣະຍາບົມມາຄຣີສູງຍົງຄ່າ (ຫ່ວງ ບຸນນາຄ)

ຮມ້າດັນທີ 4

(ຮາມເປີດຂ້າງທັງສອງດ້ານເພື່ອໝວຍ)

ພຣະຣາຊວົງສຍາມແລະຂໍາວາຊບີພາຣທີ່ເຫຼືອ

ຜູ້ໜ້າຍເສນາບດີກາຣຕ່າງປະເທດ

ອົງຄວກຍົງຂອງ ພັນາ ອຸປະຈ 2 ນາຍ

ຄະນະເຈົ້າໜ້າທີ່ຂອງຂ້າງລວງເຂົ້າປະກອບ

ເສນາທິກາຣກອງພລ

(ຈົ່ມ້າ)

ທ່ານມ້າຮັກຊາພຣະອອກທີ່ນຶ່ງກອງ ຕັ້ງແຄວເຮົາຢືນສື່

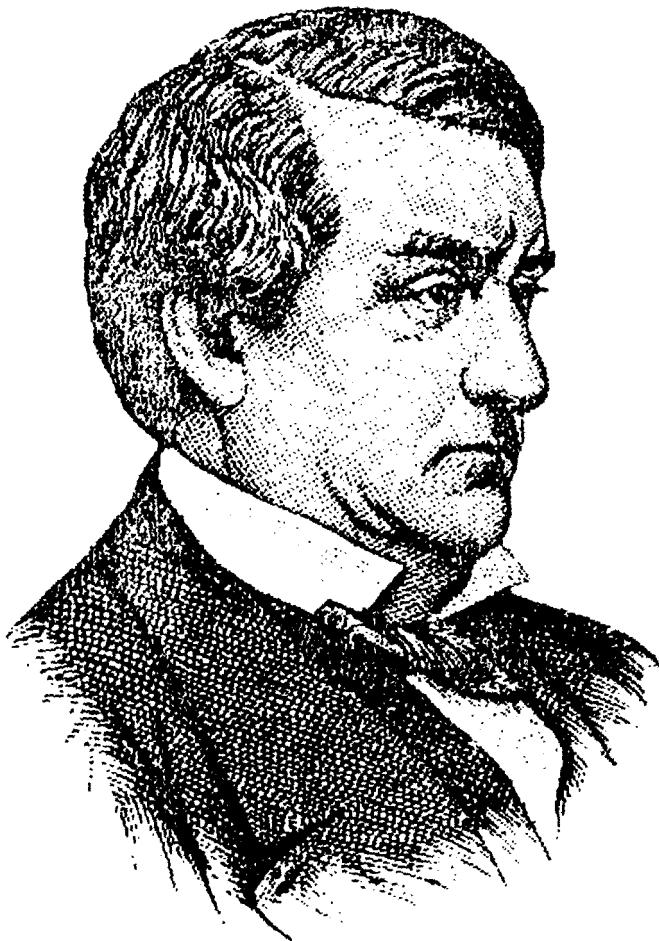
ທີ່ທໍາເນີຍບັນລຸບາລໄດ້ມີກາຣເຕີຍມກາຣອຢ່າງພົກພິຄັນເຊັ່ນກັນເພື່ອຮັບເສດືຈ
ພຣະບາທສມເຈົ້າພຣະເຈົ້າອຸ່ນຫຼັງທັງກຽງສຍາມ

ທ່ານກອງເກີຍຮົມສື່ປະກອບດ້ວຍທ່ານຮາບຫາຍູໂຮປ່ນທີ່ນຶ່ງກອງ ພັ້ນມ້ັກ
ແຕ່ຮວງແລະນັງທີ່ໄດ້ຕັ້ງແຄວແກ່ຮັບເສດືຈຍູ້ດ້ານທີ່ນຶ່ງກອງ
ກອງທ່ານຮັກຊາພຣະອອກທີ່ອຸປະຈຕັ້ງແຄວເຮົາຢືນສື່ທັງສອງພັກຂອງນັນໄດ້ທາງໜີ້ທໍາເນີຍ
ແລະທັ້ນໂຄງທີ່ນອ່ອນ ທ້ອງທັ້ນພຣະໂຮງພຣະທີ່ນັ້ນກີ່ຕົມໄປດ້ວຍຜູ້ຄຸນຈຳນວນນັກທີ່ໄດ້
ຮັບເຫັນໃໝ່ມ້າຮັກຊາພຣະອອກທີ່ຈີ່ນີ້ໄປ

ທີ່ເຫັນບັນໄດ້ທາງໜີ້ທໍາເນີຍບັນລຸບາລນັ້ນ ລຸບມ່ານທີ່ໃນຄະນະບັນລຸບາລອິນເດີຍຮອຄອຍ
ຮັບເສດືຈແລະເດີນຕາມເສດືຈຂີ່ນີ້ໄປພັ້ນມັກພຣະເຈົ້າແນ່ດິນສຍາມ

ອຸປະຈແລະຂ້າງລວງໃໝ່ຜູ້ສໍາເລົງຈາກການແທ່ງອິນເດີຍຮອຄອຍຮັບເສດືຈພຣະບາທ
ສມເຈົ້າພຣະເຈົ້າອຸ່ນຫຼັງທີ່ດ້ານບໍ່ຂອງນັນໄດ້ທາງໜີ້ໃໝ່ ພັ້ນມັກທັງໜ້າຜູ້ພັກຊາ
ແທ່ງບັນລຸບາລ ທ່ານນີ້ຂອບຝ່າຍຂວາແທ່ງກັລກັດຕາ ສາມາດີຜູ້ທຽບເກີຍຮົມສື່ຂອງສກາອງຄມນທີ່
ເລີ້ນການສ່ວນຕົວຂອງອຸປະຈ ແລະຄະນະທຳກຳທີ່ເຫຼືອອຸ່ນ

ຕ່ອງຈາກນັ້ນ ອຸປະຈໄດ້ນຳເສດືຈພຣະບາທສມເຈົ້າພຣະເຈົ້າອຸ່ນຫຼັງໄປຢັງທີ່ປະທັບປນ
ປະຮ້າຍກັນໆ ຖາງດ້ານຂວາຂອງບໍລິສັດ (ພຣະທີ່ນັ້ນທີ່ປະທັບປນ) ແລ້ວກ່າວຄວາມຮາຍງານການ
ຮັບເສດືຈດັ່ງຕ່ອງໄປນີ້

ลอร์ดแมกโน อุปราชและผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย
รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปูลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เมืองกัลกัตตา¹
เมื่อวันศาร์ที่ 13 มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๔
และเป็นเจ้าภาพการเสด็จพระราชดำเนินเยือนอินเดีย

“ขอเดชะได้ฝ่าละອองธุลีพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้ต้อนรับได้ฝ่าละອองธุลีพระบาท ในนามของสมเด็จพระบรมราชินีแห่งจักรวรรดิยินดูสถานแห่งนี้ เป็นหน้าที่ของ ข้าพระพุทธเจ้าที่จะต้องจัดการรับเสด็จในฐานะที่ทรงเป็นมิตรแท้และมิตรที่ซื่อสัตย์ ของสมเด็จพระบรมราชินี และเพื่อให้ได้ฝ่าละອองธุลีพระบาททรงได้รับการรับรอง เป็นอย่างดีและได้รับการถวายความเคารพอย่างสมพระเกียรติยศมากเท่าที่ ข้าพระพุทธเจ้ามีอำนาจจัดการได้

ข้าพระพุทธเจ้าแน่ใจว่าตลอดระยะเวลาที่เสด็จพระราชดำเนินอยู่ภายใน จักรวรรดิอันยิ่งใหญ่นี้ ได้ฝ่าละອองธุลีพระบาทจะทรงได้พบเห็นสิ่งที่ทรงสนใจทั้งหมด และการเสด็จประพาสในครั้งนี้จะเป็นการกระชับความสัมพันธ์มิตรที่มีต่อกัน อันเกิดขึ้นแล้วระหว่างข้าแผ่นดินของสมเด็จพระบรมราชินีกับพสกนิกรจำนวน หลายล้านคนของได้ฝ่าละອองธุลีพระบาท”

คนสำคัญจำนวนมากถึง 1,300 คนได้รับเชิญมาเข้าร่วมในงานเลี้ยงรับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยาม บุคคลชั้นนำในวงลังคอมกัลกัตตาหั้งหมด จำนวนประมาณ 50 คนได้รับการเบิกตัวเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครัวลະ คน หลังจากที่แขกอื่นๆ ได้เข้าเฝ้าเฉพาะพระพักตร์แล้ว เจ้าชายโภแรม มุขยามหัด ผู้สืบทอดสายมาจากสุลต่านตีปูและหาราชาแห่งวิเชียรนครมหัคได้รับการเบิกตัวให้ เข้าเฝ้าเพื่อทรงมีพระราชปฏิสันธิการเป็นการส่วนพระองค์

งานสุลรังเสศปฏิเสธที่จะเข้าร่วมงานเลี้ยงรับเสด็จดังกล่าว เนื่องจากมิได้มีการจัดเตรียมที่นั่งในห้องท้องพระโรงที่ทำเนียบรัฐบาลให้แก่คณะทูตานุทูตที่อยู่ใน กัลกัตตาพร้อมทั้งครอบครัว

หลังจากบทสนทนานั้นๆ และการกล่าวแนะนำอย่างเป็นพิธีการแล้ว ได้มีการ นำเสด็จพระเจ้าอยู่หัวไปยังรถม้าพระที่นั่ง โดยถ่ายพระเกียรติเช่นเดียวกับเมื่อตอน ที่มา มีเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐบาลบริษัทอินเดีย ตามไปอخارาเพื่อส่งเสด็จกลับ ไปยังที่ประทับซึ่งได้เลือกสรรด้วย ณ บ้านเลขที่ 7 ถนนวุฒิ^๓

ในตอนเย็น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เข้าที่ประทับและพักผ่อน

พระราชนิริยาบด พร้อมด้วยบรรดาพระราชวงศ์และข้าราชการบริพารบางส่วนในกระบวนการ
ເສດ්ຈ"⁹

ກັລກັຕຕາ

ວັນອາທິຍາທີ 14 ມັງກອນ ດ.ຄ. 1872/ພ.ຄ. 2414

17.00 ນ.

ຕອນປ່າຍ “ເວລາປະມານ 17 ນາທີກາ ພຣະນາທສມເຕົຈພຣະເຈົ້າອຸ່ຫວແໜ່ງກຽງ
ສຢາມທຮງໃຫ້ເກີຍຕີເສດ්ຈພຣະຊາດໍາເນີນໄປເຢືອນເດົອນ ເຊວ່ານ ແກ້ງສ (ສະໜ້າທັ້ງເຈົດ)
ໂດຍມີພັນຕະລີສເລເດັນ ພຣະຊາວງຄົນແລະຂ້າວະບົນພຣະບົນໃນກະບວນຮ່ວມຕາມເສດ්ຈດ້ວຍ
ແມ່ຈະກາບລ່ວງທຳນ້າເພີ່ມໄກ້ຂ້າວໂມງດຶງພຣະພະສົງຄົນທີ່ຈະເສດ්ຈມາເຢືອນ ບານູ
ໝາມາຄາຣານ ມາລິກ ເຈົ້າອົງບ້ານໜູ້ນັ້ນຄົງກີໄດ້ຮັບເສດ්ຈພຣະເຈົ້າອຸ່ຫວທີ່ເຮັງບັນໄດ້ທາງເຂົາ
ແລະເຫຼື່ອເສດ්ຈພຣະເຈົ້າອຸ່ຫວເຂົາໄປໃນບ້ານແລະບົນລວມສະວນ ພຣະນາທສມເຕົຈພຣະເຈົ້າ
ອຸ່ຫວທຮງພວພຣະຫຼາຍທີ່ໄດ້ກອດພຣະເນຕຣມາຈຸນກະຮັ້ງ ... ທຮງແສດງໃຫ້ເຫັນ
ວ່າທຮງເຕີມພຣະທັກທີ່ຈະເສດ්ຈໃນການເລີ່ມງວບຮອງທີ່ບານູຈະໄດ້ຈັດຂຶ້ນເປັນເກີຍຕີແກ່ພຣະອົງຄົນ
ທີ່ເດືອນ ເຊວ່ານ ແກ້ງສ ໃນທີ່ຍັງທີ່ເສດ්ຈພຣະຊາດໍາເນີນກາລັບຈາກເດືອນ”¹⁰

ຈາກທີ່ປະທັບ ຄ ບ້ານແລ້ວທີ່ 7 ຕັນນຸ້ດັ ກະບວນເສດ්ຈໄດ້ເຄີ່ອນຕຽນມາທາງ
ທີ່ມີເຫັນເປັນຮະຍາກ 10 ໂມລ ເພື່ອໄປຢັງຄອສຫຼີປ້ອງ ອັນເປັນທີ່ຕັ້ງຄຖາລົນອັນດາມ
ຕາມແນບຕະວັນຕາກຂອງບານູ ຊາມາຄາຣານ ມາລິກ ຮະຫວ່າງທາງທີ່ໄດ້ເສດ්ຈພຣະຊາດໍາເນີນ
ໄປນັ້ນ ພຣະນາທສມເຕົຈພຣະເຈົ້າອຸ່ຫວໄດ້ກອດພຣະເນຕຣມບົນຫາກໜ້ອຂອງກັລກັຕຕາ
ມາກພອຄວາ ກ່ອນທີ່ຈະທຮງໄດ້ພົບກັບວັດນັ້ນຮຽມບານູເປັນຄັ້ງແຮກ ດັນເທົ່ານີ້ເປັນ
ໜັ້ນສູງສູນວ່າວ່າງທີ່ເພີ່ມເກີດໃໝ່ໃນເບັງກອລ ໂດຍມີເຈົ້າກາພຂອງພຣະອົງຄົນເປັນຕົວແນນ
ອ່າຍ່າງເທົ່າຈິງ

ອາຄາຣທີ່ໄໝຢູ່ໂທຫຽວຫວາກັບພຣະຊາວັງຂອງບານູ ຊາມາຄາຣານ ມາລິກ ຖຸກ
ລ້ອມຮອບໂດຍອ່າງເກີນນ້າ 7 ອ່າງທີ່ສ້າງເຊື່ອມຕ່ອື່ນກັນ ນັ້ນເປັນບົນຫາທີ່ມີຄວາມດາມ
ອ່າຍ່າງເທົ່າຈິງ ຂະນະທີ່ພຣະນາທສມເຕົຈພຣະເຈົ້າອຸ່ຫວເສດ්ຈຂຶ້ນໄປດືບນັ້ນເປັນເວລາທີ່
ອາທິຍາທີ່ກຳລັງຈະວັດສົງ ແລະກາພວິລຸລ່າອັນໂລ່ອ່ານັ້ນກົດສະຫຼວນອຸ່ຫວໃນອ່າງເກີນນ້າດ້ານທຳ

อาคารดังกล่าว¹¹

กัลกัตตา

วันจันทร์ที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ.2414

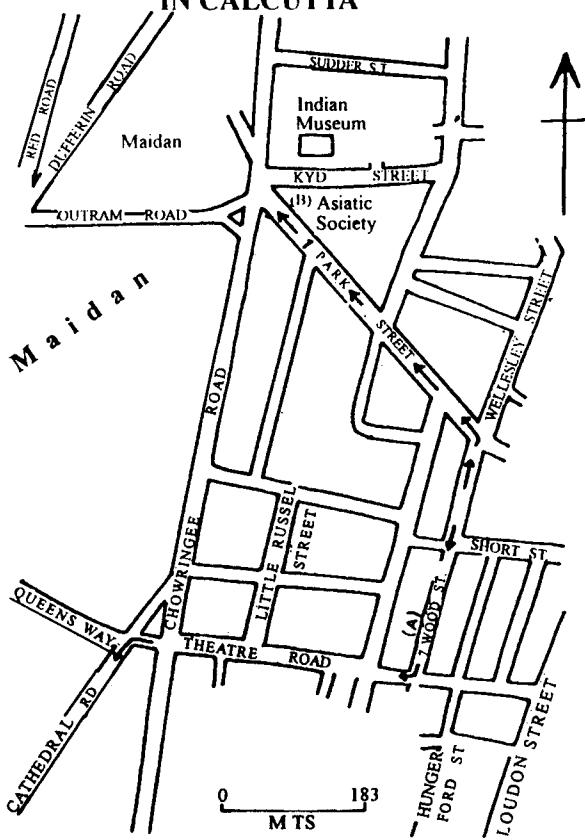
เวลาเที่ยงครึ่ง

“วันนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้เสต็จพระราชดำเนินไปเยือนสมาคมแห่งເອေ້ນ ພວັນກັບราชເລີຫິການໃນພະອົງຄະແພັນຕະລີເດເນ ທີ່ນີ້ ມຣ.ແອນເດວຣັສັນ ຜູ້ເປັນກັນທາຮັກຍໍປະຈຳພິພິກັນທີ່ອິນເດືອນແລະຜູ້ຊ່າຍເລີຫຼາກຂອງສາມາຄົມນີ້ ໄດ້ນໍາเสຕີຈົບພະບາຫສມເດືອນພິພິກັນທີ່ ຕລອດຈົນຕົ້ນນັບເອກສາຮັກຕ້າງເຢີນພາກຫຼັງເຊີຍ ພາກຊັ້ນສັກຖຸແລະພາກຫານາບາລີທີ່ທ້າຍກະແລ້ມີຄຸນດູ່ສູງຂອງສາມາຄົມ ພະບາຫສມເດືອນພິພິກັນທີ່ໄດ້ຈັດເສດງອູ້ນິພິພິກັນທີ່ ພວັນກັບພິພິກັນທີ່ ພວັນກັບພິພິກັນທີ່ ປະກອບຈາກຜູ້ຊ່າຍເລີຫຼາກ”¹²

ສິ່ງສະສົນລັດ້າຂອງສາມາຄົມແກ່ເອົ້າຍໄດ້ພິມພູນຂຶ້ນຕາມກາລເວລາຄົງຄຕວຣະທີ່ເປັນການດຳເນີນງານອ່າງຕ່ອນເນື່ອງຂອງບຽດສາມາຊີກທີ່ມີຄວາມກະຕືອງຮັນນັບຕັ້ງແຕ່ທີ່ໄດ້ມີກາරກ່ອດັ່ງສາມາຄົນມາເມື່ອ ค.ศ. 1784/พ.ศ. 2327 ແລະເປັນຈຸດເວີມຕົ້ນຂອງພິພິກັນທີ່ອິນເດືອນທີ່ໄດ້ເດີດຂຶ້ນໂດຍພະບາຫນຸ້ມູຕີເມື່ອ ค.ศ. 1866/พ.ศ. 2409 ໂດຍເປີດທໍາການຊ່ວຍງານໃນການທີ່ຕັ້ງຂອງສາມາຄົມແກ່ເອົ້າຍນັ້ນແອງ ພະບາຫສມເດືອນພິພິກັນທີ່ ອູ້ອູ້ໜ້າໄດ້ຫຼັດພະບາຫສິ່ງສະສົນພອງພິພິກັນທີ່ອິນເດືອນທີ່ທີ່ຈັດເກີບອູ້ນິສາມາຄົມແກ່ເອົ້າຍ ຊົ່ງຮົມເງິນປະຕິມາກຣມທາງຄະນາພາກທີ່ແລະຄະນາພຸຖືຈາກເມື່ອມຸງກູດ ສານາດ ຈາກ ຕລອດຈົນຄີຄາຈາກີກູ້ຈຳນວນທີ່

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงມີໂກກສິ່ງທີ່ຈະປະເມີນຄ່າການເຕີບໂຕຂອງເງິນ ຕະຫັນອອກຄືກໍາຫາກໍາໄດ້ກໍາອຸປະກົມງົງຂອງສາມາຄົມແກ່ເອົ້າຍ ຖ້າມີການຄອດຂ້ອງຄວາມຈາກຈາກີກູ້ຂອງພຣະເຈົ້າໂຄໂດຍເຈມສັນ ພຣິນເຮັດວຽກ¹³

**LOCATION MAP
OF
KING CHULALONGKORN'S RESIDENCE
IN CALCUTTA**

- A** 7, WOOD STREET The residence of King Chulalongkorn from 13th to 22nd January, 1872.
- B** The Asiatic Society 1, PARK STREET visited by the king on Monday, The 15th January, 1872.

แผนที่แสดงสถานที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเมืองกัลกัตตา

16.00 น.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ทรงตั้อนรับ ฯพณฯ อุปราช และข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการ แห่งอินเดีย (ลอร์ดเมโอย) ณ บ้านเลขที่ 7 ถนนวุ้ด อันเป็นสถานที่ประทับ

อุปราชได้เดินทางมาพร้อมกับข้าหลวงเขตปักษ์ครองเบงกอลและคณะผู้ติดตาม บรรดาสมาชิกผู้ทรงเกียรติของสภากองมนตรี ข้าหลวงแห่งจังหวัดตอนกลางและ บริพิชเบอร์ม่า นายพลจัตวาผู้บัญชาการกองพลและคณะเสนาธิการทหาร รัฐมนตรี ในหลายกระทรวงของรัฐบาล เลขาธุการส่วนตัวของ ฯพณฯ ผู้ช่วยรัฐมนตรีฝ่าย ต่างประเทศ และบรรดาคนเจ้าหน้าที่

ทหารม้ารักษาพระองค์หมู่หนึ่งได้ติดตามอวัยขามาในคณะของอุปราช

ทหารรากองเกียรติยศชาวญี่ปุ่นหมู่หนึ่งได้ตั้งแฉวยู่ ณ ที่ประทับของ พระเจ้าอยู่หัว

คณะผู้แทนอันประกอบด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์ใหญ่ [สมเด็จฯ เจ้าฟ้าจัตุรนต์รัตน์] ท่านกลาโหม [เจ้าพระยาสุรวงค์ไวยวัฒน์] และ ท่านกรมท่า [เจ้าพระยาภาณุวงศ์] โดยมีพันตรีสเลเดนเป็นผู้ติดตาม ได้รือคอย ฯพณฯ อุปราช อยู่ที่ทำเนียบรัฐบาลตั้งแต่เวลา 15.40 น.

มีการยิงสลุตถวายจากป้อมวิลเลียมในขณะที่ขวนอุกดิษทางจากทำเนียบรัฐบาล

เมื่ออุปราชลงจากพาหนะแล้ว ก็ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ประทับรออยู่กับ [มร.น.อ.ก.] งงสูลใหญ่ประจำกรุงเทพฯ จากนั้น อุปราชถูกนำ ไปยังที่นั่งซึ่งจัดไว้ทางเบื้องขวาของพระเจ้าอยู่หัว บรรดาผู้ที่นั่งถัดไปทางด้านขวาเมื่อ ของอุปราช ได้แก่ เชอร์วอร์จ แคมป์เบล ข้าหลวงเขตปักษ์ครองเบงกอล บรรดา องค์มนตรีผู้ทรงเกียรติและเจ้าหน้าที่อังกฤษคนอื่นๆ ส่วนผู้ที่นั่งประจำที่เป็นลำดับ ไปทางเบื้องซ้ายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ผู้มีพระอิสริยยศสูงสุด [คือ สมเด็จฯ เจ้าฟ้าจัตุรนต์รัตน์] กับ สมเด็จฯ เจ้าฟ้าภาณุ รังษีสว่างวงศ์ ท่านกลาโหมและท่านกรมท่า กงสูลใหญ่ประจำกรุงเทพฯ พันตรีสเลเดน พระราชนคร์พระองค์อื่นและบรรดาข้าราชการบริพารที่ตามเสด็จ

ภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑ์อินเดีย เมืองกัลกัตตา ชื่อ นายแอนเดอร์สัน
ทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ถาวรประจำสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ระหว่างที่เสด็จพระราชดำเนินเยือนพิพิธภัณฑ์และสมาคมแห่งเอเชีย เมืองกัลกัตตา^๑
เมื่อวันจันทร์ที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2414

เมื่ออุปราชได้นั่งลงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลุกขึ้น และมีกระแสพระราชดำรัสเป็นภาษาสยาม ดังต่อไปนี้

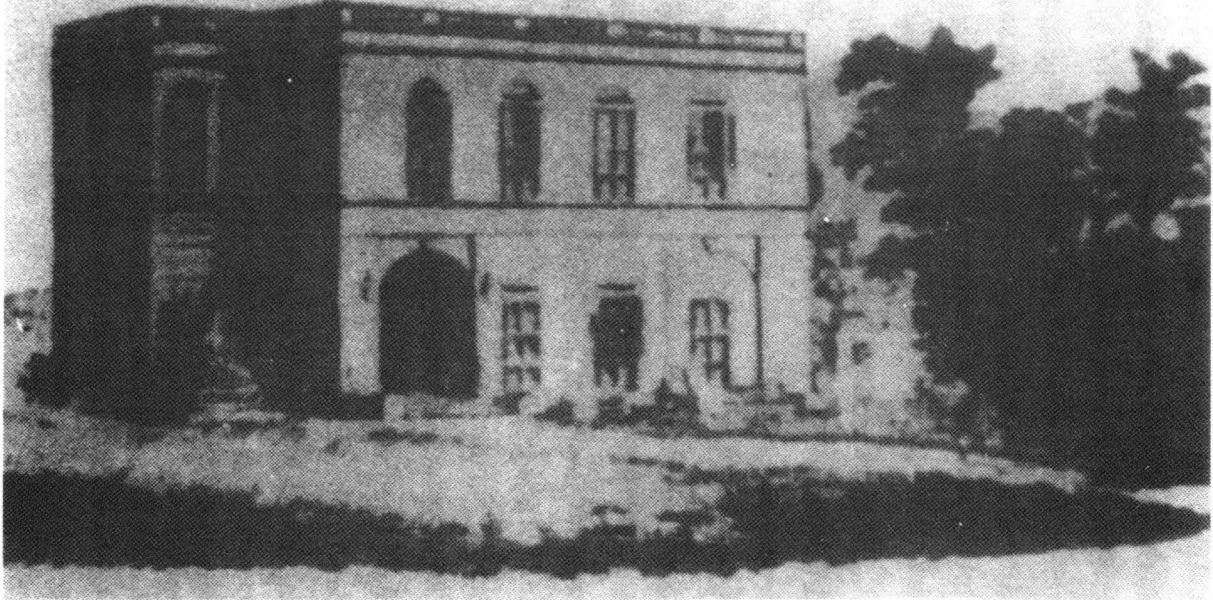
“ขอ ฯพณฯ โปรดอนุญาตให้เราถว่าขอขอบคุณที่ทำน้ำได้ดังงานพิธีรับรองอันเป็นเกียรติแก่เราในวันนี้”

นับแต่วันที่เราได้เดินทางออกจากประเทศไทย ได้พบว่าตัวเรารอยู่ในพระราชอาณาจักรของสมเด็จพระบรมราชินีแห่งบริติชนีใหญ่กับไออร์แลนด์ และจักรพรรดินีแห่งอินเดีย เมื่อขึ้นฝั่งครั้งแรกที่สิงคโปร์ และต่อมาที่บีง เมกาล่าเรียง ย่างกุ้ง และบัดนี้ที่ก้าวถัดๆ เราได้รับเกียรติอย่างสูงสุดขนาดที่ได้รับการต้อนรับจากเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจกับสาธารณชน และได้รับมิตรภาพอันสมบูรณ์ที่สุด สำหรับการรับเสด็จเหล่านี้ ในเบื้องต้น เรายังลึกซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า ล้นกระหม่อมขององค์สมเด็จพระบรมราชินี ในลำดับที่สอง เราชอบพระคุณอิริยาบถแห่งเมือง อุปราชผู้เป็นตัวแทนอันชาญของสมเด็จพระบรมราชินีเจ้ากรรัตน์อันดงงามแห่งนี้

เราหวังเป็นอย่างยิ่งว่าสิ่งที่เราได้เห็นและที่กำลังจะได้เห็นต่อไปนั้น จะเป็นประโยชน์มิใช่แต่เฉพาะแก่ตัวของเราเองเท่านั้น แต่จะเป็นประโยชน์ต่อพลเมืองของเรา จะต้องปกคล้องต่อไปอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งหนึ่งที่เราแนใจได้ก็คือ เราจะมีความรู้สึกเคารพและนับถือเป็นอย่างยิ่งต่อองค์สมเด็จพระบรมราชินีและอุปราชแห่งอินเดีย และเราหวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านหันหัวส่องคงจะรู้สึกในลักษณะเดียวกัน”

มร.นีอการ์ กงลูลิไหญ์ที่กรุงเทพฯเป็นผู้แปลพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในการนี้ อุปราชได้กล่าวตอบข้อความที่ได้ทรงมีพระราชปฏิสันดาด โดยให้คำรับรองว่าจะได้นำความขึ้นราบบังคมทูลสมเด็จพระบรมราชินี ให้ทรงทราบถึงความล้ำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับจากการต้อนรับในการเสด็จประพาลในเดียวกองพระองค์ และได้แสดงความหวังว่าจะทรงมีพระเกียมล้ำภูมิที่เสด็จประพาลในเดียวกองพระองค์ โดยจะทรงได้รับรู้เรื่องราวใดๆ ที่ต้องพระราชประஸลงค์ทุกประการ เป็นการเพิ่มจำนวนมิตรของพระองค์ให้มากขึ้น

ตึกเก่าของสมาคมแห่งเอเชีย เมืองกัลกัตตา ที่พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือน
เมื่อวันจันทร์ที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2414 ปัจจุบันอาคารนี้ยังคงอยู่ท่ามกลางตึกสูงของกรุงเทพฯ

หลังจากคำสอนหนาสันๆ นี้แล้ว mr.น็อกซ์ กงสูลใหญ่ที่กรุงเทพฯได้ลูกขื่น และได้แนะนำให้ท่านอุปราชให้ได้รู้จักกับพระราชนคร เสนานบดีและข้าราชการพิพรรที่ร่วมตามเด็จไปที่ล่องพระองค์และทีละท่านตามลำดับ ท่านอุปราชได้สัมผัสมีอกับบรรดาพระราชนครและท่านกล้าโหมกับท่านกรมท่า

เมื่อพฤษภาคม อุปราชจะเดินทางกลับ ได้มีพิธีการอย่างเดียวกับเมื่อตอนที่ฯ พญฯ เดินทางมาถึง งานนั้นมีการยิงสลุตเพื่อเป็นเกียรติความอึครั้งหนึ่ง¹⁴

21.00 น.

ท่านอุปราชและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเดินทาง “ไปด้วยกันจากทำเนียบรัฐบาลถึงโรงอุปรากร” (อิตาเลียน)¹⁵

โรงอุปรากรได้เลือกเรื่อง เพ้าล์ มาร์เกอริต้า * “สำหรับ ... การจัดแสดง วงดนตรี ออกเคลศตัวเล่น ได้ดีเยี่ยมมาก วงประสานเสียงก็ได้และนักร้องหั้งหมัดได้พิทยาม แสดงอย่างสุดความสามารถเพื่อให้ความบันเทิงแก่บรรดาท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายและแขกบ้านแขกเมือง ซึ่งบางทีอาจจะเป็นกลุ่มผู้ชุมนุมที่นี่ตั้งแต่ต้นใจและตลาดเฉลี่ยวที่สุดที่เคยพบเห็นในโรงละครของอินเดียก็เป็นได้ การรอดูภารมาลีของผู้ชุมกกลุ่มนี้ อยู่ทางด้านนอกโรงละครเป็นสิ่งที่คุ้มค่าอย่างยิ่งต่อการรอคอย บริเวณดังกล่าว มีท่าทางซึ่งปอยเรียงรายอยู่โดยรอบสองรอบพร้อมหั้งแทรเวงและคงทิวต่างๆ ประตุทางเข้าประจำดับประดาแสงไฟสุกสว่าง และผู้คนที่จงรักภักดิ์หั้งชาวอินเดียและชาวบูรป หั้งหนูน้ำและชาติต่างก็คลาคล่ำอยู่ทางด้านนอก เมื่อเวลาประมาณ 3 ทุ่ม รถม้าได้ค่อยๆ ปรากฏขึ้นทีละคันอย่างงาม哉เป็นภาระแต่ต่อเนื่อง พัดพาเอาลัมภาระที่สุกใสและมีราคา (เมื่อมีภาระแล้วเครื่องเพชรเข้ามาเกี่ยวข้อง) มาหยุดจอดและ

* คือ บทละครเรื่องเพ้าล์ ของເກອ່ະໝັງ ມีหั้งหมัด 5 องก์ เริ่มต้นเมื่อผู้ร้ายชื่อเมฟิสโตเฟลขออนุญาตพระเจ้ามาทำลายวิญญาณของเพ้าล์ และพระองค์แนะนำไว้ตามพิสโตเฟลจะล้มเหลว เมฟิสโตเฟลได้มาเป็นคนรับใช้ของเพ้าล์และพิทยามทำให้เพ้าล์พึงพอใจเพื่อบอกชาติวิญญาณให้แก่ตนเพื่อแลกกับความรู้และอำนาจ ต่อมา เพ้าล์ได้อ่านเกรทเช่น (มาร์เกอริต) จนซอเลี้ยงชีวิต แต่อย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุดเมื่อเพ้าล์เสียชีวิตลง เมฟิสโตเฟลก็ไม่อาจจะยึดวิญญาณของเขากลับได้ เพราะเพ้าล์ได้สร้างคุณความดีไว้ให้กุศลธรรมค์มาวับวิญญาณของเขากันจากนั้นเมฟิสโตเฟลได้ ที่มา: Margaret Drabble (ed.), *The Oxford Companion to English Literature*, (New York, Oxford University Press, 1985), p. 342.

หมุนล้อเคลื่อนออกไปอย่างรวดเร็วโดยการจัดการของบรรดานายตำรวจที่ผึ่งชายและารมณ์ดี เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องงานถึงครึ่งชั่วโมงเต็ม และกลุ่มเลขาธุการร่วมเหล่านี้ได้มีโอกาสได้พินิจพิจารณาค้านค่าวาร์เอร์งเครื่องแต่งตัวอย่างใกล้ชิด การซึ่งชุมผู้ส่วนใหญ่ที่มีชีวิตชีวาเช่นนั้นเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ไม่มีวันจะหลุดรอดไปได้ การหยุดชะงักเพียงหนึ่งนาที ซึ่งดูเหมือนจะยาวนานถึง 10 นาที มีการเคลื่อนไหวภายในกองทหารที่มีเสียงอุกคัลว่า “ระวาง” แล้วตามมาด้วยกองทหารม้า (รักษาพระองค์) อันดงงาม 4 ตัวที่วิ่งลากกรรญ 4 ล้อปิดประทุนอันงดงามโอลิโง มีการทำความเคารพโดยพร้อมเพรียงกันอย่างที่ไม่มีผู้ใดใส่ใจจะได้ถ้ามี เนื่องจากมีชีวิตชีวาอยู่บนพรมแดงได้อย่างรวดเร็วจนน่าอัศจรรย์ใจ และข้างกายของท่าน คือ สุภาพบุรุษหนุ่มน้อยที่ท่าทางเยือกเย็นแต่งกายในชุดเครื่องแบบทูหรา สวมหมากแบบทหาร * ประดับด้วยขนนก เหรียญตราและอื่นๆ ซึ่งท่านอาจจะเข้าใจว่าเป็นนายทหารสติเพื่องที่เข้าร่วมงานแรชชีพธิ เขามิได้แสดงอาการไม่ปกติแม้แต่น้อย หรือไม่มีท่าทีหัวเราะอย่างไรขั้นชั่ว 3 วันที่จะต้องมีลักษณะไม่ปกติ ต้องสัมผัสมือและต้องสูดหายใจอย่างลึกๆ ต่อมานี้ เมื่อได้เข้ามาร่วมกลุ่ม เช่นเดียวกับคณะทำงานและแขกรับเชิญที่มีความสำคัญมากกว่าคนอื่นๆ จากนั้น ฯพณฯ ได้ค่อยๆ เดินนำแสดงจุภากษัตริย์ (ที่ยังไม่ได้อ่านจ老公รองอย่างเต็มที่) เดินวงกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ระหว่างที่เบียดเลียดอยู่ในกลุ่มผู้ชน พวกร่างได้ยินเสียงเพลงชาติ อันเป็นสิ่งใหม่ที่มีท่วงทำนองสั้นๆ แต่มีการประสานเสียงที่น่าตื่นเต้น และทุกคนดูเหมือนจะรู้สึกคล้ายกันว่าบทใหม่ (เริ่มต้น) จะต้องตามด้วยเสียงค่อนข้างสูง เพราะตอนนั้นนเด็กกว่า 3 หมื่นแล้ว

ข้าพเจ้าพยายามเป็นอย่างยิ่งที่จะรู้ให้ได้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่พระเจ้าแผ่นดินและบรรดาพระอนุชาองค์น้อยๆ (พวกราชมีสมญาว่ากองทหาร) จะโปรดมากที่สุด แต่ก็เช่นเดียวกับทุกคนที่ดูจะจนเป็นญา พระคันทั้งกลุ่มนี้มีความเฉยเมยเหมือนอินเดียนแดงที่เงียบและอดทน ดูเหมือนว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามจะแสดงอาการสนใจที่เพียงเล็กน้อยเมื่อได้ก้าวตามที่มีการซักดابบอกรจากฝั่ง หรือจะมีเหตุวุ่นวาย

* Cocked hat เป็นหมากปูทรงสามเหลี่ยมคล้ายกับหมากทหารอังกฤษ มีปีกกว้างที่เบิดปีกพับขึ้น 3 ด้าน คือ ข้างหน้า 2 ด้านและข้างหลัง 1 ด้าน

อะไรบังอย่างอื่นเกิดขึ้น ข้าพเจ้าไม่คิดว่าพระองค์จะทรงคิดว่าการแสดงนี้จะด้อยกว่าการแสดงในนามค่าคืนที่โรงละครแห่งชาติในพระนคร แม้ว่าจะตรัสภาษาฝรั่งเศสได้ค่อนข้างดีและตรัสภาษาอังกฤษได้นิดหน่อย ก็เป็นการยากที่จะกล่าวว่าทรงเป็นผู้รู้ในภาษาอิตาเลียน และดูเหมือนว่าพระเจ้าอยู่หัวจะทรงประหลาดใจอาจริงๆ เมื่อเมฟิสโตเฟลแสดงอาการตกใจอย่างโกรกสดเกินควรกับการย้อนกลับของทิวແถา ด้วยกระปี้aire เมื่อสุภาพบุรุษคนหนึ่งในชั้นรอยัลบ็อกซ์ได้อธิบายการแสดงจากนั้นให้ทรงทราบ พระองค์คงต้องทรงคิดว่าความเชื่อเมืองต้นเกี่ยวกับความสามารถของชาวต่างชาติเหล่านี้ซ่างเหลวไหลเสียงนี้กระไร สำหรับพากงองททหารหรือบรรดาเจ้าชายตัวน้อยๆ ที่น่าสงสารนั้น เป็นเรื่องน่าสนใจที่จะได้สังเกตว่าหลังจากที่พากงเข้าพยาภัยมา เช้าไปทางด้านหลังเวทีแล้วทำไม่สำเร็จ พากงเข้ากับตลาดพ่อที่จะถอดหมากออกพับแข็งพับชาเล็กๆ ของเข้า เลี้ยวหลบไปอย่างหน necessitàที่รู้ล้ำค่าได้

กว่าลักษณะ 5 องค์ จะเล่นจบก็เป็นเวลาเกือบตีหนึ่งแล้ว พระเจ้าแผ่นดิน (ผู้ประทับนั่งอยู่ทางด้านขวาของ ลอร์ดเมโย) ฯพณฯ อุปราช และผู้ซึ่งส่วนใหญ่ได้นั่งชมการแสดงจนกระทั่งจบบริบูรณ์ เมื่อทั้งพระเจ้าแผ่นดินและอุปราชลุกขึ้นยืนหนึ่งท่านอุปราชได้แสดงให้เห็นถึงความเบ็นผู้ใหญ่โดยการปรมมือให้เกียรติแก่นักแสดงก่อนจะมีการปิดม่าน ... เป็นครั้งที่สามในคืนนั้น การแสดงจะพระราชดำเนินกลับในคืนนั้นไม่ได้มีพิธีร้องแต่อ่าย่างใด นอกจากคำกล่าว “ราตรีสวัสดิ์” อย่างร่าเริงจากลอร์ดเมโย แต่บรรดาผู้ชนก็ยังคงรออยู่ภายนอกเพื่อดูบานม้าที่ท่าทางอันตรายเหล่านั้นเคลื่อนผ่านไปอย่างรวดเร็ว¹⁶

ก้ากัตตา

วันอังคารที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

11.00 น.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเยือน “โรงแรมคอสซิปอร์” และ (ต่อมา) โรงแรมทอกะรัสอบพาราณากอร์¹⁷

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จเข้าไปเยือนเขตคอสซิปอร์บริเวณ

ຫານມືອງກັບກັດຕາທາງທົກທ່ຽນແລ້ວ ເມື່ອຄວາມທີ່ເສດີຈໍໄປເຢືອນ ເດວະ ເຊວ່ນ ແກ້ງກໍສ ຮູ່ຂຶ້ນຈາກວັນທີເສດີຈໍພຣະຣາຊດໍາເນີນມາດຶງກັບກັດຕາ ເມື່ອມອງມາຈາກທາງດ້ານທົກໄຕ ຄອສົມປອງຮົມເປັນເຂົດທີ່ມີປລ່ອງໄຟຈຳນວນມາກ ທຳໄໝມອງເຫັນຮູບລັກຜະນະຂອງເຂົດ ອຸດສາຫກຮມ໌ຈາກກຸງນາປີໂລນທີ່ຍິ່ງໃຫຍ່ແທ່ຕະວັນອອກ

ໂຮງໝລ່ອຄອສົມປອງເປັນໂຮງໝນພລິຕີປິນໄທໝູ່ແລກຮສູນປິນຂອງວັກຖູທີ່ເພີ່ມ ສ້າງຂຶ້ນໃໝ່ ຜຶ່ງສາມາດພລິຕີປິນໄທໝູ່ພວ້ມກະຮສູນໄດ້ມາກມາຍຫລາຍໝາດ

ໂຮງໝລ່ອແທ່ງນີ້ຕັ້ງອູ້ທາງຝ່າງຂວາງອົງແນ່ນ້າສຸກລື ທ່າງຈາກນິ້ມວິລເລີ່ມປັກທ ທົກທ່ຽນເປັນຮະຍທາງ 6 ໄມລໍ່ “ໂຮງໝນພລິຕີປິນໄທໝູ່ແທ່ງນີ້ມີປະລິທິພາພີດີກວ່າ ໂຮງໝນທີ່ວຸລສີໃນທຸກດ້ານ ທີ່ມີເຄື່ອງມື້ອີກໆທີ່ສາມາດກິລິ່ງລຳກຳລົ້ອງປິນທອງເຫຼືອງໄດ້ 12 ກະບອກໃນແລາເດືອກັນ ແຕ່ຮູ້ບາລົກໍສາມາດຈັດທາປິນເໜັກມາຈຸດຢູ່ໂປ້ໄດ້ແລ້ວ

ເມື່ອມີກຳລັງການພລິຕີໂຢ່າງເຕີມທີ່ ໂຮງໝລ່ອແທ່ງນີ້ຈະສາມາດພລິຕີປິນໄທໝູ່ໄດ້ ມາກກວ່າປິລະ 200 ກະບອກ”¹⁸

ໂຮງໝນທອກຮະສອບຈຳນວນທີ່ເຮັງຮາຍອູ້ຮົມຝ່າງແນ່ນ້າສຸກລື ຕັ້ງແຕ່ປະມານ 10 ໄມລໍ່ທາງຕອນລ່າງຂອງແນ່ນ້າ ໃປ່ງປະມານ 30 ໄມລໍ່ທາງດ້ານຕັ້ນນ້າ ວາຮສາຮ ມຸກເຄືອງຈີ ຜຶ່ງເປັນແໜ້ງສືບພິມພົນເດີຍທີ່ມີລຳນັກງານໃຫຍ່ທີ່ກັບກັດຕາ ໄດ້ລົງບທຄວາມ ເຮື່ອງຄວາມເສື່ອມສາຍທາງການຄ້າຂອງໜ້າວິນເດີຍໄວ້ຢ່າງໂທມນັສເຄວົາສ້ອຍ ໄນວ່າຈະ ເປັນຜັນສິນ ຜັກລຸ່ມໄຫລ່ທ່ຽວງານແກະສັກ ອັນເນື່ອມາຈາກການຂໍຍາຍຕ້າວອງໂຮງໝນ ທອກຜັກຜ່າຍແລະໂຮງໝນທອກຮະສອບ ພຣະບາທສມເດືຈພຣະເຈົ້າອູ້ຫັວແທ່ງກຸງສຍາມໄດ້ ເສດີຈໍພຣະຣາຊດໍາເນີນໄປເຢືອນໂຮງໝນທອກຮະສອບພາຮານາກອົງ ຜຶ່ງອູ້ທາງຕອນໄຕຂອງ ຄອສົມປອງຮົມເປັນເຂົດ ໃນບົວເວເພື່ອທີ່ທີ່ກຳລັງມີຂ້ອໂຕໍ ແຍ້ງຮ່ວງການຄ້າຂອງຢູ່ໂປ້ກັບ ອຸດສາຫກຮມ໌ຈາກກຸງນາປີໂລນທີ່ຍິ່ງໃຫຍ່ແທ່ຕະວັນອອກ¹⁹

20.00 ນ.

ເມື່ອເວລາ 20.00 ນ. ພຣະບາທສມເດືຈພຣະເຈົ້າອູ້ຫັວໄດ້ເສດີຈໍໄປເສົຍພຣະກະຍາທາຮ ມື້ອຳຕໍ່ທີ່ທຳນີ້ຍົບຮູ້ບາລ ພຣັ້ນມີດ້ວຍພຣະວ່າງຄົ່ງ 6 ພຣະວ່າງ ແລະເສົານບັດໜັ້ນຜູ້ໃຫຍ່ 2 ທ່ານແລະທັງຈາກນັ້ນອຸປະກອດໄດ້ນຳເສດີຈໍໄປຍັງງານແລ້ງຮັບອອງທ່ານບົວປະແທ່ງກັບກັດຕາ (ສາຫຼຸດມືລແມ່ນ) ແລະມືລມືລແມ່ນ²⁰

งานเลี้ยงรับรองมีขันที่บ้านพักของท่านบิชอป²¹

กัลกัตตา

วันพุธที่ 17 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

8.00 น.

เวลา 8 นาฬิกาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนป้อม²²

การเสด็จพระราชดำเนินมาเยือนป้อมวิลเลียมนี้ เป็นสมัยของการสำรวจอย่างรวดเร็วเกี่ยวกับการเจริญเติบโตของกัลกัตตาอันเป็นนครหลวงแห่งจักรวรดิแห่งนี้ ตั้งแต่ครั้งที่เป็นเพียงกลุ่มกระท่อมหลังคามุงจากฝั่งแม่น้ำที่ โโยป ชนก สร้างเป็นคลังสินค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษที่สุตานุติ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม ค.ศ. 1690/พ.ศ. 2233 ไปจนกระทั่งถึงการเป็นนครแห่งปราสาทรัชวัง ซึ่งมีความสำคัญเป็นลำดับที่ 2 ในจักรวรดิอังกฤษ

หลังจากที่ทรงทราบแห่งสำลีวันที่ 23 มิถุนายน ค.ศ. 1757/พ.ศ. 2300 ได้ยุติไปเมืองนังค์ โรเบิร์ต คลาฟ ซึ่งเป็นผู้บัญชาการป้อม เริ่มตระหนักได้ว่า ป้อมหลังเก่าไม่เพียงพอที่จะใช้เป็นฐานที่มั่นในการป้องกันของกองทัพ คลาฟจึงได้เริ่มสร้างป้อมหลังใหม่เพื่อใช้แทนที่ป้อมหลังเก่า และสร้างสำเร็จในสมัยของวอร์เรน เยลสติงล์ (ค.ศ. 1772-85/พ.ศ. 2315-28) ป้อมวิลเลียมแห่งใหม่ที่มีอายุประมาณ 100 ปีนี้เอง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้เสด็จพระราชดำเนินมาเยือน ป้อมแห่งนี้เป็นสัญลักษณ์ทางอำนาจของอังกฤษ ซึ่งผู้อยู่อาศัยในเมืองกัลกัตตาจะได้ยินเสียงปืนใหญ่ดังสนั่นราวกับไฟลั่งทุกวัน ครั้งแรกเมื่อยามรุ่งอรุณ ครั้งที่ 2 เวลาป่ายโมง และครั้งที่ 3 ตอนสามทุ่ม มีการยิงสลุตจากป้อมแห่งนี้เพื่อถวายการคำนับพระเจ้าอยู่หัวเป็นระยะๆ ระหว่างที่ประทับอยู่ในเมือง

ป้อมวิลเลียมมีลักษณะเป็นรูปแปดเหลี่ยมด้านไม่เท่ากัน ซึ่งมี 5 ด้านหันเข้าในแผ่นดินและอีก 3 ด้านหันออกสู่แม่น้ำสุกูลี มีการขุดคูโดยรอบป้อม ตามปกติป้อมแห่งนี้ไม่มีกำลังมีอาวุธอยู่โดยรอบได้โดยการปิดเปิดประตูน้ำจากแม่น้ำสุกูลี

ป้อมแห่งนี้มีประตูทางเข้า 6 แห่ง ซึ่งมีการติดตั้งปืนที่มีขนาดกำลังหลักหลายร้อยนายถึง 600 กระบอก ภายในป้อมแห่งนี้มีโรงทหารขนาดใหญ่ เป็นห้องน้ำของกองทหารยุโรปและกองทหารพื้นเมือง กองทหารปืนใหญ่ คลังเสบียง คลังเก็บกระสุนนิดน้ำ และพื้นที่ส่วนสนามขนาดใหญ่ อาคารทางศาสนาที่มีชื่อเลียงในป้อมแห่งนี้ ได้แก่ โบสถ์เซนต์ปีเตอร์ ที่สร้างขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1835/พ.ศ. 2378 และโรงสวัสดิ์ของโรมันคาทอลิกที่สร้างขึ้นอุทิศให้แก่เซนต์เป็ตริก เมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400

กองทหารซึ่งประจำการอยู่ในป้อมแห่งนี้ประกอบด้วยกองทหารยุโรป กองทหารราบทัวพื้นเมือง และกองร้อยทหารปืนใหญ่ กล่าวกันว่าป้อมแห่งนี้สามารถจุทหารได้ถึง 10,000 นาย²³

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนฐานที่มั่นทางการทหาร ที่ซึ่งผู้สำเร็จราชการบริติชอินเดียสามารถเข้ามาอยู่ได้ในกรณีที่มีการรุกรานจากต่างประเทศ หรือการก่อการจลาจลภายในประเทศไทย บรรดาวิศวกรผู้มีประสบการณ์ได้พิจารณาแล้วว่าป้อมแห่งนี้ไม่สามารถจะตีให้แตกได้ และสามารถจะสะสิมเสบียงและวัสดุต่างๆ “เพื่อต้านทานการล้อมของชาติคู่ได้นานเท่ากับกรุงทรออย”²⁴

12.30 น.

เมื่อเวลา 12.30 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยือนโรงพยาบาลปอน์²⁵ ณ ริมฝั่งแม่น้ำยูกลีที่นิมโตල์ (ปะสตา) โรงพยาบาลนี้สร้างเมื่อ ค.ศ. 1824-30/พ.ศ. 2367-73 ที่พื้นที่นี้เคยเป็นที่ทำการทัพนومของตะกอนจากแม่น้ำ อาคารดังกล่าวสร้างโดยพันธรี ดับบลิว. เอ็น. พอร์บ์ส แห่งกองทหารช่างเบงกอล เป็นอาคารสถาปัตยกรรมกรีกแบบดอริก ตรงมุขกลางที่มีบันไดรอบสามด้านซึ่งหันหน้าไปทางชายฝั่นนั้น มีขนาดเป็นส่วนย่อครึ่งเท่าที่จำลองมาจากวิหารของเทพีมินอร์瓦ที่กรุงเอเธนส์

โรงพยาบาลประกอนด้วยกลุ่มอาคารที่แยกออกเป็น 2 ฝั่ง อาคารฝั่งทิศใต้เรียกว่าโรงพยาบาลเงิน สำหรับอาคารอีกด้านหนึ่งทางทิศเหนือ คือ โรงพยาบาลท้องแดง นั้น เป็นส่วนที่สร้างเพิ่มเติมขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1865/พ.ศ. 2408 เมื่อร่วมอา

โรงภาษาปัณฑ์สองโรงนี้เข้าไว้ด้วยกันก็จะเป็นกลุ่มอาคารที่ผลิตเงินหรือญี่ปีญี่ที่ใหญ่ที่สุดในโลก อาคารและบริเวณโดยรอบทั้งหมดมีพื้นที่รวม 18 เอเคอร์

การเลटดิจพระราชดำเนินไปเยือนโรงภาษาปัณฑ์อย่างรวดเร็วหนึ่ง รวมถึงการเวลาเยือนโรงเก็บโลหะแห่งของพ่อค้าด้วย โรงเก็บนี้เป็นที่ซึ่งโลหะแห่งและเหรียญเปล่าถูกส่งมอบให้กับโรงภาษาปัณฑ์เพื่อการฝากให้ผลิต ประกอบด้วยห้องแก้สล้อมลักษณะโลหะแห่งของพ่อค้าที่มีตลาดมอลโลหะความร้อนสูง ห้องเก็บแห่งโลหะ ห้องหลอมละลายและห้องแบบแม่พิมพ์ ที่โรงภาษาปัณฑ์ของเดนมาร์กเครื่องจักรชนิดเดียวทันทีที่มีในโรงภาษาปัณฑ์เงิน ได้แก่ เครื่องจักรที่ทำหน้าที่ทุบโลหะแผ่ออกเป็นแผ่นบางๆ เครื่องบดโลหะและเครื่องปั๊มเหรียญ

ตามความจริงแล้วเมื่อมีความต้องการเงินหรือญี่ปีกันขึ้นในปีค.ศ. 1866/ พ.ศ. 2409 โรงภาษาปัณฑ์สามารถผลิตเหรียญได้ถึงวันละเกือบหนึ่งล้านเหรียญ โดยผลิตเหรียญทองโมญชูร์* เหรียญ 10 รูปีและเหรียญ 5 รูปี เหรียญเงินรูปี เหรียญคู่ร่วงรูปี เหรียญลึงรูปีและเหรียญอัลรูปี และเหรียญทองแดง 2 ไฟซ์ 1 ไฟซ์และครึ่งไฟซ์ และเหรียญไฟ นอกจากนี้ยังผลิตเงินหรือญี่ปีในอาณาจักรซองแคน (คือ ปีนัง มะละกาและสิงคโปร์) กับลังกาอีกด้วย คือ เหรียญเซ็นต์ เหรียญชาล์ฟ (ครึ่งเซ็นต์) เหรียญคาวเตอร์ (เศษหนึ่งส่วนสี่เซ็นต์) และเหรียญ 5 เซ็นต์²⁶

ผู้อำนวยการกองภาษาปัณฑ์เป็นชาวอังกฤษ แต่คนที่มีตำแหน่งในลำดับรองลงมาเป็นชาวยืนดู

บรรดาเด็กชายจากเบงกอลจำนวนหนึ่ง มีดังตาแจ่มใสและมีน้ำมือที่ว่องไว ทำงานอย่างขยันขันแข็งอยู่ในห้องแบบแม่พิมพ์ แกะแบบและวาดแบบ ด้วยความรู้สึกว่าเริงร่ากับว่ากำลังเล่นสนุกอยู่และมีความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานซึ่งเดียว กับคนงานที่เป็นผู้ใหญ่ทั้งหลาย²⁷

เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 ได้มีการทดลองทำเงินหรือญี่ปีของสยามที่ก้าวต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามคงจะต้องเฝ้าดู

* โมญชูร์ หมายถึง เหรียญทองแบบเก่าที่ใช้อา钠จักรโมญกุล หรืออัลรูปีสิงห์ ของอินเดีย รวมทั้งเหรียญทองของบริติชอินเดียด้วย เหรียญทองโมญชูร์ของบริติชอินเดียมีใช้ถึง ค.ศ. 1918/พ.ศ. 2461 มีค่าเท่ากับ 15 รูปี ที่มา: Webster's Third New International Dictionary, p. 1453.

การทำงานของแรงงานฝ่ายชาวอินเดียที่ทรงภาษาปัลลีแห่งนี้ และสรุปได้ถึงความเท่าเทียมกันระหว่างเงินหรือญูปีของบริติชอินเดียกับเงินหรือญูปีของสยาม²⁸

21.30 น.

เมื่อเวลา 21.30 น. ได้มีการจัดงานเลิศราตรีพิธีที่ทำเนียบรัฐบาลเพื่อถวายพระเกียรติแก่พระเจ้าแผ่นดินสยาม²⁹ กาลิกฤษณะ ໄຣ นาชาตูร์ แห่งஸ蹁าบាគାର୍ ได้ร่ายโคลกภาษาสันสกฤตเพื่อต้อนรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามความประณานาของ ฯพณฯ อุปราช ได้มีการทำสำเนาคำกล่าวต้อนรับดังกล่าวแจกจ่ายไปเนื่องในโอกาสนี้ด้วย³⁰

กัลกัตตา

วันพุธที่สุดที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

8.30 น.

เมื่อเวลา 8.30 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยือนโรงเรียนลัคต์ของกษัตริย์แห่งอูฐ³¹

แคว้นอูฐ (อูฐ/อวัทกะ) ได้ชื่อนี้มาจากการอยู่อาศัย อันเป็นเมืองหลวงแห่งอาณาจักรในต้นนาของพระราม วายิด อลา ชาท ที่ครองราชสมบัติ เมื่อ ค.ศ. 1847/พ.ศ. 2390 เป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของแคว้นอูฐที่มีลักษณะเป็นเมืองหลวง เมื่อ ค.ศ. 1856/พ.ศ. 2399 ทรงกล่าวหารัฐบาลอังกฤษที่เข้ามาผูกผนวกอาณาจักรอูฐตามคำแนะนำของข้าหลวงใหญ่ด้วยลักษณะ วายิด อลา ชาทก็ถูกเป็นกษัตริย์ที่ถูกขับออกจากบลลังก์ จึงเสด็จจากเมืองหลวงที่ลักษณะไว้ไปยังกัลกัตตาพร้อมบรรดาข้าราชการบริพารเพื่อรักษาความเป็นธรรมจากอังกฤษ แต่แทนที่จะทรงได้บลลังก์กลับคืนรัฐบาลอังกฤษเสนอให้พระองค์ประทับอยู่ที่ มาติยะ เบิร์ช (มาถึงสวน) ทางด้านทิศใต้ของชานมีองกัลกัตตา พร้อมกับเงินเบี้ยหัวดีล 1,200,000 รูปี เป็นรายได้ตอบแทนการที่อังกฤษผูกผนวกอาณาจักรนี้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของบริติชอินเดีย เงินเบี้ยหัวดีลจำนวนนี้ทำให้อดีตกษัตริย์ทรงใช้ชีวิตได้อย่างหรูหรา และสร้างเมืองของ

พระองค์ซึ่งที่ชานเมืองด้านใต้ของกรุงกัลตตามแบบอย่างของเมืองลักเควร³²

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงโปรดเกลี่ยงสัตว์หรือ สวนสัตว์ที่สร้างโดยอดีตกษัตริย์แห่งอุด เช่นเดียวกับชาวยโรปอื่นๆ จำนวนมากและ ชาวอินเดียผู้มีบุญหนักหักด้วยทั้งหลาย โรงเลี้ยงสัตว์แห่งนี้ได้รับการกล่าวขานถึง ว่าเป็นสวนสัตว์ที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งในโลก มีนก สัตว์ป่าและน้ำจำนวนถึง 20,000 ตัว บ้างอยู่ในกรง บ้างก็เดินไปมาและบินอ่อน อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นลำห้วย รอยแยกของทิන หรือตามสุมทุ่มพุ่มไม้ที่ไม่เป็นหนาทึบ ที่บริเวณโดยรอบอ่างเก็บน้ำ หรือทะเลสาบที่มีขนาดยาว 300 ฟุต กว้าง 240 ฟุต และมีชีวิตอยู่ได้ด้วย平原นา ชนิดเท่าที่เงินสามารถซื้อหาได้ สิ่งที่อดีตกษัตริย์ทรงโปรดประทานที่สุด คือ นกพิราบที่ เลือกสรรแล้ว 18,000 ตัว ได้มีการสร้างที่อยู่ให้พากงเป็นพิเศษ โดยสร้างภูเขาจำลอง ที่มีรูปร่างคล้ายโถมสูงประมาณ 30 ฟุต ไว้ตั้งกลางสระน้ำ และเจาะรูไว้ที่ภูเขานั้น เป็นระยะๆ ตั้งแต่ด้านบนถึงด้านล่าง ส่วนบริเวณท่านนูกจัดเก็บไว้ภายในเพื่อ ความปลอดภัย และนำมาจัดแสดงเมื่อได้เป็นที่ต้องการเท่านั้น อดีตกษัตริย์ได้จ้าง คนสวนทำงานอยู่ในพื้นที่นี้ถึง 300 คน และทรงใช้จ่ายเงินเป็นค่าอาหารในโรงเลี้ยงสัตว์ นี้เดือนละ 500 ปอนด์สเตอร์ลิง³³

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามมีได้ทรงพบกับอดีตกษัตริย์ผู้นี้ แต่คงจะทรงตระหนักถึงการปราภูมิของชายผู้โชคดีอย่างน่าเหลือเชื่อผู้นี้เป็นแน่ ระหว่างที่ทรงพระราชดำเนินไปรอบๆ ปราสาทของเข้า พระองค์คงจะทรงนึกเห็นภาพ นโยบายการผนวกดินแดน ซึ่งดัลลูชี ข้าหลวงใหญ่แห่งอินเดีย ได้ดำเนินการอย่าง เข้มแข็งตลอดระยะเวลาที่อยู่ในตำแหน่ง เพียง 16 ปีก่อนที่จะเสด็จพระราชดำเนิน มาเยือน

16.00 น.

ในตอนบ่าย (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) เสเด็จไปทอดพระเนตรการแสดง ที่ “คณัลศรัสตัวของ มร.เกรกอรี่”³⁴

“ข้าพเจ้าเพิ่งจะกลับมาจากกรุงเทพไม่นาน ที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวและผู้ตามเสเด็จได้ให้เกียรติมาชมการแสดงรอบบ่ายของเกรกอรี่ผู้มีความ

ສາມາຄະພິເສີ່ງ ກໍາທັນເວລາກາຮແສດງ ຄື້ອ ບ່າຍສາມໂນງ ແລະເນື່ອດຶງເວລາບ່າຍສາມໂນງ 5 ນາທີ ຜູ້ອໍານວຍໄດ້ເຮີ່ມຕົ້ນກາຮແສດງດ້ວຍຄວາມສິ້ນຫວັງທີ່ເຫັນກາຮປາກູ້ອໍານວຍທ່ານຜູ້ມີອຸປະກະຄຸນ ແຕ່ເນື່ອດຶງເວລາປະມານສື່ນໂນງ ຂະໜະທີ່ຄະນະຜູ້ເຫັນເວທ້າທີ່ສາມາດລັງເຮີ່ມຕົ້ນອຸ່ນເຄື່ອງກາຮແສດງດ້ວຍກາຮໂດດໜຸນ 2 ວອນຍ່າງເສີ່ຍງອັນຕຽຍອູ່ນີ້ໃໝ່ສູງໜັ້ນມຣ.ເກຣກອົງກົງກົບກະທີ່ດໍາກະທອນມາທີ່ວ່າອ່ອນເຄສຕ້ວ້າ ແລະທັນໄດ້ນັ້ນ ເສີ່ຍວັງ ວັມ-ຕົມ-ຕີ-ຕົມ ທີ່ຄຸ້ນຫຼຸ້ນກາຮແສດງລະຄວັດວົງເປີເປີ່ຍນໄປເປັນເສີ່ຍງຂະໜາງຍ່າງທີ່ຄລ້າຍກັນເປັນ “ກົດ ເຊີ່ມ ເຕີ່ວ ດົວ ດົວ” ແລະມີ່ມໍຕ້ອງສັງສົຍເລີຍວ່າດ້ວຍກົງກະທີ່ທີ່ໄກລ້າເຄີຍກັນນີ້ ແມ່ຈະມີ່ມີນັດເປັນກົດເຂົ້າໃຈກັນໄດ້ວ່າເປັນເປັນພັນຍາທີ່ຂອງສາມ ພຣະບາທສມເຕັຈພຣະເຈົ້າອູ່ຫວ່າເສົດຈິພຣະຈາດເມີນເຂົ້າມາໃນໂຮງລະຄວຍ່າງເງິນຍື່ນແລະປາກູ້ພຣະອົງກູ້ຢູ່ແລ້ວທຽງຍື່ນອູ່ຍ່າງສົງເນີນຢືນເປັນປົກຕົວອູ່ເປັນທີ່ນັ້ນພຣະເຈົ້າອື້ນຳພັນຍາຕິນສີເຫຼືອງທີ່ຈັດເຕີຣີມໄວ້ເປັນທີ່ປະກາຍໄດ້ໜຸ້ມປະກຳທີ່ດັດດ້ວຍຜຳຜ້າຍໜີດຕີເຍື່ຍມ້ອມສີແດງທອລາຍເລີຍ ເຍັນວິມຮອນແລະທຳພູ້ຫ້ອຍ ໃນໂຄກສິນ໌ ພຣະເຈົ້າແຜ່ນດິນທຽງດູດ້ອ່ຍ່າງນ່າທີ່ທຽງຈະລອງພຣະອົງຄີໃນຫຼຸດສີເຣີບ່າ ທີ່ຄລ້າຍມາກັນຫຼຸດຕອນເຂົ້າອັນສຸກພບວຽງກູ່າ ເປັນແລ້ວເຫື້ອເຫື້ອສີ່ຂາວຄອເລື້ອສອງຮັ້ນຜູ້ກະໂນດໄກດໍາ ສ່ວນເລື້ອຄລຸມມີແຂນ (ພຣົກຄໂຕ້ດ) ສີດຳມີກະດຸມສອງແວ່າ ເພີ້ໄທເຫັນພຣະວຽກທີ່ແບບນາງຮັດເຈັນຂຶ້ນ ແຕ່ມີໄດ້ຫມາຍຄວາມວ່າ ມີ່ທ່ຽງສ່າງມາທ່ຽນອ່ານວ່າກົງທຽບກັບທີ່ສ່ວນໄສໂດຍຈາວເຮືອສົມຍໂຣບິນສັນຄຽງ (ດູກາພ) ໂດຍເຄີຍພາຍ່າງຍິ່ງວິລ ແອັຕກິນ໌ ກັບຕ້ວລະຄວອື່ນໆ ທີ່ມີສາມາດເປີເປີ່ຍນແປັນໄດ້ແລະດື້ອ້ວັນ ທຽງຈຸນພຣະບາທຍາລື້ອກລ້າຍກັນແຕ່ເຄີດສື່ວ່ອນກວ່າແລະລວມພຣະບາທໜັງສິນກີປາວ ແລະນີ້ເລຍ (ມີວ່າຈະດູຕຽນໄທນັກເປັນ) “ພຣະເຈົ້າແຜ່ນດິນທຸກກະເປີຍດີ້ນິວ!”

ພຣະບາທສມເຕັຈພຣະເຈົ້າອູ່ຫວ່າມີເຄີຍປາກູ້ພຣະອົງທີ່ໄດ້ສ່າງມາຍິ່ງກວ່ານີ້ ແລະເປັນໄປມີໄດ້ເລຍທີ່ຈະມອງດູຍຫຸ່ມທີ່ສົງເສີ່ຍມ ໡ີປະທຳມ່າແລະຄວບຄຸມສົດໄດ້ດີຜູ້ເປັນເຈົ້າເໜືອທ່າງຂອງຜູ້ຄົນນັບລ້ານແລະທຽງໄວ້ສິ່ງພຣະຈາວ່າຈຳຈັດຂາດທີ່ຈະກຳໄ້ພວກເຂົາມັ້ງຄັ້ງທີ່ອຸທຸກໆຢາກ ໂດຍທີ່ມີໄດ້ຫຼຸດຄິດເຖິງກາຮແສດງຂອງຄະນະເຫັນເວທ້າເລັ້ນເຊືອກນັ້ນໄມ່ຈາຈະອູ່ນີ້ໄດ້ອົກເມື່ອຄະນະເຫັນເວທ້າທີ່ສາມໄດ້ເຮີ່ມກາຮແສດງອັນມີຊື່ອເສີ່ຍທີ່ພວກເຂົາໄມ່ເຄີຍຄິດຈະເລັກນັ້ນເອົກຄັ້ງໜີ່ ບຣດາສມເຕັຈພຣະເຈົ້າອົງຍາເຫຼວ ແລະພຣະເຈົ້ານັ້ນອົງຍາເຮອົກແຕ່ພຣະອົງຄີໃນຫຼຸດພລເຮືອນແໜ່ນເຫັນກັບພຣະເຈົ້າອູ່ຫວ່າ ຍາເວັນ

เพียงพระเจ้าห้องยาเหอ พระองค์ใหญ่ทั้งสอง^{*} ที่แต่งพระองค์ในชุดเครื่องแบบทหารรือ ทุกพระองค์มีพระอิริยบานทสนาฯ เมม่อนกับบรรดาเต็กนักเรียนที่่าคบหาเวลาผ่านไปเพียงไม่ถึงห้านาที ก็ปรากฏอย่างชัดเจนว่าการทรงพระสนิทต้องกับพระราชนิยมของพระเจ้าอยู่หัวมากกว่าการแสดงอุปการอันงามสง่ำเมื่อยืนวันจันทร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัย ทรงพระเกี้ยมสำราญแม้กับพระองค์เอง ในขณะที่ผู้ที่อยู่ในกระบวนการเสด็จที่เหลือ หั้งพระราชวงศ์และขุนนางมิได้พิพากษ์ที่จะปกปิดความประหลาดใจและความยินดีของพวกราชาเอ่าเลย บางทีอาจเป็นเพราะความโล่งใจที่ล่อร์ดเมโยไม่ปรากฏตัว หรืออาจเป็นเพราะการแสดงอาการไม่ยินดียินร้ายตามแบบมารยาทของเจ้าชายสยาม ที่เห็นชัดเจนจากหมากแบบทหาร ประดับขันนกและดวงตรา คงจะรู้สึกผ่อนคลายภายใต้สถานการณ์ที่ฉุกเฉินน้อยกว่าและในคร่องแต่งกายที่ดูถ่อมตนมากกว่า เท็นได้ชัดว่า แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินสยามก็ยังทรงปลดปล่อยพระองค์จากความเป็นเจ้าที่ยิ่งใหญ่ ทรงปรับพระทัตต์แสดงความพึงพอใจของทหาร และเมื่อมีมิสเกอร์ทรู้ดจัดการให้บรรดาสุนขพูดเด็ลของเขอได้แสดงความสามารถบูรณะแบบอย่างมหัศจรรย์นั้นจบลงแล้ว ญากรัชต์ริย์ก็ทรงพระสรวลและแย้มพระโอษฐ์ ทรงหันพระองค์ไปทางขวาบ้างและทางซ้ายบ้างเพื่อตรัสกับสมเด็จพระเจ้าห้องยาเหอ พระเจ้าห้องยาเหอและพวกราชการ (หมายเหตุ ชื่นมีใช้ช้าราชการอังกฤษ) และในที่สุดท่านอาจกกล่าวได้ว่า จากลักษณะภายนอกที่ดูห่างเหินและสงบนิ่งนั้น หนุ่มน้อยผู้นี้มีหัวใจและวิญญาณเช่นกัน ซึ่งหากปราศจากสิ่งนั้นแล้ว เขาคงเป็นเพียงผู้เสแลรังเพื่อสร้างความประทับใจที่ยิ่งใหญ่ หรือเป็นปัญญาณที่แคระแกร์น ...

บรรดาเต็กชายที่ข้าพเจ้าขานนามอย่างเหมาะสม (อย่างที่ข้าพเจ้าคิด) ว่า พวกราชนหหาร ไม่ได้เง่งเหงากันแล้วในตอนนี้ และพวกราชก์ไม่ได้รู้สึกว่าหลงเสน่ห์นักแสดงหญิงถึงขนาดที่จะโยนช่อดอกไม้ใส่ที่ศีรษะของเชอ เมม่อนกับที่เจ้าชายพระองค์ที่นั่งมองให้แก่ชินญูอ้วนอชลิซิโอมีอคืนก่อน เพราะตั้งใจแสดงให้เป็นที่ประจักษ์ว่าได้ให้เกียรติแก่สตรีคนนี้ พวกราชไม่ได้แสดงอาการอะไรอะไรมากเมื่อ

* หมายถึง พระเจ้าห้องยาเหอ พระองค์เจ้ากุฎากานินหาร และ พระเจ้าห้องยาเหอ พระองค์เจ้าสุธรรมสัตต์ ที่มีพระชันษารองลงมาจาพรบากลเมืองเต็จพระเจ้าอยู่หัว

กับเด็กนักเรียนชายตัวเล็กๆ ที่นั่งอยู่ด้านหลังข้าพเจ้า ซึ่งบางครั้งก็กรีดร้องออกมาก่อนอย่างตั้งใจกระหั่งข้าพเจ้าแบบหนาไม่ได้ที่จะต้องเตือนให้ขาดจากการทำเสียงดังที่ไม่เกรงใจนั้นลงบ้าง แม้ว่าพวากองทหารจะมีความสนใจและยินดีอย่างไม่อาจจะเทียบได้ พวาก็ไม่กล้าแม้กระทั้งจะปูร่มมีอ่วร์วัมกับพระเจ้าแผ่นดินระหว่างที่ดูการแสดง ก็เป็นไปได้เหมือนกันว่าอาจจะเป็นการล่วงละเมิดมาตรการอย่างหนึ่ง สำหรับความเห็นเกี่ยวกับการแสดงนั้น จากบรรดาภพถ่ายที่จัดแสดงตามร้านค้าโรงแรม และไปสัตเอย์ที่ความรู้สึกซึ้งปิดอยู่ตามผ้าผันนั้น ข้าพเจ้าค่อนข้างคาดหวังว่าจะมีอะไรบางอย่างที่เปลกกว่าธรรมดาก็ไม่ได้หมายความว่าอดีตี้ แต่เป็นสิ่งที่ไม่สมหวังอย่างดำเนินใจ เมื่อรู้สึกค่อยยังชักกับความคิดแปลกใหม่ที่มีต่อสตรีซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในการเล่นยิมนาสติกและฝึกสอนสุนัข และชุดกีฬาของมิสเกรเทอร์เป็นความจำเป็นที่ต้องสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ท่าทางของสตรีสาวที่มีระเบียบแบบแผนของตนเอง และความสามารถของเธอที่มีต่อบรรดาสตร์ ความเชี่ยวชาญและความกล้าหาญของเธอเมื่อแสดงการห้อยโหนจากที่สูงกับพื้นห้องผู้ชาย เป็นสิ่งที่จะต้องมาดูเองจึงเชื่อได้ พวาก็พึ่งผู้ชายแสดงได้ดีมากบนชั้นชั้นสูงในโรงแรมครั้งนั้น แลข้าพเจ้าคิดว่าพวากแสดงบนอุปกรณ์รวมเดียวได้ดีเยี่ยมที่สุดหรือเกือบจะดีที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าเคยเห็นมา การแสดงนั้นจึงลงด้วยบัลลล๊อกเพนโน้ม (ละครใบโดยใช้รำป่ายเท้า) ที่น่าขับขันจนไม่อาจจะกลั้นหัวเราะได เรื่อง “หมู่บ้านธรรมาน” การแสดงนี้ได้รับความนิยมมากกว่าครึ่งศตวรรษโดยใช้ชื่อเรื่องนี้หรืออาจจะใช้ชื่อเรื่องอื่นๆ และแน่นอนที่สุดว่าเป็นการแสดงชนิดใหม่สำหรับชาวสยามผู้ที่เข้าได้ถึงความสนุกสนานของการแสดงนี้ เช่นเดียวกับพวากเด็กๆ ของ “ผู้คนของเราระหว่าง “พวากชาย” จึงสามารถอย่างเต็มความสามารถและไม่ใช่เรื่องลึกซับเลยว่าพวากมีความรู้สึกอย่างไร³⁵

17.30 น.

เมื่อเวลา 17.30 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาถึงทำเนียบรัฐบาล เพื่อจะไปเข้าร่วมการประชุมสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กับสมาคมวรรณคดีอิสลาม พร้อมกับท่านอุปราชที่ศาลากลางของเมือง³⁶

โอกาสนี้ ได้ทรงมีพระราชปฎิลักษณ์การกับชาวมุสลิมผู้มีอิทธิพลจำนวนหนึ่งที่พำนักอาศัยอยู่ในเมืองกัลกัตตา ซึ่งมาจากแวนด์ต่างๆ ทั่วประเทศอินเดีย บุคคลสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการร่วมประชุมในครั้งนี้ คือ อับดุล ลาติฟ เลขาุณหการผู้ก่อตั้งสมาคมนี้ ผู้ที่ได้รับการพิจารณาว่าเป็น “บุคคลหัวก้าวหน้าที่มีความคิดลียาชาดาที่สุดในกลุ่มชาวมุสลิมในแคนันเบงกอล” อับดุล ลาติฟและบรรดาสมาชิกของสมาคมนี้มีความเชื่อในเจตนารมณ์ของการไตร่ถามและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ยุวากษัตริย์ผู้มีพระราชหฤทัยโน้มเอียงมาทางวิทยาศาสตร์ได้ทรงพระบังคับบรรดาผู้ที่มีความคิดเห็นเช่นเดียวกันกับพระองค์ในการประชุมครั้งนี้³⁷

20.00 น.

เมื่อเวลา 20.00 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสวยพระกระยาหารมื้อค่ำร่วมกับเซอร์จอร์จ แคมป์เบล ข้าหลวงเขตปักครองเบงกอล

ท่านอุปราชและเคนเนตส์แห่งเมโยได้ร่วมรับประทานอาหารกับท่านข้าหลวงด้วยหลังจากนั้น มีงานเลี้ยงรับรองที่เบลเวเดียร์ (ที่พักในถูร้อน)

บริษัทอินเดียตะวันออกได้ซื้อบลเวเดียร์ไว้ให้เป็นที่พักของข้าหลวงเขตปักครองเบงกอล ตั้งแต่ ค.ศ. 1854/พ.ศ. 2397 และอาคารเก่าแก่ที่งดงามหลังนี้ได้ตกทอดเป็นสมบัติของชาواังกฤษมาหลายต่อหลายรุ่นแล้ว

ที่ตั้งกลางของพื้นที่ซึ่งมีกลุ่มต้นไม้เรียงรายอยู่นั้นเป็นที่ตั้งของอาคารหลังใหญ่จากระเบียงบ้านสามารถมองข้ามไปเห็นพื้นที่เขียวซღ่อมผืนใหญ่ ที่สร้างห้องน้ำด้วยด้วยบัวหลวงและบัวสาย สวนที่ล้อมรอบอยู่นั้นก็เต็มไปด้วยต้นไม้นานาพันธุ์ อย่างต้นไทร ต้นอัลมอนต์ ต้นไผ่ ต้นไฝ แหลมแม่แต่ตัวอย่างต้นไม้ซึ่งไม่มีที่เบรียบอย่าง aturaya ภายใน “บ้านอันทรงเสน่ห์บนพื้นที่อันงดงามจังใจ” แห่งนี้เอง ที่เซอร์จอร์จ แคมป์เบล ผู้เป็นข้าหลวงเขตปักครองเบงกอล ได้เป็นเจ้าภาพจัดเลี้ยงพระกระยาหารมื้อค่ำและจัดให้มีการแสดงต่างๆ ตามวาระเดียวกับทรงมีกำหนดการนัดหมายอย่างเป็นทางการตั้งแต่รุ่งแจ้งจนถึง深夜ค่ำ

การเลือกซื้อของในครัวแห่งปราสาทราชวัง

เมื่อจะทรงมีกำหนดการนัดหมายอย่างเป็นทางการตั้งแต่รุ่งแจ้งจนถึง深夜ค่ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามก์ทรงเจียดเวลาไปเลือกซื้อของในนครแห่งปราสาราราชวังนี้ได้ เป็นเรื่องที่น่าเดินทางเยี่ยมชมมากในยุคหนึ่งของเมืองนี้ พระเจ้าแผ่นดินสยามเด็ดขาดถึงเมืองหลวงของจักรวรรดิแห่งนี้ ดังที่หนังสือพิมพ์เด lokale โพลอนีเยอร์ ฉบับวันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1872 ได้รายงานว่า "... ความคิดที่ดูเหมือนจะติดແเน່ນอยู่ในใจของบรรดาพ่อค้าที่มีความหวังบางส่วนก็คือสินค้าราคาแพงทุกชนิด รวมทั้งของโบราณและกล้าๆ หั้งหลาย ซึ่งเคยอยู่ในเมืองพากษา เป็นสิ่งที่ต้องพระราชทานสำหรับอัญมณีที่มีค่าลักษณะต่างๆ ถูกนำมามาจัดแต่งเป็นแทรเวล เพื่อให้ดูเด่นสะดูดตา แม้แต่เครื่องอุปกรณ์อันงดงามที่เพิ่งจะมีการนำมาตั้งแสดงในร้านสำคัญแห่งหนึ่งก็ถูกจดเอาไว้ว่าเป็นของพระเจ้าแผ่นดินสยามโดยที่พระองค์มิได้ทรงทราบหรือยินยอมเลย และในห้ายที่สุดซึ่งก็สำคัญไม่น้อยก็คือ ในเข้าวันนี้ มีร่มขนาดใหญ่และเทอะทะประกายภูยุบวนสนนหลวงสายหนึ่ง แสดงให้เห็นความเชื่อที่ชัดแจ้งว่าในเมืองคันนี้จะมีโอกาสปกป้องพระศีรษะของพระเจ้าแผ่นดินผู้ที่ทรงเป็นความหวังของคนจำนวนมากจากวิชชีของพระอาทิตย์ในอินเดียของเรา แม้ว่าความหวังนี้จะไม่สามารถเล่าขานเรื่องราวที่เกินจริงได้ในทุกกรณี ก็ดูเหมือนว่าจะชัดเจนเพียงพอแล้วว่าอาคันตุกพระองค์นี้ไม่สามารถจะซื้อของได้หมดทั้งเมืองกัลกัตตา"

ในไม่ช้าก็เป็นที่รู้กันว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดปรานการซื้อของ และมีการลงโฆษณาจำนวนมากเพื่อดึงดูดความสนใจของพระองค์

"บรรดาเครื่องตกแต่งห้องหลายที่ได้รังสรรค์ขึ้นมาจะต้องปฏิยินดีที่ได้รับการสนับสนุนจากกาชาดบริษัทน้อยที่น่ารักพระองค์นี้ พระองค์ทรงโปรดปรานการซื้อของเป็นอย่างยิ่ง คุณของชาวสยามและไปเยือนร้านค้าทุกแห่งในกัลกัตตา และกล่าวกันว่า การซื้อของกับเปลี่ยนชื่อของพระเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระเจ้าน่องยาเหอพระองค์ใหญ่นั้น สามารถเสียจันทำให้เกิดความสดชื่นขึ้นอย่างแท้จริงในช่วงเวลาอันแสนจะร้ายกาจ ที่มีแต่การตัดหอนเงินเดือน การเก็บภาษีเงินได้และค่าใช้จ่ายที่หนักหนาสาหัส สิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ เสื้อเชิ้ต 48 โดยเฉพาะธุรกิจที่ต่อมั่นเพื่อหนึ่งดำเนินการได้ดี ถึงขนาดที่เขียนเพิ่มในประกาศโฆษณาสินค้าของเข้าช้าๆ เหมือนเป็นเวทมนตร์ว่า "มากมาย! มากมาย!! มากมาย!!!" ถ้อยคำที่ข้าพเจ้าพบว่าได้กล่าวเป็นคำสอนหนา

สามัญไปอย่างรวดเร็ว และมากจนกระทั้งแม้แต่ชาญที่เงี่ยนกริบที่สุด ...บางครั้งก็ยังพบถ้อยคำนี้สันให้อยู่ที่ปลายลิ้นเพียงเมื่อสะกิดอย่างแผ่วเบาที่สุด “จากมายสวรรค์ทรงโปรด! ช่างมากมาย—เครื่องแก้วกับโถมแก้วเจียระนัยมูลค่า 400,000 รูปี และชุดถ้วยชามจากอิกร้านหนึ่ง เครื่องประดับเพชรพลอยและนาฬิกาข้อมือกับนาฬิกาจำนำมหาศาลอย่างไม่น่าเชื่อจากร้านที่ ๓—อัลเฟรดที่นาสิงสาร การค้าทำให้เกิดการเปรียบเทียบกันอย่างน่าธิษยาระหว่างการซื้อขายแบบเหมาโกลของพระราชนครสัญญากับความใจกว้างอย่างถ่อมตัวของบรรดาพระราชนครเยอรมันอย่างโโคเบิร์กหรือเกล็ฟ ขึ้นอยู่กับว่าท่านอยู่ในการจัดประเพณีในประเทศไหน จะมีลูกค้าที่มือเดินอย่างเช่นพระเจ้าแฟรงค์ศิลป์ของเยอรมันที่ลัล ดิกกี ทุกๆ สัปดาห์หรือไร และในเขตรอบนอกของร้านนั้น เราก็ได้ยินเสียงปืนน้อยลงเกี่ยวกับการค้าที่ซบเซาและแม้แต่ผู้จัดการหันหลังพิมพ์ของเรางจะไม่คร่าความอึดอัดไปแล้วว่าเจ้าของร้านค้าไม่สามารถจะลงโฆษณาได้ แต่สภาพการณ์เช่นนี้สว่างแจ่มจ้าเกินไป งดงามเกินกว่าที่จะเป็นเช่นนี้ไปได้ตลอดกาล”³⁹

กัลกัตตา

วันศุกร์ที่ 19 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. ๒๔๑๔

11.00 น.

เมื่อเวลา 11 นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนเรือนจำอาลีปอร์ และ (จากนั้น) พระวิหาร⁴⁰

เรือนจำใหญ่แห่งอาลีปอร์มีนักโทษจำนวน 2,500 คน มีพวกที่ยกเว้นบังคับแก้ไปต่างหาก ทั้งหมดถูกใช้แรงงานโดยได้รับค่าตอบแทน มีทั้งช่างก่ออิฐที่กำลังสร้างอาคาร ช่างหอที่กำลังหอผ้ากระสอบ โรงงานที่มีคนงานปั่นด้วยกระแสไฟฟ้า ช่างพิมพ์ ช่างพิมพ์หิน ช่างทาสี ช่างไม้ ช่างตีเหล็ก และคนทำงานอื่นๆ ประมาณต่างๆ ทุกคนเนยุงอยู่กับการทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย ถ้าทำงานได้มากกว่าที่ได้รับมอบหมาย ก็จะมีเงินจำนวนหนึ่งแบ่งเก็บไว้ให้กับพวกราช เมื่อถึงคราวที่พ้นโทษ ที่อาลีปอร์นี้เองที่เซอร์จอร์จ แคมป์เบล ข้าหลวงเขตปกครองเบงกอลสามารถแก้ไขปัญหาจากการ

ທົດລອງຂອງເຫຼືອເພື່ອຈະລັງໂທ່າງໃຫ້ຮຸນແຮງມາກຳໜຶ່ງໂດຍການຕ້ຳຮັບນິນ “ຜລຜລິຕີ” ແກ້ໄປຕ່າງໆທາກ ເຫຼວ່າຈົວຈົງ ແຄມປີເບລມີຄວາມເຫື່ອວ່າ ວິນຍັແລະງານທີ່ທັນກມາກຳໜຶ່ງກີ່ທຳໃຫ້ອັຕຣາກາຕາຍສູງໜຶ່ງ ແລະນີ້ປັບເພີຍກຽງທາງສຸຂອນນາມຍັເພີຍຂ້ອເດືອຍທີ່ນໍາລະດູກຕ້ອງອຍ່າງເທົ່າຈິງໃນເວັນຈຳຂອງອິນເດີຍ⁴¹

ພຣະວິຫາຣເຊື້ນຕີປ່ອລທີ່ສ່ວັງໜຶ່ງຕາມລັກຊະນະຄືລປະແບບອິນໂດ-ໂກອີກ ໄດ້ຮັບການຖາວຍໃຫ້ເປັນຂອງພຣະຜູ້ເປັນເຈົ້າເມື່ອ ດ.ສ. 1847/ພ.ສ. 2390⁴²

ຕອນປ່າຍ

ໃນຕອນປ່າຍ (ພຣະບາທສມເຕັຈພຣະເຈົ້າອູ້ທ້າວ) ເສົດຈີ່ໄປທອດພຣະນະຕຣາກາແສດງທີ່ໂຮງລະຄຣລົວອີສ⁴³

22.00 ນ.

“ເລາ 22 ນາພິກາ ພຣະບາທສມເຕັຈພຣະເຈົ້າອູ້ທ້າວເສົດຈີ່ພຣະວັດທຳເນີນໄປຢື່ງທຳເນີຍບ້ຮຸນບາລ ເພື່ອທຮງເຫົ່າວ່າມີໃນການເລື່ອງຮັບຮອງແລະກາງຈຸດດອກໄໝໄຟ້ອູປາຊີໄດ້ຈັດໜຶ່ງເປັນການຄາຍພຣະເກີຍຣີຕີ”

ໃນໂກສອັນຫາໄດ້ຍາກຍິ່ງ ອຍ່າງເຫັນ ການແລິມພຣະນມພຣະສາສມເຕັຈພຣະຊີນີແກ່ງຈັກຮັດວິວກຖຸ ທີ່ເຫຼືອເຫຼືອການົບພິເຕັມໄດ້ ທີ່ສາຫະນະຈະໄດ້ຮ່ວມຍືນດີດ້ວ່າ ນັບເປັນຮຽມເນີຍມປກຕີທີ່ຈະໄດ້ປະຕັບປະດາກຍານອກອາຄາກທຳເນີຍບ້ຮຸນບາລແລະບົວນິພື້ນທີ່ໂດຍຮອບ ແລະຈະມີກາງຈຸດດອກໄໝໄຟ້ທາກເປັນການທີ່ໄຫ້ໄປກວ່ານັ້ນ ການເສົດຈົມາເຢືອນຂອງພຣະບາທສມເຕັຈພຣະເຈົ້າອູ້ທ້າວແທ່ງກຽງສຍາມນັ້ນເປັນໂກສົກພິເຕັມເຫັນນັ້ນ

ຊີ້ວັກ ທີ່ເຫຼືອຕະເກີຍດິນແພາຂອງພື້ນເມື່ອໄດ້ດູກນໍາມາໃຊ້ໃນໂກສົນ໌ ດັນການໜ້າວ່າອິນເດີຍຜູ້ມີເຄື່ອງນີ້ເພີຍນ້ອຍນິດທີ່ສຸດເປັນຜູ້ມີຄວາມສາມາດຄົງໃນເວັນຄືລປະແໜ່ງການສ່ວນສ່ວ່າງ ແລະໂຄງສ່ວັງທັງໝາດຂອງທຳເນີຍບ້ຮຸນບາລກົດໂດດເດັ່ນອອກມາດ້ວຍແສງໄຟ⁴⁴

กัลกัตตา

วันแสธ์ที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

7.30 น.

เวลา 7.30 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ เข้าร่วมในพิธีที่ท่านอุปราชได้ตรวจผลสวนสนามของกองทหารอาสาสมัครกัลกัตตา เนื่องในโอกาสพิเศษนี้ กองทหารได้มานถึงอย่างพร้อมเพรียงกันเมื่อเวลา 6 โมงครึ่ง ยกเว้นก็แต่เพียงผู้ที่เจ็บป่วย พันเอกว่องตันเป็นผู้บังคับบัญชาอาสาสมัครเหล่านี้ มีผู้ร่วมในการสวนสนามไม่ต่ำกว่า 500 นาย⁴⁵

บาร์รักปอร์

วันแสธ์ที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

15.00 น.

เวลา 15.00 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยเรือ เชอร์วิลลีย์ พล ไปทรงเยี่ยมอุปราชที่บาร์รักปอร์⁴⁶

บาร์รักปอร์ที่ได้รับการก่อตั้งเป็นที่พักทหารเพื่อสนับสนุนกัลกัตตา เมื่อ ค.ศ. 1772/พ.ศ. 2315 บนฝั่งขวาของแม่น้ำยูกลี มีอายุครบรอบหนึ่งร้อยปีพอดี เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งสยามได้เสด็จมาเยือนสถานที่นี้

บ้านพักในชนบทของข้าหลวงใหญ่ที่บาร์รักปอร์เริ่มก่อสร้างในสมัยของมาร์กุส เวลส์ซีร์ และสร้างสำเร็จในสมัยของลор์ดมินโต บ้านพักแห่งนี้ครอบคลุมพื้นที่บริเวณด้านข้างของแม่น้ำยูกลีและเป็นบ้านพักของข้าหลวงใหญ่ที่ธูทราและภรรยา บรรดาสวนหรือสวนสาธารณะที่อยู่ติดกันเป็นส่วนหนึ่งของบ้านพักแห่งนี้ มีทั้งความงดงามและความโถงชนิดที่ไม่มีแห่งใดจะเทียบได้ ผลงานและความทรหุตราในลักษณะแบบโบราณเชี่ยเข้าไว้ด้วยกันกับความสละสละของกรากรอกแบบในแบบยุโรป ค่ายพักทหารและบริเวณโดยรอบใกล้เคียงทำให้เห็นพื้นดินแบบราบซึ่งมีส่วนประกอบของป่าหินและหุ่งหอยเขียวชี้ ที่มีทิวทัศน์ซอกมุมและพื้นที่เปิดกว้างขนาดเล็กลงมาจำนวน

มากมายนับไม่ถ้วน ทำให้เกิดเป็นภาพความงามอันแสนงดงาม ที่เมืองลักษณะไม่แน่และก็เกือบจะสามารถเพ่งพินิจภาพได้โดยไม่ต้องเคลื่อนไหว ที่ผ่องตรงกันข้ามนั้นเป็นสถานที่หูหาราต่างๆ อันเป็นที่ภาคภูมิใจของเชรามปอร์ (ครีรามปุระ) ซึ่งเป็นแบบอย่างการตั้งที่นี่ฐานแก้ของชาวเดนมาร์กในอินเดีย ที่ได้ส่องเป็นแสงท่อนอยู่บนพื้นผิวของเม่น้ำที่ใสเหมือนแก้วและมองเห็นได้จากบาร์รักปอร์⁴⁷

บาร์รักปอร์มีผลประโยชน์ทุกอย่างเหมือนกับกลัคตตา มีความสนุกสนาน เพลิดเพลินทุกชนิดที่สามารถเพิ่มเติมให้กับชีวิตในชนบทแบบอินเดีย โลงห้างจำนวนมากที่ใช้เป็นแรงงานทั้งในนามลงและยามศึกษารามมักจะถูกต้อนมาเดินอยู่ข้างถนน โรงเลี้ยงสัตว์ที่มีการดูแลรักษาอย่างดี และวงดุริยางค์ของทหารที่สามารถหาได้เพื่อความเพลิดเพลิน ได้เข้ามาเติมเต็มภาพชีวิตภายนอกบ้านของบาร์รักปอร์⁴⁸

นั้นเป็นลักษณะภูมิประเทศที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ประทับอยู่ในคืนวันแล้ว ในฐานะอาคันตุกะของลอร์ดและเดิมเมโยในบ้านพักชนบทของผู้สำเร็จราชการที่ริมฝั่งแม่น้ำยุกเกล

การเอาใจใส่อย่างมีเมตตาของเจ้าภาพชาวอังกฤษทำให้พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงพอพระราชหฤทัยยิ่งนัก⁴⁹

บาร์รักปอร์

วันอาทิตย์ที่ 21 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

8.30 น.

เวลา 8.30 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชดำเนินไปโดยรอบสวนสาธารณะและเดินทางไปเยือนโรงเลี้ยงสัตว์

พระราชวงศ์และสนับดีที่ไม่อาจจะตามเดินมาได้มีอ้วนแล้ว เดินทางจากเข้ามาถึงบาร์รักปอร์โดยรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษ เมื่อเวลา 8.00 น. ของเช้าวันอาทิตย์ โดยตามมาสมทบกับพระเจ้าอยู่หัวที่โรงเลี้ยงสัตว์ เพื่อชมสวนสาธารณะและไปเยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ ตามกำหนดการที่เหลือของวัน⁵⁰

สวนสาธารณะมีเนื้อที่ประมาณ 250 เอเคอร์ โดยมีต้นไทรขนาดใหญ่ที่อยู่ด้านข้างบ้านพักของข้าหลวงไว้ใหญ่ ได้เผยแพร่ให้เห็นภาพภูมิประทศอันงดงามของสถานที่นี้ซึ่งมีทั้งเลสานะและต้นไม้ โรงเลี้ยงลัตต์ที่มีการดูแลเป็นอย่างดี หรือการละสมลัตต์ชนิดต่างๆ ที่ได้ดำเนินมาตั้งแต่ ค.ศ. 1803/พ.ศ. 2346 จึงกล่าวเป็นคุณย์กลางของความสนใจ

ที่ในสวนสาธารณะนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระเนตรหลุมศพของเลดี้แคนนิงส์อันเป็นจุดที่มีความงดงามนับถ้วนแม่น้ำ และไม่ไกลจากบ้านของข้าหลวงไว้ใหญ่มากนัก พระองค์ได้ทรงพระเนตรศาลาที่รัฐลักษอนงดงามแห่งหนึ่งที่สร้างขึ้นโดยอิร์ลแห่งมินโตร์เมื่อ ค.ศ. 1813/พ.ศ. 2356 “เพื่อเป็นที่ระลึกถึงผู้ล้า” เป็นอนุสรณ์แก่นายทหารจำนวน 24 นาย ที่ได้เสียชีวิตขณะเข้าร่วมในการพิชิตชาวและภาษาของฝรั่งเศส (มอร์เซียส) เมื่อปี ค.ศ. 1810/พ.ศ. 2353 และ ค.ศ. 1811/พ.ศ. 2354 และเป็นผู้ที่มีเชื้อชาติกรุงศรีอยุธยาที่ติดบนกำแพง⁵¹

การที่ทรงพระราชนิรันดร์ดำเนินเพื่อทรงออกแบบกำลังพระวรกายในยามเข้าคงต้องทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนึกเห็นภาพได้ ว่าบาร์รักปอร์กลายเป็นจุดของความอกรสั่นขัณฑ์อย่างรุนแรงของจักรวรรดิอังกฤษได้อย่างไร นับเป็นการทำลายบรรยกาศอันเงียบสงบของชนบท ก่อนหน้าที่จะเสด็จมาเยือนสถานที่แห่งนี้พีียง 14 ปีเท่านั้น เมื่อ ค.ศ. 1847/พ.ศ. 2390 กองร้อยทหารราบทั้งพันเมืองที่ 47 ซึ่งประจำการอยู่ที่บาร์รักปอร์ ปฏิเสธที่จะเคลื่อนพลไปยังม่าว ด้วยเหตุนั้นเอง ผู้บัญชาการของพวกเขาก็จึงใช้ปืนใหญ่กระหน่ำยิงใส่กองร้อยนี้ในระยะประชิดจนแหลกลาย ต่อมาเมื่อวันที่ 3 เมษายน ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 ได้มีการสร้างตะลงแกงขึ้นที่ตรงกลางของพื้นที่สวนสนม เพื่อใช้เป็นที่แขวนคอมัgnulu บันทิต ทหารซึ่ปอยผู้ก่อการจลาจลคนแรก อันเป็นจุดเริ่มต้นของการจลาจลครั้งใหญ่เมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400⁵²

12.00 น.

เมื่อเวลาเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนโรงกรองน้ำ แล้วเสด็จกลับไปยังกัลตตาโดยเรือ เชอร์วิลเลียม พีล⁵³ พร้อมทั้งพระราชนิรันดร์และเสนาบดีที่ร่วมตามเสด็จ

ก่อนปี ค.ศ. 1870/พ.ศ. 2413 ชาวอินดูผู้อยู่อาศัยในเมืองกัลกัตตาให้น้ำจากแม่น้ำคงคาเป็นน้ำดื่ม พากที่มีฐานะเด็กว่าจะลงไปตามลำน้ำหรือขึ้นไปบนเนินน้ำที่ห่างไกลเพื่อจะได้น้ำดื่มที่มีความบริสุทธิ์มากกว่า น้ำนี้ถูกกรองโดยทรัพย์และถ่านหังจากที่ได้จุ่มเหล็กที่หลอมจนแดงลงไปในภาชนะแล้ว ชาวญี่ปุ่นนิยมใช้น้ำฝนบริสุทธิ์ที่ได้จากการเก็บกักในอ่างเก็บน้ำมากกว่า อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่หรือ ลัล ดิกกี และบรรดาอ่างเก็บน้ำในไม้ดาน เป็นตัวอย่างของอ่างเก็บน้ำที่ได้ทำการขุดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว

ในปี ค.ศ. 1847/พ.ศ. 2390 เอ็ฟ. เอ็ม. ชิมเมอร์ส วิศวกรที่ปรึกษาของรัฐบาลได้เสนอโครงการจัดหน้ากกรองไว้ให้ โดยเลือกเอาปุลตา ซึ่งอยู่ในบริเวณบาร์วาปอร์ เป็นจุดรับน้ำก่อนกรอง โครงการนี้ได้รับการอนุมัติ เมื่อ ค.ศ. 1860/พ.ศ. 2403 แต่ วิศวกร คือ มร. คลั๊ก ต้องเชิญหน้ากับ “คำรามที่สำคัญที่สุดคือ ชาวอินดูสามารถดื่มน้ำที่มีมาตรฐานของคนนอกศาสนาได้หรือไม่ โดยไม่ผิดข้อปฏิบัติตามระบบวรรณะ เขายังได้รับความช่วยเหลืออย่างกระตือรือร้น จากหัวชาวพื้นเมืองและชาวญี่ปุ่น แล้ว ความญุ่งยากห้างหลายก็หมดไป” เมื่อโครงการนี้ได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1870/พ.ศ. 2410 มีการประกันว่าจะมีน้ำที่ฝ่านกรองเพื่อใช้ประจำจำนวน 6 ล้านแกลลอนมาตามท่อเหล็กสายหลักขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 42 นิ้ว⁵⁴

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามเด็ดจไปเยือนโรงกรองน้ำที่ปุลตาแห่งนั้น⁵⁵

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถูกห้อมล้อมไปด้วยผู้ต้ามเสด็จ นายทหารองครักษ์ของข้าหลวงใหญ่ บรรดาตรัมเนตรีของ ฯพณฯ เชอร์ริชาร์ด เทมเบิล และ มร. นีอการ์ กงสุลใหญ่ประจำกรุงเทพฯ คณะดุจกันได้ออกจากทำเนียบรัฐบาลที่บาร์วาปอร์เวลาเที่ยง โดยมี มร. คลั๊ก วิศวกรใหญ่แห่งเทศบาลนครกัลกัตตา มาอยู่รับเสด็จ ณ ท่าเรือที่ปุลตาซึ่งได้ก่อสร้างขึ้นอย่างเร่งรีบเพื่อวัตถุประสงค์นี้โดยเฉพาะ

จุดแรกที่คณะดุจกันไปเยี่ยมชม คือ ท่อสูบน้ำที่ติดตั้งอยู่ภายใต้สะพานซึ่งได้สร้างขึ้นจากไปจากฝั่งโดยใช้เสาเข็มชนิดเป็นเกลียวเสริมให้แข็งแรงขึ้นเพื่อป้องกันตัวสะพาน จากนั้นทรงได้ไปตรวจมองงานและโรงผลิตไวน์ พร้อมทั้งพังกล้า ถาวรรายงานเรื่องการทำงานของเครื่องสูบน้ำ เช่น น้ำจากแม่น้ำถูกสูบขึ้นและปล่อย

ลงสู่ถังตกตะกอน ที่ซึ่งน้ำที่ถูกสูบน้ำมานั้นจะถูกปล่อยให้อยู่อีกครั้ง เป็นเวลา 14 ชั่วโมง เป็นต้นมีการเบรียบเที่ยวน้ำในถังตกตะกอนกับน้ำในแม่น้ำโดยใส่น้ำลงในแก้วหลายใบ น้ำในแก้วแต่ละใบแสดงให้เห็นผลของการตกตะกอนที่ได้รับ มีการจัดแสดงกระบวนการล้างเอาคลอรีนตกอนน้ำออกไป และอธิบายเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ดูดเอา น้ำที่อยู่ด้านล่างของผิวน้ำมาได้ในทุกระดับ จากนั้นได้อธิบายเรื่องเครื่องกรองด้วยว่า ในแต่ละขั้นตอนของการกรองนั้น การเข้าออกของน้ำเป็นอย่างไร ได้เห็นการใช้ ไส้กรองอันหลากหลาย และอธิบายถึงอาการที่เครื่องกรองน้ำเปลี่ยนไปรวมทั้ง ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้น ได้มีการเบรียบเที่ยวน้ำในแก้วที่ 3 ซึ่งผ่านการกรองแล้วจึงมี ความใสและส่องประกาย เมื่อเทียบกับน้ำใน 2 แก้วแรก จากนั้นได้แสดงกระบวนการ กวาดขั้นของวัสดุที่ใช้กรอง หรือการจะล้างทำความสะอาดด้วยที่ใช้กรองเพื่อนำกลับ มาใช้ใหม่ ต่อจากนั้นได้เล็คดิพราชาดำเนินไปเยือนร่วงส่งน้ำที่สร้างเป็นกำแพง มีหลังคาล้อม ที่น้ำจะไหลผ่านไปยังจุดเริ่มต้นของท่อส่งน้ำเหล็กขนาดใหญ่ เส้นผ่า ศูนย์กลาง 49 นิ้ว ที่จะส่งน้ำต่อไปยังตัวเมืองกัลกัตตา เส้นท่อต้องวางชั้นเนินไปยาว 13 ไมล์ โดยมีน้ำหนักของโครงสร้างทั้งหมดของห่อหุ้นสูงถึง 130,000 ตัน พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสเป็นภาษาอังกฤษขึ้นแต่ลำหัวการอธิบายเรื่องเครื่องจักรนั้น ดร.นีโอาร์ ต้องพยายามแปลภาษาเป็นส่วนใหญ่ เพราะมีการใช้ศัพท์เทคนิคซึ่งยากแก่ ความเข้าใจ “ได้ทรงมีพระราชปูชนามากมายและเห็นได้ชัดว่าทรงสนใจเรื่อง ดังกล่าวมาก และจะยังไม่ทรงพอพระทัยกับคำอธิบายจนกว่าจะทรงเข้าพระทัย เรื่องทั้งหมด จากนั้น เวลา 14.00 น. คณะดูงานได้ลงเรือกลไฟกลับไปยังกัลกัตตา ... มีเพียงไม่กี่เมืองในการปกครองของสมเด็จพระบรมราชินี ที่ได้มีทรงกรองน้ำสมบูรณ์ แบบใหม่อนกัลกัตตา หรือที่ซึ่ง “ชุมชนอาจจะมีความภาคภูมิใจอย่างสมเหตุสมผล มากกว่า และเราไว้ว่าเพื่อนชาวพื้นเมืองจำนวนมากของเรา ที่ได้เคยต่อต้านการทำงาน นี้อย่างรุนแรง ปัจจุบันกล้ายมาอยู่ในกลุ่มของผู้ที่สรรสิญโโรงกรองน้ำเหล่านี้ มากที่สุด”⁵⁶

ກຳລັກຕາ

ວັນຈັນທີ 22 ມັງກອນ ດ.ສ. 1872/ພ.ສ. 2414

17.10 ນ.

ໃນຮູດໄຟພຣະທີ່ນັ່ງຂວານພຶເຕັນຂອງກາຣຣ້າໄຟເວັນແດີຢາຍຕະວັນອອກ

ຄະນະຜູ້ແຫ່ນອັນປະກອບດ້ວຍຮູມນັດຕີຕ່າງປະເທດຮູມຕົວຂອງວັດທະນາລເບັງກອລ
1 ດີນ ເລີ່ມນຸ່ກວາປະຈຳຕ້າວຂອງອຸປະກອນ ແລະ ນາຍທ່າກອງຄວັກໝັກນັ່ງຂອງ ພັນຫາ
ກັບຜູ້ໜ້າຮູມນັດຕີຕ່າງປະເທດ ໄດ້ຮັບເລືດຈິພຣະເຈົ້າແຜ່ດິນເມື່ອເວລາ 16.30 ນ. ເພື່ອ
ຕາມໄປສັ່ງເລືດຈິພຣະເຈົ້າແນີ້ນີ້ຮູດໄຟພຣະທີ່ນັ່ງຂວານພຶເຕັນໄຟເວັນແດີຢາຍຕະວັນອອກ
ສະຖານີເຂົາຮ່າທີ່

ທ່ານຮັກໝາພຣະອົງຄໍສ່ວນທີ່ນີ້ກິ່ງຄັງຕັ້ງແຕກຮອບຢູ່ດ້ວຍ

ທ່ານຮັບພັນເມື່ອງທີ່ນີ້ກອງ ພ້ອມທີ່ແຕຣວງແລະ ນາງທິວ ຕັ້ງແຕກຫຼຸດຍູ້ທີ່ທ່ານ
ອົບມືເນີຍນ

ພຣະນາທສມເດີຈິພຣະເຈົ້າອູ້ຫ້ວ່າແຫ່ງກຽງສຍາມເສດົດຈີໄປທຽງດໍາລຸກປະກອບທີ່
ທ່ານີ້ນີ້ຮູມນັດຕີພຣະເຈົ້າແນີ້ນີ້ໄປຢັງທ່າວັນເມື່ອງທີ່ນີ້ມີເນີຍນ
ແລ້ວທຽງເຮືອໜ້າມຝາໄວ້ນ້ອງຈາກທ່າວັນເມື່ອງທີ່ນີ້ໄປຢັງສະຖານີຮູດໄຟເຂົາຮ່າທີ່ອູ້ນັ້ນຝ່າ
ຕຽບໜ້າມກັນຂອງແນ້້ນ້ຳຊຸກລື⁵⁷

ກາຍໃນເວລາ 23 ນາທີ ທັນຈາກທີ່ອອກຈາກເຂົາຮ່າທີ່ເມື່ອເວລາ 17.10 ນ. ຮູດໄຟ
ພຣະທີ່ນັ່ງຂວານພຶເຕັນໄດ້ແລ້ນັ່ງສະຖານີຮູດໄຟເຄີຣາມປຸ່ງ ອັນເປັນສະຖານີທີ່ຕັ້ງຄືນິ້ນສູານຂອງ
ໝາວເດັມມາກົດກາທາງຝັ້ງເຂົາຮ່າທີ່ຂອງແນ້້ນ້ຳຊຸກລື ໃນໜ່ວງກັບພັກຜົນສຸດລັບປາທີ່ບໍາຮັກປອງ
ພຣະນາທສມເດີຈິພຣະເຈົ້າອູ້ຫ້ວ່າ ໄດ້ທຽງພຣະເກຍມສໍາຮາຍຸກັບທິວທັນອັນດັມຂອງທີ່ຕັ້ງ
ຄືນິ້ນສູານແທ່ງນີ້ແລ້ວຈາກອົກຝັ້ງທີ່ນີ້ຂອງແນ້້ນ້ຳ ສະຖານີທີ່ນີ້ມີໜ້ອເລີ່ມໃນສູານະຄູນຍົກລາງ
ການແພີແພີ່ຄ່າສານຂອງແນ້ປີເສີຕົວ ວິທຍກລັຍແລະ ໂຮງພິມພົມ ທີ່ມີຄວາມໝາຍອຍ່າຍິ່ງຕ່ອງ
ຄະນະຜູ້ແຫ່ນໝາຍສຍາມ ທັນສື່ພິມພົມ ເດວະ ເຟຣັນດ້ ອອພ ອິນເດີຍ ໄດ້ຕື່ພິມພົມເຮືອງຮາວ
ເກີຍກັບການເສດົດຈຳມາປະກັບໃນກຳລັກຕາຂອງພຣະນາທສມເດີຈິພຣະຈຸລຈອມເກລຳໄຈ້ອູ້ຫ້ວ່າ
ຕລອດຈຸນເອກສາຮອືນໆ ອົກມາກຈາກຄວັກໝາຍປຸ່ງ ຕ່ອມາອັນກຸຫະໄດ້ຊ້ອມເນື້ອນັ້ນຝ່າງທີ່ໄໝໃຫ້
ທີ່ຕັ້ງຄືນິ້ນສູານຂອງໝາວເດັມມາກົດກາລາຍເປັນສ່ວນທີ່ນີ້ຂອງອານາຈັກຮັກຖາມນັບແຕ່ນັ້ນ

ภายในอีก 17 นาทีต่อมา รถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษได้นำเสด็จพระราชดำเนินผ่านจันทรคหบดีปีนาวนานิคมของพระรัชท์ที่ตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกเมื่อ ค.ศ. 1673/พ.ศ. 2216 โดยอยู่ห่างจากเยราห์เป็นระยะทาง 22 ไมล์ อังกฤษสืบไปเลบายใจในความใกล้ชิดนี้จนกรุงทั่งโนโปลีย์ได้ออกไปจันทร์พันทาง จันทร์เครี้มแข็งและรุ่งเรืองภายใต้ดูเบลซ์ และถูกทรงหน้าอีกเล็กน้อยในเวลาต่อมาโดยพลเรือเอกสาร “เรื่องราวของพระผักรัชท์ศบุณเม่น้ำเรื่องหนึ่ง ก็คือการแย่งเอาระการได้คืนกลับไปกลับมา” ลงนามสืบต่อกันที่สุดท้ายไปจากเส้าของ “บ้านพักของผู้ปกครองในช่วงเวลาตั้งแต่ ค.ศ. 1794/พ.ศ. 2347 ถึง ค.ศ. 1815/พ.ศ. 2358”

รายงานนิคมแห่งนี้บ่งบอกมีความเป็นผังเส้นอยู่ (ในครรภ์ที่ 1870) โดยมีข้อหลงเหลา “ที่ตั้งกองทัพร” กฎหมายและการเก็บภาษีคุลากากร “อย่างที่กำหนดและตัดสินใจรวมกับว่าผักรัชท์ศบุณมีอำนาจอยู่ในอินเดีย”⁵⁸ เม้มว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมีได้ทรงแกะเขียนจันทร์คร ก์ทรงตรัษฐ์ได้ดีถึงความเสื่อมถอยและอันตรายที่ลดน้อยลงของผักรัชท์ในวงล้อมเล็กๆ ของอังกฤษในอินเดีย

ไกลออกไปอีกเกือบ 1 ไมล์ และภัยในอีก 6 นาทีต่อมา สถานีรถไฟขุกเล็กผ่านไปรวมกับว่าเป็นลากหันนึงในม้วนพิล์มภาพยนตร์แห่งประวัติศาสตร์ที่กำลังหมุนไปอย่างรวดเร็ว

ยกเลี้ยงหันนึงในบรรดาสถานที่แรกๆ ที่ชาวญี่ปุ่นได้เข้าครอบครองทางตอนในของเบงกอล ผู้ครอบครองในตอนแรกเป็นชาวโปรตุเกสและต่อมาก็เป็นชาวอังกฤษ ภายในเวลา 2 ชั่วโมง 27 นาที รถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษได้เดินทางเป็นระยะทางถึง 66 ไมล์ และหยุดพักเป็นเวลา 1 ชั่วโมง (19.27-20.27 น.) ที่เบร์ดวัน อันเป็นที่จัดเตรียมอาหารมื้อค่ำบริการแก่อาคันตุกะชาวสยาม

จากเบร์ดวัน รถไฟได้เคลื่อนไปตามบริเวณแอลางหินแห่งรานีกุนจ์ อันเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้เริ่มต้นกิจการรถไฟสายตะวันออก นั่นคือ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากการธุรกิจการค้าติ่มมือญในพื้นที่นั้น และเส้นทางที่ดีล่องเดินรถสายแรกเป็นเส้นทางจากเยราห์ไปเบร์ดวันที่กันนั้น

คณะของพระเจ้าแผ่นดินสยามค้างคืนที่ 22 มกราคม ในตู้รถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษ

ໃນຕູ້ຮັດໄຟພຣະທີ່ນັ່ງຂບວນພື້ເຄີຍຂອງກາຣຣ໌ໄຟອິນເດີຍສາຍຕະວັນອອກ

ວັນລັງຄາຣທີ່ 23 ມັງກອນ ດ.ສ. 1872/ພ.ສ. 2414

ເວລາປະມານ 6 ໂມງເຫັນ ຮັດໄຟພຣະທີ່ນັ່ງຂບວນພື້ເຄີຍໄດ້ແລ່ນຜ່ານປັດນະທີ່ອູ່
ທາງຜັງໄຕ້ຂອງແມ່ນໍາຄາ ຜົງເຊົ່ວໂຮງວິລເລີຍມ ໂຈນສ ຜູກກ່ອ້ຕ້ຳຮາຊສາມາຄມແທ່ງເອເຊີຍ
(ດ.ສ. 1784-94) ໄດ້ຮັບວ່າເປັນເມືອງປາກູລືບຸຕຸຮ ທີ່ວີ ປາລືໂນຮາ ວັນເປັນທີ່ປະທັບຂອງ
ຊັ້ນດຽວຄົວຕົກສ ພົກກ່ອ້ຕົກສ ທີ່ວີກັບຕົກສ ທີ່ວີກັບຕົກສ ທີ່ວີກັບຕົກສ ທີ່ວີກັບຕົກສ
ຊຸດຄົ້ນກົດຕາມ

ມີກາຈັດພະສູາຮ່າຍອັບເຫັນຄວາຍທີ່ດີນາພອົມເມື່ອຮັດໄຟພິຫຼຸດເປັນເວລາຈີ່ໜ້ວໂມງ
(6.30-7.00 ນ.) ດີນາພອົມເປັນຄ່າຍພັກທຫາຮັກຖຸທີ່ສຳຄັນໃນລະເວກເດີຍກັບປັດນະ
ໃນແຄວັນພິຫາຮ ທີ່ຄວບຄຸມດູແລເສັ້ນທາງບກແລະທາງແມ່ນໍາຈາກກັລກັດຕາໄປເສີ່ງຄອນປອ້ງ
ພວກສືປອຍ (ທຫາພື້ນເມືອງອິນເດີຍ) ໄດ້ກ່ອກກາຈລາຈລົດຕ່ອຕ້ານອັກຖຸທີ່ຄ່າຍພັກທຫາ
ແທ່ງນີ້ເມື່ອວັນທີ 25 ກຣກວາມຄ.ສ. 1857/ພ.ສ. 2400

ຫັ້ງຈາກທີ່ເວລາຜ່ານໄປເອົກ 49 ນາທີ ຮັດໄຟກີແລ່ນຜ່ານອາຮົວຮ້າທ ຜົງອູ່ຄູດຈາກ
ດີນາພອົມໄປ 15 ໂມລ ອາຮົວຮ້າທເປັນສານທີ່ສຳຄັນເກີຍກັບກາຈລາຈລົດແທ່ງໜີ້

ຮັດໄຟພິຫຼຸດພັກທີ່ໂມກຸລ ເສົ່າໄວ ເປັນເວລາ 1 ຫ້ວໂມງ (11.20-12.20 ນ) ແລະໄດ້ມີ
ກາຈັດເຕີບຍິມອາຫານມື້ອໍເຂົ້າໃຫ້ແກ່ອັກຕົກຕຸກະຫວາສຍາມ

ຮັດໄຟພຣະທີ່ນັ່ງຂບວນພື້ເຄີຍໄດ້ມຸ່ງໜ້າຕ່ອໄປຜ່ານຫຼັນາຮ ມີຮ່າປອ້ງ ດັນເຫົ່ວ່າ
ແລະນີ້ ກ່ອນຈະໄດ້ເປີດຫຼຸດໃນອັລລາຍາບັດ ເມື່ອເລີຍຜ່ານນີ້ໄປແລ້ວ ຮັດໄຟໄດ້ແລ່ນ
ບນລະພານໜ້າມແມ່ນໍາຍຸນກ່ອນຈະເຂົ້າໄປເສີ່ງອັລລາຍາບັດໃນຕອນປາຍ ຈາກລະພານທີ່ອູ່
ເຫົ່ວມື້ອໍເນັ້ນຢູ່ມູນທີ່ນີ້ ພຣະເຈົ້າແຜ່ນດີເສຍາມທອດພຣະແນຕຮ້າທີ່ຍາພອັນດາມຂອງ
ແມ່ນໍາຕັກດີສີທີ່ ແລະບົຣເວນທີ່ແມ່ນໍານີ້ໄປປະຈຸບັນແມ່ນໍາອື່ນເອົກ 2 ສາຍ ຄື່ອ ແມ່ນໍາຄາ
ກັບແມ່ນໍ້ສັງສົດ ລໍາທັນແມ່ນໍ້ສາຍຫລັງມີກາຈກລ່ວງຖື່ນໃນຕໍ່ານາຫພປກຮັນຂອງ
ອິນເດີຍວ່າໄມ່ອາຈຈະແລ້ທີ່ໄດ້ ພຣະບາກສມເດີຈພຣະເຈົ້າອູ່ຫວ່າໄດ້ທອດພຣະແນຕຮ້າປ້ອມ
ອັລລາຍາບັດຈາກຮະຍະໄກລເຊັ່ນກັນ

ມີກາຈັດພະຍາກາຫາມື້ອໍກາລາງວັນຄວາຍໃນຮະຫວ່າງເວລາ 25 ນາທີທີ່ຮັດໄຟພິຫຼຸດ
ຄົນ ເມື່ອອັລລາຍາບັດ ຜົງເປັນຄູນຍົກລາງສຳຄັນຂອງກາຈລາຈລໃນອິນເດີຍເມື່ອ ດ.ສ. 1857/

พ.ศ. 2400 อีกเมืองหนึ่ง อังกฤษได้เปลี่ยนแปลงเมืองนี้ให้เป็นฐานทัพทหารที่เข้มแข็ง อันเป็นมาตรการเพื่อป้องกันไว้ก่อน “โดยมีกองกำลังทหารที่ได้รับการฝึกฝนให้เป็น เมืองอาชญากรรมที่ไม่อ่าจะเอาชนะได้”

เวลาประมาณ 18.00 น. รถไฟฟาระที่นั่งขบวนพิเศษได้แล่นผ่านพัฒนาธีรบูร์ ที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับการจลาจลครั้งใหญ่ เพราะเป็นที่ซึ่งกองทัพชาวอินเดียผู้ก่อการกบฏของนานาชาติบ ได้ประจันหน้ากับกองกำลังของอังกฤษภายใต้บัญชาการของเยนรี ยาฟเวอล็อก เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม ค.ศ. 1857 และจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาถึงคอนปอร์ อันเป็นสถานที่เกิดการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 ที่มีชื่อเสียงโด่งดังที่สุด รถไฟหยุดที่สถานีนี้เป็นเวลา 1 ชั่วโมง (20.05-21.05 น.) และมีการจัดถวายพระกระยาหารมื้อค่ำ พันตรีสเลเตน ทหารผ่านศึกจากราชการจลาจลครั้งใหญ่ ได้ถวายงานตามเสด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดการเดินทางด้วย รถไฟนี้ ได้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบถึงความทรงจำของชาติอ่องครามอันร้ายกาจที่ ชาวอินเดียได้ต่อสู้กับชาวอังกฤษในครั้งนั้น

เดลี

วันพุธที่ 24 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

รถไฟฟาระที่นั่งขบวนพิเศษที่เปิดหูดและปล่อยควันไฟมาตลอดทั้งคืน ได้เดินทางมาถึงการีอาบัดเดเชตตุร์ และหยุดพักเป็นเวลา 25 นาที มีการจัดพระสุธารล ชารอบเช้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามและคณะผู้ตามเสด็จ

เดลีอยู่ห่างออกไปเพียง 12 ไมล์ข้างหน้า ณ จุดที่สิ้นสุดการเดินทางส้นๆ ที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงผ่านสองคืนอันยาวนานในคุหน้ำและหนึ่งวัน เต็มๆ ในรถไฟฟาระที่นั่งขบวนพิเศษของการรถไฟอนเดียสายตะวันออกนั้น ได้เสด็จ เป็นระยะทาง 953 ไมล์จากเยาวราชถึงเดลี ผ่านเดินแคนอันอุดมสมบูรณ์ในหัวงคงคาน และมาถึงเดลีนั่งแม่น้ำมุนาในตอนเช้าเมื่อเวลา 7.00 น. ก่อนจะถึงสถานีรถไฟเดลี รถไฟฟาระที่นั่งขบวนพิเศษได้แล่นบนสะพานรถไฟข้ามแม่น้ำมุนา ทำให้อาคันตุกะชาวสยามได้เห็นภาพงามเช้าตรุกขึ้นป้อมแดงในกรุงเดลี พระเจ้าอยู่หัวได้

เสด็จพระราชดำเนินมาท้าไปเพียง 14 ปี จึงพิจารณาหันพบกับผู้ปกครองคนสุดท้ายของจักรวรรดิโมกุล นายชาติ ชาติ ชาฟาร์ ผู้ถูกเนรเทศไปอยู่ที่มณฑลกวายหลัง เหตุการณ์จลาจลเมื่อปี ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 เหลือไว้แต่เพียงเงาที่ค่อยหลอกหลอนอยู่ในป้อมแดงเท่านั้น⁶⁰

“... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามพร้อมทั้งคณะตามเสด็จ ทรงพระเกียลมีราภัยเป็นอย่างมากกับสิ่งแปลกใหม่ที่ได้ทรงพบเห็นระหว่างทางไปเดลี และเวลาอันเที่ยงตรงที่รถไฟไปถึงสถานที่มีเครื่องว่างรับรอง ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับที่ปรากฏอยู่ในตารางการเดินรถที่ได้ติพมพ์ไว้⁶¹ พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิรันดร์ กับการเดินทางด้วยเรือที่รวดเร็วและด้วยการ觀察การรับรองแบบเดียวกับที่ทรงได้รับมา คือ การจัดเตรียมเครื่องว่างวางไว้ในทุกสถานที่มีบริการเครื่องดื่ม ทำให้มีพระราชดำริที่จะวางทางรถไฟในประเทศของพระองค์โดยทันที

ร้อยเอกวอลเลชเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษ ที่ได้นำเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากเยาวราชมาถึงเดลี

ที่สถานีรถไฟเดลีนั้น คณะผู้แทนที่มาด้วยรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประกอบด้วย พันตรี อี.อร์. เบิร์ก เลขาธุการด้านการทหารของอุปราช พันเอกติลลอน เลขาธุการด้านการทหารของผู้บัญชาการทหารแห่งอินเดีย พันเอกแคริลคริอฟ ชาหลวงแห่งเดลี และเจ้าหน้าที่อื่นๆ ทหารของเกียรติยศประกอบด้วยกองร้อยที่ 109 และทหารบางส่วนจากกองทหารปืนยาวเล็กที่ 5 เมื่อเสด็จมาถึงสถานีรถไฟได้มีการยิงสลุตจากป้อมเพื่อวางพระเกียรติ

ลอร์ดนาเปียร์แห่งเม็กดาลา ผู้บัญชาการทหารแห่งอินเดีย ได้รับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่ที่กองบัญชาการค่ายปักติ ซึ่งอยู่ดัดจากเดอะ ริดจ์

ตัวแทนเจ้าหน้าที่ของอังกฤษได้มาร่วมกันที่สถานีรถไฟเดลีเพื่อตามเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะผู้ติดตามเสด็จไปยังค่ายประทับрем ที่ซึ่งเมื่อเร็วๆ นี้เองได้เป็นที่พักของอุปราช และได้ “ถูกตั้งรอไว้เพื่อให้เป็นที่ประทับремของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะผู้ติดตามจำนวนมากของพระองค์”

กระโจมที่ประทับของพระเจ้าอยู่หัวและที่พักของผู้ติดตามเสด็จ กับกระโจมของลอร์ดนาเปียร์แห่งเม็กดาลา ผู้บัญชาการทหารแห่งอินเดีย อยู่ไม่ไกลกันมากนัก

มีการเยี่ยมเมืองอย่างเป็นพิธีการระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับผู้บัญชาการทหาร ท่านผู้บัญชาการทหารได้รับมัดระวังเป็นพิเศษโดยการก้าวหน้า 12 ก้าวเพื่อรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินยังกรุงโรมที่ประทับ มาตรการพิเศษนี้เกิดขึ้นเนื่องจากชาวสยามรู้สึกว่าคือที่อุปราชมีได้ก้าวลงบันไดมา 7 ขั้นเพื่อรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ ทำเนียบรัฐบาลในกัลกัตตา

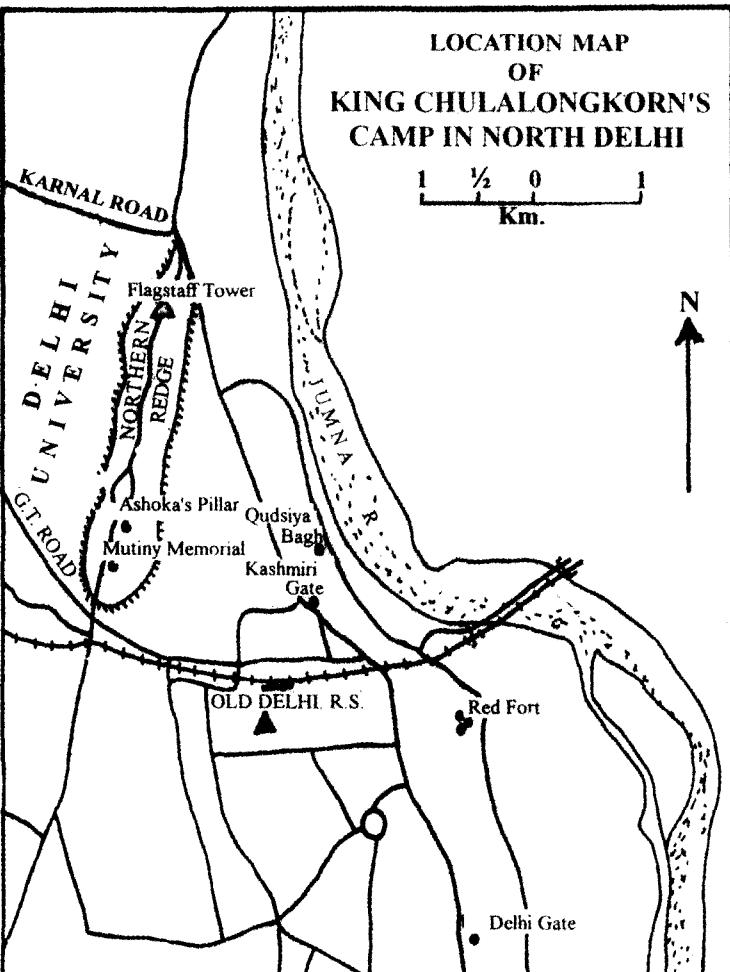
เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสยามได้เสด็จมาถึงกรุงโรมที่ประทับแรมแล้ว บรรดาคน眷属แห่งกษัตริย์ก็พากันออกไปและรออยู่ด้านนอกประมาณ 2-3 นาที จากนั้นหัวหน้าคณะได้ไปเข้าเฝ้าอีกครั้งหนึ่งเพื่อสอบถามเกี่ยวกับพระราชานามมัยแทนลอร์ดนาเปียร์ “พระเจ้าแผ่นดินตรัสตอบว่าทรงยินดีเป็นอย่างยิ่งที่จะตรัสร่วมกับทรงมีพระราชานามมัยดียิ่ง และทรงหวังว่าลอร์ดนาเปียร์คงจะเป็นเช่นเดียวกัน”

ต่อจากนั้นคณะผู้แทนได้ดำเนินการต่อไป โดยนำผู้บัญชาการทหารมาเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการมาเยือนตามปกติ ต่อจากนั้นผู้บัญชาการทหารได้มารถิงกรุงโรมพลับพาที่ประทับพร้อมกับคณะทำงานทั้งหมดซึ่งรวมถึง พันเอกบีเชอร์ ผู้บังคับบัญชาที่เดลี และพันเอกเมอร์เลย์กับพันเอกแซนกิน ผู้บัญชาการทหารและคณะนั่งอยู่ทางเบื้องขวาของพระเจ้าอยู่หัว และคณะผู้ต้ามเสด็จอยู่ทางเบื้องซ้ายของพระองค์ หลังจากที่ได้สบทนาอยู่ประมาณ 2-3 นาที (ซึ่งลอร์ดนาเปียร์ได้ทูลถามว่าพระองค์จะเสด็จไปกุศลหรือไม่ แต่เมื่อได้ทรงให้คำตอบที่แน่นอน หากทรงถามว่ากรุงโรมหลังไหกและพาหนะชนิดใดจะสามารถหาได้ และแจ้งให้ได้ทราบว่าพระองค์และผู้ต้ามเสด็จคุณเคยกับการซื้อขายเพียงอย่างเดียวเท่านั้น) บรรดานายทหารจำนวนมาก “ที่มาบังคับลอร์ดนาเปียร์ได้รับการเบิกตัวให้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยพันเอกดิลอนผู้เป็นเลขานุการฝ่ายทหาร หลังจากนั้น มร.น็อกซ์ งงสุลใหญ่ได้แนะนำคณะผู้ต้ามเสด็จแก่ผู้บัญชาการทหารแล้วพระเจ้าแผ่นดินได้เสด็จออกไปส่งลอร์ดนาเปียร์ไปถึงประตูกรุงโรมและการเสด็จออกชุมนุม ก็เป็นอันยุติ ต่อมาก็ได้มีคำถามขึ้นว่าจะต้องเสด็จไปเยี่ยมตลาดเมื่อไร จึงได้กำหนดให้เป็นอีก 2 ชั่วโมงข้างหน้า เนื่องจากมีพระราชประสงค์ที่จะเปลี่ยนฉลองพระองค์และเสวยพระกระยาหารเช้า (ซึ่งข้าพเจ้าเสียใจที่ได้ยินมาว่าอาหารนั้นແย়মากจนกระทั่งไม่สามารถจะเสวยได้) กับทรงพระโสดมวนตามพระราชอธิราชด้วย

LOCATION MAP
OF
KING CHULALONGKORN'S
CAMP IN NORTH DELHI

1 $\frac{1}{2}$ 0 1
Km.

▲ Old Delhi Railway Station where King Chulalongkorn Landed in the morning of Wednesday the 24th January, 1872.

△ Flagstaff Tower behind which stood Lord Mayo's Camp. In this Camp King Chulalongkorn stayed on the 24th, 25th and 29th January, 1872.

ແພນີ້ແລດງສານທີ່ປະກັບແຮມ
ຂອງພຣະບາທສົມເຕີຈພຣະຈຸດອມເກົ້າເຈົ້າຢູ່ຫຼວກຄອນແທນີ້ຂອງເມືອງເດລີ

ดังนั้น เมื่อเวลา 11.00 น. เมื่อได้ทรงปฏิบัติตามพระราชประสุกค์หั้งหมดยกเว้นเรื่องพระภาราหารเช้า คณะตัวแทนผู้บัญชาการทหารจึงมานำเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมตอบผู้บัญชาการทหาร เมื่อได้เสด็จพระราชดำเนินมาถึง ลอร์ดนาเบียร์ได้เดินก้าวออกจากประตูกราะโรมของเขางานวน 12 ก้าวเพื่อค่อยรับเสด็จ (เพื่อหลีกเลี่ยงความผิดพลาดหรือข้ออกเกียงใดๆ ข้าพเจ้าต้องกล่าวอ้างว่าลอร์ดนาเบียร์เป็นผู้กำหนดจำนวนก้าวนี้ขึ้นมาเอง) ในกรณีเสด็จมาเยี่ยมเบဉการตอบแทนนี้ คณะผู้ตัวมาสเต็จของพระองค์นั่งอยู่ทางฝั่งขวาผู้บัญชาการทหารและคณะของผู้บัญชาการทหารนั่งอยู่ทางฝั่งซ้าย ...จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จกลับและได้รับการถวายพระเกียรติตั้งเดิมโดยการก้าวน้ำหน้าไปก่อน 12 ก้าว และเมื่อคณะผู้แทนชุดเดิมทำหน้าที่อวรักษางานเสด็จกลับไปยังกระโรมที่ประทับ⁶²

ในตอนเย็น หลังจากป่ายสีโมงเล็กน้อย ลมพายุ ฝนที่ตกหนักและลูกเห็บปัดมีผลกระทบต่ออากาศของเดลี ทำให้ชาวสยามต้องเจอกับสภาพอากาศที่เย็นเป็นพิเศษ⁶³

ท่ามกลางลักษณะอากาศที่หนาวเย็นเช่นนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ประทับแรมพร้อมด้วยคณะผู้ตัวมาสเต็จที่ต้านหลังลันแข๊เดลี หรือ เดอวิริดจ์ อันเป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นประจักษ์พยานของการสู้รบที่ดุเดือดที่สุดในปี ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 ระหว่างอังกฤษกับกองทหารอินเดียที่ก่อการกบฏ

เดลี

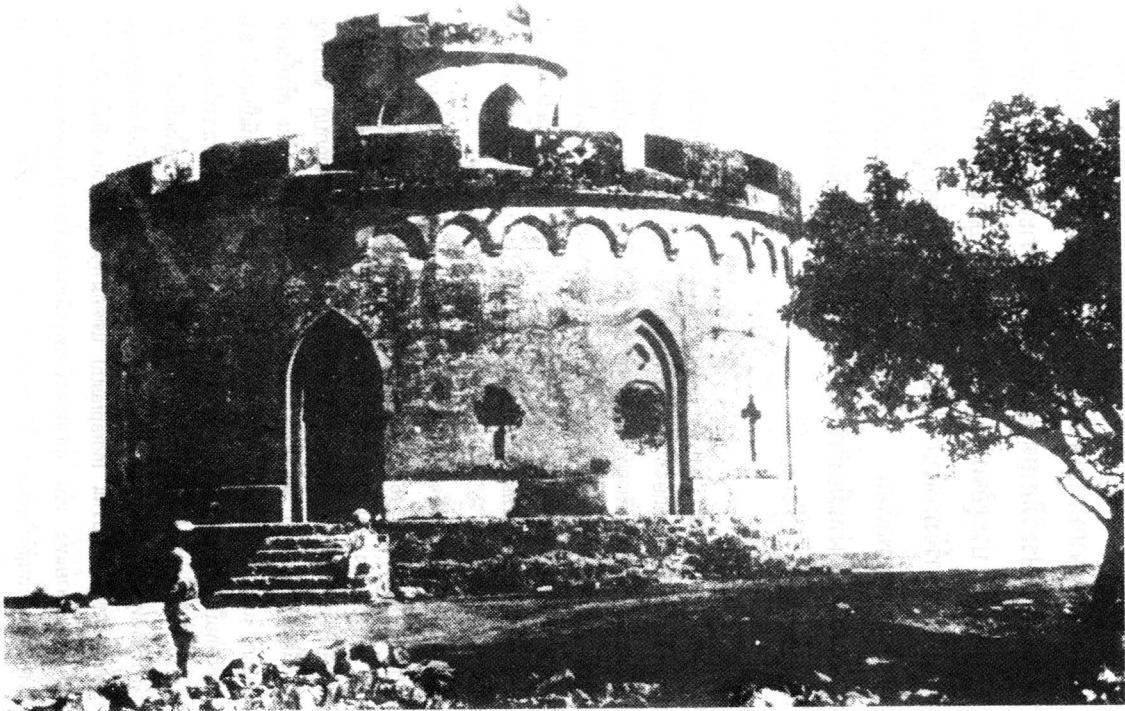
วันพฤหัสบดีที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1872 / พ.ศ. 2414

ไม่มีข้อมูล

เดลี

วันศุกร์ที่ 26 มกราคม ค.ศ. 1872 / พ.ศ. 2414

จากที่ประทับนอร์ธเทิร์น ริดจ์ บริเวณด้านหลังหอคอยเสาธง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้เสด็จออกไปยังกุฎับพร้อมกับผู้ตัวมาสเต็จบางส่วน⁶⁴ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทดสอบพระเนตรจากปฏิการประลองยุทธหรือการฝึกซ้อมรบ

หอคอยเสียง : บริเวณไก่ล้อเคียงกับอาคารหลังนี้เป็นที่ตั้งของกระโนมที่ประทับแรม^๑
ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่างที่ประทับอยู่ในเมืองเดลี

ที่เริ่มต้นเมื่อสัปดาห์แรกของเดือนตุลาคมเมื่อปี 1857 เป็นอุปราชแห่งอินเดีย การเดินทางจากหอคอยเสียงไปยังกุฎีโดยรถม้าเป็นระยะทางไกล ได้พาเอา academia นักภาษาไทยเดินทางจากปลายเหนือสุดของเมืองไปจนเกือบจะถึงตอนใต้สุด นับเป็นการเดินทางผ่านประวัติศาสตร์ของอินเดีย เพราะต้องผ่านประทุกคัมภีร์ ป้อมแดง ตลาดจันดันนี ประทุอัลเมรี พิธุชาห์ค็อกตลา บุราณากีลา สุสานของ จักรพรรดิทมายุน ชาฟดาร์จัมหาราสา ไฮซ์คาช และในท้ายที่สุดกุฎีกับเมืองราลี โดยริมต้นจากเส้นแบ่งเขตพรมแดน^{*} ทางตอนเหนือของเดลีที่อังกฤษเป็นผู้กำหนด คณะของพระเจ้าแผ่นดินได้ผ่านเมืองที่ก่อตั้งขึ้นในกรุงเดลีโดยต่อเนื่องกัน อย่างน้อย 6 เมือง^{**} ในระยะเวลา 500 ปีที่ผ่านมา⁶⁵

* เทศกาลนี้จลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 ได้ทำให้เกิดความหวาดกลัวและการแบ่งแยกทางเชื้อชาติอย่าง ชัดเจนภายใต้ประทศอินเดีย รัฐบาลอังกฤษจึงกำหนดเขตพื้นที่ใหม่เมืองสำหรับคนผิวขาวโดยแยกจากเรียกว่า Civil Lines ที่ซึ่งมีความเที่ยวนี้อิงกับบริเวณที่พักของทหาร ภายในเขตนี้ได้มีการตัดถนนที่ไม่ทางแท้และ ปลูกต้นไม้ตลอดแนว มีการสร้างอาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยโดยเฉพาะของชาวโปรตุเกสที่เป็นเจ้าของนิคม อาทิ ที่ทำการรัฐบาล สมอสรและสมาคมต่างๆ สามาปีโล โบส์ ร้านค้าต่างๆ ที่มา: Barbara D. Metcalf, and Thomas R. Metcalf, *A Concise History of India*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2002) p. 107-8.

* เมืองหลวงอย่างน้อย 6 เมืองที่เสต์จัม คือ Shahjahanabad เมืองที่ 7 ที่สร้างโดยชาห์เจชัน ผู้ย้ายเมืองหลวงมาจากอัครา เมื่อ ค.ศ. 1638/พ.ศ. 2181 ทรงสร้างป้อมแดงใหม่อนันบัมแดงที่อัครารามทั้งประทุต่างๆ โดยรอบเมือง เช่น ประทุกัมภีรี เป็นประทุ 2 ชั้นเพียงแห่งเดียวที่มีความสำคัญ ในระหว่างการจลาจลครั้งใหญ่ เมืองจากอังกฤษใช้เป็นทางเข้าเพื่อป้องกันตัวเมืองจากภัย จึงปราကู ร่องรอยเลี้ยงหายอันเนื่องมาจากการสรุบ ล้วนประทุจัมเวรีเป็นประทุที่เสียหายเพียงเล็กน้อย สร้างขึ้นจาก วัสดุที่ได้มาจากการเมืองท่า และได้ชื่อนี้เพราะเป็นประทุที่เปิดไปสู่เมืองอัลเมอร์ ตลาดจันดันนีเป็นศูนย์กลาง เมืองในสมัยของชาห์เจชันเป็นย่านทรายเครื่องเงินที่เมืองพิธุชาห์ค็อกตลาเป็นป้อมที่อยู่ภายใต้พระราชวังของเมือง Firuzabad เมืองที่ 5 ที่ได้คันพับสถาหินของพระเจ้าอโศก บุราณากีลาหรือป้อมเก่าอยู่ในเมืองที่ 6 คือ Dinpanah ของจักรพรรดิทมายุน ป้อมเก่าที่เริ่มสร้างโดย Sher Shah Suri ผู้ย้ายชิงบัลลังก์ของทมายุน (ที่อันว่าสร้างบนฐานหินเดิมของเมืองโบราณ Indraprastha) แต่ต่อมากษัตริย์ได้กักมาตั้งคึมนาได้ ในเมืองนี้มีสุสานที่คงตามหลาຍแห่ง เช่น สุสานของจักรพรรดิทมายุนที่สร้างโดยพระมเหศี เป็น สถาปัตยกรรมอันงดงามขนาดใหญ่ที่เป็นต้นแบบให้กับหอคอยมหातม สถาปัตยศิลปะแบบนี้ของสุสานชาฟดาร์จัมที่สร้างตามแบบอย่าง ของสุสานทมายุน โดยประสานกับศิลปะแบบเบอร์เซียเพื่ออุทิศให้แก่ชุมชนชาวที่อยู่ที่อาณาเขต ที่รู้จักกันในชื่อชาฟดาร์จัม เนื่องจากสุสานแห่งนี้มีมลพิคิ จึงมีโรงเรียนสอนศาสนา (ชาฟดาร์จัม มาหาราสา) อยู่ด้วย สุสานไฮซ์คาสน์เป็นบริเวณอ่างเก็บน้ำของเมือง Siri ซึ่งเป็นเมืองหลวงแห่งที่ 2 ส่วนที่กุฎีปั้นนี้

ເດລີ/ກູດຕັບ

ວັນສາງທີ 27 ມកຣາມ ດ.ສ. 1872/ພ.ສ. 2414

“ວັນສາງໄດ້ຮູ່ແຈ້ງເຫັນອຍ່າງຈົດຈ້າແລະອບອຸ່ນ” ຈາກສຸດທ້າຍຂອງການປະລອງຍຸທົ
ຈໍາລອງຈະມີຂຶ້ນ ດັນ ຕຳບັນທຶກຢູ່ໄກລ໌ເຄີຍກັບກູດຕັບໃນເດລີໄຕ້ ດັ່ງນັ້ນພະບາຫສມເດືອງ
ພຣະເຈົ້າອຸ່ຫ້ວ່າແໜ່ງກຽງສຍາມຈຶ່ງໄດ້ເສົດຈຳມາດຶງເມື່ອວັນກ່ອນ “ແຜນການດຳເນີນໄປອຍ່າງ
ເປັນທາງການ ການດຳເນີນກະລຸງຍຸທົມີໄດ້ຄູກປຸລ່ອຍໃຫ້ບຽດແມ່ທັພຂອງແຕ່ລະກອງພລໄດ້
ປົງປົນຕິການໃຫ້ລຸລ່ວງໄປຕາມທີ່ພວກເຂົາປະກາດ ແຕ່ວ່າມີການຕີ່ຮົມແຜນການສູ່ຮັບກາຍໃຕ້
ຄໍາລັ້ງໂດຍຕຽບຂອງຜູ້ບັນຫາກາທ່າງ”

“ພລເອກແມ່ນເມືອງໂດຄູກກຳທັນດໄທເປັນຜູ້ຄົວຄອງແນວທັນທີ່ເຂັ້ມແຂງ
ຮະຫວ່າງໜາກປັກທັກພ້າທີ່ມາລິກປະກາທີ່ປົກກະບຸກປະກາທີ່ມາຫຼັມທາສັດປະປະ⁶⁶ ທາງປົກກະບຸກ
ກອງທັພຂອງເຂົາເປັນແຕ່ເພີ່ງໂຄຮ່າລວມໆ ເຖິງນັ້ນ ກລາວຄົວ ໄດ້ສມຸດຕື່ໄທຄົນຈຳນວນ
ເຖິງນັ້ນແກນທ່າຍ 1 ກຣມ ແລະຈຳນວນທ່ານີ້ແກນທ່າຍ 1 ກອງພລ ແລະປັນໄທໝູ່ທີ່ເຂົ້າ
ປະຈຳທີ່ຕັ້ງ 1 ກຣນອກ ຈະເທັກປັນໄທໝູ່ 6 ກຣນອກ ໄດ້ມີກາຣເລືອກພື້ນທີ່ທີ່ມີນັກ
ທີ່ສຸດລໍາຮ້ວບປັນໄທໝູ່ເທົ່ານີ້ໄວ້ກ່ອນແລ້ວ ອັນທີ່ຈົງກອງທັກທີ່ເປັນເພີ່ງໂຄຮ່າລວມໆ ນີ້ໄດ້
ເຂົ້າຍຸ່ນທີ່ມີນັກທີ່ພູດໄດ້ວ່າຈະທຳການຕ່ວອລູກກອງກຳລັງໃດໆ ທີ່ມີຄວາມແໜຶງແກ່ງວ່າເທົ່າເຫັນມ
ກັນໄດ້ ກອງກຳລັງຝ່າຍເຂົ້າໂຈມຕີກາຍໃດກໍານົດການດ້ວຍຕາມເອງຂອງລອວົດນາເປົ່າຍົວ
ໄດ້ຊູ່ມຸນພລກັນໃນບີຣີເວນທີ່ຈະຮັບແທ່ງໜຶ່ງ ຊຶ່ງຄຸນຈາກເມທີ່ຈະຮັບລົງທຶນໄດ້ຕັດ
ຜ່ານເດອະ ວິດຈີ່ ທີ່ຂໍຍາອອກມາຈາກມາລິກປະຈຳນັກໂກບຈະເປັນເສັ້ນຕຽບເປັນຮະຍະທາງ
ທລາຍໄມ້ລື່ມໄປຢັງຕອນໃຕ້

ການແປຣຂບວນມີລັກຜະນະງ່າຍໆ ແລະມີໄດ້ແຜກວ້າງອອກໄປໜ້າລາຍໄນ້ລົນອກຊັນບັທ

ກູດຕັບມິນວັນທີ່ອຸ່ນ ເນື້ອງຫລວງແຮກຂອງເດລີ ສີລີ Lal Kot ອັນມີປະກາລົມຮອບທີ່ສ້າງໂດຍຮາຫນຸຕົກແໜ່ງ
ໂດມາຮ ຜົ່ງໃນສັນຍາທັງມີກາຣ່າຍປາກກອກໄປເປັນ Quila Rai Pithora (ຝົ່ງຜູ້ເກີຍແນ້ນເປັນອົກເມືອງໜຶ່ງ
ຕ່າງໆທາງ) ແລະທ່າງຈາກກູດຕັບມິນໄວ້ໄປທາງຕ້າແທວັນອອກປະມານ 10 ໂມ່ລົດ ກົຈ່າພັບເມືອງຫລວງແທ່ງທີ່ 3 ຄື່ອ
Tughlakabad

ທີ່ມາ: <http://www.travelmasti.com/domestic/delhi/placetosee.htm>, http://www.allindiatourtravel.com/hot_spot/delhi/, <http://www.goindiago.com/travel/ststes/delhi.htm>,
<http://www.bharatekkhoj.com/state%20%20india/delhi/>

ทำให้ได้รับความชื่นชมจากบรรดาผู้ที่คุยชุม ซึ่งสามารถจะได้เห็นภาพสงเคราะห์ในโลกใบเดียวความพยายามเพียงเล็กน้อย กองกำลังฝ่ายเข้าโจมตีเคลื่อนที่ขึ้นไปตามสันเขา (เดอะ ริดจ์) เพื่อที่จะโอบลับปีกขวาของฝ่ายคัครูที่ตั้งรับอยู่บนมาลิกปูระพื้นดินแข็งมากกว่ากับหินและชุกระล้ำหัวกองปืนใหญ่ แต่บรรดาทหารปืนใหญ่ที่มีความองอาจอย่างมากก็สามารถรุกให้ผ่านพ้นไปได้ ทั้งๆ ที่เป็นสนามที่แย่มากจริงๆ ... ขณะที่กำลังขึ้นถึงเดอะ ริดจ์ นั้น เป็นการตอบโดยใช้ปืนใหญ่เป็นอาวุธหลัก ได้มีการห้ามปืนใหญ่แต่ละกองเข้าประจำแนวจนติดต่อ กันประسانกันแล้ว ปืนใหญ่ 24 กระบอก จึงระดมยิงที่มั่นของฝ่ายตรงกันข้าม ได้ลมมุติว่ามาลิกปูระถูกโอบล้อม และด้วยเหตุนั้น นายพลเม็คเอมอร์โอดึงเครื่องกลำลงปีกขวาของเขาระยะหักกลับไปยังมหาสัծปูระ เข้ายึดที่มั่นอันดงงามตรงนั้น ... หากว่ามีเวลาพอ ... ปฏิบัติการคงจะดำเนินต่อไปโดยความพยายามที่จะโอบปีกข้างที่กล้าหาญของนายพลและหันปืนของเขามายิงกราดเข้าใส่ แต่นี่เมื่อเวลาไม่พอ ตอนบ่ายยังคึกคานต่อไปแลวยังต้องมีการเดินสวนสนาม ดังนั้น จึงมีเสียงดังขึ้นมาว่า “หยุดยิง” ... ทั้งหมดมีความเห็นตรงกันว่าเรามีวันฝึกภาคสนามที่ดีมาก และว่า “ฝ่ายรุก” กับ “ฝ่ายรับ” ต่างก็ได้มีการวางแผนและทำให้สำเร็จได้เป็นอย่างดี และว่าได้มีการแสดงให้เห็นถึงการเป็นแม่ทัพที่ดีและการเคลื่อนไหวที่วงศิริราชเร็ว ...

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามเสด็จพระราชดำเนินเข้ามาถึงสถานที่ปฏิบัติการแต่เช้าตรุ่น โดยประทับในภูบันหลังช้างอันงามสง่าที่เป็นของอุปราชชาญเจ้าเชื่อว่า กฎบัตร ที่จัดทำอย่างประณีตตั้งตระหง่านด้วยเงินและทอง เป็นงานฝีมือของบริษัทแฮมิลตันและคณและแห่งกัลกัตตา เครื่องประดับบนตัวสัตว์ที่ทำจากผ้าสีทองและผ้าสีแดงสดเป็นสีที่ “ทรูหารดงมหากา แดงเจ้าสัตว์ที่สูงศักดิ์กับ “ทรัพย์สมบัติ” ของมัน ก็มีคุณค่าคู่ควรกับการเป็นช้างทรงทุกประการชั้นกัน พระเจ้าแผ่นดินเป็นชาญหนุ่มที่ดูเยาว์วัยมาก สูงปานกลาง รูปร่างแบบบาง และมีสีหน้าท่าทางเป็นพวงมองโกล แต่งกายในชุดธรรมชาติ สวมหมวกเก้าปีม้าลักษณะลีขิ化และ ... ถุงเท้ายาวห้อยจากนแนงแกะ นอกจากพระองค์แล้ว พันเอกชา渥อร์สัญญาที่ลอร์ดนาเปียร์ขอร้องให้ทำหน้าที่ถวายงานตามเสด็จในเวลากลางวันก็นั่งบนภูบันหลังนั่งด้วย ช้างทรงของพระเจ้าแผ่นดินถูกติดตามโดยช้างอีก 8 ช้าง ที่เป็นพาหนะของพระราชนครและ

ขุนนางแห่งราชสำนักสยามที่ตามสืบต่อ ...

บรรดาผู้ดีชั้นสูงชาวสยามเหล่านี้ได้มีความมั่กໃหญี่ไปสูงที่จะแสดงว่าตนนี้ ความสามารถในการขึ้นม้าอันส่งงามแต่ประการใด พากษาขอให้จัดหาเพียงม้าขนาดเล็กเท่านั้น และต้องเป็นม้าขนาดเล็กที่ใช่ของด้วย เพื่อพำพากษาเข้าไปในสมรภูมิ การลงจากหลังห้างเพื่อการขึ้นมาแก้เกิดชั้นอย่างรวดเร็วที่ด้านหน้ากระโจมพักของข้าพเจ้า ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงมองเห็นคณะของพระเจ้าแผ่นดินได้อย่างดีมาก ม้าขนาดเล็กและใหญ่จำนวนหนึ่งถูกนำมาร่วมกันโดยกระบวนการขออย่างลึกซับจากกองพลน้อย ต่างๆ และผลก็คือ การรวมกลุ่มที่แปลงประลาดามากของม้าขนาดเล็กสำหรับผู้ชั้นตัวเล็กๆ ในไม่ช้าพระเจ้าแผ่นดินก็ประทับบนอาสนะแล้วแต่เดียวกับเจ้าพระยาภานุวงค์ เสนนาบดีต่างประเทศของพระองค์ แต่ท่าว่างที่ม้าอัมมีคั้กคีที่เสนานบดีได้รับอาจจะภูมิใจที่ได้รับเกียรติ จึงได้เริ่มแก่ว่างทางที่ท่าให้ในเมืองจีว่าเป็นการโ้อวดหรือเพื่อจัดความรำคาญจากเมลังวัน ไม่ว่าเจ้าสัตว์ตัวนี้จะมีความมีรู้สึกอย่างไร มันได้ทำให้เกิดความสัมสัยขึ้นในใจของเสนานบดีต่างประเทศ ผู้ที่เอาจริงข้างหนึ่งยึดไว้กับปุ่มบนอาสนะและอึกข้างหนึ่งคัวแแพงคอกม้าได้อย่างแน่น แล้วร้องหาความช่วยเหลืออย่างจริงจัง บรรดาคนรับใช้ลับไปข้างหน้าโดยทันทีและช่วยให้ท่านลงจากม้า เจ้าสัตว์ที่กัดแกร่งทางตัวนั้นถูกจูงออกไป เอาเจ้าตัวใหม่ที่มีทางลับหน้ากว่า ท่าทางซึ่งมองแล้วจะจักกาลเทศะเป็นอย่างดียิ่งเข้ามาแทนที่ จากนั้น ขบวนคนเข้าม้าเหล่านี้ก็ได้ออกเดินทางไปชมการสรุบ ข้าพเจ้าได้เห็นคนเชื้อม้าที่ส่งงามหลายครั้งในวันนั้น ในครั้งหนึ่ง ดูเหมือนจะเป็นการ “ติด” อยู่ในพื้นที่จำกัดของชนบทแห่งหนึ่งที่ไม่น่าภิรมย์นัก และอีกครั้งตรงนี้ยังของทหารม้าปืนใหญ่ของเชอร์วิลเลียม แมมิลตัน ที่แบ่งเขตโดยหลุมเพาะกับหثارปืนใหญ่ของฝ่ายตรงกันข้าม และความน่าสนใจจัดอยู่ที่ตัวนี้เป็นคนที่ไม่เคยมีความสุขทั้งที่สำคัญไม่น้อยเกิดขึ้นตอนมื้อกลางวัน *ticca ghari* ได้ถูกนำเข้าไปในสนามเมื่อการสรุบยุติลง และในทันใดนี้เอง ก็มีการพูดกันเข้าไปที่ *ghari* นี้ และเพียงชั่วขณะเดียวคณะของพระเจ้าแผ่นดินก็ได้แย่งชิง *ghari* มาในกริยาที่นาพิศวงอย่างที่สุดของทั้งหมดถูกนำมายกินและดื่ม เท่าที่ข้าพเจ้าได้เห็นนั้น ของกินมีขั้นบากับสัมเป็นหลัก ส่วนเครื่องดื่มคือคลาร์ต [ไวน์แดง] ของทั้งหมดนี้หายไปอย่างรวดเร็ว ก่อนการจูงของผู้บุกรุกที่ทิวโถย หากยังมีเศษอยู่หลังเหลืออยู่ก็จะถูกเก็บ

ใส่กระเปาโดยทันที นั่นแสดงให้เห็นว่าค่ายซ้อมรบได้สอนบทเรียนที่ดีเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับคุณภาพทางการทหารให้แก่ราชสำนักสยาม คือ จะต้องมีเสบียงให้พร้อมอยู่ในเมืองเสมอ

เมื่อได้รับความพึงพอใจจากความกระหายทิวแล้ว กองทหารหั้งหมด คือ เหล้าปืนใหญ่ ทหารม้าและทหารราบ ต่างก็พากันตั้งแผลรวมตัวกันและประจำที่อยู่บนที่รบทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของมหาลัศดปุระ เตรียมการที่จะเดินແigateสวนสนนาม และนั่นช่างเป็นนาพท์เกรียงไกรยิ่ง ตั้ง เช่น ที่ข้าพเจ้าได้ส่งโกรเลขึงท่าน ว่าการเดินสวนสนนามเป็นเช่นไร

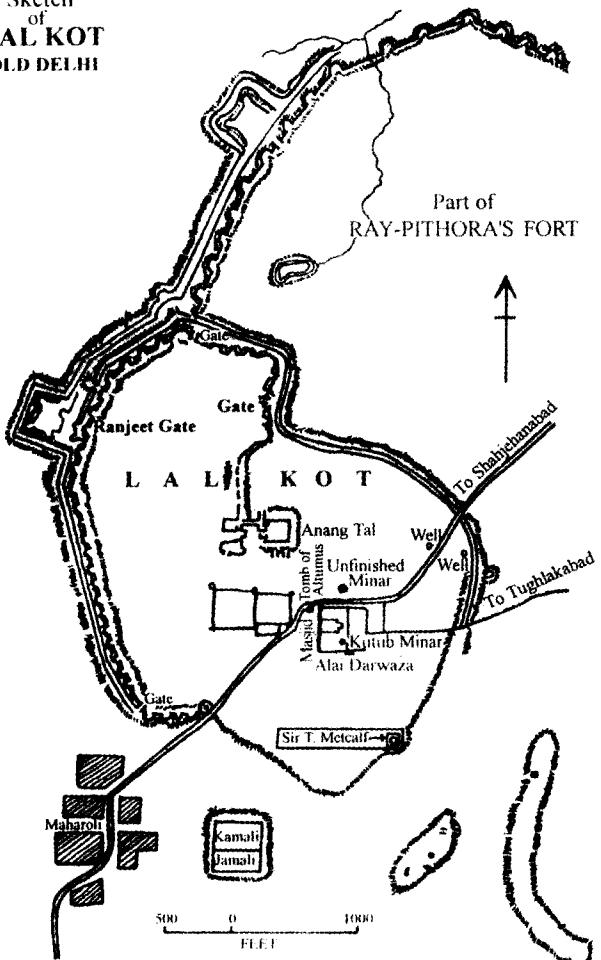
“เป็นนาพท์ดามอย่างเดียว กันที่ล้อร์ดเมโย่ได้ปรากฏตัวเป็นประธาน ชื่่อด้วยความอย่างกลมกลืนเข้าไปในภาพเหตุการณ์ที่ข้าพเจ้ากำลังเขียนถึง” การแสดง อันยิ่งใหญ่ไม่ได้ปรากฏขึ้นบ่อยนัก “ที่จะได้เห็นกองทหารอังกฤษเดินสวนสนนาม ต่อพระพักตร์พระเจ้าแผ่นดินสยาม ในสมรภูมิที่เมืองล้อร์ดโกลลัมหาราษฎร์ ใกล้กับมหาลัศดปุระ กองทหารจัดແigateได้อย่างส่งงามและผ่านไปได้อย่างสม่ำเสมอและถูกต้องไม่มีผิดพลาด ดูประหนึ่งว่าพวกเข้าไปชื่อแม้สายพันธุ์ดีมาจากการค้นเรือ * หรือว่าส่งทหารไปฝึกถึง อัลเดอซอร์ต ** กันเลยที่เดียว จำนวนทหารลดลงไปบ้าง เพราะต้องถอนกำลัง กองพลจากอัมพาราไปปราบปรามพวกรกษา แต่มีการแสดงเกี่ยวกับปืนใหญ่ ดาบ และปืนคาบศิลป์อย่างเพียงพอที่จะทำให้พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงรู้สึกอัศจรรย์ใจ นอกจากพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ยังมีเจ้าผู้ครองแคว้นชาวพื้นเมืองคนอื่นๆ ในสนนาม อีกด้วย คนที่สำคัญที่สุด คือ มหาราชาแห่งวิเชียรนครรัม ผู้แต่งกายอย่างงามและ มีรสนิยมและเป็นผู้ที่มีม้าได้อย่างส่งงาม พระองค์และกุமารราชานุ้ยเป็นโอลร์สท์ได้รับ ความนิยม ได้รับเดินทางกลับมาจากการค้นตัว (เป็นที่ชื่อพวกราเดินทางออกจากค่าย ที่เดลีไปพร้อมกับคณะของล้อร์ดเมโย่) เพื่อเป็นพยานของปฏิบัติการ ณ ค่ายที่ เมห์ราวลี⁶⁷

* Curragh เป็นชื่อที่รูปในเขตป่าครอคิลเดอเร (Kildere) ในประเทศสาธารณรัฐไอร์แลนด์ ที่มีชื่อเลี้ยงในการผสมม้าแข่ง และมีการจัดแข่งม้าชิงวัยการปีของไอริชเมืองจ่าทุกปี ที่มา: David Munro, ed., *Dictionary of the World*, (Avon, Oxford University Press, 1995), p. 167.

** Aldershot เป็นชื่อเมืองในเขตป่าครองแคมไชร์ (Hampshire) ทางตอนใต้ของประเทศอังกฤษ เป็นฐานที่ตั้งค่ายฝึกอบรมทหารก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 1854/พ.ศ. 2397 ที่มา: เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

Sketch
of
LAL KOT
OLD DELHI

Source Alexander Cunningham, *Archaeological Report*, Volume I, 1871

ภาพร่างของหงส์รัตน์ ก็อต ในเมืองเก่าของเดลี บ้านพักของเซอร์ ที. เม็ตคัลฟ์ ใกล้กับบุตมินาร์ ที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสวยพระกระยาหารมื้อค่ำ ร่วมกับลอร์ดนาเปียร์แห่งเม็คคอล่า และเด็นนาเปียร์ เมื่อวันเสาร์ที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2414

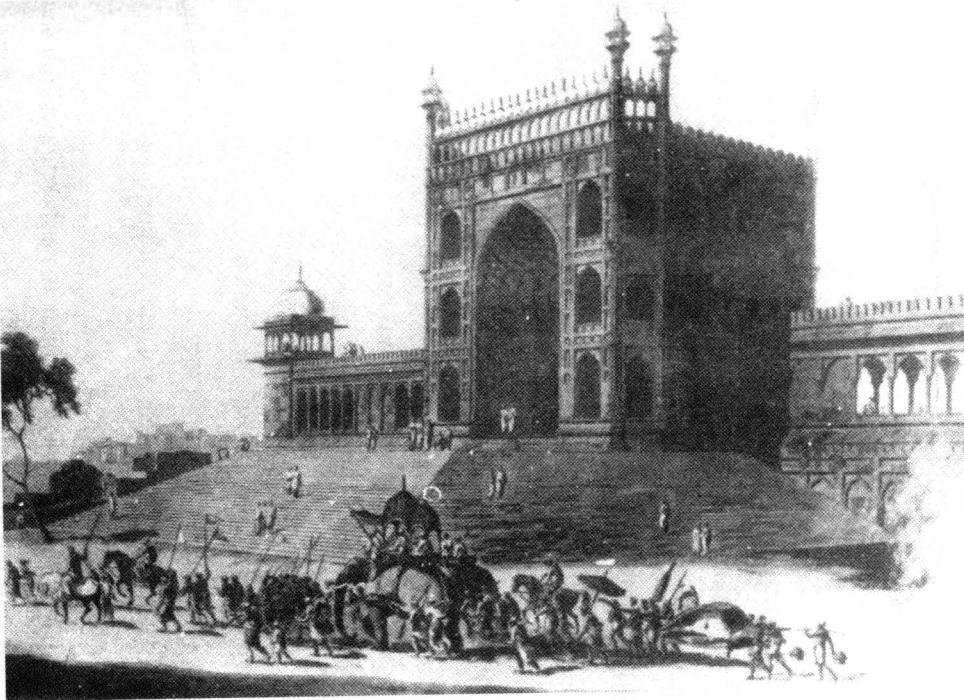
ในจิตใจของชาวสยามนั้น การเดินสวนสนามเป็น “ภาพที่บอกเล่าเรื่องราว ต่างๆ ได้มากที่สุดเท่าที่ได้มีการนำเสนอต่อพวกรเขานับตั้งแต่มาถึงประเทศอินเดีย และได้ทำให้เห็นความชื่นชมอย่างจริงใจแท้จริงของพวกรเข้า”⁶⁸

ตอนเย็น

“ในเย็นวันเดียว กัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสวยพระกระยาหารมื้อค่ำ ที่ค่าย พร้อมกับลอร์ดและเดิ้นนาเบียร์ที่บ้านแม็ตคาลฟ์ ซึ่งในอดีตเคยเป็นสุสาน และ บังครั้งบางคราวเดิ้นนาเบียร์ก็ใช้เป็นที่พักแรมระหว่างการปฏิบัติการภาคสนามใน บริเวณใกล้เคียงกับกูตับ⁶⁹ แรกที่ได้รับเชิญในโอกาสนี้รวมถึงลอร์ดและเดิ้น แบลนด์ฟอร์ด ลอร์ดมาร์ก เคอร์ นายพลเม็คเมอร์ตี้ นายพลสูเซ พันเอกเชซีเกอร์ เป็นต้น”⁷⁰

เมื่อคืนที่ 26 มกราคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ประทับ ค้างแรมภายในกระโจมที่กางไว้ใน “หมู่มี” ใกล้กับหมู่บ้านแห่งเมืองรัวลีในบริเวณ ของกูตับปามินาร์ พระกระยาหารมื้อค่ำที่บ้านแม็ตคาลฟันน์ แท้จริงแล้ว เมื่ออาหารเย็น ที่อยู่เบื้องล่างของหอคอยกูตับปามินาร์อันสูงترะหง่าน เป็นอีกคืนหนึ่งที่พระเจ้าแผ่นดิน ประทับอยู่ที่กูตับ ไม่ว่าจะเสด็จไปทางไหนก็ได้ทอดพระเนตรทิวทัศน์ของกูตับที่มี ซื่อสัตย์และงามในราษฎรานอนอยู่โดยรอบ ภาพที่อยู่ในระยะสายพระเนตร คือ ปราการหินหนานที่ล้อมรอบป้อมลัล ก็อต ซึ่งโถมาร์ ราชบุตร อันแก่กลา เป็นผู้สร้างขึ้น และส่วนที่สร้างเพิ่มเติมที่รู้จักกันในนาม ป้อมໄร ปิคوار พระองค์ทรงสามารถนึกเห็น ภาพกูตับ-อุด-динที่เข้ายึดป้อมราชบุตรแห่งนี้ได้โดยง่าย เมื่อ ค.ศ. 1192/พ.ศ. 1735 และต่อมาได้สร้างสุหร่า (กวัววาตูล-อิสลาม) ขึ้นหลังจากที่ได้รื้อถอนทำลาย ศาสนสถานของศาสนาเชนและยินดูจำนวน 27 แห่ง บรรดาชาห์ที่เหลืออยู่ของ รูปเคารพทางศาสนาเชนและยินดูที่ปราภกูออยู่บนกำแพงกับปราภกูอยู่ต่อเบื้อง พระพักตร์ กูตับปามินาร์* ที่ตั้งตระหง่านเป็นหอคอยแห่งชัยชนะทำให้ทรงรำลึกถึง

* กูตับปามินาร์ เป็นหอคอยสูง 73 เมตร สร้างโดยกูตับ-อุด-дин ไอบาก ชาห์เติร์กที่สถาปนาอาณาจักร มุสลิมเป็นครั้งแรกในเดลี และสร้างสุหร่าแห่งแรกบนชายหาดเดิมที่ใช้ได้ทำลายลง มีการสร้างต่อเติม หอคอยนี้หลายครั้ง ทอนี้จึงมีลักษณะทางศิลปกรรมที่หลากหลาย

มัล yi ดิจามา ในกรุงเดลี ที่ชาวมุสลิมกำลังทำการบูรณะปฏิสังขรณ์สุสานแห่งนี้
ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้เสด็จพระราชดำเนินมาเยือน

การกรอกลีของอิสลามในประเทศไทยเดิม เสาเหล็กอันน่าอัศจรรย์ที่ตั้งอยู่ ณ ศูนย์กลางของสุสヘルว ซึ่งไม่เคยขึ้นลงมานานกว่า 1,400 ปี ได้บวกกล่าวเรื่องราวของกษัตริย์ภาษาไทยเจ้าแผ่นดินสยามได้ทรงทราบ⁷¹

เตลี

วันอาทิตย์ที่ 28 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

การเสด็จพระราชดำเนินเป็นระยะทางไกลจากตปภลับมายังหอคอยเสารองทางสันเข้าด้านทิศเหนือของเดลี โดยประทับในรถม้า ได้นำเสด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามและคณะกลับมายังค่ายปักติ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนิน ผ่านอนุสาวรีย์เป็นจำนวนมากในลั้นทางกลับเข้าเดียวกัน⁷²

เตลี

วันจันทร์ที่ 29 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

“... ชุมีนาห์ หรือปะรำนาดใหญ่ทางด้านหน้ากระโจมที่ใช้เป็นท้องพระโรงของพระเจ้าแผ่นดินที่เดลี ได้ถูกแปลงสภาพไปเป็นตลาดขายผ้าคลุมไหล่ของบรรดาพ่อค้าพื้นเมืองที่แห่งนี้เข้ามาเป็นผู้ขายงานฝีมือทุกประเภทของเดลี เมว่าชาวสยามจะเป็นผู้ซื้อที่มีความกระตือรือร้นที่จะซื้อทุกอย่างที่เป็นของแปลกใหม่ (สำหรับพากษา) แต่ก็ตลาดพอที่จะนึกถึงราคาน้ำที่ตั้งไว้และมักจะร้องขอให้ลดราคางอไปอีกเมื่อชำระเป็นเงินสด ซึ่งก็ได้รับตามนั้นเสมอ เมื่อได้ต่อรองราคากันเรียบร้อยแล้ว พากษาจ่ายเงินให้ทันทีโดยไม่ต้องห่วงภัย

อาจเป็นการพูดเกินจริงไปที่จะกล่าวว่าคนนี้คงจะมีหนังเพิ่มขึ้นลักษณะหนึ่งเพียง เพราะผ้าคลุมไหล่จากเดลีเพียงอย่างเดียว ลิงเหล่านี้มีใช้ของที่บรรทุกไปเพื่อการค้าขายเก็บไว้แต่เป็นของขวัญที่จะแจกจ่ายไปในหมู่ญาติผู้หลุบถึงที่บ้างกอก⁷³

เดลี/อัตรา

วันอังคารที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. ๒๔๑๕

เมื่อเวลา 11.00 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินออกจากเดลีโดยรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษ พร้อมด้วยคณะผู้ตามเสด็จ และเสด็จมาถึงอัตราเมื่อเวลา 17.00 น. ของวันเดียวกัน⁷⁴

“มิสเตอร์ดรัมมอนด์ ผู้เป็นข้าหลวง และพลเอกรีฟล์ มารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่สถานีรถไฟ พร้อมทั้งทหารกองเกียรติยศ และมีการยิงสลุตตามปกติ ได้จัดที่ประทับและรออย่างดีสำหรับพระองค์และคณะทั้งหมดในวังของราชาแห่งภารัตปور⁷⁵ และตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป บริษัทเคลล์เนอร์ซึ่งเป็นผู้จัดหาอาหารและเครื่องดื่มบริการในห้องรับรองของรถไฟ เป็นผู้รับผิดชอบเรื่องเครื่องเสวยและอาหารไปตลอดเส้นทางของรถไฟสายอินเดียตะวันออก”

อัตรา

วันพุธที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

วันนี้ “ทั้งวันได้อุทิศให้กับการไปเยือนป้อม (ของจักรพรรดิอักบาร์) กับห้ามยาลที่มีชื่อเสียงโด่งดัง”⁷⁶ อัตราที่ตั้งอยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำยมuna มีฐานะเป็นเมืองหลวงของจักรพรรดิโมกุลมาตั้งแต่ ค.ศ. 1559/พ.ศ. 2102 จนถึง ค.ศ. 1638/พ.ศ. 2181 ก่อนที่จะถูกยึดครองโดยลอร์ดเล็ก จากราชวงศ์ และต่อมาได้ยกให้เป็นอาณาจักรของอังกฤษ เมื่อ ค.ศ. 1804/พ.ศ. 2347

จักรพรรดิอักบาร์เป็นผู้สร้างป้อมทินทรีย์ແಡงขนาดใหญ่ที่แข็งแรง มีปราการสองชั้นและมีคูลึกล้อมรอบ พระราชวังของชาห์เจยัน ห้องท้องพระโรงของพระองค์ และโมดี มัลยิด หรือสุหร่าไชมุก เป็นส่วนที่สร้างเพิ่มเติมขึ้นจากป้อมก่อนหน้าที่มีร่องรอยกระสุนปืนใหญ่ที่ได้ถูกยิงเข้ามาในระหว่างที่กองทัพอังกฤษภายใต้การบัญชาการของพลเอกลอร์ดเล็กปิดล้อมเมืองนี้ ย้อมไม่หลุดรอดพันจากการสังเเกรของพระเจ้าแผ่นดินสยามไปได้ อังกฤษได้จัดวางกำลังทหารเข้ารักษาการณ์

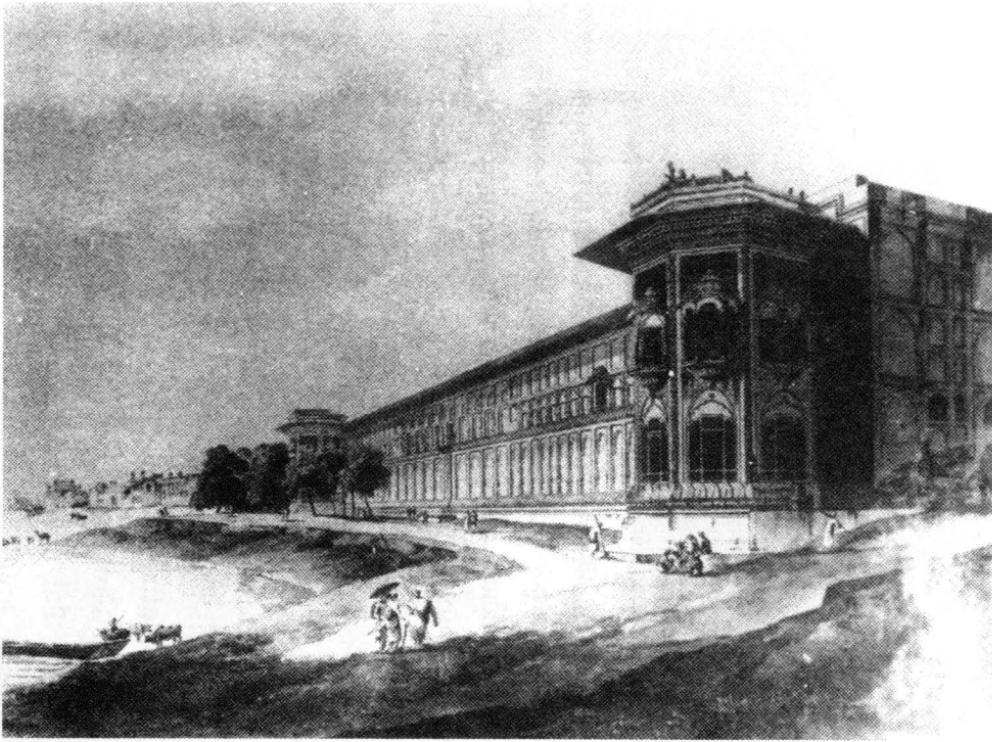
ป้อมนืออย่างเข้มแข็งมานับแต่นั้น สำหรับห้องห้องพระโรงของชาห์เจัยอันมีชื่อเลียงแต่เดิมเป็นพึงทางเดินที่มีเสาสูงล้อมรอบสองด้าน และบางโอกาสได้นำเอกสารปักเรื่องราวน่าดึงดูมามาเขียนไว้ ต่อมา อังกฤษได้สร้างผังเมืองขึ้นตรงบริเวณเส้าทางเดินและเหลือพื้นที่ว่างบางส่วนให้เป็นหน้าต่าง ห้องห้องพระโรงจึงกลายเป็นห้องขนาดใหญ่ที่ใช้เป็นคลังสรรพาวุธ

ทั้งมายาล อันมีชื่อเลียงของโลกรอยู่ห่างจากป้อมนี้ไปทางตะวันออกประมาณ 1 ไมล์ และสามารถเดินทางติดต่อถึงกันได้โดยถนนที่เพิ่งจะสร้างเสร็จเมื่อเร็วๆ นี้⁷⁷

ภายในบริเวณของทั้งมายาลนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพบว่า พระองค์อยู่ภัยในพื้นที่สีเหลี่ยมผืนผ้าที่บิดล้อมด้วยกำแพงสูง 3 ด้าน และสุสานหินอ่อนได้ปรากฏต่อเบื้องพระพักตร์ “ทั้งมายาลที่มีชื่อเลียงด่องดัง” อยู่ตรงกลางของด้านที่ 4 ทางแนวฝั่งซ้ายของแม่น้ำมุนา โดยมีสุหร่าหินรายสีแดงอยู่ทางด้านตะวันตกและคลาที่มีสัดส่วนเท่ากันอยู่ทางฝั่งตะวันออก พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปตามทางเดินยกพื้นสูง อันเป็นสถานที่ก่อสร้างสุสานรูปสี่เหลี่ยมที่มีหอคอยยอดแหลมงามส่งอยู่ตรงมุมหันสี่ด้าน ต่อจากนั้นได้เสด็จลงไปยังห้องใต้ดิน อันเป็นที่ตั้งหลุมศพของมุ่มตัส มายาล และชาห์เจัย ซึ่งอยู่ภัยในรากวั้นที่ทำเป็นฉากฉลุลายอย่างงาม “บรรดาสวนที่ครอบคลุมอาณาเขตกว้างขวางทางด้านหน้านั้นได้ตั้งสนิไซปร์สตอกแต่งให้เป็นแนวและประดับน้ำพุที่ทำให้ดูมีชีวิตชีวาขึ้น การบำบูรุษรากษาน้ำพุเหล่านี้เป็นค่าใช้จ่ายสาธารณณะ น้ำพุเหล่านี้ยังใช้การได้ดีและมักจะเปิดในตอนเย็นวันอาทิตย์”⁷⁸

เนื่องจากได้เตรียมการไว้เป็นพิเศษ จึง “มีการเปิดน้ำพุและการบรรเลงเพลงของวงดุริยางค์กองทัพเพื่อเพิ่มมั่นต์เสน่ห์ความงามให้แก่อาคารนั้น” ขณะที่พระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามค่อยๆ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปยังอุทยานสุสานอันเป็นที่บูชาความรักและศิลปะของยุคสมัยที่ล่วงเลยไปแล้ว⁷⁹

“ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกำลังทรงชื่นชมสัดส่วนอันงามสง่า สมบูรณ์ของทั้งมายาลและการตกแต่งประดับประดานประณีตบรรจงอยู่นั้น ได้ยินมาว่าพระองค์ได้ตรัสถึงเงินที่ใช้ในการก่อสร้างนี้ ว่า่าจะเป็นประโยชน์มากกว่าหากได้ใช้ไปในการก่อสร้างถนนกับสะพาน และชุดคลอง”⁸⁰ ปฏิการียอันเป็นธรรมชาตินี้

คัดสิยา บักษี พระราชวังที่มีสวนอันสวยงามตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ
สถานที่แห่งนี้อยู่ใกล้กับสถานที่ประทับแรมของพระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบนลันนาในเมืองเดลี

เกิดขึ้นเมื่อยุคบัตริย์ผู้ก้าวหน้าของสยามทรงได้ยินมาว่าสุสานดังกล่าวได้เริ่มก่อสร้างในสมัยของชาห์เจยันเมื่อ ค.ศ. 1632/พ.ศ. 2175 และต้องใช้เวลาอีกประมาณ 17-22 ปี พร้อมกับเงินจำนวนมหาศาลจึงสร้างได้สำเร็จ

อักรา

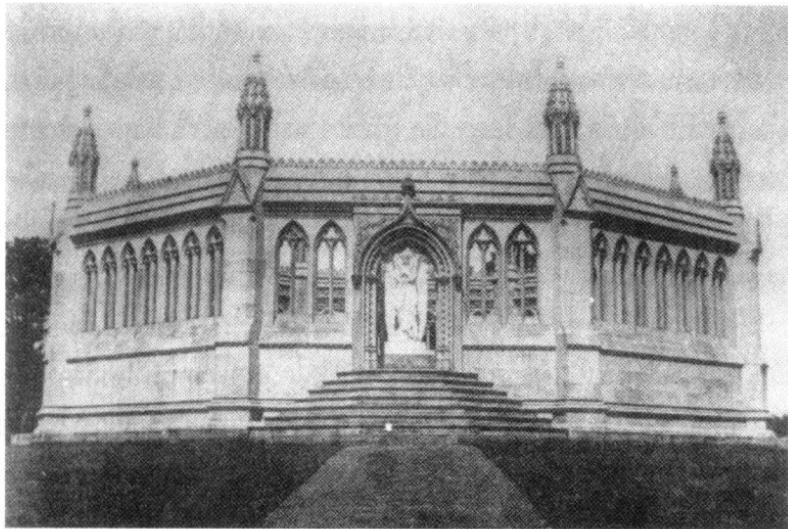
วันพุธที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเลดีจัปเยือนที่บรรจุพระศพของจักรพรรดีอักราร์แห่งโมกุล (ค.ศ. 1556-1605/พ.ศ. 2099-2148) ที่เรียกว่าเชคุนตรา⁸¹ (ลิกันตรา) อุญทางเหนือของอักราห่างไป 6 ไมล์

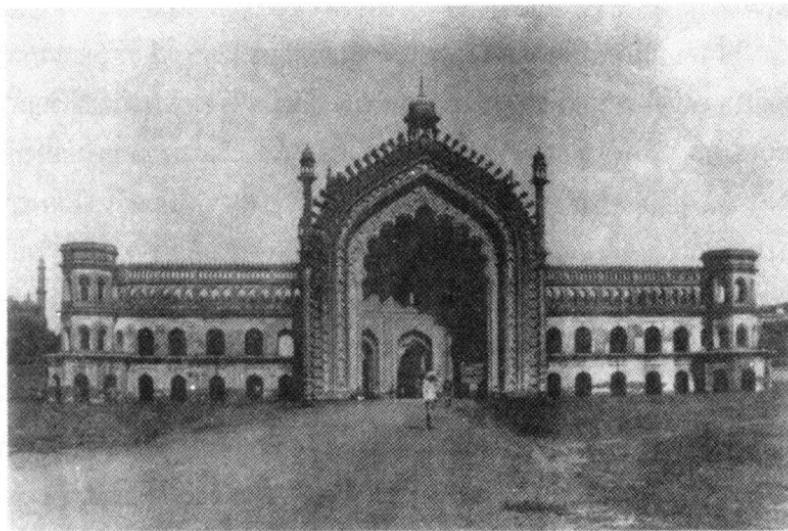
“ที่บรรจุพระศพอยู่ตรงกึ่งกลางของพื้นที่สี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีค่ายคุลล้อมรอบกล่าวกันว่ามีพื้นที่ 40 เอเคอร์ สุสานแห่งนี้สามารถเข้าได้ทางประตูขนาดกว้างขวางและงามเลิศ 4 ประตู ประตูที่อยู่ตรงกึ่งกลางของด้านลีสเหลี่ยมจัตุรัสแต่ละด้านล้วงชั้นจากหินรายลีดแดง ที่ด้านบนของประตู มีหอยอดแหลมอยู่ 4 ยอด ที่มีป้ายอักษรกับหัวเสามากมาย รวมทั้งเครื่องตกแต่งอื่นๆ ที่ทำจากหินอ่อนลีขوا และคำจากรากนิยมอ่อนลีคำ … พระศพของจักรพรรดิอักราร์อยู่ลึกลงไป ณ ห้องใต้ถุนที่อยู่ตรงกลางอาคารข้างล่าง และข้างใต้นั้นมีแผ่นหินอ่อนที่ไม่มีการประดับประดา โดยทั่วไปแล้ว สันนิษฐานกันว่าจักรพรรดิอักราร์เป็นผู้ก่อสร้างอาคารนี้เพื่อเป็นสถานที่เก็บพระศพของพระองค์เอง แต่เจยันกีร์ พระราชนิรสัผู้ลึบพอพระราชสมบัติได้กล่าวว่าพระองค์เองเป็นผู้สร้างที่บรรจุพระศพนี้เพื่อเป็นที่รำลึกแก่พระราชนิดา⁸²

ในบรรดาอนุสรณ์สถานของโมกุลทั้งหมด สุสานแห่งนี้มีความหรูหราดงามที่สุด และแบบจะไม่แพอนุสรณ์สถานใดๆ เลยในเรื่องความละเอียดอ่อนของโครงสร้างหินอ่อน ที่สร้างเป็นรั้วระแนงสี่เหลี่ยมและภาพแกะสลักโดยตัวที่ทำจากหินอ่อน อนุสรณ์สถานนี้ได้รับการออกแบบอย่างน่าอัศจรรย์และใช้วัสดุที่มีคุณภาพแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

บนหลุมศพมีคำจารึกหลักความเชื่อ (din-อาลาเย) ที่ประกาศโดยจักรพรรดิอักราร์ และลักษณะ 99 ประการ อันเป็นตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้า⁸³

บ่อน้ำอนุสรณ์สถานคอนปอร์ทพะบາທສມเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนในตอนเช้าของวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2414

รูมิ ดาร์วasa ทางเข้าสู่เมืองเก่าลักเนวี ที่ซึ่งพระบາທສມเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^๑
ได้เสด็จพระราชดำเนินผ่านทางเข้าออกอยู่หลายคราวระหว่างที่ประทับแรมอยู่ ณ เมืองนี้

ต่อจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสรีจข้ามแม่น้ำยมุนา และไปเยือนสุสานแห่งอิตมาดูโถว์ลาห์ที่อยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำ สุสานนี้สร้างขึ้นอุทิศให้แก่ชาวนิ泊อร์เชียร์ อีกคนหนึ่งคือ มีร์ชา ฉียาส เป็นผู้รับราชการในราชสำนักไมกุลของจักรพรรดิ อัคบาร์ และได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งเสนอต่อ ค.ศ. 1605/พ.ศ. 2148 ในรัชสมัยของเจยันกีร์ ผู้สืบท่อราชบัลลังก์ของจักรพรรดิ อัคบาร์ โดยมีตำแหน่งเป็นอิตมาดูโถว์ลาห์ (เสนาหลักของรัฐบาล)

จักรพรรดิ มีกุล เจยันกีร์ได้อภิเษกกับนูร์ เจยัน ผู้เป็นธิดาของมีร์ชา ฉียาส เป็น และพระนางเป็นผู้สร้างสุสานแห่งอิตมาดูโถว์ลาห์ให้กับบิดาหลังจากที่ท่านเสียชีวิตไปแล้ว 6 ปี คือ เมื่อ ค.ศ. 1628/พ.ศ. 2171 สุสานแห่งนี้อยู่ภายในอุทยานขนาดเล็ก มีทางเข้าทำด้วยหินทรายสีแดง โครงสร้างทั้งหมดเป็นหินอ่อนที่มีการประดับประดาอย่างหรูหราด้วยภาพวาด และการฝังวัสดุลงไปในหินอ่อนอย่างประณีตบรรจงเป็นลวดลายที่มีลักษณะเฉพาะแบบเบอร์เชีย

ตอนเย็น

ในตอนเย็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเกษมสำราญ “จากการจัดเลี้ยงอาหารค่ำและการลีลาศที่ห้องแอลเซเมบลี อันเป็นที่ชื่นชมมากได้รับเชิญด้วยและราชภรรคนสำคัญๆ ของเมืองได้รับการเบิกตัวให้เข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวอย่างเป็นทางการ”

อักรา/คอนปอร์

วันคุกร์ที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

เมื่อเวลา 14.00 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามเสรีจพระราชดำเนินออกจากอักราโดยรถไฟฟาร์ที่นั่งชั่วโมงพิเศษ พร้อมด้วยกระบวนเสรีจ และถึงคอนปอร์เมื่อเวลา 19.30 น. ระหว่างทางที่จะไปลักเนว์ พระองค์ทรงเคยหยุดรอที่สถานีรถไฟคอนปอร์เป็นเวลา 1 ชั่วโมงแล้วขณะที่เสรีจจากกัลกัตตาไปเดลี สันนิษฐานได้ว่าคงจะทรงเรียนรู้ได้มากพอคราวเกี่ยวกับการยกภูมี ค.ศ. 1857 หรือ

การຈາລຈຳທີ່ຕ່ອງຕ້ານອັກຖະໜຸດ ຮັມທັງຫຼຸກຮຽນຕ່າງໆ ທີ່ເກີຍວິເນືອງກັບຄອນປອ້ງ ຈາກການ
ກរາບບັງຄຸມຫຼຸກຮຽນໄດ້ພັນຕະລີເລີດເດືອນ ທ່ານຜ່ານຄືກາຈາກການຈາລຈຳຮັງໃຫຍ່
ຂະແໜ່ງກ່າວຍານຕາມເສດ්ຈພຣະບາທສມເດືອນພຣະເຈົ້າອູ້ທ້າ ເນື່ອຈາກມີພຣະບາທປະສົງ
ຈະທອດພຣະນີຕະຫຼາດບໍ່ອ້ານຸ່ອສະຖານຄອນປອ້ງ ອັນເປັນຕົວແທນຂອງສະຖານທີ່ທີ່ເກີຍວ່າຂອງ
ກັບການຈາລຈຳທີ່ມີຊື່ເສີ່ງດ້ວຍພຣະອົງຄ່ອງ ດ້ວຍເຫຼຸ້ນນັ້ນ ຈຶ່ງປະຫັບດຳກຳແຮມໃນຕູ້
ຮາໄພທີ່ສະຖານີໄຟຄອນປອ້ງຮ່ວມກັບຄະນະທີ່ຕາມເສດ්ຈໃນຄືນນີ້ ເພື່ອທີ່ຈະໄດ້ໄປເຢືອນ
ສະຖານທີ່ດັ່ງກ່າວຕອນເຊົາວັນຈຸ່ງໜີ້⁸⁴

ຄອນປອ້ງ/ລັກແນວງ

ວັນແສຣ໌ທີ່ 3 ກຸມພາພັນ໌ ດ.ສ. 1872/ພ.ສ. 2414

ຕອນເຊົາພຣະບາທສມເດືອນພຣະເຈົ້າອູ້ທ້າໄດ້ເສດ්ຈພຣະບາທດຳເນີນໄປເຢືອນບ່ອນ້າ
ອຸ່ນສຽນສະຖານຄອນປອ້ງທີ່ຕັ້ງອູ້ໃນອຸຖາຍານເນື້ອທີ່ 40 ເໂຄໂຮງ ພ້ອມກັບຄະນະທີ່ຕາມເສດ්ຈ
ໂດຍມີພັນເອກເດວລານີ້ຍີ ຜູ້ບັນດັບກາງກອງພລ ແລະມີສເຕວັກແວ່ລ໌ ມ້າວໜ້າເຈົ້າຫັນທີ່
ກິຈການພລເຮືອນ ຜົ່ງຂະນະນັ້ນອູ້ທີ່ຄອນປອ້ງ ໄດ້ຮ່ວມຕາມເສດ්ຈດ້ວຍ⁸⁵

ໃນສັງຄວາມການຈາລຈຳຮັງໃຫຍ່ເມື່ອ ດ.ສ. 1857/2400 ນັ້ນ ກອງທ່ານອັກຖະໜຸດ
ກາຍໄດ້ບັນດັບກາງຂອງພລເອກວິລເລ່ອງໄດ້ຍອມຈຳນັດຕ່ອນນານາ ທ້າທີບ ຜູ້ເປັນຫ້າຫັນຂອງ
ໜ້າພື້ນມືອງອິນແດຍ ພລເອກວິລເລ່ອງ ຮັມທັງທ່ານອັກຖະໜຸດທີ່ເໜືອອູ້ ແລະຜູ້ທຸງ
ກັບເຕັກໄດ້ຮັບຄໍາມົນສັນຍາຈາກພວກບົງກວາຂອນເດືອນໄວ້ພວກເຂາສາມາດຕິດິນທາງໄປ
ອັລລາຍາບັດໄດ້ອໍຍ່າງປລອດກັຍ ແຕ່ເມື່ອໜ້າວັນກຸນ້າຫຼຸງມີຈຳນັດຕິດິນທາງໄປສິ່ງເມັນນຳ
ຄົງຄາທີ່ຄອນປອ້ງ ພວກເຂາກລັບຄູກໂຈມຕີໂດຍບຣະດາທຫາກພື້ນເມືອງຈັນເສີ່ງວິວິດ ດັນ
ທີ່ເກີດເຫຼຸດເປັນຈຳນວນມາກ ສຕະ້ງຈາກວັນກຸນ້າທີ່ເໜືອຄູກນໍາຕ້າໄປຢັ້ງນັ້ນທີ່
ເຮັດວຽກ ບົບົນຫຼາວ ອັນເປັນທີ່ຕັ້ງຂອງປ່ອນ້າອຸ່ນສຽນສະຖານຄອນປອ້ງ ແລ້ວຈາກທີ່ພວກເຂາ
ໄດ້ຄູກຄຸມຂັ້ນອູ້ຮ່ວຍະເວລາທີ່ພວກບົງກວິດ້າສັ່ງທ່ານສຕົວແລະເຕັກທັງໝົດແລ້ວນໍາຄົກທີ້
ລົງໃນປ່ອນ້າທີ່ເອູ້ໄກລັ້ງ ກຣະດີຈັກລ່າງກວ່ອໄທເກີດຄວາມໂກຮັດແດ່ນໄປຫ່ວ່າຈົກຈຽດວັນກຸນ້າ
ເມື່ອກອງທັກທີ່ມີຫັນຂອງວັນກຸນ້າ ນໍາໂດຍພລເອກພາບເວລືອລົກໄດ້ມາສົ່ງບົບົນຫຼາວໃນຄອນປອ້ງ
ກົດພົບວ່າຜູ້ທຸງໝົງກັບເຕັກຈາກວັນກຸນ້າທັງໝົດຄູກລັງທາර ວັນກຸນ້າໄດ້ຈັດການຄົມບ່ອນ້າແລະ

ปรับเงินประหารผู้ไม่จงรักแห่งเมืองคอนปอร์ แล้วให้เงินที่หามาได้นี้ก่อสร้างอนุสรณ์สถานขึ้นที่บ่อหัวพร้อมทั้งอุทยานต่างๆ

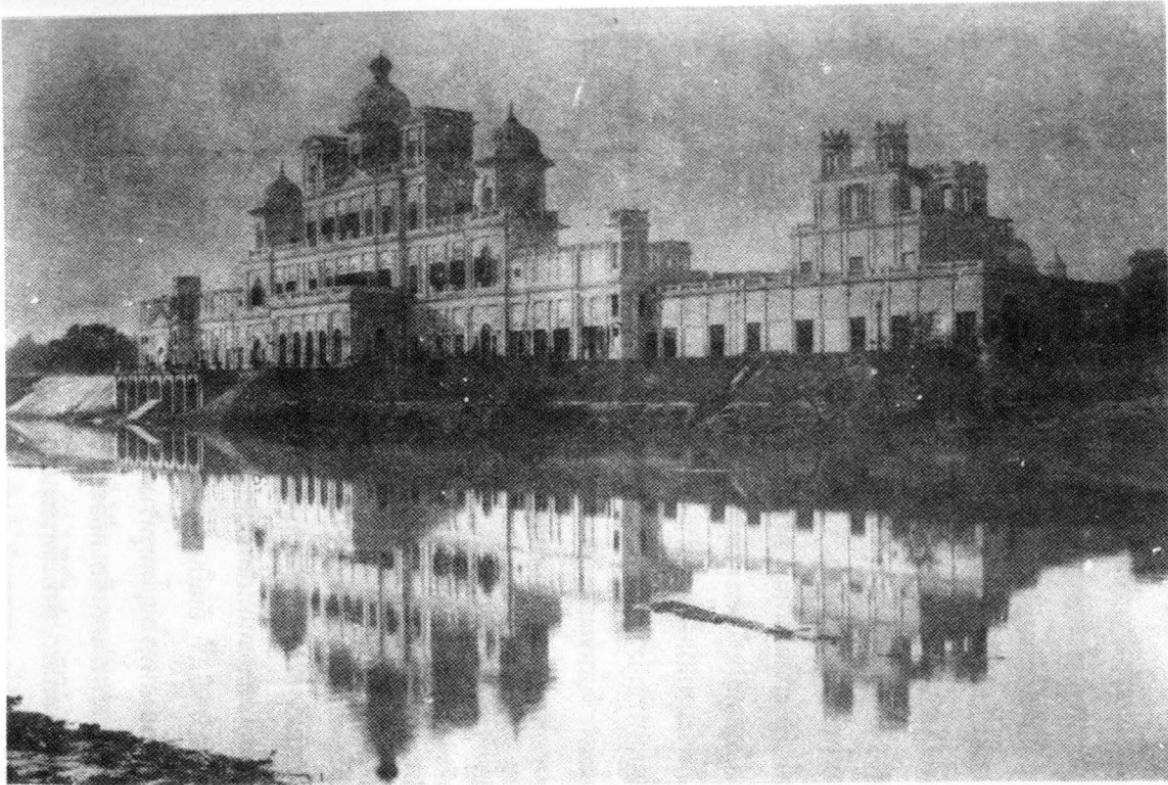
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ทรงพระเนตรรากรูปแปดเหลี่ยมศิลปะแบบโกริกที่ทำจากหินแกะสลัก ล้อมรอบบ่อน้ำที่ถูกถอนปิดแล้วโดยมีรูปปั้นหินอ่อนของเทพธิดาแห่งความเมตตาฝีมือแกะสลักของบางอรามโนราเช็ตติ ยื่นอยู่ภายในฉากดังกล่าว และพระองค์มีได้ทรงพลาดที่จะอ่านคำจาเรกที่แกะสลักอยู่ตรงฐานของเทพธิดาว่า “โปรดให้ความเคราะฟเพื่อความทรงจำซึ่วกลปางสามของชาคริสเตียนคณะใหญ่ที่ถูกโยนลงในบ่อน้ำเปื้องล่าง เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม ค.ศ. 1857” พระองค์ทรงอ่านคำจาเรกยิ่งແง່หนึ่งที่ติดตึงอยู่ ณ ที่ตั้งของบีบีชาาร์ทถูกรื้อทำลายไปแล้วว่า “ที่นี่เคยเป็นบ้านแห่งการลังหารหมู่”⁸⁶

ลักษณะ

วันแสร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

14.00 น.

“ตอนบ่ายวันนี้สถานีรถไฟที่ชาร์บักน์(ลักษณะ)แห่งอุดมทางรถไฟโรยลัคคันด์ อันเป็นเหตุการณ์อันน่าตื่นเต้นเกรียงราวยกใหญ่เนื่องมาจากมีกำหนดการว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามจะเสด็จพระราชดำเนินมาถึง โดยทรงเป็น กษัตริย์พระองค์แรกที่ได้เสด็จมาเยือนสถานแห่งนี้ ที่ชานชาลาสถานีรถไฟได้มีการปู ลาดผ้าแดงอย่างงดงามและที่หลังคาที่มีการประดับด้วยผู้ห้อยระย้าด้วยเช่นกัน เวลาประมาณบ่ายสองโมง ชานชาลาที่ริมเนื้องแน่นไปด้วยข้าราชการทั้งพลเรือนและ ทหาร รวมทั้งบรรดาสุภาพสตรี ทางด้านนอกสถานีรถไฟมีกองทหารรับพื้นเมือง แบงกอลที่ 7 เป็นทหารกองเกียรติยศ ทางด้านขวาที่มีเป็นตรวจสอบและชงประจำกอง ในขณะที่ทางซ้ายมีเป็นกองทหารม้าแบงกอลที่ 13 ทำหน้าที่ทหารรักษาพระองค์ เชอร์จอร์จ คูปอร์ ไม่สามารถเดินทางมาเข้าเฝ้าเพื่อรับเดชะพระเจ้าแผ่นดินได้ ทว่า บรรดากองทหารที่เป็นคณะทำงานก็สามารถเป็นตัวแทนได้เป็นอย่างดี รถไฟพระที่นั่ง ขบวนพิเศษที่นำเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและบรรดาผู้ติดตามมาถึงสถานีเวลา

พระราชวังชัตเตอร์มูนชิล ริมฝั่งแม่น้ำโคมามติ เมืองลักษณะ ที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับการต้อนรับจากเจ้าภาพชาวอังกฤษ
ที่ஸ์โมส์รย์ในเต็ดเชอร์วิส ในตอนเย็นวันสารทที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2414

14.30 น. และหันที่ที่รถไฟจอดเทียบ ปืนของกองปืนใหญ่ท่าม้าหหลวงที่ได้จัดวางอย่างเปิดเผยทางด้านขวาของสถานีรถไฟ ก็ได้ยิงสลุตถวายการคำนับระหว่างที่เสร์จ ลงจากรถไฟพระที่นั่ง พันตรีสเลเดนได้แนะนำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรู้จักกับบรรดาข้าราชการที่อยู่โดยรอบ จากนั้นเสร์จพระราชดำเนินโดยรถม้าเทียม 4 ที่ได้จอดรออยู่ ณ ประตูทางออกของสถานีรถไฟ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสร์จไปในรถม้าพร้อมกับมิสเตอร์เยนน์ด็อก เจ้าหน้าที่ของรถไฟ มิสเตอร์แอร์วิงตัน ผู้ช่วยของข้าหลวง และพันตรีสเลเดน ในขบวนรถม้าอีกประมาณ 10 คัน ที่แล่นตามมา ได้แก่ บรรดาสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอและผู้ติดตามในขบวนจำนวนมาก ทุกคนสูบศิการโดยมีกลักษณ์ชี้ไฟอยู่ในมือ ...เมื่อพระองค์ (พระเจ้าแผ่นเดิน) ตรัสหรือทรงแย้มพระโอชู อย่างที่ทรงปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเมื่อตอนปั้นนี้ พระพักตร์กิฟฟองไสแจ่มกระจาง"

"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะของพระองค์ได้รับการถวายความเคารพโดยทหารกองเกียรติยศและการเดินเลดรองเพื่อทำความเคารพ จากนั้นเตรวงบรรเลงเพลงชาติ ในขณะที่ขบวนรถพระที่นั่งแล่นผ่านอย่างรวดเร็ว เพื่อไปยังบ้านพักของข้าหลวงใหญ่ที่ซึ่มีการตั้งกระโจมลำหรับคณะผู้ติดตามไว้ที่ฝั่งตรงกันข้าม"

มีความกราบตื้อเรือรันไครรูเห็นเกิดขึ้นทั่วไปในเมือง แม้วันนั้นมีเมฆมาก และลมที่พัดมาจะหนาจัดก็ตาม⁸⁷

ตอนเย็น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปฎิสันธารกับราชภูมิคนสำคัญของสถานีนี้ที่ประชุมสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ณ สมอสรยูไนเต็ด เชอร์วิส⁸⁸ ที่อยู่ในชัตเตอร์มูนชิล⁸⁹ อันเป็นพระราชวังรูปرمزที่อยู่บนฝั่งน้ำโมาติ ชัตเตอร์มูนชิล เป็นที่ที่มีชื่อของอาคารใหญ่โตหรูหราดงามจำนวนมาก รวมทั้ง วังฟาร์หัต บักชา ที่สร้างขึ้นโดยชาวฝรั่งเศส ชื่อ คล้อด มาร์เต็ง อาคารดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับอุทยานแห่งความปิติ ดังที่ได้พรรณนาไว้ในนิยายเรื่อง อาทหันตราตี คือสมัยก่อนการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 ก่อนที่ชาวสยามจะได้เดินทางมาเยือนสถานที่นี้เพียง 16 ปี ที่แห่งนี้เป็นศูนย์รวมของความบันเทิง การเลี้ยงฉลองและงานรื่นเริง

ความสนุกสนานและการละเล่น แม่น้ำโคมاتิที่อยู่ด้านหน้าของวังแห่งนี้เคยคลาคล่ำไปด้วยเรือที่มีรูปร่างแบบเรือแคนูลำยารที่ส่งงามอันเป็นของกษัตริย์แห่งอุด บังลำ มีรูปร่างคล้ายคลึงกับจะระเข้าเจิด บังเมื่องกับหลังส ṅกฤษ หรือปลาโลมา ที่ล่าเรือได้ลงยาด้วยสีสันหลากหลายผสานเข้ากับทองคำ ภายในเต็มไปด้วยสตรีในคณะนาฏศิลป์อันงดงามผู้แต่งกายด้วยผ้าเป็นประกายหวานวับและประดับอัญมณีที่ส่องแสงเพรวพราย⁹⁰ ขณะที่อยู่ในความครอบครองของอังกฤษซึ่งเป็นเจ้าอาณาจิตรคนใหม่ของอุด พระราชนองแห่งนี้ถูกเปลี่ยนไปเป็นห้องสมอสร อันเป็นที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงพบกับเจ้าภาพชาวอังกฤษ ผู้ทำให้ทรงรำลึกถึงความยิ่งใหญ่ของอดีตที่เพิ่งจะผ่านไปอย่างเสียมีได้

ลักษณะ

วันอาทิตย์ที่ 4 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

ไม่มีกำหนดการอย่างเป็นทางการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคงจะได้อุทิศเวลาว่างของพระองค์ในการเสด็จพระราชดำเนินไปเยือน“สถานที่อันมีชื่อลียงทุกแห่ง”⁹¹

ลักษณะ

วันจันทร์ที่ 5 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

พลเอกบรู๊ค เทย์เลอร์ ผู้บังคับการกองพล ได้ตรวจความพร้อมสรรพของกองทหารทั้งหมด ... เพื่อให้พระเจ้าแผ่นดินเสด็จตรวจพล⁹²

ตอนเย็น

ในตอนเย็นตามฤดูร้อนสำคัญแห่งอุดได้จัดแสดงมหรสพการร่ายรำที่เรียกว่า นัก ถาวายแก่พระเจ้าแผ่นดินที่วังไกเชอร์บัคท์ ที่ซึ่งได้รับการประดับให้เกิดแสงสว่างอย่างสุกใส่สุด “หลังจากการแสดงนาฏศิลป์แล้ว ได้มีการจุดดอกไม้ไฟ การรับรองในตอนเย็นปิดท้ายลงด้วยการจัดเลี้ยงอย่างแน่นอนที่สุด เป็นการจัดเลี้ยงแบบนั้นโดย

ที่มีผู้รับประทานอาหารจำนวนหลายร้อยคน”...บรรดาผู้ดื่ทั่วทั้งเมืองลักษณะฯได้รับเชิญ
มายังการจัดเลี้ยงที่ “เป็นแบบแผนของยุโรปอย่างแท้จริง”

“พระเจ้าแผ่นดินเสด็จขึ้นรถม้ากลับไปเมื่อเวลาดึกแล้ว อันเป็นลัญญาณให้
คนที่เหลืออยู่ทำตาม”⁹³

ลักษณะ

วันอังคารที่ ๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. ๒๔๑๔

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินตรวจพลสวนสนาม
ทหารม้าชูสชาติที่ ๒๑” ณ บริเวณค่ายพักของทหาร ที่ได้การแสดงให้เห็นการรับ
ในภาคสนามหลายอย่าง

“ในวันเดียวกัน ได้มีการคิดเกมขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วนโดยกองทหารม้า
พื้นเมือง และหลังจากที่ได้เข้าชมการแสดงของพวกเขาร่วมกับความพึงพอใจอย่างยิ่งแล้ว
คณะผู้ตามเสด็จได้ถูกนายพล (บรู๊ค เทียลอร์) พาไปยังบ้านพักของเขาระหว่าง
การต้อนรับตามปกติแล้ว ท่านนายพลได้พากะและมายังสนามกีฟ้าเพื่อชมวิธีการที่
ทหารยุโรปถูกสอนให้ทำในช่วงที่ว่างจากการปฏิบัติหน้าที่ โดยได้แสดงความสามารถ
ในการเคลื่อนไหวที่ว่องไวรวดเร็ว ซึ่งชาวสยามได้สังเกตเห็นและเรียนรู้ถึงวิธีส่งเสริม
พละน้ำมันของพวกเขานี้ ที่จะได้ทั้งความสนุกและเป็นการหย่อนใจในเวลาเดียวกัน”⁹⁴

16.00 น.

“โปรเฟสเซอร์บูชล ได้รับเกียรติให้ไปแสดงหน้าที่นั่นพระเจ้าอยู่หัวที่โรงพยาบาล
มะโอยเม็ด โบกซ์⁹⁵ การแสดงค่อนข้างจะประสบความสำเร็จเช่นเคย ส่วนที่สอง
ของการบันเทิงนี้ (ชวนหัว) ทำให้โรงพยาบาลได้รับความสนุกสนานและรอยยิ้มอย่างสมบูรณ์
ในบรรดาผู้แสดงทั้งหลายบนเวทีนั้น มีผู้ถูกสมมุติว่าเป็นข้าราชบริพารของพระเจ้า
อยู่หัว นามว่า มร.แอล. และ ร้อยโท เอ็ม. ข้าพเจ้าคิดว่าโปรเฟสเซอร์คงจะหาครมา
แทนสองคนนี้ไม่ได้แน่ คนท่าทางคล้ายหนึ่งกูกบอก หรือว่าทำให้เชื่อ ว่าสามารถกำลัง
หน้าเห็นมากเข้าได้พยามทำตัวให้อุ่นโดยการเอามือไปอঁงหนือเปลวไฟจากเทียนไน

ท่าทางของเข้าช่างขับมากกจนทำให้โรงละครอื้ออึงไปด้วยเสียงหัวเราะ แต่มีไอดันนำผ้าเชือดหน้ามาระงนพื้นเวทีแล้วบอกเขาว่าเป็นกองไฟที่ช่วงโชติ เขาก็นั่งลงข้างๆ โดยหวังว่าจะทำให้อุณห์ขึ้นซึ่งก็ทำให้คนดูปรบมือหรือร้องรัวกับจะถล่มทะเลย ส่วนมร.แอล.นัน ได้ถูกกลั่งให้ออกเสียงเรียกชื่อต่างๆ มากมาย ประสังค์จะให้พระเจ้าแผ่นดินทรงพระสรวล ข้าพเจ้าจะต้องบอกด้วยหรือไม่ว่าหนุ่มน้อยผู้นี้ช่างเหมือนกับคนที่ทำผิดแล้วถูกสาปให้เปอยู่ในดวงจันทร์เสียเหลือเกิน เพราะหมดปัญญาที่จะบรรหนาชื่อใดมาเรียกตัวเองได้อีก * มุตtagao กอตตอนหนึ่ง คือ การทำให้เชื่อว่ามีสาวสวยนางหนึ่งกำลังจะมาเดินทางขอให้ช่วยเหลือเชอ เขาได้พุ่งตัวไปโดยทันทีลงไปในน้ำ หรือจิงๆ แล้วก็คือ พื้นที่นั่นเอง และพยายามอย่างสุดๆ ที่จะช่วยเหลือหังๆ ที่ตนเองก็ยังอยู่ในอันตราย “ใช่แล้ว” เขายังได้ถูกต้อง จากนั้นเม่นหน้าที่ก็ปิดลงท่ามกลางเสียงปรบมือที่ดังสนั่นชนิดทุบตับไปหมดเลยที่เดียว”⁹⁶

ตอนเย็น

“ข้าหลวงได้จัดให้มีงานเลี้ยงอาหารเย็นขานในใหญ่ที่ทำเนียบรัฐบาล ชื่นเจ้าผู้ครองนครชาวพื้นเมือง (นราวน) 4 คน ได้รับการเบิกตัวให้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ต่อจากงานเลี้ยงนี้ก็เป็นการลีลาศ (เกรนด์ บอลล์) ที่จัดโดยสมาคมชั้นสูงแห่งลักษณะที่ห้องสมโนธรรมในพระราชวังชั้ตเตอร์มูนเชล”⁹⁷

ลักแนวร

วันพุธที่ 7 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

ในตอนเข้า พระเจ้าแผ่นดินแห่งสยามได้เสด็จพระราชดำเนินออกจากลักแนวร พร้อมด้วยคณะผู้ตามเด็จ “รถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษได้เวลาจอดเพียงชั่วครั้งชั่วคราวเพื่อรับประทานของว่าง และจากไปอย่างรีบเร่งโดยไม่霑湿 กลางทางที่ได้เลยระหว่างอัลลาดานบัดและจุบันบูร์กับบอมเบย์”⁹⁸

* เพราะไม่ว่าเขายังออกเสียงให้แปลกดีประหลาดสักเที่ยงใด ก็ไม่สามารถทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสรวลได้

จุปนุลปูร্঵

วันพุธทัศบดีที่ ๘ กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

19.00 น.

ในรถไฟฟะที่นั่งขบวนพิเศษของการรถไฟคابสมุทรอินเดียใหญ่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้เสด็จพระราชดำเนินมาถึงจุปนุลปูร์เมื่อเวลา 6.00 น. และหลังจากที่จอดและที่สถานีแห่งนี้ ๑ ชั่วโมง ก็เสด็จต่อไปยังบอมเบย์ ไม่ปรากฏว่ามีท่าทางกองเกียรติยศที่สถานีรถไฟ แต่เหตุการณ์เช่นนี้ก็มิได้ทำให้ชั่นคือพระราชทัยแต่ประการใด⁹⁹

รถไฟได้หยุดจอดเพื่อให้เสวยพระกระยาหารมื้อกลางวันที่อาร์ดในตอนบ่ายจัดเครื่องว่างว่ายที่คันดาวาในตอนเย็น และเสวยพระกระยาหารมื้อค่ำที่โภสวัลในตอนกลางคืน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับเรมในตู้รถไฟฟะที่นั่งขบวนพิเศษของการรถไฟคابสมุทรอินเดียใหญ่ในคืนวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พร้อมทั้งคณะผู้ตามเสด็จ¹⁰⁰

วันศุกร์ที่ ๙ กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

อาหารเช้าที่คัลเลียน (คัลยัน)

“คณะผู้แทนที่ไปคอยรับเสด็จ ได้แก่ พลตรีมาริอ็อต, ชีเอลส์ไอ* อธิบดีกรมตำรวจนแห่งเมืองบอมเบย์ ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการของรัฐบาลในการการเมืองและองครักษ์ของท่านข้าหลวง ผู้มาถึงโดยรถไฟฟะที่นั่งขบวนพิเศษไปยังคัลเลียน เพื่อร่วมตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมายังบอมเบย์ ในตอนแรกได้มีการเตรียมการให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสวยพระกระยาหารเช้าที่อีกตบูร แต่พบว่าสถานที่นั้นมีบางอย่างไม่เหมาะสม ได้มีการดำเนินงานอย่างดีที่สุดภายในเวลา

* CSI ย่อมาจาก Companion, the Most Exalted Order of the Star of India หมายความว่าบุคคลนี้เป็นสมาชิกแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์ยิ่งราแห่งอินเดีย ขั้นที่ ๓ ที่สร้างขึ้นในสมัยเสด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย และยกเลิกไปเมื่ออินเดียได้รับเอกราช

อันจำกัดเท่าที่สังเกตได้ เพื่อให้จัดเครื่องเสวยพระกระยาหารเข้าที่คัลเลียน ด้วยความเห็นชอบจากผู้มีส่วนรับผิดชอบทุกคน นานาภัยและพรันเจ ซึ่งเป็นผู้ดูแลห้องเครื่องดีมี จึงได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่จัดเตรียมพระกระยาหารเข้าถวาย ได้มีการตักแต่งสถานีรถไฟอย่างงาม และใกล้ๆ กันนั้นได้มีการปักเต้นที่เพื่อจัดเลี้ยงรับสืดิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะผู้ติดตาม สุภาพบุรุษประมาณ 50 นายนั่งลงที่โต๊ะ นายและนางฟอล์กเนอร์ ข่าน ชาヘบ คาร์เช็คจี รัสโตร์มจี รองผู้พิพากษา พากมัมลุตดูร์และพลเมืองกลุ่มอื่นๆ ของคัลเลียน ได้มาร่วมตัวกันที่สถานีรถไฟเพื่อเตรียมรับสืดิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว¹⁰¹

มีใช่แต่เพียงที่สถานีคัลเลียนเท่านั้น แต่ “ในทุกสถานีตลอดแนวทางรถไฟสายคาบสมุทรอินเดียใหญ่นั้น เห็นได้ว่ามีความกังวลใจเรื่องจัดการรับสืดิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามธรรมเนียมที่ทรงเป็นกาชัตติย ที่ตัวสถานีรถไฟก็ได้มีการตักแต่งประดับประดาด้วยธงและต้นไม้ ส่วนที่พื้นที่ได้ปลูกด้วยพรมแดง”

ระยะทาง 600 ไมล์จากจุปบูลปูรีไปยังบอมเบย์นั้น ผ่านไปพร้อมกับทิวทัศน์อันแสดงชีวิตความงามทั้งคืนและวัน “การขึ้นไปยังช่องเขาทุกแห่ง นับตั้งแต่แห่งแรกจนถึงแห่งสุดท้าย ได้นำเสนอภาพความยิ่งใหญ่ที่ต่อเนื่องกันอันไม่อาจจะบรรยายได้ ภาพสดใหม่ปรากว่าขึ้นในทุกมุมของทุบานเล็กที่สุดเมื่อจะไม่รู้จักจบในขณะที่เห็นกลางๆ ไปตามหน้าผาที่ชรุชระ ลงไปในทุบานเทวลึก และไปตามทางโค้งที่เป็นเหมือนกับเขาวงกต เส้นทางปรากว่ายุ่งนั้นตรงนี้ทำให้ดูราวกับบ่ำเป็นจุดสิ้นสุด แต่เครื่องจักรกังหันเดินเครื่องอยู่ต่อไปอย่างชาๆ ปล่อยควันไฟไปพร้อมกับเสียงหอบหักๆ อยู่ท่ามกลางความเชี่ยวชาญอันยิ่งใหญ่ที่คนจำนวนน้อยนิดคาดหวังว่าจะได้เห็นมากกว่าครั้งหนึ่งในชีวิต”

นานกว่าหนึ่งชั่วโมงก่อนที่จะไปถึงบอมเบย์ รถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษได้ตีขึ้นมาครั้งแล้วครั้งเล่า เป็นหนทางคดเคี้ยวที่มีอุโมงค์คันอยู่บ้าง ซึ่งทำให้ได้เห็นภาพทิวทัศน์ทั้งหมดอันตระการตา

พระเจ้าแผ่นดินทรง “เบิกบานไปกับภาพทิวทัศน์จากที่ได้จากเทือกเขาชาติ”¹⁰²

บอมเบย์

วันคุกร์ที่ 9 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

การรับเสด็จที่สถานีรถไฟบอมเบย์

หลังจากที่ได้ออกจากสถานีคัลเลียนแล้ว รถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษมีได้ใช้เวลามากกว่าหนึ่งชั่วโมงที่จะไปถึงสถานีรถไฟบอมเบย์ (บอมเบย์) เมื่อเวลา 10.20 น. “พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินมาในตู้รถไฟประจำตำแหน่งของอุปราช และเมื่อเสด็จมาถึง กีทวงพงกับ ฯพณฯ เชอร์ ออคัสตัส สเปนเชอร์ ผู้บัญชาการทหารและคณะเสนาธิการที่ปรึกษา เมื่อรถไฟหยุดนิ่งและมีการหย่อนขึ้นบันไดลงมาันน พราบทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งพันตรีสเลเดนและบรรดาสมเด็จพระเจ้าห้องยาเชือกับพระเจ้าห้องยาเชือ ได้ประทับยืนที่ชานชาลาสถานีขณะที่มีการอ่านคำกล่าวถวายพระพร จากนั้น พราบทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการแนะนำให้รู้จักกับ ฯพณฯ ผู้บัญชาการทหาร นายพลจัตวาสตีอก และบุคคลสำคัญอีกจำนวนมาก ได้เสด็จพระราชดำเนินมาพร้อมกับ ฯพณฯ ผู้บัญชาการทหาร จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปโดยไม่ทรงพระมาลา และทรงคำนับไปทางเบื้องขวาและซ้ายผ่านห้องนั่งรอในสถานที่รถไฟ ไปจนกระทั่งถึงเฉียงด้านหน้า ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับพอดีกับกองทหารราบที่เมืองที่ 19 ที่ตั้งແ殿堂หยุดอยู่ภายใต้บัญชาการของนายทหารญี่ปุ่น พร้อมกับตรวจและทรงทิวประจักษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเข้ารถม้าพระที่นั่งพร้อมกับผู้บัญชาการทหาร นายพลจัตวา และนายทหารคนสนิท จากนั้นรถม้าแล่นออก ในขณะที่กองทหารราบทวายความเคารพและแตะรวมบริเวณเพลงชาติ สมาชิกจำนวนมากที่อยู่ในกระบวนการเสด็จได้เดินสารรถม้าคันต่อๆ ไป และมีนายทหารอังกฤษนั่งไปด้วยทุกคัน กองย่อยของทหารม้าเบาะที่ 1 เป็นผู้อวัยวะตามเสด็จพระราชองค์ไปยังท่านี้ยบรัฐบาลปาเรลล์

ประมาณ 15 นาทีหลังจากที่ขบวนรถไฟได้มาถึง ทุกคนก็จากไป เน้นแต่เพียงสุภาพญี่ปุ่นที่ทำงานบ้าน 12 คน ในชุดการเกร็งดเข้าและหมากเยลเม็ตสักหลาดสีดำ ที่ยังคงอยู่จากว่าจะมีพากะมารับไปส่ง ล่าม 3-4 คนก็อยู่กับพากะเข้าด้วย และพากะได้พูดคุยอย่างมีชีวิตชีวา กับชาวญี่ปุ่นที่อยู่ริมฝั่งเหินจำนวนหนึ่ง ซึ่งดู

ເໜີອນວ່າຈະໄມ້ຮັກເປົ້ອທີ່ຈະຈັງດູ່ຫຍຸຕ້າວເລັກໆ ທີ່ດູທ່າທາງນ່າງບັນແລ້ນນັ້ນ ດາບບຸ້ທີ່
ມາວໂຕຕ້າວຍໄວ້ໃນປາກ ແລະມີກັດໄນ້ຊື່ໄຟຍູ້ໃນກະແປ່ ຂາຍຸໂຮປັນນັ້ນແປ້ຄາມພວກ
ເຂົາດ້ວຍຄໍາຄາມທຸກ໌ນິດທີ່ເກີ່ວຂອງກັນປະເທດສຍາມແລະແຜດສຍາມທີ່ມີຂໍ້ອເສີຍ

ການຮັບເສົ້າຈຳພຣະນາທສມເດືອນພຣະເຈົ້າອຸ່້ຫວ່າແກ່ກຽມສຍາມ ທີ່ຈະເປັນກາພີ່
ນໍາຕື່ນເຕັ້ນຈິງໆ “ຈາກບັນພັກຂອງສຕານີຣຸໄຟໄປເຄຸລາໄປທາງສະພານັ້ນ ມີກາວວາງ
ສັນຍານໝາກທີ່ຈຸດຮະເປີດໄດ້ໄວ້ນຮາງຮຸໄຟເປັນຈຸດໆຮະຍາທາງທ່ານກັນປະມານ 12 ລາ
ເມື່ອຮຸໄຟເຄີ່ອນທີ່ຫ້າໆ ມາຍັງສຕານີ່ ສັນຍານແລ້ນນີ້ຈະຈຸດຮະເປີດຂຶ້ນທີ່ລະຄູພ້ອມກັນ
ເສີຍທີ່ດັ່ງໄໝແໜ້ນກັນປັນຄັບຄິລາ ສຕານີຣຸໄຟກີໄດ້ຮັບກາຣຕັກແຕ່ງອ່າງດົງດາມມີ
ຮສນຍົມມາກທີ່ສຸດດ້ວຍຕົ້ນໄໝນີ້ໄໝ ດັ່ງທີ່ແລ້ວຝັ້ງຝັ້ງ ຕາກແຕ່ງທຳກຳສີ ມີກາຈັດເຕີຍມ
ທີ່ນັ່ງບະນານໜ້າສຕານີ່ສໍາຫັບຜູ້ຜ່າວອໝ ແລະພື້ນທີ່ດັ່ນອາກຂອງປະຖູທົ່ວງຈຳນາຍ
ເຄື່ອງດີມືກົງປົກຄຸມດ້ວຍຝ້າສີແດງເຂັ້ມ ສ່ວນກາຍໃນທ້ອງໄດ້ຮັບກາຣປະດັບປະດາ
ອ່າງມີລົນຍົມ”

ເພື່ອເປັນປະຈັບພຍານໃນພິທີຮັບເສົ້າຈຳພຣະເຈົ້າແຜ່ດິນທີ່ໜ້າສຕາລາ ໄດ້ມີກາຣ
ແຈກບັນຫຼອນໝາດທີ່ຈະຕ້ອນນໍາມາແສດງເພື່ອໃຫ້ເຊີ້ນບັນຫຼອນໝາດເຂົ້າມາທີ່ໜ້າສຕາລາ ຜູ້ພິພາກຫາ
ທີ່ມີຂໍ້ອເສີຍພ້ອມກັນບຸ້ຕະຫຍາຍຂອງທ່ານເຂົ້າມາທີ່ໜ້າສຕາລາໄດ້ອ່າງຍາກລໍານາກເນື່ອຈາກ
ໄປມີບັນຫຼອນໝາດດັ່ງກ່າວ

“ພິທີຮັບເສົ້າຈຳພຣະນາທສມເດືອນພຣະເຈົ້າອຸ່້ຫວ່າຜ່ານໄປອ່າງເສີຍເຮັບ ... ໃນຫຼຸ່ມ
ເຈົ້າທີ່ແລ້ວເຄີ່ອນແລ້ນນີ້ ຜູ້ທີ່ປ່ຽກງົດຕ້ວພ້ອມກັນ ພັນໆ ຜູ້ບັນຫຼອນກາຣທ່ານ
ນາຍພລຈັຕວາ ໄດ້ເກີ່ມ ພ.ອ. ດາວູ້ເໜັດີກ ພ.ອ. ແກ້ວມະນີ ພ.ອ. ສມື່ອ, ອົງເວົ້າ * ຮ້ອຍເອກກລອສ,
ອົງເວົ້າ ພັນຕະລີສມາງກົດ, ອົງເວົ້າ ຮ້ອຍເອກເກຣແຍມ, ອົງເວົ້າ (ພ້ອມກັນກອງຮ້ອຍທ່ານວານ
ພື້ນເມືອງທີ່ 19 ອົກ 1 ກອງ ທີ່ທ່ານ້າທີ່ເປັນທ່ານວານກອງເກີ່ວຕິຍີ) ພັນຕະລີກສັດນ
ຮ້ອຍເອກໄວ້ດີ ຮ້ອຍເອກສົດອາ ຜົ່ນເປັນເລົານຸກາຮ່ວມຕົວຂອງຄຸນດັບລົງ. ເວດເດວຍເບີຣິນ ດີ.
ພາຣກົດຕິຈີ, ຊື່ເອສີ ແລະ ມຣ.ວິນາຍົກ ວາສຸເທັບ ລ່າມກາຍາຕະວັນອອກຂອງຮູ້ບາລ”¹⁰³

ພິທີຮັບເສົ້າຈີ່ທີ່ທຳນີ້ຍືບຮູ້ບາລປ່າເຣລີ

ກາພີ່ທີ່ທຳນີ້ຍືບຮູ້ບາລປ່າເຣລີໃນຕອນເຫົ້າເປັນກາພີ່ສຸກໃສມາກທີ່ສຸດກາພີ່ນີ້

* ອັກໝຣຍ່ອ R.A. ທ້າຍຫຼຸ່ມນາຍທ່ານ ຍ່ອມາຈາກຄໍາວ່າ Regiment of Artillery ມາຍເຖິງ ກອງທ່ານເປັນໃຫຍ່

และที่ได้มีการกำหนดให้เห็นในบอมเบย์ ว่าเป็นพิธีรับเสต็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยาม “สัญญาณต่างๆ ที่บ่งบอกถึงเหตุการณ์สำคัญที่กำลังใกล้เข้ามา ได้รับการฝึกซ้อมอยู่เป็นเวลาหนา ก่อนจะถึงทำเนียบรัฐบาล โลสวาร์คุมม้าวิ่งกลับไปกลับมา พลปืนใหญ่ยืนประจำอยู่ที่ปืนของตน ทหารรับราชการอังกฤษหยุดยืนเป็น列าที่หน้าต่างบ้านทุกบานที่อยู่ตามเลื่อนทางมีใบหน้าที่ส่องสัญญาณรัชคือแอบดูพระเจ้าแผ่นดินที่เสต็จผ่าน สตรีชาวปาร์ซีและอินดูอภิเษกความสัมโนด้วยของตนเพื่อค่อยชุมชนบ้านเสต็จ และพวากคหึ่งเกียจกับนักศึกษาไว้จับกุมอยู่หน้าเมืองเป็นระยะๆ”

“เวลาประมาณ 11 นาฬิกา ได้ยินเสียงปืนใหญ่อยู่ใกล้ๆ เป็นการบอกกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกำลังจะเสด็จมาถึง ... ขณะที่ปืนใหญ่กำลังยิงสลดถ่ายพระพรนั้น พระเจ้าแผ่นดินเสต็จพระราชดำเนินลงจากรถม้าพระที่นั่ง และทรงพบกับเลขานุการใหญ่ของรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ระดับสูงคนอื่นๆ ซึ่งได้ตามเสต็จพระเจ้าแผ่นดินขึ้นมาตามบันได ที่บันไดขั้นบนสุดนั้น ฯพณฯ เชอร์ ซีมอร์ พิตซ์เจอร์ลต์ ข้าหลวงเขตปักษ์ขวา ท่านข้าหลวงได้นำเสต็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปยังที่ประทับด้านขวามือของแท่นพระมหาที่แล้วเริ่มต้นกล่าวคำถวายพระพรเพื่อต้อนรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เสต็จมาเยือนเมืองหลวงของอินเดียตะวันตก

“ขอเดชะ ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกเป็นพระมหากรุณาธิคุณและเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสล่าวต้อนรับใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในนามของสมเด็จพระบรมราชินีนาวีโอกาสที่ได้เสต็จพระราชดำเนินมาเยือนเมืองหลวงของอินเดียตะวันตกที่ทุกแห่งของจักรวรรดินี้ตื่นเต้นกับการเสต็จพระราชดำเนินมาเยือนของใต้ฝ่าพระบาทจนทำให้เกิดความน่าสนใจอย่างยิ่งขึ้นโดยทั่วไป

เมื่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้เสต็จพระราชดำเนินอภิเษกความจากกัลตานั้นได้เสต็จประพาสเมืองสำคัญๆ ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ได้ทอดพระเนตรอนุสรณ์ที่สำคัญหลายแห่ง รวมทั้งโบราณสถานที่มีชื่อเสียงต่างๆ ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจจะนำเสนอลิงเหล่านั้นต่อพระองค์ได้ในบอมเบย์ แต่ก็หวังว่าใต้ฝ่าละอองธุลี

พระบาททรงจะพบว่าสถานที่นี้มีความน่าสนใจมากพอที่จะทรงสังเกตเห็น และต่อจากนั้นข้าพระพุทธเจ้าจะค่อยรับใช้ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในความพยายามที่จะสร้างให้เกิดความสุขและการบำรุงที่ดียิ่งขึ้นแก่ราษฎรของพระองค์

ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะได้ทรงสังเกตคุณหาสนที่เด่นสะดุดตาจำนวนมากที่ปรากฏขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ของเมือง เพื่อใช้เป็นที่ทำการของหน่วยงานสำคัญของรัฐบาลบ้าง อุทิศให้เป็นสถานศึกษาและหน่วยงานการกุศลบ้าง อันเป็นหลักฐานถึงความมั่งคั่งและจิตสำนึกรักส่วนรวมของพลเมืองในประเทศของเรา และข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะต้องพอพระราชหฤทัยกับลักษณะของความเป็นระเบียบเรียบร้อยที่ปรากฏอยู่ของเมืองนี้ ซึ่งในปัจจุบันเป็นเมืองที่มีประชากรมากที่สุดเมืองหนึ่งของโลก และเป็นที่มีความสุขอย่างเด่นชัดกว่าทั้งหมดทุกเมือง สำหรับสุขอนามัยของประชากร

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกสำนึกรักส่วนรวมและรักภูมิคุณและรักภัยนิติอย่างจริงใจที่จะได้ถวายการรับรองฉันท์มิตรแก่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ณ ที่นี้ เช่นเดียวกับที่ฯพณฯ อุปราชาได้แสดงให้เห็นด้วยความห่วงใยมาแล้วที่กัลกัตตา และทั้งข้าพระพุทธเจ้าและเหล่าข้าราชการในคณะรัฐบาลทั้งหมดประนโนที่จะถวายงานอยู่ใต้พระบรมเดชานุภาพ และจะไม่ปล่อยให้มีสิ่งใดที่ไม่เรียบร้อยสมบูรณ์ปราบภัยอยู่เพื่อทำให้การเดินทางไปสู่ที่นี่เป็นสิ่งที่ให้ความรู้และเป็นที่พอพระราชหฤทัย

ข้าพระพุทธเจ้าขอต้อนรับได้ฝ่าพระบาทธุลีพระบาทด้วยความยิ่งใหญ่เต็มใจ และความเคารพอย่างจริงใจ ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงกล่าวข้อใจต่อคำต้อนรับฉันท์มิตรเช่นนี้อย่างสั้นๆ¹⁰⁴

ที่ประทับ ณ มะลิบาร์ อิลล์

หลังจากพิธีการต้อนรับอย่างอบอุ่นที่ทำเนียบรัฐบาลแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะผู้ตามเด็ดขาดได้รับการนำเดินทางไปยัง “สถานที่ประทับแรมที่ใหญ่โตหรูหาราวกับพระราชวัง”¹⁰⁵ ที่มะลิบาร์ อิลล์ ซึ่งรัฐบาลได้จ่าย

ค่าเช่าในราคา 3,000 รูปี ต่อสัปดาห์¹⁰⁶

บอมเบย์

วันเสาร์ที่ 10 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

เซอร์ชีมอร์ พิตซ์เจอร์ล์ด ข้าหลวงเขตปกครองบอมเบย์ “ได้ดำเนินการอย่างเป็นทางการพร้อมกับผู้บัญชาติทหาร เซอร์ อ. สเปนเซอร์ และเจ้าหน้าที่คนสำคัญในคณะรัฐบาล เพื่อมาเยี่ยมตอบพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และในโอกาสนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชกระแสที่จับใจเป็นภาษาสยาม ซึ่งได้รับการแปล ณ เวลาหันน์และในที่นั้น โดยมิสเตอร์น็อกซ์ กงสุลใหญ่ของสมเด็จพระบรมราชชนีประจำกรุงสยาม

ในเบื้องต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขอบใจท่านข้าหลวงสำหรับงานเลี้ยงรับรองที่ยิ่งใหญ่ที่จัดขึ้นอย่างเหมาะสมที่บอมเบย์ ทรงใช้เวลาภานานกล่าวถึงเรื่องความพึงพอใจของพระราชทูตที่ทรงได้รับสิ่งที่มีพระราชประสงค์จากการเด็จพระราชดำเนินประพาสสันเดีย ความสนพระทัยอย่างยิ่งในทุกเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับบอมเบย์ ในฐานะเมืองท่าซึ่งมีการติดต่อค้าขายกับเมืองหลวงในประเทศของพระองค์ และทรงความหวังว่าสัมพันธ์ไมตรีอันดีที่มีต่อกันและมิตรภาพที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษคงจะแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ในฐานะที่เป็นผลสำคัญประการหนึ่งอันเกิดจากการเด็จมาเยือนของพระองค์และการรับรองอย่างกรุณา ณ เมืองหลวงสำคัญๆ ของบริติชอนเดีย¹⁰⁷

ตอนเย็น

ในเย็นวันเดียวกัน ได้มีการเลี้ยงพระกระยาหารคำในลักษณะรัฐพิธีจัดขึ้นที่ทำเนียบรัฐบาล และได้มีการออกกำหนดการสำหรับวันนั้น ซึ่งทำให้มีการวางแผนที่จะจัดเลี้ยงฉลองและการนัดหมายอื่นๆ อีกต่อไป อันทำให้คณะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้รับการดูแลอย่างดีตลอดระยะเวลาที่พักอยู่ในเมืองหลวงของอินเดียตะวันตก

รายการดังกล่าวນี้ມີເງື່ອນໄຂວ່າຈະຕ້ອງໄປເຢືອນສານທີ່ສໍາຄັນແຕ່ລະແໜ່ງທີ່ອູ່ງກາຍໃນຫຼືໂຄໂຍຮອບນອມແບຍ໌ທີ່ລະຄວາກັນ ແລ້ນໄມ້ເວັນໄດ້ຫຼືອໜ້ວໂມງໃດທີ່ຈະກະທຳໂດຍໄມ້ມີແພນເປັນພິເຕະໃນການໄປເຢືອນສານທີ່ຕິ່ງນາສນໄຈ ພຣຶອຕ້ອງເຂົ້າວ່ວມໃນການບັນທຶກທາງສັງຄົມທີ່ໄດ້ວາງແຜນໄວ້ອ່າຍ່າງດີແລ້ວເທົ່ານັ້ນ¹⁰⁸

ບອມເບຍ

ວັນອາທິທຽນທີ 11 ກຸມພາພັນທຶນ ດ.ສ. 1872/ພ.ສ. 2414
ໄມ້ມີກາຈຈັດບັນທຶກຂອງທາງຮາຊາກ

ບອມເບຍ

ວັນຈັນທຶນທີ 12 ກຸມພາພັນທຶນ ດ.ສ. 1872/ພ.ສ. 2414

ວັນນີ້ໄດ້ອຸທຶນໃຫ້ກັບການໄປເຢືອນປ້ອມ ຄລັງສຣພາຫຼຸດ ອູ່ຕ່ອເຮືອ ເຮືອຮົບ ປະກາຄາຮ່າງໃໝ່ທີ່ປັກອ່າວ ແລະກາຮ້ອ້ອງໃນຕອນແຍ້ນ¹⁰⁹

ບໍ່ອມ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวໄດ້ຫຼຸດພຣະເນຕຣເມືອງເກ່າຫຼືອປ້ອມທີ່ຕັ້ງອູ່ທາງຕອນໃຕ້ສຸດຂອງມືອງບອມແບຍ໌ທີ່ມີນ້າລ້ຳມຽນຂອບໄປທາງເກະຂອງຫຼູງຈາກ (Old Woman's Island) ແລະມີການປ້ອງກັນຍ່າງເຫັນແຮງເປັນງວດປະມານ 2 ໂມ່ລ “ປິນໄຫຍ່”ທີ່ຖຸກຕັ້ງເຮີຍເປັນແກວຕ່າງຮະດັບກັນໂດຍຍຸ່ນໃນຕໍ່ແໜ່ງທີ່ສາມາຮັກຄຸມອ່າວນີ້ໄດ້ຢ່າງເຕັມທີ່ທາງດ້ານທີ່ເປັນແຜ່ເດີນນັ້ນ ໃນອີດໄມ້ເຄຍສາມາຮັກທີ່ຈະປ້ອງກັນຕາງຈາກກົບໂຈມຕີ ຕາມວິທີກາຮປກຕິໄດ້ ແຕ່ກາຮສ້າງທາງເດີນຮົມທະລີໃໝ່ມີກັບຂັ້ນແລກການເພີ່ມມາຕາການເພົ່າກາຮປ້ອງກັນອ່ານາ ອູ່ຍ່າງນາກໃນຫ່ວງປີທັງໆ ນີ້ ທຳໃຫ້ສານທີ່ແໜ່ງນີ້ມີຄວາມມັ້ນຄົງຢືນຂັ້ນ ແມ້ກຮະນັກຕາມ ເມື່ອໄມ້ນານມານີ້ ໄດ້ມີການເພີ່ມຂາດລຳກຳລົ້ອງປິນໄຫຍ່ ເພື່ອທຳໄຫ້ເກີດຄວາມສມຽຽນໃນການປ້ອງກັນຕາງ ໃນມືອງເກ່າຫຼືອປ້ອມນີ້ ດັນຕ່າງໆ ແກບມາກ ແຕ່ໄດ້ມີການປ່ຽນປຸງຂານໃໝ່ເມື່ອໄມ້ນານມານີ້ແລະກຳລັງອູ່ໃນຮ່ວ່າງກາຮພິຈານາກີ້ມາກ¹¹⁰

13.00 น.

อุตต์อเรอ

เมื่อเวลาป่ายโมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งสมเด็จพระเจ้า
น้องยาเธอและพระเจ้าน้องยาเธอ 5 พระองค์กับเสนาบดีว่าการกลาโหม [เจ้าพระยา
สุรวงค์ไวยวัฒน์] และเสนาบดีว่าการต่างประเทศ [เจ้าพระยาภาณุวงศ์] พระยา
สมุทบุรีรักษ์ เจ้าเมืองปากน้ำ และสมาชิกคนอื่นๆ ในคณะกรรมการเสด็จฯ ได้เข้าไปใน
อุตต์อเรอ โดยมีพันตรีสเลเดน กัปตันไมเน่ รัฐมนตรีกลาโหม และทหารองครักษ์
จากกองทหารม้าเบา ร่วมตามเสด็จ และเรือเอกสารบินลัน ผู้บังคับการนาวิกโยธิน
คอยี่ฝ่ารับเสด็จ

มิสเตอร์แมทธิวส์ นายช่างใหญ่ ได้นำเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เข้าไปในแผนกเครื่องจักร อันดับแรกได้เสด็จลงไปที่โรงกลึงด้านล่าง อันเป็นที่ซึ่ง
เครื่องจักรขนาดใหญ่บางตัวกำลังทำงาน จากนั้นได้เสด็จต่อไปปะยังโรงหล่อ อันเป็น
ที่ซึ่งขณะนั้นกำลังตรวจสอบกำปั้นเหล็กที่กำลังถูกยัดด้วยหมุด กลีตัวเล็กๆ ผู้ล้ำเลี่ยง
หมุดเหล็กที่ร้อนจนแดง ซึ่งรับวิ่งไปมาระหว่างเตาไฟกับกำปั้น ทำให้พระองค์กระโดด
ไปข้างๆ โดยทันที เห็นได้ชัดว่าเป็นการกระทำเพื่อความสำราญส่วนพระองค์
ต่อจากนั้นได้ทอดพระเนตรงานของช่างทำหม้อน้ำ หน่วยงานของช่างทำรองเท้า
กับช่างดีบุก และโรงงานทำแบบหล่อ จากหน้าต่างของโรงงานทำแบบหล่อเนื่องที่ได้
ทอดพระเนตรลงไปยังเรือปันลำใหญ่ที่อยู่ด้านล่างซึ่งกำลังขึ้นคานช่องหนักอยู่เมื่อลาง
และต่อจากนั้นได้เสด็จไปยังห้องเครื่อง ดูเหมือนว่าพระเจ้าอยู่หัวมีเครื่องสนับประทัย
ต่อสิ่งที่ได้นำเสนอต่อพระองค์มากเท่าไรนัก อันที่จริง ทรงมีลักษณะคล้ายกับดึก
แห่งเอเดนเบร์กที่เดียว คือ ทรงมีพระราชปุจจາอยู่เป็นระยะๆ และเมื่อค่อนขันนำของ
นามมิธุกันนำมาให้ทรงพิจารณา ก็ทรงตั้งข้อสังเกตว่าได้เคยทอดพระเนตรขนาดใหญ่
กว่านี้ทั้งกัลกัตตา

บางที่เหตุผลที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดูไม่ค่อยสนพระทัยงาน
เหล่านี้มากเป็นพิเศษ น่าจะเป็นอย่างที่ได้ทรงตั้งข้อสังเกตไว้เกี่ยวกับค้อนไอน้ำ
คือ เคยทอดพระเนตรสิ่งเดียวกันมากแล้วในกัลกัตตา ปัตตาเวียและสิงคโปร์
หลังจากที่มิสเตอร์แมทธิวส์ได้นำเสนองานส่วนที่อยู่ในความรับผิดชอบของเขาร่วมกับ

พระเจ้าอยู่หัวแล้ว มิสເຕອຣຈາມເຫຼື້ອ ວາເດີຍ “ຜູ້ສີບທອດເຊື້ອສາຍຄຽງ” ໄດ້ເຂົ້າມາຮັບຮ່ວມໃໝ່ເສດີຈຳປັກອດພະແນຕຣເວຼາລຳໄໝ່ ຜົ່ງຂະແໜນນັ້ນຍັງຕໍ່ໄມ່ເສົ່ງແລະເປັນເຂົ້ນສ່ວນຕ່າງໆ ອູ້ … ພຣະບາກສມເດືອນພະເຈົ້າອຸ່ນຫວາທຽງຕັດສາມເກີຍກັບເວຼີທີ່ຢັງສ້າງໄໝ່ເສົ່ງ ໄດ້ອ່າຍ່າງເຂົ້າເວຼີ ແລະທຽບສອບຄາມວ່າເວຼີເຫຼື່ອແລ້ວນີ້ສ້າງດ້ວຍໄໝ່ສັກອັນເປັນລິນຄ້າອາກທີ່ສຳຄັງຢູ່ຍ່າງໜຶ່ງຂອງສຍາມດ້ວຍຫີ່ອໄໝ່ໄໝ່ ຂະນະທີ່ກົດພະແນຕຣອູ່ຕ່ອງເວຼີອູ່ນັ້ນມີພຣະຈະປະສົງຄະທຽບວ່າອູ່ຕ່ອງເວຼີນັ້ນສ້າງດ້ວຍທີ່ນິດໄດ້ ແລະດູທ່າທາງຈະປະຫລາດພຣະທັຍມາກທີ່ພບວ່າທີ່ແລ້ວນັ້ນເປັນເພີ່ງທິນເວັນສີດຳຈະຮົມດາງ

ເວຼີປົ່ນອົບສີເນີຍ

ປະມານບ່າຍສອງໂມງສີບທ້ານທີ່ ກະບານເສດີຈຳໄດ້ປຶ້ງດ້ານໜ້າອູ່ຕ່ອງເວຼີ ຜົ່ງດ້ານໜຶ່ງເປັນເວຼີທີ່ຈົດເວຼີທີ່ອ່ານແບນຂອງອຸປະກອນທີ່ມີຮູ່ປັ້ງເຝືອກໂນກສະບັບດ້ວຍໜີ່ທີ່ຫັກເວຼີ ແລະອົກດ້ານໜຶ່ງເປັນເວຼີເວຼີທີ່ອ່ານແບນອົກລໍາໜຶ່ງ ພຣະເຈົ້າອຸ່ນຫວ້າໄດ້ເສດີຈຳພຣະຈະດໍາເນີນລົງໄປໃນເວຼີລໍາແຮກ ພຣົມກັບພັນຕົວສີເລເດັນ ເວຼີເຄຣອບິນລັ້ນ ແລະສົມເດືອນພຣະເຈົ້ານ້ອງຍາເຂົ້າອົກໜຶ່ງທີ່ຫຼືວສອງພຣະອົງຄົງ ສ່ວນພຣະເຈົ້ານ້ອງຍາເຂົ້າພຣະອົງຄົງທີ່ເຫັນກັບຂູ້ນາງສຍາມ ຮວມທັງຜູ້ນັ້ນກັບກົດເວຼີເຕີຣົລແທ່ງກອງທັພເຣີອິນເດີຍ ໄດ້ລົງໄປໃນເວຼີອົກລໍາໜຶ່ງ ຈາກນັ້ນ ທັ້ງໝົດໄດ້ມຸ່ງຕຽງໄປຢູ່ເວຼີປົ່ນອົບສີເນີຍ ແລະໄດ້ເຂົ້ນໄປບະນິວໃນເວລາໄໝ່ນານັ້ນ ຜູ້ນັ້ນກັບກົດເວຼີໄດ້ຮ່າງເກົ່າເວັບເສດີຈຳແລະນຳເສດີຈຳພຣະເຈົ້າແຜ່ນດີນໄປກົດພຣະເນຕຣ “ເຈົ້າສິ່ງທີ່ນາເກລື້ອດ” ຕັ້ງແຕ່ຂັ້ນບັນຈົນເຖິງຂ້າງລ່າງ ແລະພຣະບາກສົມເດືອນພຣະເຈົ້າອຸ່ນຫວ້າໄດ້ກົດພຣະເນຕຣອູ່ຢ່າງໄວ້ພຣະອົງຄົງ ຈາກນັ້ນໄດ້ກົດພຣະເນຕຣກລິກາຂອງປ້ອມປິນອັນທຽງອານຸກາພ ຖຽງພັງຄຳບຣຽຍໂດຍລະເອີຍດເກີຍກັບກາຮັກສ້າງເວຼີທີ່ປະກອບດ້ວຍສ່ວນຕ່າງໆ ປົງ 50 ສ່ວນ ແລະກາຮັກສິຫຼັກເຮືອງການທຳສົດສ່ວນຕ່າງໆ ປົງ 18 ຕັ້ນ ທີ່ເປັນຕິດຕັ້ງເມື່ອວັນກ່ອນ ມີປາກກະບອກຢືນອອກມາຈາກຂ່ອງສໍາຫັນຍິງປິນບັນປ້ອມປິນນັ້ນ ຂ່າງດູນໄໝເກຮັງຂາມພຣົມທີ່ຈະປົງບັດກິດ ປິນກະບອກແຮກທີ່ໄດ້ກິດເສີຍດັ່ງລັ້ນໜ້ວນໃຫວທີ່ນາຈະໄດ້ຍືນໄປທັນອມເບຍ ປິນກະບອກທີ່ສ່ອງກີ່ເຫັນເຕີຍກັນ ແລະປ້ອມປິນຫານັດໃຫ້ໜຸນໄປໂປຣບາ ແລະທັນກະບອກປິນໄປຢັ້ງດ້ານທີ່ອູ່ຕຽງຂ້າມກັບດ້ານທີ່ມີປົງບັດກິດ ໄດ້ມີກາຮັກສິຫຼັກທີ່ຈຳກັດກັນໃຫ້ອູ່ຕຽກ 2 ກະບອກຈາກປ້ອມປິນອົບສີເນີຍປ້ອມຫົ່ງແລ້ວ ຜູ້ພັງຄົງ

รู้สึกว่าหืออีเลยที่เดียวหลังจากที่จบการสาขิตการยิงปืนใหญ่ทั้งสี่กระบอก ปืนใหญ่เหล่านี้ประจุดินปืนเพียง 40 ปอนต์ ขณะที่ต้องใช้ดินปืนถึง 75 ปอนต์ในเวลาปกติ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็ต้องจินตนาการดูเองว่าเสียงยิงปืนตามปกติจะดังสนั่น หวั่นไหวถึงเพียงใด คงจะไม่ผิดนักที่จะกล่าวว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงสนพระทัยเรื่องเหล่านี้อยู่มาก แต่ ไดร์ก์ตามที่คิดว่านี้เป็นเรื่องเลวร้ายควรจะต้องรู้สึกจะอย่างแก่ใจ หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและผู้ตามเตือนได้ชมสิ่งที่ควรดูทั้งหมดในเรื่องอภิลธีเนี้ยแล้ว ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับไปในเรือท้องแบนอีกรั้งหนึ่งเพื่อไปยังเรือออยซอฟท์ของข้าหลวงใหญ่ชื่อ เมย์ แฟร์ ที่มีผู้บังคับการเรืออวอร์เรนและร้อยโทบุครุเกอร์คอยรับเสด็จ

ประภาครหลังใหม่

“ประภาครหลังใหม่เป็นสถานแห่งต่อไปที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปเยือน และด้วยเหตุนี้ จึงได้หันหัวเรือ ทำให้มีลมอ่อนๆ บreeze ขึ้นมาสร้างความสดชื่น และพระเจ้าแผ่นดินได้หอดพระเนตรทิวทัศน์อันงดงามของโคลาบานามุมต่างๆ นี่เรือแล่นผ่านด้วยความสนพระทัย หลังจากนั้น ก็ทรงละจากทิวทัศน์อันงดงามนั้นเพื่อเสวยพระกระยาหารกลางวัน

หลังจากพระกระยาหารกลางวันแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับมาบนดาดฟ้าเรือเพื่อทรงที่จะทรงพระเกษมสำราญกับทัศนียภาพอีกรั้งหนึ่งพร้อมกับทรงพระโลสถมวน ทรงโปรดอ่าวบอมเบย์เป็นพิเศษและตรัสสรรเสริญไว้อย่างมาก แต่มิได้รับสั่งถึงประภาครมากนัก นอกจากว่ายังสร้างไม้เสริฐ และหลังจากที่ได้มองเห็นประภาครจากดาดฟ้าเรือแล้ว เรือเมย์แฟร์ก็หันหัวเรือกลับไปยังฝั่งอีกรั้ง และเมื่อได้ประทับบนเรือที่ทำให้เกิดความสำราญเป็นเวลาครึ่งชั่วโมง เรือก็มาถึงท่าอพอลโลบันด์เดอร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถือคำนับผู้บังคับการเรือกับ

* honi soit qui mal y pense เป็นภาษิตฝรั่งเศสประจำครอบครัวเดิมของราชวงศ์บริเตน แปลว่า “คนใดที่คิดชั่วชั้น ต้องเสียดาย” คำนี้มีความหมายว่า “Shame on him who thinks this evil”
ที่มา : <http://www.royal.gov.uk/output/Page490.asp>

บรรดานายทหาร และทรงขอบป่าจากเขา บรรดาผู้ตามเสด็จก็ปฏิบัติเท่านั้นด้วย
จากนั้นได้เสด็จลงเรือห้องແນเพื่อไปยังอุต่อเรือที่ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น คณะได้มารถึง
รัมมาเมื่อเวลา 17.30 น. และได้ปิดหมากคำลาเจ้าหน้าที่ที่อุต่อเรือ” แล้วรถม้าก็เล่น
จากไป

**การเสด็จประพาสอุต่อเรือได้กล่าวเป็นเรื่องที่เล่าขานอยู่ในครอบครัวของ
บรรดาภุลีและพนักงานท่าเรือไปอีกนานวัน**

ไปเยือนร้านของนายเกรเชอร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกจากท่าเรือเพื่อไปยัง
ร้านของนายเกรเชอร์ ซึ่งเป็นห้างขายสินค้าสากลขนาดใหญ่ที่มีสินค้าอันหลากหลาย
จากยุโรป “ทำให้ชาวสยามอิ่มเอมใจเป็นอย่างยิ่ง”

“ออกจะเป็นการอื้อัวดมากเกินไปที่จะกล่าวว่าร้านนี้ดูเหมือนกับโคนพายุ
การดูจนรอบเรียบทั้งในร้านและนอกร้าน”

“ความแปลกประหลาดอย่างหนึ่งในการซื้อสินค้าของชาวสยามในคราวนี้ คือ
ความพึงพอใจที่จะซื้อสินค้าที่ทำจากหนังแมวน้ำ สินค้าทั้งหมดที่มีอยู่ในร้านนี้และ
ในร้านอื่นๆ โดยมีรูปแบบต่างๆ กัน เช่น กล่องใส่ชิการ์ กระเบ้าใส่ยาสัน หรือ
กระเป้าถือ ได้ซื้อมาเป็นโหลๆ และมีคำสั่งซื้อเพิ่มเติมอีกอย่างไม่จำกัดโดยไม่เกี่ยง
ราคา”¹¹¹

การลอบสังหารอุปราชที่อันดามัน

ลอร์ดเมโย อุปราชและข้าหลวงใหญ่สำาร์เจราชการแห่งอินเดียได้ถูกลอบ
สังหารที่พอร์ตแบลร์เมื่อเวลา 19.00 น. ของวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414
มือสังหารได้แกนักโทษที่ถูกตัดสินลงโทษให้เนรเทศเป็นการตลอดชีวิต นักโทษผู้นี้
ได้บุกฝ่ากองครัวขึ้นไปและใช้มีดจ้วงแทงอุปราชผู้ที่กำลังจะลงเรือกลับหลังจากที่ได้
เสริจสิ้นภารกิจเยี่ยมตรวจตราสถานีแท่นน้ำแล้ว¹¹²

“คืนวันจันทร์ที่ 12 กุมภาพันธ์ เป็นคืนที่มีการตรวจเรือเป็นพิเศษให้มีงาน
ลีลาเป็นงานรัฐพิธีครั้งยิ่งใหญ่ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงได้รับการ

รับรองอย่างดีเลิศกว่าปกติ

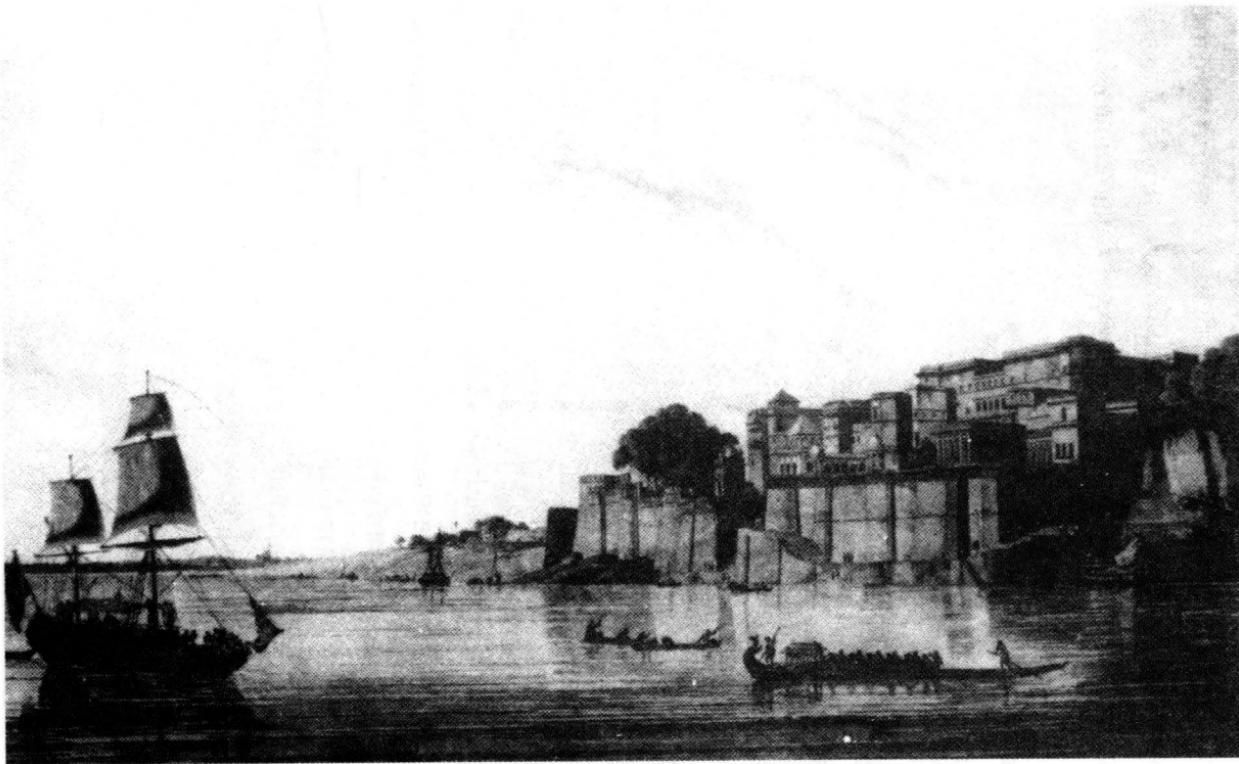
ได้มีการเตรียมการที่จำเป็นไว้หมดแล้ว และชั่วโมงแห่งการชุมนุมกันอย่างดี ก็กำลังใกล้จะมาถึง ก่อนที่ข่าวเรื่องโศกนาฏกรรมที่พ่อร์ตแบล์จะมาถึง ชาลสยาม ได้รับข่าวคราวนั้นด้วยความเคร้าโศกอย่างเห็นได้ชัดและด้วยความอสัน্নวัญแขวน ด้วยเช่นกัน การสิ้นชีพิตักษยของลอร์ดเมโยทำให้เกิดความทุกข์แก่ทุกคน แต่ว่า ในเวลาหนึ่น ไม่มีคนในบังคับของอังกฤษเชือชาติใดในอินเดียที่จะมีความรู้สึกว่าเกิด หายแผลอย่างใหญ่หลวงแก่ตัวเข้าได้มากเท่ากับพระเจ้าแฟรงก์นเดียนสยาม

ตั้งแต่แรกเริ่มแล้วที่ความมื้นนำใจและอัชญาคัยไม่ตริของอุปราชได้ทำให้ พระเจ้าแผ่นดินทรงติดอยู่ในบ่วงความกรุณาของอุปราชแห่งอินเดีย ผู้ซึ่งพระองค์ (มักจะแสดงให้เห็นอยู่เสมอว่า) มีพระราชดำริว่าเป็นบุคคลต้นแบบของผู้ปกครองที่ ยิ่งใหญ่และมีไม่ตริจิตยิ่งในเวลาเดียวกัน

ผลประโยชน์ที่สำคัญประการหนึ่งที่พระองค์ไม่อาจทรงได้รับอย่างไม่ต้องสงสัย ในฐานะที่เป็นผลจากการเสด็จประพาลอินเดีย แต่ต้องถูกกลั่งทิ้งไปโดยปราศจาก ความเมตตาหลังการสิ้นชีพิตักษยของลอร์ดเมโย คือ ความสัมพันธ์มิตรและ ความสันติสุขมีคุณเคยระหว่างพระเจ้าแผ่นดินสยามกับอุปราชแห่งอินเดีย เพราะคง จะไม่มีโอกาสในหันทีหรือมีความหวังในภายภาคหน้า ที่จะทรงมีความสัมพันธ์ใน ลักษณะเช่นนั้นกับอุปราชท่านอื่นผู้ที่จะมีลักษณะที่ทรงเสน่ห์เช่นเดียวกับที่แสดง ให้เป็นที่ประจักษ์แก่พระองค์ได้เหมือนกับลอร์ดเมโยผู้ล่วงลับ

"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชหัตถเลขาแสดงความเสียพระทัย ไปถึงรัฐบาลแห่งอินเดียและคานานเตสมेय โดยผ่านไปทางรัฐบาลอมเบย์"¹¹³

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรู้สึกว่าการสิ้นชีพิตักษยของลอร์ดเมโย เป็นเรื่องสำคัญส่วนพระองค์ และมิได้ทรงตั้งพระทัยแต่เฉพาะการฉลองพระองค์เพื่อ เป็นการไว้ทุกข์เท่านั้น แต่ได้มีพระบรมราชโองการให้ทุกคนที่อยู่ในกระบวนการเสด็จ ปฏิบัติเช่นเดียวกันด้วยในหันทีที่มีการประกาศแจ้งให้เจ้าหน้าที่ชาวอังกฤษและ ราษฎรชาวอินเดียแต่งกายไว้ทุกข์ หลังจากที่ได้ทรงทราบข่าวอันแสนเศร้านั้นแล้ว เมื่อวานนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแหงจะเก็บพระองค์จากวงสังคมเลยที่เดียว และขณะที่ประทับอยู่นี้ ได้มีพระบรมราชโองการที่จะไม่กระทำการใดๆ อันจะทำให้เกิด

ท่ารามนครและป้อมรามนคร แฉเดนียล ค.ศ. 1796 (ภาครัต กาละ ภาวัณ)

ความรู้สึกขุ่นเคืองของสาธารณชนที่กำลังโศกเศร้าถึงอุปราช หมายความว่าจะทรงดี การเสด็จพระราชดำเนินไปยังรัฐต่างๆ หรือไม่เรียกร้องให้มีการประกอบพิธีการใดๆ ที่เหมาะสมกับการเป็นพระมหาษัตริย์ เมื่อไม่มีการประกอบรัฐพิธี ก็อาจจะเสด็จพระราชดำเนินไปยังที่ใดๆ ก็ได้ เมื่อกับสุภาพนุรุธที่ดำเนินการเป็นส่วนตัว¹¹⁴

บอมเบย์

วันอังคารที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

การไปเยือนถ้ำช้าง

ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นมา พระเจ้าแผ่นดินทรงค่อนข้างเก็บพระองค์ สถานที่แห่งเดียวที่เสด็จพระราชดำเนินไปเยือน คือ “ถ้ำช้าง”¹¹⁵

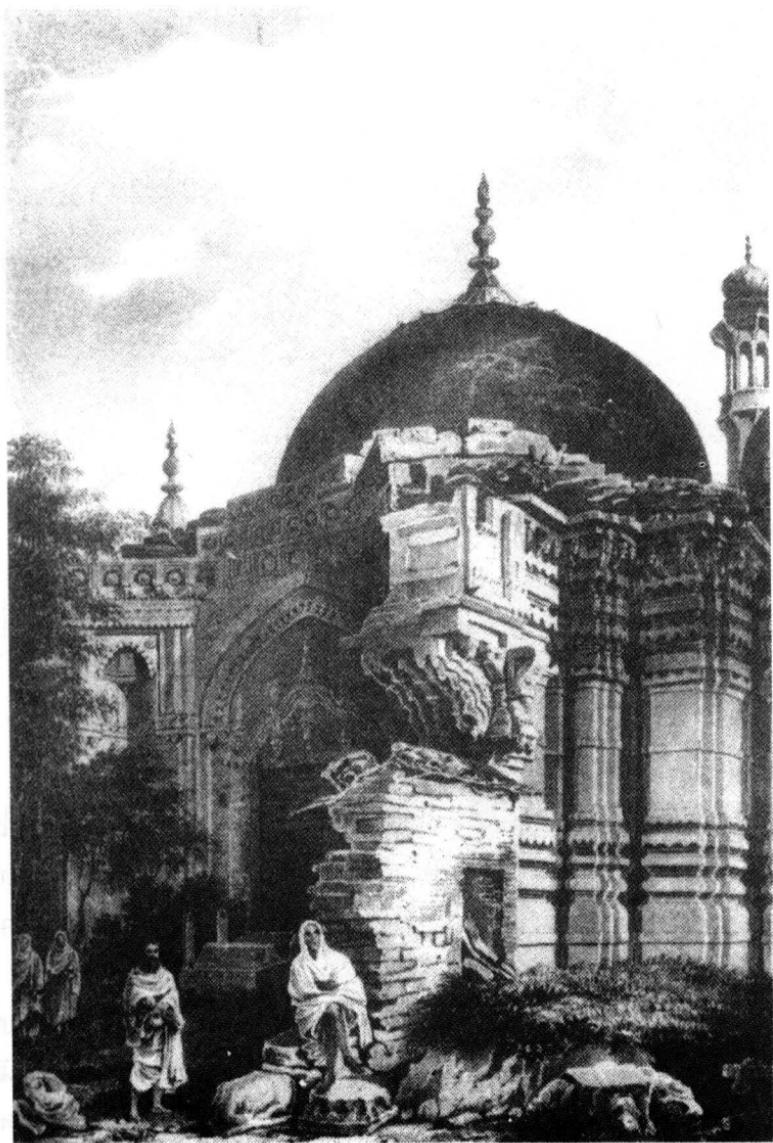
ถ้ำแห่งนี้ตั้งอยู่บนภูเขาที่อยู่ห่างออกไปเป็นบริเวณหลบประมาณ 3 หรือ 4 ไมล์ และห่างจากชายฝั่งบอมเบย์รา 4-6 ไมล์ ภูเขานี้ก่อตัวขึ้นเป็นเนินเขา 2 ลูกที่มีหุบเขาแคบๆ อยู่ตรงกลาง ตอนปลายซึ่งเป็นทางเดินระหว่างเขางว่างส่องช้างมีสำราญที่มีหน้าผาอันงดงามเรืองระย่างตามพุ่มไม้และต้นไม้ต่างๆ ที่น้ำไปสู่ถ้ำอันคักดีลึกที่ แสงอาทิตย์อันแดงงามเรืองระย่างอยู่ตามพุ่มไม้และต้นไม้ต่างๆ ที่ด้านนอก ที่ภายในนั้น ก้อนหินที่มีน้ำไหลหลายสายซอกหลบอันน่ากลัว หรือที่ปรากฏเป็นพระพรหม พระวิชณุ และพระคิริ ในปางต่างๆ ได้มองต่ำลงมาอยังนักท่องเที่ยวด้วย “ตาของมนุษย์ที่ดูแลกๆ แม้ว่าจะเป็นเพียงตาที่ทำจากหินเท่านั้น”¹¹⁶

อย่างไรก็ตาม การเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนนั้น “ทำให้ชาวสยามผิดหวัง เช่นเดียวกับที่พวกเขามิ่งประสบความสำเร็จในการค้นพบร่องรอยใดๆ เกี่ยวกับศาสนาพุทธที่พวกเขามีสืบสานมาเป็นอย่างยิ่ง”¹¹⁷

บอมเบย์

วันพุธที่ 14 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

ไม่มีรายงานการนัดหมาย

วัดวิคุนาถเดิมหรือสุหราภีนavaปี, เจมส์ พรินซ์ป, ภาพวาดปี ค.ศ. 1833/พ.ศ. 2376

บอมเบย์

วันพุธทัศบดีที่ 15 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

กงสุลต่างประเทศที่พำนักอยู่ที่บอมเบย์ได้รือเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเป็นการส่วนพระองค์¹¹⁸

บอมเบย์

วันศุกร์ที่ 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังทำเนียบรัฐบาลพร้อมกับเสนาบดีของพระองค์ 2 คนและกงสุลใหญ่แห่งสยาม เพื่อทรงกล่าวคำอำลาต่อเซอร์ ชีมอร์ พิตซ์เจอร์ลต์¹¹⁹

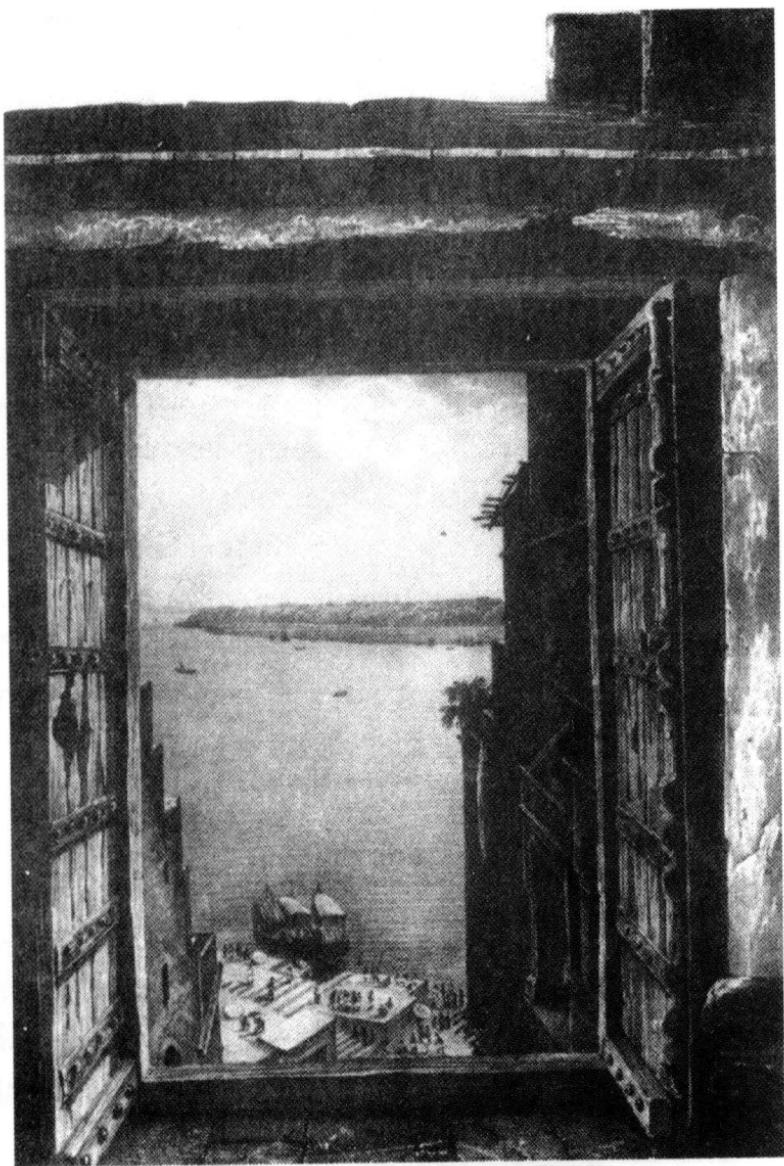
บอมเบย์

วันเสาร์ที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

การเดินทางออกจากบอมเบย์

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้ประทับอยู่ในบอมเบย์เป็นเวลา 8 วัน พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินออกจากราชที่นี่ในตอนป่ายโดยรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษของการรถไฟควบสมุทรอินเดียใหญ่ที่ออกจากสถานีรถไฟบุคลลา

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ที่เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนทำเนียบรัฐบาลในช่วงเช้าของวัน ได้เสด็จมาถึงสถานีรถไฟหลังจากเวลา 14.00 น. ไม่นานนักโดยประทับรถม้าเทียม 4 ประจำตำแหน่งของ ฯพณฯ ข้าหลวง และตามเสด็จโดยทหารกองเกียรติยศที่ประกอบด้วยโสร์วาร์ ที่ซึ่มามา 10 นาย และกระ奔跑แสดงตนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตามมาโดยรถม้าคันนี้ ก่อนจะมาถึงที่นี่ รถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษได้มาถึงสถานีบอร์โว บันเตอร์ และพระราชสัมภาระส่วน

ท่านน้าปัญจคงคาน (ชาราหะระ) มองจากประตูทางเข้า, เจมส์ พรินเซ็ป, ภาพวาดปี ค.ศ. 1833/พ.ศ. 2376

พระองค์ได้ถูกจัดส่งไปตามเส้นทางถนน และบรรทุกม้าจำนวน 6 ตัวไว้ในตู้ขันส่งม้า 2 ตู้ ที่ได้พ่วงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรถไฟด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ ประทับอยู่ที่ชานชาลาประมาณ 10 นาที และได้มีพระราชปฏิสัมสารอย่างเปิดเผยกับ มร.เบอร์ซี เลธ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและคนอื่นๆ ดูเหมือนว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงโปรดปรานเชิญกราบขอเจ้าหน้าที่ของเขาระบุแล้วกันแล้วกัน ก่อนที่จะเดินทางกลับไปในวันเดียวกัน

“รถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษที่มีห้องทรง 16 ตู้ ได้ออกจากสถานีรถไฟเมื่อเวลา 14.30 น. ภายใต้การดูแลด้วยตนเองของ มร.เคลลี่ รองผู้จัดการແນಗಡเดินรถ ก่อนที่รถไฟจะออกจากสถานนี้นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงร่าเริงอยู่ตลอดเวลา ทรงเย้มพระโฉนดรับการนองค์ลาเป็นการส่วนตัวจากบรรดาผู้ที่ทรงรู้จัก

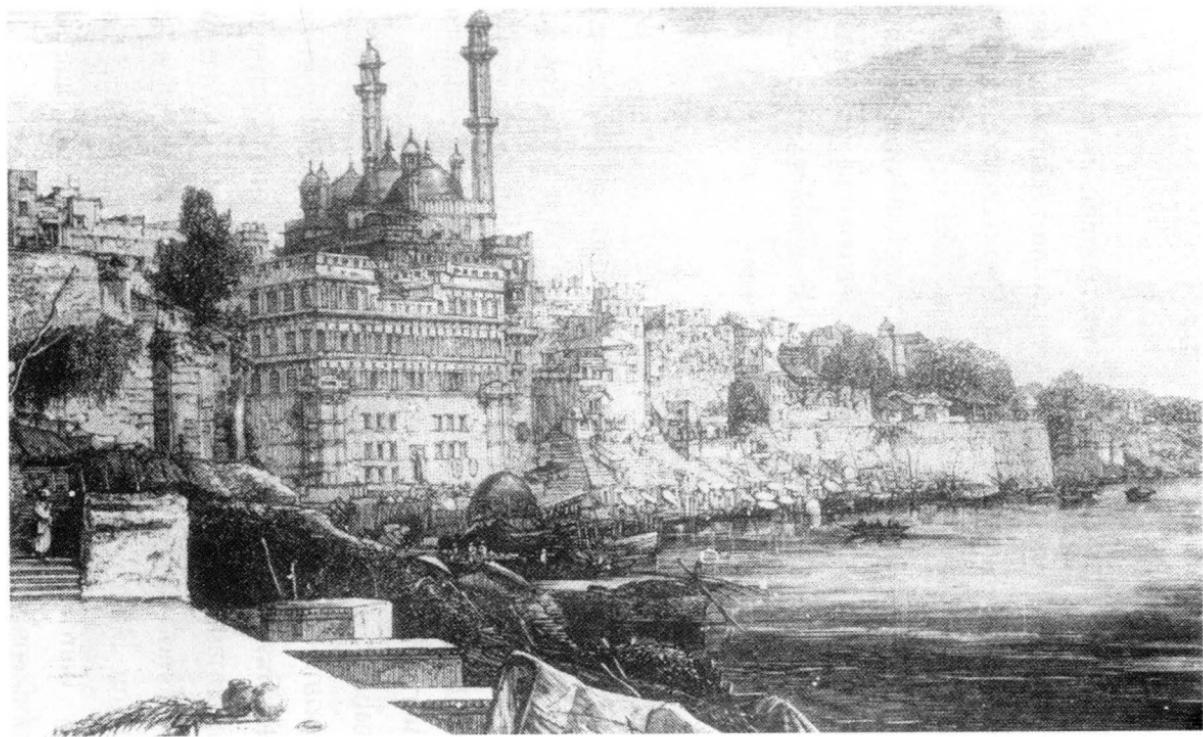
ผู้มีอำนาจของภารตากล่าวเป็นผู้อุทิศตนให้กับการเดินรถพิเศษ มร.เคลลี่เป็นผู้รับผิดชอบรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษนี้ รวมทั้งการทำงานของขบวนรถจากไปคลลากไปยังอีกตั้งปูร์ มร.สวน จำกอีกตั้งปูร์ไปยังโนสวัล และ มร.มิตเตลตัน จากโนสวัลไปยังจุปบูลปูร์ ...นายสถานีได้รับอนุญาตให้ออกตัวที่มีจำนวนจำกัดเป็นค่าเข้าสถานีที่รถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษหยุดจอด¹²⁰

ในรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษ

วันอาทิตย์ที่ 18 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

ขบวนเสต็จของพระเจ้าแผ่นดินสยามได้เดินทางต่อไปในรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษของภารตากลับสู่กรุงเทพฯ ได้มีการจัดถวายพระกระยาหารมื้อเช้าที่อาร์ดา และพระกระยาหารมื้อกลางวันที่กัดวารา รถไฟมีกำหนดจะถึงจุปบูลปูร์ในเวลา 18.00 น.

จากจุปบูลปูร์ไปยังโนกุล เสิร์ โดยผ่านอัลลาบาดันน์ รถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษใช้เวลาต่อสักครู่ที่กินวันอาทิตย์¹²¹

ท่าน้ำปั้ญจคงคาน และราหะระ สุหร่าของโอลังเช็ป (เซอร์วิ่ง)

พระราชสี

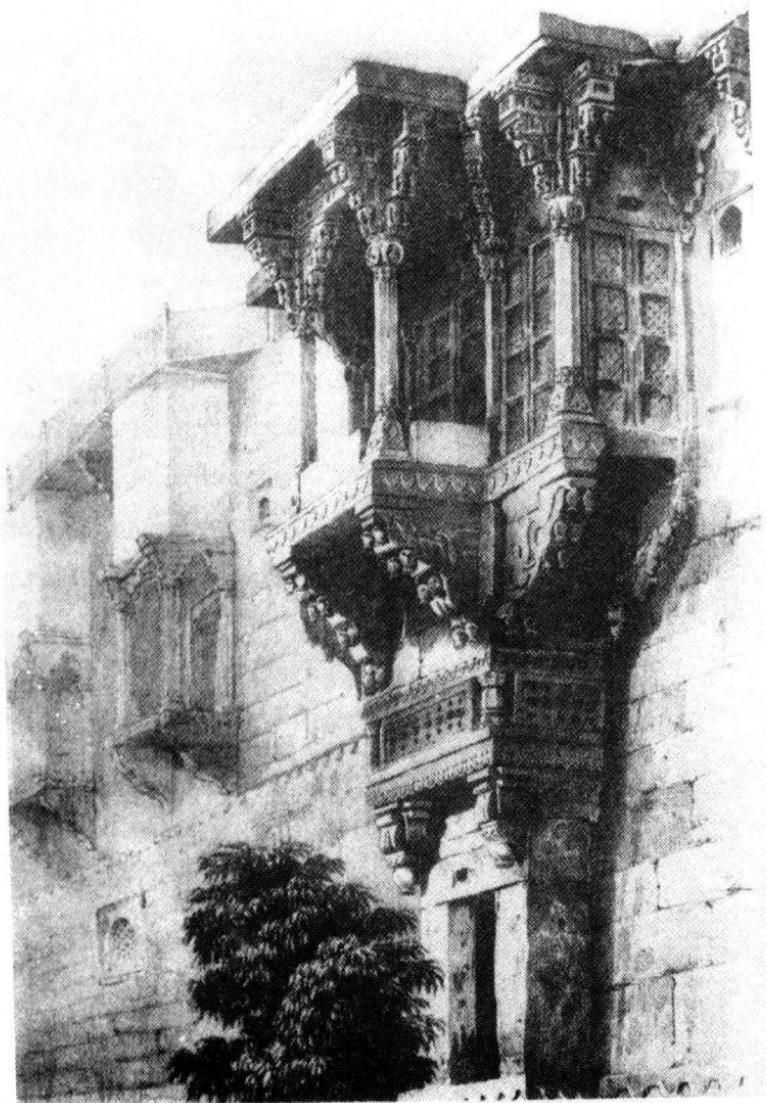
วันจันทร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินออกจากโมกุล เสire พร้อมด้วยกราบวนเสด็จ และไปถึงสถานีปลายทางรถไฟฟารานสีที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับตัวเมือง¹²² จากนั้นได้ข้ามแม่น้ำคงคาจากสถานีปลายทางไปยังราชธานี อันเป็นท่าเรือข้ามฟากที่สำคัญทางฝั่งพารานสี¹²³

ผู้คนจำนวนมากได้มาร่วมกลุ่มกันที่ราชธานีเพื่อรับเสด็จพระราชดำเนิน¹²⁴ จากราชธานี คณะของพระเจ้าแผ่นดินได้เข้าไปถึงตอกชาลนา (โรงขยายปืน)¹²⁵ อันเป็นคุหาสน์ของมหาราชแห่งพารานสีที่อยู่ใกล้กับเขตที่พักของทหาร ไม่ไกลเท่าไรจากแม่น้ำเบรูนา ที่เป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำคงคา

ตอนเย็น

ในตอนเย็น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนป้อมรามนคร¹²⁶ ที่ซึ่งพระองค์ได้รับการต้อนรับจากอิชารี ปราสาท นาเรน สิงห์ ผู้เป็นมหาราชแห่งพารานสี¹²⁷ ทรงประทับบนเรือล่องแม่น้ำคงคาจากราชธานีไปจนถึงรามนคร ยุกักษริย์ทรงพระเกษมสำราญกับทิวทัศน์อันงดงามที่สุดต่อนหนึ่งของแม่น้ำอันคัดล้านสี¹²⁸ การเสด็จประพาสนี้ประจวบเหมาะกับที่วันนั้นเป็นวันวานวยาส ที่มีการคลองไนบรีเวนป้อมรามนคร เพื่อเป็นเกียรติแก่ท่านฤๅษีเวทยาส [หรือ กฤษณะ ไกวปายนวายาส] ผู้รุจนาบทาพาย มหาภารตะ อันมีเชื้อเลี้ยงของอินเดีย บรรดาราชภูรต่างกิริ่นรมย์อยู่กับการเลี้ยงรื่นเริง และบริเวณพื้นที่ป้อมก็ได้รับการตกแต่งประดับประดาอย่างงาม ที่บริเวณท่าน้ำของป้อมรามนครนั้น มหาราชแห่งพารานสีได้จัดเตรียมความยิ่งใหญ่และมีจำนวนมากเพื่อต้อนรับคณะของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ได้มีการยิงสลุตถวายการคำนับ 21 นัด ในนามของมหาราชแห่งพารานสี เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาถึงและเสด็จพระราชดำเนินจากไป¹²⁹

เคลียงแห่งมานมานดีร์ เจมส์ พรินซ์ป, ภาพวาดปี ค.ศ. 1833/พ.ศ. 2376

พาราณสี

วันอังคารที่ 20 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยังวังของมหาราชา วิเชียรนครัมซึ่งอยู่ติดกันกับกรุงพาราณสี ดูเหมือนว่ามหาราชาแห่งวิเชียรนครัม จะสนใจการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นพิเศษ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นนั่ว่า มหาราชาได้อยู่ในงานเลี้ยงรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทำเนียบรัฐบาลเมืองกัลกัตตา และที่สำนักการประลองยุทธที่กูตตป ตอนนี้นับเป็นครั้งที่ 3 ที่มหาราชาได้รับเสด็จพระเจ้าอยู่หัวในวังของพระองค์¹²⁹

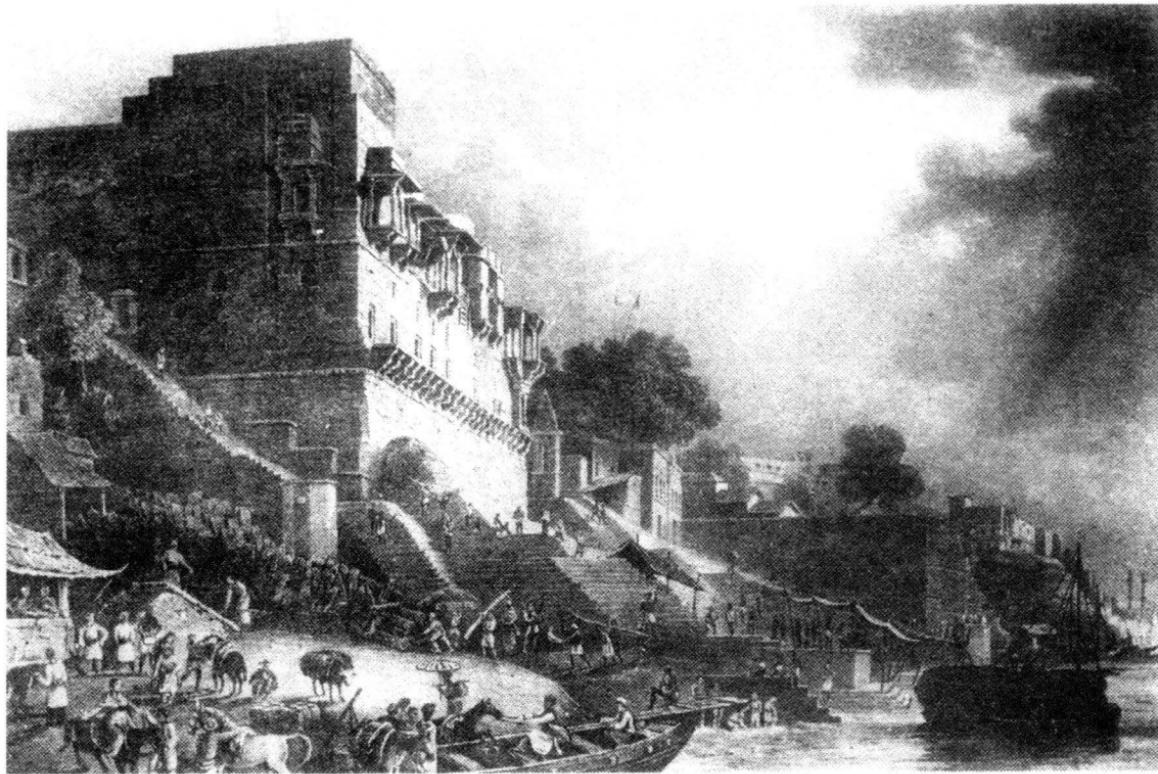
ในทั้งสองโอกาส มหาราชาแห่งวิเชียรนครัมและมหาราชาแห่งพาราณสี ได้พยายามแข่งขันกันที่จะรับรองพระเจ้าแผ่นดินแห่งประเทศเพื่อนบ้านในเอเชีย โดยการแสดงให้เห็นความเลิศหรูหราเป็นลักษณะเด่นของชาติเมือง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับความอิ่มเอมพระทัยอย่างยิ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็ทรงขับขันเป็นส่วนใหญ่จากสัญญาณแสดงให้เห็นความเลือมถอยของความเป็นตะวันออกเหล่านี้¹³⁰

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปเยือนวิคุนาถ ซึ่งเป็นวัดศินธุที่มีชื่อเสียงที่สร้างอุทิศถวายพระคิริ และได้พระราชทานเหรียญทอง 3 เหรียญให้แก่นักบวชของวัด¹³¹

จากสถานที่นี้ สุเรว่าแห่งเกียนวาปีซึ่งอยู่ในสถานที่เดียวกันไม่รอดพ้นจากการสังเกตของพระองค์ไปได้ ได้มีการสร้างสุเรว่าหลังนี้หลังจากที่มีการรื้อทำลายวัดวิคุนาถหลังเดิมในสมัยการปกครองของจักรพรรดิโอลังเต็ปแห่งโมกุล

วัดศินธุอีกแห่งหนึ่งที่ได้เสด็จไปเยือน คือ เวนิมทวารที่ثارาหาระ ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำคงคา อาคารที่พระเจ้าแผ่นดินได้หอพระเนตรนั้น คือวัดที่ในเวลาต่อมาได้สร้างอุทิศถวายแด่พระวิษณุ หลังจากที่จักรพรรดิโอลังเต็ปได้สั่งให้มีการรื้อทำลายวัดหลังเดิมเพื่อสร้างสุเรวานพื้นที่ดังกล่าว ขณะที่เสด็จประพาสเห็นมีทวนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเผชิญกับสุเรว่าแห่งثارาหาระที่ส่งน้ำกรุงขาม และได้พระราชทานเงินค่าทำพิธีจำนวน 10 รูปี ให้แก่นักบวชแห่งเวนิมทวารที่ثارาหาระ¹³²

ท่ามานมานดีร์ ประมาณ ค.ศ. 1600/พ.ศ. 2143

นอกจากนั้นได้เสด็จไปเยือนหอดูดาวเม่นดีร์ที่มีชื่อเลียงบันผึ้งแม่น้ำคงคา และขات หรือท่าน้ำที่มีอยู่มากหมายริมฝั่งคงคา อันเป็นที่ซึ่งประชาชนจะมุ่งตัวลงในแม่น้ำคั้กตีสิทธิ์ในตอนเช้าตรู่เป็นการชำระล้างเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์¹³³

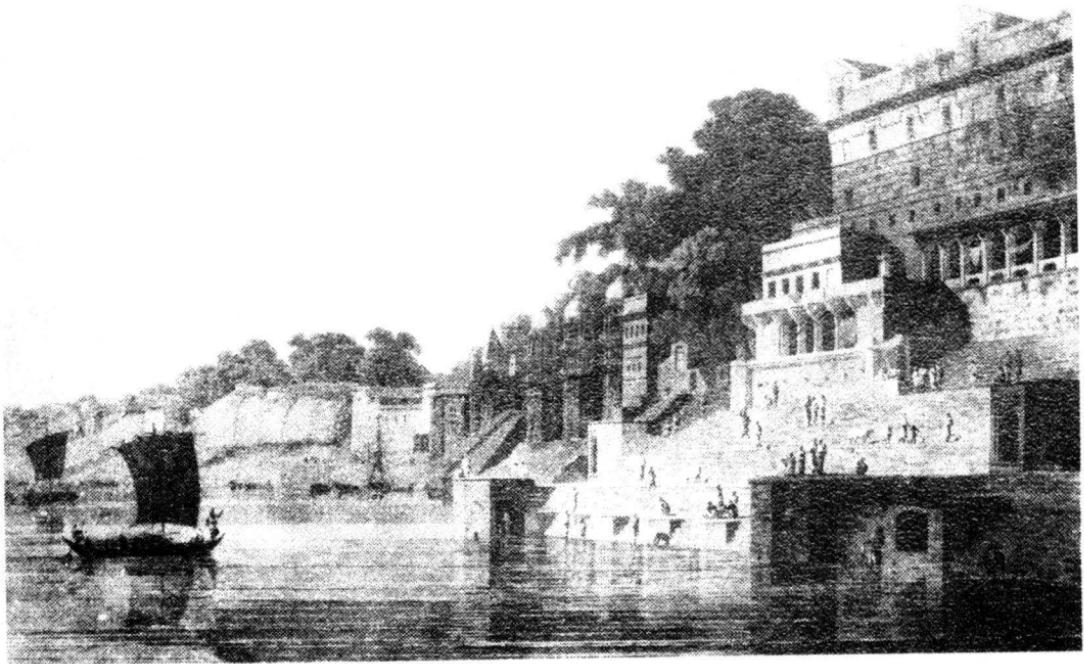
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปเยือนบริเวณย่านกลางเมือง ขณะที่หอดพระเนตรรูปปั้นของเทพเจ้าองค์ต่างๆ อยู่นั้น ก็ได้ทรงอธิบายถึงความสำคัญของบรรดาเทพเจ้าให้ข้าหลวงชาวอังกฤษผู้อยู่ในที่นั้นได้รับฟัง¹³⁴

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้หอดพระเนตรอาคารแบบโกรกิที่ภัยในเป็นที่จัดเก็บพระพุทธรูปจำนวนมากด้วยความสนใจอย่างยิ่ง¹³⁵ บาน្តិគុរាល្សាតได้ตามเสด็จพระเจ้าแผ่นดินผู้เชื้อเชิญให้เข้าไปเยือนเมืองหลวงของพระองค์ด้วยความรักใคร่ พระองค์ตรัสแก่นบุชาอินเดียไว้ว่า “ในคัมภีร์ทางศาสนาของข้าพเจ้า ได้มีการบันทึกไว้ว่า กายหนึ่งของพุทธศาสนาที่ไม่สามารถมองเห็นได้ ได้ถูกซ่อนไว้ในกาลี (พาราณสี) และบริเวณแห่งเมืองโน不成เป็นเครื่องหมาย¹³⁶

และในที่สุดก็เป็นการเดินทางอันยาวนานไปสaranat ต้องใช้เวลาเดินทางด้วยรถม้าไม่ต่ำกว่าหนึ่งชั่วโมงครึ่งเพื่อจะไปถึงปลายทางด้านศาสนาของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินข้ามสะพานเบรูนา ผ่านพื้นที่กว้างใหญ่ที่เต็มไปด้วยชาบปรักหักพังอยู่สองข้างทางถนน โดยมีหมู่บ้านตั้งอยู่บ้าง เป็นหย่อมๆ ก่อนจะไปถึงสaranat¹³⁷

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพบว่า สวนกวาง (มฤคทายวัน) อันเป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรกได้ถูกกละเบยหอดทึ้ง อาคารทางประวัติศาสตร์เพียงแห่งเดียวที่ได้หอดพระเนตร คือ สุกปุชนาดใหญ่ที่เรียกว่า ธรรมเมฆ ที่มีต้นไม้เขียวแน่นปกคลุมอยู่เต็มไปหมด¹³⁸

* “กายหนึ่งที่มองไม่เห็น” หมายถึง พระธรรม อันเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ธรรมเมฆอีกทั้งต้นโพธิ์

ท่าทศสุวามีเมธ, บานารес แคนเนย์ล ทิวทัศน์แบบตะวันออก

ในรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษของการรถไฟอินเดียสายตะวันออก
วันพุธที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกจากพาราณสีเพื่อกลับไปยังกัลกัตตาเมื่อเวลา 14.00 น. มีการจัดเตรียมพระกระยาหารกลางวันถวายที่โมกุล เสไร อันเป็นชุมทางรถไฟที่อยู่ห่างจากพาราณสีประมาณ 6 ไมล์ เป็นอีกรั้งหนึ่งที่รถไฟได้พำนองค์เสด็จพระราชดำเนินแห่งน้ำอาร์ราห์และดินาปอร์อันเป็นเมืองสำคัญ ในสมัยของการจลาจลครั้งใหญ่ เมื่อรถไฟมาถึงปัตนาอันเป็นเมืองหลวงของแคว้นมคอช ที่ทรงรู้จักผ่านการอ่านภาษาบาลีอยู่ในอดีตสมัยยังทรงพระผนวช ก็เป็นเวลา ผลบค่ำแล้ว

รถไฟหยุดจอดที่โมกุลบนฝั่งแม่น้ำคงคา ซึ่งเป็นที่จัดถวายพระกระยาหาร มื้อค่ำ

คณะของพระเจ้าแห่งเดินสยามพากด้างแรมบนรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษของการรถไฟอินเดียตะวันออก¹³⁹

กัลกัตตา

วันพฤหัสบดีที่ 22 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

ทันทีที่พระอาทิตย์ปρาก្សោះขึ้นบนท้องฟ้าด้านทิศตะวันออก รถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษของการรถไฟอินเดียตะวันออกก็ใกล้จะถึงสถานีรถไฟเข้าวาร์ (กัลกัตตา) แล้ว มีการจัดถวายพระสุชารลอบอาเจ้าในเวลา 7.00 น. ที่ปันดุอาห์ และภายในเวลาน้อยกว่าหนึ่งชั่วโมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามก็ได้เสด็จพระราชดำเนินผ่านยูกลี อันเป็นเมืองเล็กๆ ที่เคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวโปรตุเกส และอังกฤษมาก่อน จากนั้นก็ถึงจั่นทรนค์ อันเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวฝรั่งเศส และคริสต์มา ยังเป็นป้อมของเดนมาร์กที่อยู่ในความครอบครองของอังกฤษ และในท้ายที่สุดก็มาถึงเข้าวาร์บนฝั่งแม่น้ำยูกลี¹⁴⁰

9.00 น.

การยิงสลุตจำนวน 21 นัด เป็นการประกาศให้ทราบว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามได้เสด็จพระราชดำเนินกลับมาถึงกัลกัตตาแล้ว ได้มีการรับเสด็จที่ชานชาลาสถานีรถไฟโดย “คณะผู้แทนที่ประกอบด้วยเลขานุการประจำรัฐบาลในกรมเกษตร กรมสรพารากและพาณิชย์ หนึ่งในคณะเลขานุการประจำรัฐบาลเบงกอล ผู้ช่วยเลขานุการในกิจการต่างประเทศ และองครักษ์ของข้าหลวงผู้ปักธงเบงกอล คณะผู้แทนได้ตามเสด็จพระเจ้าแผ่นดินและคณะมาในเรือกลไฟข้ามฟากไปยังท่าอาร์เมเนียน ที่ซึ่งทหารกองเกียรติยศบางส่วนและกองทหารพื้นเมือง พร้อมแตรัวและธงที่ได้ตั้งแตรรอรับเสด็จเพื่อถวายการอาภัข้าไปยังโรงเรมเกรทอีสเทิร์น อันเป็นที่ประทับ”¹⁴¹

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีสุภาพพระราชหฤทัยนักที่ต้องประทับอยู่ในโรงเรม แต่เนื่องจากรัฐบาลเข้าใจว่าจะเสด็จพระราชดำเนินจากออมเบย์ไปยังมัทราส และเสด็จลงเรือกลับ ณ ท่าเรือดังกล่าว จึงได้มีคำแนะนำให้ข่ายเครื่องเรือนที่ใช้ตกแต่งที่ประทับ ณ ถนนวุ๊ด หลังจากที่เสด็จออกจากเมืองกัลกัตตาได้ไม่นานนัก”¹⁴²

กัลกัตตา

วันศุกร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่โรงเรมเกรทอีสเทิร์น ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับทำเนียบรัฐบาลพอดี จากโรงเรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเยาวร่วมการประชุมในห้องประชุมที่ทำเนียบรัฐบาล อันเป็นการแสดงว่าอุปราชชั่วคราว คือ ลอร์ดนาเปียร์แห่งเมอร์ซิสเตาన์ ได้เดินทางมาถึงแล้ว¹⁴³

เชอร์จอทัน สเตรทชีย์ สมาชิกระดับสูงของสภา ผู้ทำหน้าที่ชั่วคราวเป็นข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการ ก่อนที่ลอร์ดนาเปียร์แห่งเมอร์ซิสเตาnan จะมาถึงนั้น เป็นผู้ที่คอยรับเสด็จอยู่ที่ด้านบนของหันบันไดใหญ่องทำเนียบรัฐบาล และเป็นผู้ประกาศถ้อยคำที่ได้เลือกสรรแล้วว่า “ในขณะที่รัฐบาลแห่งอินเดียกำลังโศกเศร้ากับศรีษะที่หายไป (ลอร์ดเมโม) แต่กระนั้นก็ยังคงพยายามดำเนินตามวิธีชีวิตของตน

สืบต่อไปไม่ขาดสาย”¹⁴⁴

กัลกัตตา

วันเสาร์ที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบังคงประทับอยู่ที่โรงแรมเกรทสหีรัน

กัลกัตตา

วันอาทิตย์ที่ 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

เพื่อให้สอดคล้องกับคำขอเป็นกรณีพิเศษด้วยพระองค์เองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ได้รับเชิญไปประทับที่ทำเนียบรัฐบาลในฐานะaculaนักนักดุกของลอร์ดนาเบียร์แห่งเมอร์ชิสเทาเอนผู้เป็นอุปราชคนใหม่ ในขณะที่เสนอคำขอดังกล่าวพระเจ้าแผ่นดินทรง “มีเหตุผลทางการเมืองที่มีน้ำหนักมากกว่าการพิจารณาในทางร้ายที่เห็นแสงเพียงริบหรี่ ซึ่งในบางมุมมองนั้นอาจจะเข้าใจเพียงว่ามีได้ทรงพิจารณาไว้ต่อรองจึงขอให้ได้รับการยอมรับข้าไปในบ้านที่เต็มไปด้วยความเคร้าโคงเลี้ยจ” “ไม่อาจจะมีข้อกังขาใดๆ ในข้อสังเกตที่มีความยุติธรรมซึ่งพัวพาราสยามเป็นผู้แสดงออกมาลงในช่วงเวลาหนึ่งและจากมิสเตอร์น็อกซ์ผู้เป็นกงสุลใหญ่ ที่ทำให้เกิดความเชื่อว่า หากพระเจ้าแผ่นดินเสต็จพระราชดำเนินกลับไปยังประเทศไทยโดยมีได้เข้าพักในทำเนียบรัฐบาลแล้วลักษณ์ อาจจะเกิดผลกระทบที่ไม่ได้เกิดขึ้นได้ในประเทศไทย ซึ่งอาจจะลุกຄามไปไก่จนทำให้เป็นรอยด่างในประโภชน์โดยทั่วไปที่น่าจะเกิดขึ้นจากการที่ชาวสยามมาเยือนประเทศไทยเดียย”¹⁴⁵

กัลกัตตา

วันจันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

เวลา 8 นาฬิกา พระเจ้าแผ่นดินสยามได้เสต็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่ง

ที่ทำพринซิปเพื่อสืบเจตวัตติกับพระนราพร้อมกับคุณผู้ตามสืบเจต

ทหารากองภิรติยศที่ประกอบด้วยกองทหารมูงหนึ่งของกรมทหารที่ 14 ได้ประจำการอยู่ที่ท่า และได้มีการยิงสลุตจำนวน 21 นัดมาจากป้อมตามปกติ¹⁴⁶

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสืบเจตพระราชดำนานโดยเรือประจำตำแหน่งของอุปราช ไกลจนถึง่ไดมอนด์อาร์เบอร์

เรือรบของสยามได้แล่นตามมาและหลังจากที่สืบเจตขึ้นที่ไดมอนด์อาร์เบอร์แล้ว พระเจ้าแผ่นดินได้สืบเจตลงไปประทับในเรือพระที่นั่งบางกอก

ขณะที่จะสืบเจตพระราชดำนานกับน้ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวขอบคุณพันตรีสเลเดนสำหรับการรายงานตามสืบเจตประจำสอินเดีย และในเวลาเดียวกันได้พระราชทานพระบรมฉายาทิศลักษณ์ขนาดใหญ่ของพระองค์เอง กล่องบุหรี่ทองคำที่ทำในประเทศไทย และนาฬิกาทองคำยี่ห้ออัลเบิร์ตที่ได้ทรงซื้อในกัลกัตตาเพื่อที่จะพระราชทานให้นายพันเตอร์โดยเฉพา¹⁴⁷

การสืบเจตวัตติพระนคร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สืบเจตพระราชดำนานออกจากกัลกัตตา ในตอนเช้าวันที่ 26 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 โดยสืบเจตผ่านแม่น้ำเมฆาร์เดลล์ ในตอนเย็นของวันเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สืบเจตขึ้นจากเรือพระที่นั่ง บางกอก ณ คาดสมุทรลายทางด้านอ่าวเบงกอล จากนั้นสืบเจตพระราชดำนานโดยทางสตัมมารคไปยังด้านอ่าวไทยเพื่อประพาสราชอาณาจักรและเมืองประเทศไทย บนคาดสมุทรนั้น¹⁴⁸ ระหว่างนั้น เรือพระที่นั่ง บางกอกและเรือกลไฟลำอื่นได้เดินทางผ่านสิงคโปร์เพื่อรับสืบเจตที่สงขลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสืบเจตขึ้นฝั่งที่ภูเก็ต พังงา ทรอรู จำก้าทรูรูได้สืบเจตพระราชดำนานทางสตัมมารคไปยังสงขลา จากสงขลาได้สืบเจตโดยเรือพระที่นั่ง บางกอกผ่านอ่าวไทยมายังพระนคร¹⁴⁹

วันที่ 15 มีนาคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 “การมองอย่างกระตือรือร้นไปยังเรือพระที่นั่ง บางกอกที่แล่นขึ้นมาตามลำนำโดยได้รับการตกแต่งประดับประดาด้วยธงทิวอย่างเรืองร่า และยุวกาชตระยิลสยามได้ประทับยืนที่บนดาดฟ้าเรือนแพร้อมกับ

ผู้สูงคั้กค์ที่เยาววัยอีกกลุ่มนหนึ่งที่ได้ตามเสต็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปยังดินแดนอันแสนไกลในการเดินทางที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน”¹⁵⁰

“ห้องฟากผั่งเม่น้ำดูซ่างมีชีวิตชีวา ทุกคนที่สามารถมาถึงได้ไม่ว่าจะโดยวิธีใด ต่างประกฎตัวเพื่อแสดงให้เห็นความรักใคร่และความสุขที่พากษาได้รับในการรับเสต็จพระเจ้าแผ่นดินและต้อนรับบรรดาผู้สูงคั้กค์ มีการโบกหมวก โนกผ้าเชิดหน้า ลดชิงและการมอบกราบของชาวนี้เมื่อเรือพระที่นั่งแล่นผ่านไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแสดงกิริยามส่ง่เป็นการรับรู้ต่อการแสดงความเคารพอย่างยินดีเหล่านั้นอย่างยอมรับและชื่นชม ... ได้มีการตกแต่งประดับประดาสถานที่ต่างๆ ภายในกำแพงพระบรมมหาราชวังอย่างงามมีการคำนวณว่าเมื่อแกะส น้ำมัน และไฟประทีปอื่นๆ ส่องแสงไปกระทบกับบรรดาของตกแต่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความงดงามและมีกระจากร ตลอดระยะเวลา ๕ คืนที่ได้มีการตามประทีปเพื่อเฉลิมฉลองการเสต็จนิวัติพระนครของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ... ในแต่ละคืนเหล่านั้น ห้องฟากผั่งเม่น้ำมีแสงวับเวมอันเกิดจากประทีปที่ประดิษฐ์เป็นรูปปรางค์ตามต่างๆ กัน”¹⁵¹

หมายเหตุและการอ้างอิง

- 1 แผนด์เยคส์ คือ ด่านศุลกากรที่อยู่ริมแม่น้ำคงคา ได้มอนด์อาร์เบอร์ไว้ในอ่าวเบงกอล
- 2 นักกฎหมายศาสตร์ชาวญี่ปุ่นเป็นผู้บัญญัตินามของแม่น้ำสุกูลี หรือ สุกูลี ซึ่งเป็นหนึ่งในลำน้ำสาขาของแม่น้ำคงคาที่เมืองโกล ชาวอินเดียมีคำเรียกว่าแม่น้ำสุกูลีคือแม่น้ำคงคาที่แท้จริง และควรแบ่งน้ำสาวยังนี้อย่างยิ่ง เพราะมีแหล่งกำเนิดที่กันโถห์, Edward Thornton, *A Gazetteer of the Territories under the Government of the East India Company*, 1st ed. 1858, Reprint, 1993 (Delhi), p. 392
- 3 เดอะ ไฟโอเนียร์, วันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 3.
- 4 รายงานของพันธ์เรสเลเดนเกี่ยวกับการเดินทางของพระเจ้าแผ่นดินสยาม. แฟ้มหมายเลข 53-57, เรื่องการเมือง ก, กระทรวงการต่างประเทศ, รัฐบาลอินเดีย, พฤษภาคม ค.ศ. 1872 (หอดูหมาแหดแต่แรก, กรุงนิวเดลี), ต่อจากนี้จะอ้างถึงวาระรายงานของพันธ์เรสเลเดนแม่น้ำกัลกัตตาที่อ้างถึงใน รายงานของพันธ์เรสเลเดน คือ แม่น้ำสุกูลี ได้มอนด์อาร์เบอร์ตั้งอยู่ในแม่น้ำสุกูลี ให้มีอ่าวกัลกัตตาลงมา 20 ไมล์ พื้นที่ทั้งหมดโดยรอบกว้างແणร์เป็นที่ลุ่มน้ำท่ามถึง สมัยที่ชาวสยาม มาถึงเมืองทำแหงนี้ “ยังไม่เป็นเมือง” แหล่งข้อมูลหนึ่งในสมัยนั้นกล่าวว่า “มีเพียงกระถ่องของชาวพื้นเมืองไม่เก็บทิ้งที่สมควรกับลายานั้น แต่บรรดาเรือจะทดสอบอยู่ในอ่าวเพื่อการรับรอง หรือเอกสารนักท่องจำเรือ” Edward Thornton, op.cit., p. 279 ปัจจุบันนี้ (ค.ศ. 2000/พ.ศ. 2542) ได้มอนด์อาร์เบอร์เป็นเมืองเล็กๆ ที่มั่งคั่งและเป็นสถานที่ท่องผ่องในช่วงฤดูสัปดาห์นี้ยังมีมาก
- 5 ท่านน้ำ หรือ ชาต (Ghat) เป็นคำศัพท์ภาษาอินเดียใช้แทนพื้นที่ที่ขึ้นจากเรือที่กอดลงไปในแม่น้ำ เจนส์ พรินเชป เป็นชื่อของปราสาทชาวอังกฤษที่เลี้ยวตัวไปเมื่อ ค.ศ. 1840 / พ.ศ. 2383 เป็นผู้ที่ประสนความล้ำเรื่องในการอ่านจารึกบนเสาหินของพระเจ้าอโศก ประชาชนชาวเมืองกัลกัตตาได้ให้เงินอุดหนุนเพื่อสร้างอนุสรณ์สถานเป็นอาคารสถาปัตยกรรมกรีกแบบคอริก ณ ริมแม่น้ำสุกูลี เพื่อให้เป็นความทรงจำถึงเทปีน้ำท่ามกลางป่าสวน ท่านน้ำที่ทำเป็นเพื่อทราบขนาดใหญ่บนฝั่งแม่น้ำสุกูลีต้องยุ่งหว่างบ้องวิลเลียมบานบุญาต ได้ชื่อว่าพรินเชปชาต (ท่าพรินเชป) เป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีรับเสด็จ หรือการต้อนรับบุคคลที่มีเชื้อเลี้ยง อาคารดังกล่าวมีชื่อเจมส์ พรินเชปปราสาทภูอยู่ปัจจุบันภาษาต่างๆ 4 ภาษา คือ อังกฤษ เมืองชาต อินเดียแลงก์เชียร์ รัฐบาลอินเดียจัดการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามในอาคารอนุสรณ์สถานนี้ พระองค์ได้เสด็จลงเรือเพื่อนั่งติดพระนครที่ท่านน้ำแห่งนี้ ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจะทรงคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับเจมส์ พรินเชป ผู้ล่วงบันและผลงานของเขาก ปัจจุบันนั้นไม่มีการเขียนจำเรือ ณ สถานที่นี้อีกต่อไปแล้ว แม่น้ำได้ตื้นขึ้นลง และมีการล้างสะพานแห่งใหม่ชื่อ วิทยาศาสตร์ เศรษฐ เพื่อให้คน多了ข้ามแม่น้ำ และใกล้กับกับท่าพรินเชปนั้น มีสถานีรถไฟแห่งหนึ่งเรียกว่าสถานีรัถไฟพรินเชปชาต ในปัจจุบันอาคารที่มีศิลปกรรมแบบคอริกที่ใช้รับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงบังคับทรงประภูมี “ได้รับการนำรุ่งรักษางานการสำรวจทางโบราณคดีแห่งอินเดีย สำหรับรายละเอียดของท่าพรินเชปนั้น คุณหน้า ของ O.P. Kejariwal ใน James Prinsep, *Benares Illustrated*, 1st ed. 1833 Reprint 1996, Vishwavidyalaya Prakashna, Varanasi.

- ^๖ โสดมุขี หรือ โสดมุกุชี เป็นคำค้ำพ์ยินดี หมายถึง ในหน้าลีทาง และใช้แทนเรื่องลัพธ์ของอุปราชและข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดียเพื่อรับรองความสำคัญยิ่งในโอกาสพิเศษ เรื่องนามเมืองเครื่องกฎหมายที่ของรัฐ ลดรอดดัลซูช ข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการได้บันทึกไว้เมื่อเขียนมาบนเรืออหังในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1848/พ.ศ. 2400 ดังนี้ “ไม่มีอะไรหูหูเรียงไปกว่าการเดินทางในลักษณะนี้ ในเรืออหังที่มีแต่ความเชี่ยวชาญที่เลื่อนไฟล์ได้โดยผู้โดยช่างกับเรือกล้าไฟ จึงประจกากลุ่มเรือ มีแก่นี้วนหัวพัดซัก แล้วห้องนอหันความหูหูราทุกชนิดที่เรานั่งได้สบายเหมือนกับอยู่ในห้อง โดยมีชื่อได้เบรียบตรงที่ความสามารถสุดยอดอย่างปลดใจป่วยเหมือนกับได้กลิ่นอาหารที่ใช้มาจากทะเลอันดีเยี่ยว” J.G.A. Baird, *Private Letter of the Marquis of Dalhousie*, 1st Ed. 1910, Reprint 1993, Delhi, P. 20 ความหูหูราเท่านี้เป็นสิ่งเดียวที่พวกมหาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามทรงได้รับการนำเสนอให้มองค์ชาร์เบอร์เป็นผู้ดึงท้าพรินซ์บันฟิงแม่น้ำอุกลีในลักษณะ สำหรับรายละเอียดอื่นๆ ของเรืออหัง โสดมุขีของอุปราชนั้น โปรดดู Marquis Curzon of Kedleston, *British Government in India*, Reprint edition, 1987, vol I, pp. 248-51.
- ^๗ ทำเนียบรัฐบาลในเมืองกัลตاتาสร้างขึ้นโดยลอร์ดเวลล์ลีย์ ข้าหลวงใหญ่แห่งอินเดียเมื่อ ค.ศ. 1803/พ.ศ. 2346 ทำเนียบทั่งนี้จัดล้อมแบบมาจากรา Kedleston Hall ใน Derbyshire อันเป็นบ้านเกิดของเคอร์ชอนในอังกฤษ ประเทศอังกฤษ ทำเนียบรัฐบาลในกัลตاتาเป็นที่ตั้งของรัฐบาลบริติช อินเดียปัจจุบันทั้งถึง ค.ศ. 1911/พ.ศ. 2454 หลังจากนั้น เดลีได้กลายเป็นเมืองหลวงของจักรวรรดิบริติชอินเดีย ดู Marquis Curzon of Kedleston, op.cit., vol. I, pp. 39-74.
- ^๘ คฤหาสน์เลขที่ 7 ถนนนวุด เป็นของราชา ราชนคร มาลิก บาหูดูร์ และยังคงเป็นสมบัติของตระกูลดังกล่าวอยู่ ในปัจจุบันใช้เป็นஸ์ในวันเสาร์ การพรมน้ำถึงวันแรกที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาถึงกัลตัตตา ได้จากแพแม่หมายเลขที่ 402 ลงวันที่ 11 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ณ ป้อมวิลเลียม และแพแม่หมายเลขที่ 403 ลงวันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ณ ป้อมวิลเลียม, เรื่องการเมือง ก. รัฐบาลอินเดีย, (หอดจนหมายเหตุแห่งชาติ, กรุงนิวเดลี) Infra. หน้า. 111-15 สำหรับการค่าว่าตรของกงสุลรัชингเศสัน โปรดดู เดอะ ໄพโอลี่ร์, วันเสาร์ที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1872 หน้า 3 Infra. หน้า 42. ส่วนการพรมน้ำรายละเอียดเรื่องการร่วมมุ่มนุ่มในงานเลี้ยงรับรองที่จะได้จัดขึ้น ดู เดอะ ໄพโอลี่ร์, วันพุธที่ 17 มกราคม ค.ศ. 1872 หน้า 3. กับตี อิงลิชเมน, วันจันทร์ที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 2.
- ^๙ ดี อิงลิชเมน, วันที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 2.
- ^{๑๐} ดี อิงลิชเมน, วันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 2
- ^{๑๑} ย้อนหน้าที่ 2 ของการพรมน้ำความนี้ ก็ได้จากการเดินทางของผู้เขียน จากบ้านเลขที่ 7 ถนนนวุด ไปยังเดอะ เชวัน แท็งก์ส (คอสติปอร์) ปัจจุบัน อาคารเดอะ เชวัน แท็งก์ส ของบاغุ ชาmacawan มาลิก ได้เป็นของโรงงานสรรพาวุธและบ้านของสโนร็อกส์ลิปอร์ อยู่ที่เลขที่ 4 ถนนดัม ดัม ใกล้กับบ้านเชเว่น แท็งก์ส, ดัม ดัม เมื่อข้าพเจ้าไปถึงสถานที่นั้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1999/พ.ศ. 2542 เวลาประมาณ 17.30 น. พระอาทิตย์กำลังจะลับขอบฟ้าและมีภาพสะท้อนอยู่ในอ่างเก็บน้ำด้านหน้าสำหรับการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมของบاغุนั้น คึกคักได้จาก Sumanta Banerjee, *The Parlour and*

the Streets, Elite and Popular Culture in the Nineteenth Century Culcatta, 1998.

¹² เดอะ อินดู เพทเรียต, วันจันทร์ที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1872, Infra. หน้า 92. รายงานของพัฒนตรีสเลเดน ก่อตัวถึงการไปเยือนพิพิธภัณฑ์อินเดียฯว่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำหน้าที่ประจำวัน เดอะ อินดู เพทเรียต ก่อตัวถึงการไปเยือนห้องสมุดแห่งเอเชียและพิพิธภัณฑ์อาคารหลังปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์อินเดียฯ เปิดใช้เมื่อ ค.ศ. 1875/พ.ศ. 2418 เท่านั้น คึกข่ายจาก *The Indian Museum: 1814-1914, Culcatta*, published in 1914. การที่พิพิธภัณฑ์อินเดียฯตั้งอยู่ในอาคารเดียวกับสมุดแห่งเอเชีย ณ บ้านเลขที่ 1 ถนนปร์ก โดยจ่ายค่าเช่าสถานที่นั้นปราบภูชัดเจนในการดำเนินงานร่วมสมัยของสมุดแห่งเอเชีย W. Newman and Co's Hand-Book to Calcutta (p. 187) ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1875/พ.ศ. 2418 ก่อตัวไว้อย่างชัดเจนว่า อาคารหลังใหม่ยังสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ และว่า พิพิธภัณฑ์ซึ่งอยู่ในสถานที่ เท่านั้นนันนปร์ก ได้รับความนิยมอย่างสูง จำนวนนู้ชาชมโดยเฉลี่ยในแต่ละวันมีประมาณ 700 คน ส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเมือง ดังนั้น จึงเห็นได้ชัดเจนว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามเดือดจีปัชชิสิ่งของสะสม ของพิพิธภัณฑ์อินเดียฯ ณ บ้านเลขที่ 1 ถนนปร์ก ซึ่งเป็นสถานที่ของสมุดแห่งเอเชีย

¹³ สมุดแห่งเอเชียกำลังจะมีอายุครบรอบ 100 ปี ในเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปเยือน สถาบันดังกล่าว สมุดแห่งเอเชียได้สะสมรวมรวมต้นฉบับด้วยเงินอันมีคุณค่าอย่างเป็นภาษาล้านนาสกุล ภาพพิมพ์ไม้ของทิเบตและจีนกับอีก 125 ห้องของพมา ต้นฉบับเอกสารตัวเขียนภาษาชาว ไทยและ ลังกา คึกข่ายจาก *Centenary Review of the Asiatic Society 1784-1884*, 1st ed. 1885, Reprint 1986, p. 27

¹⁴ เพ้มหมายเลข 404 ลงวันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ณ ป้อมวิลเลียม, เรื่องการเมือง ก., รัฐบาลอินเดีย, (หอดดหมายเหตุแห่งชาติ, กรุงนิวเดลี).

¹⁵ รายงานของพัฒนตรีสเลเดน

¹⁶ เดอะ ໄฟโอนเนียร์, วันเสาร์ที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1872 หน้า 3. โรงอุปราชกรของอิตาลีเป็นหน้าตาที่สำคัญ ของชีวิตในกัลกัตตาสมัยนั้น มีบทความขนาดยาวเกี่ยวกับโรงอุปราชกรของกัลกัตตาใน เดอะ เพرن์ด คอฟ อินเดีย, วันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 (หน้า 121) บ่งบอกว่าคนไม่สามารถจะเข้าใจ “การห้องที่ดี ในราคานา闷กกลางเพื่อญี่ปุ่นเทียบกับการพูด” บทความนั้นกล่าวอีกไปว่า “สิ่งที่เกิดขึ้นตามสมัยนิยม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างสูญสิ้นไปแล้ว เพราะต้องหันการหนัก กำลังทวายและวงศักดิ์ ซึ่งโรงอุปราชกร (ที่มีการจัดการในปัจจุบัน) กำกับให้มีขึ้น และส่วนที่ใหญ่ขึ้นกับสัดส่วนที่มีความเหมาะสมที่สุด เป็นสิ่งที่สาธารณะชนรู้สึกหักโหม...” ข้าพเจ้าไม่อาจจะกำกับสถานที่ตั้งโรงอุปราชกรของอิตาลีได้ และไม่ทราบว่าโรงอุปราชกรจะเป็นปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่ที่ ทางเดินริมทะเล (ເອສພลาແນດ) จะมี ความเกี่ยวเนื่องใดๆ กับโรงอุปราชกรของอิตาลีหรือไม่

¹⁷ รายงานของพัฒนตรีสเลเดน

¹⁸ J.C. Marshman, "Left or Culcatta Bank of the Hooghly" *Culcatta Review*, vol. III, no. 6, January 1845, p. 454. Cf. Edward Thornton, op. cit., pp. 232, 292.

¹⁹ James Routledge, *English Rule and Native Opinion in India from Note Taken, 1870-74*, pp. 196-98.

²⁰ รายงานของพัฒนตรีสเลเดน

- ²¹ รายงานของพันธุรีสเดน มีได้ระบุอย่างดัดเจนเกี่ยวกับสถานที่จัดงานเลี้ยงรับเสด็จ แต่งงานเลี้ยงดังกล่าวจะต้องจัดขึ้น ณ สถานที่ที่มีความสงบงามน่าประทับใจอย่างเช่นบ้านพักของบิชอป อันเป็นอาคารสูง 3 ชั้น ที่สร้างเลียนแบบบ้านในชนบท ชั้นล่างเป็นทางเดินที่มีสถาปัตยศิลป์อโอนิก เรียงรายเป็นรูป 6 เหลี่ยม สูชั้นไปคลุมถึงชั้นบน อาคารหลังนี้สร้างขึ้น ณ เลขที่ 51 ถนนชาوارิงฟี เมื่อ ค.ศ. 1843/พ.ศ. 2386 และปัจจุบันยังคงปราภูมิอยู่อย่างน่าชมเชย ศึกษาจาก S.C. Mukherji, *The Changing Face of Calcutta: An Architectural Approach*, Culcatta: 300, Calcutta, 1991. ท่านสาธุคุณมิลเมนเป็นหนึ่งในบรรดาบิชอปที่ทำการอย่างแข็งขันมากที่สุด และยังคงมีภาพถ่ายของห้ามเขานอนอยู่ที่หนังบ้านพักของบิชอปเมื่อวันเดียวที่มาเยือนสถานที่นี้ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1999/พ.ศ. 2542 นักเขียนชาวอังกฤษร่วมสมัยผู้หนึ่งได้กล่าวไว้ว่า “ขณะที่ ด็อกเตอร์ โรเบิร์ต มิลเมน มีใจจะดื่มด่ำต่อครรภาราทนาศานามากที่สุด ก็เป็นที่เคารพนับถือในหมู่สมาชิกของประชาคมต่างศาสนานี้อย่างเห็นนั้น ในห้องลักตัด้า มีจัตุหกของเกื้อบุพเพศานามากที่มีอยู่ในโลก ดังนั้น บางครั้งบางคราวจึงมีการจัดเลี้ยงยามค่ำ ให้วังของบิชอป เดษมีการจัดงานรวมกลุ่มผู้รับเชิญจะเจ้าในศาสนานี้ ทั้งหมด และความเข้าอกเข้าใจกันอย่างเสรีได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ว่าทำให้เกิดผลกระทบทางคีลธรรมอย่างมาก” Sir Richard Temple, op. cit., p.433. มิลเมนคงจะต้องรู้สึกกระตือรือร้นเป็นพิเศษในการต้อนรับพระเจ้าแห่งนิติบัญญัติอพุทธศาสนา ผู้ทรงเปิดโอกาสอย่างดียิ่งให้กับบรรดาชุมชนของมิชชันนารีนิยมต่างๆ ในประเทศไทยของพระองค์
- ²² รายงานของพันธุรีสเดน.
- ²³ W. Newman and Co's *Handbook to Calcutta*, pp.84-85. อั้มริตาล็อก โบส เป็นนักเขียนชาวเบงกอลที่อยู่ในสมัยเดียวกับนักพราบารามเดิมพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเดิมพระราชดำเนินไปเยือนเมืองหลวงของจักรวรรดิในปี ค.ศ. 1872 นั้น โบสเมียร์ 19 ปีแห่งนั้น โบสได้พรรณนาถึงเสียงยิ่งเป็นสุลตันละ 3 ครั้ง อย่างแจ่มชัด ใน บุรุจนะ ปัญจิกา (บุ่มเก่า) ซึ่งเป็นหนึ่งส่วนที่ก่อความท朗จำของชา Cf. R.K. Gupta, "Sounds and Street Cries of Calcutta" in *The Calcutta Psyche*, the Special Number of India International Centre Quarterly, Winter, 1990-91, p.212.
- ²⁴ Charles Ball, *The History of Indian Mutiny*, Vol. I, p. 38.
- ²⁵ รายงานของพันธุรีสเดน.
- ²⁶ W. Newman and Co's *Handbook to Calcutta*, p. 100 ff. เมื่อย้ายโรงพยาบาลไปอยู่ในอาคารใหม่ การพรرونนนี้ถึงโรงพยาบาลในห้างตันนี่จึงเป็นการอธิบายบนฐานข้อมูลในปัจจุบัน (ค.ศ. 2000/พ.ศ. 2543) คือ เป็นอาคารทางประวัติศาสตร์ที่มีได้รับการเหล็กยแลแต่อย่างใด เนื่องจากมีการต่อเติมเรื่องการมีสิทธิ์ระหว่างรัฐบาลของแคนาดาและกองсолตาณตากับรัฐบาลกลางของอินเดีย อาคารหลังนี้ตั้งอยู่ ณ เลขที่ 47 ถนนสเตนเดน.
- ²⁷ James Routledge, op. cit., p. 120.
- ²⁸ แฟ้มหมายเลข 317 และ 331, กระทรวงการต่างประเทศ, เรื่องท้าวไป ปี, มิถุนายน ค.ศ. 1871; แฟ้มหมายเลข 24 กระทรวงการต่างประเทศ, เรื่องท้าวไป ปี, มิถุนายน ค.ศ. 1871, หอดดหมายเหตุแห่งชาติอินเดีย กรุงนิวเดลี. แฟ้มเหล่านี้ปราภูมิอยู่ในทะเบียนรายชื่อเอกสารจดหมายเหตุ แคนดี้ได้

จัดให้บริการ.

29 รายงานของพันตรีสก็ลเดน.

30 เดอะ มัต拉斯 เมล์, วันพุธ, 24 มกราคม ค.ศ. 1872, อ้างอิงความใน อินเดียน เคล็นวิล์ ตะกรุโลสกา นาชาร์แห่งกัลกัตตาเป็นพันธมิตรที่เก่าแก่ของอังกฤษ ราชานากฤษณะ เทพ ผู้เป็นบรรพบุรุษ คนหนึ่งของมหาราชา กาลิกฤษณะ นาชาครูร์ เป็นที่ปรึกษา เพื่อนรู้ดีและผู้ดูแลของโคลฟี Desmond Doig, *Calcutta, An Artist's Impressions*, p. 26. ราชากาลิกฤษณะเป็นผู้มีความ สามารถสูงสุดในศาสนายินดูอโศการ์ และเป็นประณญในภาษาลันสกุต Sir Richard Temple, op. cit., หน้า 427. ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะสืบค้นหาสำเนาของคำโคลิกภาษาลันสกุตเพื่อต้อนรับ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้

31 รายงานของพันตรีสก็ลเดน.

32-33 อับดุล ยาลิม ชา率为 (ค.ศ. 1860-1926/พ.ศ. 2403-2469) เป็นนักเขียนชาวอูรูดูผู้ซึ่งชื่อเสียงที่สำคัญ อยู่ที่มาติตะยี เมร์ช เมืองกัลกัตตาเป็นเวลาหนาน 10 ปี ระหว่าง ค.ศ. 1869-79/พ.ศ. 2412-22 เขายัง เป็นข้าราชการบริพารของกษัตริย์วายิด อภิ ชาห์ ผู้ดูแลราชบัลลังก์ ขณะที่พระบาทสมเด็จ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปยังเมืองเล็กๆ ของอตีกษัตริย์แห่งอุดุนไชราษันเมืองกัลกัตตานั้น ห้ามเขียนผู้นี้เป็นเด็กราชที่มีอยู่เพียง 13 ปี ที่กำลังเติบโตพร้อมกับความสามารถทางด้านวรรณคดี ในบันทึกความทรงจำของเขาว่าที่เขียนขึ้นในอีกหลายปีหลังจากการเสด็จฯ ประพาสอินเดียของพระเจ้า อยู่หัวนั้น ชา率为ได้ให้ภาพความทรงจำที่ชัดเจนของมาติตะยี เมร์ช ที่เขาได้เห็นด้วยตนเอง เมร์ชได้ ก่อลาภถึงพระเจ้าແเนิดเด่นสยาม แต่ก่อพระธรรมนำของเขากำให้เรasmaรรณนีกเท็นนาพที่พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระเนตร รัฐบาลลังกฤษณะได้บอกราชที่รัฐบาลลังกฤษณะและพระราชนอง กษัตริย์วายิด อภิ ชาห์ หลังจากที่เสด็จฯ รวมครั้น เมื่อ ค.ศ. 1887/พ.ศ. 2430 โดยได้สร้างแบบแก่ ทายาททุกคนของพระองค์ ดังนั้น วังที่มีอยู่มากมายและโรงเรียนลัคต์ว์ที่มีชื่อเสียงจึงหายไปจาก แผ่นดินของกัลกัตตา Abdul Halim Sharar, *Lucknow: The Last Phase of an Oriental Culture*, London, หน้า 66-77. ในปัจจุบันนี้ เห็นอกันว่าการสำนักงานใหญ่ของการรถไฟสายตะวันออก เสียงได้ที่การเดินเรือ เป็นพระราชวังของวายิด อภิ ชาห์ S.C. Mukherji, op. cit., p. 95 James Routledge (op. cit., p. 125) ได้เขียนถึงโรงเรียนลัคต์ว์ของอตีกษัตริย์แห่งอุดุน จากการไปเยือน สถานที่นี้เป็นการส่วนตัวและได้จดบันทึกไว้ ในช่วง ค.ศ. 1870-74/พ.ศ. 2413-17 ดังนั้น คำอธิบายของเขางึงพระแผนสิ่งที่อยู่ในสมัยเดียวกับการเสด็จฯ ประพาสของพระบาทสมเด็จ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

34 รายงานของพันตรีสก็ลเดน.

35 ดี อินเดียน พันธุ์ โภพนีyen แอนด์ บัญจาณ ไทร์ส, 23 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 181-82.

36 รายงานของพันตรีสก็ลเดน. คลาว่าการเมืองตั้งอยู่ ณ เลขที่ 4 เอสพลาเนด โร์ เวสต์ ได้รับการ ออกแบบและก่อสร้างเมื่อ ค.ศ. 1813/พ.ศ. 2356 โดยทันออกการสรัตนและต่อมาเมื่อ ค.ศ. 1819/พ.ศ. 2362 เขาได้บันทึกว่าการหลังนี้ใหม่เป็นอาคาร 2 ชั้นที่มีการหดหั้นน้ำโดยอย่างงามส่วนข้างในป้อมมุข ใหญ่ทางด้านใต้ โดยมีเสาอโศกทรงโรมัน 6 แท่งแบกไว้ด้วยเครื่องสถาปัตยกรรมที่ปราภกอยู่ตอนบน ทางที่ รวมทั้งที่เยี่ยมยอดด้านศิลปะเมือง ด้านล่างของหัวมุขที่มีลักษณะคลุมอันสูงตระหง่าน S.C. Mukherji,

op. cit., p. 44.

³⁷ F.B. Bradley Birt, *Twelve Men of Bengal*, Calcutta, 3rd ed., 1925, pp. 111-139 เป็นชีวประวัติโดยละเอียดของอับดุล ลาตีฟ

³⁸ รายงานของพันตรีสเลเดน, Sir George Campbell, *Memoires of My Indian Career*, London, 1893, Vol II, p. 207, pp. 221-22, แคมป์เบลล์ได้อ้างถึงงานเลี้ยงรับรองที่เข้าจัดถวายพระเจ้าแห่งคืนสยามในบ้านที่ความทรงจำของเขาก Cf. Sir Richard Temple, op. cit., p. 436, กล่าวถึงลักษณะของเบลเวเดียร์ในสมัยนั้น เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1953/พ.ศ. 2496 เบลเวเดียร์ได้กล่าวเป็นทodusมุดแห่งชาติของอินเดียเมื่อพิจารณาในทางสถาปัตยกรรมเบลเวเดียร์ได้รับการออกแบบก่อสร้าง “ในลักษณะอิสลามและเรอเนสซองส์อย่างเสรีที่ผูกเข้ากับความงามแบบโอลิเวียน ธรรมชาติ” Desmond Doig, op. cit., p. 28, อาคารหลังนี้เป็นหอสมุดที่โอบอุ่นตามที่มีประวัติศาสตร์ซึ่งบานอยู่ภายใน จึงเป็นการง่ายที่จะจินตนาการถึงงานเลี้ยงรับรองพระเจ้าแห่งเดินสยามในห้องเด่นริมชายฝั่งใหญ่ เมื่อว่าในปัจจุบันจะเป็นน้ำหนักหนักเสียและต้องอ่านหนังสือก็ตาม

³⁹ ดี อินเดียน พับลิก โอพีเนียน แอนด์ บัญญาบ ไทร์ส, 23 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 181-182 ให้รายละเอียดของเหตุการณ์ วันที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1872.

⁴⁰ รายงานของพันตรีสเลเดน.

⁴¹ James Routledge, op. cit., p. 235-236.

⁴² W. Newman and Co's *Handbook to Calcutta*, Calcutta, 1875, pp. 115-117.

⁴³ รายงานของพันตรีสเลเดน, ปัจจุบันไม่มีโรงละครดังกล่าวอยู่แล้ว เท่าที่ (สอบถามเป็นการส่วนตัว) ได้รับทราบจาก พี.ตี. แวร์ ว่าบริเวณนั้นเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลรัตน์ไกเกอร์

⁴⁴ Marquis Curzon of Kedleston, *British Government in India*, vol. I, p. 225.

⁴⁵ รายงานของพันตรีสเลเดน, เดอะ มัทรายส์ เมล์, 24 มิถุนายน ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2415.

⁴⁶ รายงานของพันตรีสเลเดน.

⁴⁷ Charles Ball, op. cit., vol. I, p. 38 ff. Marquis Curzon of Kedleston, op. cit., pp. 18-36 ได้พรรณนาลักษณะโดยทั่วไปของบาร์รักปอร์.

⁴⁸ James Routledge, op. cit., p. 30.

⁴⁹ รายงานของพันตรีสเลเดน.

⁵⁰ รายงานของพันตรีสเลเดน, ราไฟฟ์ปีปัจงบาร์รักปอร์ใช้เวลาเพียงครึ่งชั่วโมง W. Newman and Co's *Handbook to Calcutta*, p. 221.

⁵¹ Marquis Curzon of Kedleston, op. cit., vol II, p. 37 ในปัจจุบันไม่มีโรงเลี้ยงสัตว์ที่สวนสาธารณะบาร์รักปอร์อีกต่อไป ที่บาร์รักปอร์มีทางข้ามถนนแห่งหนึ่ง เรียกว่า จิริยะ โนร์ หรือ ทางข้ามของนกเพื่อเตือนใจให้นกถึงว่าครั้งหนึ่งเคยมีการสะสมนกและสัตว์ป่าอย่างรุ่งเรือง หรือ โรงเลี้ยงสัตว์บ้านพักชนบทของข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการที่พระเจ้าอยู่หัวได้เคยประทับอยู่นั้น ปัจจุบันเป็นโรงพยาบาลที่อยู่ภายใต้การดูแลของกรมตำรวจเบงกอล.

⁵² Charles Ball, op. cit., vol. I, p. 38 ff.

⁵³ รายงานของพันตรีสเลเดน.

⁵⁴ Calcutta Gallery, A Victoria Memorial Publication, Calcutta, April, 1992, cf. James Routledge, op. cit., p. 118.

⁵⁵ W. Newman and Co's Handbook to Calcutta, Calcutta, 1875, p. 221, ผู้คนในสมัยนั้นกล่าวว่า “ทางจากสถานีรถไฟเบร์รักปอร์เป้ 3 ไมล์ คือ มณีรามปุระ ซึ่งเป็นที่ตั้งโรงกรองน้ำที่จ่ายน้ำไปยัง กัลกัตตา ควรจะได้ไปดูเครื่องสูบน้ำที่วิเศษ ถังตกตะกอนที่ตั้งเรียงรายและโรงกรอง” คู่มือเล่มนี้ กล่าวว่า “ปลูกห้ามเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับทิศเหนือของมณีรามปุระ เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1999/พ.ศ. 2542 ผู้เขียนได้ไปเยือนโรงกรองน้ำที่ปลูกห้าม หรือมณีรามปุระ และพบว่าบรรดาเครื่องจักร ขนาดใหญ่ที่นำมาจากเมืองเบอร์มิنجแฮมนั้น ในปัจจุบันกล้ายกเว้นตุกไมราณที่ตั้งแสดงในบริเวณ อาคารกรองน้ำ เครื่องจักรเก่าเหล่านี้ถูกแทนที่ด้วยของใหม่แล้ว

⁵⁶ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, 25 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 95.

⁵⁷ รายงานของพันธ์รีสเลเดน, ภาคผนวก จี.

⁵⁸ James Routledge, op. cit., p. 31.

⁵⁹ เมืองอุกูลีตั้งอยู่บนเส้นทางรถไฟจากกัลกัตตาไปยังเดลี ตัวเมืองอยู่บนฝั่งขวาของสาขาันกว้างใหญ่ ของแม่น้ำคงคาที่ได้ชื่อว่าอุกูลี ชื่อของเมืองอุกูลีนี้เองที่ทำให้นักภูมิศาสตร์ชาวญี่ปุ่นญัตินามล้าน้ำ สาขาของแม่น้ำคงคาสายน้ำวัวแม่น้ำอุกูลี สำหรับคำอธิบายเรื่องเมืองนี้ โปรดดู Edward Thornton, *A Gazetteer of the Territories under the Government of the East India Company*, 1st ed.

1858, Reprint, 1993, p. 390.

⁶⁰ สถานที่ต่างๆ ที่คณะกรรมการตัดต่อท้องที่เยอรมันโดยทางรถไฟจากเข้ามาที่ไปยังเดลินั้น ได้สร้างขึ้น จำกัดความต่างเวลาเดินรถของการรถไฟอินเดียนสายตะวันออกสำหรับรถไฟพระที่นั่งชั้นพิเศษ ที่ปราบภูมิภาค พฤษภาคม เอกซ์ ของ รายงานของหัวหน้ารีสเลเดน

⁶¹ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, 8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 156.

⁶² เดอะ ไฟโอลี่เนียร์, วันอังคาร, 30 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 4.

⁶³ ดี อิงลิชเมน, วันศุกร์, 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 2.

⁶⁴ รายงานของพันธ์รีสเลเดน, โปรดดู บทที่กล่าวถึงการประลองยุทธ (บทที่ 6) สำหรับที่ตั้งของค่าย ประทับแรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่หอดอยเสาง.

⁶⁵ คู่มือที่เยี่ยมที่พิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ได้แนะนำเส้นทางเที่ยวชมกรุงเดลีไว้หลากหลาย พวกเขากล่าวว่าเดลีเป็นกรุงโรมแห่งเอเชีย เนื่องจากมีโบราณสถานจำนวนมาก โปรดดู A. Harcourt, *A New Guide to Delhi* (Allahabad, 1866) H.G. Keene, *Hand-Book for Visitors to Delhi*, (London, 1874) นิ้อ ค.ศ. 1862-63/พ.ศ. 2405-06 คันนิ่งแยมนับจำนวนเมืองที่แตกต่างกัน ห้า ภายในและรอบๆ เเดลีได้มากถึง 7 เมือง เมืองเหล่านี้เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ต่างๆ กันของเดลี ตั้งแต่ ทิศเหนือจนจดทิศใต้ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นทิศเหนือที่ตั้งเรียงรายตั้งตระหง่าน ขนาดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จไปเยือนกรุงเดลี จึงมีชาบะรักและโบราณสถานของเมืองที่ปราบภูมิภาคตั้งตระหง่าน เช่น Lal Kot, Quila Rai Pithora, Siri, Tughlakabad, Jahanpanah, Ferozabad, Dinpanah, Shahjahanabad] นอกจากเทือจากบทิชชินดียซึ่งเป็นที่ประทับแรม อยู่อย่างน้อย 8 เมือง [ได้แก่ Lal Kot, Quila Rai Pithora, Siri, Tughlakabad, Jahanpanah, Ferozabad, Dinpanah, Shahjahanabad]

ทางด้านกีตเหโน พราบากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคงจะหอดพระเนตรเมื่อหัวแก้นี้ได้อย่างชัดเจนเมื่อเสต็จบนรถม้าจากหอคอยเสาชงไปยังกุตับ โปรดดู Alexander Cunningham, *Archaeological Survey of India, Four Reports Made During the Year 1862-63-64-65*, vol. I, Simla, pp.134 ff. เมืองที่ก่อของเดลีปราภูเข็นเมื่อ ค.ศ. 1910/พ.ศ. 2453 หลังจากที่พราบากสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสต็จสรวรถดแล้ว โปรดดูเรื่องเมืองห้วยสินของเดลีใน Narayani Gupta, *Our City, Delhi*, OUP, Delhi, 1987.

⁶⁶ การประลองยุทธ์ที่พราบากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเข้าร่วมด้วยนั้นอยู่โดยรอบของชาภปรักของสุลต่านการ์ไม่ลิกบุรุษ ที่ปัจจุบันอยู่ด้านหน้าของสถานีตำรวจน้ำสันติ์กันจะในเดลีทางใต้ ตรงกันข้ามกับหมู่บ้านมาสุดบุรุษ ที่หนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นสะกดชื่อหมู่บ้านผิดและเขียนเป็นมาหลัดบุรุษ การไฟสุจัน្តาเป็นมาลิกบุรุษแห่งปราภูเข็นจากความในหมู่ลือมิทที่ว่าการปิดชาภ ประลองยุทธ์นั้นเกิดขึ้นตรง “ที่ร้านแห่งหนึ่งซึ่งคนจากเมืองท่าวรลีไปยังกรากอนตัดผ่านడะตะ ริดจ์ ที่ขยายออกมาจากมาลิกบุรุษจนเกือบจะเป็นเส้นตรงเป็นระยะทางหลายไมล์ไปยังตอนใต้”

⁶⁷ ดี อิงลิชเมน, วันจันทร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 หน้า 2. ถูบเงินที่พราบากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประทับอยู่นั้น ได้ถูกเพิ่มเข้าไปเป็นครึ่งของรัฐบาลบริติชอินเดียในแม่ข่ายของลอร์ดดัลลุช ลอร์ดดัลลุชได้สั่งทำงบเงินเพื่อที่จะนำไปพับกับมหาราชากุลบลังสิบเท่าห้ามูน ทัวร์ราบัด ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1850/พ.ศ. 2393 ทำให้ได้รับการวิจารณ์อย่างหนักว่าสุรุ่ยสุรุ่ยและเมื่อผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการสั่งทำดังกล่าว ลอร์ดดัลลุชได้เขียนตอบโต้การวิจารณ์นั้นว่า “ถูกของข้าหลวงใหญ่ผู้สาเร็จราชการเป็นเพียงไม้ก้าวสิ่งมีมนต์นั้นจะแท้ที่สุดนั่น ความรู้สึกดีเดิมรู้สึกอบอุ่นใจที่จะมาถึงข้างหน้านั้น ด้วยเหตุนี้จึงมีการสั่งเชื้อญี่ปุ่นใหม่จากกัลตัตตา ของฟุเมเพียวชินเมียร่าคา 1,500 ปอนด์สตอเริง ข้าพเจ้าถูกประจานต่อสาธารณะนั้นอุทกษาว่าเป็นผู้ชั่วของขบวนพาเหรด คือ ถูบเงินและยังกว่านั้นคือ ต้องให้เบร์ริชเป็นผู้จ่ายเงิน” วังถึงโดย Marquis Curzon of Kedleston, *British Government in India*, vol. 2, pp. 26-27 Cf. J.G.A. Baird, op. cit., p. 174.

⁶⁸ รายงานของพันธุ์สีลีเดน.

⁶⁹ บ้านเมืองคอล์ฟ หรือสุสานเก่าอย่างด้านหลังของภูตปมินาร์ เลตต์โคล์ฟ เมย์ลีย์ ชิตาของเซอร์ รอมัส เม็ตตคอล์ฟ ผู้ปลุกเรียนสุสานทำให้เป็นบ้านพักในชนบทของเขามีปีประมาณ ค.ศ. 1844/พ.ศ. 2387 ได้พร้อมนาถึงบ้านหลังนี้เป็นอย่างดีว่า “บ้านนั้นพักที่น่าสบายและแปลกอย่างน่าเอ็นดูมาก เพราะจริงๆ แล้วบริเวณนี้เป็นสุสานเก่าของชาวมุสลิมจึงล้อมรอบไปด้วยโถมขนาดทึ่มๆ” เชอร์รอมัส เม็ตตคอล์ฟหรือสุสานนี้มาจากการเจ้าของซึ่งเป็นตระกูลที่มีฐานะยากจนลง เขา “ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากห้องเล็กๆ ให้ล่องไปบ้านเป็นสุสาน แต่ว่าได้สร้างห้องหุดตรงบริเวณระบียงที่อยู่โดยรอบห้องโถงกลาง เหนือซึ่งเป็นบ้านห้องรับประทานอาหาร อาคารนี้รูปทรงแปดเหลี่ยมประกายด้วยห้องนอนของบิดาข้าพเจ้าท้องของบิดาข้าพเจ้ากับห้องสมุดห้องรับแขกกับห้องนอนของข้าพเจ้าห้องนอนแยกกับห้องแต่งตัว... มีส่วนที่玳瑁อยู่รูบบ้าน บ้านของเรามีห้อง ดิล-กุชา (ความยินดีของหัวใจ) และบิดาข้าพเจ้ามักจะให้กุญแจงานของบ้านเป็นสถานที่เดินผ่านพระจันทร์เสมอ ตัวบ้านหลังนี้เองก็เก็บของท้าให้เกิดความเพลิดเพลินได้แล้ว แม้ยังมีมีน้ำเตาที่เพิ่มขึ้นจากการอยู่ติดกับภูตปมินาร์อันงาม โดยมีสถานที่ในห้องที่เลื่องชื่อทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานหันมองด้วยโดยรอบ” Cited in

Perceval Spear, *A History of Delhi under Later Mughals*, 1st ed., 1951, Reprint 1995,

p. 162.

⁷³ รายงานของพันธุร์สเลเดน.

อลีกานแคร์ คันนิงแฮม ได้อธิบายเรื่องที่ตั้งของกฎตับมินาร์กับเสาเหล็กไว้อย่างเต็มที่แล้ว ตั้งแต่ ก่อน ค.ศ. 1872 op. cit., pp.131-231. คันนิงแฮมอ่านพระนามของปัชตริย์ที่จารึกเป็นภาษา สันสกฤตนและลึกน้ำกว่า ภาว (ibid. p.171) จารึกที่มีอายุในคริสต์ศตวรรษที่ 4 นี้ ได้ระบุ พระนามของปัชตริย์แห่งจักรวงศ์พระองค์หนึ่ง ซึ่งยังมีการโถ่เทียนกันถึงหลักฐานรูปพรรณของ พระองค์อยู่ ส่วนการบรรยายลักษณะของกฎตับมินาร์ หมู่บ้านเมืองราลีและการประลองยุทธ ในสมัยนั้นโปรดูดู ดิ อิงลิชเมน วันที่ 1 และ 5 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872

⁷⁴ แหล่งข้อมูลต่างๆ มีได้ก้าวเข้าถึงพระราชกรณียกิจในวันอาทิตย์ที่ 28 มกราคม ค.ศ. 1872 แต่ เนื่องจากมีกำหนดการเสวยพระกระยาหารวันค่ำที่กุญแจในวันสาร์ที่ 27 มกราคม และทรงประนู พระองค์ที่ค่ายประทับแรมในวันจันทร์ที่ 29 มกราคม ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคงต้อง เสด็จกลับมาอย่างค่ายประทับแรมทางตอนเหนือของเดลีในวันอาทิตย์ และคงจะแวะชมสถานที่ต่างๆ จำนวนมากตลอดระยะเวลาที่ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับ คณะผู้ดูแลเสเด็จส่วนใหญ่ยังคงอยู่ที่ นอร์ธเกิร์น ริดจ์ ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปยังกฎตับพร้อมกับผู้ตามเสเด็จที่ได้รับ การเลือกเพื่อให้แล้วเพียงบางคน โปรดูดู เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, วันที่ 8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 156.

⁷⁵ รายงานของพันธุร์สเลเดน.

⁷⁶ รายงานของพันธุร์สเลเดน. จากเดลีนั้น คณะของพระเจ้าอยู่หัวได้เดินทางกลับมาที่ทุนคลา จาก ทุนคลานั้น ได้เดินทางไปตาม “ทางแยกไฟฟ้าของการรถไฟอินเดียตะวันออก” คณะเสเด็จประพาส ได้มานถึงอักรา ซึ่งตัวเมืองอยู่อีกด้านหนึ่งของแม่น้ำมุนาตรงกันข้ามกับสถานีรถไฟใน *A handbook for Visitors to Agra and its Neighbourhood* (4th ed. Calcutta, 1978, p. 2). H.G. Keene ได้เขียนว่า “ปัจจุบันการเข้าถึงที่สำคัญ คือ สถานีรถไฟของอินเดียตะวันออกบนฝั่งข้างแม่น้ำ ใกล้กับสุสานเล็กๆ ที่น่าทึ่งของ อิตมัต-อุด โอลล์ ” ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคงเสด็จ ขึ้นไปที่อนุสรณ์สถานอันดงงามวิจิตรแห่งนี้ในอักรา นักท่องเที่ยวที่เดินทางจากเดลีมายังอักรา ในปี ค.ศ. 2001/พ.ศ. 2544 ใช้ทางรถไฟสายที่ลั่นที่สุดแผ่นเมืองมุรา.

⁷⁷ ภารัตปอร์ เป็นเมืองหลวงของจักรวรรดิอิสลามในเขตตักรา อยู่ห่างจากตัวเมืองอักรา 31 เมล Walter Hamilton, op. cit., vol. I, p. 232. ในปี ค.ศ. 1826/พ.ศ. 2369 ป้อมแห่งภารัตปอร์ที่ไม่ออาจตีได้แตกพ่ายได้ถูกโจรสลัดคนและผู้บังคับบัญชาได้ถูกปราบปราบลงโปรดูดู Edward Thornton, op. cit., p. 116.

⁷⁸ รายงานของพันธุร์สเลเดน.

⁷⁹ Edward Thornton, op. cit., p. 10 ได้พรรณนาถึงลักษณะของสถานที่ต่างๆ ที่เก็บจะเป็นสมัย เดียวกับการเสเด็จประพาส.

Walter Hamilton, op. cit., vol. I, p. 20.

⁸⁰ ดิ อิงลิชเมน, วันอังคารที่ 6 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 2.

80 รายงานของพันตรีสเลเดน.

81 รายงานของพันตรีสเลเดน.

82 Edward Thornton, op. cit., p. 866.

83 *Archaeological Remains Monuments and Museums*, Archaeological Survey of India, New delhi, 1964, part II, p. 313. Cf. Walter Hamilton, op. cit., vol. I, p. 512 ได้บรรณา
ธิค์ลักษณะของอนุสรณ์สถานแห่งนี้เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19.

84 รายงานของพันตรีสเลเดน.

85 รายงานของพันตรีสเลเดน.

86 โปรดดู W.J. Shepherd, *A Personal Narrative of the Outbreak and Massacre at Cawnpore During the Sepoy Revolt* (Revised 2nd ed., 1879). Reprint, 1980, Delhi, Appendix B, p. XIX. สำหรับคำอธิบายเรื่องป้อมน้ำอนุสรณ์สถานคอนปอร์และอุทยานในสมัยนั้น เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม
ค.ศ. 1862/พ.ศ. 2405 หนังสือทั้งเล่มได้ถูกจัดแบ่งเป็นตอนๆ โดย เดลี กานเช็ต โดยมีรูปภาพต่างๆ
ของอนุสรณ์สถาน ต่อมาเมื่อ ค.ศ. 1865/พ.ศ. 2408 บริษัท เม็ค้มิลแลนได้ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง
คอนบอร์ของ เชอร์ยอร์ช เทเวลยัน เป็นครั้งแรกและได้ทำให้หักตลอดมีชื่อเสียงก้องโลก A.S. Misra,
Nana Saheb Peshwa and Fight for Freedom, Lucknow, 1961 (บทที่ 46) ได้บรรณา
ให้เห็นลักษณะโดยละเอียดของป้อมน้ำอนุสรณ์สถานคอนปอร์ ผู้อ่าน ค.ศ. 1949/พ.ศ. 2492 รูปปั้น
ของเทพพธิดาแห่งหงสาว��ดาและจากโภคิษณอนุสรณ์สถานนั้นน้ำ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้หยอดพระเนตร ถูกเคลื่อนย้ายจากที่ตั้งเดิมไปยังโบสถ์ All-Souls Memorial ณ ที่พักทหารใน
กันปุระ ภายใต้การดูแลของ Lucknow Diocean Trust และยังคงประกูroy ในปัจจุบัน ทั้งนี้
พระสิ่งก่อสร้างดังกล่าวเคยเป็นสัญลักษณ์ถึงความทรยศของชาวอินเดียที่พวกอังกฤษได้สร้างไว้
อุทยานอนุสรณ์สถานคอนปอร์ซึ่งข้าพเจ้าได้ไปเยือนเมื่อ ค.ศ. 1999/พ.ศ. 2542 คือ สวนสาธารณะ
นานารา ในปัจจุบัน ฐานยกพื้นรูปกลมขนาดใหญ่เป็นเครื่องกำแพงที่เป็นป้อมน้ำยังคงอยู่ที่นั่น⁸⁷
และบรรดาเด็กชายที่เล่นคริกเก็ตทันทวยอยู่ตรงบริเวณนั้น เพื่อเปลี่ยนแปลงห้องที่จะจิตร์ไว้บริเวณนี้
เคยถูกสวนไว้สำหรับชาวญโรปเท่านั้น จึงได้มีการนำรูปปั้นของต้นแต่เดิม トイปี ผู้เป็นวีรบุรุษของชา
อินเดียเมื่อปี ค.ศ. 1857 มาตั้งไว้ที่ฐานยกพื้นนั้น ทำให้สถานที่นี้กลายเป็นอนุสรณ์สถานแห่ง
สมความเพื่อเอกสารครั้งแรกของอินเดีย เมื่อ ค.ศ. 1857.

87 เดอะ มัทras เมล์, เย็นวันอาทิตย์, 10 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 พระราชวังแห่งนี้มีนามว่าโกชี ยะยัต
บังช์ ใช้เป็นที่พักของข้าหลวงใหญ่ในคราวราชที่ 1870 โปรดดู H.G. Keene, *A Handbook for
Visitors to Allahabad, Cawnpore and Lucknow*, Calcutta: Thacker Spink and Co. 1875,
p. 84. โกชี ยะยัต บังช์ ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยประทับอยู่นั้นเป็นส่วนหนึ่ง
ของราชวังแห่งอุตตุประเทศในลักษณะ หรือ ทำเนียบรัฐบาลในปัจจุบัน

88 เรื่องเดิม.

89 โปรดดู รายงานของพันตรีสเลเดน สำหรับที่ตั้งของสโน่ส์ที่ชั้ตเตอร์มูนชิล.

90 แห่งที่พึ่งได้พิมพ์โดยสถาบันวิจัยภาษาลาภ ลักษณะ ปัจจุบันเป็นผู้ครอบครองชั้ตเตอร์มูนชิลที่พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ประทับอยู่ มากกว่า 100 ปี ในลักษณะ ข้าพเจ้าได้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่

ປະชาສັນພັນໝົງຂອງສາທັນ ຜູ້ໄຫ້ຂອມລັກໜ້າພົຈ່າວ່າຫລັງຈາກທີປະເທດອິນເຕີຍໄດ້ຮັບເຄຣະແລ້ວນັ້ນ ມີຄົນໄທຢູ່ຈ່ານນຳມາໄດ້ເດືອນການມີຄົກບຽນທີ່ສາທັນແທ່ນີ້ ແຕ່ໄມ້ມີຜູ້ໄດ້ຕະຫຼາກເລີຍວ່າພຽງາຫາ ສາມເຕີຈພຽງາຫາຈະເກົ່າເຈົ້າຢູ່ຫຼັກເຄຍເສົ່າມາເຢືນສາທັນທີ່ແທ່ນີ້

91 รายงานຂອງພັນຕັບສຶກເດັນ.

92 รายงานຂອງພັນຕັບສຶກເດັນ.

93 ຂັບແທກຂອງດີ ອິນເຕີຍ ພັບລົກ ໂອພິເນີຍນ, ວັນຄຸກທີ 16 ກຸມພາພັນໝົງ ດ.ສ. 1872 ທັນ 4, ຮາຍງານ ຂອງພັນຕັບສຶກເດັນ, ຕາລຸກດັກສປັບເຈົ້າຂອງທີ່ດິນຢູ່ຢູ່ໃໝ່ ທ່ອຮ່າຫາວັນກະໂຄງແຄວັນທີ່ກໍາທັນນີ້ທີ່ຈັດເກີນການປີໃນສັນການປາກໂຄງຂອງມະຄູນມີ້ກະຈຸລົງຈາກການຈາລຈອກຮັ້ງໃໝ່ ສື່ມີພົກເໜີນການນຳຮ່າມດ້ວຍ ຕາລຸກດັກສລົງສູນເສີນທຶນໃນການຮັດເກີນການປີ ແລະ ກາລຍເປັນເຈົ້າຂອງທີ່ດິນຂາດໃຫຍ່ມາກາຍໄດ້ ການປຸດັ້ມົກຂອງອັກຖຸ ໂດຍມີຕໍາແໜ່ງນໍາຫຼັກເປັນທາງໆ ທ່ວ່າ ໂປຣດູ Veeka Talwar Oldenburg, *The Making of Colonial Lucknow*, 1856-1877, Delhi, Oxford University Press, 1989, pp. 214-238. ບຣດາທາຍາຫາຂອງຕາລຸກດັກສເຫັນວ່າມີກຳນົດກຳນົດກຳນົດກຳນົດໃຫຍ່ມາກາຍໄດ້ ຂອງລັກເໜີນໄດ້ມີຄູນຍັນຫຼາກການຍູ້ທີ່ໄກເຫວົ້ວນັກ ແລະ ສາມາດປະວິດີອິນເຕີຍຂອງພວກເຫົາເປັນທີ່ຮູ້ຈັກ ກັນໃນປັຈຸບັນວ່າ ອັນມານີ້ ອິນຕີ (ເສີມກາຍືນເລີ່ມຫຼາກນູກາຮອງສາມາດມື່ອ ດ.ສ. 1999/ພ.ສ. 2542)

94 รายงานຂອງພັນຕັບສຶກເດັນ

95 ໂມ່ເໜັດ ໂບກໍທ ອູ້ໃນເບີເວັນທີ່ພັກທາກໃນລັກແນງ ໂຮງລະຄຣໂມຂໍາເໜັດ ໂບກໍທ ໄນປ່າກູວູ່ຢູ່ ອົກຕ່ອນໄປແລ້ວ ປັຈຸບັນນີ້ໄສໂສນູ່ຢ້າມັດ ບັກໍທ ທີ່ໄດ້ກ່ອດຕ້າງໜ້າມາຍ່າງນ້ອຍ 16 ປັບລັງຈາກການເສົ່າຈາ ປະພາສຂອງພຽງາຫາສາມເຕີຈພຽງາຫາ.

96 ຂັບແທກຂອງດີ ອິນເຕີຍ ພັບລົກ ໂອພິເນີຍນ, ວັນຄຸກທີ 16 ກຸມພາພັນໝົງ ດ.ສ. 1872 ທັນ 4.

97 รายงานຂອງພັນຕັບສຶກເດັນ.

98 รายงานຂອງພັນຕັບສຶກເດັນ.

99 ຈຸປຸລູ່ວົງ ຄຣອນິຄິລ ທີ່ໄດ້ຮັບກາວ້າງລົງໂດຍຈັບແທກຂອງ ຂັບແທກຂອງດີ ອິນເຕີຍ ພັບລົກ ໂອພິເນີຍນ, ວັນຄຸກທີ 16 ກຸມພາພັນໝົງ ດ.ສ. 1872 ນັ້ນ ອັດລາຍັນຕັ້ງວ່າຈຸປຸລູ່ວົງ ຖ່າຍົກໄຟສາຍຈຸປຸລູ່ວົງຊື່ເປັນເລັ້ນການ ຂໍຍາຍຂອງທາງດັກໄຟເວັນເຕີຍຕະວັນອອກຈາກອັລລາຍັດໄປຢ່າງຈຸປຸລູ່ວົງ ທ່າງຮັດໄຟສາຍຈຸປຸລູ່ວົງຊື່ເປັນເລັ້ນການ ຂໍຍາຍຂອງທາງດັກໄຟເວັນເຕີຍຕະວັນອອກຈາກອັລລາຍັດໄປຢ່າງຈຸປຸລູ່ວົງນັ້ນສ້າງສໍາເລັດ ທ່າງຮັດໄຟສາຍສຸກວຽນເຕີຍໃນໄຫຍ່ກັນທາງໄຟເວັນເຕີຍຕະວັນອອກຈາກບ່າງນັ້ນທີ່ຈຸປຸລູ່ວົງ ຈຶ່ງເປັນກາວ່ານວຍຄວາມສະດວກໃນການເຕີຣອກອິນເຕີຍໃຫຍ່ກັນທີ່ກັບພື້ນທີ່ກັບໄດ້ໂປຣດູ Hena Mukherjee, *The Early History of the East Indian Railway, 1845-79*, Firma KLM Pvt. Ltd., Calcutta, 1st ed. 1994. ຈຸປຸລູ່ວົງຕັ້ງວ່າທີ່ແລ້ວນີ້ມີເນີນຫາທີ່ ປະມາດ 1 ໄນລົງຈາກຜ່ານຫາຂອງແມ່ນໍ້າກົບປາດໃນມະຫຍປະເທດປັຈຸບັນ ສາທັນທີ່ນີ້ມີຄ່າຍີ້ທີ່ພັກທາກເລີກຂອງກອງກັບອັກຖຸ Edward Thornton, op. cit., p. 462. ຈຸປຸລູ່ວົງນີ້ປັບສາທັນທີ່ອີກແໜ່ງໜີ້ທີ່ເກີຍວ່າຂອງກັບການຈາລຈອກຮັ້ງໃໝ່ ທີ່ຮູ້ຈາກໃນທ່ອງດິນແລ້ວນີ້ມີຄ່າຍີ້ທີ່ພັກທາກເລີກຂອງກອງກັບອັກຖຸ ເພີ້ນເວັງທີ່ເຈົ້າໄຈການແພຣກະຈາຍຂອງການຈາລຈອກຮັ້ງໃໝ່ ແລະ ທ່າງການກ່ຽວຂ້ອງມີຄູນມີ້ກະຈຸລົງຈາກການຈາລຈອກຮັ້ງໃໝ່ ໃຫຍ່ນໃນເຫດການແລະນໍາວົາດາຫາຂອງປະວິດີອິນເຕີຍ (ປັຈຸບັນຄື່ອງມະຫຍປະເທດ) ຈາກຈຸປຸລູ່ວົງໂປຣດູ Charles Ball, *The History of Indian Mutiny*, vol. II, pp. 143-150.

รายงานของพันตรีสเลเดน, ภาคผนวก เอก.

เดอะ มัทราส เมล์, เย็นวันจันทร์, 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.

รายงานของพันตรีสเลเดน. ได้คำอธิบายเกี่ยวกับการเดินทางรถไปจากกัตตตาปียังบอมเบย์ในสมัยนั้น โดยผ่านช่องเขาอันดงตามทางแนวทิออกษาด้านตะวันตกของอินเดีย ชาวสยามนับอุ่มงค์ลอดได้แก่ เข้าได้ 14 แห่งก่อนเดินทางไป โปรดดู จดหมายเหตุเด็ดจีประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5, ทองสมุดวิธิรญาณ, พระนคร, พ.ศ. 2460 [หมายเหตุผู้แปล จดหมายเหตุนี้ได้ระบุจำนวนอุ่มงค์ไว้ทั้งสิ้น 15 แห่ง นับตั้งแต่เดินทางออกจากคอนপোর্ট วันแรก 1 แห่ง และวันที่ 2 อีก 14 แห่ง] พันตรีสเลเดนได้จัดบันทึกเรื่องความประทับใจของพระเจ้าแผ่นดินที่มีต่อความงามของประเทศไทยไว้อย่างสั้นๆ.

เดอะ มัทราส เมล์, เย็นวันจันทร์, 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.

เดอะ มัทราส เมล์, เรื่องเดิม, รายงานของพันตรีสเลเดน ทำเนียบรัฐบาลลังกาวีที่ปาราลลีน บอมเบย์ที่ใช้เพื่อรับเด็ดจีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ปัจจุบันเป็นสถานบันยาฟ์โค่น เพื่อการอบรม การวิจัยและการทดลอง.

รายงานของพันตรีสเลเดน.

ดิ อิงคิชเม่น, วันพุธที่ 7 กุมภาพันธ์ และวันเสาร์ที่ 10 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 หน้า 2. แม้ว่ามະกะ บารียิลจะเป็นบริเวณที่อยู่สูงสุดของบอมเบย์ที่ค้อมรอบด้วยน้ำ แต่ก็เป็นพื้ยที่ที่สูงเพียง 180 ฟุตเหนือระดับน้ำทะเลและถูกปกคลุมด้วยต้นไม้ ปัจจุบันเป็นบริเวณที่ได้รับความนิยมสำหรับการรับประทานอาหารกลางแจ้งในบอมเบย์ (ค.ศ. 2000/พ.ศ. 2543) บริเวณนี้เคยมีความงดงามที่สุด เป็นสวนสำคัญของพระเจ้ารัมพิตชินีในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414) ที่ทรงลงมือปลูกต้นไม้ จากที่แลสร้างความสดชื่นให้กับคณะผู้แทนชาวสยาม สำหรับคำอธิบายเกี่ยวกับมະกะบารียิล โปรดดู Edward Thornton, op. cit., p. 134.

Imperial Gazetteer of India, vol. IX, Oxford 1908, pp. 398-99

รายงานของพันตรีสเลเดน.

รายงานของพันตรีสเลเดน.

รายงานของพันตรีสเลเดน. อ้าง เดอะ บอมเบย์ กาชาด.

Edward Thornton, op. cit., p. 135 ได้พรรณนาถึงสภาพของป้อมในสมัยนั้น ปัจจุบันไม่มีป้อมอีกต่อไปแล้ว นอกจากบริเวณที่ในตัวเมืองที่เรียกว่า ป้อมบอมเบย์.

รายงานของพันตรีสเลเดน.

เดอะ เพรนด์ ออฟ อินเดีย, 15 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 174.

รายงานของพันตรีสเลเดน.

เดอะ มัทราส เมล์, เย็นวันศุกร์ 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.

ถ้าเอเลพันดา (ถ้าเข้า) สร้างอุทิศถาวรแด่พระศิริรวมเดียว (มหาธรรมรัต).

James Routledge, op. cit., p. 22 ได้อธิบายถึงสภาพของถ้าเอเลพันดาในสมัยนั้น

รายงานของพันตรีสเลเดน.

- ¹¹⁸ รายงานของพันธร์สเลเดน.
- ¹¹⁹ รายงานของพันธร์สเลเดน, หนังสือพิมพ์ได้รายงานว่าพระเจ้าแผ่นดินเด็จไปกล่าวคำอลาภกับชาหหลวงในตอนเช้าวันต่อมา
- ¹²⁰ เดอะ มัทราส เมล์, วันพุธ, 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- ¹²¹ รายงานของพันธร์สเลเดน.
- ¹²² สะพานดัฟเฟอร์วิน (ปัจจุบันเรียกว่า มาลวิยา เสตู - หมายเหตุผู้แปล ชื่อสะพานมาจากชื่อของลوردดัฟเฟอร์วินซึ่งเป็นอุปราชแห่งอินเดีย ระหว่าง ค.ศ. 1884-1888/พ.ศ. 2427-2431) ได้ริมก่อสร้าง เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1882/พ.ศ. 2425 และปิดให้ใช้เดินรถเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1887/พ.ศ. 2430 (ตามที่ Jarvis ไว้ในประกาศของสะพาน) ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะต้องเสด็จมาอย่างไม่ถูก เสิร์ แทนเดียวกับหักเดินทางคนอื่นๆ ที่มาจ้าวอัลลาฮาบัดทางทิศตะวันตก หรือมาจากรัถกัตตา瓜ห์ทิศตะวันออก จากนั้น ทรงรถดัฟเฟอร์วิน 2 สาย แล่นผ่านสะพานนี้ไปเบปูรูze (ว่ายานครสมัยใหม่) และจากนั้นขึ้นไปยังสถานีปลายทางพาราณสี ซึ่งนักเดินทางจะข้ามแม่น้ำโดยเรือกลไฟข้ามฟาก หรือเดินไปตามแม่น้ำที่พาดอยู่บนเรือห้องแบนเป็นเสมื่อนสะพานแห่งคราว หลังจากที่ได้สั่งสะพานดัฟเฟอร์วินแล้ว สถานีรถดัฟเพลย์ทางพาราณสี ไม่มีประโยชน์อีกต่อไป เพราะรถดัฟได้พาผู้โดยสารข้ามสะพานเข้าไปยังใจกลางเมือง (พาราณสี กัมป์) ได้โดยตรง ลักษณะใกล้เคียงกับสถานีปลายทางพาราณสีซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เดิจจงจารถไฟเพื่อเสด็จข้ามแม่น้ำคานธีน ได้เรียกว่าเรือขึ้นเป็นหมูบ้านลิก้า ชื่อ ดูมารี มาราชา นาเรน แห่งหมูบ้านดูมารี ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับราชธานี ทางใต้ของสะพานดัฟเฟอร์วิน ได้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1998/พ.ศ. 2541 สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางในสมัยก่อนที่จะมีสะพานดัฟเฟอร์วินขึ้น โปรดดู Rev. M. A. Sherring, *Hand-Book for Visitors to Benares*, 1875.
- ¹²³ ห่านสาหุคุณ เอ็ม เอ เชริง เป็นคนสมัยเดียวกันกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ห่านสาหุคุณได้ใช้เวลาหลายปีอยู่ในพาราณสี และได้พรรณนาลักษณะเมืองไว้ในหนังสือเรื่อง *Benares the Sacred City of the Hindus in the Ancient and Modern Times* ที่มีการพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ ค.ศ. 1868/พ.ศ. 2411 หนังสือเล่มนี้ช่วยทำให้เข้าใจเมืองพาราณสีในลักษณะเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทดลอง بنفس ตามที่เชริงได้เขียนไว้ในนั้น ราชธานีเป็นท่าเรือข้ามฟากที่สำคัญ ซึ่งมีการนำสหพันชั่วคราวโดยใช้ม้าพัดบนเรือห้องแบนที่เรียงรายต่อกันเพื่อที่จะข้ามแม่น้ำคานธี ในฤดูแล้ง และไม่ใช่ทางท่าที่มีฝนตก จากราชธานีเองมีการขนส่งงานทางภาคและทุกชนิด ก็เดินทางย่างพุกปลาไปมาระหว่างสถานีรถดัฟที่อยู่บนฝั่งตรงข้าม (เดิมหน้า 190 ของฉบับที่พิมพ์ใหม่) ในปัจจุบัน ราชธานี เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางศาสนาในการชำระล้างเพื่อความบริสุทธิ์ที่ริมฝั่งแม่น้ำคานธี
- ¹²⁴ ที่วิจันธสุกร (นิตยสารภาษาอินเดียที่พิมพ์ในพาราณสี โดยมีการเห็นด้วยวิศวกรรมเป็นบรรณาธิการ), 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 101.
- ¹²⁵ ตอกลัศคนา ตามรูปคัพท์มีความหมายว่า โรง (คาน) ทำเหรียญชาปัน (ตักลัศ) หรือ โรงชาปัน เป็นอาคารที่สร้างขึ้นจากการออกแบบที่ได้จากการปรับปรุงแล้วของเจมส์ พรินเซป ผู้ควบคุมการแยก

ราศุเร่เงิน ในพาราณสีเมื่อ ค.ศ. 1820/พ.ศ. 2363 ต่อมา เจมส์ พรินเซป ได้เป็นประชญ์อยู่ในใหญ่ ในเรื่องจารึกสมัยพระเจ้าอโศก โรงพยาบาลเป็นทั้งสถานที่ทำงานและที่พักอาศัยของเจมส์ พรินเซป มาถ่ายน้อย 10 ปี ระหว่าง ค.ศ. 1820-30/พ.ศ. 2363-2373 รัฐบาลได้ยกเลิกโรงพยาบาลเพื่อการสนับสนุนสีไม่นานนักหลังจาก ค.ศ. 1830 และอาคารเหล่านี้ได้รับการส่งมอบแก่ maharajaแห่งพาราณสี (James Prinsep, *Benares Illustrated, reprint edition*, 1996 p. 17) ที่นี่เองเป็นสถานที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะผู้ดูดามสติตช อาคารหลังนี้ตั้งอยู่ในเขตพระราชวังของพาราณสี ในระยะใกล้เดิมที่พักทหารของพาราณสีกับบ้านมูรุนา และอยู่ติดกับโรงพยาบาลทั้งสอง ห้องเรียนทั้งสองห้องเรียนนี้เป็นที่พักของคริสต์ศาตราจารย์ที่ 20 นาง ส่วนของอาคารนี้ได้กลายเป็นโรงภพยาตร์ (ตักลัล ชีแมง) และพาร์ตเมเนตส์มัมัยใหม่ แต่อาคารคุณย์กลางที่พระเจ้าอยู่หัวได้เคยประทับอยู่นั้น ยังได้รับดูแลรักษาอยู่ในสภาพเดิม บริเวณหันหน้าออกทางซ้ายของ ห้องโถงเดิมที่ตั้งตระหง่านอยู่ทางขวา บ้านเรือนที่ล้อมรอบสถาปัตยกรรม cottage ส่วนเรือนทั้งหลังในปัจจุบันเป็นอาคารสำนักงานจำานวนมาก ที่หันล่างนี้มีห้องขนาดใหญ่ถึง 14 ห้อง (ลักษณะแบบบริพาร์ติเม้นท์ ผู้ดูดามเรืองภาษาปัมเป็นสถาปัตย์) อันเป็นที่พักของ maharajaแห่งพาราณสี มหาราชาแห่งพาราณสีมักจะใช้โรงพยาบาลเป็นสถานที่รับรองอาศัยดุกๆ เนื่องได้ชัดเจนจากการอธิบายของ เอช.เอส. โอลค็อตต์ ผู้ซึ่งอธิบายความรู้เรื่อง การท่องเที่ยวของเพทเจ้า (theosophist) ซึ่งเป็นภาคันตถุกุของมหาราชา เมื่อ ค.ศ. 1880/พ.ศ. 2423 ดังต่อไปนี้ “ที่นี่มีโครงสร้างอันเหมาะสมแก่การเดินเที่ยวเล่นอย่างมาก และเกือบทุกทำให้ร่าลึกถึงอาคารที่ไม่เปิดเผยหลังหนึ่งในพระราชวังแวร์ชาย์ส และเป็นสถานที่เหมาะสมจะเล่นฟีลอกอกมาที่สุด ข้าพเจ้ารู้สึกเช่นนั้นจริงๆ ในคืนดังกล่าว เมื่อข้าพเจ้าต้องอยู่เพียงลำพังในห้องนอนขนาดใหญ่ที่ กว้างขวางยิ่งกว่าห้องเล็กหรือหลังหนึ่ง และค่อนข้างเครียดพร้อมที่จะถูกปลุกให้ตื่นได้โดยเจ้าพะก ผู้ที่ชอบเล่นหากันกลุ่มย่อยๆ แต่ก็ไม่มีอะไรมาและข้าพเจ้าได้อยู่ในความสงบ” H.S. Olcott, *Old Diary Leaves, Second Series*, 1878-83, p. 269.

¹²⁶ รวมคร่าวเป็นเมืองที่อยู่บนพื้นที่ของแม่น้ำคงคาห่างจากทิศใต้ของตัวเมืองพาราณสีประมาณ 4 ไมล์ ป้อมซึ่งเป็นที่ประทับแต่ในนามของราชากองพาราณสีนั้นมีอยู่ติดกัน และอยู่ต่อจากท่าน้ำอันดงงาม หรือการทดลองขั้นบันไดอันเป็นหนทางไปสู่สัญญาน้อนตัคคีสิทธิ์ Edward Thornton, op. cit., p. 823.

¹²⁷ อิชварี ปราสาท นาเรน สิงห์ มหาราชาแห่งพาราณสี (ค.ศ. 1835-1889/พ.ศ. 2373-2432) เป็นคนสมัยเดียวกันกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มหาราชาเป็นผู้อุปถัมภ์คิลปะที่ยิ่งใหญ่ และเป็นผู้อุปถัมภ์โรงละครมายณะ (รามลีลา) ที่ทำให้มีปริมาณครมเป็นสถานที่อันซึ่งเลี้ยง

¹²⁸ กวีจันสุกขา, 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 หลักฐานของไทยกล่าวว่า ว่ามหาราชาแห่งพาราณสีใช้ญี่ให้พระเจ้าแห่งนันดินสไยมประทับบนมัลลังก์ แล้ววายด้าบกันมีด 7 เล่ม ผ้าห่ม 2 ผืน มาลัย 1 สาย และไหมลัยแห่งผู้ดามสติตช จุกุคน มหาราชาแห่งวิเชียรนครมีหันกัน เชิญให้พระเจ้าแห่งนันดินประทับบนมัลลังก์แล้ววายด้า มีดและมาลัย จากนั้นแม่พาราณสีได้มอบมาลัยให้คันธะของพระเจ้าแห่งนันดินสไยม และในที่สุด ก็แสดงให้พระเจ้าแห่งนันดินสุกขาหันม้า โปรดดู จดหมายเหตุเดิม ประพัสดังประเทศในรัชกาลที่ 5 [จดหมายเหตุฯ หน้า 63 ได้กล่าวไว้เหตุการณ์ตอนนี้ว่า "... รายพาราณสีใช้ญี่ให้พระทับบนโรงเรือนแล้ววายด้ามีดชัยชงเหล็กให้ 3 เล่ม ดั้มภาคร้าวหงส์ 3 เล่ม หอกปลองครัวร์เงิน 1 เล่ม ผ้าห่มมิทองรอบลิมังสีน้ำเงิน 2 ผืน กับสายมาลัยคาด 1 แล้วแจก

ມາໄລຍຈ້າງໜ່າງທີ່ຕາມເສດີຈີປໍມະຫຸຄົນ ... ເສດີຈີ່ທີ່ຮ່າງຮາດເຕີມມ້າ 4 ໄປທີ່ຮ່າງວິເຫຼີນຄຣມ
ເຈົ້າແຂກ (ອູ້ທີ່) ເນື່ອເບື້ນນາເຮົາ ເຫັນພຽບາທສມເດືອພະເຈົ້າອູ້ທີ່ປະກັບນໂຮນ ແລ້ວຄາຍ
ກຸຖົດ້າມມາປະດັບມາກັງ 8 ຍອດຄວ່າທອງ 1 ເລີ່ມ ທອກຄວ່າເນີນ 1 ເລີ່ມ ສາຍມາໄລຍ ສາຍ 1 ແລ້ວຈັກ
ມາໄລຍຈ້າງໜ່າງຜູ້ໃໝ່ຜູ້ນ້ອຍທີ່ຕາມເສດີຈີປໍມະຫຸຄົນ ຮາຍວິເຫຼີນຄຣມຫົ່ວ້າມ້າດວຍໃຫ້ກອດ
ພຣະແຕຣ...”]

¹²⁹ ພຣະຈັກຂອງວິເຫຼີນຄຣມ ອູ້ໃນພັ້ນທີ່ເກົ່າປະກຸບໃນພາຣານສີ ທີ່ສຶ່ງປະດາຫາກຫອມທາຈາວິເຫຼີນ
ຄຣມໄດ້ພັກຄາຕ້ອງອູ້ໃນປັຈຈຸບັນ (ຄ.ຄ. 2000/ພ.ຄ. 2543) ພຣະຈັກແທ່ງນີ້ມີອາຍຸມາກວ່າ 150 ປີ
ຄວງຈະມີການຮັບເສດີຈີປໍມະຫຸທສມເດືອພະເຈົ້າອູ້ທີ່ແທ່ສຍານໃນພຣະຈັກແທ່ງນີ້ ແມ່ວາຫາຍາຫ
ປັຈຈຸບັນຂອມທາຈາລະໄມ່ເມື່ອກຳນົດໃຫ້

¹³⁰ ຮາຍານຂອງພັນຕົວສຶກແດນ

¹³¹ ກວົວຈະສຸກຫາ

¹³² ກວົວຈະສຸກຫາ

¹³³ ກວົວຈະສຸກຫາ

¹³⁴ ກວົວຈະສຸກຫາ

¹³⁵ ພຣະທາສມເດືອພະເຈົ້າອູ້ທີ່ແທ່ງຮຽງສຍານໄດ້ເສດີຈີປໍຢືນສາກັນກາຮັກຊາວາລັນສາກຸດແລະ
ຄວາມຮູ້ຂອງຕະວັນອອກແທ່ແກ່ ແທ່ງໜີ້ຂອງພາຣານສີ ອື່ນ ດົນເສົ້າຄົລເຈົ້າ ຮອວິທາຍລັຍສັນສຸກຕົກທີ່
ເຮີມປິດໂຍ່ງເຍັນຢາ ໂດຍບັນຫຼັກອິນດີຕະວັນອອກ ເມື່ອ ຄ.ຄ. 1791/ພ.ຄ. 2344 ວິທາຍລັຍນີ້ໄດ້ເຕີນໂຕ
ຫົ່ວ້າມີນັ້ນສາກັນທີ່ມີ້ອ່ານີ້ເສີ່ງໂດ່ງດັ່ງເມື່ອ ຄ.ຄ. 1872 ຊະນະທີ່ພຣະທາສມເດືອພະຈຸລອມເກົ່າເຈົ້າອູ້ທີ່
ເສດີຈີປໍເມື່ອນັ້ນ ຈາກຮູ້ໃໝ່ວິທາຍລັຍແທ່ງນີ້ (ຄ.ຄ. 1861-78) ອື່ນ ອັດ.ທີ.ເອ.ຊ. ກົມພິບ ຜູ້ເປັນ
ປະຫຼຸງດ້ານນາກາລັນສາກຸດຈາກບອດເລີນ (ວິຫຼາກົວ່າວິຫຼາກ) ແລະເປັນຜູ້ວິກາຫາລັນສຸກຕົກທີ່ມີ້ອ່ານີ້ເສີ່ງໂດ່ງດັ່ງ
ຈາກການແປລມທາກພ່າຍ່າມຍານຂອງວາລົມິກີ ສົ່ງທີ່ເຫັນແປລຈະເສົ້າສົ່ວນສົມບູຮົນ ອູ້ໃນມຸນທີ່ມີ
ດັ່ນໄໝ່ຮ່ວມຄໍ້ມາຍີໃນບົຣເວນວິທາຍລັຍແທ່ງນີ້ ພຣະທາສມເດືອພະເຈົ້າອູ້ທີ່ໄດ້ກອດພຣະແນຕຣວາກ
ວັນດັງມາຕາມນັບຄືປີໂກທີ່ຂອງອັກຖຸ ທີ່ຮ່າງເສົ້າສົ່ວນນີ້ເມື່ອ ຄ.ຄ. 1853/ພ.ຄ. 2396 ເມື່ອງ
ທຽບເສັ້ນຕົ້ງຈາກ ອູ້ສູງທີ່ຕັ້ງອູ້ຮຽງຄຸນຢັກລາງສູງ 57 ພຸດ ພັ້ນທີ່ກ່າຍໃນໂບສົດສັງໃນລັກຊະແຮງປ
ໄນ້ກ້າງເຫັນ ດ້ານຍາຂອງຮູ່ປາກເຫັນ ຈາກປະຫຼຸມາລົ່ງທີ່ເກີນນູ້ໃນໂບສົດ ມີຄວາມຍາ 60 ພຸດ ກວ້າງ 30 ພຸດ
ແລະສູງ 32 ພຸດ ສ້າມຍຸທີ່ມີເປັນດ້ານຂວານນີ້ເມື່ອຄວາມຍາ 40 ພຸດ ກວ້າງ 20 ພຸດແລະສູງ 32 ພຸດ ທີ່ຕ່ອງມຸນ
ແຕ່ລະດ້ານນີ້ເກີນນູ້ໃຫ້ສູງຫາດຍ່ອມຄົມມາ ເຂັ້ມຕ່ອງຄົງກັນໂຄທາງເດີນທີ່ມີເສາອັນຫັ້ງທີ່ປິດໂລ່ງ M.A.
Sherring, *Benares, the Sacred City of Hindus*, 1st ed. 1868, Reprint 1996, pp. 331-332.

¹³⁶ ກວົວຈະສຸກຫາ ບາງ ອົກສາກົດໄດ້ຮັບການແຕ່ຕົ້ງໃໝ່ຕໍ່ມີຕ່າງແໜ່ງເປັນປະາຈາ ເນື່ອຈາເຫຼັນຜູ້ທີ່ມີສ່ວນ
ຮ່ວມຍ່າງໃກ້ລື້ດີໃນການປັກຄອງຂອງອັກຖຸ ເຫັນທ່ານ໌ທີ່ເປັນລໍາມປະຈໍາຕ້າວ່ອງ ເອ.ເສ. ໂຄລືອຕ່ອຕໍ
“ຮາຈາຄົວປາສາທິການທີ່ເປັນລໍາມປະຈໍາຕ້າວ່ອງມີຄວາມສາມາດຮັຍື່ງຂອງຫັກເຈົ້າ ຄວາມຮູ້ດ້ານນາກາ
ວັນຖຸຂອງເຫຼາສົມບູຮົນທີ່ຍື່ມ ໄນວ່າເຫຼາເປັນຜູ້ທີ່ມີ້ອ່ານີ້ເສີ່ງໄໝເດືອຍ່າງໄກ້ຕາມ ຕອນນີ້ເຫຼາເສີ້ວິຫຼຸດແລ້ວ
ແລ້ວໄໝ່ຈຳເປັນຕ້ອງກ່າວ່າມີສິ່ງທີ່ດີ່ງກ່າວ່າ ຮອ້ວ່າຮູ້ເປັນຜູ້ທີ່ມີ້ອ່ານີ້ເສີ່ງໄໝເດືອຍ່າງໄກ້ຕາມ ເວັບແນວດັ່ງນີ້
ເຫຼາເປັນຮ່າງສຳເນົາກັ້ນກັ້ນປະຈຸບປະຈຸບ ແລະສ່ວນພົມກັບເຈົ້າທີ່ໜ້າຢູ່ໂປກຖຸຄົນ ເລີ່ມແໜ້ງເລີ່ມຫານໄດ້
ຮັບແໜ່ງແໜ່ງ ທີ່ດິນແລະເກີຍຕິດທຸກປະກາທ ຈຶ່ງດັ່ງການດູກຈາກເຫຼັນວ່າມີສາດີແລະພວກຜິວຂາວ

ในเวลาเดียวกัน ... ข้าพเจ้าไม่มีวันเลิมสายตาของ ดร. ชีโนต์ ที่ได้มองมาอย่างข้าพเจ้า เมื่อราชานุญาติล่วงบับ ได้ผลจากพวกราไปหลังจากที่เล่าให้พวกราฟังว่า เขายังได้เข้าไปในค่ายของรัตนจิต สิงห์ และเขาเป็น มาให้ล้อรวมเรือนซึ่ได้อย่างไรในระหว่างสมรภูมิที่ปัญจกฯ ดร. ชีโนต์เลิกคืบขึ้น และ ดร. ราเวอร์มัน คณเรียนฯ ที่สัมภาษณ์ในเรื่องตะวันออกศึกษาผู้นี้ได้กล่าวว่า “ราชาชาติบันนีมีความเช้าใจเรื่องความรักชาติได้แปลกดิลกมากนน” H.S. Olcott, *Old Diary Leaves*, 1878-83, p. 270.

¹³⁷ ไม่ปรากฏวันที่แน่นอนในการแสดงถึงประพ拉斯่วนนิด จากเอกสารใดๆ เท่าที่พจนานุกรมได้

¹³⁸ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพุทธเจดีย์ในประเทศไทย, หน้า 31-32.

¹³⁹ รายงานของพันธุรัฐเลเดน เอกสารของไทยกล่าวไว้ว่าเพียงเล็กน้อยว่า “จากพาราณสี พระเจ้าแผ่นดิน เดินทางโดยเรือกลไฟมาอย่างก้าวตัดตา และพากย์หันในเดี๋ยวได้มอนด์ยาเบอร์เป็นเวลา 4 วัน” โปรดดู จดหมายเหตุเด็ดจังประพ拉斯ตางบประเทศในรัชกาลที่ 5 ทั้งพันธุรัฐเลเดนและบรรดา汗สือพิมพ์ สมัยนั้นต่างยืนยันว่าพระเจ้าอยู่หัวเสด็จโดยทางรถไฟจากพาราณสีกลับมาอย่างก้าวตัดตา และที่ก้าวตัดตา นั้น ในตอนแรกประทับที่โรงแรเมการอส์เทริน และต่อมาไปประทับที่เตี้ยนรัฐบาล [หมายเหตุ ผู้แปล จดหมายเหตุเด็ดจังประพ拉斯ตางบประเทศในรัชกาลที่ 5 กล่าวถึงเรื่องราวด่อนนี้ว่า ... วันอังคาร ขึ้น 12 ค่ำ เดือน 4... เวลาบ่ายสี่โมงเศษนึงที่สหตั้นแล้ว เสด็จทรงเรือกลไฟฯ ให้จักรมนี่องกลัคตา แล้วเสด็จลงทรงเรือกลไฟ ข้ามลำน้ำใหญ่มาฝั่งเมืองกลัคตา เสด็จเข้าจากเรือกลไฟทรงรถเทียมมา 4 ไปประทับอยู่ที่ตึกด้วยม่าน野心 ... วันอาทิตย์ แรม 2 ค่ำ เดือน 4 เวลาบ่าย 3 โมงเศษ พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับที่บ้านไวนร้อย กับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธออันอัญให้ใหญ่ และเจ้าพระยา สุรวงค์ไวยวัฒน์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ เจ้าฟื่นสรเรษหัวกัด ตามเสด็จไปด้วย แต่ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อยนักนั่งกลับลงมาอยู่ในเรือพระที่นั่งหมุดทุกคน กลับมาประทับอยู่ที่เมืองกลัคตา 4 วัน ...]

¹⁴⁰ รายงานของพันธุรัฐเลเดน.

¹⁴¹ เดอะ เพรนด์ ออฟ อินเดีย, 26 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 243.

¹⁴² ดี อินเดียน พับลิก โพรพิเนียน แอนด์ บัญจาบ ไทร์ส, วันอังคาร, 27 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 465.

¹⁴³ รายงานของพันธุรัฐเลเดน.

¹⁴⁴ Sir Richard Temple, *Men and Events of My Time in India*, 1st ed. 1882, Reprint 1985, Delhi, p. 390.

¹⁴⁵ รายงานของพันธุรัฐเลเดน.

¹⁴⁶ ดี อินเดียน, วันจันทร์, 26 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.

¹⁴⁷ รายงานของพันธุรัฐเลเดน

¹⁴⁸ เดอะ สยาม รีปับลิกอเร, เมษายน ค.ศ. 1872, กรกฎาคม ค.ศ. 1872.

¹⁴⁹ จดหมายเหตุเด็ดจังประพ拉斯ตางบประเทศในรัชกาลที่ 5.

¹⁵⁰ เดอะ สยาม รีปับลิกอเร กล่าวว่าพระเจ้าแผ่นดินเสด็จกลับมาถึงพระนครเมื่อวันที่ 15 มีนาคม สถาบูณแปรเปลี่ยน จดบันทึกไว้ในอนุกิจของเขาว่า การเสด็จนิวัติพระราชทรงกับบันที่ 16 มีนาคม สำหรับจดหมายเหตุฯ ได้กล่าวว่า “เมื่อวันศุกร์ [ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 5] ที่ 15 มีนาคม เวลาบ่าย 2 โมง ครึ่งเรือสันดอน เรือพระที่นั่งเดินจักรเข้ามาใกล้รือรับฝั่งเศสหออยู่ที่สันดอน พ่อเรือพระที่นั่ง ทรงกับเรือผู้ร่วมเศสฯ ยังสุลตัน 21 นัด ...” ในวันสาร์ที่ 16 มีนาคม พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราช

ดำเนินเรื่องในพระบรมมหาราชวัง โปรดดู King Chulalongkorn's Journey to India, 1872, p. 74.
[ซึ่งได้แปล จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 เป็นภาษาอังกฤษ]

¹⁵¹ เดอะ สยาม รีปับลิกอร์นี กรกฎาคม ค.ศ. 1872, หน้า 273.

บทที่ 4

ความประทับใจของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนของอินเดียและอังกฤษ ได้ฝ่าจับตามองพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะผู้ตามมเสด็จด้วยสายตาที่เท่าเทียมกันระหว่างที่ประทับและเดินทางอยู่ในอินเดีย บรรดาผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์อินเดียจำนวนมากได้เขียนบรรยายความรู้สึกประทับใจครั้งแรกของพวกเขาว่ามีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งต้องถือว่าเป็นเอกสารสำคัญที่จะใช้ในการตีค่าบุคลิกภาพส่วนพระองค์ในการประเมินเหตุการณ์ในช่วงแรกๆ ในรัชสมัยของพระมหาจักรพรรดิ์พระองค์นี้ แต่ความเป็นจริงที่ว่าในการประเมินเหล่านั้นมักจะกระทำโดยถือเอาประหนึ่งว่าได้ทรงบรรลุถึงวุฒิภาวะแล้วอย่างสมบูรณ์ และถือเอาว่าเหตุการณ์บางช่วงในระยะแรกๆ ของรัชสมัยได้มาจากคำอကกล่าเว้อกันแต่ต่อมา ก็จะยังทำให้รายงานของสื่อมวลชนเหล่านี้มีความสำคัญเป็นพิเศษในการศึกษาเรื่องราวของรัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี

วันที่ 14 มกราคม รุ่งขึ้นจากวันที่เสด็จพระราชดำเนินมาถึงเมืองกัลกัตตา ผู้สื่อข่าวพิเศษของหนังสือพิมพ์ เดอะ ໄพโอลี่เนียร์ ได้เขียนว่า “หนุ่มน้อยตัวเล็ก ผอมรูปร่างแบบบางและมีได้ดูส่ง่าผ่าเผย ยิ่งไปกว่านั้นยังดูเงยงายชื่ม เป็นสุภาพบุรุษและสงบนิ่งเยือกเย็น ลักษณะหน้าตาแบบมองโลก และแต่งกายในชุดเครื่องแบบทหาร พรั่งเศส นั่นคือ จักรพรรดิ์สยาม”

ผู้สื่อข่าวได้พยายามเรื่องฉลองพระองค์แบบยูโรปที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสวมอยู่อย่างยืดยาว ดังนี้ “ในอินเดียที่ซึ่งเมียนชาวโปรตุเกสกับชาวเบงกอลคุ้นเคยกับท่าทางน่าขับขันของคนในเครื่องแต่งกายแบบยูโรปนั้น օกจะดูน่าสลดดายของล้าหรับไดร์กตามที่บังอาจแต่งตัวด้วยการเงาซึ่ม้ำและเลือบุนิด (เสื้อชั้นนอกแบบทหาร) โดยที่ตนเองมิได้เกิดเป็นคนยูโรป แต่ว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามมิได้ดูท่าทางน่าหัวเราะแต่อย่างใด ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์ได้อย่างดีถึงพระราชอำนาจของจักรพรรดิ์ที่ทรงอยู่หนีอ

กฎหมาย นี่หมายความว่ากำเนิดอันสูงศักดิ์นั้นจะเป็นที่รับรู้ได้เสมอ ไม่ว่าจะ ปลอมแปลงพระองค์เป็นอย่างไร คำพูดและการแสดงออกอย่างภูมิฐานของ อาคันตุกะแห่งอุปราชแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าทรงคุณเคยที่จะได้รับการปฏิบัติ ด้วยความเคารพนอบน้อม”

ก่อนที่พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จออกจากเยือนอินเดียแล้วนั้น คงจะต้องมีการ ถางเลียงกันอย่างยาวนานในกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ที่ใกล้ชิดในพระราชสำนัก กรุงเทพฯ ในเรื่องคล่องพระองค์ที่ควรจะทรงในการเสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศ อันที่จริง ผู้สืบทอดมาเดิมได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “พระองค์น่าจะได้ก่อให้เกิดความ เกรียงไกรราวด้วยมาก ถ้าหากว่าจะประภาภูมิพระองค์ในเครื่องแต่งกายประจำชาติ และ ข้าพเจ้าได้รับคำอကลามว่าพระองค์ได้รับคำแนะนำที่หนักแน่นให้ปฏิบัติเช่นนั้น แต่ก็ได้ลั่นเงินที่จะทำตามคำห้ามดังกล่าวเพราความรู้สึกอย่างผิดๆ ตามความเชื่อ ของผู้แนะนำที่เกรงว่าพระเกียรติยศขององค์พระเจ้าอยู่หัวจะไม่เท่าเทียมกับฝ่าย ตะวันตก ที่ข้าพเจ้าเรียกมันว่าความรู้สึกอย่างผิดๆ นั้นมิใช่ เพราะว่าความรู้สึกว่าจะ ถูกข่มข้นไม่เป็นความจริง แต่เพราะว่าเป็นความคิดที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและถูกนำ มาใช้อย่างไม่ถูกทางเพศในการเสด็จเยือนอินเดีย ที่ซึ่งคนอังกฤษมีความคุ้นเคย กับมรรยาทการแต่งตัวประจำชาติของชนชั้นสูงชาวพื้นเมืองของตนอยู่แล้ว จึงไม่มี ความรู้สึกอะไรในเรื่องเช่นนี้ หรืออาจจะเพียงแค่หัวเราะให้กับความคิด渺小ของผู้ที่ ไม่รอบรู้ขั้นบรรณโดยมายอมตะวันตกเท่านั้น”

ผู้สืบทอดฯ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “แนวโน้มเพียงประการเดียวของความโกลาหล วุ่นวายประภาอย่างเด่นชัดในห้องพิธีการรับเสด็จ” ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้า แผ่นดินสยามและพระบรมวงศ์ของพระองค์จะมาถึงทำเนียบรัฐบาล “ข้าพเจ้า ไม่ทราบว่าคนอื่นๆ จะมีความรู้สึกขับขัน เช่นเดียวกันหรือไม่ เพราะสิ่งที่มาถึงก่อน การประภาภูมิพระองค์ที่ทำเนียบรัฐบาลนั้น ได้รับการกล่าวขานถึงว่าเป็นสาเหตุโดย ธรรมชาติของผู้คนที่มาร่วมชุมนุมกันอย่างมากมาย เช่นเดียวกับความพยายามที่ ตั้งใจจะอาชญาดานที่ไม่อาจจะปกคล้องได้* หรือเหตุที่เป็นการเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับ

* การชุมนุมเพื่อคุ้ยคุยผู้ที่พำนัชจารย์และครอบครองดาบที่ไม่อาจจะปกคล้องได้ น่าจะเป็นการเปรียบเทียบ ถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับกษัตริย์อาเซอร์ เมื่อ古往 จันวนมากผ่านรอด้วยภูมิใจในด้านอิทธิพลและอำนาจ

อาคันตุกะพระองค์นี้ ดูเหมือนว่าจะมีครั้งหนึ่งที่หลายคนคาดหวังว่าจะมีลิงน่าชเวนหัวเกิดขึ้น ถ้าหากว่าความคาดหวังดังกล่าวยังอยู่ในใจของคริสต์ ก็คงต้องพบกับความผิดหวังอย่างสมบูรณ์ พิธีทั้งหมดเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่ว่าไม่มีอะไรที่ดูชวนหัวเลย ก็อย่างที่ข้าพเจ้าเล่าให้ท่านฟังแล้ว ดูเหมือนว่าพระเจ้าแห่งนินทร์อยู่ท่า่่งไก่จากท่าทางอันส่งผ่านเพย์ทั้งคูดูเหมือนว่าพระองค์มิได้ทรงมีความสักสำคัญแต่ประการใดเมื่อเปรียบเทียบกับท่านอุปราชและท่านวิเชียรนครรัมผู้ดูสูงส่งยิ่งกว่าแต่ทว่าท่าทางโดยรวมของพระเจ้าแห่งนินทร์สยามนั้นเงี่ยงชิ่มและภูมิฐาน และเมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว ปรากฏอย่างชัดเจนว่าทรงประกอบขึ้นจากคุณสมบัติต่างๆ ที่ไม่มีวันจะทำให้เกิดเรื่องเหลวไหลชวนหัวได้เลย¹

หนังสือพิมพ์ ดิ อิงลิชเม่น ได้กล่าวถึงถึงบรรยายการในพิธีรับเสด็จที่ทำเนี่ยนรู้ๆ บាលว่า “เมื่อพระเจ้าแห่งนินทร์สยามพระองค์ในห้องท้องพระโรง ผู้ที่อยู่ในพิธีต่างก็ลุกขึ้นยืนด้วยความอยากรเห็นพระเจ้าแห่งนินทร์เป็นอย่างยิ่ง แม้เพียงชั่วขณะหนึ่ง ดูเหมือนว่าพระเจ้าแห่งนินทร์มีพระอิริยาบถสวยงาม ตลอดพิธีการ เห็นได้ชัดเจนว่าทรงเป็นหนั่นห้อยที่อ่อนเยาว์มาก มีพระวรกายแบบบางและค่อนข้างเตี้ย”²

เมื่อวันจันทร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ผู้สืบทอดหนังสือพิมพ์ ดิ อิงลิชเม่น ซึ่งได้ตามไปดูการข้อมรบแบบเมืองราลี (เดลีตันกิทใต้) ได้ฝึกมองพระเจ้าแห่งนินทร์สยามผู้ที่กำลังทรงช้างของอุปราชเข้าไปในสนามช้อมรบ และพบว่า กษัตริย์ผู้นี้เป็นชายหนุ่มที่ดูท่าทางดีมาก สูงปาหนາ รูปร่างแบบบาง และมีลักษณะ เป็นชาวมองโกล แต่กายชุดเรียบๆ สวมหมวกแก็ปลักษณะเดียวกัน และที่แปลงมาก ก็คือ การหมุนขาไปรอบๆ “อย่างต่อเนื่อง” ทรงสมดุลงเห้ายาวที่หอด้วยขนสัตว์ ... ช้างทรงของพระเจ้าแห่งนินทร์มีช้างอื่นๆ ติดตามมาอีก 8 ช้าง เป็นพาหนะของเจ้านาย และชูนำนางจากราชสำนักสยามที่อยู่ในกระบวนการเสด็จ นอกจากราชวงศ์ครัวกษัตริย์ 2 นาย ที่แต่งเครื่องแบบเรียบๆ สีน้ำเงินเข้ม มีลายละเอียดเด้งเข้มอยู่เหนือป่าแล้ว ผู้ที่อยู่ในกระบวนการเสด็จคนอื่นๆ ล้วนแต่กายคล้ายกับฉลองพระองค์ของพระเจ้าแห่งนินทร์

ที่ฝังอยู่ในก้อนหิน เพื่อดูว่าใครคืออัครวินผู้กล้าที่สามารถครอบครองดาบเล่มนี้ และจะได้ลิขีญในการปกครอบอังกฤษต่อไป บรรดาอัครวินที่พยายามดึงดาบเล่มนี้ออกจากก้อนหินต่างก็ไม่ประสบความสำเร็จ ความพยายามที่จะดึงดาบออกมายังคงเป็นเรื่องชวนหัวในหมู่ผู้คน

จะต่างกันตรงที่พากษาสัมหมภากลีดามาเนนที่จะเป็นลีขาร์กเท่านั้น³

หนังสือพิมพ์ เดอะ เพรนด์ ออฟ อินเดีย ได้บรรณาความรู้สึกประทับใจ ครั้งแรกของตนว่า พระเจ้าแผ่นดินเป็นชายหนุ่มรูปร่างแบบบาง ที่มีอายุประมาณ 17-18 แม้จะลือกันว่าทรงมีพระชนม์ถึง 30 ทรงส่วนกลางกว่าม้าเสมอแค่เข่า ถุงเท้า ยาวลีลา เสื้อกลุมทหารที่ทำจากผ้าไหมสีฟ้า และประตูเครื่องราชอิสริยาภรณ์ของ สยามจำนวนหนึ่ง ผู้ที่มองเห็นพระองค์ในครั้งแรกจะต้องรู้สึกสงสารที่ต้องทรงฝ่า อันตรายจากสุภาพสตรีจำนวนมากที่ห้องโถงหินอ่อน (มาრ์เบลล์) และยังต้อง ประทับระหว่างสุภาพสตรีอกกลุ่มนั้นในห้องห้องพระโรง แต่เมื่อมองดูเป็นครั้งที่ 2 ก็พอจะตัดความน่าสงสารอ้อไปได้ เพราะจะพบว่าทรงเป็นสุภาพบุรุษองค์น้อยๆ ที่คุณสติได้ดีและมีความเยือกเยินที่ไม่เคยเห็นมาก่อน และแม้กราณั้น การวาง พระองค์ก็อ่อนโยนและสงบนิ่ง⁴

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์ เดอะ มัท拉斯 เมล์ ได้รายงานมาจากการเฝ้าว่า “ข้าพเจ้าคิดว่าพระเจ้าแผ่นดินและพระอนุชาดูจะมีรูปร่าง หน้าตาและผิวนรนคล้ายกับพากพมา พระเนตรสีเข้ม และเมื่อทรงตัวสหหรือทรง 昞มพระโขนง อย่างที่ทรงปฏิบัติอย่างต่อเนื่องมาตลอดปัจจุนี้ พระพักตร์ก็ผ่องใส แล้วกระจัง ทรงมีพระราชกายที่เล็กมากคล้ายสตรี พระอนุชาบางพระองค์ก็เป็นเพียง เด็กชาย ซึ่งดูเหมือนจะพึงพอใจที่เป็นเช่นนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงลองพระองค์ในชุดเสื้อผ้าแบบอังกฤษ การเงงสันแส漫อย่างไร แต่ก็มีผ้าพันแข้ง เช่นเดียวกับพระอนุชาและผู้ที่อยู่ในกระบวนการเด็ดหั้งหมด ผู้ที่อยู่ในกระบวนการเด็ดจ 4 นายสัมเครื่องแบบธรรมชาตินี้น่าสนใจ สัมหมภากมีปีกขอบทอง ขณะที่พระเจ้าแผ่นดิน และคนอื่นๆ ที่เหลือสัมหมภากลีดามาเนนที่ทำจากผ้ากำมะหยี่ลีดามาเนนเครื่องตกแต่งคิรชะ”⁵

ในพิธีรับเด็ดจที่ทำเนียบรัฐบาลปาร์คเรลล์ (บอมเบย์) หนังสือพิมพ์ เดอะ มัท拉斯 เมล์ ได้อ้างถึงบทความจาก เดอะ ไชร์ส ออฟ อินเดีย ว่า หลังจากที่ได้มีการ บรรณาการอย่างยนย่อหลายครั้งเกี่ยวกับบุคลิกกลักษณะของกษัตริย์สยามที่ได้มีการ ตีพิมพ์เผยแพร่มาตั้งแต่ครั้งที่เด็ดจพระราชดำเนินมาถึงอินเดีย เรายังไม่จำเป็น จะต้องบรรณาการเพิ่มเติมอีก เราเพียงแต่อยากจะตั้งข้อสังเกตว่าพระองค์ทรงเป็น กษัตริย์พระองค์น้อยที่มีพระราชกายสั่งงามคมคาย ดูค่อนข้างคล้ายกับพากอารยัน

และทั้งพระองค์ บรรดาเสนาบดีและพระราชวงศ์น้อยๆ มีความพยายามในการควบคุมตนเองให้ได้อย่างดีที่สุดขณะอยู่ในพิธีรับสืบที่ดูค่อนข้างแสดงสาหัสสันต์⁶

ผู้อื่นข่าวของหนังสือพิมพ์ ดิ อินเดียน พับลิก ออฟฟิเชียล แอนด์ ปัปปูจาน ไฮม์ส ได้informของพระเจ้าแผ่นดินสยามพร้อมทั้งคณะของพระองค์ที่การแสดงละครสัตว์ของගෙගරොท් โรมมารஸ් ไม่ด้าน (กัลกัตตา) ดังนี้ “ในโอกาสนี้ พระเจ้าแผ่นดินดูดีอย่างน่าทึ่ง ทรงคลองพระองค์ในชุดเรียบๆ ที่คล้ายกันมากกับชุดตอนเข้าของสุภาพบุรุษ อังกฤษ เป็นเสื้อเชิ้ตสีขาว คอเลือสลงชั้น ผู้คนให้คำ ไล่เลือกคุณมีแขวน (พร็อกโกต) สีดำ มีกระดุมสองแถว ซึ่งเผยแพร่ให้เห็นรูปร่างแบบบางนั้นชัดเจนชั้น ทรงสวมกางเกงรัดเข้าสีเทากระดานชนวนเข้มแบบเดียวกับที่ชาวนิยม โรบินสัน ครูโซ่สวมมาส์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิล เอ็ตกินส์ และตัวละครอื่นๆ ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้และต้องรับ แต่มิได้หมายความว่าไม่ทรงส่ง่ามหรือน่ารังเกียจหรอกนะ ทรงสวมถุงเท้ายาวสีลักษณะแต่เดิมสีอ่อนกว่า และรองเท้าหนังสีเทาแกะพิราบ และนี่เลย! (ไม่ว่าจะดูตรงไหนก็เป็น) “พระเจ้าแผ่นดินทุกกระแสเปิดนิ้ว!”⁷

ผู้อื่นข่าวได้พรรณนาถึงพระเจ้าแผ่นดินว่าเป็น “... ชายหนุ่มที่ลงทะเบียนไม่ประหม่าและควบคุมสติได้...”

“เวลาผ่านไปเพียงไม่ถึงห้านาที ก็ปรากฏอย่างชัดแจ้งว่าการแสดงนี้ต้องกับรสนิยมของพระองค์มากยิ่งกว่าอุปการอันงามสงามเมื่อยืนวันจันทร์ พระเจ้าแผ่นดินทรงสนพระทัย ทรงเพลิดเพลินแม้กับพระองค์เอง ในขณะที่ผู้ติดตามที่เหลือ หันเจ้าแนยและบุนนางมีได้พยายามที่จะระงับอาการแสดงความตื่นเต้นยินดีของพวกเขามั่นแต่น้อย ... พระเจ้าแผ่นดินสยามได้ทรงลงทะเบียนเจ้าที่ยิ่งใหญ่ โดยแสดงความพึงพอใจด้วยการปูบพระทัศน์ และเมื่อมิสເගວົງທຽດເສົງລິນการแสดงของสุนัขพุดเด็ลวันແສນມหัศจรรย์ของເຫຼືອທີ່ຈະหาดູ້ທີ່ອື່ນໄມ້ໄດ້ແລ້ວ ບຸກຜັດຕິຍົກກຽງ ทรงพระสรวลและเย้มพระໂອໜູ້ ทรงหันพระพักตร์ไปทางขวาบังช้ายบัง เพื่อตัวลักษันพระอนุชาและข้าราชการ (หมายเหตุ ซึ่งมีใช้ชื่อรากการอังกฤษ) และห้ายที่สุด ห่านอาจต้องกล่าวว่าภายใต้ลักษณะภายนอกที่ดูห่างเหินและไม่ไหวติงนั้น พระองค์ทรงมีหั้งจิตและวิญญาณ ซึ่งถ้าปราศจากสิ่งเหล่านี้แล้ว ชายหนุ่มก็จะเป็นผู้ที่เสแรงเพื่อสร้างความประทับใจได้อย่างยิ่งใหญ่ หรือมีเช่นนั้นก็เป็นปัญญาชนที่เคระแกรິນ

ในทำมกกลางแสงแห่งวันและทัศนียภาพอันสวยงาม พระเจ้าแผ่นดินและพระราชวงศ์ดูมีผิวพรรณคล้ายกับชาหุ่งชาวลาเปน อิตาลีหรือกรีก ที่มีสุภาพเย็นเรց ไม่มีลักษณะของคนเจนเม้มแต่น้อย แต่ดูคล้าย “คนพื้นเมืองชาวมองโกล” แต่ก็ไม่ถึงกับจะเรียกว่าอับลักษณ์ ... พระเนตรเป็นสีเข้ม อ่อนโนยและมั่นคง เมื่อเวลาที่ตัวสั่หรือแย้มพระโอชูล้ออย่างที่ทรงปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเมื่อบ่ายนี้ พระพักตร์โดยรวมจะดูเหมือนกับคำกล่าวที่ว่า แจ่มกระจางและส่องผลให้เกิดความลุ่มหลงอย่างยิ่ง⁸

การเห็นดู กวีชาวอินเดียซึ่งเลียงได้ดังได้ตั้งข้อสังเกตถึงพระเจ้าแผ่นดินสยามเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ขณะที่เสด็จพระราชดำเนินเข้าที่ท่าเรือราชมาต (พาราณสี) ว่า พระเจ้าแผ่นดินทรง “เยาว์วัยมาก ตั้งแต่บันพระองค์ลงไปทรงสวมลังชี (ผ้าหุ่ง) และถุงเท้า และสวมมาตรฐานกฤษชั้งแต่หนีอบันพระองค์ขึ้นไป บรรดาผู้ตามเสด็จก็แต่งกายอย่างเดียวกัน ทรงมีพระฉวีค่อนข้างคล้ำ”

กวีผู้นี้พบว่าทรงมีพระปรีชาสามารถเป็นพิเศษสำหรับผู้ที่มีอายุห้อยเพียงเท่านี้ และรู้สึกประทับใจที่ทรงมีความรู้ภาษาสันสกฤตและศาสตร์สาขานี้ๆ⁹

การตีค่ายุวกษัตริย์พระองค์นี้ของพันตรีสแลเดนนับเป็นส่วนสำคัญของหลักฐานในสมัยนั้น ดังนี้ “สำหรับองค์พระเจ้าแผ่นดินและบุคคลใดยกหัวไปกับพระปรีชาสามารถของพระองค์นั้น ข้าพเจ้าสามารถกล่าวได้ด้วยความเชื่อมั่นที่เกิดจากการสังเกตอย่างใกล้ชิดเป็นเวลานาน ข้าพเจ้ามักจะได้รับความประทับใจมากบ้างห้อยบ้างในความเฉลียวฉลาด ความมีเหตุผลและความหนักแน่นในการสังเกตของพระองค์ และโดยปราศจากลิ่งที่จะทำให้ทรงเงยอeilยหรือทำให้เบี้ยงเบน ข้าพเจ้าไม่รู้เลยว่าได้ทรงเกรี้ยวกราดหรือถูกทำให้ชุ่นเคืองโดยโชคร้ายประเภทใดๆ พระจิรยาวัตรของพระองค์ ในทุกเรื่องซ่างเปิดเผยและอาจใช้ระลึกถึงผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา และคุณสมบัติได้ดีอันเป็นสิ่งที่คนอายุ 19 ปีทำได้ยาก ก็เป็นสิ่งที่ถูกจับตามองอย่างน่าทึ่ง เช่นเดียวกับความเป็นสุภาพบุรุษและสุภาพอ่อนโนย อันเป็นพระบรมราชนิริยาวัตรโดยหัวไปของพระองค์”

“ข้าพเจ้าอยากจะเพิ่มเติมว่า วิถีทางที่มีมากพอจะทำให้ข้าพเจ้าได้มาถึงข้อสรุปในรายละเอียดดังที่กล่าวข้างต้น คือ ระยะเวลากว่า 6 สัปดาห์ที่ข้าพเจ้าได้

ถวายงานตามเสด็จอย่างใกล้ชิด และนอกจากนี้ มีข้อกำหนดว่า “ข้าพเจ้าต้องร่วมโถีเสวยพระกระยาหารเช้าและเย็นตลอดระยะเวลาที่เสด็จประพาส” ทั้ง ดร.นีโคธ์และ “ข้าพเจ้าจะต้องเคยฝึกิตตามพระองค์ไปยังการรับรองทุกแห่ง ผลัดกันบ้างหรือไปด้วยกันทั้งคู่บ้าง” ทั้งที่เป็นการส่วนพระองค์หรือเป็นการทั่วไปในการทักทานจารสถานที่ต่างๆ อย่างเปิดเผย”¹⁰

ข้อเท็จจริงที่ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการศึกษาและอบรมโดยครูสตรีชาวอังกฤษกับบรรดาเมืองชั้นนำที่มีถิ่นพำนกในกรุงเทพฯ เป็นที่ทราบอย่างแพร่หลายในหมู่หนังสือพิมพ์ในบริติชเบอร์ม่าและบริติชอินเดีย

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไปถึงกรุงย่างกุ้งนั้น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นได้ตั้งข้อสังเกตว่า “ขุวกษัตริย์ทรงสังเกตสิ่งต่างๆ อย่างพินิจพิจารณาทรงเฉลี่ยวฉลาดมากในการตั้งคำถามกับผู้ที่ทรงมีพระราชปัญญาสันสารด้วย”

หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันลงความเห็นว่าทรงwangพระองค์เป็นสุภาพบุรุษชาวอังกฤษได้อย่างดี “ขุวกษัตริย์มิใช่ชาห์หมุ่มที่มีลักษณะไม่ดี และในความรู้สึกของชาวอังกฤษเรา เป็นความรู้สึกที่เรียกว่า ‘ประพฤติตน’ ให้ออย่างดีมาก ฟื้นได้ทรงแสดงพระองค์เกือบเป็น หรือดูประหนึ่งว่าไม่มีความเฉลี่ยวฉลาด แต่เป็นทรงwangพระองค์อย่างดีรวมกับเป็นสุภาพบุรุษชาวอังกฤษ”¹¹

“การมาถึงของพระเจ้าแผ่นดินที่แท้จริงของประเทศไทยได้ตามเสด็จ [รวมทั้งในคณะที่มี] พระราชนครและเสนาบดีคนสำคัญบานส่วนในราชสำนักของพระองค์” ได้ทำให้เกิดความประทับใจอย่างสูงมากในหมู่ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย ผู้พบว่าชาวสยามมีความเห็นอกว่าพวกพม่า ตอนบน “ในประเด็นที่มีความรอบรู้เรื่องอารยธรรมตามมาตรฐานของชาวยุโรป.

ระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่กรุงย่างกุ้งนั้น “ไม่มีความพ่ายแพ้มีดๆ เกิดขึ้นในหมู่ของชาวสยามในลักษณะที่แสดงออกถึงความเป็นเลื่อนเชิญหรือการแห่แหนอย่างอิเกิลเกริก ในทางตรงข้าม การแต่งกายและมารยาทการปฏิบัติตัวของบรรดาพระราชนคร์ตลอดการเสด็จประพาส เป็นการปฏิบัติตามแบบประเพณีของชาวอังกฤษที่ไปกลับจนถึงการสัมผัสมือ ...”

ในฐานะทรงที่เป็นอาคันตุกะของมิสเตอร์แอร์ลีย์ อีเดน ข้าหลวงใหญ่ของ

บริพิธเบอร์ม่า และตอกอุญี่น่ามกวางลังสัมคและความเจริญของอังกฤษ “พระเจ้าแผ่นดินและผู้ตามเสด็จได้แสดงตนให้เป็นที่ประจักษ์อย่างถูกต้องทุกรายละเอียดนี้ จนเป็นที่ชื่นชมในสิ่งที่คาดหวังจากพวากษาและประพฤติดนเป็นสุภาพบูรุษได้อย่างจริง ที่งานเลี้ยงอาหารเย็น พระเจ้าแผ่นดิน เสนอบดี 2 คนและราชเลขาธิการในพระองค์ที่พุดภาษาอังกฤษได้รับการยอมรับจากบรรดาสุภาพสตรี และวงดนตรีกลั่นต่ออดีต ของชนทุกชั้นได้ โดยการชื่นชมต่อธรรมเนียมการปฏิบัติแบบสมัยใหม่และวัฒนธรรมของเจ้าบ้านชาวอังกฤษ”

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างที่พระเจ้าแผ่นดินสยามเสด็จไปเยือนเดิย์ชเวดากองที่กรุงย่างกุ้ง ทำให้เกิดความประทับใจอย่างมากที่สุดในจิตใจของเจ้าบ้านชาวอังกฤษในพม่าและอินเดีย “ทั้งพระเจ้าแผ่นดินและผู้ตามเสด็จทุกคนมีได้ถอดรองเท้าอย่างที่ชาวพม่าถือปฏิบัติในศาสนาของเข้า ก่อนที่จะเข้าไปยังที่บูชาต่างๆ บนเจดีย์ มิได้ก้มกราบพระพุทธชูป หรือมิได้ปฏิบัติตามตามแบบแผนปกติ หรือมิได้ประกอบพิธีใดๆ อันเป็นสิ่งแปลกประหลาດตามธรรมเนียมทางพุทธศาสนา”

การเผชิญหน้ากันระหว่างพระสงฆ์พม่ากับพระเจ้าแผ่นดินสยามถูกมองว่าเป็น “จุดสำคัญของความพิศวงและการไม่เป็นตามวารีตแบบแผน” หัวหน้าพระสงฆ์ได้เรียกให้พระเจ้าแผ่นดินและօกาจากคณะผู้ตามเสด็จและเข้ามาใกล้ๆ ห่าน “พระเจ้าแผ่นดินมิได้พิสูจน์เพียงว่าไม่เชื่อฟังเท่านั้น แต่ดูเหมือนว่าออกคำสั่ง โดยการประทับอยู่ ณ ที่นั้น และต้องการให้พระสงฆ์เข้าไปใกล้พระองค์ หัวหน้าพระสงฆ์ปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์ โดยก้าวมาข้างหน้าอย่างคุณเสียดี และทำให้ผู้ที่ร่วมอยู่ในที่นั้นรู้สึกชักข้นโดยการเริ่มต้นสนใจกับพระเจ้าแผ่นดินเป็นภาษาอังกฤษ”¹²

ในสังคมของชาวอินเดียนั้นถือว่าชาวอังกฤษเป็นพวกลัจฉាឩาลที่อยู่นอกกระแส ชาวอินดูรู้สึกว่าต้นเองได้รับความแปดเปื้อนมีอ้อต้องติดต่อกับพวกลัจฉាឩาลเหล่านี้ การเห็นดู หริศลัจทร นักเขียนชาวอินเดียมีชื่อเรียงโดยตรงได้สังเกตด้วยความรู้สึกประหลาดใจและตกใจว่าเหตุใดชาวสยามจึงร่วมรับประทานอาหารกับชาวอังกฤษ¹³

ในความเป็นจริง ชาวอังกฤษได้รับความพึงพอใจจากคนของชาวสยามในอินเดีย เพราะอาศัยความหล่อหลอมอิสระจากข้อห้ามประหลาดๆ ในสังคมระบบวรรณะ

ความสนพระทัยอย่างลึกซึ้งที่พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อการด้านการทหารเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ได้ถูกตั้งข้อสังเกตไว้มากกว่า 1 ครั้ง พระเจ้าแผ่นดินได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนคลังสรรพานุธในกรุงย่างกุ้ง และ “ได้ทอดพระเนตรด้วยความสนพระทัยอย่างยิ่งในปืนกับอาวุธนานาดเล็ก และวิธีทำกระสุนเป็น ทุกๆ เรื่องที่ได้มีการอธิบายให้ทรงทราบ”¹⁴ ขณะที่เสด็จขึ้นไปบนเรือปืน อภิสิเนียท์บอมเบย์ ความสนพระทัยอย่างกระตือรือร้นในการด้านการทหารได้ปรากฏอย่างชัดเจน “คงจะไม่ผิดนักที่จะกล่าวว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงสนพระทัยเรื่องเหล่านี้อยู่มากแต่โครง工夫ตามที่คิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องเลวร้ายควรจะต้องรู้สึกลายแยกใจ”¹⁵ การที่พระเจ้าแผ่นดินทรงเข้าร่วมในการประลองยุทธ์ที่เดลี ก็เป็นการบอกรกล่าวถึง ความสนพระทัยในการด้านการทหารของพระองค์เช่นกัน¹⁶

หมายเหตุและการอ้างอิง

- 1 เดอะໄฟโอเนียร์, วันพุธที่ 17 มกราคม ค.ศ. 1872.
- 2 ดิ อิงลิชเมน, วันจันทร์ที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1872.
- 3 ดิ อิงลิชเมน, วันจันทร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- 4 เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, วันพุธที่สุดที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1872.
- 5 เดอะ มัท拉斯 เมล์, เย็นวันแลร์ที่ 10 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- 6 เดอะ มัท拉斯 เมล์, เย็นวันจันทร์ที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- 7 ดิ อินเดียน พับลิก ไอพิเนียน และ บัญชาบ ไทร์ส, วันจันทร์ที่ 23 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 181-82.
- 8 ดิ อินเดียน พับลิก ไอพิเนียน และ บัญชาบ ไทร์ส, วันจันทร์ที่ 23 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 181-182.
- 9 กวีจันสนธุ์ นิตยสารภาษาอินดี ที่มี ภารเทนดู หริศันทร เป็นบรรณาธิการ วันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- 10 รายงานของหันต์รีสเดน.
- 11 เดอะ แรงกุน ไทร์ส อ้างถึงใน เดอะ สยาม รีโพลิตอรี, เมษายน ค.ศ. 1872.
- 12 เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, 25 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 95-96.
- 13 กวีจันสนธุ์, 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- 14 เดอะ สยาม รีโพลิตอรี, เมษายน ค.ศ. 1872, หน้า 241.
- 15 รายงานของหันต์รีสเดน.
- 16 คุ บทที่เกี่ยวข้องกับการประลองยุทธ

บทที่ 5

นโยบายการทูตเจ็ดก้าว

อย่างที่เราได้กล่าวไว้แล้วในหน้าต้นๆ ว่าการที่พระเจ้าแผ่นดินสยามได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนสิงคโปร์และปัตตาเวียเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2413 และอินเดียเมื่อปี ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 เป็นสิ่งที่สมัยนั้นเรียกว่าเป็น “การทดลองการทำในสิ่งที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนของบุรุษตริย์แห่งสยาม” เพราะยังไม่เคยมีพระเจ้าแผ่นดินสยามพระองค์ใดได้เคยเสด็จพระราชดำเนินออกนอกประเทศมาก่อน

อะไรเป็นเจตนาที่อยู่เบื้องหลังการทดลองครั้งนี้หรือ ทางอังกฤษสมัยนั้นได้ตั้งข้อสงสัยถึงความต้องการที่จะได้รับการยอมรับในสากลโลก ให้ด้วยการตั้งแต่เริ่มแรก ในจดหมายลงวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2413 ของโภมัต จอร์ช น็อกซ์ ที่มีไปถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ สำหรับกิจการต่างประเทศ ที่กรุงลอนדון ได้เปิดเผยให้เห็นความกังวลของอังกฤษที่มีต่อแผนของบุรุษตริย์สยามในการเสด็จเยือนสิงคโปร์และปัตตาเวียก่อนการเสด็จมาอินเดีย ดูเหมือนว่าน็อกซ์จะได้หยิบฐานที่มาของแผนการเหล่านี้ได้อย่างทะลุปูรุปจริง และได้เขียนเอกสารไว้ว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับรองกับข้าพเจ้าว่าการเดินทางของพระองค์ในครั้งนี้เป็นไปเพื่อแสวงหาความรู้ให้เพิ่มพูนขึ้นเพียงประการเดียว และว่าทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์แรกของสยามที่ได้เสด็จพระราชดำเนินออกนอกประเทศ”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชหัตถเลขาไปยังลอร์ดแห่งเมโย อุปราชและข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการอินเดีย เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 อันเป็นปีที่สามในรัชกาลของพระองค์ ที่ยังคงอยู่ภายใต้การอภิบาลของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ในพระราชหัตถเลขาณบับนัน ได้ทรงกล่าวอ้างถึงความล้มพันธ์อันดึงมายังทั้งสองประเทศว่า “มิตรภาพอันยิ่งใหญ่ซึ่งรัฐบาลของดินแดนในครอบครองของสมเด็จพระบรมราชชนนีที่อินเดีย ได้สันนอตตอบต่อประเทศไทยเป็นระยะเวลานานยานาน” เพียงแต่ข้อสังเกตอันเป็นการกล่าวท่านี้ ลงทะเบียน

ให้เห็นอย่างเพียงพอถึงภูมิหลังในการการทูตของการเส็จประพาสอันเป็นพระราชนรค์อย่างแท้จริง

แต่ทว่าด้วยประسنค์อันเป็นการเฉพาะหน้าของการเส็จเยือนในครั้งนี้ตามพระราชดำรัส คือ เพื่อให้พระองค์ “มีคุณค่าและเหมาะสม” ที่จะเป็นพระมหาทักษิริย์ผู้ปักครองสูงสุดของประเทศไทยเมื่อสิ้นสุดภาระของการมีผู้สำเร็จราชการ อีกทั้งเพื่อเป็นการขยายโอลิทัค์ทั้งความรู้และเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ในภาคปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารประเทศ จึงมีพระราชประสนค์ที่จะเส็จเยือนประเทศไทยต่างๆ หรือถ้าจะกล่าวอย่างจำเพาะเจาะจง ก็คือ ได้ทรงพิจารณาเห็นว่าอินเดียเป็นพื้นที่ซึ่งดีที่สุดสำหรับการฝึกเพิ่มพูนทักษิริย์ “ด้วยเหตุนี้ เรายังได้ไปเยือนสิงคโปร์และปัตตาเวียเมื่อไม่นานมานี้ ซึ่งเรามีโอกาสจะทำสิ่งที่ต้องการและได้รับความกรุณาให้ได้เห็นทุกอย่างแต่ว่าทั้งตัวเราและส่วนของคณะตัวต่างเชื่อว่าไม่มีประเทศใดในบูรพาทิศนี้ มีความเข้าใจเรื่องศาสตร์แห่งการปักครองอย่างชัดเจนหรือความเป็นอยู่ของราษฎร์ได้รับการลงเอยที่อย่างจริงจังดังที่ดำเนินอยู่ในจักรวรดิอันยิ่งใหญ่ ซึ่งมีรัฐบาลที่ฯ พนฯ เป็นผู้บริหารอย่างสามารถยิ่ง”

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าด้วยประسنค์สำคัญของการเดินทางที่ได้กล่าวมานี้ คือเพื่อแสวงหาความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นในเรื่องของ “ศาสตร์แห่งการปักครอง” และวัตถุประسنค์ที่รองลงมา ก็คือ “เพื่อจะได้ทัศนศึกษาเมืองโบราณต่างๆ” เช่น พาราณสี อักรา เดลี เป็นต้น

พระราชประสนค์ของพระเจ้าแผ่นดินสยามมิได้เป็นเพียงสิ่งที่ “ไม่เคยปรากฏมาก่อน” เท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่พิเศษภายใต้เวลาและเงื่อนไขในขณะนั้นที่ถูกกำหนดโดยทัศนคติโบราณที่มีต่ออำนาจของตะวันตก พวกอังกฤษไม่สู้พร้อมที่จะอธิบายว่าสิ่งนี้เป็นเพียงผลงานของวิญญาณแห่งการค้นคว้าเพื่อความรู้แจ้งของยุวทักษิริย์อย่างไรก็ตาม ลอร์ดเมโย่แจ้งว่าได้รับพระราชหัตถเลขาฯ และได้ตอบรับอย่างเป็นทางการ “ว่าด้วยประسنค์ของได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในการเส็จพระราชดำเนินมาเยือนอินเดีย คือ การได้รับความรู้เกี่ยวกับระบบงานของรัฐบาลในจักรวรดินี้ ที่อาจจะเป็นประโยชน์ในการปักครองพระราชอาณาจักรเมื่อได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติด้วยพระองค์เอง” อุปราชได้ให้คำมั่นที่จะถวายการรับรองฉันท์มิตร และจะจัดถวาย

การเสด็จที่สัมภาราชทุกทัยในการ “ไปเยือนเมืองโบราณของอินดูสถาน”¹

เหตุผลที่ว่าวัดถุประสังค์ของพระเจ้าแผ่นดินในการเสด็จประพาสอินเดียอยู่ภายใต้การพิเคราะห์อย่างใกล้ชิดของรัฐบาลอังกฤษนั้น เห็นได้ชัดเจนจากข้อเสนอแนะของพันตรีสเลเดนว่า “ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัดถุประสังค์ในการมาเยือนครั้งนี้ ข้าพเจ้ามีข้อสังเกตโดยส่วนตัวว่า ในเบื้องแรกเกิดจากความรู้สึกไว้วางใจอย่างเต็มที่ในสัมพันธ์ไมตรีฉันท์มิตรระหว่างรัฐบาลของอังกฤษกับสยาม และยังเป็นการพิสูจน์โดยปราศจากความระแวงให้เห็นถึงความเป็นมิตรของสยามที่มีต่ออังกฤษว่าเห็นอกว่ามหាកัมภียุโรปชาติอื่น”

นอกจากนั้น ยังกิตจากอิทธิพลของความประณยาอย่างจริงใจของพระเจ้าแผ่นดินที่จะเพิ่มพูนความรู้ของพระองค์ในเรื่ององค์กรของรัฐบาลในอินเดีย และแสวงหาประสบการณ์ในเรื่องเหล่านี้อย่างจริงจังด้วยความตั้งใจอย่างบริสุทธิ์ที่จะหาวิธีการสร้างแบบจำลองงานราชการของสยามขึ้นมาใหม่บันพันธุ์หนึ่งที่มั่นคงขึ้น ซึ่งเราจึงนิยnameนี้ว่า “สยามกำลังอยู่ในกระบวนการของการเปลี่ยนผ่านแบบแผนความเจริญจากตะวันออกมาเป็นแบบที่ทันสมัยของตะวันตก”²

การตั้งค่าสถานของชาวอังกฤษถึงวัดถุประสังค์ของการจะเสด็จมาเยือนนี้ ปรากฏเด่นชัดในหนังสือพิมพ์ เดอะ อินดู เพทเรียต ฉบับวันจันทร์ที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1872 /พ.ศ. 2414 เพียง 2 วันหลังจากที่พระเจ้าแผ่นดินได้เสด็จขึ้นฝั่งที่เมืองกัลกัตตาว่า “เรามิ่งทราบวัดถุประสังค์ในการเสด็จเยือนบริติชอินเดียของพระองค์ บางที่อาจเป็นเพียงความอยากรู้อยากรเห็นเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง และกล่าวกันว่า พระองค์จะไม่เพิ่งพอพระราชทุกทัยกับการเดินทางมาเยือนเพียงณาจgrafอันดงามของสมเด็จพระบรมราชชนนีแห่งอังกฤษแห่งนี้เท่านั้น แต่จะเสด็จพระราชดำเนินไปจนถึงประเทศอังกฤษเพื่อจะได้ทดลองพระเนตรความเจริญอันน่าพิศวงของประเทศนี้ ด้วยพระองค์เอง เท่าที่เราทราบนั้น อาจจะทรงมีวัดถุประสังค์ทางการเมืองที่ทรงกันขึ้น กันอยู่ รัฐบาลสยามมักจะมองดูความก้าวหน้าของประเทศฝรั่งเศสในหมู่ภาษาอินเดีย ได้ด้วยความรู้สึกตื่นตระหนก ดูเหมือนว่าประเทศฝรั่งเศสให้ความสนใจกับประเทศที่ทั้งดามน้ำด้วยแต่สมัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และแม้ว่าในปัจจุบันฝรั่งเศสจะได้ถูกพากปรักเชี่ยวทำให้หมดกำลังลงจากการต่อสู้อันร้ายกาจที่ก่อให้เกิดความทุกข์อย่างยิ่ง

ก็ตาม ใจจะไปรู้เล่าว่าความกระหายแบบเดิมๆ เพื่อขยายอำนาจทางดินแดนอันยิ่งใหญ่จะไม่มีวันเกิดขึ้นมาได้ถ้าไม่พากษาพื้นที่ต่างๆ ของมีความเข้มแข็งในบ้านของตน เรากล้าหาดได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามจะทรงได้พับกับสหายที่ซื่อสัตย์ในประเทศอังกฤษช่วยต่อต้านแล้วก็ล่าเห็นนั้น”³

อันที่จริงแล้ว กงสุลฝรั่งเศสได้ค่าว่ามูลนิธิที่ลอร์ดเมโยผู้เป็นข้าหลวงใหญ่สำเร็จราชการแห่งอินเดียได้จัดขึ้น เพื่อถวายพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ทำเนียบ รัฐบาลเมืองกัลกัตตา “ดูเหมือนว่าจะมีได้มีการเตรียมที่นั่งในห้องท้องพระโรงให้แก่คณะทูตานุทูตในกัลกัตตาพร้อมครอบครัว ผู้ปกครองที่ใจดีแต่เบรื่องราชญ์อย่างสูงของเราจะกำลังคิดถึงแต่เพียงว่าบรรดาพ่อค้าที่ไม่นับถือผู้ชายผ้าฝ้ายคลิโก หนังสัตว์ เปียร์บรรจุขวด สุรา บรันด์ฟัมและลินค้าเครื่องประป้อง ไม่น่าจะมีสิทธิได้รับอนุญาตให้มีโอกาสได้นั่งอยู่ในพิธีแนะนำพระเจ้าแผ่นดินผู้ยังทรงพระเยาว์นี้ต่ออุปราชของสมเด็จพระบรมราชินีแห่งอังกฤษ อวย่างไรก็ตาม ตัวแทนทางการค้าของบรรดาสายอาชญากรรมที่อยู่อีกฝ่ายหนึ่งของช่องแคบไม่เพียงพอใจ เขาเลือกที่จะพิจารณาว่าเป็นการดูถูก จึงถอนตัวออกไปจากแวดวงของเจ้าหน้าที่ผู้ได้รับเชิญและได้รับการกล่าวขวัญถึงอย่างมากว่าแสดงถึงความไม่ประสาท”

การที่มีได้จัดที่นั่งให้นั่นดูเหมือนว่าจะเป็นเพียงข้อแก้ตัว กงสุลฝรั่งเศสคงจะต้องอับอายหลังจากที่ประเทศฝรั่งเศสพยายามแพ้ต่อพวกบรัสเซียเมื่อ ค.ศ. 1871 หนังสือพิมพ์ เดอะ ໄพโโนเนียร์ ได้เปรียบเปรยถึงสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศว่า “ก็เป็นธรรมด้าที่จะเชื่อได้ว่าลอร์ดเมโยคงนอนແباءไม่หลับหลังจากเหตุการณ์ที่ดูท่าไม่ได้เซ็นนั้น และพ่อท่านมุ่นคนนั้น ชึ่งข้าพเจ้าก็ไม่ทราบนาม แต่ขอเรียกว่า สยามหนุ่ม คงจะใจคอสั่นระริกถึงบางกอก ชึ่งกับบริติช-ionเดียแล้วบางทีอาจจะเป็นที่ต้องการในฐานะการใช้ชีวิตในดินแดน อัลชาสกับลอร์แรน ก็ได้”⁴

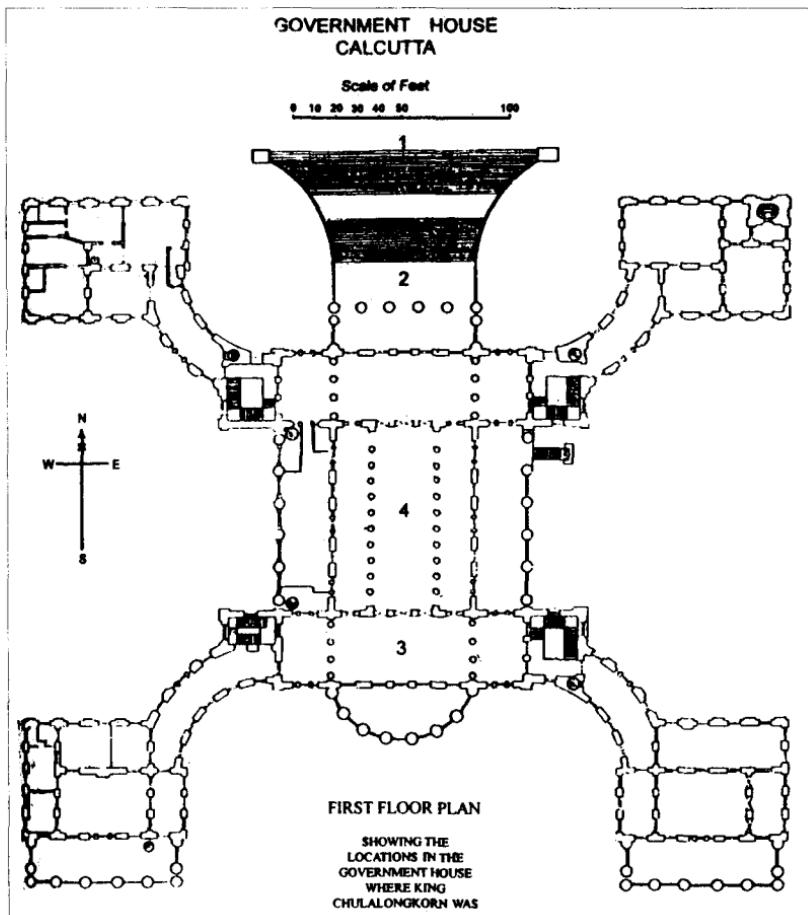
* อัลชาสกับลอร์แรนเป็นคินเดนทางตะวันออกเฉียงเหนือของฝรั่งเศสที่อยู่ติดกับพรมแดนของเยอรมัน เมื่อฝรั่งเศสพ่ายในการสражกับบรัสเซียเมื่อ ค.ศ. 1870 นั้น เยอรมันได้ผนวกอาดีนเดนดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของตน ฝรั่งเศสได้รับคินเดนนั้นกลับคืนมาเมื่อหลังสัมหาริมโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเยอรมันพ่ายในการรุ่งขึ้นกับฝ่ายพันธมิตร

การตรวจดูเอกสารเท่าที่หาได้อย่างไกลัชชุดหวานให้นึกได้ว่า ทั้งกษัตริย์สยาม ผู้เป็นอาคันตุกุลและเจ้าบ้านชาวอังกฤษต่างก็มีวาระซ่อนเร้นที่มิได้แฉลงซึ่งต้องพยายามดำเนินการให้สำเร็จ ผลประโภชน์ที่พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงได้รับ คือ โอกาสในการประเมินกำลังความสามารถทางการทหารของจักรวรรดิบริติชอินเดีย ซึ่งอาจเป็นการคุกคามความปลอดภัยของพระราชอาณาจักรได้ หากอังกฤษขยายอำนาจเข้ามาในพม่าซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออก

ในระดับของพิธีทางการทูตนั้น บุกชัตตريย์แห่งสยามคงจะต้องเตรียมพร้อมที่จะต้องแน่ใจว่าพระองค์จะได้รับการปฏิบัติในฐานะพระมหากษัตริย์ของประเทศไทย โดยปราศจากการปะปนฐานะของพระองค์เข้ากันกับสถานะที่ด้อยกว่าของราชากลาง มหาราชาผู้ครองแค้นพื้นเมืองในอินเดียที่อยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ

แม้ว่าอุปราชแห่งอินเดียจะได้จัดงานเลี้ยงรับเสด็จอย่างยิ่งใหญ่โดยทันทีหลังจากที่พระองค์ได้เสด็จขึ้นฝ่ายที่ก้าลกัตตาเมื่อวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1872 คณะผู้แทนชาวสยามก็มิได้ละเว้นที่จะซื้อให้เห็นความพลาดพลั่งในเรื่องพิธีทางการทูต ข้าราชการระดับสูงของจักรวรรดิบริติชอินเดียได้มารอรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เชิงบันไดใหญ่ จากนั้นพวกเขายังได้นำเสด็จพระองค์ขึ้นไปตามบันไดที่บริเวณด้านบนของบันไดใหญ่นั้น ทรงได้รับการรับรองอย่างอบอุ่นจากลอร์ดเมโย ผู้เป็นอุปราชและข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย คณะผู้แทนสยามทักท้วงว่า อุปราชเป็นตัวแทนของประมุขแห่งจักรวรรดิอังกฤษ จึงควรจะเดินก้าวลงบันไดมา 7 ขั้นเพื่อรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรที่เป็นเอกราช หนังสือพิมพ์ เดอะ มาร์ล เมล์ ได้อ้างข้อความใน เดอะ ໄไฟโอเนียร์ ดังนี้ “ไม่มีความจริงในข่าวลือที่ว่าพระเจ้าแผ่นดินแห่งสยามได้ประกาศลงความกับเรา รัฐมนตรีผู้กระทำการผิดพลาดได้ขอโทษที่ปล่อยให้ ฯพณฯ อุปราชไปรับเสด็จ ที่ประตูทางเข้าห้องโถงคิลาร้อน แทนที่จะให้ท่านก้าวลงบันไดไป 7 ขั้นเพื่อไปรับเสด็จ และได้มีการยอมรับคำขอโทษนั้น”⁵ ทั้งสื่อมวลชนและรัฐบาลอังกฤษต่างถือเป็นเรื่องจริงจังที่ชาวยสยามได้ยืนประท้วงในก้าลกัตตาเรื่องพิธีการทางการทูต “เจ็ดก้าว” ก่อนวันที่พระเจ้าแผ่นดินสยามเสด็จขึ้นมาถึงที่นี่จนได้ในที่สุด และเสด็จพระราช

ท่าเนียบรัฐบาล เมืองกัลกัตตา

ผู้ชั้นแรก แสดงสถานที่รับเสด็จเมื่อวันแล้วที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2414

1. ที่เริงบันไดใหญ่ เจ้าหน้าที่ระดับสูงของจักรวรรดิบริติชอินเดียรอรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม และนำเสด็จขึ้นไปด้านบน
2. ที่ด้านบนบันไดใหญ่ ลอร์ดเมโนye ข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย รอรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน
3. ห้องท้องพระโรง อันเป็นสถานที่จัดงานรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน
4. ห้องโถงทิ่มอ่อน เมืองแหน่งปีด้าบยบรรดาภุไดรับเชิญทั้งหลายที่มาร่วมฉลองมุกันเพื่อเป็นลักษณะในงานพระราชพิธีรับเสด็จ

ดำเนินมาถึงกรุงเดลีเมื่อวันพุธ ผู้บัญชาการทหารและเจ้าพนักงานที่กองบัญชาการได้เดินทางไปรับเสด็จที่กรุงเดลี พวากษาจะต้องระมัดระวังมากและต้องไม่ทำอะไรที่เป็นการดูหมิ่นพระมหากษัตริย์ ข้าพเจ้าลงมาคิดดูว่าล่ำซำเปอร์เซียคงจะต้องชี้ประเด็นให้เห็นมารยาทที่ถูกต้อง ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงแนะนำให้เข้าไปหาเรื่องที่ควรจะพูดมา ก็ขนาดท่านข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการยังต้องดินลงบันไดมาก่อน ๗ ขั้น ข้าพเจ้าจึงคิดไปว่าผู้บัญชาการทหารก็จะไปรับเสด็จล่วงหน้าลักษ 7 สถานี หรือไม่ก็จะเดินลงมาจากรถไฟที่กำลังแล่นเร็วอย่างเต็มที่พอดีกิโลเมตรที่ 7 เมื่อนับจากกรุงเดลี พวากษาห่วงว่าเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของท่านเอง รวมทั้งผลประโยชน์ของกองทัพที่ท่านได้รับเกียรติให้เป็นผู้บังคับบัญชา ซึ่งก็สืบเป็นเกียรติที่อยู่ใต้การบังคับบัญชาของหัวหน้าที่มีลักษณะเช่นนี้ ท่านคงเลือกทำการตามประการแรก (คือ “ไปรับเสด็จล่วงหน้า”) และมิใช่ประการหลัง (ที่ต้องกระโดดลงมาจากรถไฟที่กำลังวิ่งอยู่)”⁶

แทนที่ลор์ดนาเบียร์แห่งแม็กดาลา ผู้บัญชาการทหารของบริติชอินเดียจะมีอารมณ์ขันตามปกติของชาวอังกฤษเกี่ยวกับเรื่อง 7 ก้าว ท่านกลับเดินทางออกจากกรุงโรมที่พักซึ่งอยู่ใกล้กับญี่ปุ่นทางตอนใต้ของกรุงเดลี เพื่อมาเยี่ยมค่ายพักที่ศูนย์บัญชาการที่อยู่ใกล้กับหอคอยเสียง (ในปัจจุบันเป็นมหาวิทยาลัยเดลี) และรอคอยอย่างอดทนอยู่ ณ ที่นั้นเพื่อรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ผู้สืบท่าของหัวหน้าลือพิมพ์ดิ อิงลิชแมน ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “ข้าพเจ้าสงสัยว่าคงมิใช่พระความรู้สึกยินดีจนเกินเหตุ ที่ทำให้ฯ พอนฯ ออกจากการค่ายมาเข้าร่วมในพิธีริบองอันไร้ประโยชน์ของราชสำนักซึ่งทำให้ต้องเสียเวลาทำงานไปทั้งวัน แต่ข้าพเจ้าคิดว่าจะต้องมีเหตุผลทางราชการที่สำคัญเพียงพอว่าเหตุใดพระเจ้าแผ่นดินสยามจึงควรได้รับการถวายพระเกียรติอย่างยิ่งใหญ่เช่นนั้น และต้องพกเงื่องการฝึกประลองยุทธ์ไว้ก่อนเพื่อพระองค์ ข่าวลือได้กระจายไปทั่วค่ายอย่างรวดเร็วว่าจะไม่มีการปฏิบัติการใหญ่ใดๆ อีก แต่ต่ำเราควรจะมีการสวนสนามครั้งยิ่งใหญ่สำหรับกษัตริย์”

ผู้บัญชาการทหารได้กระทำการ “เกี่ยวกับการพิธีทั้งหมดที่จำเป็นจะต้องปฏิบัติเพื่อรับรองผู้มาเยือนที่มีความสำคัญยิ่งเช่นนั้น ...” ผู้สืบท่าสตรีของหัวหน้าลือพิมพ์เดอว์ ไพรโอเนียร์ ได้รายงานข่าวจากค่ายการฝึกซ้อมรบที่ถูกตั้งในกรุงเดลี พระแผนถึงพิธีการโดยตลอดทั้งหมดอย่างละเอียดถี่ยน โดยเน้นย้ำถึงการดำเนินวิธีโดย

ขั้นสูงในพิธีทางการทูต “มีข่าวลือว่าฯพณฯ ผู้บัญชาการทหารจะต้องไปเข้าเฝ้าพระองค์ที่สถานีรถไฟ แต่กรณีนี้ยังไม่เห็นอย่างชัดแจ้ง อย่างไรก็ตาม ท่านได้ออกเดินทางไปจากที่นี่ตั้งแต่เช้าตรู่ พร้อมกับเจ้ากรมสารบรรณาหาร เจ้ากรมพลาริการทหาร เลขาธุการด้านการทหาร ล่ามชาวเปอร์เซีย และนายทหารรองครักษ์อีก 2 คน ผู้บัญชาการทหาร เจ้ากรมสารบรรณาและเจ้ากรมพลาริการ เดินทางตรงไปยังค่ายที่ตั้งคุนย์บัญชาการ ส่วนคนอื่นที่เหลือเดินทางไปรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินที่สถานีรถไฟ”

หลังจากพิธีการรับเสด็จที่สถานีรถไฟเดลี พระเจ้าแผ่นดินและคณะผู้ตามเสด็จ ได้รับการอวตารจากโดยคณะผู้แทนซึ่งเป็นข้าราชการอังกฤษไปยังค่ายพักแรมของอุปราช ซึ่งการโجمของผู้บัญชาการทหารในบริเวณที่พักเก่าของทหารที่อยู่ใกล้กับหอคอยเสาธง ตรงกันข้ามกับมหาวิทยาลัยเดลีในปัจจุบัน

“เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสยามได้เสด็จมาถึงพลับพลารที่ประทับแล้ว บรรดาคณะผู้แทนก็พากันออกไป และรออยู่ด้านนอกประมาณ 2-3 นาที จากนั้นหัวหน้าคณะผู้แทน ก็ได้ไปเข้าเฝ้าอีกครั้งหนึ่งเพื่อสอบถามเกี่ยวกับพระราชานามมายแทนลอร์ดนาเปียร์ พระเจ้าแผ่นดินตรัสตอบว่าทรงยินดีเป็นอย่างยิ่งที่จะตรัสว่าทรงมีพระราชานามด้วย และทรงห่วงว่าลอร์ดนาเปียร์คงจะเป็นเช่นเดียวกัน จากนั้นคณะผู้แทนได้ดำเนินการต่อไปในส่วนของพระเจ้าแผ่นดิน โดยนำผู้บัญชาการทหารมาเข้าเฝ้าเป็นภาระเยือน ตามปกติ ต่อจากนั้นผู้บัญชาการทหารได้มายังกระโจมพลับพลารที่ประทับ ...”

หลังพิธีการที่ได้มีการแลกเปลี่ยนคำทักทายและการแนะนำตัวแล้ว พระเจ้าแผ่นดินได้เสด็จออกจากไปส่งลอร์ดนาเปียร์จนถึงประตูพลับพลารและการเสด็จออกชุมนุม ก็ยุติลง

“ต่อมาได้มีคำถามขึ้นว่าจะต้องเสด็จไปเยี่ยมตอบแทนเมื่อใด จึงกำหนดให้เป็นอีก 2 ชั่วโมงข้างหน้า เนื่องจากมีพระราชประสังค์จะเปลี่ยนแปลงของพระองค์และเสวยพระราชทานอาหารเช้า (ซึ่งข้าพเจ้าเลี่ยงใจที่ได้ยินมากว่าอาหารเช้านั้นแม่กากจนไม่อาจจะเสวยได้) กับทรงพระโสดมวน ดังนั้น เมื่อเวลา 11.00 น. คณะตัวแทนของผู้บัญชาการจึงได้มานำเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมตอบผู้บัญชาการทหาร เมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาถึง ลอร์ดนาเปียร์ได้เดินก้าวอกรมาจากประตูกระโจมของเขางาน 12 ก้าวเพื่อค่อยรับเสด็จ (เพื่อหลีกเลี่ยงความผิดพลาดหรือ

ข้อถกเถียงไดๆ ข้าพเจ้าต้องกล่าวอ้างว่าลอร์ดนาเปียร์เป็นผู้วัดระยะทางจำนวนก้าวหนึ่งขั้นมาด้วยตนเอง) ... จากนั้นพระเจ้าแผ่นดินก็เสด็จพระราชดำเนินกลับ และได้รับการถวายพระเกียรติดังเดิมโดยการก้าวหน้าไปก่อน 12 ก้าว และมีคณะผู้แทนชุดเดียว กับที่ได้ตามเสด็จมาหนึ่หน้าที่อารักขาส่งเสต็จกลับไปยังกรุงโรมที่ประเทศ^๘

เห็นได้ชัดเจนว่าล่ำชาบเปอร์เชย์ที่ไปพร้อมกับผู้บัญชาการทหาร เป็นผู้ตระเตรียมพิธีการต่างๆ ทั้งหมดในการรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อช่วงสัญามได้เรียกร้องให้ข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดียก้าวหน้ามาก่อน 7 ก้าวนั้น ล่ำชาบเปอร์เชย์คงจะต้องแนะนำผู้บัญชาการทหารให้เดินหน้ามาก่อน 12 ก้าว เพื่อมารับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน ท่านได้รับคำแนะนำให้เดินหน้ามาก่อนมากกว่าหนึ่ง-halfway ก้าว เนื่องจากท่านอยู่ในฐานะที่ต้องกว่าข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาถึงเมืองบอมเบย์นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการรับรอง “ด้วยเกียรติยศทุกประการอันควรแก่ฐานะอันสูงส่งของพระองค์” คณะผู้แทนนั้นประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐบาล ที่เดินทางโดยรถไฟขบวนพิเศษมายังคัลเลียนเพื่อตามเสด็จพระเจ้าอยู่หัวไปยังบอมเบย์ การเดินทางลงไปยังคัลเลียนเพื่อไปรับคณะของกษัตริย์ ทำให้เรานึกถึงอรวมณ์ขันของหนังสือพิมพ์ เดอะ ไฟโอเนียร์ ที่แนะนำให้ผู้บัญชาการทหารของบริติชอินเดีย “ย้อนลงไป 7 สถานี” เพื่อรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน

การเอาใจใส่เป็นพิเศษนั้นเห็นได้จากการปูพร้อมแดงเพื่อรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม และต้อนรับคณะของพระองค์

ในกรุงย่างกุ้ง ได้มีการตกแต่งประดับประดาท่าเที่ยงเรือด้วยธงทิวอย่างมีรสนิยม ลาดปูพื้นด้วยผ้าแดงและลาดทางเสด็จพระราชดำเนินด้วยผ้ามัสลิน^{๑๐} ในทันทีที่เรือพระที่นั่งมาถึงแม่น้ำเมนเดล์เขตสีโน่ริเวร์เบงกอล ได้มีการสร้างปะรำเป็นทุ่นลอยขึ้นที่ท่าพรินเซป เพื่ออำนวยความสะดวกในการเสด็จขึ้นฝั่งของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ที่เมืองกัลกัตตา ทุ่นลอยนี้ลาดดาวด้วยผ้าสีแดงเข้มและได้รับการรักษาความปลอดภัยโดยรองอธิบดีตำรวจนครลอดหั้งคืน

หลังจากการลอบสังหารลอร์ดเมโย ข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย

แล้วนั้น ก็ไม่มีการตระเตรียมพิธีการใดๆ เพื่อส่งเสศ্চพระเจ้าแห่นдинสยามออกจากบ่อนเบย์ “ไม่รีบทารกของเกียรติยศมาให้ส่งเสศ्चที่สถานีรถไฟ และการรถไฟได้ละเว้นความพยายามที่จะตกแต่งประดับยังทิวทั้งอาคารสถานีรถไฟหรือบนชานชาลา แต่ก็ได้มีการตระเตรียมอยู่บ้างในขอบเขตที่พอควร”

“ทางเสศ्चพระราชดำเนินไปยังชานชาลานั้นได้ลัดปูด้วยผ้าสีแดงสด โดยมีชุมดอกไม้เรียงรายอยู่สองข้างทาง พื้นที่ชานชาลาบางส่วนได้รับการตกแต่งในลักษณะเดียวกัน”¹¹ ดังนั้น แม้แต่ในขณะที่คนหันชาติกำลังเครัวโคก รัฐบาลของบริติชินเดียก็มีได้กับพร่องที่จะழุพรอมแดงถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและส่งเสศ्चจอย่างอบอุ่น

“ณ สถานีรถไฟทุกแห่งเรียงรายอยู่บนเลนทางของการรถไฟควบสมุทร อินเดียใหญ่ ได้มีความกระตือรือร้นอย่างยิ่งที่จะรับเสศ्चพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในลักษณะที่เป็นเจ้าเป็นนายมากขึ้น สถานีรถไฟเองก็ได้รับการตกแต่งประดับประดาอย่างงามด้วยธงทิวและต้นสน โดยมีผ้าแดงปูลادบนพื้น”¹²

เรือโซโนมูซี (หรือ ใบหน้าสีทอง) ซึ่งเป็นเครื่องหมายที่มีความสำคัญของรัฐบาลบริติชินเดีย ได้ถูกนำมาใช้บรรรงพระเจ้าแห่นдинผู้เสศ्चจามาเยือนเพื่อแสดงว่าทรงได้รับเกียรติอย่างยิ่ง เรือลำนี้เป็นเรือของรัฐ ที่ใช้ในงานรัฐพิธีเพื่อต้อนรับข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดียทุกคนโดยเฉพาะ บรรดาข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการ ได้เดินทางขึ้นล่องจากกลัคตตาไปยังบาร์รักปอร์ในเรือของรัฐที่หุหร่าโอล่าลามีน บรรดาบุคคลที่มีความสำคัญพิเศษและนักการเมืองที่สำคัญต่อราชอาณาจักรอังกฤษ ต่างได้รับการต้อนรับในเรือโซโนมูซี

ภายในเรือโซโนมูซีหากด้วยสีเขียวเข้ม และตกแต่งประดับประดาอย่างหรูหราด้วยสีทอง เรือลำนี้มีภาพวาดอยู่โดยรอบ และประกอบด้วยห้องนั่งเล่นที่ดี ห้องรับประทานอาหาร ห้องพัก 5 ห้อง และห้องอาบน้ำขนาดต่างๆ อีก 5 ห้อง เรือที่ทำหน้าที่ลากจูงและป้องกันเรือโซโนมูซีเป็นเรือกลไฟที่มีปืนใหญ่ 3 กระบอก พร้อมทหารลังกูดประจำการ 40 นาย

เมื่อ ค.ศ. 1848/พ.ศ. 2391 ลор์ดดัลซูชี ผู้เป็นข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการได้เขียนเกี่ยวกับเรือโซโนมูซีไว้ว่า “ไม่มีอะไรหรูหราภิยิ่งไปกว่าการเดินทางในรูปแบบนี้

ในเรื่องอ Zachที่มีแต่ความเขียวขี้และเลื่อนไหลไปโดยการผูกโยงเข้ากับเรือกลไฟ จึงปราศจากลูกเรือ มีเก้าอี้น้ำมันกับพัดซัก และห้องนอนกับความหรูหราทุกชนิดที่เรานั่งได้สบายเหมือนกับอยู่ในห้อง โดยมีห้องให้เปรียบต่างที่เราสามารถสุดอาทิตย์ได้อย่างปลอดไปร่วงเหมือนกับได้กลิ่นอาหารที่ใช้มาจากการทะเล้นๆ เลยทีเดียว¹³

ในเรือโซณะมุขของอุปราชลำนี้ที่ลากจูงไปโดยเรือกลไฟเชอร์วิลเลียม พีลนี้เอง ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการรับรองที่ได้มอนด์ชาร์เบอร์ และนำสตูลไปยังเมืองกัลกัตตาเมื่อวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414

ที่เมืองกัลกัตตา ได้มีการจัดเตรียมรถม้า 4 คันของอุปราชและข้าหลวงให้ญี่ปุ่นสำเร็จราชการแห่งอินเดียไว้เป็นรถม้าพระที่นั่งนำสตูลไปยังทำเนียบรัฐบาล พร้อมด้วยพระราชวงศ์สยามและเสนาบดี

ที่กรุงเดลี ในสัปดาห์แรกของเดือนมกราคม ค.ศ. 1872 นั้น ได้มีการทางกระโจมหลายหลังในบริเวณที่พักเก่าของทหาร เพื่อเป็นที่พักแรมในการตรวจพลสวนสนามของอุปราช กระโจมเหล่านี้ถูกเก็บไว้จนถึงสัปดาห์สุดท้ายของเดือนมกราคม เพื่อใช้เป็นที่ประทับแรมของพระเจ้าแผ่นดินสยามและที่พักของคณะผู้ต้ามสตูล ระหว่างที่ไปเยือนเมืองนั้น ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าแผ่นดินจึงได้ทรงครอบครองค่ายพักของอุปราชเป็นที่ประทับในกรุงเดลี

พระราชพاهหนะของพระเจ้าแผ่นดินสยามตลอดเวลาที่สตูลอยู่ในสมรภูมิอันเป็นที่ปฏิบัติการซ้อมรบท่ำน้ำ ก็คือ ช้างของอุปราชพร้อมหั้งกุญแจนิ่นที่น่าจะจำ และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ลอร์ดดัลลูซีเป็นผู้สั่งให้สร้างกุญแจนี้เพื่อใช้เป็นพาหนะไปประชุมกับกุหลาน สิงห์* ผู้เป็นมหาราชาแห่งแคชเมียร์ จึงทำให้สื่อมวลชนของอังกฤษในตอนนั้นวิพากษ์วิจารณ์ลอร์ดดัลลูซีอย่างรุนแรง แต่ว่า汗ับจากสมัยของท่านเป็นต้นมา งานช่างฝีมือชั้นนี้ได้กล่าวเป็นสัญลักษณ์ประการหนึ่ง

* มหาราชา กุหลาน สิงห์ เป็นบุคคลสำคัญของอินเดียในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถ และเป็นเพียงผู้เดียวที่สร้างตัวจากหัวราชการต่ำແහงเล็กๆ ในกองทัพพิษณุ จนได้รับแต่งตั้งให้เป็น ราชा และมหาราชา ในที่สุด มหาราชา กุหลาน สิงห์ เป็นผู้สร้างให้เกิดความสงบเรียบร้อยและจัดระเบียบmatrixฐานความเป็นอยู่ของราษฎรในแคนันจัมมูและแคชเมียร์ และเอาใจใส่ทุกชุมชนของราษฎรอย่างสม่ำเสมอ จนได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ก่อตั้งแคนันจัมมูและแคชเมียร์

ของราชอาณาจักรอังกฤษในอินเดีย

ผู้สืบทอดของหนังสือพิมพ์ ดิ อิงลิชเมเน ได้สังเกตการณ์ว่า “พระเจ้าแฟรงค์林 แห่งกรุงสยามเสด็จพระราชดำเนินมาถึงบริเวณสถานที่ปฏิบัติการแต่เช้าตรู่ โดยประทับในคุนบนหลังช้างอันงามสง่าที่เป็นของอุปราช กฎ ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าจัดทำได้อย่างดงามประณีตด้วยเงินและทอง เป็นงานฝีมือของบริษัทแฮมิลตันและคณะ แห่งกัลกัตตา เครื่องประดับบนตัวสัตว์ที่จากผ้าสีทองและผ้าสีแดงสดก์เป็นสิ่งที่ หรูหราลงตัวมากเข่นกัน และเจ้าสัตว์ที่สูงคักดีกับ “ทรัพย์สมบัติ” ของมัน มีคุณค่า คุ้ค่าวรากับการเป็นพระราชพานะในทุกทางเข่นกัน”¹⁴ พันตรีสเลเดนได้จดบันทึกว่า “พระเจ้าแฟรงค์林เองได้ประทับอยู่บนหลังม้าเกือบตลอดระยะเวลา แต่บางครั้ง บางคราวก็ขึ้นประทับบนคุนบนหลังช้างอันงามสง่าที่ใช้อุปราชเท่านั้น และทรงตก เป็นเป้าสายตาของผู้คนในทุกพื้นที่ของสมรภูมิที่ได้เสด็จไปเยือน”¹⁵

ตลอดเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ในกัลกัตตาหนึ่น พระองค์ และคณะผู้ต้ามเสด็จได้เข้าพำนักอยู่ ณ บ้านเลขที่ 7 ถนนวู้ด ในคุนหานน์ของราชาราชานาทร มัลลิกิ ดังที่ปรากฏในจดหมายของน็อกซ์ กงสุลใหญ่ของอังกฤษ ที่เขียน ถึงลอร์ดเมโย อุปราชและข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย ว่าพระเจ้าแฟรงค์林 ทรงโปรดที่จะประทับในบ้านเป็นการล้วนพระองค์มากกว่า เมื่อจากทรงมีผู้ต้ามเสด็จ จำนวนมาก ที่กรุงเดลีนั้น ประทับอยู่ในกระโจมของอุปราชไกลักกับที่พักเก่าของทหาร และในกระโจมที่อยู่ใกล้กับตัว เพื่อทดสอบการประลองยุทธแห่งละ 2 คืน การประทับในกระโจมเป็นเพียงทางเลือกประการเดียวจริงๆ ที่จะได้ทดสอบการ ปฏิบัติการทางการทหารในสมรภูมิรบจำลอง ส่วนที่บอมเบย์นั้น พระราชน衮ของราชานั้น ที่ถูกขับจากบลลังก์ที่ภาตตปอร์ในอักรา ที่พักของข้าหลวงอังกฤษในลักเนาว โรงกษาปณ์ของมหาราชาแห่งพาราณสี และอาคารให้เช่าที่มูลนาการ์ยีล์ ต่างก็เป็น ที่ประทับของพระเจ้าแฟรงค์林นิยมตลอดระยะเวลาที่เสด็จประพาสดินแดนทาง ตอนในของประเทศไทยเดียว พระเจ้าบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะได้ค้างแรม ในตู้ไฟขบวนพิเศษที่สถาโนร์ไฟกันปุรี [ชื่อในปัจจุบันของคอนปอร์] เพื่อที่จะ ไปเยือนสถานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์จลาจล

หลังจากที่ได้เสร็จสิ้นการเสด็จประพาสอินเดียแล้วนั้น พระบาทสมเด็จ

พระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินกลับมายังเมืองกัลกัตตาในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พระองค์และคณะผู้ตามเสด็จได้เข้าพักในโรงแรมเกรทอีสเทิร์น ซึ่งเป็นโรงแรมที่ดีที่สุดในคราหลวงของจักรวรรดิแห่งนี้ แต่เวลาดินเนอร์ในคืนเดียวกัน โอบิเนย়ন แอนด์ บัญญากับ ไทร์ส ได้รายงานว่า “พระเจ้าแผ่นดินมิถุํพพระราชทูทัยนักที่ต้องประทับอยู่ในโรงแรม แต่เนื่องจากรัฐบาลเข้าใจว่าพระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินจากบอมเบย์ไปยังมัหาราษฎร และเสด็จลงเรือกลับ ณ ท่าเรือดังกล่าว จึงมีคำแนะนำให้ขยับเครื่องเรือที่ใช้ตกแต่งที่ประทับ ณ ถนนวุ๊ด หลังจากที่เสด็จล้อ廓จากเมืองกัลกัตตา ได้มีนาหนังกา”¹⁶

จากรายงานของพันตรีสเลเดนนั้น ดูเหมือนว่าได้ตกลงเรื่องกำหนดการเสด็จ ประพาสรีบร้อยแล้ว ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จออกจากกัลกัตตา ตามกำหนดนัดพระเจ้าแผ่นดินจะต้องเสด็จพระราชดำเนินกลับมายังกัลกัตตาเพื่อเสด็จลงเรือกลับออกไปยังไบมอนเดียร์เบอร์ ดังนั้น จึงยังไม่เกิดปัญหาเรื่องการยกเลิกที่ประทับที่ถนนวุ๊ด อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์จำนวนมากได้รายงานว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงมีแผนจะเสด็จไปเยือนเมืองมัหาราษฎร์ชั้นกัน พันตรีสเลเดน ได้วิเคราะห์แบบทางการเมืองเป็นการสรุปท้ายเรื่องการเสด็จประพาสไว้ด้วย พระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับมายังกัลกัตตาเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ โดยประทับอยู่ที่โรงแรมเกรทอีสเทิร์น จนกระทั่งถึงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ “ในวันที่ 25 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสนocomขอเป็นกรณีพิเศษด้วยพระองค์เอง ให้ได้รับเชิญไปประทับที่ทำเนียบรัฐบาล ในฐานะภาคนักตุกะของอุปราชคนใหม่ ข้าพเจ้าเชื่อว่าขณะที่เสนอคำขอดังกล่าวนี้ พระองค์น่าจะทรงมีเหตุผลทางการเมืองที่มีน้ำหนักมากกว่าการพิจารณาในทางร้ายที่เห็นแสงเพียงรับหรี่ ซึ่งในบางมุมมองนั้นอาจจะเข้าใจเพียงว่ามีได้ทรงพิจารณาให้ต่อรองจึงขอให้ได้รับการยอมรับเข้าไปในบ้านที่เต็มไปด้วยความเครียดเสียใจ ข้าพเจ้ามีความเชื่อว่าเป็นการพิจารณาที่ได้รับปฏิรัติของอย่างมีเหตุผลหนักแน่น และเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่จะผูกพันพวกรเข้ากับสิ่งที่ควรจะได้รับ ไม่อาจจะมีข้อกังขาได้ฯ ในข้อสังเกตที่มีความยุติธรรมซึ่งพราชาสยามเอง เป็นผู้แสดงออกมาเองในช่วงเวลานี้ และจากมิสเตอร์นีอกอร์ซผู้เป็นกงสุลใหญ่ของเราเอง ที่ทำให้เกิดความเชื่อว่า หากพระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินกลับไป

ยังประเทศสยามโดยมิได้เข้าพักในทำเนียบวังบาลแล้ว อาจจะเกิดผลกระทบที่ไม่เดี๋ยวัน
ได้ในประเทศไทย ซึ่งอาจจะลุกมาเป็นกลุ่มทำให้เกิดรอยด่างในประวัติศาสตร์ทั่วไป
ที่ไม่จะเกิดขึ้นหากการสนับสนุนดังนี้¹⁷

ทำเนียบรัฐบาลเป็นสัญลักษณ์ที่ดีเลิศที่สุด ของพระมหาบัตริย์แห่งจักรวรรดิอังกฤษ การได้ประทับแรมในเคหานំแห่งอำนาจหลังนี้เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง สำหรับพระเจ้าแผ่นดินสยาม ใน การที่จะชูพระองค์ให้เกิดภาพลักษณ์ทางการเมือง ในฐานะผู้ปกครองที่ทรงเป็นพระมหาบัตริย์

สื่อมวลชนได้เฝ้ามองการดำเนินพิธีการทางการทูตของรัฐบาลบริติชอนเดียในคราวนี้ ล้วนแต่เป็นการเลี้ยงรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง พากษาได้เสนอกำเนิดที่สำคัญที่สุด คือ ว่า ไม่ใช่การประชุมทางการทูต แต่เป็นการเฉลิมฉลองในส่วนของรัฐบาลมากกว่าหนึ่งครั้ง

เรือพระที่น้ำทั้ง 3 ลำ ได้นำพาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะผู้ตามเสด็จมาถึงเช่นเดียวกันเมื่อวันที่ 11 มกราคม เจ้าหน้าที่ของอังกฤษได้ถวายการอวาร์ข้าพะรเจ้าแผ่นดินพร้อมด้วยคณะไปยังกัลกัตตา (ท่าพรินเซป) ในตอนบ่ายวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1872 ผู้สืบทอดราชบัลลังก์ของท่านสือพิมพ์ เดอะโพลิเนียร์ ได้เขียนขึ้นในวันเดียวกันอย่างสดใจกับการพักแรมของคณะพระเจ้าแผ่นดินสยาม “ในบริเวณที่ปราสาทจากความลับภูเขาอันคับแคบเช่นนี้เป็นเวลาถึง 48 ชั่วโมง” ผู้สืบทอดเจ้าได้เสริมว่า “ข้าพเจ้าขอสารภาพว่าข้าพเจ้าได้ร่วมมองลอดเข้าไปเห็นความคิดล้วนพระองค์ที่อาจจะถูกยกยิ่งให้เกิดขึ้นในระหว่างสองวันที่ผ่านมา คือ เรื่องหัวข้อที่สำคัญและน่าสนใจเกี่ยวกับระบบที่ปฏิบัติตามมารยาทของรัฐ อันเป็นที่ได้เข้าใจและมีการปฏิบัติโดยชาติติตะวันตก ความอดทนได้ดีอย่างๆ เคลื่อนเข้าไปสู่ร่างกายของผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจอย่างเด็ดขาดชาวตะวันออก และแม้ว่าปากแม่น้ำยุกเลี้ยงเป็นบริเวณที่นำสันใจเมื่อครุฑามุ่มองทางด้านศาสนาของชาวอินเดียและทัศนะทางวิทยาศาสตร์ของราชญ์ชาญยุโรป ก็เป็นบริเวณที่มีเสน่ห์ดึงดูดใจมาก พอกันล้ำหรับผู้ใดก็ตาม ที่มีใจทึ่งนักประชญ์หรือผู้ครรภามากศาสนา ยิ่งไปกว่านั้นแม้แต่ผู้ที่มีครรภามากและนักประชญ์ชาญฉลาดพอที่จะเพ่งพินิจเห็นมนต์咒ลังนั้นได้ เพราะปากแม่น้ำอันศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้มองเห็นได้เป็นระยะทางไกล ข้าพเจ้าเคยล่องไปขึ้นฝั่งที่เช่นเดียวกันน้ำที่เป็นเครื่องครัว และต้องขอกล่าวขอรับความกรุณาที่อยู่ใกล้เคียงกัน

สถานที่ดังกล่าวมิอาจจัดได้ว่าจะสามารถยกระดับความอิมอกอิมใจของมนุษย์ธรรมชาติ สามัญได้ อันที่จริงแล้ว พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตนำ้คีมชาญเลนที่มีบริเวณกว้างสุดลูกทุ่ง ลูกตา อารมณ์ของผู้มองดูจึงเปลี่ยนແปร່ไปตามภาพเรือลอยฟ่องอยู่ไปมา คงเป็นองค์ประกอบที่มีแต่เพียง มาร์ก แทปเลีย์* เท่านั้น gramm ที่จะสามารถถักล้านเอาความสุขสนับสนุนกามาได้ สำหรับพระเจ้าแผ่นดินสยามผู้ทรงมีความสุขนั้น ปัญหาทั้งปวงของพระองค์ได้หมดไปแล้ว และในที่สุดก็เสด็จฯ อยู่ระหว่างทางที่จะไปเมืองกัลกัตตา ซึ่งคาดว่าจะเสด็จพระราชดำเนินไปถึงในเวลา 15.30 น.¹⁸

เนื่องจากการตามเสด็จคณะของพระเจ้าแผ่นดินสยามไปยังกัลกัตตา ก่อนวันที่ 13 มกราคม ไม่น่าจะเป็นประกายธรรมแต่อย่างใดสำหรับลอร์ดเมโย ผู้เป็นอุปราชและข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย ซึ่งอยู่ในค่ายฝึกซ้อมรบในเดลีที่ห่างไกลจากเมืองหลวงของจักรวรรดิแห่งนี้ ดังนั้น ลอร์ดเมโยจึงเดินทางมาถึงกัลกัตตาเมื่อเวลาประมาณ 8.00 นาฬิกาของวันที่ 13 มกราคม เพื่อที่จะรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามในตอนบ่ายของวันเดียวกัน

ลอร์ดเมโยมีความท่วงไว้เรื่องการรับเสด็จนี้มากจนถึงกับจะลงเรือรับไปยังเกาะชาโกร์ในอ่าวเบงกอล เพื่อรับคณะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และได้เขียนจดหมายถึงกระทรวงทหารเรือในสิงคโปร์เกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่เนื่องจากไม่มีเรือลำใดว่างพอที่จะปฏิบัติหน้าที่เช่นนั้นได้ ลอร์ดเมโยจึงมอบหมายให้กับตันเยโนรี ไฮฟ์ ผู้เป็นหัวหน้าผู้รับรองแขกเมือง เดินทางไปกับเรือกลไฟของรัฐบาลชื่อ เชเลอริตี้ เพื่อไปรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามที่เซนเดอร์ไซด์¹⁹

ส้อมวลชนพยายามจะหาช่องโหวในการดำเนินงานของรัฐบาลในทุกขั้นตอน

* มาร์ก แทปเลีย์ (Mark Tapley) เป็นตัวละครหนึ่งในนวนิยายเรื่องที่ 6 ของชาร์ลส์ ดิกเก้นส์ ชื่อ "Martin Chuzzlewit" ที่ดิกเก้นส์เขียนขึ้นเมื่อเดินทางไปเมืองริการ์รังแรก มาร์ก แทปเลีย์เป็นคนอารมณ์ดีและร่าเริงบีกบานเป็นมิสิ่น เดย์ทำงานเป็นคนรับใช้ในโรงแรมหรือ บลูดรา กอนอินน์ แต่ต่อมาก็ได้ติดตาม Martin Chuzzlewit ไปแสวงโชคในสหราชอาณาจักร และกลับมาแต่งงานกับเจ้าของโรงแรมที่เคยทำงานให้ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น The Jolly Tapley ที่มา: Margaret Drabble (ed.), *The Oxford Companion to English Literature*, (New York, Oxford University Press, 1985), p. 620. ดังนั้น การเรียบเทียบว่าคงมีแต่เฉพาะมาร์ก แทปเลีย์เท่านั้น gramm ที่สามารถจะหาความสุขจากทัศนียภาพเท่านั้นได้ จึงมีความหมายในทางตรงกันข้าม

และได้ตั้งข้อสังเกตในเชิงที่เน้นย้ำประเด็นทางการทูตของการเสด็จประพาส ผู้สื่อข่าว อีกคนหนึ่งของหนังสือพิมพ์ เดอะ ໄฟโอลนีย์ ได้เขียนมาจากเมืองรากุลี (เดลี) เมื่อวันที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1872 ว่า “ข้าพเจ้าได้ยินมาว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องเป็น academia ทุกๆ ของเลดี้นาเปียร์ ในระหว่างที่เสด็จประทับที่กุตับ หากพระองค์มีได้รับการ รับรองในฐานะที่เป็น academia ทุกๆ ของรัฐบาลอังกฤษ”²⁰

อันที่จริงแล้ว คณะของพระเจ้าแผ่นดินสยามเป็น academia ทุกๆ ของรัฐบาล พระองค์ทรงได้ครอบครองราชโองการที่พักของอุปราชในบริเวณที่พักเด็กของทหาร (เดลี ตอนเหนือ) เพียงสองคืนเท่านั้น จากนั้นได้เสด็จฯ ออกไปประทับที่กุตับในเดือนตุลาคม ที่อยู่ใน nale แรกเดียวกับกุตับ เลดี้นาเปียร์ ผู้เป็นภารຍาของผู้บัญชาการทหารได้เป็น เจ้าภาพจัดเลี้ยงพระกระยาหารมื้อค่ำภายในห้องรับแขก ทั้งสองคืนนั้น ประทับรวมในราชโองการที่ เลดี้นาเปียร์ เป็นเจ้าภาพจัดเลี้ยงนี้ ไม่น่าจะสรุปความเป็นช้อเท็จว่าพระเจ้า แผ่นดินมีได้ทรงเป็น academia ทุกๆ ของรัฐบาลอังกฤษ ข้อสังเกตอันเคลือบແงะที่ปรากฏ ชัดเจนในหนังสือพิมพ์ เดอะ ໄฟโอลนีย์ ได้ชี้ให้เห็นว่าบรรดาลี่อ้มวัลชนถือว่าการเสด็จ ประพาสของพระเจ้าแผ่นดินเป็นกรณีที่มีความละเอียดอ่อน และทำให้การเคลื่อนไหว ทุกอย่างก้าวของรัฐบาลอังกฤษถูกจับตามองด้วยความพินิติเคราะห์อย่างใกล้ชิด

หนังสือพิมพ์ จุปนลุธุร์ ครอนิคอล ได้บันทึกว่าพระเจ้าแผ่นดินและคณะของ พระองค์ได้หยุดที่สถานีรถไฟจุปนลุธุร์ระหว่างทางที่จะไปบอมเบย์อยู่นาน 1 ชั่วโมง ผู้สื่อข่าวคาดหวังว่าจะมีทหารกองเกียรติยศมาตั้งแฉรับเสด็จที่สถานีรถไฟ แต่มีอ ไม่พบเลย เขาจึงวิจารณ์ว่า “ไม่มีทหารกองเกียรติอยู่ที่สถานีเลย แต่ว่าสถานการณ์ ที่เราหัวนแรงเช่นนี้มิได้ทำให้พระเจ้าแผ่นดินทรงพระปริวิตกาแห่งอย่างใด เพราะ ดูเหมือนว่าทั้งพระองค์และคณะจะผู้ตามเสด็จจะสนใจกับสังฆทานโดยมากกว่า!”²¹

การยิงสลุต 21 นัด และทหารกองเกียรติยศ พร้อมตำรวจและนงทิว รวมทั้ง การรับเสด็จอย่างอบอุ่น เป็นสิ่งที่ได้จัดเตรียมไว้ในสถานที่สำคัญทุกแห่งที่พระเจ้า แผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไปเยือน ดังนั้น การไม่ปรากฏทหารกองเกียรติยศที่ จุปนลุธุร์ จึงไม่อาจหนีพ้นการลังเลของหนังสือพิมพ์ได้

หนังสือพิมพ์อินเดียได้เฝ้ามองการเคลื่อนไหวของพระเจ้าแผ่นดินและคณะ

ของพระองค์อยู่ทุกฝั่งก้าวด้วยเช่นกัน การมาเยือนประเทศไทยได้การนำของยุวกษัตริย์พระองค์นี้เป็นเวลา 6 สัปดาห์ได้ผ่านไปแล้วโดยดี ผู้สืบทอดจาก汗สือพิมพ์ฉบับต่างๆ ได้บันทึกความประทับใจครั้งแรกที่มีต่อพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งได้เปิดเผยให้เราเห็นพระอักษรจีริยาอันชาญฉลาดของพระองค์ อย่างไรก็ตาม ทุกย่างก้าวของพระเจ้าแผ่นดินและคณะของพระองค์ก็ถูกจับตามองอย่างใกล้ชิดเช่นกัน ความสำเร็จของพระองค์ (หลังจากที่ได้เสด็จกลับไปยังประเทศไทยของพระองค์แล้วนั้น) ขึ้นอยู่กับภาพลักษณ์ที่พระองค์กำลังทรงวางแผนขึ้นในประเทศไทยเดียวเครื่องข่ายของหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษและหนังสือพิมพ์ภาษาพื้นเมือง ในท้ายที่สุด หนังสือพิมพ์ของอินเดียที่มีสายตาแหลมคมราบกับheyew ก็ประสบความสำเร็จในการค้นหาเรื่องไม่ดีของคณะผู้แทนชาวสยามได้ 2 เรื่อง เรื่องหนึ่งคือ “ข่าวลือเรื่องไಡมอนด์” ที่ดูเหมือนจะส่งผลต่อภาพลักษณ์ของพระองค์ในประเทศไทย ข่าวระยะเวลาหนึ่งหลังจากที่เสด็จกลับไปแล้ว

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ข่าวลือเรื่องไಡมอนด์มีความเกี่ยวเนื่องกับลูกเรือของกระ奔跑เรือพระที่นั่ง 3 ลำ ที่ทรงใช้เป็นพระราชพาหนะเสด็จไปอินเดีย

หลังจากที่มาถึงไಡมอนด์อาร์เบอร์แล้ว พระเจ้าแผ่นดินได้เสด็จขึ้นจากเรือพระที่นั่งพร้อมกับคณะผู้ตามเสด็จ และเสด็จล่องขึ้นไปยังกัลกัตตาในเรือรัฐพิธีของอังกฤษที่โยงเข้าด้วยกันกับเรือกลไฟของอังกฤษ

ลูกเรือของเรือพระที่นั่งทั้งสามลำลดจุดจนเรือเหล่านั้นยังคงอยู่ที่ไಡมอนด์อาร์เบอร์เป็นเวลานานกว่า 6 สัปดาห์ ในขณะที่พระเจ้าแผ่นดินและกระ奔跑เสด็จอยู่ที่กัลกัตตา หรือเดินทางอยู่ทางตอนในของประเทศไทยเดียว

หนังสือพิมพ์ จุบันลูร์ ครอนิคอล ได้รายงานว่า ขณะที่ค่อยฝ่ามوجผู้แทนของสหราชอาณาจักรที่สถานีรถไฟจุบันลูร์ ตอนที่พวกเขายังไม่ได้เดินทางไปบอมเบย์ เป็นเวลา 1 ชั่วโมงนั้น “ดูเหมือนว่าข้าราชการบริพารของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคาดหมายว่าจะได้ “สนุกสนาน” ในประเทศไทยเดียว เพราะเราสังเกตได้ว่าคนเรือบางคนจากกองเรือของสหราชอาณาจักรนี้อยู่ในกัลกัตตาได้ถูกจับกุมเนื่องจากเสพสุรา มีน้ำเง่าและแสดงกริยาเก lokale ที่สำคัญ และเราได้รับการบอกเล่าว่าที่เมืองคอนปอร์นั้น ข้าราชการผู้หนึ่งได้ดื่มน้ำเงาอย่างมากจนกระซิบพระเจ้าแผ่นดินทรงสั่งให้จับตัวเขามัดไว้

แล้วขึ้นในตู้รถไฟ²²

ข่าวลือเรื่อง “ไดมอนด์” ได้แพร่หลายอยู่ตามในห้องถนนที่กรุงเทพฯ ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เห็นได้ชัดจากการสังเกตการณ์ของหนังสือพิมพ์ เดอะ สยาม รีปับลิกอว์ ที่ว่า “ราชสีสกินดีที่จะประกาศให้ทราบว่า เท่าที่ได้รับทราบจากท่านผู้สูงศักดิ์ที่เพิ่งจะกลับมาบ้านนี้ ไม่มีหลักฐานอะไรเกี่ยวกับ “ข่าวลือเรื่อง “ไดมอนด์” อวย่างที่ปรากฏ แพร่หลายอยู่ตามห้องถนนในกรุงเทพฯ และในลักษณะที่เราได้กล่าวพำพดพิงถึง ในฉบับก่อน ทุกคนพูดถึงในลักษณะที่ภาคภูมิใจที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับความสนใจเป็นพิเศษอย่างทุ่มเทน จากราดาเจ้าหน้าที่และสารชนในสถานที่ทุกแห่งที่เต็จพระราชดำรินไปเยือน ไม่มีท่านผู้ใดระบุถึงนามของ อาพนฯ อุปราชแห่งอินเดีย แต่ได้กล่าวยกย่องด้วยความรู้สึก reverence ใจอย่างสุดซึ้ง”

ความประทับใจที่สร้างโดยคณะผู้แทนสยามในอินเดียนั้นมีความสำคัญต่อภาพลักษณ์ของพระเจ้าแผ่นดินแห่งสยาม เห็นได้ชัดเจนจากการสังเกตการณ์ของหนังสือพิมพ์ เดอะ สยาม รีปับลิกอว์ ที่ว่า “ในการແລກປේල්yen ข้อมูลระหว่างกันของเรานั้น เราได้ฝ่าเมืองข้อมูลความเคลื่อนไหวเหล่านี้ด้วยความรู้สึกสนใจอย่างยิ่ง และเป็นที่น่าพอใจนักที่พบว่าไม่มีการดูหมิ่นคณะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่อย่างใด ในทางตรงข้าม กับมีแต่ผู้ยกย่องชมเชยเป็นอันมาก”²³

การอ้างอิงและแหล่งข้อมูล

- 1 เพ้มหมายเลข 29-30, ลงวันที่ 17 พฤษภาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414, กรุงเทพฯ, เรื่องการเมือง ก, กระทรวงการต่างประเทศ, รัฐบาลอินเดีย, หอดทดหมายเหตุแห่งชาติ, กรุงนิวเดลี.
- 2 รายงานของพัฒตรีสเลเดน.
- 3 เดอะ อินดี้ เพเทรียต, วันจันทร์ที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1872.
- 4 เดอะ ໄฟโอลาย์ร์, วันเสาร์ที่ 20 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 3.
- 5 เดอะ มัทras เมล์, ฉบับเย็นวันจันทร์, 22 มกราคม ค.ศ. 1872.
- 6 เดอะ ໄฟโอลาย์ร์, วันพุธที่สุดที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 2. ภาษาเยอร์เต็มเป็นภาษาราชการของอินเดียในสมัยไม่ถูกกลอนที่ชาวอังกฤษจะมอง พวกอังกฤษใช้ภาษาเยอร์เต็มเป็นภาษาราชการอยู่จนกระทั่งภาษาอังกฤษเข้าแทนที่อย่างสมบูรณ์ ในการติดต่อของทางราชการ ล่ามชาวเยอร์เต็มเป็นผู้ช่วยภาษาในภาษาเยอร์เต็มและภาระเบี่ยงของนายพลและซ้อมปฏิบัติของราชสำนักไม่ถูก.
- 7 ดิ อิงลิชเมน, วันศุกร์ที่ 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 2
- 8 เดอะ ໄฟโอลาย์ร์, วันพุธที่สุดที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 4.
- 9 เดอะ มัทras เมล์, ฉบับเย็นวันจันทร์, วันที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- 10 เดอะ เพรนด์ ออฟ อินเดีย, วันพุธที่สุดที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 70.
- 11 เดอะ เพรนด์ ออฟ อินเดีย, วันที่ 29 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 244.
- 12 รายงานของพัฒตรีสเลเดน.
- 13 Lord Dalhousie, *Private letters*, p. 20 cf. Marquis Curzon of Kedleston, *British Government in India*, Vol.I pp. 248-253.
- 14 ดิ อิงลิชเมน, วันจันทร์, 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 2.
- 15 รายงานของพัฒตรีสเลเดน.
- 16 ดิ อินเดียน พัลกิ โอพิเนียน แอนด์ บัญจา ไกม์ส, วันอังคาร, 27 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 465.
- 17 รายงานของพัฒตรีสเลเดน.
- 18 เดอะ ໄฟโอลาย์ร์, วันอังคาร, 16 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 3.
- 19 เดอะ ໄฟโอลาย์ร์, วันที่ 12 มกราคม ค.ศ. 1872.
- 20 เดอะ ໄฟโอลาย์ร์, วันศุกร์, 26 มกราคม ค.ศ. 1872 หน้า 4. เพ้มเลขที่ 20 ของปี ค.ศ. 1872. รัฐบาลอินเดีย, กระทรวงการต่างประเทศ, เรื่องการเมือง มีจดหมายฉบับหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ถูกแห่หัวเรือการก่อการร้าย เสนอมาตีว่าการกระทรวงอินเดีย จำกัดอุดมโดยและสมทิกคนอ่อนๆ ขององค์มนตรีสภาน้ำที่ระบุอย่างชัดเจนว่า “การรับรองพระเจ้าแผ่นดินและคณะของพระองค์โดยตลอดนั้นเป็นรายจ่ายของรัฐบาล (ห้องสมุดสำนักงานอินเดีย).
- 21 จุปัญชุร์ครองนิคิล, อ้างอิงโดย ฉบับเครมของเดอะ อินเดียน พัลกิ โอพิเนียน, วันศุกร์, 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- 22 จุปัญชุร์ครองนิคิล, อ้างอิงโดย ฉบับเครมของเดอะ อินเดียน พัลกิ โอพิเนียน, วันศุกร์, 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- 23 เดอะ สยาม รีปับลิกตอรี, กรกฎาคม ค.ศ. 1872, หน้า 273.

บทที่ 6

การประลองยุทธ์ที่เมืองเดลี

ผลของการสู้รบระหว่างปรัสเซียกับฝรั่งเศสมีอี ค.ศ. 1870-71/พ.ศ. 2413-14 นั้น ปรากฏว่าฝ่ายปรัสเซียได้รับชัยชนะ หลังจากที่บดขยี้ฝรั่งเศสจนแพ้พ่ายและผนวกเอาดินแดนอัลชาสและล็อแรนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ ปรัสเซียก็ได้รับการพิจารณาว่าเป็นต้นแบบของกำลังทางทหารยุทธวิธี และการดำเนินกลยุทธ์ทางการทหารของปรัสเซียได้รับการคึกข่ายอย่างใกล้ชิดจากรัฐเพื่อนบ้านในยุโรป และได้รับความเลื่อมใสอย่างยิ่งในบางพื้นที่ของเอเชีย ภาคใต้ของนายพลฟอน มอลต์เก หนึ่งในบรรดาวีรบุรุษด้านการทหารของปรัสเซียได้ปรากฏอยู่บนแผ่นดินท้องรับแขกของรัฐบุรุษคนสำคัญของสยามในกรุงเทพฯ แห่งตั้งแต่ต้นปี ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414-15 แล้ว¹

มีการถกเถียงว่า "วิธีการที่ฟอน มอลต์เก ได้มานำความรู้เกี่ยวกับยุทธวิธีนั้น เพียงแค่นั่งอยู่ในห้อง ก็มีความสมบูรณ์แบบเหมือนกับว่าได้ปฏิบัติการอยู่ในสนามที่เดียว" Kriegsspiel หรือ การประลองยุทธ เป็นสิ่งที่ใช้อยู่ในโรงเรียนการสอนความรู้ ของปรัสเซีย ในฐานะที่เป็นวิธีการสอนหลักอย่างหนึ่งเรื่องยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ใน การควบคุมสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ในการคึกคัก โดยการใช้แผนที่ซึ่งมี อัตราส่วน 8 นิ้ว ต่อ 1 ไมล์ อาจจะประมาณ 15 หรือ 20 ตารางไมล์ เพื่อเป็น ตัวแทนพื้นที่การสู้รบ และมีการใช้ตัวมากิโลเมตรสี่เด้งกับเส้นที่น้ำเงินเป็นตัวแทนของ ฝ่ายที่ต่อสู้กัน โดยมีนายทหารอย่างน้อย 6 นาย รวมทั้งผู้ตัดสินซึ่งขาดเข้าร่วมอยู่ใน การประลองยุทธ์ด้วย

เมื่อปลายเดือนธันวาคม ได้มีการนำเข้าอุปกรณ์สำหรับการประลองยุทธจาก ประเทศเยอรมนี มาอย่างกรุงลอนדון และกระหรงกลาโหมของอังกฤษได้พิจารณา อย่างจริงจังที่จะแนะนำเรื่องการประลองยุทธนี้ไปใช้ในโรงเรียนทหารของอังกฤษ เพื่อ ทำให้เรื่องดังกล่าวง่ายขึ้น นายพันเตอร์ โรเบอร์เดนซ์ ผู้ช่วยทูตทหารเยอรมัน จึงมา บรรยายเป็นการอธิบายเรื่องการประลองยุทธแบบเดิมมากในห้องยุทธการที่ญี่ปุ่นเต็ด

เซอร์วิส อินสติติวัชัน ในกรุงลอนดอน เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414²

ที่เมืองสิมลา เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 ลอร์ดนาเปียร์แห่งแม็กดาลา ผู้บัญชาการทหารแห่งบริติชอินเดีย ได้สั่งให้มีการสร้างค่ายเพื่อการซ้อมรบที่กรุงเดลี เป็นการฝึกซ้อมร่วมกันระหว่างกองกำลังของชาวอังกฤษกับชาพื้นเมืองในอินเดียเป็นระยะเวลา 6 สัปดาห์ แทนที่จะทำการประลองยุทธ์โดยใช้ตัวหมากโลหะ ก็ใช้ทหารจริงเป็นตัวแทนในการโจมตีและป้องกันพื้นที่ โดยมีผู้บัญชาการทหารเป็นประธานและเป็นผู้เลือกคณะกรรมการผู้ตัดสินเช่นข้าดพลของปฏิบัติการต่างๆ ในการเคลื่อนย้ายกำลังและการเข้าโจมตีนี้ นับเป็นการซ้อมรบครั้งแรกที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เพื่อให้ตามทันความก้าวหน้าเรื่องเทคโนโลยีและยุทธศาสตร์ของการสงครามได้อย่างที่นายพลชาวปรัสเซียปฏิบัติได้ผลมาแล้ว

ในเบื้องต้น ได้กำหนดให้กำลังพลจากส่วนต่างๆ ของอินเดียมารวมตัวกันที่กรุงเดลีในวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 แต่เมื่อปลายเดือนพฤษภาคม ก็เกิดความตื่นตระหนก เพราะหิวไถ่ทิวานุกโกรที่ระบาดขึ้นในเมือง ซึ่งดูเหมือนว่าจะต้องยกยุทธ์ปฏิบัติการทั้งหมด กองทหารหลายกรมของที่เดินทางมายังกรุงเดลีถูกสั่งให้หยุดรอและมีข่าวแพร่สะพัดว่าจะไม่มีการซ้อมรบทอยู่ 1 สัปดาห์ อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่าการระบาดของโกรคนี้จะหายไปอย่างรวดเร็วพอๆ กับที่เกิดขึ้น คณะกรรมการเสนาธิการพิเศษได้ประกาศเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม ว่ามีความปลอดภัยพอที่จะสร้างค่ายฝึกซ้อม จึงมีคำสั่งไปยังหน่วยทหารที่หยุดอยู่ระหว่างทางนั้นให้เดินแท้ต่อมายังกรุงเดลี³

กำลังพลที่รวมตัวกันอยู่โดยรอบกรุงเดลีในช่วงวันคริสต์มาสของปีค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 นั้น ประกอบด้วยกองร้อยทหารปืนใหญ่หัวลง 6 กอง กรมทหารม้าแห่งอังกฤษ 3 กรม กรมทหารราบทั้งอังกฤษ 6 กรม กองร้อยทหารราบทั้งพื้นเมือง 8 กองร้อย พอกจะประมาณได้ว่าเป็นทหารญี่ปุ่น 7,000 นาย ทหารพื้นเมือง 11,000 นาย ม้า 5,000 ตัว ปืนใหญ่ 54 กระบอก ได้มีรายงานกล่าวอ้างว่า “ทหารและม้าที่ได้ประมาณไว้นี้ มีจำนวนต่ำกว่าที่ได้กันไว้”⁴

เมื่อวันที่ 8 มกราคม ได้มีการสำรวจกำลังพลในการตรวจพลของอุปราชีก กองทัพสนับสนุนว่าเป็นจำนวน 13,644 นาย แต่ทหารในภาคสนามมีจำนวนที่แท้จริง

15,000 นาย และทหารทั้งหมดในค่ายมีจำนวน 16,899 นาย

กองกำลังดังกล่าวได้ถูกจัดแบ่งเป็น 3 กองพล ที่ถูกแบ่งชอยปอยอีกครั้งเป็น 9 กองพลน้อย แต่ละกองพลและกองพลน้อยอยู่ภายใต้การบัญชาการของพลตรีและ พลจัตวพร้อมคณะเสนาธิการ กองพลที่ 1 อยู่ภายใต้บัญชาการของ พลตรี เจ. ตราเวอร์สเวซี* กองพลที่ 2 อยู่ภายใต้บัญชาการของ พลตรี ดับลิว. เอ็ม. เอส. เม็คเมอร์டี ชีป** และกองพลที่ 3 ภายใต้บัญชาการของ พลตรี เชอร์. โภมส์ เคชีป***, วีซี

กองกำลังที่รวมตัวกันอยู่จึงได้แบ่งออกเป็น 3 กองพล ดังนี้

กองพลที่ 1

พลตรี เจ. ตราเวอร์ส วีซี; พันเอก ลาร์ด ผู้ช่วยสารบรรณ, ร้อยเอกเกร็กลัน ผู้ช่วยพลาธิการ

กองพลน้อยทหารม้า - ผู้บัญชาการ พันเอกเฟรเซอร์, กองร้อยทหารม้า ชูสชาร์ที่ 11, กองร้อยเอฟ ทหารม้าปืนใหญ่หลวง; กองร้อยทหารชูสชาร์ที่ 11, ทหารม้าเบงกอลที่ 3, ทหารม้าเบงกอลที่ 12, ร้อยเอก เอ. ปาล์มเมอร์ เป็นเสนาธิการ

กองพลน้อยทหารราบที่ 1 - ผู้บัญชาการ พันเอกกรอส, กองพันทหารราบที่ 14 - กองร้อยเอฟ. ทหารปืนใหญ่ กองพลน้อยทหารปืนใหญ่หลวงที่ 16;

* วีซี หรือ V.C. ย่อมาจาก the Victoria Cross เป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุดของอังกฤษ ที่มอบให้แก่เก็งกลังของอังกฤษและประเทศในเครือจักภพเพื่อเป็นบัตตินห้ามอย่างกล้าหาญในการต่อสู้กับข้าศึกศัตรู สั่งในสมัยสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียเพื่อเป็นบำเหน็จแก่ทหารที่สรุปในสองคราบไม่มีเสียพันศรีตราเวอร์ส เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ดังกล่าวอันเนื่องมาจากภารกิจที่ร่วมในการก่อปฏิวัติของทหารชีปอย เมื่อ ค.ศ. 1857

** ชีป หรือ C.B. ย่อมาจาก Companion of the Most Honourable Order of the Bath เป็นลำดับชั้นที่ 3 ของเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันทรงเกียรติยิ่งแห่งบรา ซึ่งกษัตริย์อังกฤษพระราชทานให้แก่ ข้าราชการที่เป็นบัตตินห้ามอย่างกล้าหาญทางด้านทหารและพลเรือน โดยแบ่งเป็นฝ่ายทหาร และฝ่ายพลเรือน แต่ละฝ่ายแบ่งเป็น 3 ชั้น เมื่อนันท์ ชั้นที่ 1 คือ Knight Grand Cross of the Most Honourable Order of the Bath (G.C.B.) ชั้นที่ 2 คือ Knight Commander of the Most Honourable Order of the Bath (K.C.B.) และชั้นที่ 3 คือ Companion of the Most Honourable Order of the Bath (C.B.) ที่มา: <http://www.royal.gov.uk/output/Page495.asp>

*** เคชีป หรือ K.C.B. คุณลักษณะในเชิงอรรถก่อนหน้านี้

เหล่าทหารราบที่ 65, กองทหารราบที่ 14, และกองทหารราบที่ 45; พันตรีวafe แห่งเหล่าทหารราบที่ 41 เป็นเสนารัชการ

กองพลน้อยทหารราบที่ 2 - ผู้บัญชาการ พันเอกโรเบิร์ตส์, กองพันที่ 1 กรมที่ 5 - กองร้อย ดี. ทหารปืนใหญ่ กองพลน้อยทหารปืนใหญ่หลวงที่ 16; กองร้อยทหารปืนใหญ่ที่ 1 เหล่าทหารราบที่ 5, กองทหารราบที่ 3, และกองทหารราบที่ 10; พันตรีเซลเตอร์ แห่งกองทัพน้อย เอฟ. ฝ่ายเบงกอล เป็นเสนารัชการ หน่วยทหารซ่างและระเบิด หมายเลข 2

กองพลที่ 2

พลตรี ดับบลิว. เอ็ม. เอส. เม็คเมอร์ตี้ ชีบี; พันเอก มาลซี ผู้ช่วยสารบรรณ, ร้อยเอก เอ็ม. ยีห์ค็อต ผู้ช่วยพลาธิการ

กองพลน้อยทหารม้า - ผู้บัญชาการ พันเอกบรูช, กองทหารม้าปืนใหญ่หลวง - กองร้อยเอฟ. ทหารปืนใหญ่ กองพลน้อยเอฟทหารม้าปืนใหญ่หลวง; กองร้อยทหารยุส查ร์ที่ 20, ทหารม้าเบงกอลที่ 8, ทหารม้าเบงกอลที่ 17, ร้อยเอก ล็อกคู้ด แห่งกองทหารยุส查ร์ที่ 20 เป็นเสนารัชการ

กองพลน้อยทหารราบที่ 1 - ผู้บัญชาการ พันเอก เอ็ม. วอร์กเกอร์ วีซี กองร้อยดี. กองพลน้อยที่ 19 ทหารปืนใหญ่หลวง กองทหารลูกดอทที่ 92, กองทหารราบที่ 40, กองทหารกรุ่ฆ่าที่ 1; พันตรี เอช. เม็กซ์เวลล์ แห่งกองทัพน้อย ฝ่ายเบงกอลเป็นเสนารัชการ

กองพลน้อยทหารราบที่ 2 - ผู้บัญชาการ พันเอกวัตสัน, กองทหารราบที่ 11 - กองร้อยอี. ทหารปืนใหญ่ กองพลน้อยทหารปืนใหญ่หลวงที่ 19; เหล่าทหารราบที่ 109, กองทหารราบที่ 11, กองทหารราบที่ 17; พันตรีเยย์ แห่งกรมที่ 62 เป็นเสนารัชการ

หน่วยทหารซ่างและระเบิด หมายเลข 4

กองพลที่ 3

พลตรี เชอร์ เอช. โอมส์, เดชีบี, วีซี; พันเอก ชมิด ผู้ช่วยสารบรรณ, ร้อยเอก

แขปเม่น รองผู้ช่วยพลาธิการ

กองพลน้อยทหารม้า - ผู้บัญชาการ พันเอก เอช. วิชาเรตลัน, กองทหารม้า เปงกอลที่ 6 - กองร้อยดี. กองพลน้อยทหารม้าปืนใหญ่หลวง ดี; กองร้อยทหาร สุส查ร์ที่ 4, ทหารม้าเปงกอลที่ 1, ทหารม้าอินเดียกลาง, พันตรี เอ. เอช. เมอร์เรย์ แห่งกองทหารม้าปืนใหญ่หลวง เป็นเสนาริการ

กองพลน้อยทหารราบที่ 1 - ผู้บัญชาการ พันเอกพายั่น กรมที่ 72 - กองร้อยเอ. ทหารปืนใหญ่ กองพลน้อยทหารปืนใหญ่หลวงที่ 22 กองทหารสก็อตที่ 72, กองทหารราบที่ 20, กองทหารราบที่ 35; ร้อยเอราว์เรน แห่งกองทัพ ปืนใหญ่หลวง เป็นเสนาริการ

กองพลน้อยทหารราบที่ 2 - ผู้บัญชาการ พันเอกมอร์แกน, กองทหารราบที่ 32 - กองร้อย เอฟ. ทหารปืนใหญ่ กองพลน้อยทหารปืนใหญ่หลวงที่ 19; เหล่าทหารราบที่ 105, กองทหารราบที่ 32, กองทหารกรุข่าที่ 3; ร้อยเอก มอร์แกน แห่งกรมที่ 19 เป็นเสนาริการกองพล

หน่วยทหารซ่างและระเบิด หมายเลขอ 8

นอกจากนี้ หน่วยทหารซ่างและระเบิด หมายเลขอ 6, 9 และ 10 ขึ้นตรงพร้อม ปฏิบัติต่อห้าผู้บัญชาการทหารสูงสุด

กองบัญชาการของค่ายเพื่อการซ้อมรบทุกจังหวัด ณ ค่ายพักเก่าของทหาร เลยไปทาง เดอะ เดลี ริดจ์ อยู่ห่างจากสถานีรถไฟเดลีไป 2 ไมล์ เอกสารในสมัยนี้ ชี้แจงให้ได้ทราบว่า “การจะไปถึงค่ายได้นั้น ต้องขึ้นไปบน เนินเขา ที่มุ่งไปสู่ป้อมที่ยื่นออกจากกำแพง อันเป็นที่ตั้งของเสียงที่อยู่เหนือ เดอะ ริดจ์ ค่ายอยู่ตรงด้านหลังนั้น”⁵

พื้นที่นั้นมีป่ารกคลุมอยู่และมีภูเขาคั้ยอยู่เต็มไปทั่ว ขณะที่กำลังถางพื้นที่ เพื่อเป็นที่ตั้งของกองทหารม้าเปงกอลที่ 1 นั้น โลวาร์ คือ ทหารม้าพื้นเมืองชาวอินเดีย นายหนึ่งได้ถูกยิง ทำให้มีการฆ่าสูงพิชิต 45 ตัว ส่วนตอนที่มีการถางพื้นที่เพื่อ ตั้งค่ายของผู้บัญชาการนั้น ได้ฆ่าสูงเท่า 10 ตัว และสูงที่อยู่ตามก้อนหินอิก 6 ตัว สำหรับโลวาร์ที่ถูกยักดันนั้นได้เสียชีวิตในวันต่อมา”⁶

ค่ายของอุปราชตั้งอยู่เหนือ เดอะ เคลลี ริดจ์ ด้วยเช่นกัน อยู่ใกล้กับค่ายของผู้บัญชาการทหาร และอยู่ห่างจากสถานีรถไฟไปประมาณ 2 ไมล์⁷

กองพลที่ ๑ ภายใต้บัญชาการของพลตรีทรวารเวอร์ส ตั้งฐานพักแรมอยู่ในละแวกเดียวกับค่ายกองบัญชาการ กองพลนี้มีการวางแผนอย่างดีและจากการเลือกสรรอย่างน่าชมเชย มีสนามฝึกทหารอันกว้างขวางที่สุดสำหรับทหารราบทั้งหมด ที่รับดังกล่าวมีขนาดใหญ่เพียงพอที่จะให้สับเปลี่ยนเคลื่อนย้ายทหารราบทได้ถึง 10,000 นาย

กองพลที่ ๒ ภายใต้บัญชาการของพลตรีแม็คเมอร์ดิ ตั้งฐานพักแรมอยู่บนที่ราบกว้างใหญ่ ใกล้กับหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่เรียกว่านาไรyna อยู่ห่างจากกรุงเดลี ๑๒ ไมล์

กองพลที่ ๓ ภายใต้บัญชาการของ พลตรี เชอร์ ออช. โภมล ตั้งฐานพักแรมอยู่ที่มาดิปอร์ ห่างจากกรุงเดลี ๖ ไมล์

กองพลที่ ๒ และ ที่ ๓ อยู่ห่างจากกองพลที่ ๑ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ ๙ ไมล์ และอยู่ห่างกันเองประมาณ ๓ ไมล์

เมื่อเริ่มการซ้อมรบ กำลังพลของกองพลทั้งสามได้เดินແຂວອกจากฐานที่มั่นของตนซึ่งตั้งอยู่ ณ ๓ จุดต่างๆ กันรอบกรุงเดลี และใช้เวลาระหว่างการซ้อมรบในกระโจมที่พัก โดยมีสัมภาระที่จำเป็นได้เพียงคนละ ๔๐ ปอนด์ เมื่อการซ้อมรบสิ้นสุดลง กำลังพลเหล่านี้จะต้องกลับเข้าฐานที่มั่นตามปกติ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นการเคลื่อนย้ายกำลังพลจากมุ่งหนึ่งของกรุงเดลีไปยังอีกมุ่งหนึ่งอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน บางทีอาจจะเป็นการเคลื่อนพลที่มีขนาดใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่การเนื้อกอกบูชากองทหารชาวอินเดียเมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ. ๒๔๐๐ ก็อาจเป็นได้

ประมาณวันที่ ๖ มกราคม กองพลที่ ๒ และที่ ๓ ได้เคลื่อนพลไปตั้งมั่นอยู่ใกล้กับกองพลที่ ๑ จึงมีการกางกระโจมที่พักขึ้น น้ำทำให้กองกำลังทั้งหมดสามารถอยู่ร่วมกัน เป็นการเตรียมพร้อมสำหรับการตรวจพลสวนสนามของอุปราชในวันที่ ๘ มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. ๒๔๑๔

ก่อนหน้าที่จะมีการตั้งฐานของคุณย์บัญชาการ ณ บริเวณที่พักเก่าของทหารที่อยู่แล้ว เดอะ ริดจ์ ไปนั้น บริเวณนี้ คือ ภาพของความอ้างว้างที่เต็มไปด้วยบูตและบูตเท่า

ยังไม่มีมหาวิทยาลัยเดลีอันมีอาณาบริเวณกว้างขวางอย่างที่ผู้มาเยือนในตอนท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 20 (ค.ศ. 1999) ได้พบเห็น

เมื่อมีการตั้งค่ายขึ้น บริเวณโดยรอบนี้ทั้งหมดก็เริ่มมีชีวิตชีวา แม้จะเป็นเพียงช่วงไม่กี่สัปดาห์ก็ตาม ทุกๆ วันสถานีรถไฟได้เป็นประจำพยานว่ามีผู้คนเดร่องมือเครื่องใช้ และผู้มาเยือนเดินทางมายังค่าย ร้านค้าและตลาดนัดพุดขึ้นมากมายใกล้กับบุญยันญชาการ

เมื่อได้รับการแต่งตั้งจากอุปราชและคาน์เตสแห่งเมโย รวมทั้งผู้อุปถัมภ์คนสำคัญที่มีฐานะรองลงมา คือ ลอร์ดและเลดี้นาเบียร์แห่งเม็กดาลา บี. ฟรานซิส เจ้าของกิจการที่มีสำนักงานที่เมืองสิมล่า ได้ประกาศเปิดสาขาแห่งใหม่ใกล้ๆ กับถนนแร็กเก็ต บนเส้นทางถนนที่มุ่งไปสู่ที่พักเก่าของทหาร ณ กรุงเดลี เพื่ออำนวยเครื่องแต่งกายทั่วไปและเครื่องตกแต่งที่พัก รวมทั้งแผนกตัดเย็บเสื้อผ้าและเครื่องแบบของกองทัพ โดยมีนาง บี. ฟรานซิส เป็นผู้ดูแลตรวจตราด้วยตนเอง

บริษัทเมอร์เรย์และสหาย ได้ประกาศให้ชาวเมืองเดลีกับเมืองใกล้เคียงผู้จัดการห้องรับประทานอาหารของนายทหารและผู้มาเยี่ยมชมค่ายซ้อมรบให้ทราบว่า ทางบริษัทได้เปิดสาขาขึ้นแห่งหนึ่งใกล้กับถนนแร็กเก็ตเก่า ที่ถนนแฟลกสตัฟ และเสนาوخายเหล้าอุรุนนิดที่มีฟอง สุราชนิดต่างๆ และซิการ์มะนีลาบบซิการ์ยาวน่าของแท้ และเสบียงทุกชนิด นับตั้งแต่ผลไม้ตากแห้งไปจนถึงน้ำมันก้าด⁸

การรวมพลกองทหารม้าครั้งยิ่งใหญ่นี้ในกรุงเดลีได้ก่อให้เกิดความเคลื่อนแคลงสูญอย่างยิ่งในหมู่ชาวพื้นเมืองของอินเดีย รายงานข่าวแจ้งว่า “ชาวพื้นเมืองไม่อาจจะถูกโน้มน้าวได้จากความรู้สึกที่ว่า การรวมพลของทหารในครั้งนี้มีความหมายว่ากำลังจะเกิดบางสิ่งบางอย่างขึ้นจริงๆ และยังเชื่อถือมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพากเขาระบุว่ามีการรวมรวมเมล็ดข้าวและfangแห้งจันวนมากในพื้นที่ต่างๆ พากเขาตั้งข้อสงสัยว่าเหตุใดสภาวะ (คือ รัฐบาล) จึงเป็นผู้เตรียมการทั้งหมดนี้ ถ้าพากเขาจะไม่มีเหตุผลอื่น โครงการจะคงอยู่ไม่มีการรวมกำลังพลจำนวนมากเช่นนี้เพียงเพื่อการแสดง หรือการเดินสวนสนามเท่านั้น”⁹

รายงานนอกรอบหนึ่งได้ยืนยันว่า “ชาวพื้นเมืองเดลีไม่ค่อยจะเข้าใจความหมายของการรวมตัวของผู้ถืออาชญาและยุทธบริภัณฑ์ครั้งใหญ่นี้ เช่นนี้ พากเขางามาก

พอที่จะแล้วรำทำเป็นเชือ เมื่อท่านพยาบาลอธิบายให้พากษาฟังเกี่ยวกับลักษณะและวัตถุประสงค์ของการรวมพลจำนวนมหาศาลชั่นนั้น แต่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตามพากษาคิดว่าท่านเป็น “คนอังกฤษขี้เล่น” ที่ทำเป็นคนกล้าหาญและใจกว้าง พากษาสรุปเขาว่าแล้วพากษาระเละกันกับผู้ครองแคว้นชาวพื้นเมืองและกำลังจะผนวกอาดินเดน ตามมาด้วยตัวอย่างของชาวยุโรป “เจสัน กำปังนี” ที่พูดตลาดโดยอ้างว่าເຄມາຈາກເຂົາແຕ່ເພີຍນ້ອຍ หว່າສລະໄທແກ່ເຫັນຈຳນວນมาก ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะอธิบายว่าค่ายนี้เป็นการฝึกซ้อมรบที่ตั้งใจจะสอนให้ชาวอังกฤษได้เรียนรู้ศิลปะในการทำสงคราม คำตอบที่รวดเร็วคือว่าชาติอังกฤษที่ยังใหม่กจะอยู่ในสงครามเสมอ (ในอินเดีย เรายังคงเสียงว่าเป็นผู้มีอำนาจที่เชี่ยวชาญในการทำสงครามของโลก) และแน่นอนว่า การเป็นนักกรบอย่างเราได้พิสูจน์ให้เห็นอยู่แล้ว ว่าไม่จำเป็นจะต้องเรียนรู้ศาสตร์อื่นใดในการรักษาอีก¹⁰

ชาวน์เมืองไม่เพียงแต่ร่างเรืองแสงสัญญาณนั้น พากษาอยู่รู้สึกหวานกลัวอึดอัดวัย เมื่อมีการตั้งค่าย การสวนสนามและฝึกหัด การเดินแตรของทหารจากด้านหนึ่ง ของเมืองไปยังอีกด้านหนึ่ง เสียงยิงปืนที่ดังสนั่นรวมทั้งเสียงลั่นกระบทบของปืนคานบีก้า ก็มากเกินพอที่จะทำให้พากษาเข้ารู้สึกหวานกลัว หนังสือพิมพ์ เดอะ อินดู เพทเรียต ได้วิพากษ์วิจารณ์ว่า “การแสร้งต่อสู้กันที่กรุงเดลีได้ทำให้เกิดสิ่งที่ดีอย่างหนึ่ง คือ ทำให้ผู้อย่าค้ายาพื้นเมืองในกรุงเดลีหวานกลัวจนไม่ได้สติ”¹¹

นอกเหนือจากนั้น ได้มีการอกร่างเมืองให้ชาวพื้นเมืองทุกคน ไม่ว่าจะทำงาน
ราชการหรืองานส่วนตัว จะต้องมีบัตรผ่านประจำตัวที่มีการระบุชื่อ อาชีพและ
นายทหารผู้ที่เข้ารับใช้¹²

สัปดาห์สุดท้ายของเดือนธันวาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 และสัปดาห์แรกของเดือนมกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ได้ถูกใช้ไปในการฝึกทหารและเดินสวนสนามในช่วงต้นของของการฝึกซ้อมอย่างเงียบขันของทหารคือ “การเดินสวนสนามวันละสองรอบ” เป็นเพียงการเตรียมการสำหรับ “การปฏิบัติการที่ต้องกระทำดีต่อ กันไปอีก” ซึ่งได้กำหนดให้เป็นสามสัปดาห์สุดท้ายของเดือนมกราคม ค.ศ. 1872¹³

ช่วงที่สองเริ่มต้นเมื่อลอร์ดเมโย ผู้เป็นอุปราช ได้เดินทางมาถึงเมืองเดลี ในตอนเช้าของวันที่ 8 มกราคม ค.ศ. 1872 ในฝ่ายของหันนส์พิมพ์อังกฤษและ

อินเดียนั้น คาดกันว่าพระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงสยามจะเสด็จมาพร้อมกับอุปราชด้วยแต่ในขณะที่อุปราชเดินทางออกจากกัลกัตตาเพื่อมายังเดลีในวันที่ 6 มกราคมนั้น พระเจ้าแผ่นดินยังประทับอยู่ในย่างกุ้ง เตรียมพร้อมที่จะออกเดินทางมายังกัลกัตตา ในวันรุ่งขึ้น

เมื่อเวลา 10.30 น. ซึ่งเป็นเวลา 2 ชั่วโมงหลังจากที่มาถึงเดลี อุปราชได้ตรวจพัสดุสนับสนุนกองกำลังอันเข้มแข็งของชาวอังกฤษและชาวพื้นเมืองจำนวน 15,000 นาย ที่มาร่วมตัวกัน “ในพื้นที่อันกว้างใหญ่ระยะทาง 2 ไมล์ ทางทิศตะวันตกของถนนแบกพัต และอยู่ห่างในระยะทางเท่ากันจากค่ายที่คุณย์บัญชาการซึ่งอยู่เลียออกไปทางแนวสันเขาเดลี”¹⁴ ในพื้นที่ราบที่แห้งแล้งและภูเขาหิมะนี้ “มีการตั้งแคมป์กองทหารراب 18 กรม จัดเป็นແටວอนเรียงสองยาว 1,200 หลา ด้านหลังของทหารราบที่นี่เป็นใหญ่มาก 18 กระบวน และปืนใหญ่สาม 36 กระบวน ต่อจากแคมป์ทหารเป็นใหญ่เป็นกองทหารม้า 10 กรม จัดແටวเป็นหมู่ อากาศดูแจ่มใสและความชื้นจากน้ำค้างที่ตกลงมาเมื่อคืนก่อน ทำให้ไม่เกิดฝุ่นตลบที่พื้นดิน อย่างที่มักจะปรากฏเมื่อมีการตรวจพัสดุสนับสนุน คือ มีฝุ่นฟุ้งโดยทวีปทำให้เสียภาพลักษณ์ และทำให้ทั้งคนทั้งม้าเก็บจะหายใจไม่ออก เมื่ออุปราชเดินทางมาถึงบริเวณที่สวนสนนาม ภาพที่ปรากฏช่างน่าดูอย่างแท้จริง นับเป็นภาพที่คู่ควรกับเมืองหลวงอันยิ่งใหญ่ในสมัยของโอลังเช็ป และมีคุณค่าครวதแก่การสรรเริรยุมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่กว่าซึ่งเข้าแทนที่ราชวงศ์ของโอลังเช็ป”

“ແටวอนที่ยิ่งและหนาทึบนั้น มีแสงเปลบปานของดาบป้ายปืนจำนวนเกือบ 10,000 เล่ม ที่ส่องแสงสว่างอุ่นหื่นศรีษะ บนปืนใหญ่ที่ตั้งเรียงเป็นแนวเสมอ กัน และทหารม้าอึกว่าจำนวนมาก กองกำลังทั้งหมดประกอบด้วยทหารจากหลายลัทธิศาสนาและหลายเชื้อชาติ อาจจะทำให้เกิดเป็นกลุ่มของเหตุการณ์ไม่ปกติธรรมดามาก ซึ่งภายใต้เหตุการณ์นั้นมีองค์ประกอบหลายอย่าง ได้ถูกประสารเข้ากับบลลังก์ของอังกฤษ เมื่อกันถ้วนอย่างไร ที่อ่อนน้อมถ่อมตนที่สุด คือ ลมที่พัดจากทางทิศตะวันตก - Aeolus เป็นบุคคลในตำนานเทพปกรณัมของกรีก ผู้ที่เทพเจ้าซุสแต่งตั้งให้เป็นผู้มีอำนาจควบคุมสายลม โดยที่เขาจะกักขังสายลมทั้งแปดไว้ในถ้ำ (เทพแห่งสายลมทั้งแปด คือ ลมเหนือ - Boreas ลมตะวันออก - Zephyrus ลมตะวันออก - Eurus ลมใต้ - Notus ลมตะวันออกเฉียงใต้ - Apelliatus

* Aeolus เป็นบุคคลในตำนานเทพปกรณัมของกรีก ผู้ที่เทพเจ้าซุสแต่งตั้งให้เป็นผู้มีอำนาจควบคุมสายลม โดยที่เขาจะกักขังสายลมทั้งแปดไว้ในถ้ำ (เทพแห่งสายลมทั้งแปด คือ ลมเหนือ - Boreas ลมตะวันตก - Zephyrus ลมตะวันออก - Eurus ลมใต้ - Notus ลมตะวันออกเฉียงใต้ - Apelliatus

วันที่ 9 มกราคม รุ่งขึ้นจากการตรวจพัลส์นาม ได้มีการแบ่งกองหัวพอก เป็นสองส่วน กองกำลังส่วนใหญ่เป็นการผสมกำลังกันระหว่างกองพลที่ 1 กับกองพลที่ 3 ที่ได้มีการตัดแบ่งหน้าที่กันเพียงเล็กน้อย โดยการจัดการของนายพลตราเวอร์สที่เดินเท้าออกไปปัยหมู่บ้านที่เรียกว่าอาลีปอร์ ซึ่งอยู่ห่างจากกรุงเดลีไปทางทิศตะวันตก เดียงเหนือประมาณ 10 ไมล์ พลตรี เชอร์ เยนรี่ โถมบ์ส และพันเอกวัตตันแห่งกองทหารม้าอินเดียภาคกลาง ซึ่งเป็นผู้ช่วยที่สำคัญของนายพลตราเวอร์ส จากที่มั่น อันเข้มแข็งของเขากลับอาลีปอร์ พลเอกตราเวอร์สได้รับคำสั่งให้รุกเข้าโจมตีกรุงเดลี นายพลแม็คเมอร์โธกับทหารที่เหลืออีกประมาณ 6,000 นาย ได้รับคำสั่งให้ทำหน้าที่ในตำแหน่งของฝ่ายรับ งานหลักของเขาก็คือ การป้องกันแนวสันเข้าเดลีและกรุงเดลี ปักษาของกองหัวพอกเข้ายื่นที่บูรารีและปักษาอยู่บริเวณบัดลี

วันที่ 10 มกราคม ปฏิบัติการใหญ่เริ่มต้นขึ้นหลังจากที่อุปราชและผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้ขึ้นม้าออกไปรอบๆ กองรักษาการณ์ของทั้งสองฝ่าย โดยทั่วไปแล้ว คาดกันว่าการสู้รบแบบไม่จริงจังนี้หรือเป็นส่วนรวมแห่งเดลีอย่างที่หนังสือดิวิลลิชเมเนน ฉบับวันที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1872 เรียกวัน จะยืดเยื้อออยู่อย่างน้อย 3 วัน คือ วันที่ 10 วันที่ 11 และวันที่ 12 มกราคม แต่ว่าเหตุการณ์ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ทหารรับภัยได้บัญชาการของเชอร์ เอช. โถมบ์ส มีกำลังหนีอกว่ากองทหารของแม็คเมอร์โธ ที่บูรารี ทหารม้าภัยได้พันเอกวัตตันได้โอบปักษาของข้าศึก ตีฝาควบขึ้นไปจนถึงบูรารี เข้าจับกุมพันเอกเฟรเซอร์และทหารม้ากับทหารรับภัยจำนวนมาก รวมทั้งแตรวง กลองและธงประจำกองของหน่วยที่ 92 โดยยึดได้ที่มั่นทั้งหมด และเข้าควบคุมถนนที่ชื่นไปยังสันเขา เมื่อว่าแม็คเมอร์โธจะแตกพ่ายอย่างเด็ดขาดทางด้านขวา เช้ากี้ยังคงยืน ที่มั่นไว้ได้อย่างหนีบยวแน่นทางด้านซ้าย เหตุการณ์นี้เกิดขึ้น เมื่อเวลา 16.30 น. ผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่เชื่อใจว่าปฏิบัติการทั้งหมดนี้จะใช้เวลาหลายวัน ค่อนข้างจะงุนงง เพราะความได้เปรียบที่เห็นได้ชัดที่ฝ่ายเข้าตีมีอยู่หนึ่งอย่างกว่า

สมตามวันตกเฉียงใต้ - Lips สมตามวันออกเฉียงเหนือ - Skeiron สมตามวันตกเฉียงเหนือ - Kaikias) และสามารถปล่อยสายลมออกจากได้ตามความพึงพอใจของเขาวิธีนี้ก็เป็นที่ต้องการ ที่มา: Gertrude Jobes, *Dictionary of Mythology, Folklore and Symbols*, (New York, Scarecrow Press, 1962), pp. 40-41.

นายพลแม็คเมอร์โดชซึ่งเป็นผู้รักษาเมือง แต่เนื่องจากหั้งทหารและม้าต่างเหนืออยู่อ่อนกันอย่างเต็มที่แล้ว จึงได้มีคำสั่งให้ยุติการสู้รบ และผู้ซึ่งขาดได้เข้ามาพิจารณาผลของปฏิบัติการในวันนั้น

ตอนเช้าวันที่ 11 มกราคม หั้งหมวดต่างมีความหวังอย่างเต็มที่และอยากรู้ว่า การสู้รบอันยิ่งใหญ่เพื่อ “ยีดครอง เดอะ ริดจ์” นั้นจะมีข้อสรุปเป็นเช่นไร ยังมีความหวังอย่างเชื่อมั่นว่านายพลแม็คเมอร์โดชยังคงจะมีโอกาสต่อสู้อย่างหนักหน่วง ต่อไป และอาจจะผลักดันฝ่ายตรงข้ามออกไปได้ในที่สุด ดังนั้น บรรดาค่ายต่างๆ จึงพากันตื่นเต้นและมีความกระหายใจรุ้ว เมื่อจะมีให้หั้งหมวดที่ปลดจากความรู้สึกชอกช้ำ บ้างในฐานะที่เป็นมิตรสหายของนกรับผู้พ่าย และความรู้สึกปฏิยินดีสำหรับผู้ชนะ

ลอร์ดนาเบียร์ได้อัญเชิญจนถึงเวลาตีหนึ่งเข้าฟังการถกเถียงที่ไม่รุนแรงของบรรดาผู้ตัดสินซึ่งขาดโโซคชาของเมื่อวันก่อน พากเข้าตกลงประเด็นต่างๆ กัน ได้อย่างมาก จึงต้องมีการประชุมใหญ่อย่างเป็นทางการของคณะกรรมการผู้ตัดสินในเวลาตีสอง ใกล้กับหมู่บ้านอาลัดปรุส ในวันที่ 11 มกราคม โดยมีลอร์ดนาเบียร์เป็นประธาน หลังจากที่ได้ถูกเดิมพันอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาเกือบหนึ่งชั่วโมงครึ่ง ในที่สุด ผู้ซึ่งขาด ก็ตัดสินว่าฐานที่มั่นของนายพลแม็คเมอร์โดชันไม่สามารถป้องกันได้ เพราะถ้ามี กองกำลังขนาดใหญ่ของข้าศึกมาโอบล้อมในระยะประชิด ก็จะสามารถถล่มหักห้ามหุ้นหีบหุ้นหีบ ของเข้าให้แตกกระเจาได้ในการโจมตีมารยาธ ด้วยเหตุนี้เขาก็จึงถูกตัดสินให้เป็น ฝ่ายแพ้ เป็นการยุติการโจมตีฐานที่ใหญ่ต่อ เดอะ ริดจ์ และบรรดากองกำลังก็ถูกสั่ง ให้กลับกรมกอง

นี้เป็นสิ่งที่นำความผิดหวังอย่างใหญ่หลวงมาสู่ผู้ซึ่งหั้งหมวดซึ่งมีเป็นจำนวน ร้อยๆ และมาจากทุกทิศทุกทาง เช่น บรรดาสภูบุรุษนหั้งม้า สุภาพสตรีกับเด็ก ในรถม้าและบนหั้งช้างที่มีภูบุรุษน้อยอ่อนโยนๆ อีก และบรรดาราชากับผู้พิทักษ์ที่ทรุดเล็ง ท่านจะได้เห็นความสนใจที่เกิดขึ้นกับเหตุการณ์ในวันนั้น สำหรับชั่นรุ่นที่กำลังเติบโตกลุ่มขึ้น ออกไปเพียงเพื่อดูว่ากำลังจะเกิดอะไรขึ้น Maharachin เดียวกันเดินทางมาเป็น ระยะทางไกล [จาก Gwalior] เดินทางไปยังรัฐม้าอกรามรัมภกับคุณผู้หญิงเบอร์ก น้องสาวไก่ลูโอลูม และเดินทางไปยังรัฐบุรุษหั้งช้าง ทุกคนและหั้งหมวดพากันหา พื้นที่ที่ดีที่สุดที่จะได้เห็นผลของการต่อสู้อันนี้หรือเสียงของโลกครั้งนี้ แต่แล้วในที่สุด

ก็เป็นดังเช่นที่กวีชาวสก็อตของเราระ * “ได้กล่าวว่า** “ความฝันที่วางไว้อย่างมั่นใจต่อ
อนาคตได้แต่กสลายลง” จึงนำไปสู่ความเคร้าโคลกและเจ็บปวด แทนที่จะเป็น¹⁶
ความสุขสนุกสนานอย่างที่ได้คาดเอาไว้ (เขนเดียวกับความรู้สึกของผู้ชุมการประลอง
ยุทธ์)]

ทันทีที่ข่าวเรื่องคำตัดสินของผู้ชี้ขาดแพร์ลส์พัดจากกลุ่มนี้ไปยังอีกกลุ่ม
หนึ่งนั้น พากเขาก็ค่อยๆ สลายตัวไปด้วยความผิดหวังเมื่อใกล้เวลา 2 นาฬิกา¹⁶

การแสดงบทบาทของปี ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 อีกครั้งหนึ่ง

ได้มีการถกเถียงกันว่าภาพอันยิ่งใหญ่ที่น่าตื่นเต้นลำห้บบอุปราช คือ การสุ่รับ
แห่งเดลีครั้งใหม่ มีใช้การเลียนแบบเหตุการณ์สุ่รับเมื่อ ค.ศ. 1803/พ.ศ. 2346 ภายใต้
การบัญชาการของพลเอกเล็กกับกองทหารของเมอชิເຂອແບ່ວງ (เกี่ยวกับเรื่องนี้โปรดดู
ประวัติศาสตร์ของสังคมรามหมาราชูของมาร์คิวส์แห่งเวลล์ส์) และมีใช้การเลียนแบบ
การสุ่รับในสังคมแห่งบุคลี-กา-เชอไร ที่ต่อสู้โดยกองทัพของเราเมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ.
2400 แต่ยังคงเป็นการสุ่รับแห่งเดลี^{16a}

อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการเมื่อวันที่ 10 มกราคม เพื่อป้องกันแนวสันเข้าเดลี
ได้รือฟื้นความทรงจำถึงวันเวลาของการจลาจลเมื่อปี ค.ศ. 1857 อย่างแรงกล้า ใน

* กวีชาวสก็อตผู้นี้ คือ โรเบิร์ต เบิร์นส์ (Robert Burns) กวีผู้มีเชิงอ่านยิ่งและเป็นภาษาครรภ
ข้อความที่ยกมาแสดงเป็นตอนที่รู้จักกันดีที่สุดจากบทกวีเรื่อง “To a Mouse” ที่พูดเรื่องหลังจากที่เบิร์นส์
แผลนูนไน้ไปทำลายรังหนูเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1785/พ.ศ. 2328 และทำให้เขารู้สึกเศร้าที่ทำให้เกิด¹⁶
ความสูญเสียเช่นนั้น บทกวีนี้แสดงให้เห็นถึงความหาดกลัวต่อความผิดหวังที่สัตว์โลก-ไม่ว่าจะเป็น¹⁶
มนุษย์หรือหนูตัวน้อย-ต่างก็ต้องประสบเช่นเดียวกัน ที่มา: <http://www.robertburns.plus.com/mouse.htm>

** “The best laid plans of mice and men, Aft gang agae” บทประพันธ์ตั้งเดิมของโรเบิร์ต เบิร์นส์
คือ The best laid schemes o’mice an’ men, Gang aft agley, วรรณคัณห์ถูกอ้างอิงพัวพันกับวรรค¹⁶
ต่อไป คือ An’ lea’e us nought but grief an’ pain, For promis’d joy! ตรงกับภาษาอังกฤษมาตรฐานว่า
The best laid schemes of mice and men, go often askew. And leaves us nothing but grief
and pain for the promised joy! หมายถึง ความฝันที่วางไว้อย่างมั่นใจต่ออนาคตได้แต่กสลายลง จึง
นำไปสู่ความเคร้าโคลกและเจ็บปวด แทนที่จะเป็นความสุขสนุกสนานอย่างที่ได้คาดเอาไว้ (เขนเดียวกับ
ความรู้สึกของผู้ชุมการประลองยุทธ์) ที่มา: <http://www.worldburnsclub.com/poems/translations/554.htm>

จดหมายลงวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1872 ที่ลอร์ดมายอยีนถึงลอร์ดนาเบียร์ชี้เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดนั้น ลอร์ดเมโย่ได้นียนย้ำถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างค่ายซ้อมรบในปี ค.ศ. 1872 กับการกบฏเมื่อ ค.ศ. 1857 ดังนี้

“กองทัพได้ชุมนุมกันใกล้เคียงกับที่ตั้งซึ่งเมื่อ 15 ปีก่อนนั้น เป็นจลาจลแห่งปฏิบัติการอันกล้าหาญทางการทหาร ซึ่งไม่เคยมีปรากฏมากเช่นนั้นมาก่อน ในที่ซึ่งทุกจุดล้วนเกี่ยวข้องกับความทรงจำในชัยชนะ”¹⁷

ผู้สังเกตการณ์อีกรายหนึ่งเขียนว่า “วันนั้นเป็นวันสำคัญสำหรับผู้ดูเหตุการณ์ และดูเหมือนว่าพวกเขาก็หวังเช่นนั้น เพราะประชาชนชาวเดลีพากันออกมารุดูกำต่องต่อสู้อยู่ตลอดแนวสันเข้า และในชั่วขณะหนึ่งหอคอยเสียงก์ทำให้บางคนหวนนึกถึงวันเวลาในสมัยของการจลาจล”¹⁸

ไม่นานหลังจากปฏิบัติการทางการทหารเมื่อวันที่ 10 มกราคม หรือการยึดครองเดลีแห่งปี ค.ศ. 1872 ผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้กล่าวประกาศคำสั่งท้าไว เมื่อวันที่ 12 มกราคม ว่าพลตรี เอช. ดับลิว. นอร์เเมน, ซีบี ได้นำเสนองานเรื่อง “การบอกเล่าเรื่องราวการยึดครองเดลี” จำนวน 150 ชุด เพื่อมอบให้บรรดากองทหารที่ได้มาร่วมชุมนุมกันในค่ายซ้อมรบ และได้สั่งการให้แจกจ่ายหนังสือดังกล่าวตามสัดส่วนดังที่ระบุในคำสั่งของเขา¹⁹ หนังสือเล่มนี้ได้พรรณนาการบุกยึดเดลีในระหว่างการก่อจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 และการป้องกันแนวสันเขารอย่างกล้าหาญของพวกอังกฤษ

เมื่อวันเสาร์ที่ 27 มกราคม ค.ศ. 1872 หนังสือพิมพ์ เดอะ ไพรโอเนียร์ ได้ตีพิมพ์จดหมายของผู้ที่ได้รับแจ้งหนังสือเล่มนี้ผู้หนึ่ง ซึ่งได้นำเสนอความคิดเห็นของเขาก게ยังกับการหนังสือเล่มนี้ ในการวิจารณ์นั้นได้เผยแพร่ให้เห็นถึงความรู้สึกที่หลอนอยู่ในใจของชาวอังกฤษอย่างเต็มที่ ระยะเวลา 15 ปีที่ล่วงไปหลังจากการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 ได้ตอกย้ำให้เห็นรูปถ่ายของลักษณะของลักษณะของรัฐบาลที่หักหลัง ชาวยังกฤษ จดหมายที่เขียนถึงบรรณาธิการกล่าวว่า “เรื่องราวดีมีอยู่ในบางสถานที่ ซ่างหัวนเลี่ยงทำให้เกิดความรู้สึกที่รับไม่ได้ต่อความคิดที่เกี่ยวกับเนื้อหา อันเป็นส่วนที่ยังไหญ์ที่สุดของประวัติศาสตร์ซึ่งถูกบีบอัดลงเหลือสาระสำคัญเพียงย่อหน้าเล็กๆ ที่เริ่มนวนการเรื่องนั้น ความผิดอันยังไหญ์ในการพรรณนา ดังที่ปรากฏแก่

ข้าพเจ้า คือ ช่างไม่มีแรงบันดาลใจในขณะที่มีลิลาการเรียนปราศจากความรู้สึกที่แฝงซ่อนเช่นนี้ การเขียนพาดพิงเพียงย่อถึงการต่อสู้อันวิเศษสุดที่เกิดขึ้นตามๆ กันมา เช่นนี้ แบบจะอ่ำพรางลักษณะที่สำคัญของการบุกยึดครองนี้ไป เหลือไว้แต่เพียงความประทับใจที่สับสนอยู่ในจิตใจของผู้อ่าน เกี่ยวกับการเกิดขึ้นและการล่มสลายของเหตุการณ์และความไม่มั่นคงของการยึดครองนั้นเอง ไม่มีจ้าวอันเลื่องชื่อตอนใดที่การต่อสู้ระหว่างชีวิตกับความตายอันมีอยู่มากแห่งได้ถูกแยกให้เห็นอย่างเด่นชัด หรือยังคงติดตัวอยู่ในความคิดและวิญญาณของนักประวัติศาสตร์ หรือ ความครั้งคราวอย่างแรงกล้าของทหาร เหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่และโศกเศร้าที่สุด คือ มรณกรรมของพลเอกนิโคลัสัน ผู้เป็นอาคีลลิส* แห่งการสู้รบ เป็นจิตวิญญาณแห่งความกล้าหาญ และเป็นสมேือนรูปเคารพของหั้งกองทัพนั้น กลับเป็นการบอกเล่าที่ใจเย็นและรอบรู้ด้วยการโมยเอาความชื่นชมยินดีอันมากทลายจากนักเขียนผู้แข็งแกร่งที่ย่อความได้อย่างแห้งแล้ง ช่างน่าประหลาดใจยิ่งว่า นายพลนอร์เเมนน์เป็นทหารและเป็นผู้มีความสามารถอย่างไม่ต้องสงสัยนั้น สามารถเห็นได้ว่าความรู้สึกของเขามีในขณะที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้อย่างไร และเขามารยาถจำกัดขอบเขตการเล่าเรื่องของเข้าได้อย่างแห้งแล้งเพียงการจดบันทึกข้อเท็จจริงและนำเสนอด้วยเรื่องนี้ได้อย่างไร มีความเป็นไปได้อย่างมากว่า นายพลนอร์เມน์ความประราษณ์ที่จะพิมพ์เผยแพร่

* อาคีลลิส เป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ รูปงามและแข็งแกร่งที่สุดในตำนานเทพปกรณัมกรีก และเป็นหนึ่งในวีรบุรุษผู้เป็นที่รู้จักในภาษากรีกทุกสมัย ตัวนาของกรีกเรียกว่าเขาเป็นบุตรของเปเลอสผู้เป็นครุยิบาร์บูรุษกับธิติสเทพิแห่งจันทร์ แต่เขามีได้เป็นอมตะเหมือนเทพ ธิติสจึงสร้างความเป็นอมตะให้บุตรชายโดยการจุ่มตัวเขาวงไปในแม่น้ำสตีก์-เม้น้ำแห่งความเป็นอมตะ แต่เชื้อจับสันต้าเข้าไว้ น้ำจึงเป็นจุดอ่อนที่ยังประการเดียวของเข้า บทบาทสำคัญของอาคีลลิสอยู่ที่ศึกกรุงพระอยู่ ในมหากาพย์เรื่องอีเลียดของ ไอเมอร์ เขาเป็นนักฆ่าผู้ต่อสู้อย่างห้าวหาญในสงครามแห่งกรุงพระอย แต่ในที่สุดต้องจบชีวิตลง เพราะถูกครุยองปารีสที่สังหาร ที่มา: Gertude Jobes, op. cit., p. 25.

สำหรับการต่อสู้ของทหารอังกฤษที่ยึดเอกราชเดลีกับคืนมาจากการหักพากฎในปี ค.ศ. 1857 นั้น พลเอกนิโคลัสันเป็นเมืองนักบุญอาคีลลิสของกองทัพอังกฤษ เพราะเป็นผู้นำที่เข้มแข็งและเป็นหัวหูของกองทัพมาโดยตลอด เพราะบรรดาทหารต่างพากันต่อสู้เพื่อแม่ทัพของเข้า มีไบร์บ์อังกฤษกฤษ ออย่างไรก็ตาม ขณะที่กองทัพของนิโคลัสันไม่สามารถถึงประตูเมืองกัมรี เพื่อจะเข้ายึดกรุงเดลีนั้น นิโคลัสันผู้ห้าวหาญกลับถูกสะเก็ดกระสุนเป็นใหญ่ของนายกบฏเสียชีวิตไปก่อนที่จะได้เห็นชัยชนะของกองทัพ ที่มา: <http://www.geocities.com/Broadway/Alley/5443/indmut3.htm>

เพียงบันทึกทางราชการที่น่าเบื่อเกี่ยวกับการเข้ายึด และถ้าันเป็นกรณีศึกษา ก็เป็นที่ประหลาดใจว่าเขาได้จัดการวางแผนแบบ “การเล่าเรื่อง” ของเขามีสอดคล้องกับคำแนะนำของเขาก็ได้อย่างน่าเชื่อชมเพียงไร

ความทรงจำเกี่ยวกับการเข้ายึดเดลีเมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 และการป้องกันแนวลับเข้าให้พ้นจากทหารกบฏชาวพื้นเมืองผู้เป็นเจ้าของบ้าน ได้จุดประกายไฟแห่งอารมณ์ความรู้สึกไว้ในหัวใจของชาวอังกฤษ การประลองยุทธที่มีการปฏิบัติที่บริเวณลับเข้าเมื่อวันที่ 10 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ได้เป็นพลังปลุกความทรงจำเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การต่อสู้ในครั้งนั้น ผู้คนจำนวนมากออกจากราชเดลีไปยังกองทหารปืนใหญ่เก่าที่เสียง มัลยิด อาคารอินธรวา และอาคารอินชา แล้วฐานที่มั่นบนลับเข้าเพื่อที่จะได้ชุมบทสรุปของการสู้รบ²⁰

เมื่อวันจันทร์ที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 หนังสือพิมพ์ ໄพโโโนเนียร์ ได้เขียนว่า “การเข้ายึดเดลีในปี ค.ศ. 1872 โดยชาวอังกฤษเพื่อต่อต้านชาวอังกฤษ ได้เริ่มต้นและสิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 10 เดือนนี้ ... สำหรับผู้ดูทั้งหลาย การบุกยึดเดลี ที่จบลงโดยทันทีทันใดนับเป็นความผิดหวังอย่างยิ่ง และได้บอกกล่าวเพียงเล็กน้อยเกี่ยวกับประลิทธิภาพของเรา ว่าการวางแผนอย่างระมัดระวังเช่นนั้น โดยมีกำลังทหารที่เท่าเทียมกันในแต่ละด้าน น่าจะทำให้เกิดผลได้ในเวลาเพียงไม่กี่ชั่วโมง”

ขณะที่มีการรับสต็อกพระเจ้าแผ่นดินสยามที่ทำเรือพринซิปในเมืองกัลกัตตา เมื่อวันที่ 13 มกราคม ได้เกิดการสู้รบครั้งใหญ่อีกแห่งหนึ่ง ชื่อพันเอก เชอร์ ออ. โอมส์, วีซี, ซึ่ปี ถูกกำหนดให้เป็นผู้ครอบครองลับเข้าที่อยู่ด้านหน้ากรุงเดลี รอคอยรถไฟที่จะเข้ามาช่วยในการเข้าโจมตีเมืองนั้น ปฏิบัติการหั้งหมดได้เตือนพวกรา วีกครั้งให้รำลึกถึงที่มั่นของอังกฤษตรงแนวลับเข้า รอคอยการมาถึงของรถไฟที่บรรทุกกำลังอาวุธมาสนับสนุนการต่อสู้กับพวกราระหว่างที่เกิดการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857²¹

ช่วงกลางเดือนมกราคม กองทหารที่ดีที่สุดบางส่วนถูกถอนออกไปเพื่อปราบปรามการก่อความไม่สงบของพวกราที่ในปัจจุบัน นี้นำมาสู่การกระจายกำลังกองพลที่ 2 กรมกองต่างๆ ถูกแบ่งออกไปในระหว่างกองพลที่ 1 กับที่ 3 หลังจากที่ได้มีการจัดกองกำลังใหม่มื่อวันพุธที่ 18 มกราคม ได้มีการเคลื่อนพล

เป็นการท้าวไปของกองทัพให้เป็นไปตามโครงการปฏิบัติการที่ตั้งลาภานบัด กองพลที่ ๑ ภายใต้บัญชาการของพลตรีทราเวอร์ส ได้เดินเท้าจากที่ตั้งเก่าของทหารเพื่อไปยัง นารายณ์ฯ และครอบครองพื้นที่ของกองพลที่ ๒ ในวันเดียวกัน กองพลที่ ๓ ภายใต้บัญชาการของพลตรีแม็คเมอร์ดี ได้เดินเท้าไปยังเมืองทรายลี

วันศุกร์ที่ ๑๙ มกราคม กองพลที่ ๑ ได้รวมตัวกับกองกำลังที่เหลืออยู่ของ กองพลที่ ๒ ภายใต้บัญชาการของพลตรีทราเวอร์ส เดินเท้าจากนารายณ์ฯ ไปยัง กรุงกอน

กำลังพลของกองพลที่ ๑ และที่ ๒ ตั้งค่ายพักแรมอยู่ที่กรุงกอน ได้ถูกกำหนดให้อัญญาติให้บัญชาการของพลตรีแม็คเมอร์ดี ภายหลังจากที่พลตรีทราเวอร์สได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ชี้ขาด

วันจันทร์ที่ ๒๒ มกราคม ได้เริ่มปฏิบัติการครั้งสุดท้ายของการรณรงค์ คือ การโจมตีตั้งลาภานบัด การยุทธ์ได้ดำเนินต่อไปจนถึงวันรุ่งขึ้น เมื่อนายพลแม็คเมอร์ดี ได้รับการประกาศว่าเป็นผู้ชนะ ที่ประสบความสำเร็จในการปลดปล่อยตั้งลาภานบัด

เมื่อเวลา ๘ นาฬิกาของเช้าวันที่ ๒๔ มกราคม กองกำลังทั้งหมดก้มอาง เมืองทรายลี ตั้งค่ายพักแรมอยู่ ณ ที่นั้น เป็นการรอคอยพระเจ้าแผ่นดินสยามผู้กำลัง เสศ์จามาเยือนเพื่อจะได้แสดงบทบาทในปฏิบัติการจากสุดท้าย ผู้บัญชาการทหาร สูงสุดได้ออกจากค่ายของเขากับเมืองทรายลีไปตั้งแต่เช้าตั่วของวันเดียวกัน เพื่อไปยัง ค่ายกองบัญชาการที่ล้านนาเดลี ใกล้กับที่พักเก่าของทหาร และรอคอยอยู่ที่นั่นเพื่อรับเส็ตจิพระเจ้าแผ่นดินสยาม

พระเจ้าแผ่นดินสยามเสศ์จามถึงกรุงเดลีเมื่อเวลา ๗.๓๐ น. ของวันที่ ๒๔ มกราคม โดยมีคณะผู้แทนคอยรับเสศ์จิอย่างเป็นทางการ อันประกอบด้วยข้าหลวงแห่งเดลี เลขาธุการด้านการทหารของอุปราช และคณะทำงานของผู้บัญชาการทหาร พร้อมทั้ง ทหารกองเกียรติยศ และการยิงสลุตถวายการคำนับอุณาจารณ์มื่อในขณะที่เสศ์จิ พระราชดำเนินมาถึงสถานีรถไฟ

เมื่อได้รับการนำเสศ์จามยังกระโจมของอุปราชที่กำอยู่ด้านหลัง เดอะ ริดจ์ แห่งเดลีในที่พักเก่าของทหาร พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงพบว่าพระองค์ประทับอยู่ ในสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเข้ายึดกรุงเดลีเมื่อ ค.ศ. 1857 และ

ค.ศ. 1872 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประทับแรมอยู่ในกระโจมของอุปราชณ สถานที่ทางประวัติศาสตร์นี้เป็นเวลา 2 ราตรี ในรายงานของพันตรีสเลเดน เขายังได้ระบุว่าคณะของพระเจ้าแผ่นดินสยามมีความคุ้นเคยกับการสู้รบครั้งใหญ่เมื่อค.ศ. 1857 อันเป็นการต่อสู้เพื่อป้องกันที่มั่นของอังกฤษที่ล้านชา

ตอนเช้าของวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1872 พระเจ้าแผ่นดินและบางส่วนของคณะผู้ติดตามได้เดินทางไปยังเมืองราวี และพักค้างแรมอยู่ในต้นทึ่คินหนึ่งเพื่อที่จะชมจากสุดท้ายของการจำลองการยุทธ์ในวันต่อมา

วันเสาร์ (วันที่ 26 มกราคม ค.ศ. 1872) เป็นวันที่อุณหภูมิอย่างสุดถูก แต่เป็นวันที่อุ่นหลังจากที่เกิดฝนตกและพายุลูกเห็บเมื่อวันที่ 24 ของเดือนเดียวกัน

กำหนดการเป็นไปอย่างมีพิธีรื่อง การดำเนินกลยุทธ์มีได้ถูกปล่อยให้บรรดา นายพลผู้ดูแลแต่ละกองพลได้ปฏิบัติการให้ลุล่วงไปตามที่พวงเข้าประทาน แต่ว่า มีการเตรียมแผนการสู้รบภายใต้คำสั่งโดยตรงของผู้บัญชาการทหารสูงสุด

“นายพลแม็คเมอร์โธถูกกำหนดให้เป็นผู้ครอบครองแนวหน้าที่เข้มแข็ง ระหว่างชากรักษาพักผัพที่มามาลิกปะทะปีกขวาและหมู่บ้านมหาลัสดปะทะปีกซ้าย กองทัพของเขามีแต่เพียงโครงสร้างหลามๆ เท่านั้น อันที่จริงกองทัพที่เป็นเพียงโครงหลามๆ นี้ได้เข้าอยู่ในที่มั่นที่พูดได้ว่าจะทำการต่อสู้กับกองกำลังใดๆ ที่มีความแข็งแกร่งเท่าเทียมกันได้ กองกำลังฝ่ายเข้าโจมตีภายใต้การบัญชาการด้วยตนเอง ของลอร์ดนาเปียร์ ได้ชุมนุมพลกันในบริเวณที่รับแห่งหนึ่ง ซึ่งถนนจากเมืองราวีที่ไปยังภูเขาอนได้ตัดผ่านเดอะ ริดจ์ ที่ขยายออกมายังมหาลิกปะทะจนเกือบจะเป็นเส้นตรงเป็นระยะทางหลายไมล์ไปยังตอนใต้ กองกำลังได้แบ่งออกเป็น 2 กองพล กองพลหนึ่งอยู่ในความดูแลของรอส และอีกกองพลหนึ่งอยู่ในความดูแลของวอล์กเกอร์”

การประชุมวนเป็นลักษณะอย่างง่ายๆ และมิได้แบ่งกังออกไปหลายไมล์ นอกชนบท ทำให้ได้รับความชื่นชมจากบรรดาผู้ที่คุยชม ซึ่งสามารถจะเห็นภาพสัมภាមานาได้โดยใช้ความพยายามเพียงเล็กน้อย

พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงช้างอันสั่งงำນของอุปราช เสต็จพระราชดำเนินขึ้นมาถึงบริเวณแห่งปฏิบัติการแต่เช้าตรู่ ช้างทรงของพระเจ้าแผ่นดินถูกติดตามโดยช้าง

อีนๆ อีก 8 ชั่ง ที่เป็นพาหนะของเจ้านายและขุนนางแห่งราชสำนักสยามที่ตามเสด็จในเวลาต่อมา ได้มีการจัดทำม้าให้กับคณะของพระเจ้าแผ่นเดินสยามเพื่อที่จะได้ชมการต่อสู้ ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์ ดิ อิงลิชเมเน “ได้เห็นคนขี่ม้าที่ส่งงาม华丽ครั้งในวันนั้น ครั้งหนึ่งดูเหมือนจะในขณะ “ติด” ออยู่ในพื้นที่จำกัดของชนบทที่ไม่น่าอภิริยนัก และอีกครั้งหนึ่งตรงแนวiyของกองร้อยทหารม้าปืนใหญ่ของเซอร์วิลเลียม แฮมิลตัน ที่แบ่งเขตโดยหลุ่มเพาะกับกองร้อยทหารปืนใหญ่ของฝ่ายตรงข้าม ...” หลังจาก “มื้อกลางวัน” บรรดากองทหารได้รวมพลกันเพื่อเดินสวนสนามถวายเป็นเกียรติแก่พระเจ้าแผ่นเดินสยาม “เป็นการแสดงอำนาจอันยิ่งใหญ่โดยปราศจากความภาคภูมิใจ ว่าเมื่อการเดินสวนสนามเสร็จสิ้นลงแล้ว และบทเรียนต่อจิตใจของชาวพื้นเมืองเช่นเดียวกับชาวยุโรปที่จะต้องถูกนำกลับไปบ้าน จะต้องมีความสำคัญคือ ความเข้มแข็งและประสิทธิภาพของกองทัพอังกฤษ”²²

เมื่อพระเจ้าแผ่นเดินสยามเสด็จพระราชดำเนินกลับ ค่ายซ้อมรบก็ถูกยกไป เช่นกัน และบรรดากองทัพก็ได้รับคำสั่งให้กลับไปประจำยังศูนย์บัญชาการดังเดิม ของพากษาในพื้นที่ต่างๆ ของอินเดีย อย่างไรก็ตาม ความจำเป็นของค่ายฝึกซ้อม และผลกระทบของค่ายฯ ได้รับการถกเถียงอย่างกว้างขวางในฐานะเวลาหลายสัปดาห์ โดยสื่อสารมวลชนในขณะนั้น หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องต้องกันว่า ค่ายซ้อมรบสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์อันเป็นประโยชน์ โดยจะมีผลก่อให้ขึ้น ตามมาในอนาคตสำหรับอำนาจของอังกฤษในอินเดีย หนังสือพิมพ์ เดอะ เพرنด์ ออฟ อินเดีย (วันพุธที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1872 หน้า 58) ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า “กองกำลังที่เล็กแต่ว่ามีประสิทธิภาพของเรามีได้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างดี แม้บัด การเหล่านี้เป็นการทดลองว่า ผู้บังคับบัญชาของเรามีความสามารถจะจัดการและใช้กองกำลังของเขาราในการศึกษารามจริงได้อย่างไร และพากษาได้แสดงให้เห็นแล้วว่า เมื่อมีพากษาอยู่ สมความอ้าจะเป็นอะไรที่มากกว่าเพียงการเดินพาเหรดสวนสนาม มันจะเป็นอะไรบางอย่างซึ่งผู้ที่ตั้งใจจะเป็นศัตรูของเราจะต้องมีเหตุผลที่จะต้องหาดกล้า และหลีกเลี่ยง ค่ายทหารนี้จะทำให้เกิดผลดีในอีกทางหนึ่ง คือ จะเป็นการเพิ่มอิทธิพลทางใจของเราที่ชายแดนและที่อยู่เลียออกไป ค่ายนี้จะช่วยให้เรามีสติเข้มแข็ง สมบูรณ์ และมีสำนึกรถึงแรงดึงดูดอันแท้จริงของทรัพยากรที่เราใช้ และสามารถ

ทำให้เคลื่อนไหวได้เพียงแค่พริบตา”

เดอว์ ไทร์ส (วันที่ 5 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872) ได้ยืนยันว่า “ไม่อาจจะสงบสัยได้เลยว่าค่ายทหารที่กรุงเดลีทำให้ชาวอังกฤษในอินเดียมีความเชื่อมั่นในtanlongสูงขึ้น และเชื่อในอำนาจของพวกเขาว่าจะใช้ทรัพยากรของกองทหารจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่นี้ เพื่อต่อต้านข้าศึกศัตรู ไม่ว่าจะมาจากที่ใดก็ตาม”

ดิ อินเดียน พับลิก โอพิเนียน แอนด์ เดอะ บัญชาบ ไทร์ส (วันที่ 26 มกราคม ค.ศ. 1872 หน้า 209) ได้สังเกตการณ์ว่า “การฝึกซ้อมที่เพิ่งจะเสร็จสิ้นไป ค่ายทหารขนาดใหญ่ใกล้กับกรุงเดลี ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในเรื่องของการประลองยุทธ์ เห็นได้ชัดเจนว่าค่ามแห่งผู้ตัดสินซึ่งขาดประสบความล้มเหลวในหลายเรื่อง ที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจ เนื่องจากความต้องการของพวกเขามีภัยกับการฝึกซ้อมที่แล้วๆ มา เห็นได้ชัดเจนอีกเช่นกันว่า บางทีงานนั้นอาจเป็นลิ่งที่ดีที่สุดที่จะใช้เป็นอุปกรณ์ในการค้นพบข้อบกพร่องขององค์กรและนำไปสู่การแก้ไขให้ถูกต้อง การดำเนินกลยุทธ์ดังกล่าวดูเหมือนว่าจะมีอยู่ในโรงเรียนที่นายพลของปรัสเซียได้เรียนรู้ที่จะจัดการกับกลุ่มน้ำเสียงใหญ่ๆ ทางการทหาร และพวกเขามิได้พิสูจน์ให้แน่ชัดแล้วในการต่อสู้ที่เพิ่งจะเกิดขึ้นในภาคพื้นทวีป ว่าอาจจะควบคุมทุกสถานการณ์ได้จากการวางแผนในกระดาษแบบมากruk”

เมื่อได้ตีค่าชัดเจยให้กับความยากลำบากทั้งปวงที่บังเกิดขึ้น อาทิ อาทิ ตกโรคระบาด สภาวะอากาศอันเลวร้ายผิดปกติธรรมดា การต้องถอนกองกำลังทหารที่สำคัญไปปราบการจลาจลของพวกรูกข่าแล้ว หนังสือพิมพ์ เดอะ มัทราส ไทร์ส ฉบับวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 ได้ประกาศว่าการซ้อมรอบนั้นเป็นความล้มเหลวที่ได้ลัดค่าของตนเอง เหลือเพียง “ลำดับการเสริมสร้างอย่างหลอกๆ และการเดินสวนสนามที่แปรสภาพเป็นการรีท่าและการกีฬาเลี้ยมากกว่าจะเป็นการฝึกซ้อม เพื่อให้ได้ทักษะที่มีค่า” บางทีอาจจะได้ประโยชน์มากกว่าที่จะทำการฝึกปฏิบัติการประลองยุทธ์แบบปรัสเซียโดยใช้ตุ๊กตาทหาร “ก่อนที่จะมีการฝึกซ้อมประลองยุทธ์ โดยใช้อาวุธยุทโธปกรณ์จริง”

“อนึ่งและบางทีการต่อต้านอย่างร้ายแรงที่สุดเพื่อขัดขวางความสำเร็จใน การทดลอง การฝึกนี้ได้ลดคุณค่าลงเป็นเพียงการแสดงอาวุธทุกชนิดที่ใช้ในกิจการ

ทหาร เป็นการจัดแสดงครั้งยิ่งใหญ่ที่จำลองการรบเพื่อความบันเทิงสำหรับอุปราช พระเจ้าแผ่นดินสยาม และเจ้าผู้ครองนครชาวพื้นเมือง ผู้มีความประณานาทจะแสดงให้เห็นความเป็นผู้สูงศักดิ์และความยิ่งใหญ่โดยได้รับการเคารพตามยศศักดิ์ของพวกเข้า ภายใต้ความผิดพลาดนี้ ค่ายซ้อมรบได้ตกลงไปอยู่ในระดับของค่ายแห่งการจัดเลี้ยงรับรองที่ยิ่งใหญ่ของทางการ มีการแสดงอย่างมากมาย และเป็นที่ประทับใจอย่างไม่ต้องสงสัย แต่ในแง่ของประโยชน์ที่จะได้รับยังเป็นปัญหา อุปราชไม่ควรจะหายตัวไปจากค่ายนี้จนกว่าการฝึกที่ได้รับมาจากการรวมตัวที่ลินเปลือกค่าใช้จ่ายมหาศาลเช่นนี้จะเสร็จสิ้นลงเลี้ยงก่อน ... เมื่อมีอุปราชและอาคันตุกะคนสำคัญๆ ของท่าน จึงมีความหูหราและฟุ่มเฟือยตามมา สมรภูมิจำลองได้กล้ายสภากเป็นสังเวียนของการเต้นรำ งานเลี้ยงและการรับประทานอาหารกลางแจ้ง และค่ายในฐานะที่เป็นค่ายฝึกอบรมนักกายภาพเป็นเรื่องตกลงที่อาจจะเกิดขึ้น ณ ค่ายพักทหารขนาดใหญ่แห่งเดิมที่ได้ในอินเดีย ดังเช่นที่ได้ปรากฏขึ้นบนที่ราบที่อยู่เบื้องหน้ากรุงเดลี ค่ายซ้อมรบน่าจะได้ทำหน้าที่ของมันตามที่เรียกขาน เมื่อมีได้ทำหน้าที่เหล่านั้นแล้ว ค่ายฯ เดียวที่เหมาะสมก็คือ ความล้มเหลว"

"อาจจะกล่าวได้ว่าค่ายฝึกที่กรุงเดลีได้รับใช้ตั้งประสังค์บางอย่าง อย่างเช่น ทำให้เกิดความประทับใจแก่บรรดาหัวหน้าชาวพื้นเมืองและพระเจ้าแผ่นดินสยาม ให้รู้สึกถึงพลังอำนาจทางการทหารของเราและการยืนยันที่ไม่ต้องการคำปฏิเสธ เมื่อได้เห็นกองกำลังที่ดีที่สุดบางส่วนของเรา ทั้งที่เป็นชาวยุโรปและชาพื้นเมือง ที่ได้ถูกจัดแสดงให้ปรากฏสู่สาธารณะชนภายในตัวการอุปถัมภ์ของค่ายนั้น แต่ว่าค่ายดังกล่าวไม่สามารถจะบ่ายเบี่ยงได้โดยสิ่งที่เป็นความชื่นชมยินดีอันน่าตื่นเต้น และถ้าเป็นเช่นนั้น ก็ถือเหมือนว่าจะเป็นการยกลำบากที่สาธารณะจะต้องจ่ายเงินเพื่อสิ่งหนึ่ง และได้รับอีกสิ่งหนึ่งแทน"

การนำพระเจ้าแผ่นดินสยามและคณะตามเสร็จพระองค์ไปยังค่ายซ้อมรบนั้น เป็นความต้องการอย่างสูงของรัฐบาลบริติชในเดีย สิ่งที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน คือรายงานของพันตรีสเลเดนที่ว่า "นับว่าเป็นเหตุการณ์อันโชคดีที่ได้มีโอกาสรับรอง คณะของชาวสยามที่มายื่นอินเดีย ที่บังเอิญได้เกิดขึ้นในเวลาเกือบจะพร้อมกันกับที่มีการชุมนุมทหารเป็นค่ายซ้อมรบที่กรุงเดลี"

“ปฏิบัติการต่างๆ ในกดุไกลจยุติลงแล้ว และด้วยเหตุนั้น กรุงเดลีจึงได้รับการเลือกสรรให้เป็นเมืองสำคัญเมืองแรกอันอยู่ต่อนในของประเทศ ที่บรรดาอาคันตุกะจะได้ถูกพาไปเยือน พากษาเรือสถานที่แห่งนี้เป็นอย่างดี เพราะชื่อเสียงอันโด่งดังทางประวัติศาสตร์ของสถานที่นี้ เช่นเดียวกับความทรงจำที่มีต่อการปิดล้อมอันจะลืมเลือนเสียไม่ได้ในครั้งนั้น ที่ซึ่งกลับคืนมาสู่อ้อมแขนของเราห่วงการต่อสู้เมื่อ ค.ศ. 1857”

“เพิ่มเติมเข้าไปกับสิ่งที่น่าสนใจที่นับไม่ได้อย่างอื่นๆ สิ่งหนึ่งที่ดึงดูดความอยากรู้อย่างเห็นของชาวสยามได้มากกว่าสิ่งอื่นๆ คือ ข้อเท็จจริงที่ว่าการมาเยือนกรุงเดลี ทำให้เกิดโอกาสที่มิได้เป็นเพียงการได้เห็นการชุมนุมครั้งใหญ่ของกองทัพอังกฤษที่มีอาชญากรรมประการนั้นจำนวนมากในนามเท่านั้น แต่ยังได้มีโอกาสเห็นการดำเนินกลยุทธและการเคลื่อนกำลังทหารโดยการใช้เครื่องมือแบบวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยอีกด้วย”²³

ดังนั้น ระหว่างการย้อนรอยไปยังสถานที่เก่าแก่ทางพุทธศาสนา กับการประลองยุทธในอินเดีย สิ่งหลังจึงได้ถูกเลือก ทางการอังกฤษในอินเดียกำลังมีโอกาสอันหายากยิ่งในการสร้างความประทับใจแก่ชาวตระกูลราชวงศ์ชาวสยาม ในความยิ่งใหญ่ของพลังอำนาจทางการทหารของอังกฤษ และเพื่อทำให้พระองค์เป็นพันธมิตรที่มั่นคง เป็นการปักป้องรักษาผลประโยชน์ของอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

วิธีการของอังกฤษที่มีต่อการเด็จประพาสอินเดียมีนัดสอดรับกับสิ่งที่ลอร์ดแมโยผู้เป็นอุปราชและข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย ได้สนับสนุนว่าเป็นสาราสำคัญของนโยบายต่างประเทศของเขานั้น ผลประโยชน์และอิทธิพลของอังกฤษในเอเชียจะเป็นปลดภัยมากที่สุดหากใช้นโยบายไม่เข้าแทรกแซงในกิจการภายในของรัฐต่างๆ ในภูมิภาคนี้ แต่ว่าเขาก็ได้ต่อต้านนโยบาย “อยู่เฉยๆ อย่างชาญฉลาด” ในพื้นที่นี้ด้วย เขาได้ยืนยันว่า “เราต้องพยายามปฏิบัติให้เหนือกว่าเพื่อนบ้านของเรา และว่าการซักจุ่นที่ชอบธรรมนั้นแยกไม่ออกจากผลประโยชน์ แท้จริงของพลังอำนาจที่เข้มแข็งที่สุดในเอเชีย” ก่อนที่จะมีการเด็จประพาสอินเดียนั้น ลอร์ดแมโยได้เคยกล่าวไว้ในเบริบทอื่นว่า “ข้าพเจ้ามักจะกำหนดสิ่งที่ข้าพเจ้าเชื่อว่าจะมีความสำคัญที่สุด 4 อย่างในนโยบายของอังกฤษในอินเดีย ซึ่งอาจจะสรุปได้เพียง

ไม่กี่คำ เรายังต้องสถาปนาความลัมพันธ์กับรัฐที่อยู่ต่างชายแดนของเราที่เกล้าต อัฟกานิสถาน ยาร์คานด์ นิปอลและพม่า โดยการซับความลัมพันธ์แห่งมิตรภาพ เราจะต้องทำให้พวกเขารู้สึกว่าถึงแม้พวกเราจะมีอำนาจอย่างมาก เรายังปรารถนาที่จะ สันบสนุนความเป็นชาติของพวกเข้า และเมื่อมีเหตุจำเป็นเกิดขึ้น เราอาจจะช่วยเหลือ พวกเข้าได้ด้วยกำลังทรัพย์ อาชู และแม้แต่กำลังคนในบางกรณี ดังนั้น เราจะ สามารถสร้างความเชื่อถือในตัวพวกเข้า ในกิจกรรมเสริมสร้างจักรวรรดิขึ้นเรา และ ยืนยันกับพวกเขาว่าวันเวลาแห่งการผนวยมือดินแดนได้ผ่านไปแล้ว จงทำให้พวกเขารู้ว่าพวกเขางจะได้รับทุกอย่างและไม่เสียอะไรเลยในความพยายามที่จะได้ก็คือ สมควรแล้วที่ได้รับการส่งเคราะห์และอุดหนุนจากพวกเรา นอกจากนั้น เราควรจะ ต่อต้านอย่างหนักต่อความพยายามใดๆ ที่จะทำให้ดินแดนเหล่านั้นเป็นกลางตาม สำเนียแบบยูโรป หรือว่าลงโทษคว่ำบาตร หรือเชือเชิญให้มหาอำนาจยูโรปใดๆ เข้า แทรกแซงในกิจการของพวกเข้า”²⁴ การที่พระเจ้าแผ่นดินสยามเสด็จไปเยือนค่าย ช้อมรบที่กรุงเดลีนั้น เป็นการจัดการเพื่อทำให้อาคันตุกะชาวสยามสำนึกว่าอังกฤษ มีอำนาจอย่างมหาศาล และมีมิตรภาพอย่างถาวรกับการเป็นพันธมิตรของพวกเข้า เป็นสิ่งที่สมควรแล้ว

อย่างไรก็ตาม อาจจะไม่เป็นธรรมนักหากจะมองเพียงเจตนาของอังกฤษแต่ ฝ่ายเดียวในการผลักดันให้พระเจ้าแผ่นดินสยามเสด็จไปยังค่ายช้อมรบในกรุงเดลี เพราะจดหมายเหตุของชาวสยามได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเสด็จประพาสครั้งนี้ว่า ขณะที่ยุวกษัตริย์ได้เสด็จพระราชดำเนินออกจากกรุงเทพฯ เพื่อไปยังประเทศอินเดีย นั้น ได้ทรงเครื่องเติมยศอย่างทหารมหาดเล็กรักษาระองค์

หมายเหตุและการอ้างอิง

- ¹ บรรณाचิการของหนังสือพิมพ์ เดอะ สยาม รีบลิฟตอร์ ได้ตั้งชื่อสังเกตเกี่ยวกับภาพเขียนนูคลิลที่อยู่ในห้องรับแขกของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระเยาว์
- ² เดอะ อินเดียน พับลิก โอพิเนียน แอนด์ บัญจານ ไทร์ส, วันที่ 26 มกราคม, หน้า 29
- ³ เดอะ ไทร์ส, วันจันทร์ที่ 20 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414.
- ⁴ เดอะ มัทรส ไทร์ส, วันจันทร์ที่ 1 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414.
- ⁵ ดิ อิงลิชเมน, วันที่ 16 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414, หน้า 2.
- ⁶ เดอะ มัทรส ไทร์ส, วันพุธที่ 10 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414.
- ⁷ เดอะ ไทร์ส, วันจันทร์ที่ 5 กุมภาพันธ์ ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414.
- ⁸ การโฆษณาลินค์ตามปกติของ 2 บริษัทนี้ปรากฏในหนังสือพิมพ์ เดอะ ไฟโอล์เนียร์ ในช่วงเวลาที่มีค่ายฝึกซ้อมรบ.
- ⁹ เดอะ มัทรส ไทร์ส, วันที่ 1 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414.
- ¹⁰ ดิ อิงลิชเมน, วันอังคารที่ 16 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414, หน้า 2.
- ¹¹ จังใน เดอะ มัทรส ไทร์ส, วันที่ 25 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414.
- ¹² เดอะ ไฟโอล์เนียร์, วันจันทร์ที่ 1 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414, หน้า 3.
- ¹³ เดอะ มัทรส ไทร์ส, วันที่ 1 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414.
- ¹⁴ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414, หน้า 63. บริเวณเด้งกล้าวอยู่ที่ดูริรปุระ (เดอะ ไฟโอล์เนียร์, วันที่ 12 มกราคม ก.ศ. 1872) หรือ ทางด้านทิศตะวันตกของดูรีไซบอร์ และชาวนดาท (เดอะ ไฟโอล์เนียร์, วันที่ 13 มกราคม ก.ศ. 1872)
- ¹⁵ เดอะ ไทร์ส, วันอังคารที่ 6 กุมภาพันธ์ ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414
- ¹⁶ ดิ อิงลิชเมน, วันที่ 18 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414, หน้า 2.
- ^{16a} เดอะ ไฟโอล์เนียร์, วันที่ 17 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414.
- ¹⁷ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, วันที่ 25 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414, หน้า 92.
- ¹⁸ วันที่ 19 มกราคม ก.ศ. 1872 หน้า 156, เดอะ อินเดียน พับลิก โอพิเนียน.
- ¹⁹ เดอะ ไฟโอล์เนียร์, วันที่ 17 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414
- ²⁰ ฉบับพหูภาษาของ เดอะ อินเดียน พับลิก โอพิเนียน วันอังคารที่ 16 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414.
- ²¹ เดอะ ไฟโอล์เนียร์, วันพุธที่ 18 มกราคม ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414.
- ²² ดิ อิงลิชเมน, วันจันทร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ ก.ศ. 1872/พ.ศ. 2414, หน้า 2.
- ²³ รายงานของพันตรีสเลเตเดนเกี่ยวกับการเดินทางพำนักในเชียงของพระเจ้าแผ่นดินสยาม, แฟ้มหมายเลข 53-57, เรื่องการเมือง ก, พฤษภาคม ก.ศ. 1872, รัฐบาลแห่งอินเดีย (กิจการต่างประเทศ).
- ²⁴ *The Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, London, Vol. II,

pp. 930-31, Cf. Hunter, *Life of the Earl of Mayo*, London, 1875. ในตอนเริ่มต้นการปกครองของเขานั้น ลอร์ดเมย์ได้ดำเนินตามนโยบายเดียวกันนี้ต่ออัฟกานิสถาน ในการเจรจาต่อรองระหว่างเขากับอาเมร์แห่งกาบูลนั้น เขายังได้เสนอข้อตกลงว่าอาเมร์สามารถจะมาได้ใกล้ถึงอัมพลาส่าหรือการประชุมพนบpane เพราะว่าเป็นการดีสำหรับผู้ปกครองชาวอัฟกันและคณะที่ปรึกษาของเขา ที่จะได้เห็นสิ่งที่แสดงถึงภารกิจและอารยธรรมของราชอาณาจักรอังกฤษ เขายังได้กำหนดเวลาไว้ในระหว่างเดือนเมษายน เพื่อที่จะได้พบกับอาเมร์และบรรดาสมาชิกสภาองค์หนึ่งของเขายังได้ตามไปยังอัมพลาด้วย ในระหว่างงานเลี้ยงรับรองอาเมร์และคณะผู้ติดตาม ณ ที่นั้น เขายังได้จัดให้มีการแสดงของกำลังทางการทหารที่หลักใหญ่ เป็นกองกำลังที่มีหลั่ยเชือชาติเรียงรายอยู่ภายใต้ธง臣เดียวกัน และเขายังได้จัดการให้มีเต้นท์ห้าใบจำานวนมากในสนาม ซึ่งไม่เคยล้มเหลวที่จะทำให้เกิดความสนใจแปลกๆ ในวาระอันสมควรต่างๆ ของรัฐในอินเดีย Sir Richard Temple, *Men and Events of My Time in India*, 1882, Reprint, 1985, p. 368.

บทที่ 7

การค้นคว้าของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับกรณี ค.ศ. 1857

เมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400 ได้เกิดการจลาจลแผ่นดินไหวในหมู่กองทหารชาวอินเดียที่ประจำการอยู่ในค่ายพักทหารหลายแห่งบริเวณหุบเขาใหญ่ของแม่น้ำคงคา ยมุนาและโคกรา ประชาราทที่เป็นพลเรือนได้เข้าร่วมกับทหารชาวอินเดีย (ชีปอย) ผู้ได้รับความไม่พอใจด้วยสาเหตุหลายประการ สมัยที่มีการจลาจลครั้งใหญ่ในกองทหารญี่ปุ่นมีจำนวนน้อยกว่า 40,000 คน เมื่อเปรียบเทียบกับทหารอินเดียที่มีจำนวน 230,000 คน และในช่วงเวลาเดียวกัน อินเดียตอนใต้ทั้งหมดตกเป็นทางตะวันออกของสุตแลซ มีกองทหารราบทองอังกฤษเพียง 11 กองพัน ส่วนที่เหลือนั้นหากไม่อยู่ในปัญญา หรือพม่า ก็อยู่ในสังคมไครเมีย¹

แม้ว่าการจลาจลครั้งใหญ่ได้ถูกบดขี้ลงอย่างลึกลับในปี ค.ศ. 1858/พ.ศ. 2401 แต่ว่าประสบการณ์ที่ยังคงหล่อให้รับนี้เป็นปัจจัยสำคัญมากจนกระทั่งพากษาใช้เวลาถึง 20 ปีต่อจากนั้น เพื่อวิเคราะห์ถึงธรรมชาติและสาเหตุของการลุกฮือขึ้น ต่อต้านของทหารและพลเรือนชาวอินเดีย²

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนประเทศไทยอินเดียเมื่อ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 อันเป็นช่วงเวลาที่ความทรงจำเกี่ยวกับการจลาจลยังคงใหม่สดอยู่ในใจของผู้ปกครองชาวอังกฤษและคนพื้นเมืองชาวอินเดีย ทหารชาวอังกฤษจำนวนหนึ่งที่ผ่านศึกการจลาจลในครั้งนี้และอยู่ในประเทศไทยอินเดีย ได้เข้ามาใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พากษาคงท้องได้ทราบบังคมทูลให้ทรงทราบประสบการณ์ของเขาร่วมทั้งเรื่องราวต่างๆ ที่จะจำได้

ทหารผ่านศึกจากการจลาจลครั้งใหญ่นี้ผู้หนึ่งก็คือพันตรีสเลเดน ผู้ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลบริติชอินเดีย ให้ทำหน้าที่ดูแลงานตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะที่เสด็จประพาสอินเดีย เขาเดินทางไปฝ่าพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เมืองมะละหมง และได้เข้าร่วมในกระบวนการเสต็จของพระองค์นานกว่า 6 ลับปาร์ท ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872

พันตรีสเลเดนเกิดที่เมืองมัทราส เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม ค.ศ. 1827/พ.ศ. 2370 เข้าได้เข้าร่วมในกรมทหารยุโรปของบริษัทอินเดียตะวันออก (ทหารปืนเล็กยาวมัตราสที่หนึ่ง) เมื่อวันที่ 3 กันยายน ค.ศ. 1850/พ.ศ. 2393 ในตำแหน่งร้อยโท ต่อมามีเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1858/พ.ศ. 2400 หลังจากที่ได้ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายลำเร็วหายตัวไป แล้วได้กลับเข้าร่วมในกรมทหารอิギริครังหนึ่ง จากนั้นได้ปฏิบัติหน้าที่ต่อต้านกลุ่มผู้ก่อการจลาจลในอินเดียตอนเหนือ และได้ร่วมปฏิบัติการเข้ายึดลักษณะเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1858 ต่อมากายหลัง เมื่อมีการรณรงค์ในอุด (ลักษณะ) เข้าได้เข้าร่วมไปกับขบวนทหารของโอลิฟ แกรนต์ และปฏิบัติหน้าที่เป็นพลาธิการของกองพลน้อย ภายใต้การบังคับบัญชาของเซอร์วัลเฟรด เยสติงล์ สอร์สฟอร์ด³

เห็นได้ชัดเจนว่าผู้ร่วมเดินทาง ซึ่งเป็นทั้งผู้ชายงานรับใช้และมัคคุเทศก์ประจำพระองค์อย่างพันตรีสเลเดน คงจะอดไม่ได้ที่จะต้องถ่ายรายงานสรุปให้ทรงทราบถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1857 อันเห็นได้ชัดเจนจากคำกล่าวของเขากับสถานที่ที่เกิดการจลาจลในเดลีและโอนปอร์ ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนพร้อมกับเขา เราจะได้พูดถึงเรื่องเหล่านี้ต่อไปในการวิเคราะห์นี้

ทหารผ่านศึกจากการจลาจลครั้งใหญ่อีกผู้หนึ่ง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชปฎิสันรายการด้วย คือ ลอร์ดนาเปียร์แห่งเม็กดาลา ผู้นำบัญชาการสูงสุดของกองทัพบริธิอินเดีย ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของนายพลเซอร์เจมล์ อุแตร์ ผู้นำกองกำลังเข้าปลดปล่อยลักษณะเจ้าพวาก่อการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 ลอร์ดนาเปียร์ได้เข้าร่วมในการปลดปล่อยลักษณะครั้งที่ 2 เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1857 ด้วยเช่นกัน เขายังได้เข้าต่อสู้ในปฏิบัติการที่มังลavar อาลัมบักและหาร์บักในลักษณะ และมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเข้าจับกุมต้นเตี้ย โตเป ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้นำที่เป็นหัวใจของการก่อการก่อการ นาเปียร์ได้รับเหรียญและเข็มที่ระลึก 3 รายการสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ในอินเดียต่อนกลางและในการจลาจลครั้งใหญ่นี้ นอกจากนั้นเขายังได้รับการขอบคุณจากสภาพัฒนาราษฎรและรัฐบาลของบริธิอินเดีย

และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันทรงเกียรติยิ่งแห่งราชชั้นที่ 2⁴

เชอร์จอร์จ แคมป์เบล ข้าหลวงเขตปกครองแคร์วันแบงกอลเมือง ค.ศ. 1872 เป็นอีกผู้หนึ่งที่เป็นประจักษ์พยานของการจลาจลครั้งใหญ่เมื่อ ค.ศ. 1857 ที่ได้มีประสบการณ์ด้วยตนเองในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ที่จะได้ทราบบังคมทูลให้ทรงทราบได้

มีเพียงลอร์ดเมโย อุปราชและข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดียเท่านั้น ผู้เดินทางเข้ามาปรับตัวแทนในอินเดียหลังสมัยแห่งการจลาจล ที่ไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์อันครึกโครมครั้งนี้ด้วยตนเอง

ผู้ก่อการจลาจลที่เป็นชาวอินเดียบางคนยังคงถูกจำคุกอยู่ ในช่วงที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสอินเดียหนังสือพิมพ์ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย ได้รายงานข่าวเมื่อวันที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1872 ว่า “กล่าวกันว่า เลียกัต อาลี ผู้ก่อการจลาจลเมื่อปี 1857 ได้ร้องเรียนขอให้คืนเงินที่ยืดไปจากเขษณะทำการจับกุม เรายา้ใจว่าคำร้องขอจะได้รับการยอมรับ เมื่อจะไม่มีข้อสงสัยเลยว่า ก็จะหาเงินเพื่อการต่อสู้คดีได้อย่างไร และเกือบจะไม่สงสัยเลยในเรื่องการกระทำความผิดของเข้า แต่เราไม่ได้รับอนุญาตให้คัดคบและผลของคดีได้ จงให้สิ่งที่ไร้ค่าแก่เขาระและขอให้เข้าใจคดีในการสู้คดีด้วยเด็ด

หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันได้รายงานข่าวคืบหน้าว่า “การพิจารณาคดีของมูลไวเลียกัต อาลี ผู้ก่อการจลาจลครั้งใหญ่ที่อัลลาไฮบัด เมื่อ ค.ศ. 1857 จะเริ่มต้นที่ อัลลาไฮบัด ในอีกประมาณสองสัปดาห์ข้างหน้า”⁵

ตั้งแต่ ค.ศ. 1862/พ.ศ. 2405 ถึง ค.ศ. 1874/พ.ศ. 2417 มีผู้คนจำนวนมากถูกจับในประเทศอินเดีย ในข้อกล่าวหาที่เหมือนกับนานาชาติ ผู้นำคนสำคัญจากคุนปอร์ ที่กองกำลังของอังกฤษไม่สามารถจับกุมตัวได้ ยังคงมีข่าวลืออยู่เรื่อยๆ เกี่ยวกับการปราบภัยตัวของเข้า เห็นได้ชัดเจนว่า อาร์กิล รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศของอินเดียเห็นอยู่หน่ายกับรายงานดังกล่าวเต็มทัน เมื่อเขายืนถึงแกรนวิลล์เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1873/พ.ศ. 2416 ว่า “ข้าพเจ้ามีความรู้สึกอย่างส่วนบุคคลเดียวกับนานาชาติ แล้วก็ให้พื้นไปเลี้ยงจากอินเดีย”⁶

ด้วยเหตุนี้ ภาพลักษณ์ของนานาชาติ ในฐานะที่เป็นผู้ร้ายในโศกนาฏกรรมที่คุนปอร์ จึงยังคงตึงเครียดอยู่ในจิตใจของชาวอังกฤษและที่พระบาทสมเด็จ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังเสต็จประพาสอินเดีย

อังกฤษได้จัดให้มีเหรียญที่ระลึกอันเนื่องการจลาจลครั้งใหญ่ในอินเดีย เพื่อที่จะตราตรึงนิยามเกี่ยวกับความกล้าหาญของวีรบุรุษชาวอังกฤษไว้ช่วงการล่านาน ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังเสต็จประพาสอินเดียอยู่นั้น ได้มีการมอบเหรียญดังกล่าวให้กับ ดร. อีช. ดับลิว. ทูกู้ด ผู้บังคับการที่ล่วงลับไปแล้วประจำเรือกลไฟลำน้ำ เมืองบอมเบย์ เป็นบำเหน็จในการปฏิบัติงานระหว่างการจลาจลครั้งใหญ่⁸

หนังสือพิมพ์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องไม่พลาดที่จะทอดพระเนตรในระหว่างที่ประทับอยู่ในอินเดีย มักจะมีบัญความเกี่ยวกับเหตุการณ์เมื่อปี ค.ศ. 1857 หนังสือพิมพ์ เดอช. เฟรนด์ ออฟ อินเดีย ได้เขียน accolamne ที่จัวหัวไว้ว่า “เขตปักษ์ตะวันตกและจังหวัดในภาคกลางได้รับการป้องกันไว้ได้อย่างไรเมื่อปี ห้าสิบเจ็ด”⁹

การอภิปรายเรื่องอัตราภาษีเงินได้ที่เรียกเก็บในประเทศอินเดีย กำลังดำเนินอยู่ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่ระหว่างการเสต็จเยือนประเทศนี้ การอภิปรายนี้ได้เปิดเผยให้เห็นความหวาดกลัวของชาวอังกฤษที่มีต่อการกลั่นมาเกิดการจลาจลครั้งใหญ่ขึ้นอีก ในบริบทดังกล่าว เชอร์ ซี. ทรีเวลย์ได้เขียนไว้ว่า “ข้าพเจ้าจะต้องบันทึกความเห็นของข้าพเจ้าอยู่ครั้งหนึ่งว่า ภาษีเงินได้นั้นมีลักษณะเป็นพิเศษไม่เหมาะสมกับประเทศอินเดีย และการยังคงยืนยันจะเก็บภาษีดังกล่าวต่อไปอีก จะทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ที่ซื้อสัตย์ต่อราชนาทีเกิดการจลาจลครั้งใหญ่นั้นอาจใจออกห่างจากพวกรา”¹⁰

เมื่อ ค.ศ. 1857-58/พ.ศ. 2400* ขณะที่ทหารพื้นเมืองภายในได้บริษัทอินเดียตัวบันออกได้ก่อการจลาจลอันเป็นความพยายามที่จะล้มล้างการปกครองของอังกฤษในอินเดีย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้คณาราชทูตสยามเดินทางไปเข้าเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียในประเทศอังกฤษ งานเลี้ยงรับรองคณาราชทูตที่สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้น ณ พระราชวังวินด์เซอร์ เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม ค.ศ. 1857 ได้ก่อให้เกิดความนิยมมั่นคงอีกขั้น

* คณาราชทูตไทยเดินทางเข้ามาในประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม ค.ศ. 1857 และเดินทางออกจากอังกฤษเมื่อวันที่ 6 มีนาคม ค.ศ. 1858 ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๐๐

อย่างมากในกรุงลอนדון คณะราชทูตสยามได้พยายามทำทุกวิถีทางที่จะ “ปราบภัยตัวต่อเบื้องพระพักตร์ของสมเด็จพระบรมราชินีอย่างถูกต้องและดงาม และได้ต่อเติมสิ่งที่ดูเป็นยุโรปเข้ากับการแต่งกายแบบตะวันออกของพวากษา” ซึ่งก็ดูไม่เหมาะสมกันนัก แต่ในภาพรวมแล้ว พวากษามปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีไหวพริบสูงและมีความสังเกตดีในการพยาຍາມ ที่สำหรับพวากษาแล้ว ดูเหมือนกับเป็นการธรรมานในงานเลี้ยงรับรองที่จัดเป็นรัฐพิธีโดยสมเด็จพระบรมราชินี พวากคนใหญ่คนโตในบริษัทอินเดียตะวันออกของเรบางคนควรจะดูบหเรียนจากชาวสยาม ผู้ที่มาเข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมราชินีของเราด้วยความเคารพนับถือเช่นเดียวกับที่พวากษาแสดงต่อ กษัตริย์ของตน ในขณะที่ชาวอินเดียจากหาญเข้ามาสู่เบื้องพระพักตร์อย่างมีพิธีริตองน้อยกว่าที่พวากษาเคยปฏิบัติแม้แต่ในราชสำนักของเจ้าชายพื้นเมืองที่มีความสำคัญน้อยที่สุดของพวากษา¹¹

ค่อนข้างจะมีเหตุผลสมควรที่จะอนุมาน-era เมื่อคณะราชทูตสยามเดินทางกลับจากประเทศอังกฤษ สมาชิกในคณะราชทูตคงได้รับข่าวสารข้อมูลเป็นอย่างดี เกี่ยวกับการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 อันเป็นการกระทำที่สั่นคลอนราชฐานอันแท้จริงของจักรวรรดิอังกฤษในประเทศอินเดีย

การจาริกไปเยือนสถานที่เกี่ยวข้องกับการจลาจลในยุคหลัง ค.ศ.1857/พ.ศ. 2400

สถานที่เกี่ยวข้องกับการจลาจลได้กล่าวเป็นศูนย์กลางของการจาริกสำรวจชาวอังกฤษ เจมส์ รัตเตอร์ ได้เขียนไว้เมื่อทศวรรษที่ 1870 ว่า “อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าสังเกตได้เช่นกันว่าเป็นการยกลำบากเพียงใดสำหรับชาวอังกฤษในเมืองใหญ่ของอินเดีย ที่จะนึกถึงภาพของตนเองในช่วงเวลาใดของประวัติศาสตร์ได้อย่างชัดเจนมากเท่ากับปี ค.ศ. 1857-58 พยายามต่อสู้มากเท่าที่จะสามารถเข้าถึงอักษาร์ หรือนาเดิร์ ชาฟฟ์ นับเป็นเวลาภานานกว่าที่จิตใจของพวากษาจะสามารถแผ่ขยายไปได้ไกลกว่าการจลาจลของทหารซีปอย สถานที่ซึ่งลอร์เรนซ์กับนีล และนิโคลสัน และชาฟฟ์เวลล์อด ได้เสียชีวิตลงนั้น* เป็นจุดต่างๆ ที่มีผู้ไปเยือนถ้าไม่ใช่เป็น

* เบนซ์ ลอร์เรนซ์ เป็นผู้ปกคล้องลักษณะที่เกิดการจลาจล และได้พยายามป้องรักษาและรักษาสิ่งของคนอังกฤษ โดยการให้บ้านทักษะของที่ปรึกษาเป็นฐานที่มั่นอันแข็งแรง อย่างไรก็ตาม เขากล

จุดแรกก็ต้องและเป็นจุดสุดท้าย เรามีมีมรดกอันยิ่งใหญ่เป็นปราสาทราชวัง เรามีมรดกที่ไม่อาจจะโอนให้ผู้ใดได้ออยู่ในหลุมฝังศพ บางทีอาจจะเป็นความพ่ายแพ้ของชาวกาฬอังกฤษแต่กุลสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละเหตุการณ์นั้นเป็นความจริงอย่างน่าประหลาด ดังเช่นที่ชาวอังกฤษจำนวนมากจะได้พบ”¹²

หนังสือคู่มือนำเที่ยวที่พิมพ์ในทศวรรษที่ 1860 มักจะแนะนำเส้นทางนำเที่ยวอยู่เสมอ ซึ่งรวมถึงสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการปิดล้อมกรุงเดลีเมื่อ ค.ศ. 1857 ด้วย¹³ นับตั้งแต่ ค.ศ. 1870/พ.ศ. 2413 เป็นต้นมา นักท่องเที่ยวจากประเทศอังกฤษได้เดินทางมาดูสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการจลาจลในกรุงเดลี¹⁴

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาเยือนอินเดียในเวลาที่การไปเยือนสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการจลาจลค่อนข้างเป็นที่นิยม ในหมู่ชาวอังกฤษ พระเจ้าอยู่หัวทรงเคยได้ยินการบรรยายสรุปเกี่ยวกับสถานที่เหล่านี้มาก่อน อย่างที่เราได้เห็นจากหนังสือ “พัฒรีสเลเดน ซึ่งปฏิบัติหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานชาวอังกฤษที่คอยรับใช้ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ก็เป็นหนารผ่านศึกจากการจลาจลครั้งนี้ด้วย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะผู้ตามเสด็จคุ้นเคยกับเหตุการณ์เมื่อ ค.ศ. 1857 เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากที่พัฒรีสเลเดนได้กล่าวถึงการไปเยือนเดลีว่า “พวกเขารู้จักสถานที่แห่งนี้เป็นอย่างดี เพราะซื้อเสียงอันโด่งดังทางประวัติศาสตร์ของสถานที่นี้ เช่นเดียวกับความทรงจำที่มีต่อการปิดล้อมในครั้งนั้นนั้นจะลืมเลือนเสียไม่ได้ ที่ซึ่งกลับคืนมาสู่อ้อมแขนของเราระหว่างการต่อสู้เมื่อ ค.ศ. 1857”¹⁵

ระเบิดของพวากบฏจนเสียชีวิตเมื่อปลายเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1857 ในที่กำบังนั้นเอง ส่วนอหัน ลอร์เรนซ์ น้องชายของเขานั้น เป็นผู้บังคับบัญชาของกองทหารปืนใหญ่ที่เข้าบุกปราบพวากบฏที่เดลี

จหนัน นิโคลลสัน เป็นผู้นำกองกำลังทหารของอังกฤษบุกปราบกบฏที่เดลี สืบต่อจากอหัน ลอร์เรนซ์ และสามารถนำกองทัพบุกทะลวงเข้าไปในกำแพงเมืองเดลีได้ โดยการระเบิดประตูภักเมรีได้สำเร็จ ทำให้กองทหารอังกฤษสามารถยึดเดลีกลับมาได้เป็นผลสำเร็จ และจัดการปราบกบฏได้อย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม นิโคลลสันถูกกระสุนปืนของฝ่ายกบฏจนเสียชีวิต ขณะที่นั่นกำลังฝ่าเข้าไปทางประตูภักเมรี

วิลเลียม อีอดลัน เป็นผู้รับผิดชอบการจับกุมจักรพรรดิบาห์รูซ ชาห์ กับคณะ ที่หลบซ่อนตัวอยู่ในสุสานของจักรพรรดิทูมายุน และเขาเป็นผู้สั่งหารโกรสทั้งสามของจักรพรรดิจันเสียชีวิตทั้งหมด อีอดลันเสียชีวิตในการรุบที่ลักษณะ เมื่อ ค.ศ. 1858

ด้วยเหตุนี้ นายพันตรีของอังกฤษจึงไม่อาจจะต้านทานต่อความยินใจ ที่จะพูดถึงการจลาจลครั้งใหญ่นี้ในรายงานการเด็จบำรุงราษฎร์ได้ ความเกี่ยวข้องของเขากับสิ่งที่ชาวอังกฤษพิจารณาว่าเป็นนิยายที่กล่าวถึงการกระทำอันกล้าหาญของวีรบุรุษของพวากาเรในสังคม มีความยิ่งใหญ่ประมาณเท่ากับมหาภัยของโอมเออร์* เป็นความรู้สึกส่วนตัวที่ต้องเป็นแรงบันดาลใจให้เขาได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับทุกๆ เรื่องที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสอบถามในสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการจลาจล

การจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 ได้แพร่ขยายไปทั่วอินเดียตอนเหนือ โดยเฉพาะเจาะจงว่าเป็นบริเวณทุบเทาในกลุ่มน้ำค้างค่าและymuna อันเป็นบริเวณที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินผ่านพอดี เส้นทางของรถไฟฟ้าที่นั่งที่เดินทางจากกัลกัตตาไปบอมเบย์ต้องผ่านเดลี อักร้า ลักเนว์ คอนปอร์ อัลลาราบัด จุปุลปูร์ และอื่นๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จผ่านหรือเวลาสถานที่สำคัญหลายแห่งที่เกี่ยวเนื่องกับการจลาจล พระองค์ได้ประทับอยู่ใน 3 เมือง คือ เดลี คอนปอร์และลักเนว์อันมีชื่อเสียงโด่งดัง เพราะการถูกยึด ระหว่างที่เสด็จผ่านเข้าไปภายในของประเทศอินเดีย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีโอกาสที่จะได้ศึกษาจากสถานที่จริงที่เกิดเหตุการณ์นั้น และคงจะทรงเรียนรู้ได้อย่าง “นักเรียนที่เฉลียวฉลาดและมีความทะเยอทะยาน” ตามความเห็นของนางแอนนา เลียวโนเวนส์ ครูสตรีชาอังกฤษของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชอุตสาหะในการรับรวมห้อมูลที่ได้มาโดยตรงเกี่ยวกับการจลาจลในอินเดีย มากพอที่จะเป็นเหตุผลสนับสนุนคำคุณศัพท์ทั้ง 2 คำ ที่แอนนา เลียวโนเวนส์ได้กล่าวถึงนักเรียนน้อยของเธอ

บาร์รักปอร์ สтанที่แห่งแรกที่จุดประกายของการจลาจล

ระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ในกัลกัตตาหนึ้นได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนบาร์รักปอร์พร้อมกับลор์ดเมโย ในช่วงสุดสัปดาห์ของวันเสาร์และอาทิตย์ที่ 20-21 มกราคม ค.ศ. 1872 ในฐานะที่เป็นอาจารย์ของอุปราช

* หมายถึงสังคมแห่งกรุงทรอย ในมหาภัยเรื่องอีเลียด เพราะได้เปรียบเทียบเป็นโคลลั่นว่าเป็นอคติของกองทัพ

กระบวนการแสดงจิตของพระองค์จึงได้รับความพึงพอใจอย่างเต็มที่จากการต้อนรับแบบอังกฤษ และได้รับการอาใจใส่อย่างเมตตาจากเจ้าบ้าน

ตลอดระยะเวลา 24 ชั่วโมงที่ได้ไปเยือนบาร์รักปอร์นัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและลор์ดเมโย ผู้เป็นเจ้าภาพชาวอังกฤษ ก็จะต้องได้พูดคุยกันเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ซึ่งเป็นที่สนใจร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ใน 24 ชั่วโมงนั้นก็เพียงพอแล้วสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่จะได้ประเมินความสำคัญของบาร์รักปอร์ในประวัติศาสตร์ทางการทหารของจักรวรรดิอังกฤษ คือ อาคารที่พักของกองทหารพื้นเมืองชาวอินเดียภายใต้การบังคับบัญชาของนายทหารชาวอังกฤษ ตั้งแต่ค.ศ. 1775/พ.ศ. 2318 จากค่ายพักทหารแห่งนี้เองที่กองทหารพื้นเมืองชาวอินเดียถูกส่งไปป้องพม่า มอโรเชียส ชาว และอื่นๆ

บาร์รักปอร์เป็นจุดแรกของการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2399 วันที่ 29 มีนาคมของปีนั้น บาร์รักปอร์ได้เป็นพยานของการฝ่าฝืนคำสั่งอย่างเปิดเผยของมังกุล บันทิต^{*} ทหารอินเดียแห่งกองทหารราบที่เมืองเบงกอลที่ 34 ซึ่งทำร้ายผู้บังคับบัญชาชาวอังกฤษของเข้า ทหารหัวรั้นผู้นี้ถูกจับกุมได้และถูกนำตัวไปควบคุมไว้โดยนายพลเยียร์เซ หลังจากการพิจารณาของศาลทหาร ได้กำหนดให้มีการประหารชีวิตบันทิตในตอนข้าวันที่ 3 เมษายน ค.ศ. 1857 โดยสร้างตะลงแกงที่ตรงกลางพื้นที่สวนสนามของค่ายพักทหารในบาร์รักปอร์ และบริเวณสนามยิงปืนนั้น กองทหารได้ตั้งแวงเรียงหน้ากระดานอยู่ 3 ด้านของรูปปัจตุรัส เนื่องจากมีความขัดข้องในการจัดหาเพชรฆาตผู้ทำหน้าที่แขวนคอนกโถงในวันก่อนหน้านั้น จึงต้องจัดส่งชาวพื้นเมืองวรรณระตัวจำนวน 4 คนมาจากกลั่กตัตตาหั้งนี้เพื่อป้องกันความผิดพลาด เมื่อมีการให้สัญญาณจากแท่นปืน ร่างของผู้ก่อการจลาจลถูกฆาต戮ในทันที ให้ล้นไฟอยู่ในอากาศ หลังจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนี้แล้ว ชาวอังกฤษก็เริ่มเรียกพากษีปอยผู้ก่อการจลาจลทุกคนว่า “แพนดี (บันทิต)”¹⁶

ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นเพียงไม่กี่ร้อยหลาจากบ้านพักในชนบทของข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย ในส่วนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

* Pandy เป็นวรรณย่อยในศาสนาพราหมณ์ เป็นคำภาษาอินเดียที่มาจากศัพท์ภาษาสันสกฤตว่า Pandita หมายถึง นักปรารถญ์ ชาวอินเดียวรรณนี้ส่วนหนึ่งเข้าร่วมเป็นทหารในกองทัพของเบงกอล

พระราชวงศ์และข้าราชการพิพารชาวยสยามได้มำใช้เวลาในสุดสัปดาห์หนึ่ง เมื่อวันอาทิตย์ที่ 21 มกราคม ค.ศ. 1872 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินออกกำลังพระวรกายตอนเช้า ในสวนที่อยู่ลับเฉพาะใกล้เคียงกับพื้นที่สวนสนามของ กองทหารซึ่งมีบ้านกุฏิ บันทิต ถูกแขวนคอ ด้วยเหตุนี้ จึงทรงมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ของสถานที่จริงของจากการจราจลที่บาร์รักปอร์เมื่อ ค.ศ. 1857 อันเป็นเครื่องหมายของการประท้วงอย่างรุนแรงต่อต้านการใช้กระสุนเป็นที่มิใช้สัตว์ช่วยในการหล่อลิน*

เหตุการณ์ที่มีรุต

มีรุต ซึ่งอยู่ห่างจากเดลีไปประมาณ 30 ไมล์ เป็นจังหวัดที่ปะของกองทัพ ที่นี่ท่านแม่ของกองทหารม้าพื้นเมืองที่ 3 ปฏิเสธที่จะใช้กระสุนเป็นชุดใหม่ ผู้กระทำผิดถูกพิจารณาคดีโดยศาลทหารและถูกตัดสินจำคุก ในวันที่ 9 พฤษภาคม พากษาถูกเปลี่ยนเครื่องแบบทหารและถูกตีตรวนล่ามโดยต่อหน้ากองทหารทั้งหมด และถูกส่งเข้าคุก การกระทำอันเป็นการหมายคัดค้านนี้ทำให้เกิดความโกลาหลในหมู่พากษาทหารม้า ในตอนเย็นของวันที่ 10 พฤษภาคม เริ่มมีการรวมตัวของผู้ก่อการจลาจลขึ้น โรงทหารถูกยึดอย่างไม่คาดผันมา ก่อน นำโดยทหารจากกองทหารม้าพื้นเมืองที่ 3 ทหารชาวอินเดียบุกเข้าไปพังคุกและปลดปล่อยเพื่อนของพากษา ยิงนายทหารอังกฤษจำนวนมากและจุดไฟเผาบังกาโลบ้านพักของนายทหาร

การเดินแผลจากมีรุตไปเดลี

ทหารอินเดียที่ก่อการจลาจลจากมีรุต ส่วนใหญ่ใช้แม่น้ำยมunaเป็นทางมาบังเดลีในเช้าต្រุ่นรุ่งขึ้น คือ วันที่ 11 พฤษภาคม หลังจากที่ข้ามแม่น้ำโดยผ่าน

* ช่วงของการจลาจลครั้งใหญ่มี ค.ศ. 1857 เกิดขึ้นจากการนับถือเลียยา (Enfield rifle) ที่ผลิตจากเมืองเอินด์ฟิลด์ ประเทศอังกฤษมาใช้ในประเทศอินเดีย เป็นชนิดนี้ใช้กระสุนเป็นแบบใหม่ที่มีไขมันในการหล่อสีกระสุน เพื่อความละเอียดในการบรรจุและการยิงถูกกระสุน ซึ่งทหารต้องใช้ฟันกัดกระสุนเป็นก้อนบรรจุ แต่เนื่องจากได้มีการปล่อยข่าวลือว่าไขมันที่ใช้ดังกล่าวเป็นไขมันวัวและไขมันสุกร ทำให้ทหารพื้นเมืองที่นับถือศาสนาอินดูและอิสลามไม่พอใจ เพราะชาวอินดูถือว่าวัวเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่ชาวมุสลิมหังการ์สุกร จึงเกิดการต่อต้านในหมู่ทหารพื้นเมือง มีการขัดคั่งผู้บังคับบัญชาในการใช้อาวุธดังกล่าว และลูกกลามกายเป็นการจลาจลครั้งใหญ่ทั่วประเทศในเวลาต่อมา

สะพานเรือ^{*} พากษาได้ปรากฏตัวอยู่เบื้องหน้าป้อมแดง^{**} ซึ่งเป็นวังของนายดูร์ ชาห์ ชาฟาร์ ผู้เป็นกษัตริย์แห่งเดลีโดยตำแหน่ง แม้กษัตริย์โมกุลพระองค์นี้จะไม่มีอำนาจในการบริหาร แต่ก็ทรงเป็นกษัตริย์ที่ถูกต้องของยินดูสถาน และที่บริษัทอินเดีย ตะวันออกสามารถถูกอำนาจเหนือประเทศนี้ได้โดยอาศัยคำอุญาตของบรรพกษัตริย์ โมกุล พากหราห์ที่ก่อการจลาจลจึงขอร้องให้กษัตริย์ผู้มีพระชนม์กว่า 80 พระองค์นี้ ยอมรับตำแหน่งผู้นำของพากษา พระองค์ทรงลังเลพระทัย แต่ในที่สุดก็ทรงยอมรับ ตามคำร้องขอันนั้น เมื่อมีการอุญาตที่ถูกต้องตามกฎหมายให้แก่ “การจลาจล” บรรดาผู้ก่อการบูร্ঝีเริ่มต้นการต่อสู้ในนามกษัตริย์ของพากษา

เมืองเดลีถูกอยู่ในมือของพากบูรพาภัยในเวลาไม่เกินชั่วโมง พากอังกฤษ ทั้งหมดถูกไล่ออกจากเมืองนี้ จำนวนหนึ่งถูกฆ่า และส่วนที่เหลืออาศัยความมีด ป้อมตัวหลบหนีออกจากเมืองไปในยามค่ำคืน ในวันที่ 12 พฤษภาคม ได้มีการ พื้นฟูจักรวรรดิโมกุลขึ้นมาอีกครั้ง ป่าวร้องให้รู้ทั่วโลกด้วยเสียงยิงปืน และการ ประภาคราชสุดท้ายให้การปักธงของอังกฤษในอินเดีย

การสูญเสียเดลีเป็นการกระท้ำน้ำเยร์ติกัดซึ่งรูปบาลแห่งบริษัทอย่างรุนแรง แต่ก่อนที่พากอังกฤษจะได้ดำเนินความพยายามใดๆ เพื่อยึดอำนาจของพากษาที่เดลี กลับคืนมา ก็ได้เกิดการจลาจลแฟ๊ปเป็นบริเวณกว้างใหญ่ต่อตันหนึ่ง ดังนั้น กองกำลังของอังกฤษจึงถูกส่งไปยังเมืองต่างๆ ที่การจลาจลกำลังถูกบ่มให้บูรพา

การหอดพระเนตรสถานที่เกี่ยวข้องกับการจลาจลในช่วงแนะแรก

อีก 15 ปีต่อมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาถึงเดลี ได้เสด็จข้ามแม่น้ำมุนา มิใช่ด้วยสะพานเรือแต่เป็นสะพานรถไฟ¹⁷ ขณะที่พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่บนขบวนรถไฟฟ้าที่นั่นขบวนพิเศษที่กำลังข้ามแม่น้ำ

* สะพานเรือ เป็นวิธีที่นิยมใช้เพื่อสัญลักษณ์เมืองน้ำค้างคาวในช่วง古董 แล้ว เป็นสะพานชั่วคราวที่เกิดจาก การนำเรือห้อยลงบนสะพานและเชื่อมต่อเรือสองลำด้วยเชือก แล้วใช้ไม้กระดานพัดบนตัวเรือต่อ กันเป็นสะพานข้ามแม่น้ำ

** ป้อมแดง หรือ เรดฟอร์ด เป็นชื่อพระราชวังที่สร้างขึ้นโดยกษัตริย์ชาห์เจชันแห่งโมกุล ทำจาก หินทรายสีแดง ป้อมแดงแห่งแรกอยู่ที่เมืองอักรา สำหรับป้อมแดงที่เดลีสร้างขึ้นภายหลังโดยกษัตริย์ องค์เดียว กัน อาคารบางส่วนสร้างจากหินทรายสีแดง บางส่วนเป็นหินอ่อน

ยมุนาหนึ่น นับเป็นครั้งแรกที่ได้ทดสอบเรื่องป้อมแดงอันเป็นสถานที่ซึ่งจักรพรรดินาชาตูร์ ชาฟฟาร์ ได้รับการประกาศว่าเป็นผู้นำของการก่อปฏิบัติ¹⁸ เมื่อเดิ๋จงจากราทีสถานีรถไฟเดลีนั้น พระองค์ได้ถูกนำส่งจังไปยัง เดอะ ริดจ์ อันเป็นสถานที่การประชุมของอุปราช ที่ได้จัดเตรียมไว้เป็นที่ประทับของพระองค์

คลังกระสุนเดินด้าม

ระหว่างทางที่ไป เดอะ ริดจ์ นั้น พระเจ้าแผ่นเดินและคณะของพระองค์จะต้องได้สังเกตเห็นสถานที่จำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับการจลาจล ซึ่งในสมัยนั้นถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ตามตำนานที่เกี่ยวข้องกับการกระทำเยี่ยงวีรบุรุษและความกล้าหาญของชาวอังกฤษ เสาชี้มั่งคงที่หักพัง 2 อันที่อยู่ถัดไปใกล้กับสะพานโลเอียน และอยู่กึ่งกลางถนนอย่างที่ยังคงอยู่ในปัจจุบันนั้น เป็นจุดแสดงที่ตั้งคลังกระสุนเดินด้ามของอังกฤษ¹⁹ กลุ่มของชาวอังกฤษ 9 คน ภายใต้การนำของร้อยโทวิลโลว์ ได้ระเบิดคลังกระสุนเดินด้ามนี้ทิ้ง เพราะไม่ต้องการให้กระสุนที่ได้เก็บรักษาไว้ตกอยู่ในมือของพวาก่อการจลาจล ในนาเขียวของชาวอังกฤษนั้น ชาวอังกฤษทั้ง 9 คนนี้ถูกกล่าวขานว่าเป็นผู้กล้าหาญทั้งเก้า

อนุสรณ์สถานการส่งโทรเลข

ตัดไปอีกเล็กน้อย คือ อนุสรณ์สถานการส่งโทรเลขสร้างเป็นเสาโอบেลิกซ์* ณ บริเวณที่เคยเป็นกระท่อมไม้อันเป็นที่ทำงานของพนักงานโทรเลข ทางด้านทิศตะวันตกของเสาโอบেลิกซ์มีข้อความเขียนไว้ว่า “โทรเลขไฟฟ้าช่วยรักษาอินเดียได้” ข้อความนี้หมายถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่ตัดสินเคราะห์กรรมที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม ค.ศ. 1857 เมื่อคนสังลัญญาณโทรเลข 2 คน คือ แบรนดิตกับพิลคิงตัน ได้ใช้เวลาทั้งวันก่ออนหนานั้นพยายามหาสาเหตุที่สายโทรเลขไปยังมีรูตในการไม่ได้พากษาไม่รู้ว่าได้เกิดการจลาจลขึ้นและผู้ก่อการจลาจลได้ตัดสายโทรเลขไปแล้ว เมื่อถึงตอนเช้าสายพากษาอังกฤษที่ได้รับบาดเจ็บตะโภนบอกให้พากษาปิดประตูให้แน่นหนา

* เสาโอบეลิกซ์ เป็นเสาหินสีเหลี่ยมทรงสูงที่ปลายเสาเป็นรูปปรัมพิด มักจะมีตัวอักษรเจาะลงบนเสาโอบেลิกซ์ด้วย

และพวกเขาก็เห็นว่าอาคารกำลังถูกวางเพลิง พวกราชรัฐว่าจะต้องจากไป แต่ก่อนที่จะไปนั้น แบรนดิชได้ส่งสัญญาณแจ้งข้อความต่อไปนี้ไปถึงกองทัพอังกฤษในปัณฑบ “เราต้องทิ้งสำนักงาน บังกะโลกำลังถูกเผาโดยทหารซึ่ปอยจากมีรุต พวกราชมาถึงตอนเช้าวันนี้...” ด้วยเหตุนี้ กองทัพอังกฤษที่อัมพาราจึงทราบข่าวเรื่องการก่อการบูรุษที่มีรุตและเดลี และบรรดานายทหารที่อยู่ใกล้ออกไปจากสถานที่อันโกลาหลนี้ จึงสามารถวางแผนการตอบโต้กับได้

พระเจ้าแผ่นดินสยามและผู้ติดตามของพระองค์ ได้เดินทางผ่านสถานที่ประวัติศาสตร์ของสำนักงานโกรเลขแห่งนี้ระหว่างทางที่ไปยัง เดอะ ริดจ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เดอะ ริดจ์

สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เดอะ ริดจ์ อันเป็นที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประทับอยู่ พร้อมกับบรรดาข้าราชบริพารของพระองค์ เป็นเวลา 2 วัน เป็นเนินเขาเดียวๆ ที่สูงประมาณ 60 ฟุต มีความยาวประมาณ 2 ไมล์ แล่นเลียงๆ ไปยังกำแพงเมือง เนินเขาแห่งนี้หันหน้าไปทางด้านทิศเหนือของเมือง และมองเห็นประตูเมืองที่สำคัญ 3 ประตู* ได้อย่างชัดเจน ด้านซ้ายของเนินเขายังจุดแม่น้ำมุนาเป็นระยะทางห่างจากตัวเมืองมากกว่า 2 ไมล์ ด้านขวาอยู่ห่างจากกำแพงเมืองภายนอกประมาณ 1,200 หลา

ด้านหน้าของกระโจมที่ประทับ ทรงกลางของเนินเขานี้เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยเดลีในปัจจุบันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้ทอดพระเนตรหอคอยเสาธง เมื่อการก่อตัวอยู่อีสุญ 2 ชั้นที่มีความแข็งแรงพอสมควร ซึ่งอังกฤษได้สร้างขึ้นก่อนสมัยที่มีการก่อจลาจลครั้งใหญ่ เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม ค.ศ. 1857 เมื่อต้องเผชิญหน้ากับกองทหารฝ่ายก่อการจลาจลที่กำลังรุกร้าวมานั้น หอคอยเสาธงแห่งนี้ได้กล้ายเป็นที่หลบภัยของบุรุษและสตรีชาวอังกฤษ แต่กองกำลังทหารพื้นเมืองที่ประจำการอยู่ ณ สถานที่นี้ รวมทั้งค่ายพัททหารที่อยู่ใกล้ชิดกัน ก็ไม่เหลือความจริงรักภักดีต่อนายทหารชาวอังกฤษอีก พลจัตวาผู้บังคับบัญชาการที่หอคอยเสาธงตระหนักว่าเขามิอาจจะสังหารหรือรักษาพื้นที่ได้อีกต่อไป ด้วยเหตุนี้ เขายัง

* คือ ประตูคัมภีร์ ประตูเดลีและประตูอัจฉันรี

แจ้งให้ทุกคนเห็นออกไป และเขายังคงอยู่ที่นั่นจนกว่าทหารคนสุดท้ายจะออกไปได้ นายทหารผู้หนึ่งจากการที่ 38 ได้อธิบายถึงการหลบหนีจากหอคอยเสารังในลักษณะที่น่าสงสารอย่างยิ่ง “พวกเรามอบอยู่เหมือนกระต่ายป่าตลอดคืนอันแสนจะน่าสะพรึงกลัวนั้น จนานั้นก็วิ่งไปข้างหน้าบ้าง ซ่อนอยู่ในโพรงและซ่องว่างต่างๆ บ้าง เพราะมีเลียง ดูเหมือนว่าจะตามรอยพวกเรามา”²⁰

การยึดครองเด lokale ริดจ์ โดย เบอร์นาร์ด : วันที่ 8 มิถุนายน ค.ศ. 1857

กว่าที่ทางราชการอังกฤษจะส่งทหารหน่วยฉุกเฉินกองเล็กๆ ภายใต้เซอร์เยนรี เบอร์นาร์ด ผู้บัญชาการทหารจากอัมพารามายังเดลีได้ก็เป็นเวลาเกือบหนึ่งเดือน ที่เดียว กองกำลังของเขาระบุดด้วยทหารราบท 2,400 นาย ทหารม้า 600 นายและปืนนามอก 22 กระบอก²¹ กองกำลังฉุกเฉินจากมีรุตภัยใต้พลจัตวาลีสัน ได้เข้าร่วมกับเซอร์เยนรี เบอร์นาร์ด ที่แบกพัสดุ เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน กองกำลังร่วมนี้ได้ประจันหน้ากับทหารกบฏที่ บัดลี-กี-ชาราย ห่างจากเดลีไป 5 ไมล์ ในการสู้รบที่เกิดขึ้นนั้น พากยกบฏพ่ายแพ้และสูญเสียใหญ่ 26 กระบอก ในวันนั้นเองกองทัพที่ได้ชัยชนะก็รุดหน้าต่อไปและสามารถเข้ายึดเด lokale ริดจ์ได้ นายทหารอังกฤษที่ถูกไล่ออกไปจากเดลีเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม กลับมาอย่างค่ายพากทหารได้อีกครั้ง เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน เกือบ 1 เดือนหลังจากนั้น²² สิ่งแรกที่เบอร์นาร์ดได้กระทำก็คือรักษาความปลอดภัยของจุดยุทธศาสตร์ที่เด lokale ริดจ์อย่างแน่นหนา ด้านขวาเมืองสุดของเขาก็อันเป็นบริเวณที่แนวเข้าลาดชั้นลงไปยังชานเมืองที่สูบจิมันดี หรือตลาดค้าผ้า เป็นที่ตั้งของอาคารหลังหนึ่งเรียกว่า อาคารยินดูรา เป็นบริเวณที่มีการล้อมโดยรอบทางด้านซ้ายเมืองของ หอคอยเสารังเป็นพื้นที่ที่ดีเยี่ยมสำหรับการลังเลทการณ์

จากการโจมตีประทับ ณ เด lokale ริดจ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสามารถจะหอดพระเนตรหอคอยเสารังที่อยู่ตรงเบื้องหน้า และอาคารยินดูราที่อยู่ขวามือสุด พระองค์สามารถจะเห็นพระทัยได้ว่าทหารอังกฤษ 3,000 นาย พร้อมกับกองพันทหาร กองร้อยพื้นเมืองเพียงไม่กี่กองพัน และปืนขนาดเบาจำนวน 22 กระบอก ที่ตั้งอยู่บนที่สูงของเด lokale ริดจ์ จะสามารถทำการต่อสู้อย่างสุดกำลังกับทหารซึ่งอยู่ก่อกรูกับกบฏที่มีกำลังกล้าแข็ง จำนวน 40,000 นาย ที่ตั้งมั่นอยู่ภายในกำแพงเมืองเดลีได้อย่างไร

พระองค์สามารถจะทรงนึกเห็นภาพความยากลำบากแสนสาหัสที่เบอร์nard และทหารของเขารับต้องเผชิญ เพื่อที่จะให้ธงอังกฤษยังคงปลิวสะบัดอยู่บนยอดเสาธงที่เดอะ ริดจ์ และยีดที่มั่นของพวกเขาว่าด้วยกำลังใจและอดทนต่อต้านการบุกโจรตีที่เกิดขึ้นกีอบ ทุกวัน จนกระทั่งกองกำลังสมทบเดินทางมาถึง จากนั้น พวกเขางดงามตีตะลุยเข้าสู่เมือง

กำลังสมทบ หรือ The Seige-Train

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสามารถจะทรงนึกเห็นภาพความลำบากของขบวนรถไฟจากอัมพารา (ปัญจาย) ที่มาถึงค่ายของอังกฤษเมื่อวันที่ 3 กันยายน ค.ศ. 1857 ตรงบริเวณที่เทบะจะเป็นจุดที่ตั้งเดียวกันกับกรุงโรมที่ประทับเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1872 รถไฟขบวนนี้มีอาวุธอันประกอบด้วยปืนใหญ่ขนาด 24 ปอนด์ 6 กระบอก ปืนใหญ่ขนาด 18 ปอนด์ 8 กระบอก และปืนใหญ่กระบอกสั้นวิถีกระสุนโค้งขนาด 8 นิ้ว 4 กระบอก พร้อมหั่นกระสุนอีกกระบอกละ 1,000 นัด

ข่าวโน้มที่มาที่คุ้มกันอาวุธปืนเหล่านี้ พร้อมด้วยรถพ่วงชนิดสองล้อและเกียร์บรรทุกกระสุน ที่ແเพเที่ยดยาวไปตามถนนเป็นระยะทางมากกว่า 13 ไมล์ กลายเป็นหลักฐานที่ทำให้ประเทศไทยสำหรับกำลังใจและอุปกรณ์ในการทำศึกของจห์น ลอร์เรนซ์ ผู้เป็นข้าหลวงใหญ่แห่งปัญจาย

การเข้าโจรตีเดลีครังสุดท้าย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสามารถตรวจสอบพื้นที่บริเวณนั้นได้ว่าเมื่อ 15 ปีก่อน ขณะที่พระอาทิตย์ปราก្សีขึ้นที่ขอบฟ้าของวันที่ 14 กันยายน ค.ศ. 1857 นั้น ทหารอังกฤษ 4 หน่วยภายใต้การนำของนิโคลัส โจนส์ แคมป์เบลและรีดตามลำดับ ได้เคลื่อนพลเดินหน้าจาก เดอะ ริดจ์ เพื่อการโจรตีเมืองที่มีกำแพงล้อมรอบนี้ได้อย่างไร้ครั้งสุดท้าย การยิงปืนและความห้าหามูนไนการบุกเข้าตะลุมบอน การต้านทานการรุกรุกที่รุนแรงไม่ถอย การต่อสู้อย่างบ้าเลือดและยาวนานไปตามถนนเป็นสิ่งที่สามารถเข้าใจได้่ายจากยอดเขาที่เต็มไปด้วยพินอันเป็นสถานที่ประทับรวมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

การเดินทางไปปะยังสถานที่อันเกี่ยวข้องกับการจลาจล

การเดินทางขึ้นฯ ลงฯ จากเด lokale ริดจ์ไปปะยังสถานีรถไฟของกรุงเทพฯ อินเดีย สายตะวันออก หรือ ไปปะยังเมืองรัตน์ ที่อยู่ใกล้ไปทางทิศใต้ด้านนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีโอกาสที่จะสังเกตเห็นประดูกัมารี ที่ถูกระเบิดโดยกองทหารอังกฤษหน่วยที่ 3 เพื่อที่จะเข้าไปในกำแพงเมืองของพากบูญเมื่อวันที่ 14 กันยายน ทรงทดสอบพระเนตรเห็นพระราชวังที่ป้อมแดงและเชลิมการ์ท ซึ่งถูกพาก อังกฤษยึดได้เมื่อวันที่ 20 กันยายน อันเป็นวันที่นายพลวิลลสันได้ยกย้ายศูนย์ บัญชาการของเข้าจากเด lokale ริดจ์ เข้ามาอยู่ในพระราชวัง บนเส้นทางไปเมืองรัตน์นั้น พระองค์ต้องมองหาที่ตั้งของสุสานจักรพรรดิที่อยู่อันเป็นที่รังจักรพรรดิบาษกูร์ชาห์ ชาฟาร์ ใช้เป็นที่พำนักหลบซ่อน หลังจากที่กองทหารฝ่ายกบฏพ่ายแพ้ จักรพรรดิ โมกุลผู้ลี้ภัยนี้ได้ยอมจำนนมอบตัวต่อฮือดสัน และถูกนำกลับมาอยู่พระราชวังที่ ป้อมแดงเมื่อวันที่ 21 กันยายน และพระองค์ได้ผ่านเข้าประตูเดลี ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับ บริเวณที่เจ้าชายราชวงศ์โมกุล 3 องค์ [ซึ่งเป็นพระโอรส] ถูกกระสุนลังหารเมื่อวันที่ 22 กันยายน ค.ศ. 1857 หลังจากที่ถูกจับกุม ณ สุสานของจักรพรรดิที่อยู่อันเดีย

การประทับเรมที่เด lokale ริดจ์ นี้เท่ากับว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประทับนั่งอยู่ ณ ที่นั่งตรงกลางในโรงละครแห่งสังคมเมื่อ ค.ศ. 1857 และพระองค์ได้ทอดพระเนตรบริเวณรอบๆ เเดลีด้วยพระเนตรของพระองค์เอง และที่เนินด้านหลังของยอดเขาที่เต็มไปด้วยพิน อันเป็นที่ตั้งปืนใหญ่ของอังกฤษที่ ยิงกลับไปปะยังเมืองที่ก่อขบวน พระองค์ทรงพบว่าพื้นที่ทั้งหมด “เต็มไปด้วยหมู่คณะ ของชาห์หนุ่มผู้กล้า” ที่พลีชีพเพื่อรักษาจักรพรรดิอังกฤษในอินเดีย

เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1872 ระหว่างการซ้อมรบนั้น อังกฤษได้ทำให้เกิด การย้อนรำลึกถึงการบุกเข้ายึดเดลี เมื่อ ค.ศ. 1857 ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นประจักษ์พยานของการซ้อมรบทั่วสุดท้ายที่เมืองรัตน์ (เดลีตอนใต้) ใกล้กับกบูตัป และได้รับรู้รายละเอียดของการซ้อมรบทั่วเรกูลา จาหนังสือพิมพ์ ที่จริงแล้ว เเดลีได้นำเสนอผลการต่อสู้ของกองทหารอังกฤษเมื่อ ค.ศ. 1857 โดยการซูมนุ่มนุ่มกองทัพครั้งยิ่งใหญ่และในการประลองยุทธ์เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1872

ค่อนปอร์

ค่อนปอร์ (กันปะระ) เป็นที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับการจลาจลที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปเยือน พันตรีสเลเดนเขียนไว้ว่า “เริ่มต้นที่อักรา เมื่อวันศุกร์ที่ 2 กุมภาพันธ์ เวลา 14.00 น. และระหว่างทางไปลักษณะรามาถึงค่อนปอร์ เวลา 19.30 น. พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์ที่จะทดสอบพระเครื่องนุสรณ์สถานบ่อ่น้ำค่อนปอร์ ดังนั้น เรายังคงคืนในตู้ขวนรถไฟของเรารีจอดอยู่ณ สถานีรถไฟค่อนปอร์ และไปเยี่ยมชมบ่อ่น้ำกับอุทัยานในตอนรัตน์รุ่งขึ้น ...”²³

ค่อนปอร์ไม่ได้ปราภูมิอยู่ในลั้นทางของพระเจ้าอยู่หัวเมื่อได้ทางแพนและสรุปเรียบร้อยแล้วก่อนที่จะเสด็จออกจากกัลกัตตา เจ้าน้าที่ของอังกฤษได้ปรึกษาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ก่อนจะสรุปเล้นทางของพระองค์ ตอนที่จะเสด็จออกจากกัลกัตตาไม่เคยมีพระราชประสงค์เร่นน้ำมาก่อน มีเช่นนั้นการมาเยือนนี้คงจะมีการเพิ่มเติมในการกำหนดการมาตั้งแต่เริ่มแรก เหตุใดพระเจ้าแผ่นดินจึงแสดงให้เห็นความประณานี้ระหว่างการเดินทางไปลักษณะ อะไรกันที่ทำให้ค่อนปอร์มีความสำคัญยิ่งต่อพระองค์และผู้อยู่ร่วมสมัยเดียวกับพระองค์

ตั้งแต่ครรษที่ 1870 เป็นต้นมา ค่อนปอร์ได้ริ่มมีชื่อเสียงโด่งดัง ในฐานะที่เป็นสถานที่เกิดโครงการที่เริ่มต้นที่สุดในประวัติศาสตร์ของอังกฤษในขณะที่มีการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 การมองย้อนกลับไปยังเรื่องราวนี้เป็นการวิจารณ์ที่สำคัญเพื่อทำความเข้าใจกับแรงจูงใจที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหยุดที่สถานีรถไฟค่อนปอร์ และประทับค้างแรมในตู้รถไฟขวนพิเศษของพระองค์ เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 ห้องที่ต้องทรงอุดหนต่อความไม่สงบภายใน ส่วนพระองค์

เมื่อ ค.ศ. 1801/พ.ศ. 2344 พากองอังกฤษได้รับเมืองนี้และแขวงเมืองค่อนปอร์จากนาวบแห่งอุด เป็นการตอบแทนกับการป้องกันทางการทหารที่ได้เสนอให้กับพากษา เมืองนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาห่างจากเดลีเป็นระยะทาง 270 ไมล์ และห่างจากกัลกัตตาเป็นระยะทาง 700 ไมล์ เมืองนี้อยู่บนส่วนหนึ่งของถนนหลวงที่เชื่อมระหว่างเปรูรากับกัลกัตตาด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเป็นทางหลวงไปยังอุด (ลักษณะ) ค่ายพักทหารของกองทัพตั้งหอดイヤวไปตามฝั่งแม่น้ำเป็นระยะทางกว่า 6 ไมล์ ทำให้

เกิดชุมชนอังกฤษขนาดใหญ่พอสมควรขึ้น แต่ว่าในระยะไม่กี่เดือนก่อนที่เกิดเหตุการณ์จลาจลนั้น ค่ายพักทหารแห่งนี้อ่อนกำลังลงเนื่องจากกองทหารม้าหลายกองถูกย้ายไปปัยพื้นที่อื่น ในเวลาที่เกิดการจลาจลนั้น มีทหารอังกฤษประมาณ 300 นายและพลเรือนชาวยูโรปประมาณ 1,000 คน ถูกคุกคามโดยกองกำลังทหารพื้นเมืองที่เข้มแข็ง จำนวน 3,000 นาย ซึ่งอยู่ในค่ายพักทหาร

พลเอก เชอร์ชิร์ว์ วีลเลอร์ ผู้บัญชาการที่คอนปอร์ เป็นชายชาวน้ำมีอายุมากกว่า 75 ปี ผู้มีประวัติการรับราชการ 50 ปีโดยไม่มีผลพิพากษา เขายังได้สมรสกับสตรีชาวยินดู และเชื่อมั่นในความจริงภักดีของกองทหารพื้นเมือง

เมื่อข่าวการจลาจลที่มีรูดและการสูญเสียเดลีมานาค่อนปอร์ เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม ค.ศ. 1857 นั้น ทหารพื้นเมืองเริ่มจะมีปฏิกิริยา ดังนั้นวีลเลอร์จึงสร้างที่มั่นที่แข็งแรงไว้ด้านนอกเมือง อยู่โดยรอบอาคารที่พักของทหาร 2 หลังมีกำแพงดินหนา夷าเตี้ยๆ เป็นปราการและชุดสนามเพลาะไว้โดยรอบ ในปีมีการนัดให้มีการสะสมเสบียงอาหารสำหรับคนจำนวน 1,000 คนที่จะอยู่ได้ในเวลา 30 วัน ที่มั่นนี้อยู่ห่างจากเมืองน้ำพอมสมควร แต่อยู่ใกล้ถนนที่จะไปสู่อัลลาราบัด เข้าคาดหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากกำลังเสริมเป็นกองแรงจากกัลกัตตา เพราะที่มั่นของเขายูไนเต็ดทันทีจะไปสู่อัลลาราบัด

เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน ค.ศ. 1857 ได้เกิดการจลาจลขึ้นในคอนปอร์ และในตอนกลางคืนประชากรชาว ยูโรปที่ไม่มีความสามารถในการสู้รบหันหมด ได้แก่ ผู้หญิง เด็ก ผู้ป่วยและทุพพลภาพ จำนวน 870 คน เข้ามาอยู่ในสนามเพลาะของวีลเลอร์ โดยมีทหารอังกฤษ 240 นาย และปืนใหญ่ 6 กระบอก คอยต่อสู้ป้องกันสนามเพลาะ

พวกบกภูเคลื่อนเพลมาถึงคลังเงินในคอนปอร์และเข้าปล้นสุดมาร์ จากนั้นพวกเขาก็ได้เคลื่อนกำลังเดินเท้าไปยังเดลี โดยหยุดพักที่กัลยานปูระ แต่ต่อมาก็ได้ย้อนกลับมาที่คอนปอร์อีกด้วยมีได้คาดคิด ในขณะหัวลี้ภัยหัวต่อหัว นานา ชาหิบ ตกลงที่จะเป็นผู้นำของพวกบกภู อาจจะเป็นเพราะการข่มขู่บังคับของกองทหารที่ก่อกบฏหรือเพราะความประஸ์ของเขางอกก็ได้ เขายังเป็นบุตรบุญธรรมที่มีอายุมากที่สุดของผู้นำมาราฐาที่ถูกขับจากตำแหน่ง คือ เปษวา บาจิ รา ที่ 2 ซึ่งอยู่ที่พิธีไกลั กับคอนปอร์ โดยได้รับเบี้ยหัวดและที่ดินจากอังกฤษ เมื่อบินดานบุญธรรมของเขามี

เลี่ยศิวิตลง นานาถูกตัดสิทธิ์เงินเบี้ยหวัดและที่ดินนายไตรการสนับสนุนให้รับโดยลอร์ดดัลลุชี เข้าอาศัยอยู่ที่พิธูไกลักษ์กับคอนปอร์ คุกรุ่นด้วยความชุ่นแค้นต่อต้านอังกฤษ แม้ว่าเข้าต้อนรับและเอื้อเฟื้อต่ออาคันดุกชาวอังกฤษของเขาก็ตามอย่างสุรุ่ยสุร่ายก็ตาม ในตอนเริ่มต้นของการจลาจล นานายคงแสดงอาการเป็นมิตรกับวีลเลอร์ ถึงกับส่งกองทัพของเข้าไปช่วยเพิ่มความเข้มแข็งให้กับกองทหารที่ประจำอยู่

ตั้งแต่วันที่ 6 มิถุนายน กองทัพกบฏเข้ายึดเมืองคอนปอร์ได้ และนานาได้ส่งคำเรียกร้องไปถึงวีลเลอร์ เพื่อให้ยอมจำนนต่อกองทัพของกษัตริย์แห่งเดลี แต่กองทหารจำนวนน้อยนิดภายใต้วีลเลอร์ได้ท้าทายทหารกบฏอย่างกล้าหาญ แม้ว่าในท้ายที่สุดพวกเขาก็ถูกปิดล้อมโดยฝ่ายคัครู

ระหว่างวันที่ 4 ถึง 27 มิถุนายน กองทหารที่ถูกปิดล้อม รวมทั้งผู้หญิงกับเด็กได้อดทนต่อความยากลำบากอย่างแสบساหัส พวากู้ก่อการจลาจลได้ระดมยิงปืนใหญ่เข้าใส่อย่างหนัก กองทหารเล็กๆ ที่อยู่ในป้อมปราการแห่งนี้ได้สูญเสียพวากู้ชายไปเป็นจำนวนมาก และเริ่มที่จะขาดแคลนอาหารกับน้ำดื่มน้ำใช้ การติดต่อสื่อสารกับภักดิชาติถูกตัดขาดลง และไม่มีความช่วยเหลือใดๆ มาจากลักษณะ

ในตอนเช้าของวันที่ 24 มิถุนายน นานาได้ส่งจดหมายมาถึงวีลเลอร์ เสนอเงินทางที่ปลดภัยลงไปตามแม่น้ำไปยังอัลคายาบัดสำหรับ “คริสต์มาที่ไม่มีความสัมพันธ์ใดๆ เกี่ยวข้องกับลอร์ดดัลลุชี และยินดีที่จะวางอาวุธลง” วีลเลอร์ได้พบกับตัวแทนของนานา และตกลงที่จะดำเนินการตามข้อตกลงต่อไปนี้ คือ อังกฤษจะยอมมอบปืนและทรัพย์สมบัติให้ แต่จะเก็บปืนพกไว้ และผู้ชายแต่ละคนจะมีกระสุนปืนได้คนละ 60 นัด นานาลัญญาไว้ว่าจะจัดพาหนะขนส่งผู้หญิงกับเด็กและผู้ป่วยให้โดยจะมีเรือพร้อมทั้งสบบียังรออยู่ที่อุรุวิม เม่น้ำตรงท่าสีโวรา

ในตอนเช้าของวันที่ 27 มิถุนายน นานา ชาหิบ สังช้าง 16 เชือก และเสลี่ยงคานหาม 70-80 คน มารับส่งพวากองกฤษจากสนามเพลาะไปยังผู้แม่น้ำคงคาน เช้าตรุ่งของวันนั้น ผู้ที่อยู่ในสนามเพลาะเดินทางไปถึงแม่น้ำและเริ่มลงเรือ เมื่อมีลัญญาณมาจากฝั่ง คนเรือชาวพื้นเมืองก็ผลักออกไปและเรือที่มีหลังคามุงจากก็ถูกจุดไฟเผา ผู้ก่อการจลาจลจำนวนมากเรียกรายอยุริมผู้แม่น้ำทั้งสองฝั่งได้รีบตันสุดกระสุนสังหารมายังเรือ นายพลวีลเลอร์เป็นคนแรกๆ ที่ล้มลง กองกำลังของนานา

ชาหิบ เดินท่องน้ำเข้ามาและลังหารทุกคนที่พยาຍາມจะหนี ในจำนวนเรือที่มีอยู่ 40 ลำนั้น เรือ 39 ลำ ถูกทำลายที่ท่าน้ำ มีเรือเพียงลำเดียวที่พาชาຍาวอังกฤษ 4 คน คือ รองมนัน เดอลาฟอส ชัลลิแวนและเมอร์ฟี หนึ่งออกไปได้อย่างปลอดภัย ชาวอังกฤษ ที่ยังมีชีวิตอยู่อีก 125 คน ถูกนำตัวกลับไปยังค่ายของพากบูญ กองทัพของนานา ได้ลังหารผู้ชายจำนวนประมาณ 60 คน โดยทันที ส่วนผู้หญิงกับเด็กนั้นถูกคุมขังอยู่ ในอาคารหลังใหญ่ เรียกว่า ชาฟด้า เข้าส์ อุ่ทางตอนปลายของค่ายพากบูญ ไม่กี่วัน หลังจากนั้น พากบูญยกย้ายไปอยู่ในบ้านหลังเล็กที่เรียกว่า บีบีชาร์ - บ้านของคุณ ผู้หญิง เก็บบังกะโลที่นายทหารชาวอังกฤษสร้างไว้ให้กรายลับชาวพื้นเมือง ในเวลา ต่อมา ได้มีการจับเอาผู้หญิงกับเด็กจากพาเตอร์การ์มาซึ่งสมบูรณ์ในสถานที่แห่งนี้ด้วย

วันที่ 15 กรกฎาคม เมื่อมีข่าวมาถึงนานา ว่ามีกองกำลังช่วยเหลือขนาดใหญ่ ภายใต้การนำของพลเอกชาเวอล์ล็อกกำลังใกล้เข้ามาถึงเมือง ผู้หญิงและเด็กทุกคน ที่อยู่ในบีบีชาร์ถูกลังหารและได้มีการทิ้งศพลงไปในบ่อน้ำที่อยู่ใกล้ๆ²⁴

การลังหารหมู่ผู้หญิงและเด็กที่ค่อนปอร์กลายเป็น “มูลเหตุที่รู้จักกันดี” ไปโดยทันที เป็นจุดรวมของความคิดที่ Lewinsky ที่สุดของพากบูญที่ยึดติดกับชาติพันธุ์และ ผู้กระหายเลือด “เดอะ เวล” จุดประกายความดุร้ายของอังกฤษและการจองเวร แก้แค้นอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นที่ไหนมาก่อน ไม่ว่าจะก่อนหน้านั้นหรือว่าหลังจากนั้น * หลังจากที่ยึดครองค่อนปอร์กับคืนมาได้แล้ว ทหารอังกฤษที่เจ็บแค้นต่อการทรยศ และการลังหารของนานา ได้ตอบโต้ชาวอินเดียในลักษณะที่เป็นการอาบเลือดอย่าง แท้จริง²⁵

เจ. ดับลิว. เชียเรอร์ ซึ่งเป็นพนักงานผู้ปักครองค่อนปอร์ ได้สั่งให้มีการ “ถอนบ่อน้ำอย่างลวกๆ” โดยใช้ดินปอกคุณร่วงที่เสียชีวิตไว้ภายใน หลังจากนั้น อีก 1 ลับดา๊ฟอดี คือ เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พลเอกนีล ได้ตีพิมพ์คำสั่งดังนี้ “บ่อน้ำที่ซึ่ง

* ทั้งนี้ เพราะเมื่อทหารอังกฤษได้เห็นคราวเลือด ปอยผมและเครื่องแต่งกายของศตรีกับเด็ก ณ บีบีชาร์ ก็รู้สึกโกรธแค้นพากบูญเป็นอย่างยิ่ง จึงลังหารผู้ที่เชื่อว่าเป็นฝ่ายบูกูจำนวนมากเป็นการแก้แค้น พากบูญบังคับให้ผู้ที่คิดว่าเกี่ยวข้องกับการลังหารไปเลี้ยงครัวเลือดตี่พื้นบีบีชาร์ บังคับให้ชาวมุสลิมกลืนเนื้อสุกรและบังคับให้ชาวอินดูกลืนเนื้อโคไก และหลังจากนั้นได้จัดการแขวนคอผู้ต้องสงสัย ที่มา: Laurence James, Raj: the Making and Unmaking of British India, (London: Little, Brown and Company, 1977), pp. 252-3.

ศพของสตรีและเด็กผู้น่าสงสารถูกฆาตกรรมอย่างเหี้ยมโหดโดยอิอี้เจ้านานา คนสารเลวผู้นี้ จะถูกตามและปิดอย่างเรียบร้อยเพื่อให้เป็นสุสานของพากษา ทหารยูโรป กลุ่มหนึ่งจะเป็นผู้ดำเนินการในตอนเย็นวันนี้ ภายใต้การอำนวยการของนายทหาร” ด้วยเหตุนี้ จึงมีการสร้างเนินดินเป็นอนุสรณ์เพื่อเป็นเครื่องหมายของตำบลนี้²⁶

เมื่อข่าวคราวของความโหดร้ายที่นาสะพรึงกลัวล้นลึกลงไปถึงประเทศอังกฤษนั้น ความชุ่นเคืองที่เกิดขึ้นกับคนทุกชนชั้นทำให้เกิดความรู้สึกเจ็บปวดร้าวร้า เพื่อ เป็นการแสดงให้เห็นความรู้สึกสาธารณะ จึงเกิดความคิดที่จะสร้างอนุสาวรีย์ที่อยู่ได้ทั้งนาน ที่ควรจะส่งทอดให้เมมเบรนชาติรุ่นต่อๆ ไปได้รับทราบความทรงจำเกี่ยวกับ ความดุร้ายและการทรยศของชาวอินเดียเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด บุคคลผู้หนึ่งเสนอว่า “...เห็นอบ่อน้ำนั้น สร้างโบสถ์คริสต์ไว้ ให้มีขนาดเล็กที่สุดเท่าที่ท่านต้องการ แต่ โอลองดงงาม เพื่อที่ชาวคริสเตียนซึ่งเป็นคนรุ่นหลังจากนี้จะได้ล่วงกับชาวมุสลิม หรือชาวอินเดียรุ่นต่อๆ ไปได้มากเท่าที่เข้าต้องการว่า “ดูนั้นสิ ที่จุดนี้แหล่ที่บรรพบุรุษ ของพากห่านได้ก่อให้เกิดการกระทำที่มีดีมิดที่สุดของเข้า คือ การกำจัดศาสนาริสต์ ออกไปจากอินเดีย” บุคคลอีกผู้หนึ่งเสนอให้มีเพียงสถานที่สวดมนต์ภารนาเพื่อ หลักเลี้ยงความรู้สึกแตกต่างระหว่างลัทธินิกายต่างๆ ในหมู่ชาวคริสต์²⁷

ตั้งแต่วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1861/พ.ศ. ๒๔๐๓ ข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จ ราชการแห่งอินเดีย ได้ตัดสินใจว่าจะสร้างอนุสาวรีย์ที่เหมาะสมไว้ที่บ่อน้ำอันเป็น สถานที่ลังหารหมู่ โดยสร้างเป็นสถาปัตยกรรมแบบลักษณะศิลปะแบบโกรกิ และมีแท่นยกพื้นล้อมรอบบ่อน้ำที่ถูกปิด ทั้งสถาปัตยกรรมที่นั่นดังกล่าวทำจากหิน ด้านบนหรือโดยรอบของบ่อน้ำจะมีการประดับด้วยรูปแกะสลักหินอ่อนที่มาจากการ ประดิษฐ์ โดยข้าหลวงใหญ่จะเป็นผู้ให้เงินสนับสนุนการก่อสร้างอนุสาวรีย์²⁸

ด้วยเหตุนี้ จึงมีการติดตั้งฉากรูปแปดเหลี่ยม และที่ยืนอยู่ภายใน คือ เทพธิดาแห่งความเมตตา อันเป็นผู้มีอิมมานุยาตของบารอนมาโรเชตติ คำจาเรกต่อไปนี้ ถูกแกะสลักไว้ที่ฐานของเทพธิดา “โปรดให้ความเคารพเพื่อความทรงจำชั้วัลปานาน ของชาวคริสเตียนคนนี้ใหญ่ที่ถูกโยนลงไว้ในบ่อน้ำเมื่อวัน นี่ ๑๖ กรกฎาคม ค.ศ. 1857” คิลลอกีແเพ่นหนึ่งริ่งอยู่ ณ ที่ตั้งของบีชาร์ที่ถูกรื้อทำลายไปแล้ว มีคำ จาเรกว่า “ที่นี่เคยเป็นบ้านแห่งการลังหารหมู่” ได้มีการพัฒนาพื้นที่มากกว่า 40 เอเคอร์

เพื่อจัดสร้างอุทยานที่รื่นลึกชื่น ณ ที่ตั้งของบ่อన้ำ หลังจากที่รัฐบาลอังกฤษได้บูรณะอุทยานนี้ขึ้นมาใหม่ ได้มีการกำหนดค่าปรับสำหรับ “พลเมืองที่ไม่จงรักภักดี” และเงินจำนวนดังกล่าวได้ถูกเก็บรวบรวมไว้เพื่อปรับปรุงอุทยาน ชาวอินเดียได้รับการปฏิเสธที่จะให้เข้าไปในอุทยานโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย²⁹

นี้คืออุทยานและบ่อน้ำอันเป็นอนุสรณ์สถานของคอนปอร์ ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปเยือน พันตรีสเลเดนได้รายงานว่า “ชาวสยามได้ริบิจัยว่าอุทยานนี้ได้รับการออกแบบอย่างดงาม สวยงามแล้วนี้ช่างเต็มไปด้วยดอกไม้ที่ผลิตนานเปล่งปลั่ง และมีการจัดชนิดอย่างสมบูรณ์แบบดี แต่ทว่าเกี่ยวกับการรวมตัวของเรื่องเคราๆ อันเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ และบรรยากาศของความเคร่งชرمซึ่งดูเหมือนว่ามีอยู่ทุกหนทุกแห่งได้แผ่ซ่านโดยทันทีไปยังบริเวณบ่อน้ำ ได้สืบสารให้เกิดความรู้สึกเคร้าสร้อยอยู่ในดวงใจทุกดวง และเพื่อนชาวสยามของพวกรากมีได้รู้สึกจับจิตจับใจน้อยไปกว่าพวกราเลย โดยความรู้สึกของพวกรา บันพันดินที่มีเครื่องกำหนดว่าเป็นที่ตั้งของอาชญากรรมอันหารุณ และนำเอาความทรงจำถึงสตรีและเด็กที่หมดหนทางซึ่งถูกฆาตกรรมอย่างชำนาญ โดยการเด่นของเหล่าทหารพื้นเมืองที่ก่อกบฏและโหดร้ายหารุณ มาปรากฏไว้เบื้องหน้าพวกรา”

บรรดาแกนเชี่ยนชาวอังกฤษที่มีอิทธิพล ได้ทำให้โศกนาฏกรรมที่คอนปอร์กลาຍเป็นมหาภาพย์ที่แสดงให้เห็นความกล้าหาญของชาวอังกฤษ ในงานเขียนที่เกี่ยวกับคอนปอร์ของเซอร์จอร์จ ทรีเวลย์ ที่ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1865/พ.ศ. 2408 นั้น ได้ยกระดับของโศกนาฏกรรมนี้ว่าเป็นถึงขั้นคลาสิกแบบกรีก “มีโซโคสตุหินอนุสาวรีย์ถูกสาทีแทกทำลาย ที่เหมาะสมจะเป็นอนุสาวรีย์แห่งบุรุษผู้กล้าหาญประหนึ่งเนินดินที่แทกกระเจาและกำแพงที่ถูกทุบทำลาย และในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ความปวดร้าวทรมานอย่างแสนสาหัสที่คอนปอร์จะต้องแสดงให้เห็นเป็นรูปเป็นร่าง ที่มีได้ลักษณะที่นิ่งเงียบสงบไปในทินแกรนิต หรือหล้อเป็นหูปูร่อนซ์ ไม่มีความหวาดกลัวว่าเราจะลืมเลือนเรื่องราวของผู้คนของเรา สถานที่นี้ทั้งหมดเป็นที่ผั่งร่างของพวกรา และชื่อที่ระบุอยู่ชึ้นก็คือ คำารีก ณ ที่ฝังศพ”³⁰

ดังนั้น เมื่อพิจารณาตามความรู้สึกของชาวอังกฤษในสมัยนั้น คอนปอร์จึงเป็นทั้งสุสานและคำารีก ณ ที่ฝังศพของบุรุษ สตรีและเด็กผู้กล้าหาญของชาติอังกฤษ

เมืองนี้ได้ถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์ของการเป็นวีรบุรุษชาวอังกฤษและการเป็นผู้ทรายชาวนอกอินเดีย

ความเข้าใจใดๆ ที่แตกต่างกันเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้นก่อให้เกิดพายุแห่งการต่อต้าน รัสเซียได้เปิดการวิจารณ์อย่างรุนแรงเมื่อเข้าเยี่ยมว่า “ประวัติศาสตร์ของยุโรปสมัย古来 ได้ให้ตัวอย่างของอาชญากรรมต่างๆ เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้น ณ ค่อนปอร์ ประวัติศาสตร์ของช่วงเวลาที่มีความเจริญมากกว่าจะสามารถทำให้เกิดเหตุการณ์ที่เทียบเคียงได้กับอาชญากรรมทั้งนั้นในสมัยที่ใหม่กว่า”³¹

คำบอกเล่าที่ทำให้หน้าร้อนผ่าวและกวนโกรสได้มากเกี่ยวกับเหตุการณ์ของค่อนปอร์ ยังคงอยู่ในกระแสเมื่อพระเจ้าแผ่นดินสยามเด็ดขาดพลอินเดีย วิลเลียมบัตเลอร์ มิชชันนารีประจำโบสถ์เมโนโรดิส ได้เขียนอธิบายถึงการสังหารหมู่แห่งค่อนปอร์ไว้เมื่อ ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2413-4 ว่าเป็น “อาชญากรรมที่รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ที่ทำให้เกิดรอยดำกว่าเสียงระฆังสวามนธรรมที่ซีซิล* หรือการสังหารหมูในวันคลองนักบุญบาร์โลมีวَا** เพราะมิได้เป็นการกระทำที่ถูก

* เสียงระฆังสวามนธรรมที่ซีซิล เป็นล้านนาใช้ต่ออธิบายเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในสมัย古来ที่เกิดขึ้นเมื่อวันอังการอีสเตอร์ ที่ 31 มีนาคม ค.ศ. 1282/พ.ศ. 1824 ที่เมืองปาร์แลโน่ บันกาซีซิล ในเหลเมดิตเตอร์เรเนียน (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของอิตาลี) ซึ่งชนคนนี้อยู่ใต้อำนาจของปัตติริชาร์ลส์ ดังว่า แห่งฝรั่งเศส ผู้นำลัทธิชาวยิอิทิชิปเป้ยังกรุงคอนสแตนต์โนเปลล์ ปัตติริชลเป็นไม่เพื่อพระทัยการขยายอิทธิพลของกัปตันริชเฟรงก์เศส เช่นเดียวกับที่ชาวยิอิทิชิลไม่พอใจการบุกรุกของฝรั่งเศส แต่ไม่ทันที่สเปนจะดำเนินการใดๆ ชาวยิอิทิชิลได้ช่วยแก้ไขสถานการณ์ให้สเปน โดยการลุกขึ้นสังหารทหารฝรั่งเศสเพื่อปลดปล่อยตนเอง ให้พ้นจากอำนาจของฝรั่งเศสในวันอังการอีสเตอร์ การล้างห邦เริ่มต้นเมื่อมีการรัวระฆังเป็นสัญญาเรียกให้ผู้มีครัวคราต่อค่าศาสนาเข้ามาประกอบพิธีในโบสถ์ เสียงระฆังจึงเป็นแม้มือนสัญญาในการก่อการดังกล่าว ทหารฝรั่งเศสบนเกาะซิลลูกสังหารไปเป็นจำนวนมาก และในท้ายที่สุด เหตุการณ์นี้ยุติลงด้วยการที่ฝรั่งเศสมหดอำนาจลง และซีซิลได้กล่าวเป็นของราชินีแคทรีเวร์นแห่งอารากอน ผู้ปกครองประเทศสเปน ที่มา: <http://www.newadvent.org/cathen/15384a.htm>

** การล้างห邦หมูในวันคลองนักบุญบาร์โลมีวَا แสดงให้เห็นความชัดเจนทางศาสนาและการเมืองในประเทศฝรั่งเศส ที่พะวงน้ำใจเรื่องแห่งเมดิซิ ได้พยายามรักษาบลลังก์ของปัตติริชาร์ลส์ที่ 9 ผู้เป็นพระราชนิกุล โดยให้กองทหารและพระยาหอกลิกล้างห邦หมูเพลิงไม่ประเตศแทนที่ ผู้ต้องการเสรีภาพในการนับถือศาสนา ที่เรียกว่า ญูกอน็ต์ ในวันคลองนักบุญบาร์โลมีวَا ที่กรุงปารีสเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1572/พ.ศ. 2115 โดยเริ่มจากการล้างห邦คอสติญ (Cologny) ผู้เป็นหัวหน้าที่เรียกชาวยิอิทิชิลและผู้นำของโปรเตสแตนต์ ต่อจากนั้นการล้างห邦ชาวยิอิทิชิลในวันคลองนักบุญบาร์โลมีวَا ที่ปารีส ความชัดเจน ระหว่างชาวยิอิทิชิลในวันคลองนักบุญบาร์โลมีวَا กับชาวยิอิทิชิลในวันคลองนักบุญบาร์โลมีวَا ที่กรุงปารีส เมื่อ ค.ศ. 1598/พ.ศ. 2141 ที่มา: <http://www.newadvent.org/cathen/13338b.htm>

กระตุ้นโดยความรักชาติที่ซักนำไปในแนวทางที่ผิด หรือความบ้าคลั่งของพวกราชีวีถือโศคลง แต่เป็นการประหารชีวิตที่เกิดขึ้นอย่างทรยศ ตามมาและใจแคบ”³² วาลเบเซ่นได้ย้ำๆ ให้เกิดโถมหากว่าเมื่อเข้าเยี่ยวนوا “ทหารผู้หนึ่งประการคำพูดมาว่า “จะระลึกถึงคอนปอร์” และนั่นเป็นหัวหมด ราชตุ้นแท้ที่โกรธแค้นหัวหมด โรคระบาดหัวหมดในโลกนี้ที่ได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระ สำหรับบุรุษที่ถูกแผลเผลดายความประรรณานที่จะแก้แค้นแล้ว ไม่มีอะไรเป็นเรื่องสำคัญ “มุ่งหน้าต่อไป เจ้าผู้ต้องการแก้แค้น” ชาวอินเดียจะไม่ได้นำคนตายไปมีปอน้ำเท่งอันที่คอนปอร์อีก”³³

ลักษณะที่เป็นความรู้สึกของชาวอังกฤษที่มีอยู่อย่างทั่วทั้นเช่นนี้เอง ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรเห็น

ลักษณะ

ลักษณะซึ่งเป็นศูนย์กลางบัญชาการฝ่ายบริหารของอุดุ (เป็นส่วนหนึ่งของรัฐอุดรประเทศในปัจจุบัน) เป็นศูนย์กลางที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของการก่อสถาบันเมื่อ ค.ศ. 1857 เมื่อนี้เริ่มมีชื่อเสียง เพราะความสามารถด้านงานการปิดล้อมของพลเรือน และทหารอินเดียที่ก่อสถาบันได้เป็นระยะเวลานาน รวมทั้งความอดทนอย่างที่ไม่เคยปรากฏที่ใดมาก่อนของกองทหารอังกฤษที่ถูกปิดล้อม ก่อนที่จะได้รับการช่วยเหลือจากการกองทัพที่ยกมาสมทบ

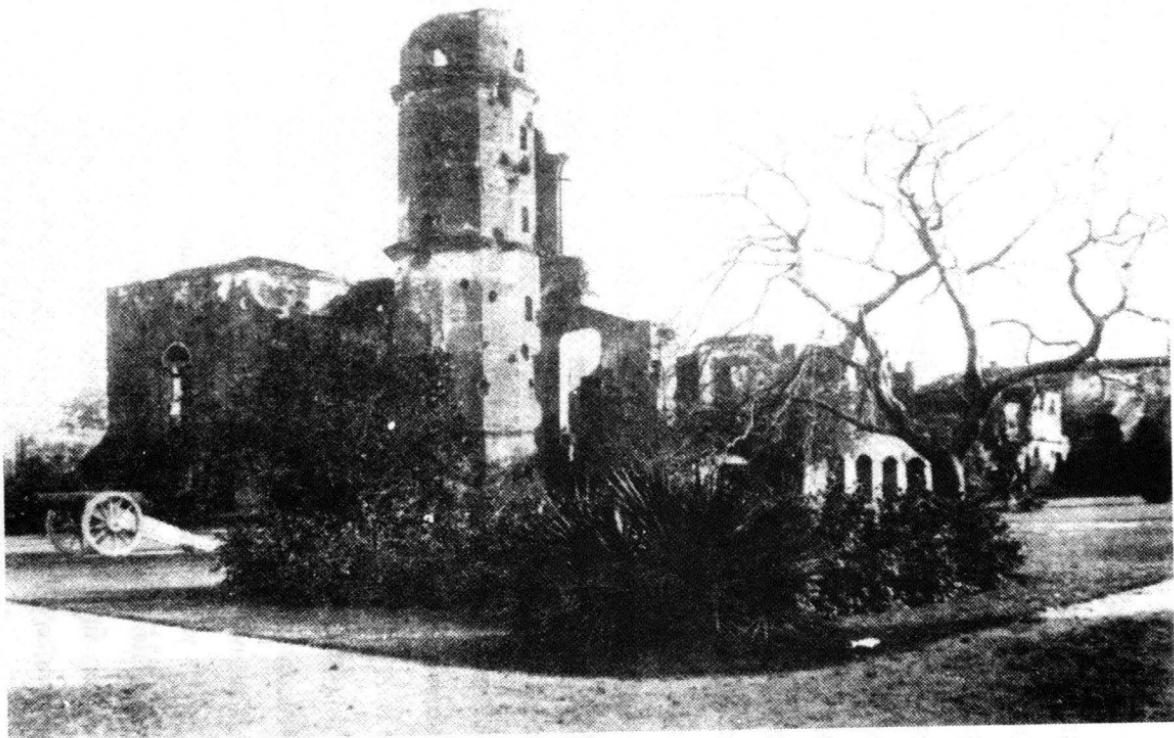
มีการสันนิษฐานว่า สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้การกบฏนี้แพร่ขยายไปอย่างกว้างขวาง เกิดจากการที่อังกฤษได้ผนวกอาณาจักรอุดเข้ามา เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1856/พ.ศ. 2398 วายิด อาลี ชาห์ ซึ่งเป็นกษัตริย์แห่งอุดได้ถูกถอนออกจากราชบัลลังก์ และอาณาจักรของพระองค์ได้ถูกโยนส่วนหนึ่งของจักรวรดิอังกฤษ เนื่องจากเชื้อสายราชวงศ์อุดเป็นพันธมิตรที่จงรักภักดีต่ออังกฤษ การผนวกอาณาจักร จึงอยู่บนพื้นฐานของการปักคร่องที่ไม่ถูกต้อง จึงไม่ทำให้ราชภูมิของอุดเชือดถือ เมื่อจากพวกราชทั้งได้รับความยกย่องมากในหลายทางอันเนื่องมาจากเคลื่อนไหวของอังกฤษ กษัตริย์ที่ถูกขับออกจากราชบัลลังก์ตั้งใจอย่างแน่นหนาที่จะไม่ลงนามยินยอมสละราชสมบัติโดยความสมัครใจ พระองค์จึงเด็ดขาดจากลักษณะไปยังกัลกัตตา พร้อมกับสมาชิกในครอบครัวและข้าราชสำนัก เพื่อดำเนินเรื่องให้ยกเลิก

การพนวกคืนแด่น เนื่องจากมีได้ประทับอยู่ที่ลักษณะ พระองค์จึงมีได้ถูกนำเข้ามาพัวพันกับการก่อจลาจล แต่ก็ไม่สามารถทวงอาณาจักรของพระองค์กลับคืนมาได้ เมื่อฝูดติดสอยห้อยตามในขณะนั้นถึงหนึ่งพันคน รวมทั้งพระสนมจำนวน 37 นาง และข้าราชสำnageที่ทรงโปรดปรานอึกหlaysibcon กษัตริย์ที่ถูกขับจากราชบัลลังก์จึงหลบปักฐานที่มาติยะ เปร์ซ บริเวณชานเมืองกัลกัตตาด้านทิศใต้ และได้รับเงินช่วยเหลือเลี้ยงดูข้าราชบริพารจำนวนมากของพระองค์เป็นเงินเยี่ยหัดรายเดือนจากกองกษาดูแล 100,000 รูปี อีกหนึ่ง 2 หมื่นบาทต่อเดือน มาติยะ เปร์ซ ได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นจนเป็นเมืองเล็กๆ เมืองหนึ่งที่มีความเพียบพร้อมทั้งพระราชวังอันงดงาม โรงเลี้ยงสัตว์ ตลาด มัสยิดและที่พักของอิหม่าม อันที่จริงแล้วได้มีการสร้าง “ลักษณะแห่งที่สอง” ขึ้นมาใหม่จากชิ้นส่วนต่างๆ ของอดีต การอพยพออกจากลักษณะมาที่มาติยะ เปร์ซ (กัลกัตตา) นี้มีจำนวนมากกว่า 4 หมื่นชีวิต³⁴

ด้วยเหตุผลเช่นนี้ วายิด อาลี ชาห์ จึงตั้งถิ่นฐานอยู่ที่มาติยะ เปร์ซ บริเวณชานเมืองกัลกัตตาด้านทิศใต้ ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่ระหว่างการเสด็จเยือนนครหลวงของจักรวรรดิเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1872

ขณะที่ประทับอยู่ในกัลกัตตาหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปเยือนโรงเลี้ยงสัตว์ (สวนสัตว์) ที่วายิด อาลี ชาห์ ได้สร้างไว้ที่มาติยะ เปร์ซ ทรงใช้เวลาตลอดทั้งเช้าวันพุธที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. ๒๔๑๔ ประทับอยู่ที่โรงเลี้ยงสัตว์ ไม่มีหลักฐานทางจดหมายเหตุใดๆ ที่บ่งชี้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามได้พบกับวายิด อาลี ชาห์ ผู้เป็นกษัตริย์ที่ถูกขับออกจากบัลลังก์ของอุดตุนในพระราชวังที่มาติยะ เปร์ซ แต่ว่า ขณะที่กำลังทอดพระเนตรกวางดาว กวางตัวผู้และสัตว์สี่ขาอื่นๆ จำนวนหลายร้อยตัวอยู่ที่อยู่ในกรงเหล็ก หรือว่าซันช์ไก่ฟ้า นกกระสาและเป็ดที่อยู่ในสระน้ำที่นิ่งอ่อน หรือจ้องดู ขนาดใหญ่นับพันที่เลือดอยู่บนเนินเขาจำลองที่ตั้งอยู่ตรงกลางอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ยาวและมีน้ำลึกอยู่ย่างรูสีกัว่ประหลาดใจนั้น อาศัยนกุกช้างสยามคงจะสามารถสัมผัสได้ถึงการปรากម្មของวายิด อาลี ชาห์ บุรุษในตำแหน่งอันมีเชื้อเลี้ยงเนื่องมาจากรูปแบบที่ทรหดราส่างามของตัวเขา เป็นการยกที่จะให้เชื่อว่าการเสด็จมาเยือนในครั้งนี้มีได้ให้ความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนจากภายใน เกี่ยวกับกระบวนการพนวกอาอุด

เดวอน เรลซิเดนซ์ ส้านที่แห่งการจลาจลในเมืองลักษณะว แม่ฯ ค.ศ. 1857/พ.ศ. 2400

เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอินเดียที่เกิดขึ้นก่อนการจลาจลครั้งใหญ่เมื่อค.ศ. 1857

การจลาจลที่ลักษณะ เริ่มต้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ. 1857 ที่ค่ายพักราห์ในหมู่บ้านมูรีโอน อยู่ทางตอนเหนือของแม่น้ำโคมาตีไปร์นีมอลล์ เมื่อได้รับสัญญาณที่ได้นัดหมายไว้ล่วงหน้า ทหารชีปอยชาวอินเดียได้จุดไฟเผาที่พักของนายทหารและทหารน่วยที่ 32 ซึ่งเป็นกองพันทหารยูโรปเพียงแห่งเดียวในลักษณะ ในความร้อนของอากาศในเดือนมิถุนายน พากย์ยูโรปจึงอพยพออกจากค่ายพักราห์ และมาก่อพากบริเวณที่พักซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของแม่น้ำโคมาตี กองทหารเล็กๆ ของทหารอังกฤษ พร้อมทั้งผู้หญิงกับเด็กและทหารอินเดียที่ยังคงรักภักดีจำนวนหนึ่งอยู่ ล้อมชั่งโดยประมาณที่เป็นพลเรือนและทหารที่ก่อการกบฏจำนวนมหาศาล จนกระทั่งถึงวันที่ 25 กันยายน ค.ศ. 1857 เมื่อกองทหารเล็กๆ ของอังกฤษภายใต้การบัญชาการของยาเรอัลล็อกและอูแตร์เอมได้ตีฝ่าลักษณะนี้ บริเวณที่พักของผู้สำเร็จราชการ (เดอ แรชลีเดนชี)

เมื่อประสบกับการรุกรุกคืบของผู้ต่อต้านที่แข็งขันเช่นนั้น เมืองลักษณะจึงกลับเป็นทุบทุนแห่งความตายลำบากของชาวยังกฤษ “จากหลังคานบ้าน จากประตู จากหน้าต่าง จากทุกๆ ทางแยก มีแต่พายุของกระสุน และการจะผ่านพ้นไปให้ได้ พากอังกฤษทำได้แต่เพียงรุกไปข้างหน้าด้วยกำลังใจที่บากบั่นและด้วยความอดทนทั้งหมดที่มีอยู่ แทบจะไม่ได้ยิ่งโต้ตอบกลับไป และเหตุการณ์นี้มีขั้นตอนลดความยาวมากกว่า 3 ใน 4 ไม้ล่ะที่เดียว”³⁵

แม้จะมีกำลังเสริมเข้ามามาช่วยกองทหารยูโรปที่อยู่ในที่กำบัง แต่ก็ไม่สามารถทำให้กองทหารที่ถูกกล้อมอยู่นี้ได้รับความปลอดภัยได้ เชอร์คอลิน แคมป์เบล ผู้บัญชาการทหารบริติชอินเดีย ต้องยกทัพมาที่ลักษณะ เขาถึงเดอ แรชลีเดนชี เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม แต่รู้สึกได้ว่ากำลังที่มีอยู่นั้นมีจำนวนไม่มากเพียงพอที่จะรักษาเมืองไว้ได้ ดังนั้น เขายังเดินทางกลับไปคอนบอร์โดยได้ออนกำลังทหารอังกฤษ สตีร์และเด็ก ที่ถูกปิดล้อมอยู่ในบริเวณเดอ แรชลีเดนชีอีกมาอย่างปลอดภัย เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1858/พ.ศ. 2400 เชอร์คอลิน แคมป์เบล ได้กลับมาถึงลักษณะ และเข้าควบคุมเมืองนั้นได้อีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ได้ต่อสู้กันอย่างดุเดือด แม้ว่าเมืองลักษณะจะตกอยู่ภายใต้การควบคุมของอังกฤษอีกครั้งหนึ่งในปลายเดือนมีนาคม

ค.ศ. 1858 แต่ว่ายังมีการต่อสู้อยู่ในเขตชนบทของอุด ตราบจนกระทั่งถึงปลายปี ทั้งนี้เนื่องจาก ตลาดดาวร์ส หรือ เจ้าของที่ดินขนาดใหญ่หลายคน ปฏิเสธที่จะยอมแพ้ ตามเงื่อนไขที่เสนอให้กับพวากษา ท้ายที่สุด พวากบูได้ถูกขับไล่ไปจนถึงชายแดน เชียงราย

หลังจากที่ได้ไปเยือนสถานที่แห่งโศกนาฏกรรมที่คุณปอร์ ในตอนเช้าวันที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปถึง ลักษนوار เมืองที่ไม่ยอมจำนนและต่อสู้อยู่นานถึง 9 เดือน เพื่อรอผู้มีอำนาจในรัฐบาล อังกฤษเมื่อ ค.ศ. 1857-58 เมืองนี้ได้กลับเป็นสัญลักษณ์ของอังกฤษ ว่าเป็นบทที่ นำสรรษเริญในประวัติศาสตร์ของกองทัพที่ได้ตีแผ่เรื่องราวซึ่งท้ายที่สุดเป็นชัยชนะ ใน การต่อสู้ของพวากษา เรื่องราวของอังกฤษที่ประสบผลสำเร็จได้ท้าทายต่อการ ต่อต้านอย่างดื้อดึงของพวากหหารอินเดียที่ก่อกรภูในลักษนوار ได้กลับเป็นตำนาน แห่งความกล้าหาญของวีรบุรุษชาวอังกฤษ

ในสัปดาห์แรกของเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 ขณะที่พระเจ้าแผ่นดินสยาม เสด็จไปเยือนลักษนوار นั้น เรื่องราวการกระทำอันเป็นวีรบุรุษของอังกฤษ ได้เป็น เครื่องหมายใจที่ได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่ชาวเมืองที่เป็นคนอังกฤษ งานของ การจลาจลครั้งใหญ่ยังคงไม่จบหายไปจากจิตใจของพวากษา วีลเลอร์ ซึ่งเป็นผู้สืบทอด ของ เชิงทรัล นิวล์ ได้ไปเยือนลักษนوارเมื่อ ค.ศ. 1876/พ.ศ. 2419 เพียง 4 ปี หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสมเมืองนี้ เขายังคงประทัดใจ มากที่บรรดาสมาชิกของยูไนเต็ด เชอร์วิสเซล คลับ ในชั้ตตาร์มุนเชิล พุดกันถึงแต่เรื่อง ของ “การจลาจลเมื่อปี 57” เพียงเรื่องเดียว และกล่าวว่า “แล้วช้าเล่าถึงเกรตเด็ก เกรตเดน้อยอันน่าตื่นเต้นที่ทำให้เกิดความรุ่งส่องสารอย่างน่าข้มขื่น แม้กระทั่งเวลาที่ พวากษาสูบซิการ์ จิบบาร์นดี หรือว่าเล่นบิลเลียด”³⁶

เพียงหนึ่งเดือนก่อนหน้าที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จ มาเยือนลักษนوار ระหว่าง ซึ่งเป็นเจ้าชายชาวมุสลิมผู้หนึ่ง คือ ระหว่างโน้ชิม-อุ๊ด-ໂគ์ລາໍ່ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตราแพร์อินเดีย ชั้นที่ 2 เมื่อวันที่ 5 มกราคม ค.ศ. 1872 ที่ลัล บาราดารี เชอร์จอร์จ คูเปอร์ ข้าหลวงผู้ปักครองอุด เป็นผู้มอบ เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งแห่งจักรวรดิบริธิอินเดีย เพื่อเป็นบำเหน็จ

แห่งการปฏิบัติหน้าที่ราชการให้แก่องค์กรในระหว่างเหตุการณ์จลาจล “นราวนเป็นเจ้าชายเชื้อพระวงศ์ของอุด และก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์จลาจล ก็ได้เป็นผู้ที่ควบคุมสมาคมกับนายทหารอังกฤษอย่างมั่นคงแน่นแฟ้น ในระหว่างการจลาจล เขายืนจะต้องดูแลความผูกพันกับเชื้อชาติของเราร่วมชีวิตของเรา ทรัพย์สินต่างๆ ของเขายังได้ถูกวิ่ง หรือถูกทำลาย และตัวเขาเองก็จำต้องระหะเงินออกไปจากที่ซึ่งเป็นบ้านเกิดของบรรพบุรุษ”³⁷

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เด็ดไปปีอ่อนลักษณะในเดือนตุ่มทรงพบว่า ในเมืองมีความทรงจำของปี ค.ศ. 1857 แผ่นดินอยู่ไปทั่ว นราวนผู้ได้รับรางวัลเพร่ำจุดยืนที่อยู่ข้างเดียวกับอังกฤษของเขายังได้ไปเยือนค่ายช้อมรบที่เดลีในสัปดาห์แรกของเดือนมกราคม และคงต้องเป็นหนึ่งในจำนวนนราวนทั้งสี่ที่ได้ปรากฏตัวในงานพิธีรับเด็ดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เซอร์วอร์ช คุปเวอร์ เป็นเจ้าภาพ

ในวันแรกที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเด็ดมาถึง พระองค์ได้พบกับ “ที่ปรึกษาของสถานที่การประชุมสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ณ ญี่ปุ่นเต็ด เชอร์วิสเซล คลับ” ที่วงศ์ตาร์มุนชิล เรไม่ทราบรายละเอียดของเรื่องที่มีการสนทนาแต่ไม่ต้องสงสัยเลยว่าพระเจ้าแผ่นดินต้องทรงได้ยินเรื่องราวที่มีชื่อเสียงมากกว่า 1 เรื่อง เกี่ยวกับการปิดล้อมลักษณะที่ทำให้ปราสาทราชวัง มัลยิดและบ้านเรือนของราชภราทุกแห่งได้ถูกเผาป้อมปราการที่ต่อสู้กับอังกฤษ

เป็นเรื่องที่่น案ใจที่ได้พบว่า พันตรีสเลเดน ผู้ถวายการรับใช้ชาวอังกฤษซึ่งเป็นผู้ติดตามพระองค์ เป็นหนึ่งในจำนวนผู้ที่อยู่ในการโถมตีลักษณะรั้วสุดท้ายเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1858 ด้วย ในการรายงานเกี่ยวกับการเยี่ยมชมลักษณะของชาวสยามนั้น นายพันตรีได้เสริมว่า “ตลอดระยะเวลาที่พักอยู่ในลักษณะ คือ การเที่ยวชมเมืองและการเลี้ยงดูลองอย่างต่อเนื่อง สถานที่ทุกแห่งที่มีประวัติได้ถูกและไปเยือน”

ในปีสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 นี้ นับเป็นเวลา 142 ปีแล้วหลังจากเหตุการณ์จลาจล บรรดาแม่ค้าเชกก์ไม่เคยเพิกเฉยที่จะอธิบายให้กันท่องเที่ยวชาติ ได้ทราบถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดที่เกิดขึ้นระหว่างอนุสรณ์สถานของลักษณะกับการจลาจล เมื่อ ค.ศ. 1857 และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเด็ดไปยังที่ต่างๆ

พร้อมกับพันตรีสเลเดน ผู้เป็นทหารผ่านศึกการเข้ายึดเมืองลักษณะร์เช่นนี้ คราเลยเล่า
จะสามารถเป็นมัคคุเทศก์สำหรับอาคันตุกะชาวสยามได้ดียิ่งไปกว่าเขา

การเดินทางเป็นระยะทาง 45 ไมล์ จากตอนปอร์ทไปยังลักษณะในตอนเช้าของ
วันที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับโอกาส
อันดีที่จะเข้าใจเรื่องการเคลื่อนพลของขบวนทหารของนายพลยาเวอล็อกบันเส้นทาง
เดียวกัน เพื่อปลดปล่อยกองทหารอังกฤษที่ถูกปิดล้อมอยู่ในลักษณะ เมื่อ 14 ปีก่อน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถไไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษ
นายพลยาเวอล็อกเดินเท้ามาตามถนนสายกันปูระ-ลักษณะ หลังจากที่ข้ามแม่น้ำคงคา
โดยสะพานเรือ ราชภูมิแห่งอุดรได้ต้านทานการรุกรานของชาหุกฯ นิ้ว ตลอดเส้นทาง
ไปลักษณะ และนายพลยาเวอล็อกจำต้องล่าอยอถึง 2 ครั้ง

ในเมืองลักษณะนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการ
ต้อนรับที่ เดอะ ยูไนเต็ด เชอร์วิสเซส คลับ ในวังชัตตาร์มุนชิล ส่วน เดอะ เรซลิเดนซี
อันเป็นสถานที่ซึ่งกองทหารอังกฤษถูกปิดล้อมโดยพลเรือนและทหารที่ก่อการกบฏ
อยู่นานกว่า 3 เดือนนั้น เป็นอาคารที่อยู่ติดกันกับวังแห่งนี้ สิ่งที่เรียกว่า
เดอะ เรซลิเดนซี ในระหว่างที่เกิดเหตุจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 นั้น แท้จริงแล้วเป็น
กลุ่มน้ำบ้านและสวนที่ไม่เป็นระเบียบ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 33 เอเคอร์ ตั้งกลาง
ของพื้นที่ซึ่งเป็นบ้านพักของข้าหลวงผู้ประจำอยู่ในลักษณะ เป็นอาคารโถงขนาด 3
ชั้น ซึ่งเคยใช้เป็นที่พักของผู้สำเร็จราชการชาวอังกฤษประจำสำนักกุฎិ
ก่อนที่จะมี
การผนวกอาณาจักรดังกล่าว แม้จะเป็นที่พักอาศัยที่กว้างขวางและสะดวกสบาย แต่
ก็เป็นอาคารเพียงหลังเดียวที่ได้รับการดัดแปลงอย่างไม่ดีนักเพื่อวัตถุประสงค์ในการ
ทำสงคราม อย่างไรก็ตาม ตัวบ้านและพื้นที่โดยรอบอาคารหลังนี้ได้ถูกสถานเข้าเป็น
ส่วนหนึ่งของสนามเพลละมูนดิน มีก้องกำลังขนาดเบาประจำอยู่เป็นระยะๆ
ในแต่ละด้าน พื้นที่ทั้งหมดถูกสร้างให้เป็นรูปห้าเหลี่ยมต้านไม้เท่า ที่มีการวางยาม
ป้องกันไว้ 17 จุด

เมื่อสองความอันเนื่องมาจาก การจลาจลนี้ ยุติลง อาคารเรือนพักของผู้สำเร็จ
ราชการทั่งดงมานี้ ก็เหลืออยู่แค่เพียงกำแพงที่ถูกทุบ ซากปรักหักพังของอาคารนี้
ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการศูนย์กลางการทัศนารถสำหรับชาวอังกฤษ เมื่อพระบาท

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาเยือนลักษณะในปี ค.ศ. 1872 รูปปั้นคนเข้มม้าที่ตั้งเด่นสะดัดตาอยู่ ณ ที่นี่ เป็นอนุสรณ์ระลึกถึงวีรบุรุษแห่งการจลาจลครั้งใหญ่นี้ และการจัดให้มีพิธีสวนสนาบนถนนรอบที่มีรอยแผลของ เดอะ เรสซิเดนซ์อยู่บนพื้นที่ เป็นที่เข้าใจกันได้ในปัจจุบันว่าเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับเหตุการณ์จลาจล การที่ประทับอยู่ในลักษณะปีนเวลา ๑ สัปดาห์นั้น ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคุ้นเคยกับเดอะ เรสซิเดนซ์และวีรบุรุษของอังกฤษในเหตุการณ์จลาจล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้พบกับนาเปียร์แห่งเม็กดาลา ซึ่งเป็นผู้บัญชาการทหารของอินเดียในเดลี เมื่อสัปดาห์สุดท้ายของเดือนมกราคม ค.ศ. 1872 ก่อนที่จะออกจากเมืองนั้นเพื่อมาเยี่ยมลักษณะ เมื่อ 14 ปีก่อนขณะที่มีการจลาจลนั้น นาเปียร์เป็นสมาชิกผู้หนึ่งของทหารช่างเบงกอลในลักษณะ ในตอนนั้นเขาเป็นที่รู้จักในนามของ โรเบิร์ต คอร์เนลลี่อุส นาเปียร์

เมื่อวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 1858 นาเปียร์ได้เสนอ “รายงานเรื่องการต่อสู้เพื่อป้องกันลักษณะ” โดยเสนอแนะว่าควรรื้ออาคารและสวนที่มีกำแพงล้อมรอบ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเดอะมาร์ตินและเรอร์กับแม่น้ำโคมาตี ออกไปอย่างรวดเร็ว เขายังได้เสนอให้มีการสร้างถนนที่กว้างและตัดตรงจำนวน 7 สาย ผ่านใจกลางเมืองเพื่อให้แก่ใจได้ว่ากองทัพของอังกฤษจะสามารถเคลื่อนพลไปได้โดยสะดวก ในช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปเยือนเมืองนี้ บริเวณที่ “หนาแน่นมากอย่างที่ไม่เป็นอันตราย” เหล่านี้ได้ถูกรื้อทิ้งออกไปเป็นจำนวนมากแล้ว ค่ายพักทหารและเขตของพลเรือนได้มาบรรจบกันทางฝั่งตะวันออกของเมือง สวนใหญ่เป็นที่ส่วนสำหรับชาวญี่ปุ่น เพื่อให้มีลักษณะแตกต่างจากตลาดพื้นเมือง ยาชรัตกันล์ จึงถูกก่อสร้างขึ้นใหม่เป็นศูนย์การค้าที่สร้างตามความนิยมของชาวญี่ปุ่นเมืองลักษณะ

สำหรับพลเมืองของลักษณะนั้น “สิงก่อสร้าง” ที่ดูบ้าๆ นี้ดูเหมือนจะเป็นส่วนขยายของสังคมที่พากขาเพิ่งจะพ่ายแพ้ พากขาบังคับต้องพากอาศัยอยู่ในกองผุนและหากปรักหักพัง มีปฏิกิริยาอย่างชรุณเลียต่อเลียงประทุของดินระเบิด ในช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองนี้ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นภาษาอูรดูได้กล่าวถึงการรื้อทำลายที่ยังคงดำเนินอยู่ต่อไปในบางส่วนของเมืองไว้อย่างโถกเถริ่ง เสียใจ

หลังจากที่การจลาจลถูกบดด้วยไปแล้วนั้น ได้มีการสร้าง “ที่มั่นทางการทหาร ในภาวะฉุกเฉิน” 14 แห่งไว้ในเมือง ด้วยวัสดุประսงค์นี้ บรรดาปราสาทราชวังและอาคารทางศาสนาจึงถูกยึดกลับมาอีก ถูกรื้อถอนและเปล่งเป็นเศษของค่ายที่มีอาชชุ ประจำการ แทนที่จะใช้ประโยชน์ตามที่เคยเป็น ที่มั่นเหล่านี้บางแห่งจะต้องเป็นที่น่าสังเกตสำหรับacademic ที่ศึกษาเรื่องราวความเป็นอยู่ในอดีต ค.ศ. 1877/พ.ศ. 2420³⁸

พวกตลาดลูกดาร์ส หรือผู้เก็บรายได้จากที่ดินของกษัตริย์แห่งอุดได้เข้าร่วมในการก่อจลาจลด้วย พวกอังกฤษได้ทำลายป้อมของพวกเข้า และปลดประจำการบรรดากองกำลังติดอาชชุของพวกเข้าไปอย่างเป็นระบบ

ในสมัยหลังการจลาจล อังกฤษมีสายตาやり่ำไร่กับพวกเขานะ มองเห็นว่าพวกเขานี่เป็นพันธมิตรที่มีศักยภาพ จึงคืนตำแหน่งให้กับพวกเขานี้ นานเจ้าที่ดิน และยินดีต้อนรับพวกเข้าที่เมืองลักเเนร์ บรรดาตลาดลูกดาร์สเหล่านี้เป็นผู้ก่อตั้งสำนักงานของสมาคมบริติชินเดีย เมื่อ ค.ศ. 1861/พ.ศ. 2404 โดยมีที่ตั้งอยู่ในอาคารอันงดงามของวังไกเซอร์บัคท์ ซึ่งได้ถูกใช้เป็นสำนักงานใหญ่ของบรรดาเจ้าที่ดินในระหว่างที่พวกเขามาเยือนเมืองนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพบกับตลาดลูกดาร์สคนสำคัญๆ ในเมืองลักเเนร์ ได้ล่องคาดเดาถึงบทบาทของพวกเขาระหว่างเหตุการณ์จลาจล และมองดูความเปลี่ยนแปลงของพวกเขากายหลังสมัยการจลาจลครั้งใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะที่ตามเสด็จได้เข้าร่วมชมงานยามค่ำคืน ที่มีการแสดง นัก หรือการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง พร้อมกับรับประทานอาหารเย็น โดยมีบรรดาตลาดลูกดาร์สคนสำคัญๆ ร่วมเป็นเจ้าภาพ ณ คุนย์บัญชาการของพวกเขาระหว่างไกเซอร์บัคท์³⁹

ในการกล่าวสุนทรพจน์ต่อสภาผู้แทนราษฎรของอังกฤษ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 1857 เพียงสองเดือนหลังจากที่มีการประทุของฝ่ายก่อการจลาจลในระยะแรกๆ เป็นจามิน ดิสเรลี กล่าวว่า “ขณะนี้ข้าพเจ้าขอคิดอย่างถ่อมตนถึงบัญชา ว่าจริงหรือที่ว่าเหตุผลสำคัญประการหนึ่งในการก่อจลาจลเป็นเรื่องของการทหาร ที่จริงแล้วเป็นการก่อภัยในกองทัพรหรือการก่อจลาจลของคนไทยในชาติกันแน่ … รัฐบาลของเรานิอินเดียเมืองไทยปักก่อน ได้ทำให้เกิดความบาดหมางหรือ

ทำให้เกิดความตื่นตกใจในคนเกือบทุกชนชั้นวรรณะที่ทรงอิทธิพลในประเทศ ... ประชาชนแห่งอินเดียเพียงแต่กำลังรอคอยชนาวนี้ก่อให้เกิดเหตุแลข้ออ้าง ชนาวนี้ได้เปิดโอกาสในไม้ซ้า และข้ออ้างก์ทำให้เกิดกลไกในเวลาต่อมา”⁴⁰

ในทศวรรษที่ 1870 ได้มีความเห็นที่มีระดับความแตกต่างกันในเรื่องสาเหตุและธรรมชาติของการก่อจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 จากฝ่ายที่อยู่ต่างกันเป็น 2 ขั้ว พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงได้รับทราบเพียงเรื่องราواจากคำบอกเล่าของฝ่ายอังกฤษ สำหรับชาวอินเดียที่ทรงได้พบนั้น หากมีเชื้อสายของครอบครัวเจ้าผู้ครองนครที่ถูกอังกฤษปราบปราม ก็เป็นผู้ที่อังกฤษคำจูนไว้ในฐานะที่เป็นพันธมิตรของตน พันตรีสเลเดน นายทหารผ่านศึกจากกองกรมมัณฑ์ห้องจากการก่อจลาจล เป็นผู้ติดตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดการเสด็จประพาสอินเดียของพระองค์ ได้ฉายให้เห็นภาพของการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 ว่าเป็นการกระทำของ “เหล่าทหารพื้นเมืองที่ก่อภัยและโกรธัยหารุณ”⁴¹

อีกหลายปีหลังจากการเสด็จประพาสอินเดีย (วันที่ 27 กันยายน ร.ศ. 129/พ.ศ. 2453) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอ้างอิงถึงการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 โดยทางอ้อม เมื่อมีพระราชวิจารณ์เนื้อหาของนิตยสารรายเดือนชื่อวัฒนาวิทยา ที่จัดตีพิมพ์โดยโรงเรียนกฎสตรี ซึ่งเป็นโรงเรียนของมิชชันนารีที่ทำการศึกษาแก่สตรีสูงศักดิ์ ว่า “ในสถานที่แห่งหนึ่ง การกล่าวว่าเกิดจากเสรีภาพซึ่งชาวสยามไม่น่าจะเข้าใจได้ และก็ไม่สามารถเข้าใจได้ เช่นกันหากกล่าวว่าเกิดจากการจลาจลในอินเดีย”⁴² หลังจากที่ได้เสด็จไปเยือนสถานที่อันเป็นเสมือนโรงละครสำคัญของการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 อันได้แก่ เดลี คอนปอร์ และลักเนวันน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับบทเรียนอะไรเกี่ยวกับอนาคตของราชอาณาจักรของพระองค์นั้งเล่า เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงหลงเหลือได้อารีที่บันทึกความรู้สึกส่วนพระองค์เอาไว้ จึงเป็นการยากที่จะตอบค่าถามนี้ได้แน่นชัดเจน

ไม่ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงอยู่ในตำแหน่งทางทฤษฎีใดๆ เกี่ยวกับการจลาจลเมื่อ ค.ศ. 1857 อำนาจทางการทหารของอังกฤษในประเทศอินเดียเป็นสิ่งที่เห็นได้จากสายพระเนตรของพระองค์ เมื่อได้ทรงศึกษาสถานที่สำคัญทั้งสามแห่งในเหตุการณ์กบฏนั้น และหลังจากที่ทรงได้เป็นประจำช

พยานในการรวบรวมกองทัพขนาดใหญ่ของอังกฤษในเดลี เมื่อสัปดาห์สุดท้าย ของเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1872 ประเทศอินเดียในสมัยหลังการจลาจลที่ประสบความล้มเหลวจากการก่อจลาจลครั้งใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมี ได้ส่งสารถึงพระองค์ให้เห็นถึงความเข็มแข็งแกร่งทางทหารของอังกฤษที่ไม่สามารถจะเอาชนะได้ นับเป็นธรรมชาติ สำหรับยุวกษัตริย์แห่งประเทศไทย ที่จะต้องเลือกอยู่ฝ่ายเดียวกับอังกฤษในเวดnesday การเมืองที่กว้างกว่าของชาวญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงเป็นพระบรมชนกานานนั้น ประเทศไทยจะรักษาภาระเบื้องหน้ากันในความสัมพันธ์ที่มีกับมหาอำนาจญี่ปุ่นทั้งหมดได้แต่ในรัชกาลนี้ เห็นได้ชัดเจนถึงอิทธิพลของอังกฤษที่ครอบงำอยู่เหนือราชสำนักสยาม ความรู้สึกต่างๆของชาวอินเดียที่มีอยู่ในจิตใจของยุวกษัตริย์ได้ทำงานอยู่โดยปราศจาก การแลเห็นในช่วงปีต่อๆ มาของพระองค์

หมายเหตุและการอ้างอิง

- 1 Anthony Wood, *Nineteenth Century Britain, 1815-1914*, (2nd ed.) 1982, p. 226.
- 2 Embree, Ainslie T., (ed.) *1857 in India, Munity or War of Independence?* 1963.
- 3 *The Dictionary of National Bibliography* (from the earliest times to 1900), Oxford University Press, London, Vol. XVIII, pp. 366-657.
- 4 *The Dictionary of National Bibliography*, Oxford University Press, London, Vol. XIV, pp. 75-83.
- 5 Sir George Campbell, *Memories of My Indian Career*, Vol. I-II, London, 1893.
- 6 เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, 18 มกราคม ค.ศ.1872, หน้า 99.
- 7 P.C. Gupta, *Nana Sahib and the Rising at Cawnpore*, Clarendon Press, Oxford, 1893.
- 8 เดอะ มัหาราช เมรส์, วันพุธที่ 24 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 75.
- 9 เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, 18 มกราคม ค.ศ.1872, หน้า 61.
- 10 เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย, 18 มกราคม ค.ศ.1872, หน้า 68.
- 11 คำวิจารณ์ของสื่อมวลชนเกี่ยวกับราชทูตสยามไปอังกฤษ (ค.ศ. 1657-58) พร้อมทั้งคำนำและบทความแนะนำเรื่อง “ราชทูตไทยไปปีญโญ” พระนิพนธ์ สมเดชา กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในประชุมพงควรการ เล่มที่ 27 หน้า 129 พิมพ์โดย ครุสาก หมายเหตุผู้แปล: Press Comments on the Siamese Embassy to England with a foreword and an introduction on “Siamese Embassy to Europe” ที่ผู้เขียนนำลงถึงนี้เป็นเอกสารภาษาอังกฤษที่มีองค์ประกอบ 2 ส่วน ส่วนแรก คือ คำนำและบทความแนะนำ ที่ นาย แอล. เจ. รับบีนส์ แปลจากพระนิพนธ์ “อภินิหารเรื่องราชทูต ไทยไปปีญโญ” หรือ ประชุมพงควรควรภาคที่ 45 รวมจดหมายเหตุ เรื่องราชทูตไทยไปประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2400 ซึ่งครุสากได้จัดพิมพ์เป็นเล่มที่ 26 และ 27 ส่วนที่ 2 คือ คำวิจารณ์ของสื่อมวลชนฯ ซึ่งครุสากจัดพิมพ์อยู่ในเล่มที่ 27 ตั้งแต่หน้า 115 - 245 แบ่งเป็น 6 ตอน เรียงลำดับ ตอนที่ 1 เมื่อ คณะกรรมการชั้นผู้ที่พอร์ตสมัช (28-29 ตุลาคม ค.ศ. 1857) หน้า 115-134 ตอนที่ 2 การพักที่ลอนดอน ครั้งแรก (30 ตุลาคม ถึง 18 พฤษภาคม ค.ศ. 1857) หน้า 135-146 ตอนที่ 3 งานเลี้ยงรับรอง คณะทูตโดยสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย ที่พระราชวังวินด์เซอร์ (19 พฤษภาคม ค.ศ. 1857) หน้า 147-197 ตอนที่ 4 การพักที่ลอนดอนครั้งแรก (ต่อ) (20 พฤษภาคม ถึง 7 ธันวาคม ค.ศ. 1857) หน้า 199-204 ตอนที่ 5 คณะทูตไปเยือนเบอร์มิงแฮม แมเนเชสตอร์ ลิเวอร์พูลและเชฟฟิลด์ (8-31 ธันวาคม ค.ศ. 1857) หน้า 205-236 และตอนที่ 6 การพักที่ลอนดอนครั้งที่ 2 (มกราคม-กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1858) และการเดินทางกลับสยาม (6 มีนาคม ค.ศ. 1858) หน้า 237-245. คำวิจารณ์ของสื่อมวลชนangกฤษต์เกี่ยวกับการปฏิบัติตนของคณะทูตในงานเลี้ยงรับรองที่พระราชวังวินด์เซอร์ ทั้งถึงนี้ คือ Court Journal ฉบับวันพุธที่สับดีที่ 21 พฤษภาคม (ประชุมพงควรการ เล่มที่ 27 หน้า 163-164).

- ¹² James Routledge, *English Rule and Native Opinion in India from Notes taken 1870-74*, p. 241.
- ¹³ H.G. Keene, *Delhi*, p. 67.
- ¹⁴ J. Matheson, *England to Delhi*, London, 1870, p. 355 อ้างถึงโดย Narayani Gupta, *Delhi between Two Empires (1803-1830)*, Delhi, 1981 p. 86 เมน์แต่หนังสือคู่มือนำชมที่พิมพ์ในทศวรรษที่ 1990 ยังรวมเรื่องนี้ไว้ในส่วนที่เรียกว่า “เส้นทางเดินท้าเรื่องการจลาจลครั้งใหญ่ - Mutiny Walk” ดู Gaynor Barton and Lauraine Malone, *Old Delhi, Ten Easy Walks*, Rupa & Co., Culcatta, 1997.
- ¹⁵ รายงานของพันตรีสเลเต่น.
- ¹⁶ Charles, Ball, *The History of the Indian Mutiny*, Vol. I, p. 50 “ชายสองคนแรกที่ถูกเชวนคอที่บาร์รักปอร์ เป็นนัยสำคัญโดยวรรณะ ดังนั้น ทหารซึ่งอยู่หัวหน้าของพวกนี้เป็นนัยสำคัญและถูกเรียกเท่านี้ มากับแต่นั้น” Bourchier, *Eight Months Campaign Against the Bengal Sepoy Army*, p. 47
- ¹⁷ ทางรถไฟได้ริมใช้งานได้ในสมัยหลังการจลาจลครั้งใหญ่
- ¹⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมาที่ไป 15 ปี หลังจากที่พากบกภูภูมิขึ้นไปแล้วนั้น นายกรัฐ ชาฟาร์ ได้ถูกเนรเทศไปอยู่เพม่าและเสียชีวิตที่นั่น
- ¹⁹ คลังกระสุนนินคำอึกแห่งหนึ่งอยู่นอกกำแพงเมืองไกลั๊บบ์ที่พักเก่าของทหาร
- ²⁰ Charles, Ball, *The History of the Indian Mutiny*, Vol. I, p. 79.
- ²¹ W.H. Fitchett, *The Tale of the Great Mutiny*, London, 1911, p. 274.
- ²² S.N.Sen, *Eighteen Fifty-Seven*, Delhi, 1995, p. 75.
- ²³ รายงานของพันตรีสเลเต่น
- ²⁴ Charles, Ball, op. cit., Vol. I, pp. 340-44.
- ²⁵ Wayne G. Broehel, *Crisis of the Raj*, Hanover, 1986, p. 141.
- ²⁶ J.W. Sherer, *Daily Life During the Indian Mutiny*, p. 99.
- ²⁷ Charles, Ball, *The History of the Indian Mutiny*, Vol. I, pp. 390-91.
- ²⁸ W.J. Shepherd, *A Personal Narrative of the Outbreak and Massacre at Cawnpore During the Sepoy Revolt of 1857*, Appendix, pp. XIX-XX.
- ²⁹ A.S. Mishra, *Nana Sahib Peshwar and Fight for Freedom*, pp. 509-10.
- ³⁰ Sir George Trevelyan, *Cawnpore*, London, 1st ed. 1865, Shilling edition, 1910 p. 280.
- ³¹ Sir W.H. Rusell, *My Diary in India in the Year 1858*, London, 1860, Cf. S.B. Chaudhuri, *English Historical Writings on the Indian Mutiny*, Calcutta, 1979, p. 12.
- ³² Rev. William Butler, *The Land of Veda*, New York, 1871, Chaudhari, op. cit., p. 233.
- ³³ E. de Valbezen, *Les anglais et l'Inde*, tome 2, L'insurrection des cipayes du Bengal, 1857 Paris, 1875 cited by Chaudhari op. cit., pp. 250-51.
- ³⁴ Abduk Halim Sharar, *Lucknow*, cited by Veena Talwar Oldenburg, *The Making of*

- Colonial Lucknow 1856-1877*, Delhi, 1989, p. 204.
- ³⁵ W.H. Fitchett, *The Tale of the Great Mutiny*, London, 1911, p. 203.
- ³⁶ George Wheeler, *India in 1875-76, Visit of Prince of Wales*, London, 1876, p. 231. Cited by Veena Talwar Oldenburg, op. cit., p. 245.
- ³⁷ เดอะ ไฟโอเนียร์, วันนั้นที่ 8 มกราคม ค.ศ. 1872.
- ³⁸ Veena Talwar Oldenburg, op. cit., p. 34, 49.
- ³⁹ หลักฐานจดหมายเหตุไม่ได้ระบุชื่อของตาลูกสาวที่พระเจ้าแผ่นดินสยามได้ทรงพบ รายงานต่อไปนี้ เป็นชื่อของตาลูกสาว ผู้เป็นลือในการก่อตั้งสมาคม หักขีณารันจัน มุนาเคอร์จี, ผู้ก่อตั้ง, เลขาธุการ มหาราชา ดิคิชยَا ลิงท์ แห่งบลังมพอร์, ประชาน มหาราชาเมนลิงท์แห่งอยธยา, รองประชาน และ มหาราชาแห่งกาญจนรัฐา, เหวัญถิก
- ⁴⁰ *Parliamentary Debates*, 3rd series, vol. 147 July 27, 1857, pp. 440-472.
- ⁴¹ รายงานของพันตรีสเลเดน
- ⁴² Chomchai, Prachoom, *Chulalongkorn the Great*, Tokyo 1965.

บทที่ 8

การเชิญหน้ากับพุทธศาสนาในอินเดีย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือน อินเดียในช่วงท้าวเลี้ยงหัวต่อของประวัติศาสตร์การฟื้นฟูพุทธศาสนา ตลอดระยะเวลา 600 ปีที่ทดสอบตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13-18 นั้น คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ถูกเลื่อนไปจนลึกลับในประเทศอินเดีย มีพระมหาณัจนาเพียง หยิบมือหนึ่งได้อ้างถึงพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นอวตารปางที่ 9 ของพระวิษณุ แต่ แทบจะไม่มีใครทราบอะไรเกี่ยวกับพระพุทธองค์ในฐานะบุคลากรประวัติศาสตร์ บรรดาลังเวชนียสถานอันเป็นศูนย์กลางของการจาริกแสวงบุญที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยมาก นานหลายศตวรรษได้ถูกทิ้งร้างไป บรรดาเจดีย์กลาโหมเป็นเพียงเนินดินในเมืองมีอัน โ碌ร้ายของกาลเวลา ขณะที่ข้อความส่วนหนึ่งที่มีการจาริกลงบนเสาและคิล่าได้ กระจัดกระจาดไปทั่วประเทศและไม่มีความลักสำคัญแต่ประการใด เพราะไม่มีผู้ใด สามารถอ่านภาษาแปลกดๆ ที่เจริญอยู่บนนั้นได้

นี้เป็นสถานการณ์ที่น่าสลดใจอย่างยิ่ง ดังนั้น เชอร์วิลเลียม โจนส์ จึงได้ก่อตั้ง สมาคมแห่งเอเชียขึ้นในกลัคตตา เมื่อ ค.ศ. 1784/พ.ศ. 2327 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะ เสาะแสวงหาเพื่อการค้นพบเอกสารเชิงอักษร ที่ใช้ในช่วงระยะเวลา 100 ปีของการตั้งสมาคม ซึ่งตรงกับเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาเยือนอินเดียเมื่อ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 นั้น สมาคมนี้ได้บุกเบิกยุคสมัยใหม่ในการค้นคว้าเรื่องภาษาและวรรณคดีของ อินเดีย อันนำไปสู่การเริ่มต้นสะสมเอกสารชั้นต้นที่สำคัญเป็นภาษาต่างๆ อาทิ สันสกฤต บาลี ปрабากุต ปอร์เชีย ตลอดจนการตีพิมพ์ชุดเอกสารพื้นฐานทาง วิชาการเกี่ยวกับเอกสารชั้นต้นภาษาต่างๆ กว่า 100 ภาษา

การศึกษาค้นคว้าทางด้านโบราณคดีและโบราณวัตถุ ได้เสริมให้เห็นอย่าง ชัดเจนถึงการศึกษาเนื้อหาตามที่ปรากฏในเอกสารชั้นต้น โดยในเบื้องต้น นายพันตรี แอนโธนี โพลิเออร์ ได้รับตำแหน่งอาจารย์กับมหาวิทยาลัยที่ฟิรุชชาห์ค็อตลาในกรุงเดลี เมื่อ

ค.ศ. 1788/พ.ศ. 2331 จึงส่งสำเนานี้ไปยังสมาคมแห่งเอเชีย แต่เมื่อผู้ใดสามารถอ่านข้อความอันแก่แก่ที่สุดที่จากรัฐบาลให้นั้นได้เป็นเวลานานกว่า 50 ปี จนในที่สุดเจมส์ พรินเซป เลขาธุการของสมาคมฯ ก็ประสบความสำเร็จในการอ่านบรรทัดต้นๆ ของจากรัฐบาลที่เดลี ได้ดังนี้

เทวันมัมบียะ ปิยะหัสสี ราชอาวุโสมาห

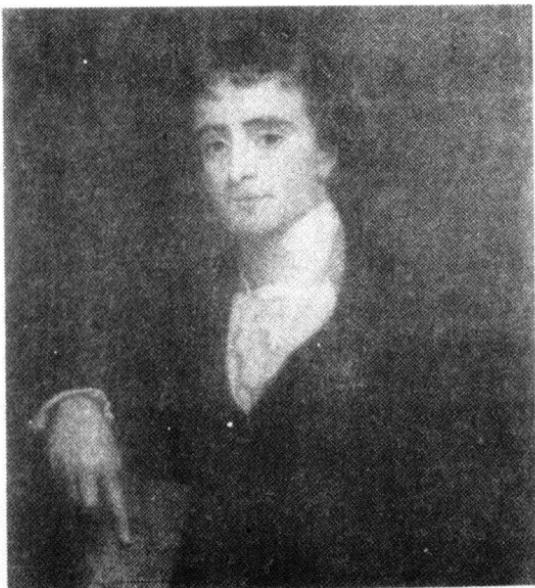
ซึ่งได้กล่าวถึงกษัตริย์ผู้เป็นที่รักของเทวดาทั้งหลาย

ในเบื้องต้นยังไม่อาจชี้แนพาะได้อย่างเจาะจง ว่ากษัตริย์ผู้มีอำนาจจากอย่างยิ่งพระองค์นี้จะเป็นผู้ใด แต่ต่อมาพรินเซปก็สามารถสรุปได้ว่า บุคคลผู้ที่ได้รับการกล่าวขานว่าเป็น “ที่รักของเทวดาทั้งหลาย” ในجاเรกนี้ คือ พระเจ้าโภโคหงส์ราชวงศ์โมริยะ ดังนั้น เมื่อประมาณ ค.ศ. 1837/พ.ศ. 2380 สมาคมแห่งเอเชียที่กัลกัตตา จึงได้นำพระเจ้าโภโคหงส์อุปถัมภ์พุทธศาสนาคนสำคัญกลับมาให้รัฐจักรกันอีกครั้งหนึ่งในรูปแผ่นพับความรู้ของมนุษยชาติ²

ต่อมา เมื่อประมาณ ค.ศ. 1819/พ.ศ. 2362 ขณะที่นายทหารชาวอังกฤษ 2 นายกำลังปฏิบัติการลาดตระเวนอยู่ในอินเดียตะวันตกนั้น พากษาได้ค้นพบถ้ำอหันต์โดยบังเอิญ ถ้ำแห่งนี้ไม่มีผู้ใช้งานนานกว่าพันปีแล้ว หลังจากนั้น ได้มีการค้นพบถ้ำจำนวนมากที่มีการแกะสลักหินธรรมชาติในหลากหลายรูปแบบ เพื่อใช้เป็นวัดในพุทธศาสนาทางพิศตะวันตกของแคว้นมหาราษฎร์ เช่น เอลโลรา นาวิก คาร์เลคันหรือ ภาratio เป็นต้น³ ในโอกาสดังกล่าว เพอร์กูลันตีพิมพ์รายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มถ้ำต่างๆ เท่าที่ทราบในขณะนั้นเป็นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1845/พ.ศ. 2388 โดยใช้ชื่อว่า วัดถ้ำในอินเดีย (Rock-cut Temples in India)⁴

เมื่อ ค.ศ. 1835-36/พ.ศ. 2378-79 วิศวกรในกองทัพของบริจิตอินเดีย ชื่ออลีกชานเดอร์ คันนิงแฮม ได้เดินทางมาสำรวจและชุดค้นบ้างพื้นที่ ณ ตำบลสารนาถ ใกล้กับกรุงพารานี อันเป็นสถานที่แสดงปูมเทคนา

ร้อยเอกเมชีและอลีกชานเดอร์ คันนิงแฮม ได้สำรวจสูปทางพุทธศาสนา หรือถupa จำนวนมากในแขวงพิลสาทางตอนกลางของอินเดีย เมื่อเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1851/พ.ศ. 2394 ในตอนนั้น ได้มีการเปิดมหาสถูปแห่งสามัญ และพบว่าภายในนั้นเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุอันศักดิ์สิทธิ์ของพระอัครสาวก 2 องค์ของ

เชอร์วิลเลียม โจนส์ ผู้ก่อตั้งสมาคมแห่งเอเชีย

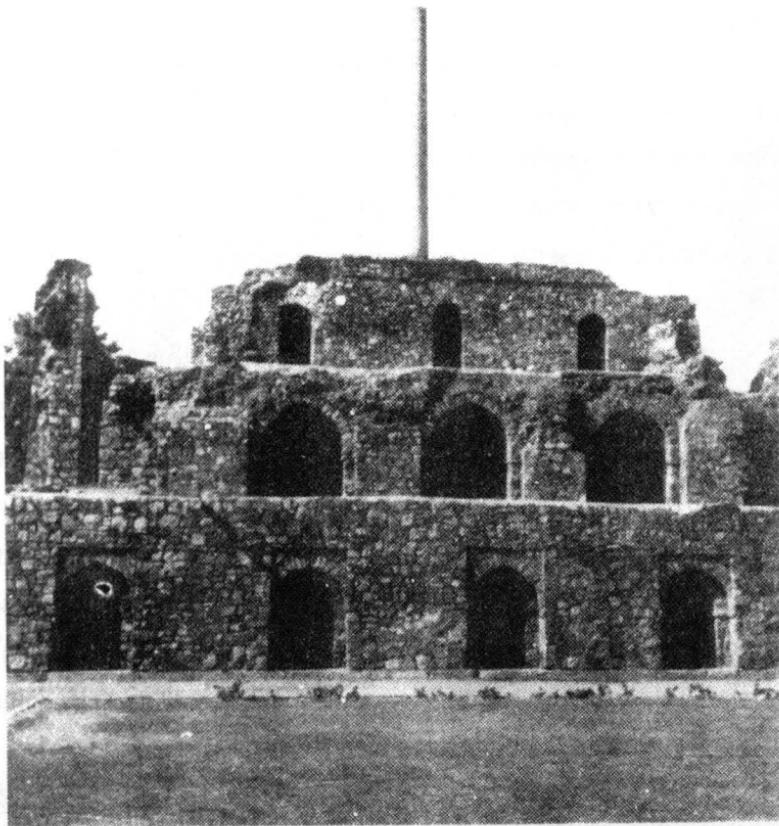
เจมส์ พรินเซป ผู้อุดความหมายที่ปรากฏบนจารึกของพระเจ้าอโศก

พระพุทธเจ้า คือ พระโมคัลลากับพระสารีบูตร จึงได้นำพระธาตุนั้นไปเก็บรักษาไว้ในตุ่นรภัยที่กรุงลอนดอน คันนิ่งแยมได้พิมพ์หลักฐานโดยละเอียดเกี่ยวกับสูปหั้งหมดที่ได้มีการสำรวจ ตลอดจนคำแปลเจาริกสัน្តิ จำนวนหลายร้อยชิ้นที่ค้นพบรวมเป็นหนังสือเรื่อง สูปในแขวงพิลสา (The Bhilsa Topes) เมื่อ ค.ศ. 1854/พ.ศ. 2397

ทศวรรษก่อนหน้าที่พระเจ้าแผ่นดินสยามจะเสด็จประพาสอินเดียนี้ รัฐบาลอังกฤษในอินเดียได้ตระหนักรถึงความรับผิดชอบของตนอย่างมีความสุข “เนื้อรานะผู้ปกครองที่รู้แจ้ง” ในเรื่องของ “สิ่งที่เหล่าเชื้อชาติอื่นเมืองหลวงของพุทธศาสนาที่แคร้นพิหาร ชากรปรักหักพังแห่งค่านุ บรรดาที่รูปโดยรอบกรุณาเคลือมีชากรปรักหักพัง ปรากฏเป็นระยะๆ ทนาเณนยิ่งกว่าโบราณสถานที่คัมภากันไนกรุงโรมเสียอีก ...” ความรู้สึกเหล่านี้เกิดจากบรรดาผู้สนใจจำนวนหนึ่งที่ศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของพุทธศาสนาด้วยทุนทรัพย์ส่วนตัว หลังจากที่จักรวรรดิอังกฤษไม่เคยสนใจเรื่องนี้เลยแม้จะได้ครอบครองอินเดียมานานกว่า 100 ปี ในที่สุดรัฐบาลจึงยินยอมให้ใช้จ่ายเงินบางส่วนเพื่อสำรวจสูปเจดีย์เหล่านี้อย่างเป็นระบบ ด้วยเหตุนี้ อเล็กซานเดอร์คันนิ่งแยมจึงได้รับเลือกให้เป็นผู้สำรวจทางโบราณคดีของรัฐบาลอินเดีย แต่ความต้องการที่จะเก็บรักษาและทำนุบำรุงโบราณสถานเหล่านี้ ได้เริ่มปรากฏขึ้นในใจของผู้ปกครองชาวอังกฤษเป็นเวลาอีกหลายปีหลังจากการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น จึงไม่ต้องสงสัยเลยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงค้นพบว่าโบราณสถานที่ตำบลสารนาถไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแลแต่ประการใด เนื่องจากตั้นไม่ใช่ข้ออยู่เต็มไปหมดในบริเวณสูปปองค์สำคัญ

อเล็กซานเดอร์ คันนิ่งแยม ได้เริ่มต้นการสำรวจในรานะผู้สำรวจทางโบราณคดีของรัฐบาลอินเดีย เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1861/พ.ศ. 2404 ตลอดระยะเวลา 4 ปีนั้น (ค.ศ. 1862-65/พ.ศ. 2405-08) เขายังได้สำรวจประเทศอินเดียจากฝั่งตะวันตกไปยังตะวันออก และกลับไปทางฝั่งตะวันตกอีกรังหนึ่งเพื่อไปเยือนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และอารีตของพุทธศาสนา คันนิ่งแยมได้

เสนาสนีของพระเจ้าอโศก ที่เฟร็อช ชาห์ คือตลา เมืองเดลี
เจริญที่ปีกดูอยู่บนเสนาสนีได้รับการถอดความแล้วโดยเจมส์ พรินเซป
และหนังสือคู่มืออ่านเพื่อยได้มีการตีพิมพ์ Jarvis นี้เผยแพร่มาแล้ว

ก่อนการเด็จพระราชดำเนินไปเยือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๒๔๗}
เสนาสนีที่ตั้งอยู่บนเส้นทางที่เด็จพระราชดำเนินจากค่ายประทับแรมบริเวณสันเขาน้ำป่ายังกุตั่บมินาร์

บันทึกการค้นพบเมืองโบราณที่สำคัญทางพุทธศาสนาหลายแห่งในรายงานจำนวน 4 ฉบับนั้น เช่น ตักสิลา อหิชัตtra โกสัมพี สรวาสติ กุสินารา นาลันดา เป็นต้น รวมทั้ง พระชนนารายละเอียดของบรรดาสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่รู้จักกันดี เช่น พุทธคยา สารนาถ มถุรา เป็นต้น⁵

ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จมาเยือนอินเดียนั้น ภาพของพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย คือ ภาพที่เห็นจากสายตาของภิกขุชาวจีน ที่เดินทางมาแสวงบุญในคริสต์ศตวรรษที่ 7 และได้มีการจำลองภาพนั้นเขียนอีกครั้ง โดยการสำรวจทางโบราณคดีเหล่านี้ ผลที่ได้รับคือ ชาวอินเดียเริ่มต้นที่จะรื้อฟื้น ความทรงจำเกี่ยวกับมรดกทางพุทธศาสนาที่ล่างเลื่อนไปอย่างสิ้นเชิงแล้วให้กลับคืน มาอีกรั้งหนึ่ง

ในระยะนี้ จึงมีการเสด็จมาเยือนของพระเจ้าแผ่นดินจารชาตานาจักร เพื่อบ้านที่นับถือพุทธศาสนา เป็นตัวเร่งที่สำคัญสำหรับปัญญาชนและลูกค้าชาวต่างด้าว ดังนั้น จึงไม่น่าสงสัยเลยที่มหาราชาภลิกฤต ไร นายาครูร์ แห่งโสดากาชาด ได้ท่องโคลกถวายพระพรเป็นภาษาล้านสกุต ณ ทำเนียบรัฐบาล กัลกัตตา ในขณะที่ ภรา腾敦 หริศจันทร์ กวีชาวอินเดียซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดัง ซึ่งเป็นทั้ง นักหนังสือพิมพ์และบุคคลที่มีชื่อเสียงในยุคสมัยนั้น ได้จัดบันทึกหมายเหตุรายวันที่ให้รายละเอียดการเสด็จประพาสเมืองพาราณสีและสารนาถ ตลอดจนความประทับใจ ที่เขามีต่อประเทศไทย และพระเจ้าแผ่นดินสยามลงตัวพิมพ์ในนิตยสารภาษาอินเดีย ของเขาว่า ชื่อ กวีวจนะสุธรรม

วันที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. ๒๔๑๔ ซึ่งเป็นวันรุ่งขึ้นจากที่พระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาถึงกัลกัตตา หนังสือพิมพ์ เดอะ อินดู เพทเรียต ได้พิมพ์ บทความพิเศษเกี่ยวกับประเทศไทย ที่เริ่มต้นด้วยความเห็นว่า “สยามเป็นที่มั่น สุดท้ายของพุทธศาสนา และแรกเช่นที่อินเดียเคยเป็นสถานที่เกิดของศาสนาอันมี ความสูงส่งนั้น ผู้อ่านชาวอินเดียคงจะไม่畱เมยโดยไม่รู้สึกสนใจเรื่องความเจริญ ก้าวหน้าของชนชาติที่ได้รับอาภพุทธศาสนามาประดิษฐานไว้”

ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทยนั้น หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ลงท้ายด้วยข้อสังเกต ที่สำคัญว่า “ขณะที่เรายังไม่สามารถสรุปข้อสังเกตอันรีบเร่งนี้ได้ โดยที่ยังไม่ได้กล่าว

พระพุทธรูปปางสมมัธิจากชาว พิพิธภัณฑ์อินเดีย เมืองกัลกัตตา

ต้อนรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยความเต็มใจและด้วยความเคารพ ในนาม ของประชาชนชาวอินดู ผู้ที่รู้สึกสนใจอย่างมากเรื่องประวัติศาสตร์และอารีตประเพณี ของประเทศไทย ที่ซึ่งราชบูรณะมีความเชื่อตามปรัชญาในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เราไม่อาจจะเชื่อได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จออกจากประเทศไทยเดียว ไปโดยที่มิได้เสด็จไปมั่งสภารังเวชนี้สถานที่สำคัญในแคว้นพิหาร"

นำเสียด้วยยิ่งนัก ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จออกจากวินเดีย โดยที่มิได้เสด็จไปเยือนสังเวชนียสถานที่สำคัญเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พุทธศรยา ในแคว้นพิหาร อันเป็นสถานที่ตรัสรู้และเป็นบริโภคเจดีย์ที่รู้จักแพร่หลายกันแล้ว ในขณะนั้น เท็นได้จากคณะของพม่าที่เดินทางมายื่นเมื่อ ค.ศ. 1833/พ.ศ. 2376 และ อเล็กซานเดอร์ คันนิงแฮม ที่ได้เดินทางมาสำรวจเมื่อ ค.ศ. 1861/พ.ศ. 2404⁶

การเสด็จพระราชดำเนินจากกัลกัตตาไปยังเดลีนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จผ่านปัตตานะ (คือ เมืองปาฏลีบุตรในสมัยพุทธกาล) อันเป็นสถานที่ที่สามารถจะใช้ถนนเดินทางเข้าไปถึงพุทธศรยาได้ กระบวนการเสด็จของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาจจะหยุดชะงักที่สถานีรถไฟปัตตานะ และเดินทางต่อไปโดยใช้บวนวัว เที่ยมแกวียนและเสลี่ยงคานหาม ก็จะสามารถไปถึงต้นพระครีมหาโพธิ์ได้ในเวลาไม่ถึง 3 วัน ถ้าหากเพิ่มจำนวนวันเข้าไปอีกเพียง 6 วัน ก็จะเดินทางอย่างรีบเร่งไปสักการะต้นพระครีมหาโพธิ์ได้

อย่างไรก็ตาม หลักฐานข้อมูลของอังกฤษได้กำหนดว่า สถานที่แห่งแรกที่พระเจ้าแผ่นดินสยามและคณะจะได้ไปเยือนต่อจากกัลกัตตา ก็คือ เดลี ที่ซึ่งมีปฏิบัติการทางทหารเรื่องการซ้อมรบที่กำลังจะเสร็จสิ้น ชาวยังกฤษมีความชاقจนลาดี ที่จะใช้อุปกรณ์สร้างความ恐怖หนักถึงอำนาจทางการทหารอันยิ่งใหญ่ของตนให้ปรากฏ ในพระราชฤทธิ์ทักษิณากษัตริย์สยาม คณะชาวสยามก็มีความสนใจอย่างเท่าเทียมกัน ที่จะได้เห็นการซ้อมรบที่ทำการทำส่วนแบบสมัยใหม่ ด้วยเหตุนี้ จึงรีบรุดออกเดินทางจากกัลกัตตาตรงไปยังเดลี

ระหว่างการเดินทางกลับไปยังกัลกัตตาอีกครั้งหนึ่ง แต่ว่าขณะนั้นลอร์ดเมโยผู้เป็นอุปราชแห่งอินเดียได้ถูกกลบลังหาร คณะชาวสยามจึงไม่อาจจะยืดระยะเวลาอยู่ในประเทศไทยเดียวต่อไปได้

ภาพลักษณะของมหาปรินพานจากสารนาถ พิพิธภัณฑ์อินเดีย เมืองกลกตตตา

ยิ่งไปกว่านั้น เส้นทางเสด็จประพาสที่รัฐบาลอังกฤษกำหนดขึ้นจากการหารือ กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาแต่เบื้องต้นนั้น ก็มีการเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทาง พุทธศาสนาเพียงแห่งเดียว คือ ตำบลสารนาถ ในเมืองพาราณสี

อย่างไรก็ตาม บันทึกหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในสมัยนั้นแสดงได้ให้เห็นว่า ไม่ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและกระบวนการเสด็จจะเดินทางไปยังสถานที่แห่งใดใน ประเทศอินเดีย ก็ได้ทรงพยายามที่จะติดตามรอยพระบาทของสมเด็จพระลัมมา สัมพุทธเจ้าอยู่เสมอ แม้ว่าสถานที่บางแห่งจะทำให้ต้องผิดหวังตาม เช่น ถ้ำช้าง (ถ้ำเอเลฟันตา ที่บอมเบย์) “ทำให้ชาวสยามต้องผิดหวัง เนื่องจากไม่สามารถค้นพบ ร่องรอยใดๆ อันเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พากษาไว้มั่นอยู่ได้”⁷

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จขึ้นฝั่งที่ท่าพรินซ์ป์ใน กัลกัตตาเมื่อปีวันเสาร์ที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 เจมส์ พրินซ์ป์ คือ บุรุษผู้สามารถใช้ความจากอาจารย์ของพระเจ้าอโศกได้ และเป็นผู้ริมกระบวนการ เขียนประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในบทที่เกี่ยวกับพระเจ้าอโศก เขาเสียชีวิตแล้วเมื่อ ค.ศ. 1840/พ.ศ. 2383 อันเป็นระยะเวลาภานุก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้เสด็จพระราชดำเนินมาเยือนกัลกัตตา แต่บรรดาภิตรสหายและผู้ที่ชื่นชม ตัวเขามาก็ติดตาม ได้สร้างอาคารสถาปัตยกรรมแบบโกรกอันงดงามบริเวณท่าน้ำ ขนาดกว้างขวางที่ริมฝั่งแม่น้ำหุกเล ซึ่งอยู่ระหว่างป้อมวิลเลียมกับท่าน้ำ อนุสรณ์ สถานแห่งนี้เป็นที่ริมฝั่งแม่น้ำหุกเล ซึ่งอยู่ระหว่างป้อมวิลเลียมกับท่าน้ำ อนุสรณ์ สถานแห่งนี้เป็นอัครศาสนูปถัมภก์ที่ไม่มีผู้ใดทัดเทียมได้

หลังจากที่เสด็จขึ้นฝั่งกัลกัตตาได้ไม่นานนัก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และบรรดากระบวนการเสด็จ ได้เข้าพำนักณ บ้านเลขที่ 7 ถนนวุ๊ด ซึ่งอยู่ใกล้กับบ้านเลขที่ 1 ถนนปร์ก อันเป็นที่ตั้งของสำนักงานใหญ่ของสมาคมแห่งเอเชียมาก่อนแล้ว ค.ศ. 1808/พ.ศ. 2351

สิ่งแรกที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงกระทำเมื่อวันจันทร์ที่ 15 มกราคม คือ การเสด็จไปเยือนสมาคมแห่งเอเชีย พร้อมกับราชเลขาธิการใน

พระพุทธรูปปางปฐมเทศนา สัญคิริสต์คตวาระที่ 5 จากสารนาถ พิพิธภัณฑ์อินเดีย เมืองகாட்டடா

พระองค์และพันตรีสเลเดน

“มิสเตอร์แอนเดอร์สัน ผู้เป็นข้าราชการรักษาของพิพิธภัณฑ์อินเดียและผู้ช่วยเลขานุการของสมาคมนี้ ได้นำเสด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะเข้าชมสิ่งสะสมล้ำค่าของพิพิธภัณฑ์ ตลอดจนต้นฉบับเอกสารตัวเขียนภาษาเบอร์เซีย ภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีที่หายากและมีคุณค่ายิ่งของสมาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยินดีเป็นอย่างมากที่ได้ทอดพระเนตรผลงานทางพุทธศาสนาบางชิ้นที่ได้จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์ ประกอบการฟังค่าอธิบายจากผู้ช่วยเลขานุการ^๘ เมื่อไม่มีหลักฐานที่ได้จากบันทึกไว้ในขณะนั้น จึงเป็นการยากยิ่งที่จะสืบให้รู้แน่ชัดว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรของสะสมชิ้นใดบ้างในพิพิธภัณฑ์อินเดีย เนื่องจากอาคารหลังปัจจุบันของพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ได้เริ่มใช้งานเมื่อ ค.ศ. 1875/พ.ศ. ๒๔๑๘ ดังนั้น จึงได้ทอดพระเนตรสิ่งของสะสมของพิพิธภัณฑ์ในอาคารสมาคมแห่งเดียวซึ่งบรรดาโบราณวัตถุต่างๆ ยังมิได้เคลื่อนย้ายออกไป

ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดก็ตาม ของสะสมอันมีค่าของสมาคมแห่งเอเชียได้เพิ่มพูนขึ้นอย่างต่อเนื่องในระยะกึ่งศตวรรษ โดยการสืบทอดอันยาวนานของบรรดาสมาชิกผู้มีความกระตือรือร้นนับแต่การก่อตั้งสมาคมเมื่อ ค.ศ. 1784/พ.ศ. ๒๓๒๗ จนกระทั่งกล้ายเป็นแกนกลางในการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานของอินเดีย ที่ได้มีการอภิกวามร่วมรับเมื่อ ค.ศ. 1866/พ.ศ. ๒๔๐๙ ของสะสมเหล่านี้ได้แก่

1. บรรดาประติมกรรมจากมุราอันเป็นตัวแทนของกลุ่มไซเลนส์ที่คั่นพับโดยพันเอกสเตชี่ ได้แก่ รูปปั้นของเยอร์คิวลีส์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะรูปการต่อสู้กับลิงโต จารึกตามเสาหินจำนวนมากที่อยู่ในช่วงสมัยอินโด-ไซเชียน* รวมทั้งพระพุทธรูปอันงดงามสมัยคุปตะอีกจำนวนหนึ่ง
2. บรรดาประติมกรรมจากสารนาถ ของสะสมชุดนี้ประกอบด้วยหน้าบันที่แกะสลักอย่างประณีต ๔ ชิ้น และพระพุทธรูปสมัยคุปตะจำนวนหนึ่ง ของสะสมล้วนใหญ่เป็นลิ่งที่เชื่อมโยงกับอารยธรรมชาติที่อพยพเข้ามายังเห็นในอินเดีย

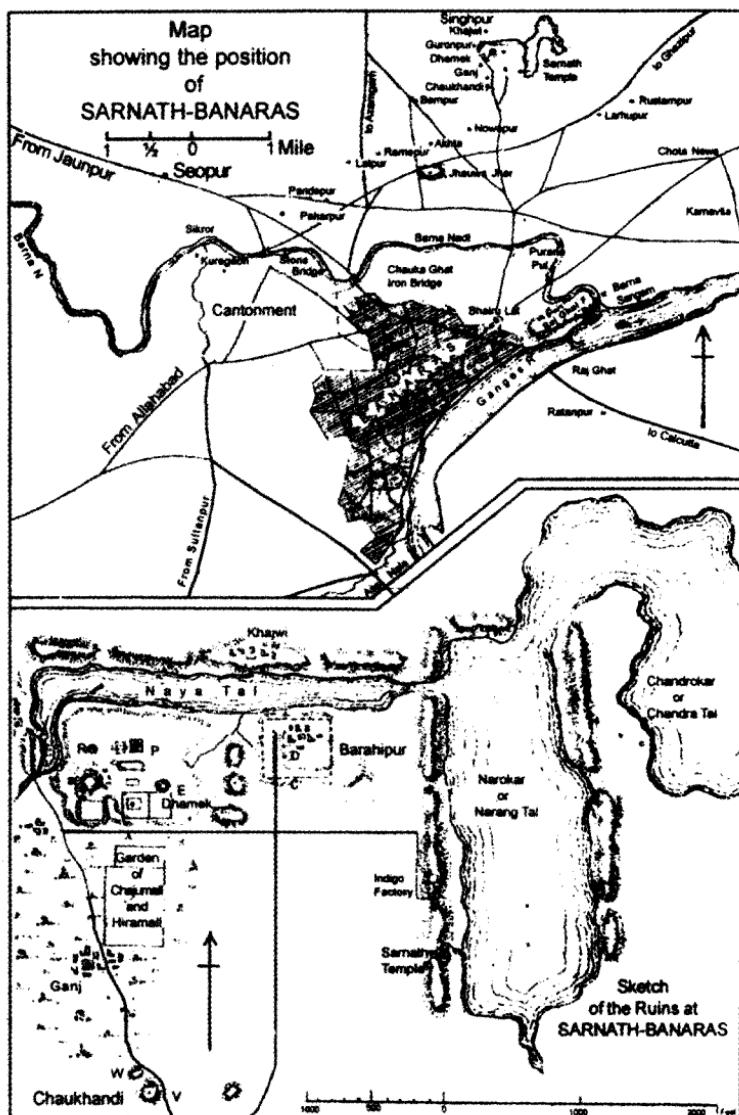
* Scythian เป็นเผ่าจักรโภราหมีเมืองที่ส่วนใหญ่อยู่ทางเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของทะเลเดดและอีกส่วนหนึ่งอยู่ทางตะวันออกของทะเลอาหรับ เป็นชาวต่างชาติที่อพยพเข้ามายังเห็นในอินเดีย

พระคเณศ จากชวา พิพิธภัณฑ์อินเดีย เมืองกาลกัตตา

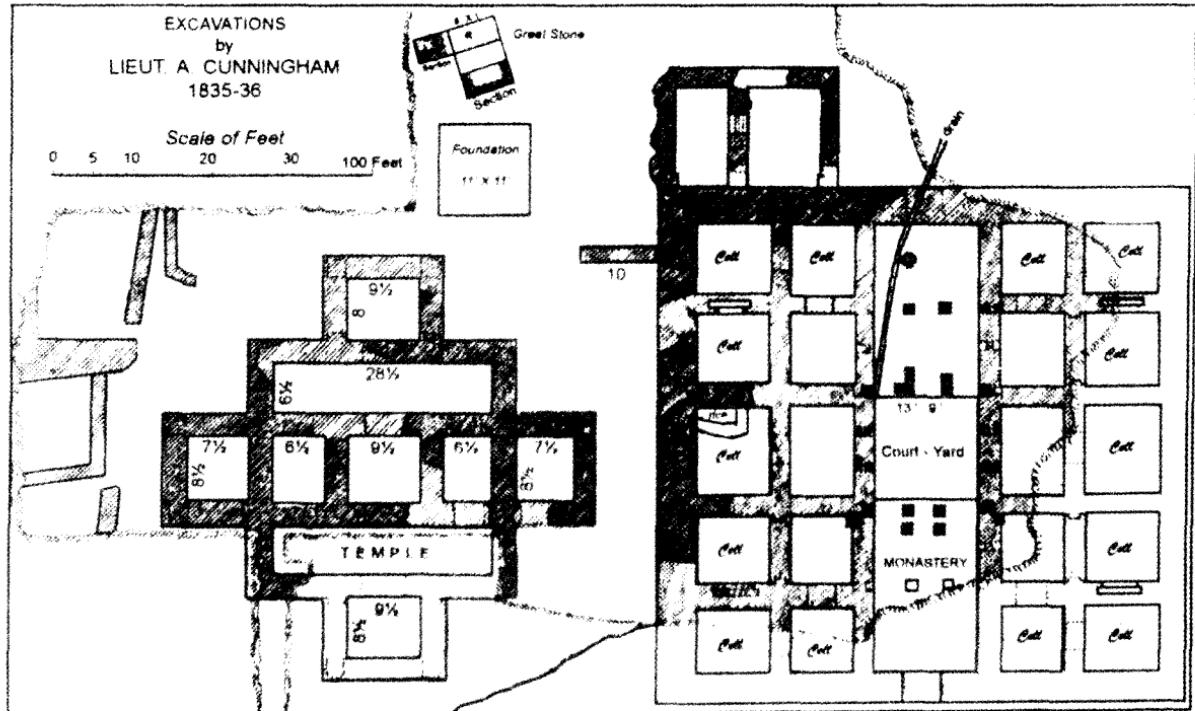
SARANATH-BANARAS

แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของสารนาถ-พาราณสี และแผ่นดังของโบราณสถานในสารนาถ-พาราณสี

การเพิ่มพูนรากที่พืชศาสตร์สัมภาระดี

27.

การสำรวจชุดคันที่สารนาถ-พาราโนลี ของอเล็กซานเดอร์ คันนิงแฮม ด.ศ. 1835-36/พ.ศ. 2378-79

พื้นที่ดังกล่าวแล้ว

3. เทวรูปทางศาสนาพราหมณ์และพระพุทธชูปีรชา
4. คิลารีจำนวนหนึ่ง⁹

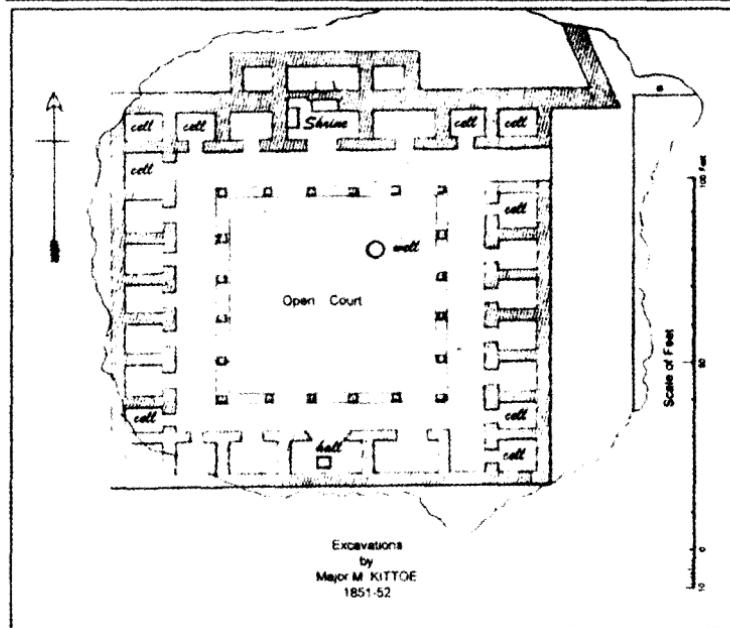
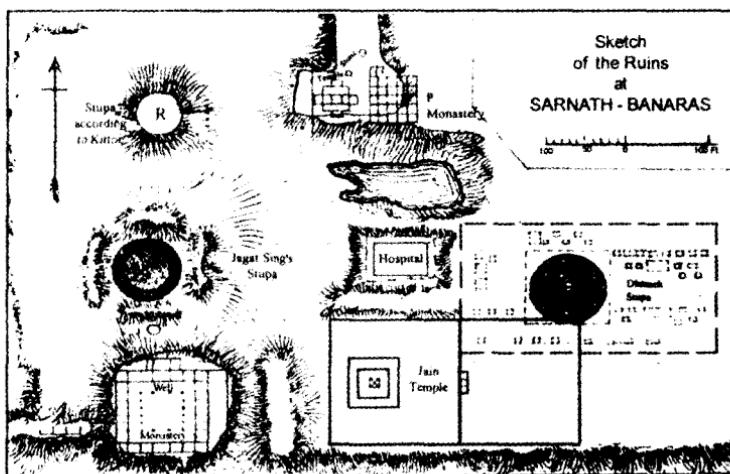
ถ้าหากพระบาทสมเด็จพระบุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีได้ก่อพระเนตรสิงของ ลัษลม้อนเนื่องในศิลปะทางพุทธศาสนาของอินเดียที่อยู่ในความดูแลของพิพิธภัณฑ์ ทั้งหมด ก็คงจะได้ก่อพระเนตรบางส่วนบ้างเป็นอย่างน้อย คงต้องมีผู้กราบบังคมทูล ให้ทรงทราบเป็นแน่ ว่ามีของสะสมทางพุทธศาสนาที่ได้จากสารนาถ ซึ่งเป็นสถานที่แสดงปฐมเทศนาอันเป็นการหมุนวงศือธรรมจักร

เมื่อ ค.ศ. 1875/พ.ศ. 2419 ได้มีการเคลื่อนย้ายประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก จากชาปปรากฏหักพังของพระสูปองค์ใหญ่แห่งภารตในอินเดียตอนกลาง ไปจัดแสดง ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งอินเดียที่กัลกัตตา อเล็กชานเดอร์ คันนิ่งแย่มเป็นผู้ค้นพบ พระสูปองค์นี้เป็นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1873/พ.ศ. 2416 และได้ขุดแต่งให้ปราภกอย่าง ชัดเจนเมื่อ ค.ศ. 1874/พ.ศ. 2417 เนื่องจากพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปเยือนพิพิธภัณฑ์ เรืองเกนีไป จึงมีได้ก่อพระเนตรระเบียงอันงดงามจากการสร้างแห่งนี้ เช่นเดียวกับ พระพุทธชูปแบบอินโด-กรีก ที่เป็นตัวแทนของศิลปะแบบคันธาราราชภูร์ รวมทั้ง บรรดาพระพุทธชูปและโบราณวัตถุจากพุทธคยา แม้ว่าคันนิ่งแย่มจะได้ทำการสำรวจ และขุดค้นพุทธคยาไปบางส่วนแล้วก็ตามเมื่อ ค.ศ. 1861-62/พ.ศ. 2404-05 ทั้งนี้พระ โบราณวัตถุที่ได้รวบรวมไว้เหล่านั้นยังจัดส่งไปไม่ถึงพิพิธภัณฑสถานแห่งอินเดีย

คณะเสด็จประพาสได้ปฏิบัติตามกำหนดการของทางการอังกฤษที่กัลกัตตา อย่างเคร่งครัด สำหรับการเยือนดินแดนทางตอนในของอินเดีย ยกเว้นก็แต่เพียง การไปเยือนพารานีเพิ่มขึ้นอีก 1 วัน หากเป็นไปตามกำหนดการเดิมแล้ว คณะเสด็จ ประพาสจะไปถึงพารานีในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ และออกเดินทางต่อไปยังกัลกัตตา ในวันรุ่งขึ้น แต่ในความเป็นจริงได้เสด็จออกจากพารานีในตอนบ่ายวันที่ 21 กุมภาพันธ์ และไปถึงกัลกัตตาในตอนเช้าวันที่ 22 กุมภาพันธ์ แม้ว่ารายงานของพันตรีสเลเดน จะมีได้ระบุสาเหตุของการเพิ่มเวลาดังกล่าว แต่ก็มีเหตุผลค่อนข้างชัดเจนว่าพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคงจะต้องเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนมหาราชา 2 องค์ ที่ประทับ อยู่ในห้องถินนั้นอย่างเป็นทางการ และหลังจากการเสด็จดังกล่าวแล้วคงจะไม่มีเวลา

SARNATH - BANARAS

การสำรวจชุดคันที่สารนาถ-พาราณสี ของนายพันตรี อี.ม. กิตติโกว์ ค.ศ. 1851-52/พ.ศ. 2394-95

พอที่จะเสด็จไปเยือนสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่อยู่ไกลนอกเมืองออกไป¹⁰

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ผู้ทรงเป็น ธรรมกิจธรรมราชา ตาม Jarvis ประเพณีทางพุทธศาสนา มิได้ทรงตั้งใจจะพาดโกรกาลให้ยกยิ่งในการเสด็จไปนมัสการพระพุทธองค์ที่สารนาถ อันเป็นสถานที่กล่าวแห่งธรรม (ธรรมจักร กปปวน) ได้เริ่มหมุนเป็นครั้งแรกเช่นนี้ ดังนั้น จึงได้เพิ่มจำนวนวันไปอีก 1 วัน โดยมีส่วนใจความรู้สึกของชาวอังกฤษที่ต้องตรงต่อเวลาและยึดมั่นอยู่กับกำหนดการอย่างเคร่งครัด

โรงภาษาปัณฑ (ตอกสัลกานา) ที่ได้กำหนดให้เป็นสถานที่ประทับในพระราชลี้นั่ง ตั้งอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า นาเดชาร์ ที่chan เมืองด้านทิศเหนือใกล้กับสารนาถ โรงภาษาปัณฑแห่งนี้ตั้งอยู่ในย่านจากตากานจ์ อันเป็นย่านตลาดแห่งหนึ่งของพาราณสี ที่สร้างขึ้นในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 และได้รับการแนะนำนามตาม จำกัด สิงห์ ผู้เป็นเจ้าของที่ดินในย่านนั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคงจะได้ทรงเรียนรู้ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ที่ประทับอยู่ที่นั้น ว่าจากตัก สิงห์ รือถอนอาสาสูปห้องค์อภิมาจากสารนาถ เพื่อนำ เอกอธิปัตย์และทินที่เคยเป็นสูปปันแมสสรั่งตลาดแห่งนี้ได้อย่างไร ช่างน่าขันยิ่งนักที่ การทำลายอย่างมากไปด้วยกิเลสนั้นเอง ได้กล้ายเป็นจุดเริ่มต้นของบุคคลมายใหม่แห่ง การค้นคว้าที่ให้ความสำคัญกับพื้นที่ซึ่งเคยถูกทิ้งร้าง ซึ่งต่อมาได้ค่อยๆ เผยให้โลก ได้เห็นและกดันล้ำค่าทางพุทธศาสนาที่อยู่ลึกซึ้งไปภายใต้พื้นดิน

เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1794/พ.ศ. 2337 ระหว่างที่คุณนางของจำกัด สิงห์ กำลังทำการรื้อถอนสูปอยู่นั้น พากษาได้พบโถค 2 ใบซึ่งบรรจุข้าวสารดูดของมนุษย์ ไม่มีหู ทองแผ่นและอื่นๆ พร้อมหั้งพระพุทธรูปที่มีการระบุอายุไว้ (พ.ศ. 1026) โจนาราน ดันแคน ซึ่งขณะนั้นทำหน้าที่เป็นตัวแทนของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ยังถามประจามเมืองพาราณสี ได้แจ้งให้สมาคมแห่งอเชียทราบเรื่องการค้นพบในครั้งนี้ และสันนิษฐานว่าโถคเหล่านี้ต้องบรรจุข้าวของพุทธศาสนาในบางคน¹¹

รายงานลี้นๆ ของดันแคนเกี่ยวกับการค้นพบครั้งนี้ได้เร่งร้าให้ชาวอังกฤษ เกิดความรู้สึกอย่างรู้อย่างเห็นชัด อันนำไปสู่การสอบค้นอย่างละเอียดในครั้งแรก ของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผลจากการสำรวจและขุดค้นที่ดำเนินการโดยอัลลีชานเดอร์

คันนิงแฮม (ค.ศ. 1835-36/พ.ศ. 2378-79) และนายพันตรีคิตโต (ค.ศ. 1851-53/พ.ศ. 2394-97) ที่ตามมาด้วยเงินช่วยเหลือของ อี. ชومัส และ พริตซ์ เอ็ดเวิร์ต ยอลล์ เป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสามารถติดตามได้¹²

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวน่าจะทรงทราบหนักใจว่า สะพานข้ามแม่น้ำพารนาที่ได้เสด็จข้ามเพื่อมุ่งเข้าสู่ทิศเหนือไปยังสารนาสนั้น เป็นสะพานที่น่าจะได้รับการเสริมให้แข็งแรงขึ้นโดยรูปเคารพและหินแกะสลักจำนวนหลายคันระหว่างสารนาท ที่คันนิงแฮมได้ค้นพบระหว่างการสำรวจเมื่อ ค.ศ. 1835-36/พ.ศ. 2378-79 อันที่จริง มร. เดวิดลันได้บรรยายถึงความสำคัญของสะพานนี้ไว้ในรายงานประจำปี 1836/พ.ศ. 2379 ว่า “สะพานนี้เป็นสิ่งที่ควรจะต้องรักษาไว้เป็นอย่างดี”¹³ ถือว่าเป็นการใช้ประโยชน์จากพระพุทธธรูปได้อย่างดีที่สุดในทัศนะของเจ้าหน้าที่ชาวอังกฤษสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19

ยังนับว่าเป็นโชคดีที่คันนิงแฮมได้คัดเลือกເเอกสารงานชิ้นที่ดีที่สุดจากการสำรวจของเขาส่งให้เป็นของบริจาคแก่สมาคมแห่งเออเรีย อันเป็นที่ชื่นพระเจ้าอยู่หัว คงจะได้ทอกพระเนตรใบภารวัตถุเหล่านั้นแล้ว

เมื่อเสด็จผ่านแม่น้ำพารนาไปแล้วนั้น ในเบื้องแรกจะทรงได้พบกับเนินดินขนาดใหญ่ ซึ่งในตอนแรก เรียกว่า “โคคันธี” แต่ในสมัยที่เสด็จประพาสนั้น นิยมเรียกว่า “โลรี” ภาษา กูดัน หรือ การกระโดดของโลรี ที่ตั้งชื่อตามนามของเด็กเลี้ยงรัวผู้ได้กระโดดลงมาจากยอดเนินดินจนเสียชีวิต ต่อมา มีการสร้างหอคอยสูงรูปแปดเหลี่ยมบนเนินดิน เมื่อ ค.ศ. 1658/พ.ศ. 2201 เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าจักรพรรดิโมกุลผู้ทรงพระนามว่า หุমายัน เคยเสด็จมาเยือนสถานที่นี้ หลังจากนั้นอีก 114 ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็จะได้เสด็จผ่านลิ่งก่อสร้างนี้ ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีวัตถุใบภารวันใดๆ ในระหว่างการขุดคันของคันนิงแฮม

เมื่อคันจะเสด็จประพาสเดินทางต่อไป ก็จะผ่านปาอัน เนียวาจิซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประมาณครึ่งไมล์และเป็นส่วนขยายจากเนินดินโคคันธีซึ่งอยู่ทิศใต้ เพื่อไปยังธรรมมะขันเป็นหอคอยใหญ่ทางเหนือที่ซึ่งคันนิงแฮมมีความเห็นว่าเป็นลังเวชนีสถานที่หมายถึง มฤคทายวัน หรือ “สานกวาง”

ทางคันทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหอคอยใหญ่ (ธรรมมะ) นั้น พากศาสนาเชน

ได้สร้างวิหารสมัยใหม่แห่งปาราสวนากันขึ้น แล่น้อยเมื่อ ค.ศ. 1835/พ.ศ. 2378 ได้คันนิ่งแยมสำราญชาภปรักหักพัง ล้อมรอบ พื้นที่จำนวน 167 ตารางฟุต การสำรวจระหว่างปี ค.ศ. 1861-62 นั้น เก่าได้คันพับกำแพงล้อมรอบด้านนอกหันที่ 2 ที่ได้สร้างเพิ่มขึ้นทางทิศตะวันออก กำแพงนั้นมุงตรงไปสู่หอคอยใหญ่ และทำให้เกิดความไม่สงบแก่บรรดาผู้มาเยือน เพราะกล้ายเป็นเครื่องกันทางเดินที่อยู่โดยรอบอาคาร มร. ออร์นได้รือถอนชาภปรักหักพังที่อยู่โดยรอบพระสูปบรรเมช ออกไปกว้าง 25 ฟุตตามคำแนะนำของคันนิ่งแยม

ในสมัยนั้น คันนิ่งแยมคงไม่อาจจะจินตนาการได้ว่าอีกกว่าสิบปีหลังจากนั้น ข้อเสนอแนะของเขาก็ยังคงดำเนินโดยรอบพระสูปใหญ่บรรเมช จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวุฒิศรีที่แห่งสยามในการเสด็จไปลักษณะสังเวชนีสถานทางพุทธศาสนา อันเป็นสถานที่แสดงปฐมเทศนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อ ๖ ศตวรรษ ก่อนคริสต์กาล

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่อาจทอดพระเนตรชาภปรักหักพัง ของวัดทางพุทธศาสนาที่นักชุดค้นชาวอังกฤษได้ทำการค้างไว้แน่น ปราภูชัดเจน จากที่คันนิ่งแยมเขียนไว้เมื่อครุวันของปี ค.ศ. 1862/พ.ศ. 2405 ว่า “การชุดคันของข้าพเจ้าที่สารนาถต้องลื้นสุดโดยฉบับลันเมื่อข้าพเจ้าได้ถูกย้ายไปกลับตتا โชคดีที่ข้าพเจ้าได้จัดเตรียมแผนผังของอาคารไว้แล้ว ขณะที่การชุดคันจากหลุมไม่ได้ผลใดๆ ทั้งสิ้น เนื่องจากหินและอิฐทุกก้อนได้ถูกรื้อออกไปนานแล้ว”¹⁴

ในที่สุด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาถึงพระสูปใหญ่ที่เรียก กันว่า บรรเมช ซึ่งก่อสร้างเป็นหอคอยทรงกลมที่มีเลี้นฝ่าคุนยักษ์กลางที่ฐานกว้าง 93 ฟุต และสูง 110 ฟุต ตั้งตระหง่านอยู่หน้าชาภปรักหักพังต่างๆ ที่อยู่โดยรอบ หอสูง ขนาดใหญ่ทางพุทธศาสนาใกล้กับสารนาถแห่งนี้ได้รับการกล่าวขานถึงมากยิ่งกว่า อาคารใดๆ ในยุคสมัยนั้น ยกเว้นก็เพียงแห่งเดียว คือ หัชมายาลที่เมืองอักรา

ราชภูรในหมู่บ้านไกล์คียเริกซ์หอสูงนี้ว่า บรรเมช โดยที่ไม่มีผู้ใดทราบ ความหมาย “เห็นได้ชัดว่าเป็นการสมاسคาวารธรรมเข้ากับการจดจำว่าเป็นสถานที่ซึ่ง พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาเป็นการ ‘หมุนกล้องแห่งธรรม’ คันนิ่งแยมได้ให้

ข้อคิดว่า “ธรรมเขเป็นเพียงคำย่อของศัพท์ภาษาล้านสากลตัวว่า ธรรมไม่ปะเทสະกะ หรือ ผู้แสดงธรรม ...”*

ส่วนล่างของหอสูงแห่งนี้ในระดับความสูง 43 พุตันสร้างด้วยหินเพียงอย่างเดียว และล่วนบนห้องหมอดสร้างด้วยอิฐขนาดใหญ่ คันนึงแย่มพบร่วมกันได้ด้านบนของหอสูงนี้มีเล็บฝ่าคูณยักษ์กลาง 8 พุตทำด้วยอิฐขนาดเล็กที่มีความสูงเพียง 4 พุต น่าจะใช้เป็นฐานของยอดเจดีย์ขนาดเล็กที่ร่องรับฉัตรคิล่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพบว่ามีต้นไม้ขึ้นปกคลุมพระสถูปแห่งนี้เต็มไปหมด

ส่วนล่างของพระสถูปนี้มีภาพลักษณ์ที่นูนสูงขึ้น 8 ภาพ แต่ละภาพมีขนาดความกว้าง 21 พุต 6 นิ้ว มีช่องว่างระหว่างภาพกว้าง 15 พุต ตรงบริเวณความสูง 24 พุตจากพื้นดินของแต่ละภาพนั้น มีคูหาลึกรูปครึ่งวงกลม กว้าง 5 พุตครึ่งและสูงพอๆ กัน ในแต่ละคูหานั้นมีฐานเสาหินที่มีรอยยากรูปเป็นช่องบางๆ ด้านบนไว้ สำหรับร่องรับฐานของรูปประติมากรรมซึ่งได้สูญหายไปนานแล้ว คันนึงแย่มมีความเห็นว่า คูหานี้กำแพงหั้ง 8 นันน่าจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธธูปปางปฐมเทศนา ขนาดเท่าองค์ริบของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระหัตถ์เบื้องขวาของพระพุทธธูปปางนี้ หันวัวพระหัตถ์ (นัวหัวแม่มือกับนัวชี้) กรีดเป็นวงกลม อันเป็นเครื่องหมายของธรรมจักร และยกพระหัตถ์เบื้องซ้ายขึ้นประดองพระหัตถ์เบื้องขวาไว้

โดยรอบคูหา 7 ใน 8 แห่ง คือ ยกเว้นด้านทิศใต้นั้น มีการตกแต่งด้านที่นูนขึ้นเป็นลวดลายเครื่องเค้า ส่วนล่างของคูหานี้ที่ต่ำลงไปประมาณ 9 พุตนั้น มีริ้ว 3 แบบเวียนล้อมรอบพระสถูปทั้งองค์ แบบตรงกลางซึ่งมีความกว้างมากที่สุดเป็นรูปทรงเรขาคณิตต่างๆ แบบด้านบนมีขนาดแคบที่สุดเป็นลวดลายม้วนๆ รูปดอกบัวที่มีเพียงดอกตูมและใบเท่านั้น ในขณะที่แบบด้านล่างซึ่งเป็นรูปดอกบัวเหมือนกัน มีทั้งดอกบัวที่เย็บมานาดเต็มที่ เช่นเดียวกับดอกบัวตูม รูปดอกบัวนี้ปรากฏอยู่เต็มที่ในทุกด้าน ยกเว้นด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ที่มีภาพด้านข้างของจักรวา หรือ ทรงสีในศาสนาพราหมณ์ที่อยู่บนดอกบัว ตรงกลางของลวดลายประดับนี้เป็นรูปมนต์ชัยหงอย

* ธรรมเข น่าจะมาจากกรรมสมวงศ์คำว่า ธรรม กับ อิช (แปลว่า เทียน) อ่านว่า รัมเมฆ หรือ ธรรมเมฆ แปลว่าผู้ให้ธรรม น่าจะหมายถึง อัญญาโภณทัญญา ผู้มีดุวงตาเห็นธรรมหลังจากที่ได้ฟังเทศนาธรรมจักรกับปัตตานุสตร ณ ปาริสิปตานมุกุพายวัน

บันดอกบัว ในเมืองอีก้านบัวไหงหลวง 2 ก้าน แต่ละด้านของรูปมนุษย์มีก้อนบัว 3 ดอก ดอกบัวที่อยู่ใกล้กัน 4 ดอกรองรับหลัง 1 คู่ ในขณะที่อีก 2 ดอกที่อยู่ไกลออกไปรองรับหลังเพียงตัวเดียว มีรูปกุญแจหนึ่งอยู่ทางขวา มีอดีตด้านบนของหลังคู่ที่อยู่ใกล้ที่สุด ท่าทางของหลังทั้งหมดดูงดงามดี แม้แต่รูปมนุษย์ก็ดูสวยงาม แม้ว่าจะมีระเบียบแบบแผน ลวดลายมีความน่าดึงดูด รูปดอกบัวที่มีทั้งก้านและใบมีความน่าดึงดูด สวยงาม ผ่านกับบัวตูมที่อ่อนโynos และบัวบานที่เย้มเต็มที่ รวมทั้งใบบัวที่แบบบาง นับเป็น การประดับประดาที่หรูหราและงาม ศิลปาริเวทที่ปราภูมิอยู่ภายในสูปุที่ความลึก 10 พุตครึ่ง เป็นคำสอนที่พบอยู่ทั่วไปว่า เย อัมมา เหตุปีกวา

“ทุกสิ่งเกิดขึ้นมาแต่เหตุ ตามคต (พระพุทธเจ้า) ได้อธิบายถึงเหตุเหล่านั้นแล้ว สมณะผู้ยังไม่ถูก (พระพุทธเจ้า) ได้อธิบายถึงเหตุที่ทำให้การมีอยู่นั้นสิ่นสุดลง ด้วยเช่นกัน” จากการศึกษาเรื่อง Jarvis โบราณ ค้นนิ่งแย่มได้กำหนดอายุของJarvis นี้ รวมทั้งอายุของการสร้างสูปุทแห่งนี้ว่าอยู่ในราชคริสต์ศตวรรษที่ 6

หลังจากการทำงานอย่างหนักเป็นเวลา 14 เดือนโดยชุดเฉพาะเจ้าหินลงบนพื้นหินแข็งลงไปในระดับความลึก 110 พุต และจะผ่านหินอ่อนสูงไปอีก 24 พุต คันนิ่งแย่มก็พบว่าพื้นดินที่อยู่เบื้องล่างนี้ไม่มีของเก่าใดๆ หรือ แม้กระหังห้องบรรจุสิ่งของ และตอนนั้นเองเขาได้ตระหนักว่า “สูปุททางพุทธศาสนาส่วนใหญ่สร้างขึ้น เป็นที่ระลึก ณ บริเวณที่เป็นสังเวชนียสถาน อย่างที่เราได้รู้จากบันทึกของหลวงจีน ยานฉาง ว่ามีหอสูงใหญ่อยู่ใกล้กับพาราณสี ที่พระเจ้าโคโคโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น ใกล้กับบริเวณที่พระพุทธเจ้าทรงเริ่มหมุนกงล้อธรรมจักร”

มีรายงานกล่าวว่าอย่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตรัสถึงข้อความตามคัมภีร์ทางพุทธศาสนาว่า “ภายหนึ่งของพุทธศาสนาที่ไม่สามารถมองเห็นได้ ได้ถูกซ่อนไว้ในกาลี และใกล้กันนั้นมีต้นโพธิ (เป็นเครื่องหมาย)¹⁵ อันที่จริง ธรรมซึ่งเป็นรัตนะองค์หนึ่งนี้เป็นนามธรรมที่มองไม่เห็น จึงไม่อาจปรากฏให้เห็นได้จากการชุดคันไดๆ ของพวากองกุฎุชที่ได้ดำเนินการมาจนถึงเวลานั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคงต้องสังเกตเห็นหลุมขนาดใหญ่ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางมากกว่า 50 พุต ที่มีกำแพงอิฐหนาทึบล้อมรอบ ตั้งระยะทาง 520 พุต ทางด้านตะวันตกของพระสูปุทธรมเมช นี้คือชาบปรักหักพังของเจดีย์อิฐขนาดใหญ่

ที่จำกัด สิงห์ ได้รือออกไปเมื่อ ค.ศ. 1794/พ.ศ. 2337 ดังที่กล่าวแล้วในตอนต้น คันนิ่งแย่มได้ชุดลงไปในสูปที่ถูกทำลายนี้เมื่อ ค.ศ. 1835/พ.ศ. 2378 แล้วพบ กล่องหินที่ conten ของจากตั้ง สิงห์ ทึ้งไว้ตรงจุดเดิมที่เคยปรากฏ ต่อจากนั้นมาอีก ประมาณ 18 ปี นายพันตรีคิตโตและ มร.โอมัส ดำเนินการขุดคันสูปแห่งนี้ต่อไป จนกระทั่งสามารถนำเอาสิ่งของที่มีอยู่ภายในออกได้มาทั้งหมด การขุดคันหั้งหมดนี้ ทำให้พบว่า แต่เดิมสูปนี้เป็นสูปโบราณรูปทรงโโค喀ว่าที่ได้ปรักหักพังลง จึงได้มีการ บูรณะปฏิสังขรณ์โดยน่อง 2 คน คือ สถาปัลกับบัวสันตปาละ โดยการสร้าง สูปใหม่ครอบองค์เดิมเมื่อ ค.ศ. 1026/พ.ศ. 1569

กลังกันกับสถานที่ประทับในเมืองพาราณสีนั้น คือ คุนล็อกอลเจ ซึ่งเป็น อาคารรูปทรงสถาปัตยกรรมแบบโ哥ธิกอันงดงาม ที่เป็นสถาบันการศึกษาภาษา สันสกฤตอันเก่าแก่ที่สุดที่ชาวอังกฤษก่อตั้งขึ้นในประเทศนี้ โบราณวัตถุจำนวนมาก จากสารนาถได้ถูกนำมาจัดเก็บไว้ในวิทยาลัยแห่งนี้ เมื่อปี ค.ศ. 1868/พ.ศ. 2411 โดยจัดเก็บไว้ทั้งในพิพิธภัณฑ์และภายใต้ริเวณสนามของวิทยาลัย พระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงพลาดโอกาสที่จะเสด็จมาเยือนวิทยาลัยนี้ ดังที่ปรากฏใน รายงานข่าวของสารท้องถิ่นภาษาอินดี ชื่อ กวีวนะสุธรรม ว่าพระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาฐานรูปประติมกรรมจากสารนาถที่อยู่ในวิทยาลัยแห่งนี้ ด้วย ความสนพระทัยเป็นอย่างยิ่ง

หนังสือพิมพ์ เดอะ สยาม รีปับลิกอรี่ ฉบับประจำเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1872/ พ.ศ. 2415 หน้า 273 ได้แสดงความเห็นว่า “ชาวสยามไม่อาจเพิกเฉยต่ocom ความสนใจ ที่พวกเขาระได้เดินทางผ่านอินเดียตอนเหนือ อันเป็นสถานที่กำเนิดของพุทธศาสนา จากที่นี่พวกเข้าได้รับศาสนา ภาษาที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ และส่วนใหญ่ของคีลธรรมจรรยา กับประมวลกฎหมาย ...”

เมื่อหันกลับไปพิจารณาการเสด็จประพาสินเดียจากสายตาของชาวพุทธ ในเวลากรุงศรีอยุธยา หลังจากนั้น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นักประวัติศาสตร์ที่ยังคงอยู่ของสยามได้ออกความเห็นเมื่อ ค.ศ. 1926/พ.ศ. 2469 ว่า^{*16}

* เมื่อจากผู้เขียนได้อ่านพระนิพนธ์ฉบับที่แปลเป็นภาษาอังกฤษพิมพ์โดยสยามสมาคม ในที่นี้จึงตัด ชื่อภาษาไทยมาจาก สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ต่านานพุทธเจติย์, (พระนคร, สำนักพิมพ์ ครุสภ, 2518), หน้า 184-186, ตอนที่ 9 ว่าด้วยพุทธเจติย์ในสยามประเทศสมัยรัตนโกสินทร์ แต่พ.ศ. 2325.

“เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จถึงกรุงราชสมบัติแล้วได้ 4 ปี ในปีมะแม พ.ศ. ๒๔๑๔ (ค.ศ. 1872) เสด็จประพาสต่างประเทศ ถึงเมืองมอญ เมืองพม่าและประเทศไทยอินเดีย เมื่อเสด็จประพาสอินเดียในครั้งนั้น ได้เสด็จไปนมัสการพระบรมโกศเจดีย์เดิมที่มหฤทธิ์วัน ในแขวงเมืองพาราณสี อันเป็นที่พระพุทธธงคงค์ได้ประทานปฐมเทศนา แล้วทรงเสาะหาสถานวัตถุและรูปภาพพุทธเจดีย์ในมัชชิมประเทศ ซึ่งยังไม่เคยเห็นกันในประเทศไทยได้มาหลายอย่างแล้วนั่น บันฑิตผู้เสาะแสวงหาความรู้เรื่องพุทธเจดีย์ทั้งในสืบสวนเสาะหาทางอินเดียแทนที่เคยเสาะหาแต่ลังกาวีปมาแต่ก่อน แต่ว่าในสมัยนั้น รัฐบาลอินเดียยังไม่ได้จัดการตรวจค้นของโบราณ และนักประชาร্ঘญ์ชาวตะวันตกก็ยังไม่มีความรู้เรื่องพุทธเจดีย์ และไม่มีหนังสือแต่งไว้มากเหมือนอย่างทุกวันนี้ แม้โบราณวัตถุที่ได้ไปเห็นเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปถึงมัชชิมประเทศ ก็ยังไม่สามารถจะให้ความรู้ที่แท้จริง จะยกอุทาหรณ์เช่นที่มหฤทธิ์วัน ณ เมืองพาราณสีนั้น เวลาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทรงบูชา มีปรากฏแต่พระสูญไปกลับเรียกว่า “พระธรรมชาติเดียว” อยู่องค์ท่านพระเจติยองค์นี้ดิบก่ออิฐเป็นแกนแล้วห้มคิลลากลังกาวี พวกมิจฉาชีรรืออาคิลที่ห้มข้างตอนบนไปก่อเทเวสถานเสียครึ่งหนึ่ง ตอนนั้นเหลือแต่แกน เวลาเมื่อเสด็จไป ยังไม่ได้ถูกการก่อแลเห็นเป็นรูปสองกอง ครั้นได้รูปถ่ายเข้ามา ทำให้เกิดเชื่อกันอยู่คราวหนึ่งว่า รูปทรงพระสูญปูริ้ว พุทธกาลและครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นสองกองนั่นนั่น ถึงมีผู้สร้างพระสูญปูริ้วสองกองขึ้นในกรุงเทพฯ ตามความสันนิษฐานที่กล่าวมา แต่เป็นอันเปลี่ยนวิถีทางสืบสวนเรื่องพุทธเจดีย์ไปห้าอินเดียตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปในครั้งนั้น ครั้นจำเนียรกาลนานมา อาศัยที่รัฐบาลอินเดียจัดการตรวจค้นของโบราณเจริญยิ่งขึ้น และนักประชาร্ঘญ์ชาวตะวันตกอาใจใส่พิจารณาแต่งอธิบายเรื่องพุทธเจดีย์ในอินเดียมีมากขึ้น ความรู้เรื่องพุทธเจดีย์ก็เจริญยิ่งขึ้นในประเทศสยามนี้ เป็นอันดับมา จนกาลทุกวันนี้”

อันที่จริง หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับมาจากการอินเดียแล้ว สูญปูริ้วที่เมืองพาราณสีได้เป็นต้นแบบของการสร้างพระสูญปูริ้วในกรุงเทพฯ อย่างน้อย 2 แห่ง คือ ที่วัดโสมนัสแห่งหนึ่ง และวัด

กัณมาตุยารามอีกแห่งหนึ่ง

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ค.ศ.1862-1943/พ.ศ. 2405-2486) ทรงเป็นพระเจ้าน้องยาเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหนึ่งในจำนวนนักประวัติศาสตร์ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากการเสด็จประพาสอินเดีย เมื่อว่า ในขณะนั้นจะทรงมีพระชนษาเพียง 10 ปี และมิใช่บรรดาพระราชนครเล็กๆ ที่ร่วมตามเสด็จ แต่ก็เห็นได้ชัดว่า สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเข้าถึงข้อมูลรูปภาพและข่าวสารทั้งหมดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำกลับมาจากอินเดีย การเสด็จไปเยือนอินเดียในช่วงเวลาเดียวกันกับกระบวนการค้นพบมรดกทางพุทธศาสนา อันเกิดจากความคิดริเริมส่วนบุคคลของเจ้าหน้าที่ชาวอังกฤษที่มีความกระตือรือร้นบางคน น่าจะทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักได้ถึงความสำคัญของงานดังกล่าว และมองเห็นบทบาทในอนาคตของพระองค์อยู่ในกระบวนการนั้น ขณะที่เสด็จไปเยือนสมาคมแห่งเอเชียที่กัลกัตตาเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ ยุวากษัตริย์ทรงเริ่มคิดคำนึงถึงสิ่งที่ประชามนาชาติได้กำลังดำเนินการเพื่อรักษาเอกสารโบราณแห่งทางพุทธศาสนา ดังนั้นเมื่อ ไร์ส เดวิดส์ ขอรับพระราชทานเงินสนับสนุนเพื่อจัดพิมพ์หนังสือเล่มแรกภายใต้การอุปถัมภ์ของสมาคมบาลีปกรณ์ ในทศวรรษต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานเงินให้เพียงพอที่จะจัดพิมพ์เอกสารนั้นทั้งหมด

ความรู้ที่ทรงได้รับมาโดยตรงเรื่องฐานะของพุทธศาสนาและสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาในอินเดีย ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฝ่าติดตามการค้นพบต่างๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากที่เสด็จกลับมาแล้ว ด้วยความสนใจที่เป็นการส่วนพระองค์ ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีการค้นพบพระบรมสารีริกธาตุที่ตำบลปีปาร์หัว (คือ เมืองกบิลพัสดุ์สมัยพุทธกาล) ประเทศไทยเดีย ในปี ค.ศ. 1898/พ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงอ้างลิทธิ์เพื่อครอบครองพระบรมสารีริกธาตุนั้นโดยทันที และต่อมาได้ทรงแบ่งพระบรมธาตุที่ได้รับมาให้เป็นพระราชทานไปตามประสงค์ของประเทศไทยโดยที่ไม่ได้เป็นการสืบสานภารกิจทางพุทธศาสนา คือ ญี่ปุ่น พม่า ลังกาและไชนาเรีย

สำหรับพระบรมสารีริกธาตุที่เหลืออันนั้น ได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์ทองสัมฤทธิ์ เป็นที่บรรจุประดิษฐานไว้ในคูหาพระสูปบนยอดบรรพตวัดสารากในกรุงเทพฯ¹⁷

เหตุการณ์ประวัติศาสตร์เรื่องการแบ่งพระบรมราชิกราชูนี้ เกิดขึ้นไม่นานนัก หลังจากที่มีการถ่ายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ผู้ปกครองเมืองต่างๆ ในสมัยพุทธกาล ต่างต้องการส่วนแบ่งในพระบรมราชิกราชู พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจำลองให้เกิดเหตุการณ์เช่นเดียวกันนี้ในช่วงปีท้ายๆ ของคริสต์ศตวรรษที่ 19 เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่รัฐบาล ในการปฏิหาริษัทในฐานะผู้นำของอาณาจักรที่มีความโดดเด่น ในการปฏิรูปต่อต้านภัยคุกคามตามจารีตของธรรมมิกธรรมราชา

หมายเหตุและการอ้างอิง

- 1 O.P. Kejariwal, *The Asiatic Society of Bengal and Discovery of India's Past, 1784-1838*, Oxford University Press, Delhi, 1988 Cf. James Prinsep, *Benares Illustrated I a Series of Drawings, 1833 (Reprint) 1996*, Varanasi, อุบะนันด์ โดย O.P. Kejariwal ในฉบับที่พิมพ์ใหม่ James Prinsep, "Further Elucidation of the Lat or Silastambha from Various Sources", *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, Vol VI pt. II p. 791.
- 2 D.L. Ramteke, *Revival of Buddhism in Modern India*, New Delhi, 1983, p. 43 ff.
- 3 เพอร์วุลลัณ เป็นนักประวัติศาสตร์คิลป์คนสำคัญในยุคสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสอินเดีย ผลงานที่น่าอ่านของเขานี้ได้ให้ความเห็นอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสถานะของพุทธเจดีย์ในช่วงครรษณ์ที่ 1870 คือ *History of Architecture* (1867) งานเขียนของเขาว่าเรื่อง *Tree and Serpent Worship* ได้รับการพิจารณาจากทั้งผู้เชี่ยวชาญและผู้อ่านโดยทั่วไปว่า เป็นงานที่มีภาพประกอบเกี่ยวกับโบราณวัตถุของอินเดียมากมายและหรูหราที่สุด หนังสือเล่มนี้ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมที่มีการแกะสลักสวยงามอย่างงามตาม 2 แห่ง คือ สุสูปสาสน์ชี ซึ่งมีภาพประกอบเป็นภาพวาดลายเส้นที่ละเอียดลออเม่นยำของนายพันเอกเมธีร์ และภาพถ่ายผึ้มือนายร้อยเอกสารเตอร์เชล์ กับสุสูปอมราดี ที่มีภาพประกอบเป็นภาพวาดลายเส้นของนายพันเอกเม็คเคนช์
- 4 Alexander Cunningham, *Archaeological Survey of India, Four Reports Made During the Years 1862-63-64-65*, Vol I, Simla, 1871 รายงานทั้งสี่ฉบับได้รับการตีพิมพ์โดยทันทีหลังจากการสำรวจในแต่ละปี อดีกษานาเดอร์ คันนิงแฮมได้จัดพิมพ์รายงานทั้งสี่ฉบับรวมเข้าด้วยกันเป็นหนังสือ 2 เล่ม ฉบับมือ ค.ศ. 1871
- 5 ผู้อ้างอิงนี้ได้อ้างอิงจาก ค.ศ. 1866 นายร้อยเอกเมธีร์ เบอร์เนียร์ จากกองทหารราบทราพ์เมืองเมกอลที่ 38 ได้ตีตัมคณฑุกพะ 2 ชุด มากับพุทธศาสนา ต่อมา คณฑุกถังกล่าวไว้ด้วยปากอุญที่เมืองกอล ในส่วนของขั้นบันไดที่ตั้งตระหง่าน ทรงได้รับความช่วยเหลือเรื่องขนาดหัวทาง วัวเทียมเกวียนและเต้นท์ มาจากปัตตัน คณะผู้เดินทางออกจากปัตตันเมื่อวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1833 และเดินทางมาถึงพุทธศาสนา หลังจากที่ได้หยุดพักค้างคืนระหว่างทาง เป็นเวลา 2 คืน พากເຫມອງเห็นต้นพระคริมท้าโพธิ์นี้ได้จากระยะทาง 32 taing (ประมาณ 68 ไมล์ข่องอังกฤษ) ไปทางทิศใต้ หรือตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองปัฐวีสุกุตุร หรือ ปัตตัน Cf. H. Burney, "Translation of an Inscription in the Burmese Language Discovered at Buddha-Gaya in 1833", *Asiatic Researches*, Vol. 22, 1836, pp. 161-89. ผู้อ้างอิงนี้ได้รับการจากพะโคมายืนพุทธศาสนา Cf. Francis Buchanan, *An Account of the Districts of Bihar and Patna in 1811-12*, p. 139. นักเขียนสมัยใหม่บางคนได้เขียนเรื่องพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยกล่าวเป็นฐานว่า ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาหลายแห่งในประเทศไทย ในการเป็นจริงแล้ว ได้เสด็จไปที่สารนาดเพียงแห่งเดียว

- ๗ รายงานของพันตรีสเลเดน.
- ๘ เดอะ อินดี้ เพทเรียต, วันจันทร์ที่ 24 มกราคม ค.ศ. 1872.
- ๙ *The Indian Museum: 1814-1914, Calcutta, 1914.*
- ๑๐ รายงานของพันตรีสเลเดน.
- ๑๑ Jonathan Duncan, "An Account of the Discover of two Urns in the Vicinity of Benares" *Asiatic Researches*, vol. 5 (1797), p. 131.
- ๑๒ Alexander Cunningham, *Archaeological Survey of India*, Vol I, Simla. 1871, p. 103 ff.
M.A. Sherring, *Benares The Sacred City of the Hindus*, 1868 (Reprint), 1966. บทที่ 18
ของหนังสือเลมนี้ได้ให้ข้อมูลสำคัญที่ละเอียดลออเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่สารนาถซึ่งได้ค้นพบว่า
จะแสดงถึงแล้ว E. Thomas, "Note on the excavations at Sarnath", *Journal of Asiatic Society
of Bengal*, 1854 เป็นเรื่องการขุดค้นที่ดำเนินการต่อจากคันนีงแยม
- ๑๓ ห้องอิศากานดอร์ คันนีงแยม และ อีม. เอ. เชรริง ต่างก็ระบุเห็นนี้
- ๑๔ Alexander Cunningham, op. cit., p. 134.
- ๑๕ กวีจนะสุทชา, 24 มกราคม ค.ศ. 1872.
- ๑๖ Prince Damrong Rajanubhab, *Monuments of the Buddha in Siam*, the Siam Society,
Bangkok (2nd ed), 1973, pp. 31-32. สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์เรื่องนี้
เป็นภาษาไทยเมื่อ พ.ศ. 2469 เพื่อพิมพ์แจกลainงานแพะพองเจ้าอมมารดาชุม [ผู้เป็นภารดา]
- ๑๗ Foreign Records of the Bangkok Period Up to A.D 1932, พิมพ์เรื่องในโอกาสสมโภช
กรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี พ.ศ. 2525. ส้านักนายนภรสุรัณฑ์, กรุงเทพฯ, พ.ศ. 2525 (ค.ศ. 1982),
หน้า 169-82. ส่วนรับข้อถกเถียงต่างๆ เรื่องการตัดสินให้ราชสำนักสยามได้รับพระบรมสารีริกธาตุ
ส่วนรับเรื่องการแจกลายพระบรมราชulaหัวใจจากที่พระพุทธองค์ได้เสต็จปรินิพพานไปแล้วนั้น ดู
รายละเอียดจาก มหาบรินพานสูตร (*The Maha-Parinibban Suttanta*) ที่แปลอยู่ใน T.W. Rhys
Davids, *Buddhist Suttas*, Sacred Books of the East Series, Vol. 11

บทที่ 9

จากเบงกอลหนั่มมาสู่สยามหนั่ม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นอาคันตุกะของรัฐบาลอังกฤษ ในอินเดีย ลอร์ดเมโม ผู้เป็นอุปราชและข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการอินเดียเป็นผู้รับรองของพระองค์ในกลักษณ์ ส่วนในเมืองอินเดีย ของอินเดียนั้น ข้าราชการระดับสูงของอังกฤษทำหน้าที่เป็นผู้รับรองของพระองค์ การเดินทางท่องเที่ยวของพระเจ้าแผ่นดินสยามนั้นรัฐผลลัพธ์ได้ด้วยค่าใช้จ่ายของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย

ข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐบาลอังกฤษเป็นเจ้าภาพผู้รับรองการเสด็จประพาสอินเดีย อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกว่า เหตุการณ์นี้นำไปสู่ปฏิสัมพันธ์อันใกล้ชิดยิ่งระหว่างอังกฤษกับสยาม

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลอังกฤษในอินเดียมีส่วนประกอบที่เป็นชาวอินเดียด้วย เพราะเป็นรัฐบาลของอังกฤษและอินเดีย ปัญญาณและผู้ครองนครต่างๆ ที่ทำงาน เป็นพันธมิตรของอังกฤษในการปกครองอินเดีย เป็นส่วนที่มีอิทธิพลสำคัญในสังคม อินเดีย การเจริญเติบโตของระบบราชการทำให้ชาวอินเดียได้รับตำแหน่งบริหาร ระดับล่าง ในช่วงปี ค.ศ. 1866-67/พ.ศ. 2409-10 นั้น ปรากฏว่า นายสถานีของ การรถไฟอินเดียสายตะวันออกที่มีอยู่จำนวน 114 นายนั้น เป็นชาวอินเดีย 74 นาย ชายฝูง 35 นาย และลูกครึ่งอังกฤษ-อินเดีย 5 นาย¹ ชาวอินเดียที่มีความสามารถ บางคนได้เริ่มต้นเข้าแทนที่ชาวอังกฤษในตำแหน่งบริหารระดับสูงสุด เมื่อ ค.ศ. 1863/ พ.ศ. 2406 สายงานธารานาถ ฐานุร เป็นชาวอินเดียคนแรกที่สามารถเข้าสู่ตำแหน่ง ข้าราชการพลเรือนของอินเดีย (ICS) ได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้มีพระราชปฏิสัมภารกับข้าราชการทั้งที่เป็นชาวอังกฤษและชาวอินเดีย

* การเป็นข้าราชการของอังกฤษได้ต้องผ่านการสอบที่มีลำดับชั้นต่างกัน ICS หรือ India Civil Service คือ ผู้ที่สอบแล้วได้เข้าห้าราชการพลเรือนในอินเดียที่สามารถเข้าประจำการในอินเดียและพำนั่งได้ แต่มีฐานะ ต่ำกว่าผู้ที่สอบแล้วได้เข้าห้าราชการพลเรือนที่ได้ประจำการในอังกฤษโดยตรง ที่มา: พระยาอนุมนาราชิน, พื้นความหลัง เล่ม 2. (พระนคร, คึกซิมสยาม, 2511), หน้า 326.

พระบาทสมเด็จพระปูลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้สัมผัสถกันทั้งผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครองในอินเดีย ผู้ปกครองคือชาวอังกฤษกับพันธมิตรชาวอินเดีย และผู้ที่อยู่ใต้การปกครองคือชาวอินเดียโดยทั่วไป

การต้อนรับของสาธารณชนอินเดีย

แหล่งที่มาในหอดหน้ายเหตุชี้แนะอย่างชัดแจ้งว่า สาธารณชนอินเดียจำนวนมากได้ให้ร้องต้อนรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างยิ่งใหญ่ ณ ที่เดิมตามที่พากษาสามารถรวมตัวกันได้นอกเหนือจากเขตที่มีการรักษาความปลอดภัย

ในการรายงานข่าวเรื่องพระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินมาเที่ยบท่าพรินซ์ปันน์ แห่งลือพิมพ์ ดิ อิงลิชเมเน ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกำลังเดินขึ้นบกมายังท่าเรือที่สร้างขึ้นเนื่องในโอกาสนี้โดยเฉพาะนั้น ผู้ที่เดินทางมาต้อนรับพระองค์ได้แก่ ท่านข้าหลวงผู้ปกครองเบงกอลและคณะเจ้าหน้าที่ นายพลผู้บัญชาการกองพลประจำเขตปกครองและคณะเสนาธิการ กับบรรดาสุภาพสตรีและสุภาพบุรุษอีกหลายคณะ กองเกียรติยศประกอบด้วย ทหารราบทั้งแต่รุ่นเมืองหนึ่งกอง พร้อมทั้งแต่รองและรองทิวประดับประดาอยู่ด้านหน้าท่าเรือ ผู้ชนจำนวนมหาศาลซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวพื้นเมืองได้รวมตัวกันอยู่ในบริเวณนั้น โดยมีตำรวจพื้นเมืองภายใต้การบัญชาการของมิสเตอร์ออกก์และผู้ตรวจการเปอร์ซี ค่อยจัดการดูแลความสงบเรียบร้อยในแกรรับเสด็จ”²

ผู้สื่อข่าวพิเศษของแห่งลือพิมพ์ เดอะ ไฟโอเนียร์ ได้รายงานว่า ผู้ชนได้รวมตัวกันในโอกาสที่มีพิธีรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินที่กัลกัตตา “ผู้คนจำนวนมากมายนคราครวอยู่ที่ทำเนียบรัฐบาลตลอดทั้งป่าย และการดำเนินธุรกิจได้หยุดชะงักไปชั่วเวลาหนึ่ง”³

ข่าวแนเด็จของพระเจ้าแผ่นดินสยามที่เคลื่อนไปยังทำเนียบรัฐบาลในบ่มเบญได้ถูกเฝ้ามองโดยบรรดาชาวพื้นเมืองจำนวนมากที่อยู่ในเมืองนั้น “จากหน้าต่างทุกบานที่อยู่ระหว่างทางนั้น พระเจ้าแผ่นดินถูกแอบมองโดยใบหน้าที่อยากรู้อยากเห็น หญิงอินดูและปาร์ซีก้าวออกจากความสันโดษเพื่อเข้าบวนเสด็จที่เดินทางผ่าน และบรรดาคนซึ่งเกียจับนักทัศนารักษ์กลุ่มอย่างหนาแน่นเป็นระยะ”⁴

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2543 ให้ความเห็นชอบในส่วนราชการ ให้สถาบันแห่งนี้เป็นมหาวิทยาลัย ตามที่ได้เสนอขอพระราชทานไว้ ดังนี้⁵

พันตรีสเลเดนรายงานว่า “ในเมืองใหญ่ที่มีชาวพื้นเมืองอาศัยอยู่มาก เช่น อักรา ก็ไม่ง่ายเลยที่จะจำกัดความอยากรู้อยากเห็นของผู้คนที่รวมตัวกันอย่าง หนาแน่น ที่พยาบาลผลักดันไปข้างหน้าในทุกที่ที่ตนสามารถจะกระทำได้ เพียงเพื่อ จะได้เห็นสักเว็บหนึ่งของพระมหาชัตติรย์ที่แท้จริงจากประเทศไทย (พวากษา) แทนจะ ไม่รู้จัก แม้ว่าเป็นราชอาณาจักรเพื่อนบ้านในทวีปเอเชียก็ตาม”⁶

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีโอกาสมากพูด ที่จะได้ทอดพระเนตรและ ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จากบริเวณที่ ใกล้ชิดอย่างยิ่ง

ชาวอังกฤษอาศัยอยู่ที่ย่านคนผิวน้ำในเมืองกัลกัตตา มีขอบเขตตั้งแต่จตุรัส เดอะ แท็งก์ส ไปจนถึงพระราชวิหาร พวากษา มีวิชิตแบบชาวอังกฤษที่แปลงแยกไป จากประชากรชาวอินเดีย อย่างไรก็ตาม เจ้าบ้านชาวอินเดียซึ่งเป็นคนรับใช้ก็มีเหตุผล โดยเสรีที่จะไปรับรู้วิชิตส่วนตัวของเจ้านายชาวอังกฤษของพวากษาได้ อันที่จริงแล้ว สิ่งที่มีความจำเป็นต่อวิชิตประจำวันของคนอังกฤษ หลายอย่างต้องอาศัยประชาชน ชาวอินเดียมาคอยให้บริการ คิดมัตการ์หรือ เต็กรันบี้ชี คนขับรถม้า (ชีซ) คนส่งหนังสือ (ไปรษณีย์) และคนถือร่ม เป็นตัวอย่างของอาชีพเหล่านี้⁷ ซึ่งต้องอยู่รับใช้พระเจ้า แผ่นดินสยามและคณะด้วยเช่นกัน

ห้องขายเครื่องดื่มของการรถไฟอินเดีย ที่ซึ่งจัดเตรียมพระกระยาหารเข้า ถวายแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเตรียมอาหารเข้าให้แก่กระบวนเสด็จนั้น ก็ใช้ชาวอินเดียเป็นผู้ทำหน้าที่เลิศพอกาหาร ห้องเครื่องดื่มเหล่านี้บางแห่งก็เป็นของ ชาวน้ำตก

รถไฟฟาระที่นั่งขบวนพิเศษที่นำพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปยังส่วนต่างๆ ของประเทศนี้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเจ้าหน้าที่ชาวอังกฤษและการดูแลของชาวญี่ปุ่น แต่ว่าลูกจ้างจำนวนมากของการรถไฟเป็นชาวอินเดีย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสโรงภาษาปัณฑ์ในกัลกัตตา ในช่วงทศวรรษที่ 1870 พันเอกไชร์เป็นหัวหน้าโรงภาษาปัณฑ์ “แต่คนที่มีตัวแห่งร่องจากเข้าเป็นชาวอินดู งานเกือบทั้งหมดในที่นี้สำเร็จได้อย่างชาญฉลาด และด้วยความชำนาญจากฝีมือชาวพื้นเมือง”⁸ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะต้องได้ท่องพระเนตร “เด็กชายชาวเบงกอลจำนวนหนึ่งที่มีดวงตาสดใสและมีน้ำท่วงไว้ คาดแบบและแกะสลักแม่พิมพ์อยู่ในโรงภาษาปัณฑ์

ในพิธีรับเสด็จซึ่งจัดขึ้นเป็นเกียรติแก่พระองค์ที่ทำเนียบรัฐบาลกัลกัตตา เมื่อวันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 1872 นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้พบกับผู้มีอิทธิพลค้าครึ่งชาวอินเดียจำนวนหนึ่ง หนึ่งในนั้น คือ เจ้าชายโกแรม โมฆะเหม็ด ซึ่งเป็นหลานบุุ่งของไฮเดอร์ อัลี และเป็นบุตรชายของสุลต่านตีปู ทั้งบุุ่งและบิดาของเขามาได้ทำให้อาณานิคมไมซอร์กัลัยเป็นปราการอันทรงอำนาจ เพื่อต่อต้านการขยายพื้นที่ของอังกฤษเข้ามาทางอินเดียตอนใต้ สุลต่านตีปูติดต่อสื่อสารกับรัฐบาลปฏิวัติของประเทศฟรังเศสซึ่งได้ส่งคณะทูตมาถึงเข้าพร้อมกับจดหมายที่จ่าหน้าชองถึง “พลเมืองตีปู” สุลต่านได้บัญเชิญเจ้าที่จะรับประทานความช่วยเหลือที่เสนอให้ โดยลอร์ดโกลลีเยร์ ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดียของอังกฤษ ดังนั้น จึงเกิดส่วนรวมไมซอร์ครั้งที่ 4 ขึ้น คุณยัยบัญชาการของไมซอร์ถูกใจมติ และตีปูเป็นคัตตุรุอันแห่งกรุงขามที่สุดคนหนึ่งของอังกฤษได้ถูกลังหาร ตระกูลของราชที่เก่าแก่ที่สุดของไมซอร์ได้รับการพื้นฟูให้เป็นส่วนหนึ่งของดินแดนที่ถูกแยกยังคงไปจากตระกูลนั้น และครอบครัวของตีปูก็ได้รับเงินเลี้ยงชีพให้อยู่ที่เวลลอร์

ตอนนั้น เจ้าชายโกแรม โมฆะเหม็ด ยังเป็นเพียงเด็กชายเล็กๆ หลังจากที่ได้ทรงเห็นภู面貌กับกับดักจำนวนมาก รวมทั้งหลุมพรางและการติดต่อสื่อสารแบบลับๆ ภายหลังกับภู面貌ปอยที่เวลลอร์เมื่อ ค.ศ. 1806/พ.ศ. 2349 เจ้าชายจึงเสด็จหนีออกจากและทรงรับเงินเลี้ยงชีพจากรัฐบาลอังกฤษที่หอลีกุนจีเมืองกัลกัตตา “เดินตามแต่ไปทีลังกัวราวันดีว่าล้มหายใจจะพัดพาเข้าไป”⁹ เจ้าชายโกแรม โมฆะเหม็ดผู้สูงวัยคงจะสรุปภาพรวมของประวัติศาสตร์การขยายอิทธิพลของอังกฤษในอินเดียที่ยุติลงด้วยส่วนรวมไมซอร์ครั้งที่ 4 เมื่อ ค.ศ. 1799/พ.ศ. 2342 ให้พระเจ้าแผ่นดินหนุ่มแห่งกรุงสยามได้ทรงเห็นภาพ

มหาราชาแห่งวิเชียรนครมีเป็นเจ้าผู้ครองนครชาวอินเดียอีกองค์หนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพบที่กัลกัตตา วิเชียรนครมีเป็นเมืองและพื้นที่ขนาดใหญ่ (เชมนารี) ในชีวาร์สตอนเนื้อ อยู่ในเขตปกครองของมัธราสห่างจากวิสาขากาปิตัมไป 35 ไมล์¹⁰ เจ้าผู้ครองนครวิเชียรนครมทรงเป็นเจ้าของที่ดินในเมืองพาราณสีด้วยเห็นกัน

มหาราชาแห่งวิเชียรนครมได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสอื่นอีก 2 ครั้ง พระองค์ได้เข้าร่วมอยู่ในพิธีปิดการซ้อมรบที่เดลีซึ่งพระเจ้าอยู่หัวได้ประทับอยู่ด้วย มหาราชาได้วรบรองเด็ดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวังที่เมืองพาราณสี และได้แสดงให้ทรงรู้จักวิธีบังคับม้า¹¹ ด้วยเหตุที่มหาราชาคงได้เห็นว่า กระบวนการแสดงด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบังคับม้าได้อย่างยกลำบากในระหว่างการซ้อมรบที่เดลี¹² ที่ลักษณะนี้เช่นกันผู้ที่อยู่ในกระบวนการแสดงจึงหนีได้ตกรากหลังม้าแม้จะมีได้รับบาดเจ็บแต่เพียงใดก็ตาม¹³ ชาวยสยามคงมีพื้นฐานในการขี่ห้างมากกว่าดังนั้น เจ้าผู้ครองนครอินเดียผู้คนยิ่วนลาดที่สุดพระองค์หนึ่งในยุคนั้น จึงอธิบายให้กษัตริย์แห่งได้ทราบถึงเทคนิคในการบังคับม้า

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพบกับราชากาลีกฤษณะ ไร นาฮาڑร์ ด้วยเช่นกัน ราชากาลีกุรค์นี้เป็นหนึ่งในตรากุลเทพที่มีชื่อเสียงของโลภากาชาด ในเมืองกัลกัตตา ตรากุลนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอังกฤษมาตั้งแต่สมัยสัมคมที่ตำบลพลาสซี (ค.ศ. 1757/พ.ศ. 2300) ทั้งนี้พระ นาภกฤษณะ เทพผู้เป็นต้นตระกูลนี้มีฐานะเป็นดิวาน^{*} ของลอร์ดโคลฟ¹⁴

ราชากาลีกฤษณะเป็นผู้อุปัมภก์ที่แข็งขันของศาสนา Hindoo ที่ชนทั้งหลายนับถือ คือ ทรงเป็นประธานของธรรมรักรักษานี้สภากันเป็นองค์กรทางศาสนาที่ชนทั้งหลายนับถือ และเป็นบันพิตที่ยิ่งใหญ่ทางด้านภาษาสันสกฤต ราชากาลีกฤษณะได้กล่าวโคลกภาษาสันสกฤต เพื่อต้อนรับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทำเนียบรัฐบาลในกัลกัตตา ตามคำร้องขอของลอร์ดเมโยผู้เป็นข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย โดยมีการแลกเปลี่ยนคำวายพระเป็นภาษาสันสกฤตเนื่องใน

* คำว่า ดิวาน มี 2 ความหมาย ความหมายหนึ่งเป็นตำแหน่งรัฐมนตรีลังตามการปกครองแบบเดิม ภายใต้จักรพรรดิมุสลิม อีกความหมายหนึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีของรัฐพื้นเมืองอินเดีย.

โอกาสหนึ่งด้วย¹⁵

นอกจากตราภูมิที่แล้ว พากมาลิกก์เป็นเจ้าของที่ดินและนักธุรกิจผู้ทรงอิทธิพลในกลั่นกัตตาสมัยนั้น พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชปฏิสันถารโดยตรงกับคนในตรากามาลิก อย่างน้อย 2 คน คือ ราชาราชนทรา มาลิก กับ บานุชามาราдан มาลิก

ราชาราชนทรา มาลิก เป็นตัวแทนของตราภูมิที่มีความสำคัญแห่งชนชั้นนักธุรกิจและชนชั้นสูง ที่เป็นเจ้าของที่ดิน ตั้งแต่ ค.ศ. 1835/พ.ศ. 2388 เป็นต้นมา พระองค์ได้สร้างวังทินอ่อนอันมีชื่อเลียง ซึ่งปัจจุบันเป็นอาคารที่มีค่าเป็นมรดกแห่งเมืองกัลกัตตา ราชาพระองค์นี้มีเครื่องข่ายทางการค้ากับประเทศไทย พระองค์ทรงได้รับเครื่องแกะสลักไม้จากสยามเป็นจำนวนมาก วังทินอ่อนได้กลายเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ที่สะสมสัมารถของมีค่าที่หายากจากดินแดนต่างๆ ตั้งแต่กรุงเทพฯ ไปจนถึงบริสตอล¹⁶

ราชาราชนทรา มาลิก ได้อনุญาตให้ใช้คฤหาสน์ของพระองค์ เลขที่ 7 ถนนวุ่ด ให้เป็นที่ประทับชั่วคราวของพระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและกระบวนการเสด็จของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ในคฤหาสน์แห่งนี้ เป็นเวลา 10 วัน และคงจะทรงได้เรียนรู้เรื่องตราภูมิที่มั่งคั่งในกลั่นกัตตาตรากามาลิกนี้ อย่างมากที่เดียว

รุ่งขึ้นจากวันที่เสด็จไปถึงกัลกัตตา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปเยี่ยมบานุชามาราน มาลิก เจ้าของที่ดินในห้องที่นั้น ณ บ้านพักของเขายังเดอะ เชเว่น แทงก์สที่คอลัมบัสชิพอร์ เนื่องจากทรงประทับใจในเจ้าภาพมาลิกผู้นี้มาก พระองค์จึงทรงให้คำมั่นว่าจะกลับมาเยือนสถานที่นี้อีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะเสด็จออกจากอินเดีย¹⁷

ที่ศาลาว่าการของเมืองนั้น พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเข้าร่วมการประชุมของสมาคมวรรณคดีมุสลิม ในโอกาสหนึ่ง ทรงได้พบกับชามุสลิม ผู้ทรงอิทธิพลจำนวนหนึ่งจากดินแดนส่วนต่างๆ ของอินเดียที่อาศัยอยู่ในกลั่นกัตตาสมัยนั้น ผู้คลื่อนไหวคนสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการรวมตัวในครั้งนี้ คือ อับดุล ลาติฟ

* คำว่า บานุ ที่ใช้น้ำหนักเช่นนี้ เป็นการเรียกสกุลชื่อเดียวกันอย่างยกย่อง ตรงกับคำภาษาอังกฤษที่ใช้แปลท้ายเช่น Esquire หรือเช่นย่อว่า Esq.

(ค.ศ. 1828-1893/พ.ศ. 2371-2436) เลขาธิการผู้ก่อตั้งสมาคม เข้าได้รับการพิจารณา
ว่าเป็น “ชาวมุสลิมผู้มีความคิดก้าวหน้าและรู้แจ้งมากที่สุดแห่งเบงกอล”¹⁸

ในช่วงต้นครรษที่ 1840 นั้น นอกจากการศึกษาภาษาเบอร์เซีย ภาษา
อารบิกและภาษาอิสลามแล้ว มีการแนะนำให้ศึกษาภาษาอังกฤษในโรงเรียน
กัลกัตตา마다ร์ชา นักเรียนมุสลิมส่วนใหญ่ค่าว่าบรรหันเรียนภาษาอังกฤษ มีเพียง
อับดุล ลาติฟกับนักเรียนผู้หวังความก้าวหน้าที่มีเดียวเท่านั้นที่ยังคงเรียนภาษา
อังกฤษชั้นสูงขึ้น และสร้างความโดดเด่นให้กับตนเอง เพราะความเชี่ยวชาญภาษา
อังกฤษ อับดุล ลาติฟ เริ่มอาชีพการทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาตัดสินคดีความ
ลหุโทษเมื่อ ค.ศ. 1849/พ.ศ. 2392 ต่อจากนั้น เขาย้ายมา มีชื่อเรียงมากชื่นในฐานะ
ปัญญาชนชาวมุสลิมแห่งยุค และเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม ค.ศ. 1871 เพียงไม่กี่สัปดาห์
ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จมาถึงกัลกัตตา เข้าได้รับ
แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งเบงกอล เป็นวาระที่ 3

ประชาราชชาวมุสลิมในสมัยนั้นไม่ได้ศึกษาอะไรมากไปกว่าคัมภีร์อัลกุรอ่าน
อันเป็นการดำเนินเรื่องตามคำกล่าวของกาหลิบโอมาร์ที่ว่า “หนังสืออื่นใดที่แตกต่าง
ไปจากอัลกุรอ่านนั้นบว่าเป็นอันตราย และหนังสืออื่นใดที่เหมือนกับอัลกุรอ่านก็บว่า
มากเกินต้องการ” ความเป็นผู้นำของอับดุล ลาติฟ ที่เริ่มแสดงแสงประกายในชุมชน
มุสลิมทำให้เกิดยุคใหม่ของวิธีการศึกษาแบบสมัยใหม่ขึ้น เขายิ่งต้นจัดการประชุม
สนทนากหัวข้อต่างๆ จำนวนมากที่บ้านพักส่วนตัว เพื่อจะปลูกให้เพื่อนร่วมศาสนา
ของเขารู้สึกสนใจกับหัวข้อสมัยใหม่ เข้าได้พร่าวสอนเพื่อให้เกิดวิญญาณแห่งการ
ไตรสุนทร์ในใจของนักเรียนที่กัลกัตตา마다ร์ชา โดยได้มอบรางวัลให้แก่ผู้ที่
เขียนเรียงความได้ดีที่สุดในหัวข้อ “การพร่าวสอนเรื่องศาสตร์ของชาวยุโรปโดยใช้
ภาษาอังกฤษเป็นลือกลาง จะเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนมุสลิมในสถานการณ์ปัจจุบัน
ของอินเดียได้มากน้อยเพียงใด และอะไรจะเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการแจ้งให้ทราบถึง
การสอนในลักษณะดังกล่าว?” ในที่สุด อับดุล ลาติฟได้ก่อตั้งสมาคมวรรณกรรม
มุสลิมขึ้นในกัลกัตตาเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1863/พ.ศ. 2406 เพื่อเป็นการคานอำนาจ
กับองค์ติของชุมชนชาวมุสลิมที่ต่อต้านศาสตร์ วิธีการคิดและการเรียนรู้แบบใหม่
ของชาวยุโรป สมาคมนี้ได้อ่ายุคภาษาไทยในการอุปถัมภ์และสนับสนุนของรัฐบาลอังกฤษ

งานจัดการสันทนาประจำปีของสมาคมนี้ได้กล่าวเป็นสถาบันที่ผลเมืองดีพึงปฏิบัติในกัลกัตตา โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะถกเถียงและนำเสนอผลงานทางวิทยาศาสตร์และศิลปะ¹⁹

กิจกรรมดังกล่าวนี้เองเป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเข้าร่วม ลอร์ดเมโย ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดียอยู่ที่นั้นด้วยพระเจ้าแผ่นดินหนุ่มแห่งกรุงสยามผู้ได้รับการศึกษาแบบอังกฤษ คงจะต้องชื่นชมการสนับสนุนการศึกษาภาษาอังกฤษและศาสตร์ของชาวยุโรปโดยบรรดาสมาชิกที่เข้าร่วมในเหตุการณ์นั้น

นอกจากชาวอินเดียที่มาจากครอบครัวของเจ้าผู้ครองนครหรือชนชั้นสูงที่เป็นเจ้าของที่ดินแล้ว คนธรรมดามาสัญญาที่เป็นชนชั้นกลางก็ได้รับความดึงดูดใจจากพระเจ้าแผ่นดินสยามเช่นกัน พวากษะหลายคนได้เริ่มหาโอกาสที่จะได้ทำงานในประเทศไทย หนังสือพิมพ์ เดอะ ไฟโอเนียร์ ได้รายงานผลลัพธ์เรื่องราوا้นน่าขับขันว่า “ครูโรงเรียนคนหนึ่งในกัลกัตตาจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็น “อัครมหาเสนาบดี ด้านการศึกษาในประเทศไทย”²⁰ ออย่างไรก็ตาม เรื่องราวดังกล่าวขึ้ย้ำให้เราเห็นอย่างชัดเจนว่า ชาวอินเดียได้รับแรงบันดาลใจจากการเสต็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทำให้พวากษะต้องการสำรวจหาลู่ทางในอนาคตของตนในประเทศไทย อันที่จริง เรากnowว่าในอีก 10 ปีต่อมา นานuuramสวามี พลูตาร์ พระมหาณผู้หนึ่งจากเมืองกัลกัตตา ได้เข้ามาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษคนแรกในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบที่กรุงเทพฯ²¹

ที่กรุงเดลี ชาวสยามได้เชิญหน้าโดยตรงกับบรรดาพ่อค้าพื้นเมืองอย่างเพลิดเพลิน พันตรีสีเลเดนได้อธิบายเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ว่า “เมื่อวันจันทร์ที่ 29 (มกราคม) ชุมนุมที่ หรือปะรานาดใหญ่ทางด้านหน้ากระโจมห้องพระโรงของพระเจ้าแผ่นดินที่เดลี ได้ถูกแปลงสภาพไปเป็นตลาดขายผ้าคลุมไหล่ของบรรดาพ่อค้าพื้นเมืองที่แห่งนั้นเข้ามาเป็นผู้ขายงานฝีมือทุกประเภทของเดลี เมน้ำว่าชาวสยามจะเป็นผู้ซื้อที่มีความกระตือรือร้นที่จะซื้อทุกอย่างที่เป็นของแปลกใหม่ (สำหรับพวากษะ) แต่ก็คาดพอที่จะนึกถึงราคาน้ำที่ตั้งไว้ และมักจะร้องขอให้ลดราคางไปอีกเมื่อห้ามเป็นเงินสด ซึ่งก็ได้รับตามนั้นเสมอ เมื่อได้ต่อรองราคากันเรียบร้อยแล้ว พวากษะจ่ายเงินให้

ทันทีโดยไม่ต้องทราบตาม”²²

นอกจากจะได้ชื่นชมกับทัชมาฮาลและสถานที่อื่นๆ ในเมืองแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มที่จะคุ้นเคยกับรัฐผู้ครองนครที่อยู่ใกล้เคียงซึ่งการตัปปอร์ทีวังของราชาก่อนหน้านี้ ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และกระบวนการแสดงตนของพระองค์ ได้เข้าพักอยู่ในระหว่างที่มาเยี่ยมเยือนเมืองนี้

ในตอนเย็นวันจันทร์ที่ 5 กุมภาพันธ์ กลุ่มตลาดกราร์ส คนสำคัญแห่งอุดได้จัดให้มีการแสดงมหรสพการร่วมรำที่เรียกว่า นัก ถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินที่วังไกเซอร์บักษ์ และตามด้วยการแสดงดอกไม้ไฟร่วมกับจัดเลี้ยงอาหารค่ำตามแบบแผนของยุโรปอย่างแท้จริงแก่บรรดาผู้ดีทั่วทั้งเมืองลักเเนร์ บรรดาตลาดกราร์สเหล่านี้คือชนชั้นสูงผู้เป็นเจ้าของที่ดินแห่งอุด ผู้ซึ่งกลยุทธ์เป็นพันธมิตรที่ซื่อสัตย์ของจักรพรรดิองค์ใหญ่ในอินเดียในยุคหลังการก่อขบวนครั้งใหญ่ตามนโยบายทำความปรองดองกัน ที่ตามมาด้วยการบริหารอาณาจิคมของอังกฤษ

ในอึกโກาสหนึ่งที่งานเลี้ยงอาหารค่ำ ซึ่งข้าหลวงใหญ่แห่งอุด (ลักเเนร์) เป็นเจ้าภาพนั้น ได้มีการเปิดตัวข้าหลวงพื้นเมือง (นาวาบ) 4 องค์ ให้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว²³

ที่เมืองบอมเบย์ ความกระตือรือร้นที่มีอยู่โดยทั่วไปเนื่องจากการแสดงจักรพรรดิของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เป็นทางลง เมื่อข่าวการลอบสังหารลอร์ดเมโยที่หมู่เกาะนิโคบาร์ในทะเลอันดามันได้มาถึง แต่พิธีการรับรองของกระบวนการแสดงตนที่ทำเนียบรัฐบาลเมืองบอมเบย์ ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์อันน่าเศร้าสรณ์นี้ก็เป็นเหตุการณ์ที่เปล่งประกายชัดเจนมากที่สุด เพราะคนสำคัญในเมืองต่างก็มาในงานนี้ วินัยยักษ์ วาสุเทพ ล่ำภากษาตัววันออกของรัฐบาลก็ได้ปรากฏตัวในงานนี้ด้วยเช่นกัน²⁴ ดร. จำเรชต์ วะเดีย “ผู้สืบตระกูลครุฑ้างก่อสร้าง” เป็นชาวพื้นเมืองอีกคนหนึ่งในบอมเบย์ ที่ได้แสดงให้พระเจ้าแผ่นดินได้เห็นกระบวนการต่อเรือ²⁵

อิชварี ปราสาท นารายัน สิงห์ (ค.ศ. 1835-1889/พ.ศ. 2378-2432) เป็นมหาราชาแห่งพาราณสี ผู้ปั้นตัวรับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ป้อมรามนคร เมื่อต่ำแห่งน้ำมหาราชาของพระองค์จะปราศจากอำนาจใดๆ พระองค์ก็ยังทรงรักษาเกียรติภูมิของสถานที่ทำงานโดยการวางท่าอย่างส่งผ่าน และเป็น

ผู้อุปถัมภ์คิลปวัฒนธรรมต่างๆ²⁶ ที่ป้อมรามนครเป็นสถานที่จัดแสดงรวมถึง หรือ ละครจากมหาภาพย์รามายณะ ที่หมายสมทีเดียวในขณะนั้น

นานุคิวประสาท (สิตารี อินด์) ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญทางด้านวรรณกรรม ได้ตามเสต็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามไปเยือนสถานที่ต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่ประทับอยู่ในเมืองนั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงเชิญให้นานุคิวประสาท เดินทางไปเยือนบางกอก อันเป็นเมืองหลวงของพระองค์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสต็จพระราชดำเนินไปเยือนศาสนสถานที่มีชื่อเสียงแห่งวิศวนาถ และได้ทรงบริจาคโดยพระราชทานเหรียญทองคำ ๓ เหรียญ ให้แก่นักบวชผู้ทำพิธี ส่วนที่ชาว华丽นั้น ได้พระราชทานเงิน ๑๐ รูปีให้แก่นักบวช ผู้ทำพิธี²⁷

หนังสือพิมพ์จำนวนหนึ่งที่ชาวอินเดียเป็นผู้ดำเนินกิจการ ได้ตีพิมพ์รายงาน ข่าวเกี่ยวกับการเสต็จประพาสของพระเจ้าแผ่นดิน และให้ข้อมูลที่สมบูรณ์เกี่ยวกับ ประเทศไทยและชาวยสยาม หนังสือพิมพ์ เดอะ อินดู เพเกรียต ซึ่งเป็นของเจ้าที่ din (เชมินดาร์) แห่งเบงกอล เป็นหนังสือพิมพ์ขั้นแนวหน้าฉบับหนึ่งของยุค ได้เสนอ บทความเฉพาะรายบทที่ได้จากการอ่านงานเขียนของแอนนา เลียโนเนนส์ หนังสือพิมพ์ เดอะ อินดียัน มิเรอร์ ที่มีเก้าบั้นทรอ เสน นักปฏิรูปสังคมร่วมสมัยที่ มีชื่อเสียงคนหนึ่งของเมืองกัลกัตตาทำหน้าที่บรรณาธิการ ก็ได้เสนอรายงานลักษณะ เรื่อง การเสต็จประพาสเมืองหลวงของจักรวรรดิ ภารเนธู หริคันธร์ ผู้มีชื่อเสียงโด่งดัง ในเวลาดังวาระนั้นของพาราณสี ได้เขียนเรื่องเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวจากการเฝ้าดูด้วยตัวเขาเอง ลงพิมพ์ในนิตยสารของเข้า ชื่อ กวีจนะสุทธา

การวิเคราะห์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เห็นได้ชัดเจนว่าพระบาทสมเด็จ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ถูกเฝ้าสังเกตจากส่วนต่างๆ ของสังคมอินเดีย ไม่ว่า จะเป็น เจ้าผู้ครองนคร เจ้าของที่ดิน คนในแวดวงวรรณกรรม พ่อตัว นักบวช และ คนธรรมดาสามัญ ชาวอินดู มุสลิม ปาร์ซีและคริสต์يان ต่างได้เข้ามาติดต่อกับคณจะ เสต็จประพาสที่ได้เดินทางผ่านบริเวณที่มีการพุดภาษาเบงกอล อินดี อูรุและมาราที หนังสือพิมพ์ภาษาอินดีของอินเดียได้สืบเสาะหาข่าวการเสต็จมาเยือนของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อลงตีพิมพ์อย่างกระตือรือร้นและสนใจเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เจ้าอยู่หัวได้ทรงคึกข่าวเรื่องสังคมอินเดียได้อย่างลึกซึ้งมาก ทรงไปได้ไก่กว่าขอบเขตการสัมภารตอย่างไม่อาจใจใส่ ขณะที่ได้เสด็จประพาสอินเดียนั้น พระเศศอินเดียตกอยู่ใต้อิทธิพลของอังกฤษมานานกว่าครึ่งศตวรรษ เนื่องจากผู้ปกครองชาวอังกฤษได้รับอิทธิพลจากทั่วโลกเรื่องเหตุผลนิยมและเสรีนิยมในสัมัยของการปฏิรูป จึงเสนอให้ปฏิรูปเรื่องต่างๆ หลายเรื่องในสังคมชาวอินเดียไปแล้ว แต่ชนชั้นปัญญาชนในเบงกอลที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิรูปต่อไป

ราช รามโมหัน รอย (ค.ศ. 1772-1833/พ.ศ. 2315-2376) เป็นหนึ่งในบรรดาชาวอินเดียผู้รอบรู้ ที่ได้ทึ่งร่องรอยของเข้าไว้ในการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปสังคมอินเดีย ในสัมัยของเขานั้น รามโมหัน รอยได้สร้างพื้นที่สำหรับคนของในสังเวียนของปัญญาชนระดับนานาชาติ พากหัวรุนแรงของตะวันตกอย่างเบนเกมและรอสโคได้แสดงความเคารพเช่น และนักปรัชญาฟรังเศสยกย่องเข้าในฐานะที่เป็นพันธมิตรที่เท่าเทียมกัน ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จออกเดินทางเพื่อมาเยือนกัลกัตตาในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1871 นั้น ชื่อเสียงเกียรติคุณของรามโมหัน รอย ต้องไปถึงประเทศสยามแล้วอย่างแน่นอน หนังสือพิมพ์ เดอะ สยาม รีโปลิศอร์ ฉบับหนึ่งเมื่อ ค.ศ. 1871 ได้ลงบทความเรื่อง “ชีวิตใหม่ในอินเดีย” เขียนโดยราเชนทร์ ลัล มิตรา ในหน้า 124-125 เป็นบทความโดยละเอียดเกี่ยวกับรามโมหัน รอย ที่เขียนโดยชาวอินเดียโดยกำเนิด ที่ลงนามตนเองว่า ร. มิตรา แม้ไม่อาจจะยืนยันได้อย่างแน่ชัดว่าพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระเนตรหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น หรือไม่ แต่ขบวนการปฏิรูปที่รามโมหัน รอย ได้เริ่มต้นขึ้นนี้ มีผู้ดำเนินเรื่อยตามมาในกลุ่มพรหมสماชา (สังฆชาแห่งพรหม) ที่นำโดยพินทรนาถ ฐานกร และเก้าบจันทร์ เสน่ ไนกัลกัตตา ในขณะที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จประพาสมีองนั้น

ราช รามโมหัน รอย เป็นผู้สนับสนุนนโยบายการศึกษาแบบใหม่ เช่น อันนวัติใหม่ในการสอนศาสตร์วันเป็นประโยชน์ของตะวันตกแกนการเรียน Jenkins นิพนธ์ของสังสกฤตและเปอร์เซีย หลังจาก ค.ศ. 1835/พ.ศ. 2378 วิทยาลัยของรัฐที่จำกัดขอบเขตอยู่ในการสอนภาษาสังสกฤต ภาษาอาหรับหรือภาษาเปอร์เซีย

ได้หลักทางให้มีการก่อตั้งสถาบันใหม่ๆ ที่มีการสอนเรื่องวัฒนธรรม ความคิดและศาสตร์ของชาวยุโรปผ่านภาษาอังกฤษ

ระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ในเมืองกัลกัตตาตานั้น พระองค์คงต้องทราบเรื่องกระแสของลัทธิหัวรุนแรงจัดที่รู้จักกันดีในนามของเบงกอลหนุ่ม ซึ่งได้กล่าวถึงความเป็นลัทธิรุนแรงของรามโมหันว่า “ได้ออกมาไกลครึ่งทางแล้วในเรื่องศาสนาและการเมือง” การเคลื่อนไหวครั้งใหม่ ผุดขึ้นมาจากขอบเขตของวิทยาลัยอินดูที่ก่อตั้งขึ้นมาเมื่อ ค.ศ. 1817/พ.ศ. 2360 นักเรียนชาวเบงกอลแห่งวิทยาลัยอินดูเป็นผู้ที่ได้รับความชำนาญในเรื่องที่เข้าใจได้ยากต่างๆ อย่างระบบกฎหมายและการเมืองของอังกฤษ ประวัติศาสตร์ของอังกฤษ กรีกและโรม และจินตภูนิพนธ์ของยุโรป การเปิดโอกาสให้ศึกษาประวัติศาสตร์ของยุโรป ได้นำเอาบรรดาจิตใจที่มีความรู้สึกไว้เหล่านี้ไปสู่การงานรับต่อกระแสความคิดอันรุนแรงที่มีอยู่ในตะวันตกในยุคสมัยนั้น

เยนี หลุยส์ วิเวียน ดีโรซิโอ (ค.ศ. 1809-31/พ.ศ. 2352-74) ลูกครึ่งยุโรป-ເອเชี่ยที่เกิดในกัลกัตตา ได้รับเลือกให้เป็นครูในวิทยาลัยอินดูเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1826/พ.ศ. 2369 ขณะที่มีอายุเพียง 17 ปี ดีโรซิโอได้รับความนิยมอย่างสูงในหมู่นักเรียนเบงกอลของเข้า ซึ่งก็เป็นวัยรุ่นเช่นกัน เมื่อ ค.ศ. 1827-8/พ.ศ. 2370-71 เขายังสนับสนุนให้มีการอภิปรายและถกเถียงประเด็นหัวข้อทางการเมืองโดยมักจัดขึ้นที่บ้านของเข้า ต่อมาเมื่อ ค.ศ. 1829-30/พ.ศ. 2372-73 ดีโรซิโอและนักเรียนของเข้าได้ออกการสารจำนวนหนึ่งที่มีได้จอมตีแต่เฉพาะศาสนาอินดูที่คนหั้งหายนับถือเท่านั้น แต่บางครั้งได้ตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับความชอบธรรมของอังกฤษในการยึดร่องอินเดียเป็นเมืองขึ้นอีกด้วย²⁸

ด้วยความตื่นตระหนก ผู้มีอำนาจในวิทยาลัยจึงได้ปลดดีโรซิโอ ผู้ซึ่งก่อให้เกิดความไม่สงบแอบอันตรายแก่เยาวชนอุகามือวันที่ 25 เมษายน ค.ศ. 1831/พ.ศ. 2374 ดีโรซิโอเสียชีวิตเพราะหิวataโกโรคก่อนจะถึงสิ้นปีนั้น

แม้ภายหลังมรณกรรมของดีโรซิโอแล้วก็ตาม กลุ่มของนักเรียนหนุ่มที่เฉลี่ยวฉลาดของเขายังคงเสนอแนวคิดที่ก้าวหน้าที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในสังคมร่วมสมัย พากขาหั้งกลุ่มเป็นที่รู้จักร่วมๆ กันในนามกลุ่มดีโรเชียน หรือ เบงกอลหนุ่ม

เมื่อต้นปี ค.ศ. 1843/พ.ศ. 2385 จอร์จ ชอมป์ลัน ผู้นำที่มีชื่อเสียงแห่ง ขบวนการต่อต้านการเมือง ได้กล่าวต่อที่ประชุมสาธารณะจำนวนมากที่จัดโดยกลุ่ม ดิโเรเชียน เมื่อได้รับเรงบันดาลใจจากชอมป์ลัน กลุ่มเบงกอลหนั่มจึงได้ก่อตั้งสมาคม เบงกอลบริติชอินเดีย ขึ้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน ค.ศ. 1843/พ.ศ. 2386 เพื่อปกป้อง สิทธิอันชอบธรรมของคนในบังคับและเปิดลำหัวทุกคน ต่อมาเมื่อ ค.ศ. 1851/ พ.ศ. 2394 กลุ่มดิโเรเชียนได้ประสานงานกับกลุ่มอื่นๆ เพื่อก่อตั้งสมาคมบริติชอินเดีย ท่านสาธุคุณอเล็กซานเดอร์ ดัฟ มิชชันnaireชาวสก็อต ที่ได้มาถึงกัลกัตตาเมื่อ ค.ศ. 1830/พ.ศ. 2373 ประสบความสำเร็จในการซักชวนให้นักเรียนของดิโเรเชิน ยอมรับเรื่อง “การปฏิรูปตามรูปแบบของพวากษาเพื่อแทนที่ประเด็นที่ร้ายกาจของการ เบิกทางของฝรั่งเศสและการปฏิรูปในศตวรรษก่อน”²⁹

กลุ่มดิโเรเชียนได้ทำให้เกิดความอัปยศแก่ศาสนา Hindoo ที่มีผู้นับถือ ด้วย พฤติกรรมของพวากษาที่มีได้นับถือศาสนา Hindoo คือ กินเนื้อวัว ดื่มไวน์ในที่สาธารณะ และล้อเลียนรูปเคารพของเจ้าแม่กালี โดยกล่าวทักทายว่า “อรุณสวัสดิ์ขอรับคุณผู้หญิง” แต่ในระยะต่อมา พวากษามีวิธีพูดจาที่จริงจังมากกว่าการแสดงกริยาทายนาย เช่นนี้

เมื่อ ค.ศ. 1848/พ.ศ. 2391 พวากษาคนหนึ่งได้เขียนเรื่อง “เบงกอลหนั่ม หรือ ความหวังของอินเดีย” โดยกล่าวว่า “เบงกอลหนั่มที่เป็นพวากษาเรียนรู้และใจกว้าง มีเนื้อแท้ที่ค่อนข้างจะแตกต่างจากเบงกอลหนั่มที่หยาบคายและเสเพล เบงกอลหนั่ม ที่อ่านมากไม่มีความเกี่ยวพันใดๆ กับเบงกอลหนั่มที่ดื่มหัวรานน้ำ”³⁰

เมื่อ ค.ศ. 1856/พ.ศ. 2399 กฤษโตดาส ปาล พวากหัวก้าวหน้าที่ได้รับการ ศึกษาแบบอังกฤษ และมีได้เลือกที่จะเป็นฝ่ายของกลุ่มเบงกอลหนั่ม ได้เสนอ บทความเรื่อง “เบงกอลหนั่มของแกettāg” ตามความเห็นของเขานั้น “เบงกอลหนั่มมิใช่ ผู้ที่อาเต่อร์ประนามวัฒนธรรมและการปฏิบัติตนของ Hindoo และก็มิใช่ผู้ที่ปฏิญญาณว่า เป็นศัตรูกับทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็น Hindoo” เขายังได้กล่าวว่าจากนายศตว์ต่อพระมณฑ์ที่ ปฏิบัติตนไม่ถูกต้อง หรือการทำผิดศีลธรรม หรือการโจมตือย่างເຂາເປັນເຂາຕາຍและ รุนแรงต่อทุกสิ่งที่ไม่ตรงกับหลักคำสอนของเข้า ...ความรุ่งเรืองของประเทศเขามาเป็น จุดลั่นสุดและเป้าหมายของความพากเพียรของเข้า เขามิเคยหยาบคายหรือไม่สุภาพ เขามิลักษณะพิเศษคือความกล้าหาญและอิสรภาพ เขายังเป็นผู้ทำงานหนักทางด้าน

วรรณคดี เทรากรสนิยมและการแต่งกা�ย์ต่างๆ ของชาวอังกฤษที่เป็นอิสระจากการนินทาว่าร้าย แต่เขาก็เกลียดชังสิ่งที่เกิดจากการล้าหัวทางวัฒนธรรมและ การปรับปรุงที่เกิดขึ้นเร็วกันไปด้วย”

เมื่อ ค.ศ. 1860/พ.ศ. 2403 เกษบัจันทร เสน ซึ่งเคยเป็นนักเรียนของวิทยาลัยยินดู ได้ตีพิมพ์บันทึกความเห็นเรื่อง “นี่สำหรับท่าน, แบงกอลหนุ่ม” ซึ่งกล่าวว่า “ประจำกษัตริยานของการแก้ไขให้ดีขึ้น - วงศ์คอม การพบปะกันอย่างเพื่อนผู้สูง สไมสร การอภิปรายโดยว่าที่ สมาคมวรรณกรรม ฯลฯ ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกชั่วโมง โครงการที่เสนอเพื่อความรุ่งเรืองของประเทศมีมากมายและหลากหลาย แต่ก็เทบจะไม่ผ่านมาตรฐานที่อ่อนอาจ การปฏิรูปสังคมเป็นสิ่งที่นักฝันแстоได้ แต่ไม่ใช่ว่าจะทำให้สำเร็จได้ ...”³¹

แม้กระนั้นเมื่อ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2415 ดำเนินของแบงกอลหนุ่มก็ยังคงดำเนินต่อไป ลัล พิหารี ดี ได้เขียนวิจารณ์ลักษณะเฉพาะที่ดูเปลกของกลุ่มนี้ว่า “แบงกอลหนุ่ม ที่ปราภูตัวในเครื่องแต่งกายที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ส่มอและน่าอัศจรรย์ อาจจะทำให้พวกเข้า (บรรดาผู้นำด้านแฟชั่นในกรุงลอนดอน) กล้ายเป็นส่วนต่างๆ ของชุดแต่งกายประจำชาติของทุกประเทศในโลกนี้ได้ด้วยตัวของเขายอง”³²

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาเยือนกัลกัตตาเมื่อ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 นั้น ตีโรชิโ อช ซึ่งเป็นผู้นำของแบงกอลหนุ่มได้นอนอยู่ในหลุมฝังศพของเขามานานกว่า 40 ปี แล้ว ณ สุสานที่ถนนเซ้าท์ปาร์ก ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากนักจากบ้านเลขที่ 7 ถนนวุ๊ด อันเป็นสถานที่ประทับในกัลกัตตา

แต่่ว่าพระบารมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้เสด็จไปยังสุสานของหนุ่มน้อยลูกครึ่งยุโรป-ເเชี่ยวผู้นี้ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการกระทำของเข้า ปัจจุบัน ชายหนุ่มผู้นี้ได้กล้ายเป็นตัวละครหนึ่งในตำนาน ดังเช่นที่เขาได้พยากรณ์ไว้ในบทกวีของตนเองที่ได้เขียนขึ้นก่อนจะเสียชีวิตไปด้วยร้ายเพียง 22 ปี ดังนี้

“และท่านนูชาความจริงที่มีอำนาจทุกทางได้อย่างไร,

ความสนุกสนานเช่นไรร่างพรหมเนื้อข้าพเจ้า, เมื่อข้าพเจ้าเห็น,

ชื่อเสียง, ในกระจั่งแห่งกาลภายภาคหน้า,

เริงร้อยเป็นมาลัยสมเดยรทท่านยังจะต้องได้รับ,
และเมื่อนั้นแหล่, ข้าพเจ้าจะรู้สึกว่าตนแองมีได้อยู่อย่างลื้นหวัง”

บรรดาสามชิกที่ยังคงมีชีวิตอยู่ของกลุ่มนี้ทั้งหมด ต่างก็ลงหลักปักฐานในชีวิตของตนโดยมิได้ดำเนินการอันเป็นไปได้ใดๆ เพื่อเคลื่อนไหวขบวนการเบงกอลหนุ่มนี้อีก แต่ว่าหนทางของการต่อต้านและการปฏิรูปที่พวกเขาราได้เปิดทางไว้ ได้ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งมากต่อเด็กหนุ่มในศตวรรษที่ 1870

สามชิกดีโรเชียนที่ยังมีชีวิตอยู่และน่าจะได้พบกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ทักษิณารันจัน มุกเคอร์จี (ค.ศ. 1812-87/พ.ศ. 2355-2430) การเคลื่อนไหวแบบดีโรเชียนของเขามีเรื่องของการ “เล่นพิเรนทร์” แต่เป็นการแหกกรอบชนบทรวมถึงประเพณีอย่างร้ายแรง ซึ่งสามารถทำให้บรรลุผลได้เพียงเพราะว่าเขามีฐานะร่ำรวย ทักษิณารันจันแต่งงาน เพราะความรัก ซึ่งเป็นไปได้ยากในสมัยนั้น เพราะเป็นการแต่งงานกับแม่มา牙 และเกิดขึ้นเป็นเวลานานก่อนที่จะมีการออกกฎหมายยินยอมให้แม่มา牙สมรสใหม่ได้ ทั้งนั้นอยู่ในวรรณะที่ต่างจากเข้าซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจอนุญาตได้ มหาราชาเดกจันด์แห่งเบอร์ด้าวนได้สิ้นพระชนม์เมื่อ ค.ศ. 1832/พ.ศ. 2375 พระองค์ครองท้องประเทศญี่ปุ่น 12 ปี นามว่า บาลันต์ กุมาเร ไว้เบื้องหลัง ไม่มีผู้ใดทราบชัดเจนว่าสามชิกดีโรเชียนผู้นี้ได้พบกับหญิงม่ายภายในได้สถานการณ์ใด แต่เมื่อบาลันต์ กุมาเร ถูกขัดขวางมีให้เดินทางมายังเมืองกัลกัตตาโดยบรรดาข้าราชบริพารของมหาราชา ทักษิณารันจันก็ได้ย้ายบ้านพักของเข้า เขอจึงเดินทางมาพบและพากษาได้สมรรถนะอย่างมากที่ว่าด้วยการสมรสของอังกฤษ

ในกลุ่มพากดีโรเชียน หรือ พากเบงกอลหนุ่มนี้ ทักษิณารันจันเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในด้านอาชีพการงาน เมื่อเขาจะเข้ารับราชการพลเรือน ค่อนข้างช้า แต่ก็กำราเบี้ยสูงตามที่พนักงานผู้เก็บภาษีเงินได้ของเมืองกัลกัตตา ซึ่งเขาได้ลาออกจากเมื่อ ค.ศ. 1851/พ.ศ. 2394 เพราะปัญหาด้านสุขภาพ หลังจากการผนวกแคว้นอุด เมื่อ ค.ศ. 1856/พ.ศ. 2399 ทักษิณารันจันเดินทางไปยังลักเนาพร้อมกับพากอังกฤษ และต่อมาได้รับตำแหน่ง ตาลูกดารี (เจ้าที่ดิน) แห่งชานคอร์ปุรี ใกล้กับ

เร บารอลี เช้าได้ก่อตั้งสมาคมบริติชอินเดียที่ลักเนว์ เมื่อ ค.ศ. 1861/พ.ศ. 2404 โดยได้รับความร่วมมือจากเจ้าผู้ครองที่ดิน (ตาลูกดาวร์ส) คนสำคัญๆ ของอุด

เมื่อสัปดาห์แรกของเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872/พ.ศ. 2414 ตาลูกดาวร์ส คนสำคัญๆ ของอุดได้เป็นเจ้าภาพจัดการแสดงมหรสพและเลี้ยงพระกระยาหาร มื้อค่ำวายแเดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยาม แม้ว่าเอกสารจดหมายเหตุ จะมีได้ระบุนามของตาลูกดาวร์สที่ปรากฏตัวในเย็นวันนั้น ก็ค่อนข้างจะแนใจได้ว่า ทักษิณารันจัน มุกโคอร์จี ต้องเป็นเจ้าภาพคนหนึ่งด้วย ในฐานะที่เป็นเลขานุการผู้ก่อตั้งองค์กรของตาลูกดาวร์ส คือ สมาคมบริติชอินเดีย

แม้จะอยู่ในช่วงหลังของชีวิต ทักษิณารันจันก็ยังคงสนใจเรื่องสัมพันธ์ของเขามาก ที่มีตอกลุ่มเบงกอลหนุ่ม เมื่อราชานเรน โบส เดินทางมาเยี่ยมเยือนทักษิณารันจันที่ลักเนว์ ในปี ค.ศ. 1867-68/พ.ศ. 2410-11 นั้น ทักษิณารันจันได้บอกกับราชานเรน ด้วยความภาคภูมิใจว่า เดียวนี้การสมรสของเข้า “เป็นการแต่งงานใหม่ของหญิงม่าย เป็นการสมรสข้ามวรรณะ และเป็นการถูกต้องตามกฎหมายแพ่ง ก็แล้วเราจะหาบ้านภรรยาที่ดีกว่านี้ได้จากที่ไหนอีกเล่า?”³³

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากประเทศอินเดียเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1872 ได้มีการแบ่งกลุ่มทางการเมืองในราชสำนักสยามอย่างชัดเจน ผู้ที่อยู่ในสมัยนั้นผู้หนึ่งได้สังเกตว่า มีกลุ่มการเมืองในประเทศไทย 3 กลุ่ม ซึ่งรัฐฉักรกันในนาม กลุ่มสยามหนุ่ม กลุ่มอนุรักษ์นิยม และ กลุ่มสยามเก่า ทั้งสามกลุ่ม หรือจ้าจะเรียกให้ถูกต้อง ควรเรียกว่า สามพวก อาจจะอยู่ในฐานะที่เป็นพวกของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ล้ำเริ่จราชการ และบรรดาขุนนางทั่วโบราณ

กลุ่มสยามหนุ่มเป็นตัวแทนของพระเจ้าแผ่นดินอย่างไม่ต้องสงสัย กลุ่มนี้ ประกอบด้วยชาญหนุ่ม (หรือ เด็กชาญ) ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเป็นรุ่นที่ 2 ของสยาม บิดาของพวกเขามาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ได้จันนำ้จากบ่อแห่งความเจริญของตะวันตก โดยที่มีความกระหายมากนัก ขณะที่บรรดาบุตรของพวกเขามีเด็กเข้าไปอีกใหญ่ พลางเข้าส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกเป็นอย่างน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นสมาชิกแห่งพระราชวงศ์ที่ได้รับการศึกษากับนางเลี้ยงโนเวลล์ หรือ ดร.แซนด์เลอร์ และพวกเขามากมายมาจากครอบครัวที่มีความสัมพันธ์อันดีกับมิชชันนารีอเมริกัน

มาเป็นเวลานาน

งานของกลุ่ม “สยามหุ่ม” เคลื่อนไหวได้อย่างชาญ สมาชิกของกลุ่มเข้มแข็งขึ้น เพียงพอเมื่อ ค.ศ. 1873/พ.ศ. 2416 โดยการเป็นผู้นำเรียกร้องให้มีการปฏิรูปอย่าง รุนแรง เมื่อพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าพรหมราชนรักษ์ ได้เริ่มต้นออกหนังสือ พิมพ์ ครุณาวาท เป็นหนังสือพิมพ์ของกลุ่มที่มีการตีพิมพ์ระหว่างเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1874/พ.ศ. 2417 ถึงเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1875/พ.ศ. 2418 โดยมีเนื้อหาเป็น ข่าวสารจากต่างประเทศจำนวนมาก รวมทั้งการเสนอความเห็นและข้ออภิเตียง เกี่ยวกับการปฏิรูปที่พวกเขารู้สึกว่าจำเป็นจะต้องมีขึ้นในประเทศไทย กลุ่ม สยามหุ่มได้รับความสำคัญในการออกหนังสือคอร์ทของทางราชการ (เดือนกันยายน ค.ศ. 1875/พ.ศ. 2418 - เดือนกันยายน ค.ศ. 1876/พ.ศ. 2419) ที่ตีพิมพ์ภายใต้กำแพง พระบรมมหาราชวัง โดยสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอและพระเจ้าน้องยาเธอ จำนวน 11 พระองค์

สมาชิกของกลุ่มได้ก่อตั้ง “สมาคมสยามหุ่ม” ที่มีสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ทรงเป็นประธาน³⁴ อนึ่ง สมเด็จฯ เจ้าฟ้าภาณุรังษีได้ ตามสั่งให้สถาบันที่ประจุล้อมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวที่เสด็จประพาสประเทศ อินเดียด้วย แม้ว่าขณะนั้นกล่าวจะทรงเป็นเพียงเด็กชายเล็กๆ แห่นั้นก็ตาม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริที่จะปฏิรูปประเทศ ก่อนจะเสด็จประพาสประเทศอินเดีย ได้มีการออกพระราชกฤษฎีกาอันมีส่วน เกี่ยวนেื่องกับการปฏิรูปมาแล้วจำนวนหนึ่ง คือ เรื่องทากลินไส่ พยานในการฟ้องร้อง คดี ศาลในกรุงเทพฯ การบันทึกเรื่องจัดเก็บภาษี การขายผืน ฯลฯ³⁵ เรื่องเหล่านี้ เป็นกฎหมายสำคัญ แต่ก็มีได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงมากจากกระบวนการทั่วไปที่เกิด ความไม่พอใจกับสถานะเดิม หรือส่งผลกระทบต่อความมั่งคั่งของพวกรุนแรงใน ราชอาณาจักร

หลังจากที่ได้เสด็จกลับจากประเทศอินเดียแล้ว ในการพระราชพิธี บรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม ค.ศ. 1873/พ.ศ. 2416 อันเป็น การสิ้นสุดการบิหารโดยผู้สำเร็จราชการนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า อยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการดำรัสประกาศ โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์และ

ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย เปลี่ยนธรรมเนียมชั่งหมอบเฝ่าเหมือนอย่างแต่ก่อนมาันนั้น ให้การยืนเฝ่าตามตำแหน่งโดยลำดับ เชอร์ แอนดรู คลัคก์* ได้อธิบายเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นไว้ว่าดังนี้ "... ข้าราชการสำนักหั้งหมอดีคุกเข่าหรือหมอบราบอยู่บนพื้น ... พระเจ้า แผ่นดินได้มีพระราชกระแสแล้วบ้าง และในตอนห้ายทรงประการยกเลิกธรรมเนียม การปฏิบัติในราชสำนักของพระองค์ คือ การถวายบังคมและหมอบกราบต่อหน้า พระพักตร์ ทันทีที่ข้อความนั้นได้ผ่านพระโอชูอ้อมมา ร่างที่คุกเข่าหรือหมอบราบ อยู่ก็ลุกขึ้น และทำให้ผู้ที่อยู่ในเว้นนั้นอธิบายได้ว่าพระทับใจอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลง วิถีการปฏิบัติตอย่างน่าสังเวชเยี่ยงทال ให้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติในราชสำนักที่ดู ส่งงามและมีเหตุมีผล มีใช้การเริ่มต้นที่แยกสำหรับชั้นมัจฉะแห่งความก้าวหน้าและการปฏิรูป"³⁶

ข้อเสนอแนะที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระราชกำหนดที่เกิดขึ้นหลังจากพระราชพิธี บรมราภิเบศรครั้งที่ 2 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีลักษณะ ที่รุนแรงมากกว่า ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองและการต่อต้านอย่างเปิดเผย ลิ่งที่สำคัญที่สุดที่เกิดจากความพยายามเหล่านี้ยังมีผลกระทบต่อการปฏิรูปเรื่องการ มีทาง การศึกษา การเงิน กับกระบวนการทางการเมือง และการจัดตั้งสถาบันที่ปรึกษา ราชการแผ่นดินและที่ปรึกษาในพระองค์ การปฏิรูปในแต่ละเรื่องนั้นก่อให้เกิดกลุ่ม ผู้ต่อต้านและการโต้เถียง พระราชนูญยติที่สำคัญแต่ละเรื่องนั้นต้องมีการตีความ ติดตามมา และต้องมีพระบรมราชโธินียถึงพระราชประสงค์ในการสนับสนุนให้มี การปฏิรูปเรื่องต่างๆ เหล่านั้นการก่อตั้งสถาบันที่ปรึกษาทั้งสองทำให้กลุ่ม “สยามหนุ่ม” ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มจะมีอำนาจอยู่ในฐานะที่มั่นคงขึ้น และสามารถท้าทายกลุ่มอำนาจเก่าได้

กลุ่ม “สยามหนุ่ม” ถูกใจมติทั้งเรื่องการปฏิรูปและกลุ่มผู้สนับสนุนพวกเขากำลังแสดงความรู้สึกขัดแย้งกันที่ปรากฏอย่างรุนแรงที่สุด คือ “วิกฤตการณ์วังหน้า”*

* เชอร์แอนดรู คลัคก์ เป็นข้าหลวงของอังกฤษที่ประจำอยู่ ณ สิงคโปร์ ระหว่าง ค.ศ. 1873-75/พ.ศ. 2416-18

* วังหน้า หรือ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นตำแหน่งพระมหาอุปราชที่มีมาตั้งแต่สมัย กรุงศรีอยุธยา ตามปกติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้แต่งตั้งวังหน้า เพื่อช่วยแบ่งเบาพระราช ภาระในการบริหารราชการแผ่นดินให้พระองค์เอง ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งวังหน้าส่วนใหญ่มักจะเป็นพระเจ้า

ที่เกิดขึ้นระหว่างเดือนธันวาคม ค.ศ. 1874/พ.ศ. 2417 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1875/พ.ศ. 2417 เมื่อประเทศได้เข้าใกล้จุดแตกหักทางการเมืองและการนำซึ่งการเข้า
แทรกแซงโดยตรงจากต่างประเทศ

แนวคิดการณ์นี้จะยุติลงได้ในที่สุดเพื่อให้แก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอม

น้อมยาเชօหรือพระเจ้าลูกยาเชօ อ่าย่างไรก็ตาม ผู้อภิบาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเด็จบวรรคต
และที่ประชุมพระราชนักบุญเสนาบดีได้พร้อมใจกันถวายพระราชสมบัติแก่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเชօกรรมฐาน
พินิจประชาชนนั้น ที่ประชุมได้เสนอให้ยกการหมิ่นบารวีให้ยก พระราชโวรส่องคีใหญ่ในพระบาท
สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว (กับเจ้าคุณจอมมารดาเอม) ขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลด้วย
ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีได้ทรงแต่งตั้งหัวหน้าด้วยพระองค์เอง ที่มา: สุนิสา
มั่นคง, วังหน้ารัตนโกสินทร์, กรุงเทพฯ: คิลป์วัฒนธรรมฉบับพิเศษ, 2543).

กรณีวังหน้า หรือวิกฤตการณ์นั้นหัว เกิดขึ้นหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹
ได้ทรงปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินหลายประการ ที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อกลุ่มอำนาจเดิม
ทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้ชุมชนชาวรุนแรงไม่พอใจ และเข้าใจว่าตนได้ถูกท้าทายและต้องรอน้ำหนา
ในเวลาต่อมา ได้เกิดข่าวรือที่ว่าไปปลุกความหวาดระแวงและความชัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวกับสมเด็จฯ กรมพระราชวังบวรฯ ที่มีผู้สนับสนุนฐานร่วมเป็นแผนการของสมเด็จเจ้าพระยา ที่จะสร้าง
สถานการณ์ความชัดแย้ง เพื่อท่านจะได้ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย เป็นการแสดงให้เห็นว่าท่านยังมีอำนาจสูง
และจะได้ยุติการบวนการปฏิวัติประเทศที่ได้เริ่มต้นดำเนินการลง

ชวนของวิกฤตการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อเกิดเพลิงไหม้ชั้นในวังหลวง ใกล้กับคลังแสงอันเป็นที่เก็บ
เครื่องราชภัณฑ์ ในเดือนที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2417 ทำให้วังหน้าจึงเตรียมจะไปที่วังหลวงเพื่อช่วย
ดับไฟ แต่ไฟได้สัง布งก่อน ทางวังหลวงเข้าใจไปว่าวังหน้าจะก่อการกบฏ จึงเกิดการระดมกำลังด้วยกัน
ทั้งสองฝ่าย โดยที่หัววังหลวงได้หันปากกระบอกเป็นใหญ่ไปทางวังหน้า ทำให้สมเด็จฯ กรมพระราชวังบวร
วิชัยชาญเฉริญว่าจะทรงมั่ย ครั้นจะไปข้อความช่วยเหลือจากสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริวงศ์
ขณะนั้นท่านก็อกไปปอยู่ที่ราชบูรี สมเด็จฯ กรมพระราชวังบวรฯ จึงเดินไปยังสถานกงสุลอังกฤษและ
ขอความคุ้มครองจากอังกฤษ ทำให้ความชัดแย้งภายในเรื่องจราชนแปลงไปสู่ปัญหาทางการเมืองระหว่าง
ประเทศได้

ต่อมาได้มีการเจรจาระหว่างคณะเสนาบดีและกงสุลต่างประเทศหลายชาติเพื่อคลี่คลายปัญหา
วิกฤตการณ์ดังกล่าว และในที่สุด สมเด็จฯ กรมพระราชวังบวรฯ ก็ทรงยอมออกจากราชานากรสุลังกฤษ
กลับไปประจำที่วังหน้าด้วย อย่างไรก็ตาม หลังจากที่วิกฤตการณ์นี้ได้ยุติลงแล้ว ได้มีการลดพระศรีสุริวงศ์
และก่อလังหารของวังหน้าลง แต่ขณะเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงต้องชะลอวิธีการที่จะ
ปฏิวัติประเทศออกไปด้วยเห็นแก้ ที่มา: บุลลดา เกษบุณฑุ "สนิลัญญาเบร์วิคกับการปฏิวัติของพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การแก้ไขวิกฤติชาติในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 19-20 มิถุนายน 2546 ณ โรงแรมรอยัลชัตต์ ถนน
บรมราชชนนี กรุงเทพมหานคร.

เกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็ได้ก่อให้เกิดผลร้ายแรงจนต้องมีการปฏิรูปประเทศและการทำประเทศให้ทันสมัย³⁷ การเผชิญหน้ากับการตั้งตัวเป็นปฏิบัติช้อย่างแข็งกร้าวนี้ ทำให้พระเจ้าแผ่นดินหนุ่มทรงถูกบีบให้ต้องชะลอกระบวนการปฏิรูปอย่างถอน泣ก ถอนโคนนี้ต่อไปอีก 10 ถึง 15 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชหัตถเลขา ถึงเชอร์เอนดรู คลาก เพื่อทรงแจ้งให้เข้าใจเรื่องดังกล่าว ดังนี้ “ข้าพเจ้ารู้สึกว่า เป็นการดีกว่า หากจะผัดผ่อนการดำเนินงานตามแผนที่จะปฏิรูปต่อไปไว้ก่อน จนกว่า ข้าพเจ้าจะได้รับข้อเรียกร้องให้มีการปฏิรูปในหมู่ผู้นำราชยธรรมข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามิได้ ยกเลิกแผนการเหล่านี้ แต่จะการทำไปตามโอกาสที่ข้าพเจ้าจะมี”³⁸

โอกาสจะปฏิรูปประเทศได้มาถึงในที่สุดเมื่อปลายศรีรachaที่ 1880 อันเป็น เวลาที่คนรุ่นเก่าถึงแก่ชีวิต กล่าวคือ อดีตผู้สำเร็จราชการถึงแก่สัญกรรมเมื่อเดือน มกราคม ค.ศ. 1883/พ.ศ. 2425 และกรมพระราชวังบวรวิชัยราชนี้ได้เสด็จทิวงคต ไปเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1885/พ.ศ. 2428 และบรรดาขุนนางกับชนชั้นสูงในสมัย ของสมเด็จเจ้าพระยาฯ นั้น บังก์เสียชีวิตและเสีย性命อย่างยากเย็น พระเจ้าน้องยาเธอและ ผู้สนับสนุนที่จงรักภักดี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงสามารถกระทำการตามโครงการที่จะทำประเทศสยามให้ทันสมัยต่อไปได้อีกครั้งหนึ่ง

หลังจากที่สามารถผ่านพ้นเหตุการณ์วิกฤตการณ์วังหน้าไปได้ พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพิจารณาต่อสู้ หั้งเพื่อที่จะผ่อนคลายความตึงเครียดทาง การเมืองที่สามารถควบคุมได้แล้วขณะนั้น และเพื่อยืดเวลาในการแก้ไขสถานการณ์นั้น กลุ่มหนุ่มผู้ปฏิรูปของพระองค์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุด ได้ถูกขอร้องให้ช่วยลดความกระตือรือร้นในการปฏิรูปของพวกเขาง³⁹

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพื้นฐานความรู้ประวัติศาสตร์ ของประเทศอังกฤษและภาษาอังกฤษมากครุชัวอังกฤษ จึงอาจจะทรงคุ้นเคยกับ ขบวนการอิงแ伦ด์หนุ่มและไอร์แลนด์หนุ่ม แต่ว่าก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวจะทรงเสนอแนวความคิดเรื่องสยามหนุ่มนั้น ยังมิได้ทรงมีโอกาสที่จะเสด็จ ไปเยือนทวีปยุโรป จึงมีความเป็นไปได้อย่างมากว่า แนวความคิดนี้เป็นสิ่งที่พระองค์ น่าจะได้ทรงเรียนรู้เรื่องราวของ “เบงกอลหนุ่ม” ระหว่างการเสด็จประพาสประเทศอินเดีย

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างการเคลื่อนไหวของทั้งสองขบวนการนี้ เบngกอกหนุ่มเป็นตัวแทนของเด็กชายชนชั้นกลางชาวอินเดีย ที่มีได้รับอำนาจใดๆ จากรัฐ หรือตัวแทนของรัฐ เป็นการสนับสนุนให้พวากษาเกิดความคิดที่จะปฏิรูป เบngกอกหนุ่มทำงานในฐานะกลุ่มประท้วงต่อต้านพวากอนธุรกิจนิยมยืนดูและเป็นกลุ่มที่กดันนรัฐบาลบริติชอินเดียซึ่งบางคราวได้ตั้งท่าไว้เป็นганปฎิรูป ส่วนกรณีของสยามหนุ่มนั้น เป็นกลุ่มที่มีผู้สนับสนุน คือ บรรดาสามเต็จพระเจ้าห้องยาเชอพระเจ้าห้องยาเชอและชุมนังรุ่นหนุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้ายุทธหัวและคณะของพระองค์จึงเป็นตัวแทนของกลุ่มอำนาจทางการเมือง ที่ไม่เป็นตัวไม่มีอำนาจมากพอที่จะสนับสนุนโครงการปฏิรูป อันทำให้กลุ่มผู้ตัดค้านตีนตัว ดังนั้น พวากษาจึงต้องรอคอยและประวิงเวลาเพื่อที่จะดำเนินการปฏิรูปในช่วงเวลาที่เหมาะสม

กลุ่มเบngกอกหนุ่มได้จอมตีบรรดาผู้นำของศาสนาอินดู จึงได้รับการตอบโต้อย่างรุนแรง แต่กลุ่มสยามหนุ่มมิได้ท้าทายการจักราเบียนทางสังคมของพุทธศาสนา การปฏิรูปที่พวากษาเสนอ มีผลการบทต่อเครญรูกิจของกลุ่มผลประโยชน์ จึงเกิดการต่อต้านขึ้น ได้มีข้อเสนอแนะว่ากลุ่มสยามหนุ่มได้ทำให้เกิดการรับวัฒนธรรมตะวันตกขึ้นภายใน โดยการยอมรับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของอาริเตวัฒนธรรมไทย จึงไม่เกิดความเป็นปฏิรูปที่กันระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกกับอารยธรรมไทย หากมีใช้ในระยะแรกๆ ของกลุ่มสยามหนุ่ม อย่างน้อยที่สุดก็เป็นในช่วงปีต่อๆ มาของการทดลองของพระบาทสมเด็จพระเจ้ายุทธหัว

อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจประการแรกสุดเรื่องการรับเอาลักษณะภายนอกของวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ เช่น เสื้อผ้า ก็ได้ทำให้มีการพิจารณาไตร่ตรองและมีความลังเลใจเกิดขึ้นไม่น้อยในตอนเริ่มต้น

หมายเหตุและการอ้างอิง

- ¹ Hena Mukherjee, *The Early History of East Indian Railways, 1845-79*, Calcutta, 1994, p. 110.
- ² ดี อิงลิชเมน, วันจันทร์ที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 2.
- ³ เดอะ ໄพโอเนียร์, วันพุธที่ 17 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 3.
- ⁴ เดอะ มัทರัส เมล์, วันจันทร์ที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- ⁵ รายงานของพัฒนาส์ลีเดน
- ⁶ รายงานของพัฒนาส์ลีเดน
- ⁷ "Life in Calcutta" in *Bengal Past and Present*, Vol. 19, 1990, p. 51 ff.
- ⁸ James Routledge, *English Rule and Native Opinion in India*, p. 120.
- ⁹ James Routledge, op. cit., pp. 140-41.
- ¹⁰ Edward Thornton, *A Gazetteer of the Territories under the Government of the East-India*, 1st ed. 1858, Reprint 1993 (Delhi), p. 1007.
- ¹¹ จดหมายเหตุเส้นทางฯ ระหว่างในรัชกาลที่ 5, หอพระสมุดวิรัญญาณ, พระนคร, พ.ศ. 2460.
- ¹² ดี อิงลิชเมน, วันจันทร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872, หน้า 2.
- ¹³ รายงานของพัฒนาส์ลีเดน
- ¹⁴ Sir Richard Temple, *Men and Events of My Time in India*, 1st ed. 1882, Reprint, Delhi, 1985, p. 427.
- ¹⁵ เดอะ ໄพโอเนียร์, วันพุธที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1872.
- ¹⁶ Geoffrey Moorhouse, *Calcutta The City Revealed*, Penguin Books in India, 1994, pp. 20-23.
- ¹⁷ ดี อิงลิชเมน, วันอังคารที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1872, หน้า 2.
- ¹⁸ Sir Richard Temple, op. cit., ; Baradley-Birt, F.F., *Twelve Men of Bengal*, Calcutta, 3rd ed., 1925, pp. 111-39.
- ¹⁹ Abdus Subhan, Wnawab Abdul Latiff Father of Muslim Awakening in Bengal" *Journal of the Asiatic Society of Bangladesh* (humanities), Vol. 35 no. 1 June 1990, p. 44.
- ²⁰ เดอะ ໄพโอเนียร์, วันพุธที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1872 หน้า 3.
- ²¹ David K. Wyatt, *The Politics of Reform in Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn*, New Haven, 1969, p. 109, 119.
- ²² รายงานของพัฒนาส์ลีเดน
- ²³ รายงานของพัฒนาส์ลีเดน
- ²⁴ เดอะ มัทรส์ เมล์, เย็นวันจันทร์ที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872.
- ²⁵ รายงานของพัฒนาส์ลีเดน
- ²⁶ K. Chandramouli, *The City Luminous*. Calcutta, 1995, p. 283.

²⁷ กีร์วันนະสุทธา.

²⁸ Gautam Chattopadhyay, (ed.), *Bengal: Early Nineteenth Century (Selected Documents)* Calcutta, 1978, p. 32; cf. The chapter entitled "The Complexities of Young Bengal" in Sumit Sarkar's *A Critique of Colonial India*, 1985; Sumanta Banerjee, *The Palour and Street Elite and Popular Culture in Nineteenth Century Calcutta*, 1998, p. 47.

²⁹ Sumanta Banerjee, op. cit., p. 48.

³⁰ Soshee Chandra Dutta, *Essays on Miscellaneous Subjects 1848* cited in *Renaissance Bengal (1817-1858)*. The Asiatic Society, Culcatta, 1st ed. 1972, reprint, p. 54.

³¹ *Renaissance Bengal (1817-1858)*. The Asiatic Society, Culcatta, pp. 70-73.

³² *The Bengal Magazine*, Vol. I, August 1872 - July 1873 cited in *Renaissance Bengal*, p. 59.

³³ Rajnarain Bose, *Atmacharit* (in Bengali), Culcatta, 1962, p. 75 cited by Samaren Roy, *Culcatta Society and Change 1690-1990*, Culcatta, 1991, p. 108.

³⁴ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ามหานรุ้งยิ่งฯ ซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้าอ่องยาเธอพระองค์หนึ่ง ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตัพิมพ์หนังสือฉบับนี้ใหม่ ตั้งแต่ฉบับแรกจนถึงฉบับสุดท้ายรวมเป็นหนังสือ 2 เล่ม เป็นที่ระลึกในโอกาสวันประสูติของพระองค์เมื่อ ค.ศ. 1923 ดูรายละเอียดใน David K. Wyatt, op. cit., pp. 44-45.

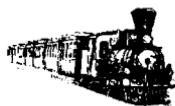
³⁵ Prachoom Chomchai, *Chulalongkorn the Great*, Tokyo, 1956, p. 50 ft.

³⁶ Sir Andrew Clarke, "My First Visit to Siam", *Contemporary Review*, Vol. 81 (Feb. 1902), p. 222.

³⁷ David K. Wyatt, op. cit., p. 6.

³⁸ พระราชนัดดาเสนาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่เชอร์โอนดรู คลาก, วันที่ 27 พฤษภาคม ค.ศ. 1876/พ.ศ. 2420 อ้างใน R.H. Vetch, *Life of Lieut.-General The Hon. Sir Andrew Clarke*, London: John Murray, 1905, p. 198 Cf. Xie Shunyu, *Siam and the British, 1874-75 Sir Andrew Clarke and the Front Palace Crisis*, Thammasat University Press, Bangkok, 1988, p. 59.

³⁹ พระราชนัดดาเสนาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่สมเด็จฯ เจ้าฟ้ามหานรุ้งยิ่งฯ, วันที่ 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1875/พ.ศ. 2417 ตีพิมพ์ใน นักรุณี สุทธิสังเคราะห์, สมเด็จเจ้าพระยา, หน้า 786-88, อ้างถึงโดย David K. Wyatt, op. cit., p. 61, footnote 55.

บทที่ 10

ผลที่เกิดขึ้นตามมา

ไม่นานนัก หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคไปเยือนอินเดียตั้งแต่กลางเดือนธันวาคม ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 หนังสือพิมพ์ เดอะ สยาม รีโพลิติคอล ได้เขียนว่า “เป็นเรื่องที่หวังอย่างจริงใจว่า การเสด็จประพาสครั้งนี้จะเป็นแรงกระตุ้นที่จะเร่งให้เกิดการปรับปรุงที่จำเป็นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต่อความก้าวหน้าและการพัฒนาของสวนสาธารค์อีเดนอันมั่งคั่ง แห่งบูรพทิศแห่งนี้ ภูเขาและทุ่นเขียวอันเขียวชอุ่มของดินแดนแห่งนี้เต็มไปด้วยสมบัติ ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา ประเทศนี้เมืองทองคำ ดีบูก ตะกั่ว เหล็ก ทองแดง พลวง และถ่านหิน ที่ต้องการเงินทุนและมั่นสมองเพื่อจัดการให้แร่ธาตุเหล่านี้เกิดผลเป็น ความมั่งคั่งของปัจเจกชนและรัฐบาล ในระหว่างปีที่ผ่านมา ได้มีการจัดแสดง ตัวอย่างถ่านหินหินรัตน์และโลหะที่กล่าวกันว่ามีปริมาณมากในหลายพื้นที่ การจะทำเหมือง เหล่านี้ให้เกิดผลกำไรจะเป็นจะต้องมีการขุดคล่องและสร้างทางรถไฟ ต้องมีการวางแผนโดยเลขเชื่อมการติดต่อกับจีนและอินเดีย เพื่อที่ว่าผลผลิตอันมหาศาลของ ประเทศจะสามารถออกสู่ตลาดโลกอันกว้างใหญ่ได้อย่างสะดวก การอนุญาตเข้าเมือง ต้องได้รับการสนับสนุน และรัฐบาลจะต้องประกาศเชือเชิญให้มีการนำบุคคลผู้มี มั่นสมอง แรงงาน ความรู้เฉพาะ และเงินทุนมาสู่สยาม พิริมด้วยความตั้งใจที่จะ กระทำการให้เกิดความมั่งคั่งและการเติบโตของราชอาณาจักร หากชาวยสยามยัง ไม่ตื่นตัวและปรับปรุงตนเองในสถานการณ์นี้ ก็อาจจะเป็นการมากเกินไปที่จะ คาดหวังได้ว่า ชนชาติที่กล้าได้กล้าเลี่ยงจะต้องปล่อยให้ทรัพยากรอัมมหากาลต้องถูก ทิ้งโดยไม่ได้พัฒนานำมาใช้ตามความต้องการของพวกราษฎร์ได้”¹

แรงกดดันจากตะวันตกและการเข้มข้นความท้าทายที่ไม่เปิดเผยเหล่านี้ เป็นสาเหตุ ขับเคลื่อนรัฐที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี ได้เสด็จ พระราชดำเนินไปเพื่อทดสอบรัฐทุ่งในอินเดีย หลังจากที่เสด็จพระราชดำเนิน

กลับจากอินเดียแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีประกาศในพระบรมราชโองการตอนหนึ่งว่า ตั้งแต่เด็ดจบุรมาภิเคกถึงภัลยราชนมบัต “ตั้งพระราชทูทัยจะดำรงรักษาพระนครของขันธ์สีมา ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและราชภูรให้ถาวรภัณฑ์ยิ่งขึ้นไป” ด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าวที่มีในพระราชทูทัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “จึงได้ทรงพระราชนอตสาหะเสด็จพระราชดำเนินทางทะเลฝั่คลื่นฝนลมไปประพาสเมืองต่างประเทศ เพราะจะได้ทรงทดสอบศรัทธาบ้านเมืองซึ่งได้มีความเจริญแล้วนั้น ก็ได้ทรงเห็นการเดินทางอย่างที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน”²

อนุทวีปอินเดียอันกว้างใหญ่ที่มีความลับซับซ้อนและหลากหลาย ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับประสบการณ์ส่วนพระองค์อันมีคุณค่า ความเข้าใจอย่างทั่วไปรุ่ปอิรรังและประสบการณ์จากอินเดียได้ช่วยเหลือพระองค์ในการก่อร่างสร้างสยามที่ทันสมัยมากโดยตลอดพระชนม์ชีพอย่างที่อาจไม่ตรุษหนักถึงกันมาก่อนอย่างน้อยที่สุดก่อนการเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนยุโรปครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1897/พ.ศ. 2440 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจำต้องทรงฟังพาเด็พียงความรู้ที่ทรงได้จากการอ่านและการเล็งประพัสสติงค์ไปร์ ปัตตาเวีย และบริติชอินเดียเท่านั้น

สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเข้าพระทัยได้อย่างถึงแก่นแท้ในเรื่องกระบวนการที่จักรวรรดิอังกฤษได้สร้างขึ้นในอินเดีย ทำให้พระองค์ทรงว่องไวอย่างยิ่งในการจัดการกับแรงกดดันของตะวันตกที่มีต่อสยาม อันได้แก่ กระบวนการที่อังกฤษเข้าแทรกแซงในกิจกรรมภายในของรัฐพื้นเมืองในอินเดีย ด้วยการเข้าข้างฝ่ายหนึ่งเพื่อแย่งชิงบัลลังก์จากอีกฝ่ายหนึ่ง กัลกัตตาอันเป็นนครแห่งปราสาทราชวังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่นานกว่า 2 สัปดาห์ มิได้เป็นเพียงที่ตั้งของรัฐบาลจักรวรรดิอังกฤษในอินเดียเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่อังกฤษนำเอามาเจ้าผู้ครองนครอินเดียจำนวนหนึ่งที่ถูกขับออกจากบัลลังก์ หรือเป็นฝ่ายปราศัยมาอยู่ภายใต้ความมռแวดระวังของอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปเยือนที่ประทับของอดีตกษัตริย์แห่งอุดุตไนกัลกัตตา ได้ทรงพบกับทายาทของสุลต่านเตپูในงานเลี้ยงรับรองพระองค์อย่างเป็นทางการที่ทำเนียบวังราลาในกัลกัตตา ได้ประทับอยู่ ณ บ้านเลขที่ 7 ถนนนวัด ซึ่งอยู่ในละแวกเดียวกันกับที่พำนักในขณะนั้น

ของทายาทธองน่วยกับแห่งมูร์ชิดาบดັບຜູ້ພ່າຍແພ້

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้าพระทัยอย่างแจ่มชัดว่า ความขัดแย้งภายใน การบริหารประเทศที่ไม่ดี และความเลือยชาติอ "ความก้าวหน้า และการปรับปรุงให้ดีขึ้น" จะเป็นมูลเหตุและข้ออ้างให้อังกฤษเข้ามาแทรกแซงกิจการของสยามได้ในอนาคต

หลังจากที่เสต็จกลับจากอินเดียได้ไม่นานนัก ก็เกิดความขัดแย้งภายใน "วิกฤตการณ์วังหน้า" ที่คุกคามอย่างยิ่งต่อบูรณะภาพของราชอาณาจักรสยามที่ดูเหมือนว่ากำลังจะแตกแยกเป็นส่วนๆ ด้วยความว่องไวในการจัดการกับอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนทิศทางลมให้ทรงเป็นฝ่ายชนะ แต่กรณีดังกล่าวได้ปรากฏอย่างชัดเจนว่าการมีพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่หนึ่ง (วังหลวง) กับพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่สอง (วังหน้า) ในเวลาเดียวกัน เป็นสิ่งที่ผิดหลัก และก่อให้เกิดความเสียหายต่อกำลังมั่นคงและความเป็นเอกสารช่องสยาม ชาวอังกฤษและชาวตะวันตกโดยทั่วไปไม่อาจจะเข้าใจมุมมองของชาวสยาม เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยที่มีการแต่งตั้งพระมหาอุปราชเป็นตำแหน่ง วังหน้า พวากเข้าเข้าใจไปว่าเป็นการครองอำนาจร่วมกันของกษัตริย์สองพระองค์*

เมื่อวิกฤตการณ์วังหน้ายุติลง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสบผลสำเร็จในการจำกัดอำนาจทางทหารของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ**

* สมเด็จฯ ทรงพยายามดำเนินการให้ทรงอธิบายเรื่องความเห้าใจที่คลาดเคลื่อนของชาวต่างประเทศ ต่อเรื่องฐานะที่เท่าเทียมกันระหว่างพระมหาอุปราชหรือวังหลวง กับพระมหาอุปราชหรือวังหน้า ว่าเกิดจาก การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเพิ่มพระเกียรติยศของสมเด็จพระอนุชาราชจักรจุลามณี กรมขุนอิศรครังสรรค์ ซึ่งเป็นพระมหาอุปราช ให้เป็นพระเจ้าแผ่นดินนีกีพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า "พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว" แล้วอธิบายให้ชาวต่างประเทศเข้าใจว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ 1 และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ 2 ที่มา: สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "นิทกนที่ 19 เรื่องเสื่องไทยมีพระเจ้าแผ่นดิน 2 พระองค์" ใน นิทกนท์เบราวน์คดี, (กรุงเทพฯ: บรรณนาร, 2543), หน้า 327-348.

** เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งทหารวังหน้าขึ้น และมีอวุโสยกหัวแก้ไขอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญจึงทรงเคยมีทหารในสังกัดมากถึง 2,000 นาย อย่างไร ก็ตาม กรณีวังหน้าทำให้มีการลดพระอิศริยศของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล วัดที่เตี้ยบเท่ากับ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเพียง กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ รวมทั้งจำกัดจำนวนทหาร ในสังกัดด้วยหน้าเหลือเพียง 200 นายพร้อมปืนเล็ก และต้องอยู่พะภายนอกในพระราชวังบวรฯ เท่านั้น ที่มา: กลุ่มดา แกนญัญชู, อ้างแล้ว.

หลังจากที่กรมพระราชวังบวรวิชัยขญได้ทิวงคต เมื่อ ค.ศ.1885/พ.ศ. 2428 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกตำแหน่ง wang ให้อวย่างเหมาะสม แม้ว่าการกระทำดังกล่าวนี้อาจถูกพิจารณาได้ว่าเป็นการวางแผนอำนาจ แต่ดูเหมือนว่าการยกเลิกตำแหน่งนี้จะเป็นผลโดยตรงจากการประสับการณ์ของพระองค์ในอินเดีย อันที่จริง การมีผู้อ้างสิทธิ์ในราชบัลลังก์มากกว่าหนึ่งคนมักจะนำมาสู่การเข้าแทรกแซงของอังกฤษในการภายในของอินเดีย และนำไปสู่การผนวกเอาดินแดนเหล่านั้นเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษ

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสตูลจักรภานินเดียแล้ว ได้มีการปฏิรูปในกิจการสำคัญต่างๆ หลายประการ แต่ว่าก้าวที่รวดเร็วของการปฏิรูปได้ถูกขัดขวางโดยการต่อต้านจากภายใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เวลากว่าสองทศวรรษก่อนที่การปฏิรูปประเทศดังที่ได้ทรงเริ่มไว้ในปีต้นๆ ของรัชสมัยจะดำเนินการไปได้อย่างเต็มที่ การยกเลิกระบบทางสอย่างสมบูรณ์เป็นหนึ่งในหัวข้อการปฏิรูปที่ต้องใช้เวลานานถึง 31 ปีจึงสามารถดำเนินการได้แล้วเสร็จ

จนถึงปี ค.ศ. 1871/พ.ศ. 2414 ในประเทศไทยเดียว ทางรถไฟแล้วเสร็จเป็นระยะทางมากกว่า 6,000 ไมล์ การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินโดยใช้เครื่อข่ายทางรถไฟนี้ อย่างน้อยครึ่งหนึ่งของทั้งหมด ทำให้ทรงประทับใจอย่างยิ่งต่อการเดินทางโดยทางocom น้ำตามดังกล่าว และได้ตกลงพระราชทานที่จะนำการขนส่งทางรถไฟมาใช้ในประเทศไทยโดยทันทีหลังจากที่เสด็จกลับมาจากอินเดีย อีกเช่นกันที่ทรงใช้เวลาเกือบ 20 ปีจึงบรรลุถึงความฝันนี้ได้ การสร้างรถไฟสายแรกเกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1893/พ.ศ. 2436 เป็นการลงทุนของเอกชนในการซื้อขายแล้วหางระห่ำกรุงเทพกับปักษ์น้ำ ต่อจากนั้น จึงได้มีการสถาปนากรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยามขึ้น³

เรื่องล้าคัญเฉพาะหน้าอีกประการหนึ่งที่มีขึ้นในระหว่างที่เสด็จไปเยือนอินเดียคือ ปัญหาเรื่องชายแดนระหว่างบริติชเบอร์มั่งกับจังหวัดเชียงใหม่ของสยาม ทรงได้เจรจาเรื่องดังกล่าวกับลอร์ดเมโย ซึ่งเป็นทั้งอุปราชและผู้สำเร็จราชการอินเดีย ภายหลังการลองลังหารลอร์ดเมโยแล้วได้มีการเจรจาสืบต่อ กับผู้สำเร็จราชการอินเดียคือ ลอร์ดนอร์ธวู้ด

เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1873/พ.ศ. 2416 พระยาเจริญราชไมตรี อัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มของสยาม ได้เดินทางมายังกัลตตาเพื่อเจรจาเรื่องสนธิสัญญาหลังจากการสนทนาก่อนย่างยีวยกับข้อความจำนวน 17 มาตราในสนธิสัญญาดังกล่าว จึงมีการลงนามในสนธิสัญญาระหว่างสยามกับบริติชอินเดียเมื่อวันที่ 14 มกราคม ค.ศ. 1874/พ.ศ. 2416⁴ สนธิสัญญานี้มีวัตถุประสงค์ที่จะป้องกันอาชญากรรมอันร้ายกาจตามชายแดนและการพัฒนาการค้าอย่างสงบสุข มีการตกลงกันว่าจะมีการแต่งตั้งผู้พิพากษาไปประจำที่เชียงใหม่ เพื่อป้องคงให้เกิดความสงบสุขในกรณีที่เกิดเหตุเพ่งระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับคนในบังคับสยาม

สนธิสัญญานี้ไม่สามารถแก้ไขปัญหารือเรื่องชายแดนได้โดยทันที ดังจะเห็นได้จากพระราชทัตตาลงวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 1874/พ.ศ. 2416 ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีปисึ่งลอร์ดอนอร์บรู้ด ว่า “ในการนี้ของจังหวัดเชียงใหม่ ละคอน* และลำพูนใชยันน์ จะเป็นไปไม่ได้เลยที่จะจัดการปัญหาอย่างถูกต้องในทันทีและในการดำเนินการเพียงครั้งเดียว เพราะราชภูมิในเมืองเหล่านั้นเป็นคนปา หัวทิบ ไม่ยอมรับรู้แต่อย่างใด และมักจะทำอะไรไร้ตามอำเภอใจตนเองโดยไม่สนใจว่าสิ่งนั้นถูกหรือผิด แต่เราต้องพยายามที่จะบังคับให้จังหวัดเหล่านี้ปฏิบัติตามเงื่อนไขทุกประการที่กำหนดอยู่ในสนธิสัญญา เพื่อที่ว่าพ่อค้าและนายพานิชจะได้สามารถไปมาได้อย่างสะดวก ...”⁵

อันที่จริง การจัดการดังกล่าวไม่เป็นไปด้วยดีและต้องมีการแก้ไขสนธิสัญญาหลายครั้งในทศวรรษต่อๆ มา เมื่อ ค.ศ. 1884/พ.ศ. 2427 ได้มีการตั้งสถานกงสุลของอังกฤษที่เชียงใหม่ที่มีอำนาจถึงขนาดที่จะตัดสินคดีความได้ หลังจากที่อังกฤษได้ผนวกอาณาเขตตอนบนเข้ามามาเมื่อ ค.ศ. 1885/พ.ศ. 2428 บัญชาเรื่องชายแดนกับจังหวัดเชียงใหม่ของสยามก็ยังหนักหนาขึ้น จนในที่สุด ได้มีการตั้งคณะกรรมการธิการร่วมระหว่างอังกฤษกับสยามเมื่อ ค.ศ. 1892-93/พ.ศ. 2435-36 เพื่อปักปันเส้นเขตแดนโดยตลอดดังแต่เม่น้ำโขลงมานานถึงวิกตอเรียพ้อยต์⁶

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยือนอินเดียแล้ว เห็นได้ชัดว่าอังกฤษได้มีอิทธิพลครอบงำสยามมากขึ้นเรื่อยๆ

* คือ นครลำปาง หรือจังหวัดลำปางในปัจจุบัน

ในเวลาต่อมา หนังสือพิมพ์ เดอะ สยาม รีปับลิกอร์ ได้อ้างว่า “การเลี้ยงรับรองพระเจ้าแผ่นดินสยามในต่างประเทศอย่างใจกว้างนี้ ประสบผลในการทำให้รัฐบาลสยามมีไม่ตรึงกับธุรกิจทั้งหมดของอังกฤษในสยาม และทำให้พวกเข้า [บรรดาธุรกิจเหล่านี้] ประทับใจกับความสำคัญของผู้มีอำนาจแห่งจักรวรดิบริเตนเดียว ซึ่งเกรงว่าพวกเขจะไม่ได้สมประณญาอย่างเต็มที่จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้”⁷

อันที่จริง เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีอำนาจเต็มในการครองราชสมบัติเมื่อ ค.ศ. 1873/พ.ศ. 2416 นั้น อังกฤษก็มีอิทธิพลสูงสุดในราชสำนักสยาม เนื่องจากทรงได้รับความประทับใจจากการบริหารราชการของอังกฤษในระหว่างที่เลส์เจ้าพระยาลินเดีย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดที่จะเลือกชาวอังกฤษเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งผิดไปจากการปฏิบัติของสมเด็จพระบรมชนกนาถที่มั่นจะทรงเลือกที่ปรึกษาจาก “ประเทศเล็กที่ไม่มีความมั่นคงใหญ่เฝ้าสูง” เมื่อ ค.ศ. 1891/พ.ศ. 2434 อัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพชื่อ โจนส์ ได้รายงานว่า ในจำนวนชาวต่างด้าว 102 คน ที่รับราชการอยู่ในสยามขณะนั้น เป็นชาวอังกฤษ 46 คน ชาวเยอรมัน 15 คน ชาวนิมเบรก 13 คน ชาวโปรตุเกส (ส่วนใหญ่เป็นพากลูกครึ่ง) 9 คน ชาวอเมริกัน 5 คน และที่เหลือเป็นชาวฝรั่งเศส กับอิตาลี เข้าได้เสริมไปด้วยว่า “ชาวยุโรปเรียนภาษาต่างประเทศเพียงภาษาเดียว คือภาษาอังกฤษ และพวกเขากล่าวอ่านแต่หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ”

ผู้ที่มีอิทธิพลมากที่สุดรองลงมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเววงศ์วโรปการ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) เสนนาบดีกระทรวงต่างประเทศ และพระเชษฐาของสมเด็จพระบรมราชินี ความเห็นอกเห็นใจของพระองค์เป็นแบบ “อังกฤษอย่างแรงและมั่นคงเป็นชั้นหนึ่น” แม้แต่การแต่งตั้งผู้ที่ไม่ใช่ชาวอังกฤษก็ยังต้องขอคำแนะนำจากอังกฤษ ยกตัวอย่างเช่น ม. โรแล็ง จัคเมืองส์ ลัมชาติเบลเยียม ได้ถูกกล่าวหาโดยหนังสือพิมพ์ เลอ ตองบี ว่าเป็น “อังกฤษโดยลำเนกและผลประโยชน์”

ในอีกกรณีหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลนอว่า “หากจะเป็นไปได้ พระองค์ประธานให้ที่ปรึกษาเป็นอังกฤษเพียงชาติเดียว” การครอบนำของที่ปรึกษาราชการแผ่นดินชาวอังกฤษในตำแหน่งสำคัญในกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการเงิน ศุลกากร

ป้าไม้และอื่นๆ ถูกเชื่อมโยงเข้ากับส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของอังกฤษที่มีมากกว่าชาติอื่น กระนั้นก็ตาม ในความเห็นของชาวสยามแล้ว ชาวอังกฤษที่ทำงานให้กับสยามสามารถจะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสงบเสี่ยม และเป็นช่องทางทางการทูตที่มีประโยชน์ในการขอความช่วยเหลือจากประเทศอังกฤษในการปกป้องบุรุณภาพแห่งดินแดนของราชอาณาจักรจากการรุกรานที่อาจจะเกิดขึ้นได้จากประเทศฝรั่งเศส เมื่อพิจารณาจากจุดยืนของอังกฤษในช่วงเวลาส่วนใหญ่ของคริสตศตวรรษที่ 19 นั้น เห็นได้ว่าอังกฤษไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องเข้าแทรกแซงประเทศสยามทางด้านการเมืองหรือการทหาร ทั้งนี้ เพราะอังกฤษมีฐานะพิเศษที่ได้เปรียวกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับยุโรปชาติอื่นๆ ในราชอาณาจักรนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฝรั่งเศสและเยอรมันี⁸

หมายเหตุและการอ้างอิง

- ¹ เดอะ สยาม รีบลิฟอร์, บทความที่ 8, เดือนเมษายน ค.ศ. 1872 หน้า 171-72, สุปชาระประจำสัปดาห์ที่เลียนสุดเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม ค.ศ. 1871.
- ² เดอะ สยาม รีบลิฟอร์, เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1874, หน้า 384-86.
- ³ Standard Magazine, Bangkok, October 19, 1996, pp. 9-12. "King Rama V gave Siam the railroad" Cf. R. Ramaer, *The Railways of Thailand*.
- ⁴ แฟ้มหมายเลขอ 210-218 ปี ค.ศ. 1874, การเมือง เอ, กระทรวงการต่างประเทศ, รัฐบาลอินเดีย, หอจดหมายเหตุ, กรุงนิวเดลี.
- ⁵ แฟ้มหมายเลขอ 211, 26 มีนาคม ปี ค.ศ. 1874, การเมือง เอ, กระทรวงการต่างประเทศ, รัฐบาลอินเดีย, หอจดหมายเหตุ, กรุงนิวเดลี.
- ⁶ *The Imperial Gazetteer of India*, New Edition, Oxford 1909, Vol. IV p. 121.
- ⁷ เดอะ สยาม รีบลิฟอร์, เดือนเมษายน ค.ศ. 1872 หน้า 251-52 (บทความที่ 27).
- ⁸ D.R.SarDesai, *British Trade and Expansion in South East Asia, (1830-1914)*, New Delhi, 1977.

ภาคผนวก

ระยะทางเด็จประพาสอินเดีย

16 ธันวาคม ถึง 16 มีนาคม พ.ศ. 2414/ค.ศ. 1871-1872
(92 วันจากพระนคร 47 วันในอินเดีย)

จัดทำโดย
กัณฐ์กิจ ศรีอุดม

หมายเหตุ : วันเปลี่ยนปีคักราชของไทยในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 นั้น ยังใช้วันมหาสงกรานต์เป็นวันเปลี่ยนปีคักราช (รวมกลางเดือนเมษายน) ดังนั้น การเด็จประพาสอินเดีย โดยเริ่มออกเดินทางจากพระนครวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2414 เที่ยบเป็นปี คือ ค.ศ. 1871 และกลับคืนสู่พระนครวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2414 เที่ยบเป็นปี คือ ค.ศ. 1872

ประเทศไทยใช้วันที่ 1 มกราคม เป็นวันปีใหม่และวันเปลี่ยนปีคักราชครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2484/ค.ศ. 1941 ในสมัยรัชกาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ระยะเวลาเดิจประพาสอินเดีย

16 ธันวาคม ถึง 16 มีนาคม พ.ศ. 2414/ค.ศ. 1871-1872

ันบัน	วัน	วันที่สำคัญ	สถานที่	วันพisinเดีย	เวลา	กิจกรรม	ที่ประทับแรม
1	เสาร์	16 ธ.ค. 1871	ทำราชราดีษฐ์		12.00 น.	ออกเดินทาง 17.00 น. เคช	เรือพระที่นั่งบางกอก ออกจากปากน้ำเจ้าพระยา
2	อาทิตย์	17 ธ.ค. 1871	อ่าวไทย			เรือพระที่นั่งบางกอก	
3	จันทร์	18 ธ.ค. 1871	อ่าวไทย			เรือพระที่นั่งบางกอก	
4	อังคาร	19 ธ.ค. 1871	อ่าวไทย			เรือพระที่นั่งบางกอก	
5	พุธ	20 ธ.ค. 1871	อ่าวไทย			เรือพระที่นั่งบางกอก	
6	พฤหัสบดี	21 ธ.ค. 1871	ลิงค์ปอร์	เช้า		ถึงลิงค์ปอร์ จอดที่ท่ายอนสตันเบียร์ หน้าเมือง	
7	ศุกร์	22 ธ.ค. 1871	ลิงค์ปอร์				
8	เสาร์	23 ธ.ค. 1871	ลิงค์ปอร์	15.00 น. เคช		เดินทางออกจากลิงค์ปอร์	
9	อาทิตย์	24 ธ.ค. 1871	มะละกา		11.00 น. เคช	ถึงมะละกา เดิจกอดพระเนตรเมือง	เรือพระที่นั่งบางกอก
					17.00 น. เคช	ออกจากมะละกา	
10	จันทร์	25 ธ.ค. 1871	บีนัง		10 ทุ่ม	ถึงบีนัง	
11	อังคาร	26 ธ.ค. 1871	บีนัง		11.00 น.	เดิจขึ้นบีนัง มีพิธีรับเดิจ	
12	พุธ	27 ธ.ค. 1871	บีนัง				
13	พฤหัสบดี	28 ธ.ค. 1871	บีนัง				
14	ศุกร์	29.ธ.ค. 1871	บีนัง				
15	เสาร์	30 ธ.ค. 1871	บีนัง/ทะเลอันดามัน		11.00 น. เคช	เดิจขอจากนีองบีนัง	
16	อาทิตย์	31 ธ.ค. 1871	ทะเลอันดามัน				
17	จันทร์	1 ม.ค. 1872	มะละเหมง		4 ทุ่ม	ที่กอดปากอ่าวมะละเหมง (เมืองลำเลิง)	

ผู้กัวน	วัน	วันที่สากล	สถานที่	วัน/อินเดีย	เวลา	กิจกรรม	ที่ประทับแรม
18	อังคาร	2 ม.ค. 1872	มะละแพร่		12.00 น. 15.43 น. 16.00 น. เศษ	ถึงที่ท่องสมอหน้าโรงเรือยังกรรมมะละแพร่ ออกเดินทางไปตามลำน้ำสาละวิน ถึงที่หอดหน้าเมืองมะละแพร่	
19	พุธ	3 ม.ค. 1872	มะละแพร่			ทรงเป็นภาคตุขของพันเอก ดี. บราวน์ ข้าหลวงตະนาครี	บ้านพักข้าหลวงตະนาครี ?
20	พฤหัสบดี	4 ม.ค. 1872	มะละแพร่/ย่างกุ้ง		7.30 น.	เด้อจออกจากมะละแพร่ไปย่างกุ้ง พัฒรีสเลเดนมาเข้าร่วมกระบวนการเด็จชัณฑ์ที่เรือพระที่นั่ง อยู่ในลำน้ำมะละแพร่ มุ่งหน้าสู่กรุงย่างกุ้ง	บ้านพักข้าหลวงตະนาครี ?
21	ศุกร์	5 ม.ค. 1872	ย่างกุ้ง		20.00 น.	ถึงที่หอดสมอหน้ากรุงย่างกุ้ง เรือของวงศุณ ชื่อ เดอะ เมมิซิส มาเข้าร่วมกระบวนการเด็จ มร.แอลลีย อีเดน ข้าหลวงใหญ่ของบริติชเบอร์ม่า	เรือพระที่นั่งบางกอก
22	เสาร์	6 ม.ค. 1872	ย่างกุ้ง			จัดเลี้ยงพระกระยาหารมื้อค่ำและลิลิต ที่ทำเนียบรัฐบาล	
23	อาทิตย์	7 ม.ค. 1872	ย่างกุ้ง/ทายเล้อนدامัง		16.00 น.	เด้อจไปนั่งสการมหาเจดีย์เวดา กอง ออกเดินทางจากกรุงย่างกุ้ง	บ้านพักข้าหลวงใหญ่ ?
24	จันทร์	8 ม.ค. 1872	อ่าวเมงกอล			เรือพระที่นั่งบางกอก	บ้านพักข้าหลวงใหญ่ ?
25	อังคาร	9 ม.ค. 1872	อ่าวเมงกอล			เรือพระที่นั่งบางกอก	เรือพระที่นั่งบางกอก
26	พุธ	10 ม.ค. 1872	อ่าวเมงกอล			เรือพระที่นั่งบางกอก	
27	พฤหัสบดี	11 ม.ค. 1872	แม่น้ำเยดส์	1	7.00 น. 16.10 น.	ถึงแม่น้ำเยดส์หน้าปากอ่าวเมืองกัลกัตตา	เรือพระที่นั่งบางกอก
28	ศุกร์	12 ม.ค. 1872	ไม่มอนเดอร์อาร์เบอร์	2		ถึงที่โรงภารีชั้นนอก เรียกว่า อ่าวเพชร	
29	เสาร์	13 ม.ค. 1872	กัลกัตตา	3		เรือหอดสมอในแม่น้ำกัลกัตตาที่ไม่มอนเดอร์อาร์เบอร์	เรือพระที่นั่งบางกอก
					15.30 น.	เด้อจโดยเรือสโตร์มูชั้นไปยังเมืองกัลกัตตา	
						พิธีรับเด็จที่ทำพรินเชป	เลขที่ 7 ถนนนุดด์
30	อาทิตย์	14 ม.ค. 1872	กัลกัตตา	4	17.00 น.	บ้านสหสระ ของ นาฏมาราคาน มาลิก	เลขที่ 7 ถนนนุดด์

ันดับ	วัน	วันที่สากล	สถานที่	วันอินเดีย	เวลา	กิจกรรม	ที่ประทับแรม
31	จันทร์	15 ม.ค. 1872	กัลกัตตา	5	12.30 น. 16.00 น. 21.00 น.	ชมลิงะสม สมาคมแห่งอหิญ ต้อนรับอุปราช ณ สถานที่ประทับ	
32	อังคาร	16 ม.ค. 1872	กัลกัตตา	6	11.00 น. 20.00 น.	ชมอุปกราริ่อง เฟ้าส์ ชมโรงหล่อคลอสซิปอร์และโรงงานหกกระสอบ งานเขียงรับเด็จที่ทำเนียบธูบาน จากนั้น reception ที่บ้านของบิชอป (สาครคุณมิลเมน)	เลขที่ 7 ถนนวู้ด
33	พุธ	17 ม.ค. 1872	กัลกัตตา	7	8.00 น. 12.30 น. 21.30 น.	ป้อมวิลเลียม โรงพยาบาล งานเลี้ลาครรภี	เลขที่ 7 ถนนวู้ด
34	พฤหัสบดี	18 ม.ค. 1872	กัลกัตตา	8	8.30 น. 16.00 น. 17.30 น. 20.00 น. ?	สวนสัตว์ของนายตระกูลแห่งอังกฤษ/อุด ละครสัตว์คณ ดร.เกรเกอร์ ที่โรงแรมรหัสไม่ด่าน สมาคมวรรณคดีอิสลาม ที่ ศาลาว่าการเมือง อาหารเย็น กับ เชอร์จอร์จ แคมเปล จากนั้น reception ที่เบลเวอเดียร์ ช้อปของฝาก	เลขที่ 7 ถนนวู้ด
35	ศุกร์	19 ม.ค. 1872	กัลกัตตา	9	11.00 น. บ่าย	เรือนจำอาคีปอร์ และพระวิหาร มหาลัยที่โรงละครลิวอิส	เลขที่ 7 ถนนวู้ด
36	เสาร์	20 ม.ค. 1872	กัลกัตตา/บาร์รักปอร์	10	7.30 น. 15.00 น. 15.30 น.	งานวันรองและจุดพลุที่ทำเนียบธูบาน ตรวจสวนสนนามกงอาสาสมัคร ลงเรือเชอร์วิลเลียม พล ไปบาร์รักปอร์ ถึงบาร์รักปอร์	บ้านพักคุรือนของอุปราช

ันบันท	วัน	วันที่สำคัญ	สถานที่	วัน/อินเดีย	เวลา	กิจกรรม	ที่ประทับแรม
37	อาทิตย์	21 ม.ค. 1872	บาร์รักปอร์/กัลกัตตา	11	8.30 น. เที่ยง	สวนสาธารณะและโรงเลี้ยงสัตว์ ในกรุงน้ำที่มีปลา	เลขที่ 7 ถนนรัชดา
38	จันทร์	22 ม.ค. 1872	กัลกัตตา	12	17.10 น.	ออกเดินทางโดยรถไฟฟาร์ที่นั่งบนพื้นเชิง อยู่บนรถไฟสายอินเดียตะวันออก	บันรถไฟฟายอินเดียตะวันออก
39	อังคาร	23 ม.ค. 1872	กัลกัตตา/เดลี	13		พิชิรับเสด็จที่สถานีรถไฟ	บันรถไฟฟายอินเดียตะวันออก
40	พุธ	24 ม.ค. 1872	เดลี	14	เช้า	ไม่มีข้อมูล	กระโจมของอุปราชาที่เดอร์ดิล
41	พฤหัสบดี	25 ม.ค. 1872	เดลี	15		เดินทางจากตอนเหนือของเดลีไปที่กุฎีป่างتونได้	กระโจมของอุปราชาที่เดอร์ดิล
42	ศุกร์	26 ม.ค. 1872	เดลี	16		เดินทางจากตอนเหนือของเดลีไปที่กุฎีป่างตอนใต้	กระโจมในแม่น้ำที่กุฎีป่าง
43	เสาร์	27 ม.ค. 1872	เดลี	17		เดินทางจากตอนเหนือของเดลีไปที่กุฎีป่างตอนใต้ จากปิดการประกอบยุทธ อาหารเย็นที่บ้านเมืองคัลล์ฟ	กระโจมในแม่น้ำที่กุฎีป่าง
44	อาทิตย์	28 ม.ค. 1872	เดลี	18		เดินทางผ่านเมืองลับปี๊เพื่อเดอะ ริดจ์	กระโจมของอุปราชาที่เดอร์ดิล
45	จันทร์	29 ม.ค. 1872	เดลี	19		ซื้อของจากพ่อค้าที่มาขาย ณ กระโจมที่ประทับ	กระโจมของอุปราชาที่เดอร์ดิล
46	อังคาร	30 ม.ค. 1872	เดลี/อักรา	20	11.00 น. 17.00 น.	ออกเดินทางไปอักรา ถึงอักรา	
47	พุธ	31 ม.ค. 1872	อักรา	21		ป้อมของพระเจ้าอักรา และ ห้ามยาล	วังของราชวงศ์แห่งการ์ปอร์
48	พฤหัสบดี	1 ก.พ. 1872	อักรา	22		สุสานของพระเจ้าอักรา และสุสานอัครเสนาบดี	วังของราชวงศ์แห่งการ์ปอร์
						อาหารเย็นและลีลาศที่ Assembly Rooms	วังของราชวงศ์แห่งการ์ปอร์
49	ศุกร์	2 ก.พ. 1872	อักรา/คอนปอร์	23	14.00 น. 19.30 น.	ออกเดินทางจากอักรา ถึงสถานีรถไฟคอนปอร์	ตู้รถไฟ สถานีรถไฟคอนปอร์
50	เสาร์	3 ก.พ. 1872	คอนปอร์/ลักเนว	24	14.00 น. เย็น	อนุสรณ์สถานบ่อน้ำและอุทยาน พิชิรับเสด็จที่สถานีรถไฟ	ที่พักของข้าหลวงวังกฤษ
51	อาทิตย์	4 ก.พ. 1872	ลักเนว	25		พพ resident ที่วังชุมนุมการสุนทรญา ชัตเตอร์มูนชิล ไม่มีกำหนดการอย่างเป็นทางการ	ที่พักของข้าหลวงวังกฤษ

ผู้บันทึก	วัน	วันที่สากล	สถานที่	วัน/อินเดีย	เวลา	กิจกรรม	ที่ประทับแรม
52	จันทร์	5 ก.พ. 1872	ลักษณะ	26	เย็น	ชมการฝึกเพลศสวนสนุน พวกราชลูกดาร์สจัตงและถ่ายภาพที่ไกเซอร์บัก	ที่พักของข้าหลวงอังกฤษ
53	อังคาร	6 ก.พ. 1872	ลักษณะ	27	16.00 น. เย็น	ชมการฝึกห้องของทหารม้าอัญเช่าที่ 21 การแสดงของโปรดีเตอร์รูปที่มาโดยเมด์ โบกซ์ ข้าหลวงใหญ่จัดเลี้ยงพระกระยาหารมื้อค่ำ	ที่พักของข้าหลวงอังกฤษ
54	พุธ	7 ก.พ. 1872	ลักษณะ/จุปุลปูร์	28	เช้า	พบนาวาทั้ง 4 จาแนก ลีลาศใหญ่ ที่ชัตเตอร์มูนชิล ออกเดินทางโดยรถไฟพระที่นั่งขบวนพิเศษ	บันรถไฟ
55	พฤหัสบดี	8 ก.พ. 1872	จุปุลปูร์/บอมเบย์	29	6.00 น.	ถึงสถานีจุปุลปูร์ แล่นสายรถไฟ รถไฟสายคาบสมุทรอินเดียใหญ่	บันรถไฟ
56	ศุกร์	9 ก.พ. 1872	บอมเบย์	30	เช้า	อาหารเช้าที่คัลเลียน	
					10.20 น.	พิธีรับเสด็จที่สถานีรถไฟ	
57	เสาร์	10 ก.พ. 1872	บอมเบย์	31	11.00 น.	พิธีเลี้ยงรับเสด็จ ที่ทำเนียบรัฐบาลปาร์คเรลล์ ข้าหลวงเขตปกครองบอมเบย์และคณะ	บ้านพักที่มະລາບາງ ชิลล์ บ้านพักที่มະລາບາງ ชิลล์
					เย็น	เช้าฝ่าอย่างเป็นทางการ	
58	อาทิตย์	11 ก.พ. 1872	บอมเบย์	32		งานเลี้ยงรัฐพิธีที่ทำเนียบรัฐบาล	บ้านพักที่มະລາບາງ ชิลล์
59	จันทร์	12 ก.พ. 1872	บอมเบย์	33		ไม่มีกำหนดการนัดหมาย ป้อม (เมืองเก่า)	บ้านพักที่มະລາບາງ ชิลล์
					13.00 น. เย็น	อุต่อเรือ เรือบีโนบิสชีเนย ประภาครหลังใหม่ ช้อของที่ห้างทรีชอร์	
60	อังคาร	13 ก.พ. 1872	บอมเบย์	34		ได้ร่วมการลองสัมภาษณ์ด้วย ถ้าเอเลฟันต้า (ถ้าช้าง)	บ้านพักที่มະລາບາງ ชิลล์

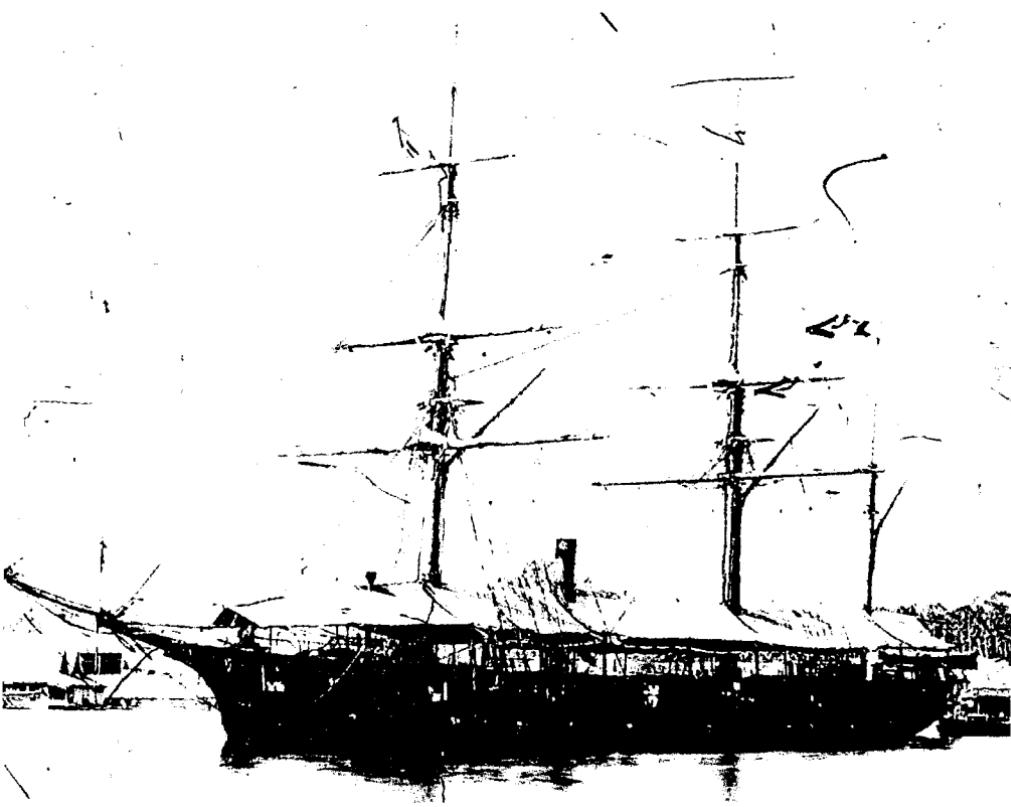
หน้าที่	วัน	วันที่ลากล	สถานที่	วันอินเดีย	เวลา	กิจกรรม	ที่ประทับแรม
61	พุธ	14 ก.พ. 1872	บอมเบย์	35		ไม่มีกำหนดการนัดหมาย	บ้านพักที่มัลบาร์ อิลล์
62	พฤหัสบดี	15 ก.พ. 1872	บอมเบย์	36		งสูลต่างประเทศและที่ปรึกษาในบอมเบย์ เข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์	บ้านพักที่มัลบาร์ อิลล์
63	ศุกร์	16 ก.พ. 1872	บอมเบย์	37		เสด็จไปล้ำข้าหลวงเชตปักครองบอมเบย์	บ้านพักที่มัลบาร์ อิลล์
64	เสาร์	17 ก.พ. 1872	บอมเบย์/พาราณสี	38	14.30 น.	ออกเดินทางไปพาราณสี	บันรถไฟ
65	อาทิตย์	18 ก.พ. 1872	รถไฟไปพาราณสี	39		หาราด - กัตดาวา - จุปบุลูร์ - อัลลายบัด - โนกุล เสไร	บันรถไฟ
66	จันทร์	19 ก.พ. 1872	พาราณสี	40		พิธีรับเด็กที่ราชมาต ป้อมรามนคร ของมหาราชาแห่งพาราณสี	คฤหาสน์ของมหาราชา แห่งพาราณสี
67	อังคาร	20 ก.พ. 1872	พาราณสี	41	เย็น	วังของมหาวิชัยวนคร วัดยินดู (วิวนดาล) - ศาสนสถานเวนิวหัววา - หอดุดามามาเดร์ - ท่านริมฝีผองค่า - ตลาดกลางเมือง - วิทยาลัยลันอกฤต - สารนาด	คฤหาสน์ของมหาราชา แห่งพาราณสี
68	พุธ	21 ก.พ. 1872	พาราณสี/กัลกัตตา	42	14.00 น.	ออกเดินทางกลับไปกัลกัตตา	บันรถไฟ
69	พฤหัสบดี	22 ก.พ. 1872	กัลกัตตา	43	9.00 น.	พิธีรับเด็กที่สถานเรียนไฟเชาร์ท	โรงแรมเกรทอีสเทิร์น
70	ศุกร์	23 ก.พ. 1872	กัลกัตตา	44		เข้าร่วมประชุมในการต้อนรับอุปราชรัภยาการณ์	โรงแรมเกรทอีสเทิร์น
71	เสาร์	24 ก.พ. 1872	กัลกัตตา	45		ประทับที่โรงแรม	โรงแรมเกรทอีสเทิร์น
72	อาทิตย์	25 ก.พ. 1872	กัลกัตตา	46		ประทับที่ทำเนียบรัฐบาล	ทำเนียบรัฐบาลเมืองกัลกัตตา
73	จันทร์	26 ก.พ. 1872	กัลกัตตา/ อ่าวเบงกอล	47	8.00 น. 15.00 น. เศษ ย่าค่า	เสด็จลงเรือสตัมมูชีที่ท่าพรินซ์ไปยังไดมอนด์อาร์เบอร์ จากไดมอนด์อาร์เบอร์ เสเด็จโดยเรือพระที่นั่งบางกอก ออกจากปานน้ำเมืองกัลกัตตา	เรือพระที่นั่งบางกอก
74	อังคาร	27 ก.พ. 1872	มหาสมุทรอินเดีย				เรือพระที่นั่งบางกอก
75	พุธ	28 ก.พ. 1872	มหาสมุทรอินเดีย				เรือพระที่นั่งบางกอก

หน้า	วัน	วันที่สำคัญ	สถานที่	วันอินเดีย	เวลา	กิจกรรม	ที่ประทับแรม
76	พฤษศักรดี	29 ก.พ. 1872				มหาสมุทรอินเดีย	เรือพระที่นั่งบางกอก
77	ศุกร์	1 มี.ค. 1872				มหาสมุทรอินเดีย	เรือพระที่นั่งบางกอก
78	เสาร์	2 มี.ค. 1872				มหาสมุทรอินเดีย	เรือพระที่นั่งบางกอก
79	อาทิตย์	3 มี.ค. 1872	ภูเก็ต	11.00 น. เชช		เสด็จออกจากเรือพระที่นั่ง	
				15.00 น.		ถึงพลับพาล่าค่ายหลวงใหม่ ประพาสเข้าແຮມเมือง	พลับพาล่าค่ายหลวง
80	จันทร์	4 มี.ค. 1872	ภูเก็ต/พังงา	11.00 น. เชช		ออกจากภูเก็ตไปพังงา	
				15.00 น. เชช ย่างค่า		ถึงอ่าวเมืองพังงา ประพาสหาดทราย เกาะหน้าเมือง เสด็จกลับไปเรือพระที่นั่ง	
81	อังคาร	5 มี.ค. 1872	พังงา			หอดพระเนตรเมืองและอาرامในเมือง	เรือพระที่นั่งบางกอก
						ขึ้นพระทัยเกย์หอดพระเนตรโดยการบีชันกัน	
82	พุธ	6 มี.ค. 1872	พังงา/ไทรบุรี	11.00 น. เชช		เรือพระที่นั่งออกจากหน้าอ่าวเมืองพังงา	พลับพาลา ริมเข้าช้าง
83	พฤหัสบดี	7 มี.ค. 1872	ไทรบุรี	11.00 น. ย่างค่า		ถึงที่หอดสมหน้าปักอ่าวเมืองไทรบุรี	เรือพระที่นั่งบางกอก
						ถึงที่ประทับถึงใหญ่บันยอุดชา (อันดามุเก็จ) เมืองไทรบุรี	ที่ประทับบนಹಂಡಬುಗ್ಲೆಜ
84	ศุกร์	8 มี.ค. 1872		9.00 น. เชช		เสด็จจากที่ประทับเมืองไทร ขึ้นทรงรถมาทางสุดมารค	พลับพาลาที่ประทับแรม
85	เสาร์	9 มี.ค. 1872		9.00 น. เชช		เสด็จจากพลับพาลาที่ประทับแม่มาตามทางสุดมารค	
				17.00 น. เชช		ถึงพลับพาลาที่ประทับแรม	พลับพาลาที่ประทับแรม
86	อาทิตย์	10 มี.ค. 1872		7.00 น. เชช		เสด็จจากที่ประทับแรม	
				15.00 น. เชช		เสด็จทรงม้าตามทางสุดมารค	
				17.00 น. เชช		ถึงพลับพาลาที่ประทับแรม	
87	จันทร์	11 มี.ค. 1872	สงขลา	ย่างรุ่ง		เสด็จทรงม้าตามทางสุดมารค	พลับพาลาที่ประทับแรม
				17.00 น. เชช		ถึงพลับพาลาที่ประทับแรมหาดทรายใหญ่	พลับพาลา หาดทรายใหญ่

ลำดับ	วัน	วันที่สำคัญ	สถานที่	วัน/อินเดีย	เวลา	กิจกรรม	ที่ประทับแรม
88	อังคาร	12 มี.ค. 1872	สงขลา		8.00 น. เคช 12.00 น. 13.00 น. เคช 17.00 น. เคช	เสด็จจากที่ประทับแรมหาดทรายใหญ่ ทรงเรือพระที่นั่งเก่ง มาตามทางชลมารค ถึงที่ประทับเกาะயอ เสวย เสด็จกลับลงเรือพระที่นั่งเก่ง ไปยังแหลมทราย ถึงพลับพลาที่ประทับแรมแหลมทราย	
89	พุธ	13 มี.ค. 1872	สงขลา/ นครศรีธรรมราช		12.00 น.	ออกเดินทางจากปากอ่าวเมืองสงขลา	พับพลาฯ แหลมทราย
90	พฤหัสบดี	14 มี.ค. 1872	อ่าวไทย		24.00 น. เคช	ถึงปากอ่าวเมืองนครศรีธรรมราช เรือข้ารุดต้องหยุดแก้ไข	เรือพระที่นั่งบางกอก
91	ศุกร์	15 มี.ค. 1872	พระสมุทรเจดีย์		8.00 น. เคช 14.30 น. ยามค่ำ	ออกเดินทางกลับพระนคร ถึงลันดอนปากแม่น้ำ ทอดสมอรอันน้ำอยู่ที่ลันดอน เห้ากาฬແນื่องน้ำเจ้าพระยา	เรือพระที่นั่งบางกอก
92	เสาร์	16 มี.ค. 1872	สมุทรเจดีย์/ ท่าราชวรวิหาร		20.00 น. 7.00 น. 8.00 น. 11.00 น. 14.00 น. เคช	ถึงท่าอดหน้าพระสมุทรเจดีย์ ผู้สำเร็จราชการมาเข้าเฝ้า กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จมาเฝ้าและเสรย์ให้ในเรือฯ เสด็จออกจากพระสมุทรเจดีย์ ถึงท่าราชวรวิหาร มีพระราชพิธีรับเสด็จ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นในพระบรมมหาราชวัง แต่งพระทีปในพระบรมมหาราชวังและอื่นๆ วับเสด็จ 5 วัน	เรือพระที่นั่งบางกอก
อาทิตย์	17 มี.ค. 1872					แต่งพระทีปในพระบรมมหาราชวังและอื่นๆ วับเสด็จ	
จันทร์	18 มี.ค. 1872					แต่งพระทีปในพระบรมมหาราชวังและอื่นๆ วับเสด็จ	
อังคาร	19 มี.ค. 1872					แต่งพระทีปในพระบรมมหาราชวังและอื่นๆ วับเสด็จ ลงเต็จเจ้าพระยา จัดเลี้ยงอาหารเย็นที่บ้าน	
พุธ	20 มี.ค. 1872					แต่งพระทีปในพระบรมมหาราชวังและอื่นๆ วับเสด็จ แต่งพระทีปในพระบรมมหาราชวังและอื่นๆ วับเสด็จ	

ตอนที่ 2

เอกสารชี้แจงจากหนังสือพิมพ์และหนอจหนามายเหตุ
ที่เกี่ยวข้องกับการเสด็จประพาสอินเดีย

เตือนไปรษณีย์ พิทักษ์มรดกโลก เป็นเรื่อง 1 ใน 3 ลำที่ใช้ในการเสด็จวินเดีย พ.ศ. 2414

The Siam Repository**1871, 1872, 1874****The Siam Repository**

Oct. 1871, p. 401

Article 143

SUMMARY OF NEWS

(Week ending July 20th 1871)

STEAMER BANGKOK

On the 14th Inst, the British steamer *Bangkok* was sold and transferred to her Siamese purchasers. After the transfer she flew the Siamese flag, and is now a Siamese steamer under the command of Capt. Belhen. She will now be fitted up for the contemplated trip of H. M. the Supreme King of Siam to British India.

It is very probable, however, that the former owners of the *Bangkok*, will make arrangements to provide another steamer to run between this port and Singapore. The Sir Bartt Frere our another steamer may be temporary used for the purpose, till a new steamer can be sent out from the British Isles.

The Siam Repository

1871

Article 162

SUMMARY OF NEWS

(Week ending August 24th 1871) p. 466

AUDIENCE

As our Weekly issue was going to press last Wednesday, the 16th Inst, we called attention to the firing of cannon. We have since learned that the cause of that demonstration was the reception of a letter from His Excellency, the Viceroy of British India, cordially inviting His Majesty the Supreme King of Siam to visit Calcutta and other parts of British India the H.M. might wish to see.

T.G.Knox, H.B.M's Consul-General, was the bearer of this despatch to His Majesty, and as the Consular party left the steamer and reached the San Tang Prat'ate court, *the Viceroy letter was honored with a salute of 21 guns*. Subsequently a procession, in the usual style of Siamese state ceremonies was formed, and the letter and the consular party were conducted, into the presence of H.M., where Mr. Knox had the honor of personally presenting the Viceroy's despatch to H. Majesty.

The determination of H. Majesty, the King of Siam, to visit British India may now be considered a fixed fact and H.M., will probably leave Bangkok in the execution of that determination some time *next December, about the latter part of the month*.

The Siam Repository

1871

FOREIGN ITEMS

Calcutta

The Correspondent of the "Pall Mall Budget" at Calcutta extracts the following from the Court Circular of the East.

The young King of Siam is coming to pay us a visit next cold season, and then goes on to the N.W. Provinces to see with his own eyes the power and glory of a Foreign empire which attached but trifling importance to the possession of a white Elephant. I dare say his appetite will grow by what it feeds on, and that he will extend his travels to England. If so, I hope you will receive him well. He is only twenty years old, enlightened, good, they say - but that depends on what the Siamese standard of goodness is, and a fair scholar. He is, in fact, the pupil of the English Governess, who lately published her rather amusing recollections of life in a Bangkok school room.

The Siam Repository

Jan. 1872

Article 84

SUMMARY OF NEWS

(Week ending Nov 23rd, 1871)

Promotion

We learn that Captain John Bush, an English master mariner who has for many years been in the employ to the Siamese Government,

bearing the title of Luang Wisut Sak'oradit has been promoted to the rank of Phra Wisut Sak'oradit.

The title indicates the office of the Harbour Master and Master Attendant. In popular language this official is termed the Chwot'a.

Captain Bush's long tenure of the office is the best proof that the Siamese Government is satisfied with him as the Harbour Master and doubtless in appreciation of his performance of official duties. His Majesty the present King has conferred upon him a grand Decoration of Honor, called "Niba Bhorn".

The new title and decoration of Honor, entitles him, hereafter to be designated "The Honorable John Bush, Knight of the White Elephant."

It is always gratifying to know that His Majesty the King of Siam appreciates the services of Europeans. There are others, who have done much for Siam, and for the Siamese Government, who have done much for Siam, and for the Siamese Government, who would doubtless feel highly honored, if His Majesty would be graciously pleased to confer upon them similar titles.

His Majesty is very observing and is a judicious discriminator of the value of the services of those in Government employ and we are sure we will soon have to record other promotions for fidelity.

The Siam Repository

Jan. 1872

Article 41

SUMMARY OF NEWS

(Week ending Dec. 14th, 1871)

The Royal Trip to Calcutta

We learn that the steamer Bangkok, which was sometime since purchase from our Indian British Merchants has been elaborately and commodiously fitted up and is to be used as the Royal Steam Yacht for the proposed trip.

The Steam Gun-boats, the Siam Supporter, and the Regent will together with the former vessel constitute the flotilla.

It is further said that His Majesty will leave Bangkok on the 16th of this month.

The Siam Repository

April 1872, pp. 160-62

SUMMARY OF NEWS

(Week ending Dec. 21st, 1871)

The Court

The past week has been one of the intense excitement and alternate pleasure and pain to multitudes of the people of Siam.

For months past continuous preparations have been making for the expected departure of His Majesty, Somdetch Chowfa Chulalongkorn, the First King of Siam, and his numerous retinue of young princes and

noblemen's sons, who have been selected to accompany His Majesty to British India.

The steamer Bangkok, had been fitted up, with a special reference to being used as the Royal Yacht, which was to have the honor of conveying His Majesty to India. The Honorable John Bush, bearing the Siamese title of Phra Wisute Sakhoradit Chowt'a Harbor Master and Master of Attendant, K.W.E., a skillful master mariner has been put in command of this now elegant steamer for the present voyage.

The Steam Sloop of War *Siam Supporter* is in command of Captain S.H. Poole, and the Steam Gunboat *Regent*, is in command of Captain A. Loftus.

These three vessels constitute the flotilla that proceeds to British India.

The young noblemen, who compose the suite of His Majesty, are too numerous to be detailed in this article. Their names and positions they hold will doubtless be given at the ports they visit, that each may receive the attention due to his rank in the public receptions and entertainments that will constitute the order of the day at each of these places.

Thomas George Knox, Esq. Her Britannic Majesty's Consul General was once a resident in India and have since long been a resident of Bangkok, and knows all prominent personages, and speaks the Siamese language fluently, he will be to them all that is needed, as an adviser, judicious counselor and an introducer to the "lions", the great magnates of British India.

Last Saturday morning, all the ships native and foreign that were in the river were gayly decorated with all the bunting they could display. All morning the Siamese noblemen, in their gayest uniforms, and

especially those who had prepared to take their departure, dressed in coats shining with gold lace, and sparkling with decorations, were in motion to and fro on the river to receive, escort and follow their youthful king.

The foreign consuls went up to visit His Majesty, to congratulate him on the bright prospects before him, and give expression to their parting salutations.

At 11:30 a.m. booming cannon announced that His Majesty had boarded the vessel that is for a few months to come, to be his floating palace. At noon, steam yacht after steam yacht passed down by our printing office, with their numerous, and gay flags fluttering in the breeze, their decks crowded with men and women - the prominent nobility of the Kingdom, the fathers, mothers, brothers, sisters, and other relatives of the departing company, both joyous and sad at the events transpiring and to transpire. In due season the Royal Brig rigged Steam Yacht, the Bangkok, Bush commander, flying at her main-top the Royal Standard proudly pushed aside the yielding element and like a thing of life joyous bore away her precious freight the King of Siam, some of her Royal princes, and many of her now, or hereafter to be greatest noblemen.

That night and early next morning steam yacht after steam yacht returned, heavily laden with the sad and loved men left behind, who will often muse and dream with alterations of joy and sadness till the conclusion of this unprecedented experiment of Siam's youthful King, which every lover of Siam sincerely hopes will tend ultimately to the best interests of all who have gone, and add to the wealth, the greatness, the prosperity and the permanence of the little kingdom, to which they belong, which is so capable of illimitable development.

The entire party will be objects of the fervent prayers of each of the

earnest and devoted missionaries, and will always have the best wishes of the native and foreign residents of the Kingdom of Siam.

Great preparations have been made at Junk Ceylon, a region belonging to Siam, and noted for its tin and other mineral wealth. A few days since a number of the officials of this region called on us to purchase Siamese books, and spoke in glowing terms of the preparations that had been made in anticipation of the royal visit, and the great joy of the masses of the people who were expecting for the first time to see their youthful, and thus far pre-eminent judicious king. Long may he live, and always retain the enviable reputation which he now enjoys.

The noblemen who called upon us were then on their return to Junk Ceylon. They said they would land on the Western coast of the Gulf of Siam, and then travel overland to their destination. They expect to reach home before His Majesty can get there.

The steamers will visit Singapore, where the King and his nobles will be feted with a dinner and a ball. They will next visit Junk Ceylon, and from thence proceed to British India.

The Siam Repository

April 1872, pp. 171-72

Article 8

SUMMARY OF NEWS

(Week ending Dec 28th, 1871)

Last Year

Before our next number makes its appearance, the year 1871 will have expires, and we shall have entered upon the year 1872. All the

important events of the past year will be historical facts. They are unaltered fixed. We can only look back upon them as sign marks to guide our future acts.

The great event of Europe was the conclusion of the fierce struggle between France and Germany. The French armies were completely defeated; Paris capitulated; Peace was restored; the captive Emperor released. The Germans united formed an Empire, and created William of Prussia, Emperor; France has ceased to be an empire; her Emperor, once the admiration of Europe, and the mighty controller of European politics is now neglected and rejected by a people for whom he did much. His brilliant career is seemingly ended.

It is to be hoped that the peace now existing in Europe may long continue. That France and Germany will so understand and respect each other, that they will harmoniously unite in promoting the best interest of their contiguous countries.

The United States of America is effectually recovering from the disastrous effects of her late gigantic rebellion. She is paying off in a miraculous manner the immense debt she was compelled to contract to preserve her national life and give to the rebellion its death blow. Since that sad, sanguinary and ruinous war, she has made marvellous progress. She has effectually constructed a railroad connecting the Atlantic and Pacific coasts, and will this year have elegant and powerful Steamers running semimonthly across the Pacific. This alone will give her an important command of the extensive Indian commerce, which will be vastly augmented when she completes her northern and southern lines of railway to the Pacific coast.

Europe, Asia and America are now in daily communication, and

intelligence is borne to and from each of the mighty continents and great countries of the world with lightning speed.

The year 1872 will commence its career with advantages which none of its predecessors enjoyed to augment the prosperity of nations and peoples. It has the accumulated experience and concentrated wisdom of the past as a starting point for the further development of national resources, and none can predict the giant strides that will be attained at its close.

The little kingdom of Siam, having an extensive seaboard, and surrounded on all sides with telegraphic wires, is as it were isolated, but she too is seriously contemplating a telegraphic communication with the rest of the world and other steamers are expected to be put on the lines o Singapore and Hongkong before the close of another year.

His Majesty the Supreme King of Siam with a large retinue of the young nobility of the kingdom is now absent on a visit to Calcutta and other parts of British India, this visit it is sincerely to be hoped will give an impetus that will accelerate much needed improvement, essential to the progress and development of this rich Eden of the east. Its mountains and is fertile valleys teem with undeveloped treasures. Its gold, tin, lead, iron, copper, antimony and coal mines need capital and brains to make them yield their millions to the wealth of individuals and of the government. During the past year, magnificent specimens of coal have been exhibited, and it is said to be abundant in a number of locations. To work these mines profitably canals and railroads must be made. Telegraphic wires must be established with China and India, that the abundant produce of the country can be advantageously sent to the vast markets of the world. Immigration must be encouraged and the Government must present

inducements to bring people of brains, energy, tact and capital to Siam to locate and identify themselves with the interests, prosperity and growth of the Kingdom. If the Siamese do not arouse and improve the occasion, it is too much to expect that the enterprising races will long allow such vast resources to remain unimproved and unavailable to their wants.

Progress is the watchword of nations and races, and destruction is the only alternative to all that impedes its onward march. Progress is the arts, sciences, politics, religion and literature, is the irresistible current that will surely sweep away, and annihilate all its obstructions.

The Siam Repository

April 1872, pp. 193-95

Article 15

KING OF SIAM

(From the Pinang Gazette Dec. 27th & 30th)

The great event of the week has been the arrival of H.M. the King of Siam - H.M. was to have reached Pinang on Monday at 4 p.m. and the "Kalahome" and "Pluto" steamed through the Southern Channel to meet him. The two steamers returned without success at 6 p.m. H.M. came in during the night in the "Bangkok". He landed at the Jetty at a little before eleven o' clock yesterday morning under a salute of 21 guns.

At half past eleven all the *elite* of the town had assembled to meet the King at the Court House and the ladies gracing the scene added to the charm. The young King and his suite entered the reception room with the Hon'ble the Lieutenant Governor. H.M. is young yet looked self possessed: he was not daunted by the artillery of eyes with which the *belles* attacked

him; fortunately perhaps for him he did not have to stand long under fire, otherwise there is no knowing but that he might have succumbed to the fair enemy. The king seemed to like his position and no doubt enjoyed the homage so freely granted to him. He looked.

"Ay, every inch a King"

Having bowed to the ladies His Majesty took his seat on an Ottoman (there had been no time to make a throne) and awaited the approach of the different persons who were "eager to pay their respects to him"

ADDRESS OF CHAMBER OF COMMERCE

Mr. Oldham read the following address of the Chamber of Commerce.

To His Most Gracious Majesty,
Prabat Somdetch Pra Paramendr,
Maha Chulalongkorn Klow,
King of Siam and Sovereign of Laos,
&c. &c. &c.
May it please Your Majesty,

The Pinang Chamber of Commerce and Agriculture have much pleasure in welcoming Your Majesty to this settlement.

The close vicinity of the territories of your Majesty to this settlement, and the extensive and valuable commerce carried on between your Majesty's possessions and dependencies and this Port, increase the interest and satisfaction which your Majesty's presence in our Island inspires.

It is with much gratification that we find your Majesty following the

foot-steps of your Illustrious Father in the protection and encouragement of Trade, and we doubt not that the experience derived by our Majesty from your visit to foreign countries will strengthen your Majesty's desire to secure the prosperity and welfare of the kingdom of Siam, by this promotion of commercial intercourse with other states, and the development of the extensive Dominions which providence has called our Majesty to govern.

In conclusion we trust that Your Majesty's Reign may be long and prosperous, and prove a blessing to the numerous people under Your Majesty's Sovereignty.

Signed on behalf of the Pinang Chamber of Commerce and Agriculture.

WALTER OLDHAM

Chairman

H.M.'s Reply

To the address of the Chamber of Commerce H.M. replied.

I am much obliged to you for the friendly address which you have just delivered. You may depend on my doing all the lays in my power to develop the resources of my country, and while urging on my own people in the path of progress, I hope I shall at the same time be able to assist you by increasing the trade of your port.

Gentleman, my stay amongst you will be short, but my recollections of the very friendly way in which you have received me, will, I can assure you, be very long indeed.

Hockien Chinese Address

Mr. T. S. Tat then read the address of the Chinese.

The Hockien Chinese Community of Pinang unanimously offers Your Majesty a hearty welcome to this Island, and have great pleasure in presenting Your Majesty with the following address.

The whole universe is full of Your Majesty's Illustrious name; it shines in the world like the Sun and Moon. Your Majesty's unvaried kindness, wise government and judicious and anxious care for the welfare of Your Majesty's subjects have spread far and wide, and have called forth the admiration of foreign countries.

Your Majesty has with much wisdom chosen the happy time of Peace and Prosperity to sail in your Majesty's ships to visit different parts of the world. Hearing of Your Majesty's arrival at our Port the whole community rush as one man to welcome Your Majesty.

To enter Your Majesty's presence is like approaching the effulgence of the Moon, and to hear Your Majesty's words is like listening to the melodious rippling of a silvery stream.

After visiting foreign lands may Your Majesty have a prosperous return to your happy people, and may Your Majesty continue to exercise wise and judicious laws for the benefit not only Your Majesty's own subjects, but for the extension of commerce to attract the merchants and traders of the whole world to Your Majesty's ports.

That Your Majesty may long live in health and prosperity, a blessing to all the people who have the happiness to be under Your Majesty's beneficent rule, is our heartfelt wish.

Signature of

21 Chinese Merchants

The Mohammedan Address in Tamil

The Mohammedan Address in Tamil was read by Mr. Vapoo Nirolin; the report of the address was to the following effect: -

"That the Mohammedan Community in welcoming H.M. the King of Siam to this settlement expressed their wish the H.M.'s life and reign might prove a long and prosperous one and that H.M.'s kingdom might be ruled by H.M. and His Heirs and successors as long as the Sun and Moon exist. The address concluded by expressing, the great pleasure H.M.'s visit had afforded the Mohammedan here, it having given them an opportunity of beholding H.M. the King of Siam personally."

H.M.'s Reply

The following is the reply of H.M. the King of Siam to the addresses of the Hockien Chinese and Mohammedan inhabitants of Pinang, respectively: -

Gentlemen,

I am much obliged to you for the friendly address which you have delivered. And I feel fully assured that the success of the trade carried on between my states and that of the British Colonies, especially this port will ever be in increasing prosperity. I will do all that lays in my power to promote it.

Gentlemen, again I thank you for the friendly reception you have given me in this my first visit to Pinang and which will be of long remembrance to me.

Consul Knox left Pinang on Dec. 26th in the "Regent" for Maulmein and Rangoon to make preparations at those ports for the reception of H.M. King of Siam, upon His Majesty's arrival there.

On the same day at ten o'clock His Majesty the King of Siam embarked in the "Pluto" on his trip South: as he left the Harbour the crew of the steamers "Bangkok" and "Siam Supporter" manned yards and the band of the former vessel played the national (Siamese) Anthem. The air is very pretty and has some resemblance to the Sicilian Mariner's hymn. The "Pluto" anchored at the mouth of the Krecan River, which divides our territory from Perak, and His Majesty and suite went up the stream to Nibong Tabal in boats. At Krecan H.M. went over the Right Hon'ble Edward Horsman's large sugar estates and, we hear, expressed great pleasure and satisfaction at the sight of the machinery and works. His Majesty returned in the "Pluto" from Batu Kawan at 7 p.m., a wiser if not a happier man.

At night the Honorable A.N. Birch invited the Public to Beach House (the residence of His Honor the Judge) to meet the King of Siam. His Majesty held a Drawing Room reception at 10 p.m. when the elite of Pinang were presented to him.

On Thursday evening the Reception Committee gave a Ball at Mr. Loureiro's House, in honor of the King: it was quite a success and went off smoothly and pleasantly. His Majesty the king did not dance but some of his nobles did.

H.M. the King of Siam left Pinang on Dec. 29th at 10 in H.M. S.S. "Bangkok", after exchanging salutes with the Fort and the Admiral.

The Siam Repository

April 1872, p. 234

H.M. the King of Siam

H.M. was in Calcutta. The week was to be devoted to festivities. On Monday the 13th ult. the Viceroy and the King of Siam visited the opera in state. On Tuesday there was a large company at dinner at Government House, on Wednesday a ball numerously attended. On Thursday His Majesty dined with the Lieutenant Governor, and in the afternoon visited the Mohammedan Literary Institution. On Friday evening there was an evening party at Government House, on Saturday the King went on to Delhi.

The Siam Repository

April 1872, p. 235

H.M. the First King of Siam

The Maulmain and Rangoon papers give in detail the ceremony of the reception of His Majesty at those places.

Telegraphic Intelligence shows that His Majesty had landed at Calcutta, and we have received printed details of the character of the reception given to His Majesty at Calcutta.

We learn, likewise, that considerable preparation had been made, and that the reception was on a grand scale.

His Excellency the Viceroy of British India had received His Majesty and provided for his conveyance to Calcutta.

It remains to be seen what advantages will accrue to the Siamese Government from this visit to the British Indian Empire.

The Siam Repository

April 1872, p. 241

Article 25

THE KING OF SIAM IN BURMAH

(*From the Rangoon Times*)

THE EVENING RECEPTION OF THE KING OF SIAM- On Saturday Jan. 6th, at Rangoon His Honour he Chief Commissioner gave an Evening party to the Civil, Military, Medical, Naval, and Mercantile community of Rangoon, in order to introduction to the illustrious Visitor who has lately been among us. The company began to arrive precisely at 9 o'clock, a public dinner having been given to a select few, in the course of the evening. At the Reception Room in Government House, there was a raised dais at the west end of the room, covered with red cloth, on which were placed four cushioned chairs. Shortly after 9 o'clock, His Majesty the King of Siam came in accompanied by the Hon. Mr. Eden and was placed in the big chair on the dais. A sort of introduction now commenced. The ladies were led forward, to the dais and the lady's name was mentioned to the King, by the Chief Commissioner. They then made a bow, and retired, the King returning the bow in a very graceful manner. The whole company were thus introduced, to His Majesty of Siam. Dancing now commenced and was kept up with considerable spirit, until about half past 11 o'clock when the company gradually retired. A stand up supper was furnished outside under a square, the supper being supplied by the proprietor of the British Burmah Bar. The King was sitting on the dais, a silent spectator of the festive scene in progress before him, except when Mr. Eden, Colonel Brown and General Blake sat by his side carrying on a

conversation. The young King being a close observer of things, is very intelligent in his remarks, to those with whom he converses.

TRAVELS OF THE KING DURING HIS VISIT AT RANGOON

He went shopping to the Store of Messrs. Edmund Jones & Co., visited the Arsenal, over which he conducted by the gallant Commissary, Major Hog, and looked with very great interest into guns and small arms, and the manner of making cartridges, all of which was explained to him. From there he proceeded to the mansion of his own accomplished Consul, on the Great Lake, Edward Fowle, Esquire, whom he honored with a call and where the King and his ministers partook of the hospitality of that gentleman. From Mr. Fowle's residence the King proceeded to the Dagon Pagoda, to engage in a season if worship. The High Buddhist Priest of Rangoon, who is technically styled, the "Cyne Oke" of Rangoon was there to receive His Majesty, dressed in full canonicals. The Priest beckoned to the King to come to him. The young King nodded his head a refusal to go to the Priest, but His Majesty beckoned with his hand calling the priest to him. Here was a momentary struggle. The Priest, however, came forward and made his bow showing the nature of the Priest to struggle against the lay power of a King, clothed in all the Majesty of a great nation, much superior to that of his own late King, the invalided monarch of Mandalay. From the Dagon Pagoda, His Majesty returned to Government House, where his return was welcomed by his Host, the Chief Commissioner. The young king is not an unpleasant looking man, and in our sense of the English sense of term, is very well behaved. He does not act awkwardly, or as if his wits were absent from him, but like a well behaved

English Gentleman. His Majesty, we learn, was educated and trained by an English governess and with the assistance of the resident Missionaries in his own Capital at Bangkok. The people of British Burmah cherish the most kindly feelings to the young King, and pray that he may have a long and prosperous reign.

The King of Siam in Calcutta

(From the Straits Times)

The Calcutta steamers bring particulars of the arrival and reception of His Majesty the King of Siam.

His Majesty arrived at Calcutta on the 13th of January.

His Majesty was met at the Sandheads by the Master Attendant of Calcutta.

A Deputation, consisting of the Secretary to Government in the Financial Department; one of the Secretaries to the Bengal Government; Captain Henderson from the Foreign Office, and two Aides-de-Camp of His Excellency's Personal Staff, proceeded down the river, as far as Diamond Harbour, in the Viceroy's State Barge, *Sonamookee*, to convey His Majesty to Calcutta.

WHEN ARRIVED IN CALCUTTA

The King of Siam, His retinue, and the British Officers deputed to meet His Majesty, proceeded in the Viceroy's carriages, escorted by a Squadron of Cavalry, to Government House. A Guard of Honor, consisting of a Wing of European Infantry, with Band and Colors was drawn up in front

of Government House. The Viceroy's Body Guard lined the Grand Staircase and Marble Hall. The Throne Room was filled with spectators admitted to witness the King's reception.

At the foot of the Grand Staircase of Government House, the King of Siam was met by the Secretaries to the Government of India, who accompanied His Majesty up the steps.

At the top of the Grand Staircase, His Majesty was met by His Excellency the Viceroy and Governor-General, attended by the Honorable the Chief Justice of Bengal; the Right Revd. the Bishop of Calcutta; the Honorable Members of Council; the Private Secretary to the Viceroy and the remainder of the Personal Staff.

The Viceroy then conducted His Majesty to a Seat on the Dais at the right hand to the Throne, and addressed him with the following words of welcome:-

May it please Your Majesty-

"It gives me the greatest gratification to welcome you in the name of my Most Gracious Sovereign the Queen, to the Empire of Hindostan.

"It will be my duty to receive you as a faithful and true ally of Her Majesty, and to offer you all such tokens of hospitality and respect as lie within my power.

"I trust that your Majesty will find here, and during your tour through this Great Empire, much to interest you; and that your Majesty's visit will improve and develop those friendly relations, which already exist between the subjects of the Queen, and the many millions of people over whom you exercise your Kingly rule."

After a short conversation, the Siamese Princes, and the King's Ministers and Principal Officers were introduced to the Viceroy by the British Consul at Bangkok; after which principal officials of the British Administration were presented to the King of Siam by the Viceroy, and by the Foreign Secretary. His Majesty was then conducted to his carriage with the same honors that attended his arrival and was escorted by the Secretary to Government in the Foreign Department; the Under-Secretary in the Foreign Department; and two of the Viceroy's Aides-de-Camp, accompanied by a detachment of Cavalry, to the residence selected for His Majesty.

A Royal Salute was fired from the ramparts of Fort William as His Majesty left Government House.

On arriving at His Majesty's Residence, the Officers who accompanied him took their leave.

C. U. AITCHISON

Secy. To the Govt. of India in the Foreign Dept.

A private letter from Calcutta, dated 16th January, speaking of His Majesty's reception, says: - "He was addressed by the Viceroy on his arrival at Government House, but made no reply; I suppose this is etiquette. He went to the Opera last night. There is to be an evening party, a select affair, at Government House on Friday".

The Siam Repository

April 1872, pp. 251-52

Article 27

EVENTS OF THE WEEK

(Ending Feb. 29th, 1872)

H.M. the First King

The people of Siam are expecting to welcome back their King, on his return from British India sometime in April.

The people generally are very much satisfied with the flattering attentions the British authorities of Singapore, Penang, Burmah and India have accorded to him.

This generous reception of the King of Siam abroad cannot fail to make the Siamese Government favourable to all British enterprises in Siam, and impress them with the importance that is due to the authorities of the British India Empire, which it is to be feared they did not heretofore fully realize.

The Siam Repository

April 1872

H.M. THE KING OF SIAM

With reference to the movements of H.M. the King of Siam, we glean. When His Majesty had received telegraphic intelligence of the assassination of His Excellency the Viceroy of the British Indian Empire,

whose guest he had been, and whose hospitalities had been so munificently bestowed upon him, His Majesty replied by a Telegraphic despatch to say that he was "deeply moved by the sad intelligence of the Viceroy's assassination."

We hear that H.M. left Calcutta on Feb. 26th at 10 a.m., passed the Sandheads the same evening. His Majesty will leave the steamer on the Bay of Bengal side of the Malayan Peninsula, and travel overland to the gulf of Siam side of that Peninsula. It is therefore expected that H.M. will arrive at Bangkok, on the 15th or 16th of March.

The Siam Repository

July 1872, p. 273

Article 84

EVENTS OF THE WEEK

(Ending March 21st, 1872)

RETURN FROM INDIA

The great and joyful event of the week has been the return of His Majesty the King of Siam from the British Indian Empire.

We have watched with interest the accounts, in our exchanges, of those movements, and it has been satisfactory to find in none of them, thus far, anything that was disparaging to the Royal party, but on the contrary much has been said in their praise.

On the 15th instant, the *Regent*, one of the Gunboats that constituted a part of the flotilla for India returned. Thomas George Knox, H.B.M.'s Consul General, went and returned in her. This was the prelude that notified us of the near approach of H.M. would leave the Royal steam yacht

Bangkok, on the Bay of Bengal side of the Peninsula of Malaya, visit some of His Majesty's dominions, possessions and tributary states, on that peninsula. Meanwhile the Bangkok and other steamers, would proceed via Singapore and wait H. Majesty's arrival at Singora (Songk'la). Several steam yachts had already left this city to await the arrival of H. Majesty at the latter place.

On the 15th instant, the eagerly looked for Bangkok passed up the river, gayly decked with flags, and on her decks stood the youthful King of Siam, and the larger part of young nobility who had accompanied H. Majesty on the distant and unprecedented journey.

Both banks of the river presented a lively and gay spectacle. All who could in accordance with the means, had made demonstrations to indicate their cordiality and the happiness it gave them to welcome home their king and their nobility. The foreign residents likewise gave their respectful demonstrations.

There were waiving of hats, handkerchiefs, dipping of flags, and prostrations of natives as the steamer passed by. His Majesty graciously returned the cheerful compliments with appreciative and acceptable recognitions.

Soon the booming of cannon announced that the Royal yacht had reached the palace, and that H.M. had landed. From the time on, the palace as well other places, had been richly decorated with flags, stands with gay covers, beautified with flowers, prints, festoons, arches of twigs, branches, pictures, and rare specimens of crockery ware. At the principal places of resort were Siamese, and Chinese theatrical performances.

Extensive and costly designs and preparations were fixed in all approachable places within the palace walls, calculated to give a brilliant

effect, when the gas, petroleum and other lights were reflected upon them during the illuminations of five successive evenings after the arrival of His Majesty.

Each of these evenings both banks of the river were ablaze of beautiful lights showing varied artistic designs.

All these were befitting and appropriate demonstrations of gladness for the safe return of a king, whose every act toward them has been marked with a sagacity and goodness, scarcely to be expected from so youthful a monarch.

We are happy to announce, that so far as we can learn from the nobles who have returned, there was no basis for the "diamond rumor" which had been passing the roads in Bangkok, and to which we barely alluded in our last issue.

All speak in the most flattering terms of the distinguished attentions which were lavished upon His Majesty the King, by the officials, and the masses in all the places visited by His Majesty. None of them mention the name of His Excellency, the deeply lamented Viceroy of India, but to praise.

The visit to Singapore and Batavia last year resulted in great improvements, that may be witnessed any day upon the Krung Chamroen Bamrung Muang and other streets which ornament the city. These are now made lively with beautiful horses and carriages, and princes, nobles, and well-to-do people may be seen, in the cool of the evening, taking their pleasant drives for pleasure, health, and in some instances perhaps display.

We wait to see what improvements are to follow the last, long and fascinating tour through British India. To the Siamese party there was no

casualty.

The deeply deplored assassination of the Viceroy of India, was the only event that really marred the enjoyment of the happy excursionists, to them this was a poignant sorrow, as His Excellency was their prominent host, and the facilities and enjoyments of that journey were the results of his forethought, magnanimity and plans.

The real intelligence of the assassination was telegraphed to H. Majesty two days after his arrival at Bombay.

This event doubtless modified the subsequent movements of the Royal tourists, and caused the abandonment of a visit to the city of Madras, and the southern parts of India.

The Siamese could not fail to be deeply interested in their journey through northern India, as this was the birth place of Buddhism. From here is derived their religion, their sacred language, and a large part of their moral and political codes and they will probably never forget this their visit to Calcutta, Delhi, Agra, Cawnpore, Lucknow, Benares, Bombay. British Burma has its share of eulogy.

We want to see if they became sufficiently attached to railways and telegraph lines to establish them in Siam.

Our Siamese friends speak highly of the English gentlemen they met in all parts of India.

They doubtless did find noble specimens of innate, natural and real gentlemen, and may perhaps now be able to distinguish between *real* and simply *assumed* gentlemen. If this knowledge will augment real and diminish assumed gentility, even this will be one great good achieved.

THE DINNER

On the 16th inst. the following note was sent to H.B.M. Consul General, and the other officers of the Consulate, to British subjects in the employ of the Siamese Government and to the prominent British Residents of Bangkok.

"His Highness, Chow Phya Sri Suri Wongse presents his compliments to ... and requests the pleasure of his company at dinner on Tuesday, the 19th, the same gay and festive illuminations in commemoration of the safe return of His Majesty and suite to Bangkok were exhibited in all parts of the City as had been on the three previous nights.

The landing by the creek above the residence of H.E. the Minister for Foreign Affairs was specially prepared for H.M. to land. The street leading from thence to the palatial residence of His Highness, Chow Phya Sri Suri Wongse was tastefully decorated and brilliantly illuminated. Soldiers in their gay uniforms lined the entire passage to the festal establishment.

The surrounding walls and the court of the place of entertainment were exquisitely decorated with flowers, festoons, devices, and were also brilliantly illuminated with gas, petroleum, and coconut oil lamps. Siamese theatricals were continued the entire evening by the best performers, and a native band with European instruments enlivened the occasion with their music.

At the appointed hour Siamese princes of all grades, the Great Ministers of state, and the invited British guests begin to assemble.

The host graciously received his guests, and made each feel free and happy and that he was welcome.

Soon the familiar strains of the Siamese national anthem, announced the arrival of His Majesty, and his suite. The host, and all the assembled guests of all ranks stood in position to receive him. His Majesty having ascended the first flight of marble steps, faced the princes and with the ease and grace of a most finished gentleman courteously bowed, and having received their return recognition he did the same to other distinguished Siamese and to the foreign guests. His M. then retired to the hall especially prepared for His reception.

The guests then passed through two elaborately finished and spacious reception halls, which led to the long dining hall, at the North end of which was a special hall containing a table spread for H.M. and the Royal Princes. At the South end of the special hall were finely executed paintings of His Majesty, the Emperor of Germany and of his son, the Imperial Crown Prince. At the further extremity of the long hall were highly finished paintings of H.R. Highness the Prince of Prussia and of Count Von Moltke.

From the special hall extended a very long, airy hall richly ornamented with flowers and evergreens, containing a table nearly its entire length, at its centre there were two semicircular projections, from these semicircles the table terminated with a long parallelogram. At the West semicircular arch, in the centre, sat the host, to His right sat H.B.M.'s Consul General, to His left H.B.M. Interpreter. At the East semicircular arch in the centre sat H.E.C. Praya Putarapei, on his right the Minister for Foreign Affairs, on his left H.E. Chow Phya, the Pra Kalahome, to the right of H.E. the Minister for Foreign Affairs and to the left of H.E.C.P. the Pra Kalahome sat other officers of H.B.M. Consulate.

All the other guests sat in the places, assigned them by cards.

A long course of approved European dishes, wines and beers of best

quality were successively served, and the band of European instrumental music added to the charms of the entertainment.

After the sumptuous feast the distinguished host rose and in a clear dignified and impressive manner said, in Siamese, substantially as follows to the guests who stood.

Gentlemen—It is with exceeding pleasure I have to state to H.B.M.'s Consul General and to all the gentlemen present that the relations of friendship between England and Siam and their regard for each other have existed for upwards of 50 years without any obscurity or doubt whatever.

During the time His M. visited the dominions of H.B. Majesty. H.E. the Viceroy and G.G. of India, the Lieut. Governor of Bengal and all the Commissioners and Residents of the various Provinces gave appropriate and honourable receptions while His M. and suite were the guests of the Govt. They were made happy and comfortable until their return.

Gentlemen—Myself and the entire Govt. of Siam are exceedingly thankful therefore. May the good relations of Friendship prosper and increase more and more and never diminish.

Gentlemen—I ask you to drink a bumper to the prosperity of H. Majesty the Queen, the Prince of Wales, the Princess of Wales, and all the Royal family and to the British nation and to the welfare of those who administer to her greatness.

"H.M. the Queen, the Queen, the Queen" was reverberated the entire length of the hall. "Yip, yip, yip, hurray" was shouted out thrice, yes even the fourth time and prolonged, with a cheerfulness, heartiness and grace as if every person present was none other than he most loving and loyal subject of H.M. Even Englishman could not have bettered the outburst and demonstration. The band played the National Anthem of

England.

To this Thomas George Knox, H.B.M.'s Consul General made a response complimenting H.M. the King of Siam, whose guest he had been during the tour to India, the Siamese Government for the marked favor it had always shown, during his nearly twenty years residence, to British representatives, British people and British interests, and then proposed the health of H.M. the King of Siam.

This toast received the most jubilant demonstrations, and was followed by the Siamese National Anthem.

His Highness, Chow Phya Sri Sury Wongse, the host again rose, and in a short, instructive, address complimented the god behaviour and kind care of the Ministers who had accompanied H.M. to India, and who were so gracefully enjoying the reputation His M. was establishing for himself and for them. The Ministry was then toasted with hearty cheers.

H.B.M.'s Consul General again rose, and delivered an address, alluding to his long experience, service and interviews with the pre-eminent statesman of the Kingdom, our gracious host, alluding graphically to the successive steps of progress, the kind and courteous treatment he had always received for himself and his fellow subjects, and enthusiastically attributed all to the kind host. The speech was loudly applauded and repeatedly interrupted with cries of hear, hear, he then proposed a toast in honor of the host.

"His Grace the Regent, the Regent, the Regent" vociferated through the entire hall. "Yip, yip, yip hurray" thrice and prolonged the fourth time. The band struck up again the Siamese national anthem.

His Excellency the Minister for Foreign Affairs then rose, thanked His Highness Chow Phya Sri Sury Wongse, the Chief Executive Minister

of the Kingdom, for his wise counsel, and flattering allusion to their adherence and support to H.M. and proposed His Highness' health. The same hearty and cordial demonstrations were again made.

Again His Highness the host rose, remarking he hoped His Majesty the King, who had recently travelled, and mingled with the highest representatives of Western civilization would live long to lead and establish the Kingdom in the highest type of civilization. Again "His Majesty, the King, the King, the King" resounded through the hall, and with the heartiest possible demonstrations his health was drank.

His Majesty then stepped forward with a winning, graceful and perfect bow, and made a short bewitching speech, the speech of the evening. He very prettily alluded to his recent travels to Netherlands, India and British India, the eminently distinguished attentions the courteous representatives of each of the Governments had cheerfully bestowed upon himself and his worthy companions. In thus journeying he has done as no former King of Siam had ever done. This privilege of foreign travel, these marked demonstrations of respect he everywhere received were all attributable to the wisdom, guidance, and unbounded influence of the venerable and deservedly venerated P'usamret Rajakan P'endin, the host of the evening, the patriot, the statesman, the guardian and the protector of himself and his dynasty. Long may he be spared to perpetuate and augment the peace, the prosperity, and the progressive national developments he has already so long and so successfully inaugurated.

The company lingered and conversed. King, host, and guests, stood side by side, and freely, cordially, entertained one another, and thus passed away one of the pleasantest official dinners and most rational public gatherings that has ever occurred in Siam with the Siamese

officials.

The grace, the art, the exquisite refinement displayed are reflections of contact with some of the most perfect gentlemen of the civilized and Christian world, and its perpetuation and universality in Siam must be only the dawn of a brightness that must effectually dissipate the abject crouching on all fours, the slavery, the polygamy, the oppressions, the political and public demoralization of the past, which it is fervently, hoped will be supplanted by a pure Christianity that has for its outgrowth, an inflexible morality that must establish fraternity patriotism and public and private virtues that are alone the perennial supports of truly refined and progressive nationalities.

The Siam Repository

July 1872, pp. 311-12

Article 45

EVENTS OF THE WEEK

(Ending April 18th, 1872)

THE ROADS

H.M. the late King of Siam did a great good for the country when he determined upon constructing Krung Chareon Road, and the long road that extends down to Bangna through the rice fields.

Our friend H. Alabaster Esq. Late Interpreter to H.B.M's Consulate General, rendered the Siamese Government a very important service, when he, day after day went through the fruit orchards, and rice fields, jumping ditches, wading through mud, surveying the ground to plot out these roads.

Since the construction of these roads, the canals have been bridged and the roads sanded so that equestrians can have long rides on horseback.

These roads, their convenience to the inhabitants, and the healthful exercise they furnish to the multitudes, are favors which a grateful public fully appreciate, and gladly avail themselves of.

Since the Royal visit to Singapore and Batavia, there has been a large importation of good carriages, and horses, and these roads are being made use of for healthful drives.

The recent royal trip to British India, we hope, will not pass away without occasioning the introduction of still greater benefits to this city, and the country generally.

We hear that carriages and horses are on their way to Siam from Calcutta, and we are glad to see that our enterprising friends Messrs. D. Maclean and Co are importing a quantity of very good looking carriages, and a large assortment of valuable and useful machinery. These things point to advancement and progress, if the people generally will only give themselves to substantial improvements, the introduction of the arts, sciences, and the numerous appliances of modern invention.

The roads, however, need much more attention. There are still many bridges that are great obstacles to comfortable carriage driving. The roads need to be solidly packed with gravel to prevent deep, disagreeable and dangerous ruts in the wettest part of the rainy season.

For what the Siamese Government has done, it deserves great praise, and we call attention to other things susceptible of improvement, that it may win for itself still greater commendation.

The Siam Repository

pp. 371-372

Article 60

EVENTS OF THE WEEK

(Week ending June 6th, 1872)

THE QUEEN'S BIRTHDAY

On the 24th inst. Dr. Wm. Campbell gave a ball in commemoration of the Queen's Birthday.

On that occasion there was a large attendance of gentlemen and Ladies, who passed away a very pleasant evening in beautifully decorated rooms, in one of which stood out in prominent letters made of leaves and flowers, "God bless the Queen" and in the other "God save the Queen"

Subsequently Thomas George Knox, H.B.M.'s Consul General issued invitation to friends to dinner on the evening of the 1st of June.

The evening was a fine one, rather warm, but free from rain. At the appointed hour, 6 1/2 p.m., the British part of the company had promptly assembled.

The Siamese guests and band were a little behind the time, they arrived after the British guests had taken their seat at the table.

There was no attempt at display. The imposing consular buildings and spacious grounds were well lighted, and produced their own good effect.

The Siamese band, of European instrumental music which assiduously performed its task, added greatly to vivacity of the company, who entertained by their wit and pleasantries, while they showed their

appreciation of the choice repast, with which the table was spread. At the close of the dinner, H.B.M.'s Consul General rose and made a few pertinent remarks that accorded well with British views, feelings, and sentiments, highly complimentary of our most Excellent and Gracious Sovereign and of British loyalty and patriotism. The anniversary of H.M.'s Birthday had been anticipates and observed by the British residents on the 24th inst. but British people would cheerfully indulge in a second observance, on the day appointed for that purpose by H.M. He complimented the universal demonstration of sympathy on the part of the British people to H.M. in the recovery of the heir apparent, and drew from that demonstration the unmistakable preference of the British people for their present form of Government.

The speech was received with marked approval, and at its conclusion the Consul General proposed the health of H.M. "The Queen, the Queen, the Queen", reverberated through the room, and her health was drank with three hearty cheers. The band played with spirit the good old national anthem.

Subsequently the Consul General rose and remarked that we were all for the time being residents of the Kingdom of Siam. The protection, which had been accorded to the British people in Siam, was deserving of appropriate recognition by us, and in this no small amount of credit was due to the distinguished friend who sat at his right. H.M. the present King had gone beyond precedents of all the former Kings of Siam, in that H.M. was disposed to travel and see for himself the modes of Government and the condition of other states, with a view of promoting the best interests of Siam, and introducing improvements that would tend thereto.

In all these movements H.M. had decidedly shown his high

appreciation of the government and the countries of which British people were justly proud.

H.M. had visited Singapore, Burma and India, and highly appreciated the attentions he received, and the good government he found in those countries. H.B.M.'s Consul General then proposed the health of H.M. the King of Siam. "The King, the King, the King" was uttered by each of the guests, who tipped their glasses to their lips, and thus honoured H.M. and complied with the suggestion of the Consul General.

The band played the Siamese national anthem. The German Embassy, which was composed of Count Eulenberg and his companions is entitled to the honor of first composing the notes, and giving the Siamese a national anthem, which was adapted to words, in a favorite Siamese measure, written by a very worthy friend of ours now in Siam.

At the close of the music, H.E. the Foreign Minister, glistening in Siamese Uniform, and the brilliant decorations that H.E. has received from nearly every European government, the most prominent of which were the decorations given to him by his own Sovereign, rose and modestly but deliberately said he could only give vent to his great gratitude to H.M. the Queen of England, who had in many ways shown distinguished favors to the Siamese Government. Her Majesty's Government has long been in Treaty alliance with Siam, these relations have been most cordial. At great expense she had conveyed a Siamese embassy to England and back, and had honored H.M. the present King with many attentions, through H.M.'s representatives in Singapore, Burma and British India. These friendly relations he hoped, would long continue, and it gave him great pleasure to propose again the health of H.M. for whom he hoped many happy returns of the day. The speech was listened to with much interest and

the health was drank with heavy cheers.

At about half past ten the company began to disperse.

Long live Queen Victoria, and may the ladies in every land which she governs, love to honor her, and on her birthday love to assemble, and talk of her goodness, emulate her virtues, and resolve that each will be a Queen in her own domain, that shall command honor, respect and love, from every subject whose happiness and interests come within her scope, to increase and intensify.— *Editor pro tem.*

The Siam Repository

July 1872, p. 384-386

PROCLAMATION

(Translation)

H.M. Chula Chaum Klow, the Supreme King of Siam, &c. &c. &c. &c. in the assembly of Princes, the Great Senabaudi, Learned men, Civil and Military, ordered that the following proclamation be made known to all the Princes, Government servants and people generally.

Since H.M.'s accession to the throne, it has been H.M.'s purpose to secure the prosperity of the State, the Princes, the Nationality, and of the people generally, therefore H.M. persevered in making distant and fatiguing journeys across oceans, visiting prosperous foreign countries, to see them and become familiar with their customs with a view of selecting what might be *safe models* for the future prosperity of this country.

Humiliating demonstrations of deference. —In all countries where such exist, it is manifest there cannot be progressive tendencies. In view of this fact H.M. has waived several of the exactions of respect to royalty

heretofore prevalent and has graciously permitted the nobility to stand in solemn audiences and has provided seats that all may have equally the right to sit, without being considered disrespectful in the royal presence. This concession has been granted that all may have tangible demonstrations of the purpose of H.M. to abate in all cases and on all occasions, the humiliating exaction that have heretofore prevailed in the country.

H.M. is at present well aware that Government acts and advantages that may be inaugurated, as well as many prevailing conditions that are susceptible of beneficial modifications, if enforced by H.M. alone might still be incomplete. If there are coadjutors to help think and devise, the combined wisdom and assistance may effectively and gradually bring about beneficial modifications of prevailing conditions that will result in good and prosperity of the State.

With such desirable results in view, H.M. has chosen from the nobility, men of known and approved wisdom and herewith appoints them the Council of H.M. whose duty it shall be to assemble on appointed days for official business. Whenever H.M. will be present all the members of this Great Council shall be in attendance upon H.M. on the appointed days, if there is still unfinished business, consecutive days of assembling may be determined upon.

Whenever H.M. contemplates an important affair of State, which he wishes to become law, as a model and a usage of the Realm, the Royal purpose will be communicated to all the members of the Council for contemplation, it will be the duty of the Councillors to present their views of the benefit, or if they think will arise from the proposed measure. If they perceive any measure that will be a benefit, or if they think any measure will prove more beneficial than that proposed by H.M. they are in duty-

bound to make it known to H.M., the doing so will not be looked upon as assuming.

If their alleged reasons or proposals are good and are worthy of being established they will be noted upon, but if not beneficial they will be abandoned, but those who express their opinions and assign their reasons therefore, though these may be rejected, shall be exempt from personal punishment or fines.

Further if two or more of the members of the Council concur in any proposed measure to H.M. or to prepare a written statement thereof and privately bring it to the notice of H.M. No obstacles are to be placed in their way to prevent such action. Should the proposal meet H.M.'s approval, it shall be presented to all the members of Council for joint deliberation and approval, having received concurrent approval the measure will be adopted.

If during the session of the Council, a measure has neither met concurrent approval, nor been satisfactorily disposed of H.M. will suggest that the proposal be made a matter of consideration at home, so that at the next assembling, each member of the Council may prepare written statements to his views thereon, and present them to H.M. at the next session, that they may be compared, and the correct views may be adopted.

If there are conflicting and irreconcilable views and the subject is a matter of grave dispute, H.M. will act as umpire, and impartially decide upon the proposals on equitable principles, without disparagement to the rank of the proposers, and will consecutively arrange the tenable arguments of the proposers, adding thereto any improvements that may be suggested and will submit them for further deliberation. When a

concurrence of views has been attained, the proposal will be adopted.

If further improvements occur to any members of the Council, H.M. will permit the suggesters of improved amendments to make written statements of them and present them till unanimity has been attained, then each will sign the approved measure, and a person shall be appointed to prepare laws to give it effect. When prepared these shall be presented to His Majesty for inspection.

At the next meeting these prepared laws will be produced and read to all the members of the Council.

When they are found to be correct, and all concur, if the measure is one of great importance, the subject shall be presented to the Senabaudi for their deliberation and concurrent approval, having secured which it will receive the Royal *sign manual*, be impressed with the great seal of State and become the Law of the Realm.

Further H.M. will appoint Princes, and noblemen to constitute another Council for His Majesty. As there are many things which H.M. does not see and does not hear in full, and has no data to form an opinion upon to enable him to set intelligibly and beneficially for the State, and to decide definitely upon the deliberations of the Council, it therefore becomes necessary to appoint such a council whom H.M. can interrogate, and who shall be free to inform H.M. on all subjects without let or hindrance, and with whom H.M. can consult on subjects that may suggest themselves to H.M. previous to the great assembling of the Great Council. Those who have been appointed to be H.M. Councillors, must hence give their best attention to government matters, to study diligently what will be beneficial to the State and thus prepare themselves to become coadjutors and helpers of the Great Council hereafter.

For this Council to H.M. Council there is no prescribed limit, except the will of H.M. Whenever H.M. finds one adapted to fill the responsible post, he will appoint and increase the number. When H.M. will deliberate upon a subject, H.M. may summon into his presence two or three or more of these. When these are interrogated they are in duty-bound to express themselves freely and truly, without hesitation or fear. Or if they have any measure in contemplation, they are in duty-bound to present it as it has suggested itself to them, and on all subjects of deliberation they are in duty-bound freely to express themselves, as do the members of the great Council, but their proposals and measures are only suggestive, before they can become effective they must be presented to the great Council, receive its concurrent approval after which they may be adopted.

Let the members of the Great Council and of the Privy Council to His Majesty be loyal and true to their Sovereign, and diligently listen, diligently think and diligently reflect upon the Affairs of the State with an eye single to what is right.

Given, Friday, 8th of the waning of the sixth moon year of the Dog, sixth of the decade, Siamese Civil era 1286, sixth of the present Reign, (i.e. May 8th, 1874)

The following gentlemen have been most graciously appointed by H.M. the King, members of the present Council:

Praya Rachsup'awadi, C.M., T.C.W.	1
Do Srip'at, T.C.W.	1
Do Rachwaranukul, T.C.W., N.C.	1
Do Krasapapukichakosol, T.C.W., M.M.	1
Do Bhaskarawongse, T.C.W., P.C., P.M.	1

Do	Maha Anumaht, T.C.	1
Do	Ay'airanarit, T.C.	1
Do	Rach'ai, T.C.	1
Do	Charoenrachmaitri, N.C.	1
Do	P'ip'itp'ok'ai, M.M.	1
Do	Kralahome Rachasena	1
Do	Rachyot'a	1

In all 12. If hereafter H.M. finds others who are qualified to be appointed as members, they shall be appointed, and such changes shall be made from time to time as H.M. shall deem expedient. Let all who are named in this Council give their best attention to their official duties in conformity with the spirit and letter of this proclamation.

เดชะ สยาม รีโปลิศตอรี่

กรกฎาคม ๑๘๗๔ หน้า 384-386.

ประกาศ

(คำแปล)

ว่าด้วยตั้งค่านซิลแลพรราชบัญญัติ¹

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร
 บุรุษรัตนราชวิวงศ์ วรุตมพงศบริพัตร วรขัติราชนิกโกรดม จาตุรันตบรมมหาร
 จักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระจุลจอมเกล้า
 เจ้ายุทธว เกียรติราชบัลลังก์ บรมราชโภต บรมราชโภต บรมราชโภต บรมราชโภต
 เจ้าอยู่หัว เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงศ์ซึ่งได้
 ประดิษฐาและดำรงรัตนราชบัลลังก์ให้ครองราชย์ปัติ ณ กรุงเทพมหานคร อmurัตน
 โภสินทร มหินทรยุทธยาภดิลกพนพรัตนราชธานีบุรีมอุดมราชนิเวศเมืองมหาสถาน
 เสด็จออกพระที่นั่ง อmurินทรนิจฉัมมัยศรรยพมาน โดยสถานอุตรากิมุข พร้อม
 ด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และอัครมเหสานิชิบดีมุขมนตรีกระวชาติราชปูริพาจาริย
 ผู้ยกห้ามเรือน ถวายคำนับโดยอันดับเฝ้าเบื้องบงกชมาศพร้อมกัน จึงมีพระบรม
 ราชโองการมาพระบัน្តรุสูรลิงหนานให้ประกาศแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าหลวง
 ละของธุลีพระบาท ให้ทราบทั่วทั้งแต่เสด็จบรรมราชาภิเบกษาลิภัลยราชสมบัติ
 ตั้งพระราชทุตย์จะดำรงรักษาพระนครขอขันธสีมา ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์
 ข้าราชการและราชภูมิให้ถาวรวัฒนาไป จึงได้ทรงพระราชนิศาลาแห่งเสด็จ
 พระราชนิศาลาแห่งเสด็จฯ ให้เป็นแบบอย่างแก่
 บ้านเมืองสยามต่อไป ก็เพาะทรงห่วงตั้งพระราชทุตย์ประสังค์จะทรงจัดการทำนุ
 บำรุงพระนคร จึงได้เสด็จพระราชนิศาลาไปปักหมุดพระเนตรบ้านเมืองซึ่งได้มีความ
 เจริญแล้วนั้น ก็ได้ทรงเห็นการดีหลายอย่างที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน
 เป็นต้นว่า กดซี่แก่กัน ถ้าเมืองใดประเทศใดยังถือตามที่เป็นการกดซี่แก่กันอยู่นั้นแล้ว

¹ “ฯ ประกาศว่าด้วยตั้งค่านซิลแลพรราชบัญญัติ” จาก ชัยอนันต์ สมุกานนิช และ ชัชดิยา กรรมสูตร,
 เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๗๗), พิมพ์ครั้งที่ ๒, สถาบันสยามศึกษา, ๒๕๓๒ หน้า 15-17.

ก็เห็นว่าประเทคโนโลยียังไม่มีความเจริญเป็นแนว จึงได้ทรงลดหย่อนผ่อนพระราชอิสระโดยอย่าง โปรดให้ขุนนางยืนเฝ้าและนั่งเก้าอี้ที่เสมอ ก็มีได้ทรงถือพระองค์พระจะให้ท่านห้วยาเห็นแล้วนั่งเก้าอี้ที่เสมอ ก็มีได้ทรงในบ้านเมืองนั้นให้ลดน้อยถอยไปทุกครั้งทุกคราว ครั้นนี้ทรงพระราชนิรันดร์เห็นว่าราชการผลประโยชน์บ้านเมืองลึกลับได้จัดเกิดขึ้น และการที่ยังกรรวางมา แต่เดิมนั้นถ้าจะทรงจัดการแต่พระองค์เดียวคงจะไม่ใครรู้สำเร็จไปได้ ถ้ามีผู้ที่ช่วยกันคิดulatory ปัญญาแล้ว การซึ่งกรรวางแต่เดิมมากจะได้ปลดปล่อยไปได้ทันอยู่ ความต้องการจะบังเกิดแก่บ้านเมือง จึงได้ทรงจัดสรรขัฐูละองธุลีพระบาทซึ่งมีสถิติปัญญา โปรดเกล้าฯ ตั้งไว้เป็นที่ปรึกษาแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงพระราชนิรันดร์ได้ กำหนดให้มาประชุมพร้อมกัน จะเสด็จออกในพระที่นั่งแห่งใดแห่งหนึ่งนั้นให้ผู้เป็นที่ปรึกษาใหญ่มาประชุมติดกันไปสองวันสามวันก็ได้ เมื่อทรงพระราชนิรันดร์ได้ ซึ่งเป็นราชการสำคัญ และจะตั้งเป็นกฎหมาย และเป็นแบบฉบับเป็นธรรมเนียมในแต่เดิม จะพระราชทานคำชี้ทรงพระราชนิรันดร์ให้ที่ปรึกษาทั้งปวงต่อวิตรรঙดู การจะเป็นคุณ ถ้าเป็นโทษ ก็ให้กราบบังคมทูลขึ้นตามความที่เห็นถ้าเห็นว่าลึกลับเป็นคุณ ถ้าคิดการซึ่งจะให้เป็นคุณเดี๋กว่าที่ทรงพระราชนิรันดร์ ก็ให้กราบทูลขึ้น ถ้าเห็นว่าจะเป็นการไม่มีคุณเป็นโทษอย่างไรก็ให้กราบทูลได้ ไม่เป็นคุณลัคนะลึกลับไป ถ้าหากคำที่ว่าขึ้นมาหนึ่นเดียวจะอาเป็นแบบฉบับได้ ก็จะอาคำนั้นใช้ ถ้าเห็นว่าไม่มีประโยชน์ก็จะให้ยกเลิก แต่ผู้ซึ่งพูดขึ้นนั้นไม่มีโทษ ไม่มีความผิดลึกลับในตัว หนึ่งที่ปรึกษาทั้งปวงจะคิดการลึกลับขึ้นได้ ลงเนื้อเทินกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป ก็ให้นำความเข้มกราบทูลถูกทำเรื่องราบทูลเกล้าฯ ถวายเป็นไปรเวตก่อนจะได้ไม่เป็นที่ชักขวางแก่ผู้ใด เมื่อทรงเห็นชอบจะได้ทรงปรึกษาที่ปรึกษาทั้งปวงเมื่อเห็นว่าชอบดีพร้อมกันแล้ว คำนั้นก็จะเป็นใช้ได้ ถ้าการลึกลับซึ่งปรึกษากันในวันประชุมนั้น จะยังไม่ตกลงแล้วกันได้ ก็จะพระราชทานพระราชนิรันดร์แลคำชี้ก่าวันนั้นให้เปรติร่องดูก่อน เมื่อถึงคราวประชุมหน้า ให้ที่ปรึกษาทั้งปวงทำจหมายรายความคิดของตัวที่เห็นนั้นมาภายในที่ประชุมจงทุกคน จะได้ทรงเห็นชอบเดียงดู เห็นว่าคำตอบของผู้ใดจะได้ใจได้ เอาคำของผู้นั้นเป็นใช้ได้ ถ้าฝ่ายหนึ่งเห็นความว่าไม่ดีฝ่ายหนึ่งเห็นความว่าดี เป็นคำเดียงแก่งแย่งกันอยู่ดังนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรง

ตัดสินเป็นกลาง ไม่ทรงเห็นว่าเป็นผู้ใหญ่ผู้น้อย สุดแล้วแต่ความยุติธรรมเป็นประมาณแล้วจะทรงเลือกคำที่ที่ปรึกษาเห็นว่าจะใช้ได้นั้น เรียงลงให้เป็นสองตอนด้วย ถ้าจะทรงพระราชนำริพิเศษว่าคำของขุนนางเหล่านั้นเขียนไปอีก ก็จะเพิ่มเติมลงด้วย แล้วปรึกษาที่ปรึกษาทั้งปวงฟัง เมื่อเห็นว่าดีพร้อมกันแล้ว จะเอาคำนั้นเป็นใช้ได้ เมื่อที่ปรึกษาจะเห็นการดีมีคุณต่อไปอีก ก็จะโปรดให้ไปเรียงถ้อยคำตามความคิดของตัวมาว่าได้อีก กว่าจะเห็นชอบพร้อมกันลงชื่อพร้อมกันแล้ว จึงจะมอบให้ผู้ใหญ่ผู้หนึ่งรับເเอกสารนั้นไปเรียงเป็นพระราชบัญญัติ แล้วให้นำเข้าทูลเกล้าฯ ถวาย เมื่อถึงวันประชุมหน้า จึงจะให้เอกสารราชบัญญัตินั้นออกอ่านให้ที่ปรึกษาทั้งปวงฟัง เมื่อเห็นว่าถูกต้องพร้อมกันแล้ว ถ้าเป็นการใหญ่ต้องบึงกุ่มแล้ว ให้สถาปนาดี เห็นชอบพร้อมกันแล้ว จึงจะลงพระนาม ประทับพระราชลัญจกรในพระราชบัญญัตินั้นเป็นใช้ได้ หนึ่งจะตั้งพระบรมวงศานุวงศ์แล้ข้าราชการอีกพวกหนึ่งให้เป็นที่ปรึกษาในพระองค์ เพราะไม่ได้ทดสอบพระเครื่องการสิ่งไร ไม่ได้ทรงฟังการสิ่งไรทั่ว ไม่มีสิ่งไรที่จะเป็นทางปัญญาซึ่งจะทรงพระราชนำริการบ้านเมือง และจะทรงตัดสินคำของที่ปรึกษาทั้งปวงให้เด็ดขาดໄไปได้ เพราะฉะนั้นจึงจะต้องตั้งไว้สำหรับทรงได้ถ้ามาราจานให้กราบทูลได้ทุกอย่างไม่มีการขัดขวางแล้วปรึกษาการซึ่งทรงพระราชนำริชี้ขึ้นบางสิ่งก่อนที่ปรึกษาใหญ่ผู้ที่ได้มาเป็นที่ปรึกษาในพระองค์จึงจะเจ้าใจใส่ในราชการ อุตสาหะสืบเสาะแคลิดการที่ดีเหมือนหนึ่งฝึกหัดคนเขียนไว้ จะได้หนุนที่ปรึกษาใหญ่ต่อไป แต่ที่ปรึกษาในพระองค์นี้ไม่มีกำหนดเวลาเท่าไร แล้วแต่จะทรงเห็นว่าผู้ควรจะใช้ได้ก็จะตั้งขึ้นไม่นานๆ เมื่อมีการสิ่งไรที่จะทรงปรึกษา จะให้หาแต่สองคนสามคนถูมหากาท่าไรก็ได้ เมื่อทรงถามการงานสิ่งไรก็ให้กราบทูลได้โดยการที่จริง ไม่ระแงกกลัวความผิดร้ายสิ่งใด ถ้าถ้าจะคิดการสิ่งไรขึ้น ก็ให้กราบทูลได้โดยความที่ตัวคิดเห็น จะทรงบึงกุ่มการสิ่งไรก็ให้กราบทูลได้ทุกอย่างเหมือนที่ปรึกษาใหญ่ แต่การนั้นยังไม่สำเร็จ ต้องทรงปรึกษาที่ปรึกษาใหญ่ก่อน ต่อเห็นชอบพร้อมกันแล้ว การนั้นจึงจะเป็นสำเร็จได้ ให้ที่ปรึกษาแล้วที่ปรึกษาในพระองค์จะมีความสามารถมากก็ต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้มีความอุตสาหะหมั่นพังหมั่นคิดตรึกตรองในกิจการแผ่นดินโดยสุจริตธรรมทุกประการ

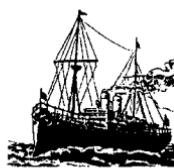
ประภาคม ณ วันศุกร์ แรมแปดค่ำ เดือนหก ปีจอดอศก จุลศักราช พันสองร้อยสามสิบหก เป็นปีที่หกในรัชกาลปัตยบันนี้

ທີ່ປົກກາຊາ່ງປ່ອດເກລ້າໆ ຕັ້ງຂຶ້ນໃນຄວັງນິ້ນ

ພຣະຍາຮສຸກວັດີ	ຈມທຈວ	๑
ພຣະຍາຄົມພັດນີ້	ທຈວ	๑
ພຣະຍາຮວຽນຫຼູກລ	ທຈວນໜກມ	๑
ພຣະຍາກະສາປັນກິຈໂຄສລ	ທຈວມມ	๑
ພຣະຍາກສກຽງໜໍ້	ທຈວກໜໍ້ມມ	๑
ພຣະຍາມຫາວຳມາຕຍ	ທຈ	๑
ພຣະຍາວັກຍະຮັດຖື້	ທຈ	๑
ພຣະຍາໄໝຍ	ທຈ	๑
ພຣະຍາຈົງຮາຊ໌ໄມຕີ	ໜນ	๑
ພຣະຍາພິພິໂນໄໄຄຍ	ມມ	๑
ພຣະຍາກລາໄໝມຣາຊເສັນາ		๑
ພຣະຍາຮ່າຍໝາ		๑

ຮວມ ๑២ ນາຍກ່ອນ ຄ້າຕ່ອໄປທຽນເວັ້ງຜູ້ໄດ້ຄວາມຍົກມາເປັນທີ່ປົກກາຊາ່ໄດ້
ກົດຈະທຽບທັງເພີ່ມເຕີມແລະຈະຜັດປັບປຸງໄດ້ຕາມແຕ່ຈະທຽນສົມຄວາ ໃຫ້ກ່າວກັບປົງ
ໜຶ່ງມີຂໍ້ອມານີ້ທີ່ປົກກາຊາ່ ຈຶ່ງຕັ້ງໃຈຮັບຮາຊາກາຮອງດາວໂຫຼດພຣະວາຊບ້າງຢູ່ຕິປະກາດນີ້
ທຸກປະກາດເທອງໝາ

The Illustrated London News

The Viceroy of India arrived at Delhi Camp at seven on Monday morning. He was met by the Lieutenant Governor of the Punjab, the Commander-in-Chief, the Maharajah Scindia, and other native chiefs. Fifteen hundred troops^{*} were paraded, and presented a fine appearance. A field-day, under General Tombs, followed, and a levee and a ball. The military manoeuvres were to be continued daily.

The King of Siam arrived at Calcutta on Saturday. This week is being devoted to festivities.

(No. 1688, Vol. LX, Saturday, January 13, 1872, p. 26.)

The King of Siam has been received at Calcutta with high honours. His Majesty was welcomed by the Viceroy in the brilliant durbar. The King leaves for Delhi Camp on Monday, and afterwards visits Lucknow, Agra and Bombay, returning in February to re-embark for his own country.

(No. 1689, Vol. LX, Saturday, January 20, 1872, p. 55.)

A telegram from Calcutta, on the 23rd, states that the Viceroy was to proceed to Rangoon on the following day, and that His Excellency would afterwards visit the province of Orissa. The King of Siam has left for Delhi.

(No. 1690, Vol. LX, Saturday, January 27, 1872.)

* Read "fifteen thousand". The wrong figure was initially given by *The Friend of India*, corrected in its later edition by the same newspaper.

The Viceroy of India arrived at Rangoon in the flagship Glasgow on Sunday. He landed on Monday afternoon, when he was enthusiastically received. He was to hold a reception of Burmese on Tuesday, and distribute gold medals and necklaces of honour among the principal nobles and gentlemen.

(No. 1691, Vol. LX, Saturday, February 3, 1872, p. 103.)

The murder of the Viceroy of India, of which we give some particulars in another column, has made a deep impression in all the presidencies, and every honour will be paid to his memory. The Governor of Madras will proceed to Calcutta and exercise the function of Viceroy until a successor to Lord Mayo shall be designated and shall arrive. The King of Siam arrived at Bombay on Friday.

(No. 1693, Vol. LX, Saturday, February 17, 1872, p. 150.)

The Journal of Rev. Dan Beach Bradley, M.D.

Medical Missionary in Siam (1835-73)

Published by Rev. Dan F. Bradley, his son, Cleveland, Ohio, 1936, p. 301

For the year 1872 Rev. D.B. Bradley makes the following entries:

- March 16 His Majesty the King of Siam returns from Calcutta and Bombay.
- March 18 A time of great illumination in honour of the king, congratulating his safe return.
- March 19 The regent has a splendid entertainment at his palace for the principal men of the European community of Bangkok, which it pleased His Majesty, the King to grace with his presence. Every part of the entertainment was conducted after European style. Siamese princes, nobles and lords present, both old and new Siam, were not allowed to crouch at all before His Majesty *

* The original Diary is in the Oberlin College Library, Oberlin, Ohio (U.S.A.). I am thankful to Professor Constance M. Wilson, Northern Illinois University and to Mr. Whitney Pape, Special Collection and Preservation Librarian, Oberlin College Library for providing me the xerox copy of the relevant pages from the original Diary. It is clear from these pages that the original Diary does not contain more information than what has been given in the Abstract as published by the son of Rev. D.B. Bradley.

The Pioneer**The Pioneer**

Monday, January 1, 1872

The King of Siam was expected (by the Jubulpur Chronicle) to reach Calcutta on the 30th December. On that, however, Her(?) Majesty had about reached Pennang.

The Pioneer

Wednesday, January 3, 1872

The King of Siam after his visit to India proceeds, we believe, to Europe.

The Pioneer

Thursday, January 11, 1872

The King of Siam will, it is said, be escorted to Calcutta by seven Siamese men of war.*

* The king's two vessels, Bangkok and Siam Supporter were accompanied by only one Man of War, the Regent. In all there were three vessels.

The Pioneer

Friday, January 12, 1872

We hear that Captain Henry Howe, Officiating Master Attendant, will proceed on the 18th instant* in the Government steamer *Cleerity* to meet the King of Siam at the Sandheads, Calcutta. On arrival at Diamond Harbour, the *Sunamuki*, in tow of the *Sir William Peel*, with some of the Government officials, will convey the King to Prinsep's Ghat, where he will be met by His Honor the Lieutenant-Governor of Bengal and some of the Secretaries to Government. A Royal salute will be fired, and the Lieutenant-Governor and his body-guard and the officials, with one or two regiments of Native Infantry, will form a procession to Government House. His Excellency the Viceroy will meet the King and welcome him to India, on which another Royal salute will be fired. The King will then be conducted to Government House, and after his formal reception will proceed to the residence in Wood Street, provided for him by the Government. It is probable that a grand display of fireworks will take place in Government House compound in the evening.

* There is obviously a printing mistake in the newspaper. The king had already reached the Sandheads in the morning of the 11th January 1872.

The Pioneer

Tuesday, January 16, 1872, p. 3

Special Correspondence

CALCUTTA, 13TH JANUARY 1872

The King of Siam, who was to have arrived at the Sandheads this morning, and to have steamed up to Calcutta during the course of the day, actually reached the Sandheads on Thursday morning, and has been cooling his heels in that uncomfortable region for the space of forty-eight hours. I confess that I should like to get a peep at any private conceptions which His Majesty may have been tempted to form, during the last two days, on the interesting and important subject of State etiquette as understood and practised by western nations. Patience enters somewhat slightly into the composition of oriental despots; and the mouth of the Hooghly, however interesting it may be to the Hindu from a religious point of view, and to the European savant from a scientific point of view, possesses comparatively few charms for any one who is neither a savant nor a devotee; moreover, even devotee and savant are wise enough to contemplate such charms as that blessed mouth possesses for them from some distance. I have been down to the Sandheads occasionally, and must say that the surroundings of the place are not calculated to promote complacency in any ordinary human mind. The place, in fact, is composed of an unlimited supply of muddy salt-water tempered with visions of floating ships a combination from which only Mark Tapley could extract much comfort. Happily for His Siamese Majesty, his troubles are over, and he is at last on his way to Calcutta, which he is expected to reach at

3-30 A.M. The Viceroy returned this morning under the usual salute at about eight o'clock, and must now be preparing for the reception. As it will be impossible for me to give you in this letter any account of the reception, which will not take place until late in the afternoon, I must reserve any original observations which the occurrence may call for, for a week; unless indeed anything extraordinary should transpire in connexion with it, which would justify a special letter in the interval. Before dropping the subject for the present, I ought to tell you that an idea seems to have fastened on the minds of some sanguine trades-people that every expensive and out-to-the-way curiosity, which has hitherto been lying on their hands, is sure to find a liberal purchaser in the King of Siam. Jewels of all descriptions have been furnished and laid out in rows, so as to catch the royal eye; even the magnificent organ, which has recently been set up in one of the principal shops, has been written down, without his knowledge or consent, to the King of Siam; and lastly, but not leastly, a huge and ungainly umbrella was this morning exposed in one of our principal thoroughfares, in the evident belief that it would before long shelter the regal head, on which so many hopes are fixed, from the rays of our Indian sun. Even if hope is not telling flattering tales in every case, it seems clear enough that our royal visitor cannot buy up the whole of Calcutta. If His Majesty could be persuaded to carry away bodily the new drainage works of this city, the horrible stenches to which they give rise might possibly be considered a novelty in Siam, and their absence would be felt as a relief in Calcutta. There is no truth whatever in the rumour the Mr. Cornell has protested against being ousted from the Stamps and Stationery Office, and that Mr. Roberts has consequently been offered the post of private adviser to the King of Siam.

The Pioneer

Wednesday January 17, 1872, p. 3

Special Correspondence

CALCUTTA, 14TH JANUARY 1872

A small, slim, slightly-built, and by no means imposing, but withal a quiet, gentlemanly, and self-possessed young man, in a French uniform and Mongolian features. That is the King of Siam. In India, where Portuguese clerks and Bengali Babus have familiarized everybody with the ludicrous aspect of European costume, it is simply perilous for any one, who is not born thereto, to occupy breeches and tunics. Nevertheless His Siamese Majesty did not look at all absurd which is an additional proof of the divine right of kings to do wrong. This means, of course, nothing more or less than that birth is recognizable under any conceivable disguise. There was a quiet dignity in the words and gestures of the Viceroy's guest which showed very plainly that he was accustomed to be treated with respect. He would probably have created a greater stir if he had appeared in the national costume of his country; and I am told that her was strongly advised to do so, and only refrained from acting up to the advice from a mistaken sense of the superiority of western over eastern civilization. I call it a mistaken sense, not because the feeling which underlies it is false, but simply because the natural promptings of the feeling have been wrongly applied in this visit to India, where Englishmen, who are courteous enough to good blood in indigenous attire, are prone to resent, or to laugh at, assumptions of the externals of western civilization on the part of people

to whom the internals thereof have been denied by predestination.

The King arrived as nearly as possible at the appointed hour, and proceeded straight to Government House, Where Calcutta society awaited him. Not being present at the landing, I do not know and cannot say whether any thing worthy of remark occurred between the arrival of the steamer at the ghat and the arrival of its principal passenger at Government House. At the latter place, various descriptions of subdued excitement seemed to be prevalent, from the time when people began to assemble to the time when the same people dispersed. Among other symptoms of the humour which held sway during the interval referred to above, I ought to notice the singular tendency to jocularity which prevailed in the reception room. In this room, there were assembled, in addition to the Viceregal circle, all the Judges of the High Court, and almost everybody who pretends to be anybody in Calcutta. The Judges were in their official costume, and many of the others were in costume which is supposed to be official. The latter includes a sword, and it is only fair to observe that a great many of the swords which had suddenly been called upon to distinguish their owners did not know how on earth to perform the feat. In the first place they did not know where to go, or how to stay anywhere in particular; so that there were various conflicts between legs and swords, in which the former were not invariably triumphant. Probably a considerable portion of the tendency to jocularity to which I have referred above was suggested by a contemplation of the bloodless conflicts between swords and legs—conflicts which for a time imparted to more than one Member of Council the appearance of an impracticable tripod, or a piano-stool in a bad earthquake.

The post which takes you this letter will also take you copies of the

local journals containing full details of the reception; and as you will probable be reproducing some of these detailed reports, I may as well confine myself to original observations on odd particulars which are likely to have escaped professional reporters, one of whom may, for all that I know to the contrary, already have "done" this reception for you. I do not know whether the general inclination to feel funny, which preceded the arrival of the King at Government House, was referable to causes inherent in the assembled crowd, such as the above mentioned effort to tame ungovernable swords, or to causes directly connected with the royal visitor. There seemed at one time to be something like an expectation in many minds that something like as farce would be enacted. If any such expectation existed in any mind, it was doomed to complete disappointment. The whole ceremony was very brief, but there was nothing farcical about it. The King as I have already told you, was far from imposing, and he even looked insignificant in comparison with the Viceroy and Vizianagaram, who towered above him, but his whole manner was quiet and dignified, and altogether he was evidently composed of material which does not contribute to farces.

By the way, is not the King of Siam as much a King in his own way as the sovereign of England is a Queen in hers. It was observed at the reception that the Viceroy did not address the King as representatives of the Queen usually address reigning sovereigns, but as "you Royal Highness," as though he were only an heir-apparent to a throne. No doubt this was all according to Hoyle, and I do not for a moment imagine that the Viceroy is at all deficient in the science of playing with kings; but I regret to say that I am profoundly ignorant of the history and court etiquette of Siam, and do not understand the terms of the address. To the

surprise of many persons present the King spoke rather purer English than a great many Scotchman and Irishmen, in India and elsewhere, usually speak. He returned thanks very briefly for Lord Mayo's courteous welcome to Queen Victoria's Empire in the East; and then fell into a mumbled conversation of which no one could catch anything, if any one tried. A large number of persons who applied for tickets were disappointed. I was told last evening that 4,000 people had applied for tickets, but that only 3,000 tickets had been issued. This morning I learn on equally good authority i.e. both the authorities being equally bad, that 1,300 tickets were issued. The latter seems nearer the mark. No one looking round the room would have thought that more than 1,800 or at the outside 1,500 people were present. Lady Mayo occupied a quiet corner in the place, as one may say, a sort of non official spectator of the scene. All the tall poppies of Calcutta society, some fifty in number, were presented one after another to the King, after which the short poppies filed out, and the visitor proceeded to the the large house in Wood Street which had previously been engaged as his residence. There was a tremendous crowd round Government House all the afternoon and business was for a time suspended. The above is not intended as a report of the Reception; so please accept it only as a bird's eye-view of what occurred.

The Pioneer

Wednesday, January 17, 1872

CAMP OF EXERCISE

THE VICEROY'S LAST DAY AT THE CAMP OF EXERCISE

DELHI, 12TH JANUARY, 1872

In the evening [11th January], the Viceroy and Countess of Mayo dined with Lord and Lady Napier of Magdala: a guard-of-honor with band was drawn up at the Chief's tent at 6-30 to receive the Viceroy, and on his arrival he was received with a Royal Salute, the band playing the National Anthem. The party lasted till 9-30, when the Viceroy and Countess of Mayo took their departure to the Railway Station, escorted by a squadron of Native Cavalry. At the station they were received by the principal civil and military officers, who had assembled to whish them farewell. The Viceroy remained chatting with various persons—Europeans and natives—till about quarterpast ten, when the train started, and the Viceroy hurried away from the Camp of Exercise to meet that distinguished individual, the King of Siam.

The Pioneer

Wednesday, January 17, 1872

—His Majesty the King of Siam left Rangoon for Calcutta on the 7th instant, under a Royal salute, accompanied by Mr. Eden and Major Sladen. A guard-of-honor of the 2nd Battalion of the 10th Regiment was marched down to the wharf at about 2 P.M., to be in attendance on the King. On

the 6th the King visited the Shoay Dagon Pagoda and the Siamese Zeyat, afterwards driving with Mr. Eden to the house of his Consul, Mr. Fowle, where he was entertained with tiffin. We believe the King, in emulation of his Royal brother at Mandalay, has expressed a wish, and obtained sanction, to place a HTEE on a pagoda at the back of the Shoay Dagon—
RANGOON MAIL.

The Pioneer

Thursday, January 18, 1872, p. 4

SUMMARY

Bengal

- His Excellency the Viceroy visited the King of Siam on the 15th instant, at his residence in Wood Street.
- Prince Golam Mahomed gave alms last Thursday to 8,000 beggars, who gathered near his residence in Tallygunge, Calcutta.

The Pioneer

Saturday, January 20, 1872, p. 3

Special Correspondence

THE KING OF SIAM IN THE CITY OF PALACES CALCUTTA,

16th January 1872

I need say nothing of the arrival of this fortunate youth and his stately reception by the Viceroy, as you will find all details very ably reported in the local dailies, with the slight exception of a misunderstanding with the Consul of France, which it is to be hoped will not be construed into a *casus belli*. It appears that no arrangements had been made for providing the Calcutta *corps diplomatique* and their families with seats in the Throne Room, our genial but highly aristocratic ruler possibly thinking that these very respectable dealers in calicoes, hides, bottled beer, adulterated brandies, and tinned provisions could scarcely, with any propriety, be permitted to sit down during the ceremonial introduction of a Sovereign Prince to the Viceroy of Her Britannic Majesty. The commercial representative of our friends across the Channel, however, resented what he chose to regard as a slight, and was so conspicuously childish as to withdraw from the circle of invited officials. It is natural to believe that Lord Mayo passed a restless night after so ominous an event, and that young—but I don't know his name—call him young Siam—trembles for Bangkok, which; with British India, may possibly be wanted as territorial compensation for Alsace and Lorraine.

All the while there are numerous visitors to the little Siamese fleet;

His Majesty's yacht, the *Bangkok*, of course attracting the most attention. Naval men are somewhat disappointed in her, for, though a lovely model, and commanded by Scottish officers, captain, commander, lieutenants, and engineers, all speaking the most harmonious Doric, her internal appearance is described as being anything but creditable. The main deck is covered with rattan matting, subdued by dirt, and ornamented by Malay seamen lying about in every direction; and each in an attitude improvised for the occasion. The nobles of the household are scarcely more attentive to appearances; and from the general appearance of the "interior," it is natural to suppose that the canny officers are not quite masters of the situation. As some compensation for deprivation of dignity, the emoluments are liberal. The chief engineer has three hundred *dollars* per month, the captain something a little more respectable than even the gentleman who attends to the indicator. Discipline is doubtless less subject to native influences in those lower regions, as the engine-room is said to be the cleanest place on board, and as His Majesty's apartments are under lock and key, it may not be unreasonable to infer that they are the dirtiest.

Yesterday the young monarch received a visit of ceremony of some minutes duration from Lord Mayo. This was at four o'clock, the morning having been devoted to visiting the Fort and some of the principal public buildings. His Majesty must have experienced a variety of emotions: admiration of the magnificent Law Courts now very near completion; dismay at the knock-kneed pillars of what is still called the New Post Office—a term warranted only by the scaffolding and timber props which have never yet been entirely removed; ridicule of General Beadle's bijou, the Dalhousie Institute; and utter disgust with the Imperial Museum, which looks as if it were afflicted with a combination of gout and

elephantiasis in every part of its coarse anatomy. The evening was devoted to a state visit to the Opera, and today His Majesty, His Highness, or His Royal Highness, as the gentlemen of the Press indifferently designate him, was to have visited the Gun-foundry at Cossipore. The Opera selected for last night's performance was *Fauste Margherita*. The Orchestra was grand, the chorus good, and all the singers exerted themselves to the utmost for the entertainment of their Excellencies, their Royal guests, and perhaps the most fashionable and brilliant audience ever seen in an Indian theatre. The arrival of this was something worth waiting outside to behold. The compound was lined with sepoys, two deep, with band and colors; the gates were illuminated, and a dense crowd of loyal natives and Europeans of both sexes collected outside. Towards nine o'clock carriage after carriage, handsomely appointed rolled up in a continuous stream, depositing a brilliant and costly (so far as dress and jewellery are concerned) freight, and rapidly wheeled away under smart but good-tempered Police management. This continued for a full half-hour, and the opportunity of closely scrutinizing those *recherche* toilettes, and admiring their lovely wearers, was one not to be lost for a Joint-Secretary's income. A pause of a minute, which seemed like ten, a movement among the troops—"attention"—and following a cavalry escort (bodyguard). In gallop four lovely horses with a splendid closed barouche in tow. The salute was simultaneous of course, but no one cared to inquire, for as quick as one of Heller's wonders, there appeared on the red carpet Earl Mayo's burly form, and beside him a self-possessed little gentleman in a fancy uniform cocked hat, feathers, orders, etc., whom you might have taken for Commodore Nutt on an occasion of state. Not the least sign of a flutter, or of the occurrences of the three days being of an unusual

character: a shaking of hands and a short conversation: Lady Mayo joins the group, the staff and some of the more distinguished guests (among whom I thought I recognized the ex-Emperor, but I must have been mistaken) gather round, and gently giving the little monarch (the half sovereign) a round turn, His Excellency leads the way. Whilst struggling to the public entry, we hear that new and ephemeral, but exciting chorus, known as the National Anthem, and it occurs to every one that the overture will follow sharp, as it is long after nine o'clock.

I tried hard to make out what the King and the diminutive Princes (their name is Legion) seemed to approve of most; but like every one else, was quite baffled by the stoical red-Indian apathy of the whole lot. King Siam appeared to be slightly interested whenever swords were drawn, or there seemed to be any likelihood of a disturbance: but I have no doubt he considered the acting to be very inferior to that seen nightly on the boards of the Theatre Royal, Bangkok. Though he speaks French pretty well and English a little he can hardly be P. H. in Italian and he certainly looked a little puzzled when Mefistofele exhibited such grotesquely tragical terror at the array of cross-hilted swords reversed. When the scene was explained to him by a gentleman in the Royal Box, King Siam must have thought the religious crudities of these foreigners somewhat absurd. As for Legion, poor little fellows, it was pleasant to observe that after an unsuccessful attempt to force an entry behind the scenes, they had the good sense to take off their cocked hats, tuck up their tiny legs, and go to sleep like good sensible little men.

It was near one o'clock before the five acts were ended. The King (who, by the way, sits to the right of Lord Mayo), His Excellency, and most of the audience sat it out to the last, when both King and Viceroy stood

up, the latter joining manfully in the applause, which brought the principals before the curtain for, I think, the third time during the evening.

The return home was of course void of ceremony beyond a cheery "good night" from Lord Mayo, but the crowd still waited outside to see those dangerously-spirited horses *flash by*. I don't know how others felt, but when I got home and turned up the gas, I was charmed to find materials for a peg by my lonely pillow-side.

The Pioneer

Monday, January 22, 1872

- The King of Siam danced at the Ball at Government House on Wednesday last.
- At the last Government House Ball at the desire of His Excellency the Viceroy Kalikrishna Rai Bahadur, recited a Sanskrit Welcome to the King of Siam.

The Pioneer

Wednesday, January 24, 1872

- It is said that the Siamese vessels coming with the king had to pay port dues at Moulmein. Surely, if this is the case, it shows very illiberal conduct on the part of Government in imposing tonnage dues upon the vessel of friendly state accompanying the King of that State.

The Pioneer

Thursday, January 25, 1872, p. 4

To-day, the 22nd, has begun another, and probably the last, operation of this campaign. General Tombs is supposed to prevent the force at Gurgaon, which is now entirely under General McMurdow—from relieving a garrison supposed to be at Tooglackabad. Operations began at 4 this morning and are to be continued by night as well as by day. This ought to be the most exciting affair we have had. *The King of Siam is to be at Delhi on Wednesday.*

The Pioneer

Thursday, January 25, 1872, p. 4

First Division

Goorgaon, 21st January 1872

The Head-Quarters Camp is now at Angree Bagh,^{*} about half a mile outside of the bazar of Mahroulie. Mahroulie, itself, to use the term the natives use, has now become a second Delhi: a few days ago there were only three or four merchants in the whole bazar, now every house and corner is filled with visitors or traders of various descriptions. Messrs Cotton and Morris, and Murray and Co, have both been very energetic, and opened branches here in tents; at every corner you see "To Cotton and morris"—"To Murray and Co". Lady Napier is out here staying in Mr Clive Bayley's house at Kootub; Captain Walter, A. D. C. (son of Mr Walter of the

* Read "Andheria Bah.". Andheria Maur or Andheria Turning is a locality near Mehrauli.

Times) and his wife are, I believe, her guests. All the ladies have come out here, and the perfect silence now reigns in the standing camp. I hear a thief was audacious enough to cut some of the ropes of the Chiefs tents, and luckily (perhaps rather unlucky for him) was caught—and caught it into bargain—in fact he got rather more he counted for.

The Pioneer

Thursday, January 25, 1872, p. 4

The Head-Quarter tents, of course only bell-tents, are pitched in a small clump of trees near the town of Mahroulie.

The Pioneer

Thursday, January 25, 1872, p. 4

So you see we shall have the storming of Toglukabad probable as one of the events of the Camp of Exercise. I suppose there will be a grand picnic given there, as it will be the conclusion of all our military operations.

The King of Siam is to come up here after all, and reaches Delhi on Wednesday; the Commander-in-Chief and Head-Quarter's Staff go in to Delhi to receive him. They must be careful what they are about, and not do anything to insult His Supreme Majesty. I suppose the Persian Interpreter will have to point out the proper etiquette, so I advise him to look up the subject. As the Governor-General ought to have gone down seven steps, I suppose the Commander-in-Chief will be supposed to go down at least seven stations to meet him, or else jump into the train at the 7th milestone from Delhi when at its full speed. We hope for his won sake,

and also that of the army which he has the honor to command, and which feels honored in being commanded by such a Chief, that he will select the former and not the latter. It is now past time, so I must till tomorrow say ADIEU.

The Pioneer

Friday, January 26, 1872, p. 4

"The camp of Exercise is carried on at a cost, says a correspondent, of Rs. 1,00,000(?) a day—the doolie bearers alone absorbing Rs. 500 per diem."

Lucknow Times.

Camp of Exercise

FIRST DIVISION NEAR MAHROULIE

22nd January 1872

I hear the Commander-in-Chief is expected to go in early on Wednesday morning, accompanied by his staff, to meet the King of Siam, who arrives by the 7 o'clock train. I hear there will be a grand march-past for His Royal Highness, if time permits. I hope, however, we shall find there is no time, and get off this imposing farce, for one dose of it is quite sufficient, and we shall probably have another to finish off with before we get our dismissal. I hear His Majesty is to be the guest of Lady Napier during his stay at the Kootub, if he is not entertained as the his stay at the Kootub, if he is not entertained as the guest of the British Government. He will be quite a curiosity to all the native Chiefs and poor Scindia will be quite in the background before such a tremendous swell. I do not know

how many of the Chief's staff go in to receive him; but I fancy Lord Napier will be accompanied by his own personal staff and all the various heads of departments.

The Pioneer

Tuesday, January 30, 1872, p. 4

CAMP OF EXERCISE

First Division

Delhi, 25th January 1872.

Alas! alas! Mr. Editor! can I ever again dare to take up a pen after the way your correspondent *Infantry* has pitched into me? He says my letters are gossiping and effeminate effusions: what else could he expect from one of the weaker sex? My letters from the 1st Division are simply a narration of current events for the information of the general public, male and female, readers of the *Pioneer*, who may feel interested in the Camp of Exercise, though unable to be present. I cannot pretend to criticise or to correct, but I agree with your correspondent about the old "Volunteer;" he is evidently your military critic: would that he were ubiquitous and could take notes of all errors and expose them. I also think with him that the 3rd Division letters are written by some interested person: they are evidently one-sided and should be signed "Tombs Boswell." Once more, however, I will venture to brave his criticisms, and tell you of the latest event of interest, namely, the arrival of the King of Siam—*Query*—Is he connected with the *Siamese Twins*? I did not see it take place myself, but

I have done my best to get a true and accurate account of it from my gentlemen and lady friends; and having managed by a lucky chance to get hold of a programme, I think I can give you a very fair description of the ceremonies that took place on the occasion. It was rumoured that His Excellency the Commander-in-Chief was to have met him at the railway; but this was evidently not the case. He went in early, however, from here, and was accompanied by the Adjutant-General, Quarter-Master-General, Military Secretary, Persian Interpreter, and two Aides-de-Camp. The Commander-in-Chief, Adjutant-General, and Quarter-Master-General proceeded direct to the head-quarter standing camp, and the others to the railway station to meet the King. Of course all present felt some curiosity to see the King of Siam; why is it that from our infancy we always associate Siam with unknown and unvisited regions? When he did appear, great was the amusement of all present to see his costume, consisting of long white stockings reaching above his knees, fastened with blue garters, a blue silk *dhotie*, a frock-coat à l'Anglais, with collar, necktie and pin and crowned with a beaver hunting cap. The lower part of his costume may perhaps be accounted for by the excellence of his calves (that is to say, if he takes as much pride in them as certain of my British officer friends do!), on which point there was an universal expression of approbation; this was, you must understand, by the gentlemen. Dear Mr. Editor, here I am again describing a dress after the reproof I have received; but I know you lady readers, judging from myself, will be interested in it and like to know full particulars. He arrived by special train at half-past seven, accompanied by their Excellencies. His two brothers, the Kromate (Minister of Foreign Affairs), the Kalahome (derived partly from the Hindustani *kala*, and partly from the French *immune* and invented expressly for the occasion!), the

commander-in-chief of his army, the admiral of his navy (in the same costume as the king, with the addition of a few brass buttons), and the Private Secretary, besides many others too numerous to mention, Mr. Knox, the Consul-General, Major Sladen of Burmah renown, and Captain Wallace (in charge of the special train) also accompanied His Majesty, who was so delighted with the rapid mode of travelling and the luxurious way he was brought up, refreshments having been prepared for him at every refreshment station, that he intends having railways laid down in his country immediately he returns home, which, however, will not be for some time, as he intends visiting some of his vast domains on his homeward journey. He was met at the station by the Commissioner of Delhi, the Military Secretary to the Viceroy, and the members of the Commander-in-Chief's Staff whom I mentioned above. The guard of honor was composed of a company of the 109th and a few men of the 5th Fusiliers, who had been left behind at Delhi on account of sickness; a royal salute was fired from the Fort on his arrival at the station, and another on his reaching the Viceroy's Camp, to which he was escorted by the officers mentioned above. The King himself is a very well-made, intelligent-looking young man, not more than 18, I should say; his youngest brother seemed a very cool, independent little fellow, with his wits well about him, quite up to the occasion and keenly remarking everything that took place; the young boy's hat, a straw one, was the only exception that I saw in this point of dress. After arriving at his camp, the deputation was dismissed and retired outside where, having waited for a few minutes, the chief's deputation again entered His Majesty's presence to inquire after his health on the part of Lord Napier: the King replied that he was glad to say he was in very good health, and hoped Lord Napier was the same; a deputation

then proceeded on the part of the King to bring the Commander-in-Chief to pay His Majesty the usual visit on arrival. The Commander-in-Chief then went to His Majesty's tent, accompanied by all his staff with the addition of Colonel Beecher Commanding at Delhi, and Colonels Murray and Hankin. The Commander-in-Chief and party sat on the right, and the King's suite on the left. After a few minutes' conversation (in which Lord Napier asked His Majesty if he were coming to the Kootub, and to which the King gave no definite reply, but asked what tents and, what means of conveyance were available, and intimated that he and his people were only accustomed to ride elephants). The various officers accompanying Lord Napier were introduced to His Majesty by the Military Secretary, Colonel Dillon. After this the King's suite were introduced by the Consul-General to the Commander-in-Chief: the King then escorted Lord Napier to the door of the tent, and the durbar was dismissed. A question then arose as to when the return visit was to be paid, and it was fixed in two hours' time, as the King required that much leisure to change his dress, get his breakfast (which I am sorry to hear was so bad that he could not eat it), and get his smoke. At 11 o'clock therefore, when these acts had been duly performed with the exception of breakfast, a deputation from the Chief went to bring His Majesty to pay the return visit to the Commander-in-Chief. On the King's arrival Lord Napier advanced twelve steps from the foot of his tent door to greet the King of Siam (to avoid any mistakes or discussions I must mention the these steps were duly measured by Lord Napier). In the return visit the King's suite sat on the right, and the Chiefs on the left; no introductions took place, I hear, although they were understood to have taken place. The King then departed, receiving the same honor of an advance of twelve steps, and

being escorted back to his tent by the same deputation that came with him. Thus ended the ceremonies of the day, which were described to me as having taken place with the least ceremony possible.

The Pioneer

Wednesday, January 31, 1872, P. 3

Special Correspondence

CALCUTTA

27th January 1872

All spasms are followed by fits of depression, and the gaiety into which Calcutta lately lashed itself, in order to appear grandly hospitable in the eyes of the King of Siam, has been succeeded by a woeful reaction. Having been a little extra lively during the spasm of gaiety, Calcutta looks and feels a little extra seedy today. I have more than hinted in a previous letter that our recent liveliness partook "muchly" of a hypocritical character—everybody having put on more of the appearance of jollity than any body actually felt of its reality; and just as a man who drinks for the sake of becoming intoxicated, suffers rather more afterwards than the man who gets drunk because he is thirsty, Calcutta is paying the natural penalty for the entire absence of all sincerity from the ovations which greeted the King of Siam.

Before I have done with His Siamese Majesty, I ought to tell you a rather good story connected to him, which is going about Calcutta, and for the truth of which, having got it on good authority, I think I may vouch.

A master attached to one of the local schools took it into his head to educate the youth of Siam, and offered his services to the King. Not receiving any reply to his letter for some days, he was foolish enough to talk about the matter to some of his friends, through whom it reached the ears of a heartless practical joker. A few days after the school-master received a letter bearing Major Sladen's signature, and informing him that His Majesty had been pleased to appoint him Chancellor of Education in Siam, but adding that before he could appear before His Majesty he should procure a court-dress of a particular fashion and appear in it before the Lieutenant-Governor, whose sanction he should secure to his appointment. The letter contained full instructions regarding the style of the court dress. It was to be a full-dress suit of the most expensive light-blue broad-cloth, lined all round the edges of the coat and down the sides of the trousers with a band of gold lace two inches in width. Bursting with delight, the school master called on Messrs Ranken and Co, military tailors, and astounded them with an order for the official costume. In vain the tailors protested that in all their varied experience they had never come across a costume like this one; their assurances were met with the counter-assurance that the uniform was that of a foreign court, and that the school master's instructions had been received direct from the Private Secretary of a King. Jealous of his grand secret, the school master mentioned no particular court and named no particular King so that the experience of the tailors was at fault. However they acted up to the instructions which they received, and before long the blaze of bright blue and gold which could not have cost less than about Rs. 300 was ready. The next thing to do was to get the sanction of the Lieutenant-Governor. What better opportunity for doing so than that offered by the Thursday morning public

breakfast? To the breakfast accordingly the school master went in all the blaze of light blue and gold. He seems to have been rather summarily dealt with by the Aide-de-Camp in waiting, for he returned home wondering at the brusqueness of that gentleman, and also wondering why Major Sladen had not informed Mr. Campbell of his elevation to the office of Chancellor of Education in Siam. The truth, when it at last burst upon the unhappy wretch—and it took a long time in doing that—made swift atonement for its first delay. What made the mortification cruelly stinging was the fact that, while the magnificent court-dress was being manufactured the delighted school master had been making liberal promises to his friend whom he intended to remember while reigning over the Educational Department in Siam. I cannot vouch for the literal accuracy of the details of my story, but I can say that it is substantially correct.

The Pioneer

January 31, 1872

The king of Siam is now engaging European mechanics and artisans in Calcutta. Cannot the authorities "conscientiously recommend" for His Majesty's services some of the inmates of our Vagabond's Home?

The Pioneer

Thursday, February 1, 1872

- Great preparations are according to the Lucknow Times, being made in the city for the reception of the King of Siam, who is expected to arrive there on the 3rd instant.

The Englishman

The Englishman

Friday, January 12, 1872. p. 2

His Majesty the King of Siam arrived at the Sandheads yesterday morning in his steamer Bangkok. A man-of-war, the Regent, with flags having elephants marked on them, which seems to have completely puzzled the telegraph clerks, preceded His Majesty's vessels, and came up the river to Mud Point.

A Pontoon landing stage has been erected at Prinsep's Ghat to enable the King of Siam to land comfortable. It was designed by Mr. Macgregor, Chief engineer, Government Dockyard, shortly after his arrival here. The stage will be covered with crimson cloth, and be under the charge of the Deputy Commissioner of Police.

The Englishman

Saturday, January 13, 1872, p. 2

We are authorised to state that the King of Siam will land at Prinsep's Ghat punctually at 3.30 P.M. today. All persons who have received tickets for the Reception at Government House are requested to be in their seats by 3.30, after which hour no carriages will be admitted within Government House Gates.

The Englishman

Monday, January 15, 1872, p. 2

ARRIVAL OF HIS MAJESTY THE KING OF SIAM IN CALCUTTA

Punctual to the moment—as previously arranged—His Majesty the King of Siam, with a numerous retinue, landed from the Viceroy's State barge *Sonamookee* at Prinsep's Ghat at 3.30 on Saturday afternoon. Previous to His Majesty's disembarkation, Mr. Aitchison, the Secretary, with Mr. Wynne, the Under-Secretary, in the Foreign Department, proceeded on board the *Sonamookee*, and escorted the King on shore. On disembarking at the landing-stage erected for the occasion, His Majesty was received by His Honour the Lieutenant-Governor with his personal Staff, the General Commanding the Presidency Division, and the Divisional Staff, and a numerous party of ladies and gentlemen. A guard of honour, composed of a wing of the 13th Native Infantry, with Band and Colours, was drawn up in front of the Ghat. An immense crowd of people, chiefly natives, had gathered at this point, the line being kept clear by the native Police under the direction of Mr. Hogg and Superintendent Percy. A Royal Salute was fired from the ramparts of the Fort, and from several Government steamers lying in the river. All the ships in the river had their flags flying, and presented a very gay appearance.

The distinguished visitors then proceeded to Government House along the river bank, Esplanade Row, and Government Place, in the following order...*

On arrival at Government House, His Majesty was met at the

* For the description of the order of the royal procession in 4 carriages cf. Supra, pp. 387-88.

entrance to the Marble Hall by His Excellency the Viceroy and Governor-General in Council, accompanied by the Hon'ble Sir Richard Couch, Chief Justice of Bengal, the Right Reverend Dr. Milman, Bishop of Calcutta, the Hon'ble Mr. Strachey, Sir Richard Temple, K.C.S.I., and other Members of Council, the Hon'ble E. C. Bayley, C.S.I., and other Secretaries to the Government of India, Major Burne, Private Secretary to His Excellency's Staff. The Viceroy then conducted His Majesty to the dais in the Throne Room, and addressed him in a clear distinctly audible voice in the following words... *

The King then seated himself on the right hand of the Throne, the Princes and Members of His Majesty's Staff having places allotted to them on the right-hand side of the dais in front of the spectators. The front was, on the left-hand side, occupied by the local dignitaries, Members of Council, Judges of the High Court, &c. The Princes and Members of His Majesty's Staff were then presented one by one to His Excellency the Viceroy, after which the Hon'ble the Chief Justice, the Right Reverend the Bishop, the Hon'ble Members of Council, the Hon'ble Judges of the High Court, His Highness Prince Gholam Muhammad, His Highness the Maharaja of Vizianagaram, and others, were presented to the King, who shook hands with or bowed to each in turn. His Excellency then conversed with the King for a few minutes, after which the King left with his suite, the Viceroy accompanying His Majesty to the top of the grand staircase, and the band playing the National Anthem. At the same time a Royal Salute was fired from the ramparts of Fort William. His Majesty was fired from the ramparts of Fort William. His Majesty was accompanied to his residence in Wood Street by the officials in attendance, who then left him.

* For the speech of Lord Mayo cf. Supra, p. 391.

A large and brilliant company of ladies and gentlemen assembled in the Throne Room and Marble Hall to witness the reception of the King, the different European Consuls being amongst those present. As soon as the guns from the Fort announced that His Majesty had left the Sonamookee, a sharp lookout was kept for his arrival at Government House, and there was the usual false alarm occasioned by the appearance of a red-coated official unconnected with the Procession. Soon after 3.30 P.M., Lady Mayo and other ladies from Government House entered and took seats to the left of the dais and behind it. When the King appeared in the Throne Room, the spectators rose, and great anxiety was shown to catch a glimpse of His Majesty, who seemed quite at his ease throughout the proceedings. He is evidently a very young man, slightly built, and rather short.

In the evening His Majesty, with some of the Princes and members of his suite, drove on the Course.

The Englishman

Tuesday, January 16, 1872, p. 4

On Sunday afternoon at about five o'clock, His Majesty the King of Siam, accompanied by Major Sladen, the Princes and members of his suite, honoured the Seven Tanks with a visit. Only a few hours' notice of the intended visit had been given to the worthy owner Babu Shamacharan Mallik, who received His Majesty at the foot of the grand staircase and escorted him over the house and grounds. His Majesty was so much pleased with what he saw, that we hear he expressed his willingness to attend a fete to be given in his honour by the Babu at the Seven Tanks, on his return from Delhi.

The Englishman

Tuesday, January 29, 1872

The King of Siam arrived at Delhi on the 24th instant, and was received by the Commander-in-Chief and Staff according to the programme which we gave our readers a day or two ago. His Majesty wore a hunting cap, hunting boots, silk-stockings, and a *dhoti*. He was expected to visit the Camp on Friday, the 26th.

The Englishman

Tuesday, February 6, 1872, p. 2

The King o Siam visited the Taj at Agra on Tuesday last, when the fountains played, and a regimental band added the charms of music to the beauties of the building. His Majesty is said to have been much pleased with what he saw.

The Englishman

Wednesday, February 7, 1872, p. 2

The rent to be paid for the bungalow at Bombay which His Majesty of Siam is to occupy is Rs 3,000 for one week.

The Englishman

Saturday, February 10, p. 2

By special telegram from Bombay, we learn that the King of Siam arrived there yesterday morning. His Majesty was received at the station by the Commander-in-Chief and proceeded to Government House. His Excellency the Governor held a reception, which was attended by a large company of officials and others. The King afterwards proceeded to his bungalow on Malabar Hill, where he will receive the Governor today.

The Englishman

Wednesday, February 14, 1872

The following was the programme of the entertainment proposed for the King of Siam during his visit to Bombay, but we suppose that, owing to the melancholy death of Lord Mayo, a great part of it will have to be abandoned. His Majesty, as announced by telegram, arrived last Friday, and an account of his reception will be found elsewhere. On Saturday afternoon His Excellency was to return His Majesty's visit, and His Majesty was to have gone round the dockyard and harbour, and attended a ball at Government House in the evening. On Tuesday His Majesty would visit Elephanta and the new dock at Hog Island. On Wednesday it was proposed that he should visit some of the cotton mills about Bombay. On Thursday the will likely be taken to Vehar, and will attend the Hon'ble Mr Sasson's ball in the evening. On Saturday His Majesty was to leave Bombay and proceed direct to Madras.

The Englishman

Friday, February 16, 1872, p. 2

THE WEEK AT MEHRAOLI, & C.—CLOSE THE CAMPAIGN

(From our Special Correspondent.)

With the great battle, or strategic demonstration, or whatever it will be called, of Taghlakabad, the campaign may fairly be said to have ended. It was intended, I believe, that the week should be a busy one, devoted to field manoeuvres on a great scale, but Fate ruled that it should be otherwise. Two unexpected events came to interfere with the programme—the King of Siam and the Weather. On the morning after the relief of Taghlakabad, the Commander-in-Chief, with his Military Secretary, Adjutant-General, and Quartermaster-General, started for Delhi to receive His Majesty of Siam, whose arrival the distant guns of the city announced to us at about 7 A.M.

I suspect that it was not with an overfeeling of delight that His Excellency left his camp to take part in an idle court ceremonial, and thereby lose a day of work. But I suppose there were sufficient State reasons why the Royalty of Siam should be treated with the greatest dignity, and war operations suspended for him. It got quickly rumoured through camp that no more great operations would take place, but that we should have a grand parade for the King. The troops from Gurgaon and the besiegers of Taghlakabad closed in upon Mehraoli, and encamped upon the fine plan through which the road to Gurgaon passes. The regiments and batteries were moving past my tent from before sunrise until nearly sunset. Seated on the brink of the old ruin of a well behind

my *pal*, I watched the battalions file past, and certainly the men, Natives and Europeans, looked ready, fit, and willing for work. The horses were not in that jaded condition which I was led to expect from the accounts told to me of their hard work and experimental feeding. What I mean by "experimental feeding" I must explain. A difference or uncertainty of opinion existing regarding what was the best food for horses on a campaign, experiments were made of giving varied kinds of food, and in one or two regiments with anything but beneficial results. This is what was told to me, but I thought the horses that I saw at work were in very fair condition indeed. Of course, I was told much about the number of horses sick, maimed, and done-up owing to overwork, but I believe the stories I heard were greatly coloured, not from any wish of the narrators to give false colouring, but from ignorance of the real facts. I don't think the average of horses rendered inefficient from the campaigning work amounted to 8 per cent in the Artillery of Cavalry—though I heard the percentage stated at a far higher figure. I took, however, some pains to get good information, and unless I was purposely misinformed—which I cannot for a moment believe—I think my statement may be accepted as fairly correct. But it cannot be denied that the horses of certain Cavalry Regiments and Artillery were overworked. There was no reason why the poor brutes should have been for upwards of 12 hours without water, and that upon more than one occasion.

One battery, as I telegraphed and wrote to you, lost four horses in one day from this want of consideration, two dropped down dead while in harness on the field, and two died shortly after the day's work ended. In one division especially the anxiety to be accounted "dashing" told, I fear, injuriously upon the steeds, and in the endeavour to gain credit for

smartness to a little sacrifice was foolishly made. The Commander-in-Chief, in the excellent order which I sent you at the time, commented upon this matter, and I have no doubt that had the camp been kept up longer, the evil practice of wild and reckless galloping of Cavalry and Horse Artillery, would not have been so conspicuous as it was at first. It is said that the great Duke of Wellington used to like to see his Artillery "fly" into position, but we have become less exacting since His Grace's day, and it is to be hoped that our slower pace will lead not less surely to victory. Horse's legs and gun carriage wheels can both be broken by overzeal, and this is a serious affair in the present day, when reduction of Military Expenditure is the only panacea which our Statesmen see to cure the ills of India.

Well, His Excellency the Commander-in-Chief went off to Delhi to receive His Majesty of Siam and to perform all the ceremonial which was laid down as necessary to be performed in receiving so distinguished a visitor, and the troops commenced massing about Mehraoli on the same day.

A little after 4 P.M. a cloudy sky grew cloudier—a sudden cold breeze coming in fitful gusts told us that some unpleasant atmospheric change was at hand, and that the dwellers in tents had better lookout. I was on the lookout myself—looking at the gallant warriors of the different divisions file past my canvas habitation, when a Staff Officer informed me that the barometer was falling rapidly. Feeling grateful to a soldier who contrived to carry a barometer in his 40lbs. of baggage for the benefit of the public, I hastened to my tent in order to make everything therein ready to meet the coming storm.

It came—the storm—and for an hour rained, if not cats and dogs,

at least a sufficient quantity of water to drown many puppies. In addition to the rain, we had hailstones as large as (well, it might be invidious towards other climates to particularise, but as big as) "a piece of chalk." In an hour the rain and hail ceased, and Nature being refreshed, I refreshed myself, thinking that no further trouble would be given by the elements that time. An experienced campaigner passing by my tent, and noticing its somewhat forlorn and damp condition, assured me that if any rain had come through, it must have been the fault of the hailstones. I had nothing to dread from the rain itself when unassisted by hail, and now that the canvas had got wet and was drying rapidly, I might make my mind easy in case of more rain. The shower just past had contracted the pores of the canvas, which had in fact shrunk. "It may rain blacking bottles to-night, old fellow," said my experienced friend, "but you are safe," and he went way cheerfully to his own bell tent or to the bosom of his family, more comfortably quartered close to the Kutab. To explain this, it is necessary to explain that ladies followed the fortunes of their husbands to the tented field only 401bs. Of baggage were allowed to the warriors, all impediments beyond this had to be provided for elsewhere. Hence, close around the Kutab and in Mehraoli itself, shelter was found for such impedimenta. I trust the ladies will not consider me ungallant and ungenerous in stating this fact. I hope that they will remember that it is my unpleasant duty to write facts when I can find them, and that I certainly was not one of those who grumbled at the presence of Ladies in Camp! "By Jove, Sir, a most unheard of proceeding! Makes the whole thing d--d nonsense!" (I am quoting Old Growler of the Staff Corps.) I rejoiced rather to find beauty shedding her softening influence over Valour. I have had of course silent flashes of thought when I have communed with myself as to whether wives

should be taken on a campaign or left at home, but being a married man, and my sentiments on this subject being liable to be read by "Mrs. Special," I think I had better not express any decided opinion upon the question. Although for domestic reasons thus debarred from freedom of expression my self, I have heard very strong opinions expressed by others more, or it may be, less fortunately situated.

But to my tent. Having carefully surveyed from the outside, I came to the conclusion that my scientific friend was right—that the canvas was all the better for being damped—the rain having of course contracted the pores, and made, in washerwoman phrase, the material to shrink. I was not quite so well satisfied with the inside view. The rain had certainly managed to get through the canvas, lined as it was; and if the shower had continued, watery damage would have been done. I have had some little experience of tent life—in other climes; and as I pondered on the chances of my present dwelling resisting a further attack of rain and hail, some very unpleasant Crimean reminiscences came into my head. But I remembered that Mehraoli was to the Crimea and that the tents of India are very different dwelling places from the miserable things which for eighteen months were supposed to shelter the English soldiers before Sebastopol. I therefore ordered dinner, and sat down to my frugal meal with the air of a philosopher who is convinced within himself that if any danger is approaching he has made arrangements to meet it. But my fancied security was soon turned into vanity and vexation of spirit. About 6.30 P.M. the storm-fiend re-commenced his warlike exersice, and for about two hours we had incessant pelting rain, storm, and intervals of hail.

The Englishman

Monday, February 19, 1872, p. 2

THE CLOSE OF THE CAMPAIGN
(From Our Special Correspondent)

Saturday dawned a bright and warm day. The programme was a formal one—manoeuvres not being left to the Generals of Divisions to carry out as they wished, but the plan of battle being arranged under the immediate orders of the Commander-in-Chief.

General MacMurdo was supposed to occupy a strong front between the ruins on Malikpur on his right flank and the village of Mahsadpur upon his left. His army was represented by skeleton brigades—that is to say, so many men were supposed to represent a regiment, so many a brigade, and each gun in position was to represent a battery of six. A very strong position had been previously chosen for these guns; indeed, the skeleton army occupied a position that could bid defiance to any force of equal strength. The attacking army, commanded by Lord Napier in person, assembled on a plain where the road from Mehraoli to Gurgaon cuts the Ridge which extends from Mallikpur in almost a straight line for several miles to the south. The force was divided into two divisions, one commanded by Ross and the other by Walker, whose names I have already given honourable mention to in my letter telling of the Battle of Taghlakabad. The troops with the first named consisted of F and D-16th Brigade Royal Artillery and three guns of D-19th R.A. with a company of Sappers, with the 5th Fusilier, H.M.'s 65th, and 3rd, 10th, 14th, 20th, 45th N.I. Regiments; with the second, E and F-19th Brigade B.A., with H.M.'s

92nd Highlanders, 105th and 3rd Gurkhas, 32nd, 35th, 40th, and 17th N.I. The 109th formed General MacMurdo's skeleton army, with artillery supposed to represent 18 guns in position and with a small force of cavalry. All the remaining cavalry were with the attack. The evolutions were of a simple nature, and not being spread over miles of country were highly appreciated by the sight-seers, who were enabled to see a great deal of battle with little exertion. The attacking force were moved up along the Ridge to turn the right flank of the enemy resting on Mallikpur. The ground was very stony and rough for artillery, but it was got over by the gunners in a most spirited and dashing way. But it was very bad ground nevertheless, and had the fight been a real one, the artillery on the left of the attacking force must have suffered terribly from the fire of the batteries in position. On crowning the Ridge the fight became an artillery one—battery after battery was brought up, and the line prolonged until all the artillery were engaged, 24 guns in the line of attack pounding at the enemy's strong position. Mallikpur was supposed to be turned, and General MacMurdo therefore drew in his right and fell back on Mahsadvapur, taking up a magnificent position there. As he retired, of course the enemy advanced, Walker's Division leading, and the 92nd Highlanders skirmishing in fine order. On getting up to Mahsadvapur, the skirmishers held back, I know not for what reason; but although there was splendid cover in front, and a battery of artillery had been advanced without any support except a troop of cavalry, which, owing to the nature of the ground, was no support at all, the skirmishers remained a long way in rear of the guns, until General Huyshe, commanding the artillery, induced some one to go to the rear and advance them. I was following the fortunes of Sir William Hamilton's battery, behind which were my friend the Highlanders. Sir William took

up a position under good cover, and commenced pounding away; but it struck me that he might have pounded until Doomsday without doing much damage to his splendidly posted opponent. To whom overdue credit must be given to the way in which General MacMurdo, after abandoning his first line of defence, fell back and took up, if possible, a stronger one. All his guns were placed in commanding positions well sheltered, and I certainly should not like to have been in the storming column which would have attempted to carry any one of these batteries in front. I had heard a good deal of there having been too much "flanking" in previous manoeuvres on other days of the campaign and that this day's proceedings were to show how a front attack would succeed. However, the only way that, according to my humble opinion, General MacMurdo could have been driven from his position was by a flank attack. His flanks were, however, strongly protected by the nature of the ground, which was nearly impassable for artillery, while it afforded him splendid cover for his sharpshooters. Had time allowed, I suppose the action would have continued by an attempt to turn the gallant General's left flank and bring his guns under an enfilade fire; but time did not allow, the afternoon was creeping on and there was yet the march past to be accomplished. So the "crease fire" sounded, and we had an interval of rest, which was made use of by the contending armies refreshing the inner man as best they could. All agreed that we had a capital field day, that "attack" and "defence" had each been well planned and carried out, that good generalship and rapidity of movement had been displayed, and that tiffin, wherever to be had on the field, was most acceptable. There was no sumptuous tiffin, as on the day when the gallant Colonel Fraser 'fought' the foe and led the fair; but a sandwich and a glass of brandy-water found in a holster are not

unacceptable when the battle and sun have both, as on this occasion, been warm.

The King of Siam came up early to the scene of action on a splendid elephant belonging to the Viceroy—the *howdah*, of silver and gold, being a piece of beautiful workmanship made, I believe, by Messrs. *Hamilton and Co. of Calcutta*. The trappings on the animal of scarlet and gold cloth, were very gorgeous also and the noble beast and his “belongings” were in every way worthy of a Royal Burden. That Royal Burden was a very young-looking man, of middle height, slender, and of a Mongolian cast of countenance, dressed in plain clothes, with a white felt jockey cap on his head, and very curious “continuations” encircling his legs, which were also encased in long woolen stockings. Beside him in the howdah sat Colonel Showers, whom Lord Napier had requested to take charge of the King during the day. The King’s elephant was followed by eight others, bearing the nobles and officers of the Siam Court in attendance upon the King. These officers, with the exception of a couple of A.D.C.s, who wore a plain dark blue uniform, with scarlet sashes over the shoulder, were dressed much the same as the King, only that they wore black felt jockey-caps instead of white ones. It was not the ambition of these Siamese grandees to witch the world with noble horsemanship. They had asked that ponies only, and quiet ponies too, should be provided to take them upon the field of battle. The dismounting from the elephants for this purpose took place immediately in front of my tent, so that I had an excellent view of the Royal party. A number of ponies and tats had been got together by some mysterious process of borrowing in each division—and the result was a very extraordinary assemblage of the miniature horse for the miniature riders. The King was soon in the saddle, and so was his Foreign Minister;

but the noble tat on which the latter had got—proud perhaps of the honour done him—began to lash his tail in a manner betraying either vanity or annoyance from flies. Whatever were the private sentiments of the beast, they aroused suspicions in the mind of the Foreign Secretary, who, grasping the pummel of the saddle with one hand, and the mane of the tat with the other, called lustily for assistance. Attendants immediately rushed forward, and helped the rider to dismount. The tail-lashing tat was led away, and replaced by an animal possessing a shorter tail, but greater tact and humility. The cavalcade then went off to view the fight. I saw the gallant riders at various times during the day—at one time rather “pounded” in an ugly bit of country—at another in the immediate line of fire between Sir William Hamilton’s battery and an entrenched battery of the opposing force—and last, but not least interesting, at tiffin. A ticca ghari had followed them to the field and all of a sudden, when hostilities ceased, a rush was made to this ghari, and in a moment it was “looted” by the Royal party in a most wonderful manner. All that was to eat—all that was to drink—the former consisting, as far as I saw, chiefly of bread and oranges, and the latter of claret—rapidly disappeared before the attacks of the hungry invaders. If any remnants were left, they were immediately pocketed, thus showing that the Camp of Exercise had taught the Court of Siam one good lesson in military tactics—viz., always to have in hand a good reserve. An Engineer Officer, struck by this strange scene of Royal gormandising around the ticca ghari, tried to make a sketch of it for the *Illustrated London News*, but he had to quit the scene before he could finish it. I hope he has been able to draw a little upon his imagination, and so been enable to complete the drawing, for it was a most extraordinary as well as amusing spectacle.

When hungry appetites had been satisfied, the whole of the troops—artillery, cavalry, and infantry—fell into a mass of columns, and took up their position in the plain south-west of Mahsadvapur preparatory to marching-past. And a very splendid sight—as I telegraphed to you—that march-past was. Fine as was the spectacle at which Lord Mayo was present, it was thrown into the shade by the spectacle I am writing of. A grander display has not been often witnessed with English troops than the march past before the King of Siam in this amphitheatre near Mahsadvapur. The troops were in splendid form, and went by as steady and as correct as if they had been out on the Curragh or at Aldershot for a purely pipeclay parade. The numbers were of course lessened owing to the withdrawal of the Ambala Division in consequence of the Kuka business, but there was a sufficient display of guns, sabres, and musquets to make His Majesty of Siam wonder. Besides His Majesty there were other Native Princes on the ground, the chief of whom was the Maharaja of Vizianagaram, beautifully and tastefully dressed, and beautifully mounted. He and his popular son, the Kumar Raja, had hastened back from Calcutta (whither they had gone with Lord Mayo's party from the Camp at Dehli) to witness the doings of the Camp at Mehraoli.

Of the appearance of the troops and the effect that the campaign had upon them, I will speak in my letters commenting upon the results of the Camp of Exercise, which will follow my present scribblings. It was a grand display of power, without pride, that final march-past, and the lesson it must have carried home to native as well as to European minds must have been an important one regarding the military strength and efficiency of England. Well might the Army and the General before whom it defiled feel proud of each other.

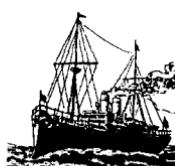

The appearance of men and horses was, as I have said, magnificent. The hard work of the Camp of Exercise had produced wonderful results, looking at the way in which the men marched and manoeuvred throughout the day, heedless of fatigue; and the glorious sunset which closed over the last scene of our mimic war lit up a scene which could not fail to make the pulse of every Englishman present, whether sharer in it or spectator of it, quicken its beat with an honest pride, as giving evidence to his heart that should the day of trouble come soon upon us, we are prepared to meet it with a brave and determined front.

The Englishman

Monday, February 26, 1872

The King of Siam, for whom rooms had been engaged by the Government in the Great Eastern Hotel until Lord Napier's arrival, moved yesterday into Government House. His Majesty will leave Calcutta this morning at 8 a.m., embarking at Prinsep Ghat. A Guard of Honor, consisting of one wing of the 14th Regiment, will be stationed at the ghat, and the usual salute of 21 guns will be fired from the Fort.

The Friend of India

The Friend of India

Thursday, December 28, 1871

THE WEEK

The Viceroy will leave Calcutta for Delhi on the 6th January, and will return on the 13th, to receive the King of Siam, whose reception, we hear, will be on a grand scale. His Excellency had gracefully appointed Major Sladen especially to accompany the King during the tour. The feeling indicated in this delicate and significant act will, we should think, compensate Major Sladen for the loss of his position at Burma, especially when he knows that the loss is not owing to any fault of his, but to a necessity, real or supposed, of the State.

The Friend of India

Thursday, January 18, 1872, p. 57

The King of Siam arrived at Rangoon on the 5th instant in his steam yacht, the "Bangkok" attended by three other vessels. The *Indian Mirror* (in giving the most compact account of any of the Calcutta dailies of the subsequent arrival in Calcutta) says that His Majesty's name is Somdetch Phra Paramindr Maha Chulalongkorn, the Supreme King of Siam and

Sovereign of Laos &c, &c; that he was accompanied by his six brothers. Their Royal Highnesses Prince Somdetch Chowfa Chaturant Rashmi, Prince Somdetch Chowfa Bhanurangshi Svangwongse, Prince Phra Ong Chow Sukhsvasti, Phra Ong Chow Unakarn Anant Narajay, Prince Phra Ong Chow Kristabinjhar, and Prince Phra Ong Chow Devan Udaywongse, and by the following high officials:— His Excellency Chow Phya Seerawongse Way Wadhn the Samuhah Phra Kalahome, Minister of War, His Excellency Chow Phya Bhanuwongse Maha Kosha Dhipati the Phra Klang, Minister of Foreign Affairs, His Excellency Colonel Phya Surasakti Montri, Commandant of His Majesty's Royal Guards, and Aide-de-Camp to His Majesty and the honourable Nai Phow(?) Rajanathanuhar, Private Secretary to his Majesty and also by twenty other distinguished attendants. (Our readers must not expect us to guarantee these names, but if they are wrong nobody will be any the wiser). His Majesty was met at Diamond Harbour on Saturday by an official deputation, and came up to Calcutta in the Viceroy's State barge, the "Soonamookee," reaching Prinsep's Ghat about half past three. He was received by the Foreign Secretary and other gentlemen, by a Guard of Honour of the 18th Native Infantry and with a Royal Salute. A procession was then formed to Government House, where a large number of persons, European and Native, were assembled. His Majesty was met at the entrance to the Marble Hall by the Viceroy, Sir Richard Couch, Chief Justice of Bengal, Major Burne, His Excellency's Private Secretary, the Bishop of Calcutta, Sir Richard Temple and others, the artillery firing a royal salute and the band playing the national anthem. The King was conducted by the Viceroy up the Avenue of the Marble Hall to the Throne, at the right side of which he took his seat—in Durbar. Both the Throne Room and the Marble Hall were crowded, and had a very

imposing appearance by the time the procession entered. The Countess of Mayo and the hon. Mrs. Burne had been previously conducted to seats on the left of the dais, and certainly there was no lady in the room who affected less of state and dignity than the wife of the Viceroy. Lord Mayo addressed the King as follows...*

The King bowed his acknowledgement and afterwards presented his brothers and principal attendants to the Viceroy, and then received the members of Council, the Judges, the Native Nobles and others, after which the Darbar closed. Prince Gholam Mahomed and the Maharajah of Vizianagaram were among the more prominent of the native gentlemen present. The Bishop of Calcutta and Archbishop Steins, the Catholic Bishop, were also in front of the Darbar. The army was largely represented, and added of course very considerably to the brilliance of the scene.

The King—a slightly built lad, apparently about 17 or 18 years of age, though they say he is 30.—wore knee breeches, white stockings, a blue silk military coat, and a number of Siamese decorations. The first feeling, as one caught sight of him, was one of pity at his having to run the gauntlet of so large a number of ladies in the Marble Hall, and then sit for the inspection of another body of ladies in the Throne Room. A second look at him, however, was sufficient to dispel the idea of pity; a cooler and self possessed little gentleman we never saw. And yet his demeanour was very modest and gentle. We gave last week the programme of the festivities of the week, a display of great hospitality on the part of the Governor-General, and likely to be a pleasing recollection to the young King, who speaks English, as also do several of his attendants. The King has been attended, according to arrangement, by Major Sladen.

* For the speech of Lord Mayo cf., supra, p. 391.

The Friend of India

Thursday, January 18, 1872, p. 70

—The Rangoon Times gives the following account of the reception at Rangoon of the King of Siam:—About ten o'clock on the 5th instant the Royal Siamese Steam Yacht *Bangkok*, came steaming up this river with her consorts in company and came alongside of the Iron Wharf at the end of Phayre street, the wharf was tastefully decorated with flags; the floor was covered with red cloth, and the passage ways with muslin. A large number of residents assembled on the wharf to greet the young King, and the banks were crowded with people from all parts of Rangoon. The Chief Commissioner, the Major-General commanding the division, and all the staff, with a good many of the Civil officers of Government were in attendance. On reaching the wharf there was a stoppage on account of the ship's stanchions and ropes which were in the way, and these had to be removed with a hammer and chisel. The tying up of the Yacht to the Wharf was soon done, and when everything was ready, the ladder being placed over the side of the wharf and the vessel covered with red cloth and muslin, His Majesty soon appeared, and on landing was introduced to the Chief Commissioner by Major Sladen, who is in attendance on His Majesty. After the introduction, the salute of the Guard and "God Save the Queen," the King walked from the wharf through the arched building to the carriage, which was awaiting outside to bear him away to Government House. Mr. Eden was on the right side of the King, duly dressed up in diplomatic costume, and the Secretary to the Chief Commissioner on the left. The strains of the music on the Wharf, "God Save the Queen," made Englishmen thank God that they were members of a great race, and proud

to receive the distinguished monarch of a friendly Asiatic nation. His Majesty's Consul, Mr. Edward Fowle, was in attendance on the King and had provided a number of carriages for the Minister and other personal attendants on his Majesty. The carriage conveying the King and Chief Commissioner then drove off, the Royal Artillery posted near the Main Wharf booming away a royal salute of 21 guns. The consorts of the *Bangkok* and the other vessels came to anchor in their appointed places. The Crew of the "Regent" manned yards as the "*Bangkok*" passed up to turn around, and the Station Flag saluted which was promptly returned by the King's Yacht. The Crowd of carriages which thronged the road near the Iron Wharf was some thing remarkable. No such crowd has been gathered together in any street in Rangoon for many years.

The Friend of India

Thursday, January 25, 1872, p. 95

THE KING OF SIAM IN CALCUTTA

We last week gave particulars of the arrival in Calcutta and the reception in Durbar of the King of Siam. On Monday the King visited the Indian Museum and was visited (at his house in Wood Street) by the Viceroy, the Lieutenant-Governor, the members of the Council, and other high officers of the Government...*

In the evening the Viceroy and the King went together to the Opera from Government House. On Tuesday His Majesty visited the Cossipore Foundry and the Barnagore Jute Mills, in the evening dined at Government

* For the speech of His Majesty the King of Siam cf., supra, p. 393.

House, and afterwards, with the Viceroy, was present at Miss Millman's reception at the residence of the Bishop of Calcutta.

On Wednesday the King visited the Fort and the Mint, and was present in the evening at a Grand State ball at Government House where His Majesty danced. On Thursday he went the round of the King of Oude's Menagerie, Gregory's Circus, and the Mahomedan Literary Association Conversazione, to the last of which he was accompanied by the Viceroy. In the evening he dined with the Lieutenant-Governor of Bengal whose guests the Governor-General and Lady Mayo also were. On Friday the King visited the Alipore Jail, the Cathedral and the Theatre, and in evening was the Government House at a reception, and to witness the fireworks and a grand illumination provided for him by the Viceroy. On Saturday the King arrived by steamer at Barrackpore in company with the Viceroy, and on Sunday he made an inspection of the Calcutta Water Works at Pulta. He was attended by his suite, the Governor-General's Aide-de-Camp, several of His Excellency's ministers, Sir Richard Temple, and Mr. Knox, the Consul-General at Siam. The party left government House, Barrackpore at noon, and were received by Mr. W. Clark, the Chief Engineer of the Calcutta Municipality, at a landing stage which had been hastily constructed for the purpose at Pulta.

The party were first shown the suction pipes which are fixed under the jetty, the screw piles of which protect it. The Engine, and Boiler Houses were then inspected and the action of the pumps in lifting i.e. water from the river and discharging into the silting tanks—where it remains in a quiescent state for 14 hours, were explained. The water there was compared with the water in the river; a glass of each showed that a considerable cleansing effect has been obtained, the process of washing

out the mud from the silting tanks was exhibited and the apparatus explained by which the water is drawn off from just below the surface at all levels of the water. The filters also were explained and the water admitted to one of them, the various filtering media being seen and the manner in which the filters are charged; and their action was explained. A third glass of filtered water was then compared with the two former ones and the water was shown to be clear and sparkling. The process of sweeping the filter beds, the washing of the sand by its redistribution was also shown. The covered wall through which the water flows on its way to Calcutta and where the large 49-inch Iron Pipe begins was then visited. The Pipe is upwards of thirteen miles long and contains in its structure upwards of thirteen thousand tons. The King speaks English somewhat but the greater part of the explanation of the engine was interpreted by Mr. Knox, it being difficult to convey the meaning of the technical terms. The King asked many questions and appeared to take great interest in the works, and not to rest satisfied with the description until he had mastered the whole subject. The party left in the steamer for Calcutta about 2 o'clock. We believe few cities in her Majesty's dominions possess water works so complete as those of Calcutta of which a community may be more justly proud, and we know that many of our native friends who were the strong opponents of these works are now amongst those who most highly value them.

On Monday the King left Calcutta for Delhi by a special Train. He will, as we stated last week, visit Lucknow, Agra and Bombay, and on his return to Calcutta will be the guest of the Governor-General up till the time of his embarkation for Siam. The visit must have been to the King a singularly pleasant one. The review was a fine display, and the illumination

and fireworks unusually attractive. Indeed, the week was well filled up from first to last.

The Friend of India

Thursday, January 25, 1872, pp. 95-96

THE KING OF SIAM IN CALCUTTA

(From a Correspondent.)

The visit of His Majesty the King of Siam to the Capital of British Burma, is a subject of more than ordinary interest to those who have studied the nature of our ordinary relations with the several Indo-Chinese nationalities which exist to the eastward of the Bay of Bengal.

It is only within comparatively a very recent period that the two great cognate races of Burma and Siam, whose countries adjoin each other—and at the same time limit to so great an extent our own possessions in British Burma, have parted with a portion of that exclusiveness, which rendered it a matter of no little difficulty, only a generation ago, to approach nearer to either than by a distant and doubtful mode of indirect diplomatic intercourse. Both countries have since made considerable strides in the direction of a more intimate relationship with European States, though their advances in this respect may possibly only have kept pace with the several conditions under which Foreign intercourse may have forced itself upon them, as the natural result of unavoidable contact with Western civilization. But the present advent of a real King of Siam, amongst us, accompanied by several Princes and some of the Chief ministers of his Court, has afforded us unmistakable proof that the Siamese Government

in point of attaining to a European standard of civilization, is far in advance of the traditional restraints, and conservative etiquette, which still continues to characterize the diplomatic action of the Court of Upper Burma in its intercourse with European governments. In order to illustrate this proof of the advances made by Siam, to adopt the civilization of Europe, it will be necessary only to note some of the more striking incidents of the King's domestic residence at Rangoon, without reference to the descriptive account of his visit generally.

True to previous arrangement, the king arrived at Rangoon in his own yacht accompanied by three Siamese steamers on the morning of the 5th January. A grand ceremonial reception awaited him, and on his landing at the main wharf he was received with regal honours. The only peculiarity about the whole proceeding was that no attempt was made on the part of the Siamese at anything like Asiatic Show, or Pageantry. On the contrary, English customs prevailed throughout, and extended even to handshaking—to the dress and demeanour of the Royal Princes—to the manning of the yards of the Siamese steamers,—and the genuine British Hurrah which the Siamese sailors gave their King, as the Royal Yacht passed them and took up her position at the main wharf at Rangoon. We shall follow the Royal party to Government House, where they became the guests of Mr. Ashley Eden, the Chief Commissioner of British Burma, and we there find that thrown amongst English society and civilization, the King and his suite evinced a very correct appreciation of what was expected of them, and demeaned themselves with gentlemanly propriety. At dinner parties, the King, his two Ministers, and Private Secretary who spoke English, took in ladies and eschewed all caste prejudices if they ever had any, in favour of modern usages, and the civilization of their English

hosts. But it was not until the semi-ceremonial visit to great Shoay Dagon Pagoda, that we were led to witness to perfection the genuine reality, with which the Siamese mind seemed to have identified itself with modern customs and institutions, to the prejudice even of Buddhistic religious observances. Neither the King or any of his followers, on entering the several shrines on the Pagoda deemed it to be a part of their religion to take off their shoes,—to prostrate themselves before images—or to follow any of the usual forms or observances which are peculiar to the ritualism of Buddhism. But a climax of wonder and unorthodoxy seemed to have been reached when the King presented himself before a conclave of yellow robed Priests of Buddha—who summoned His Majesty to leave his suite and approach them. The King not only proved disobedient, but assumed command—by staying where he was and requesting the Priests to approach him. He was obeyed by the Chief Priest, who came forward goodnaturedly and to the amusement of all present commenced a conversation with the King in English. All the other incidents of the Royal visit dwindle into insignificance, as compared with the extraordinary conditions which led by accident as it were to so wonderful and desirable a coincidence. The King left Rangoon on the afternoon of 7th January, and his embarkation at the main wharf, was attended with the same ceremonial, as that which greeted his first arrival at the metropolis of British Burma.

The Friend of India

Thursday, February 8, 1872, p. 156

—We hear that His Majesty the King of Siam, and suite were much pleased with the novelty of all they saw on their way to Delhi and with the regularity with which the time of arrival at the general refreshment stations coincided with the times laid down in the printed time tables. On Friday the 26th January the Royal party was driven out to the Camp of Exercise at Kootub. On Saturday, field operations on a grand scale were engaged in and the whole closed with a march past. On Sunday the King returned to the Viceroy's Camp at Delhi, after having been the guest of Lord and Lady Napier of Magdala at a Camp Dinner held in the Metcalfe House on Saturday evening. His Majesty and suite, attended of Major Sladen, would leave Delhi for Agra on the 30th January; thence to Lucknow on the 3rd February, and from Lucknow to Bombay on the 7th

The Friend of India

Thursday, February 29, 1872, p. 243

EPITOME OF NEWS

Bengal and Calcutta

—The King of Siam arrived at Howrah by special train at 9 o'clock on Thursday morning, and was received on the railway platform by a Deputation consisting of the Secretary to Government in the Department of Agriculture, Revenue and Commerce, one of the Secretaries to the

Bengal Government, the Under-Secretary in the Foreign Department, and an Aide-de-Camp to the Lieutenant-Governor of Bengal. The Deputation accompanied the King and suite in the steam ferry to Armenian Ghat, where a portion of the Body Guard and a wing of a Native Infantry, with Band and Colours, were in attendance to escort his Majesty to the Great Eastern Hotel.

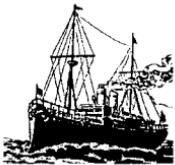
The Friend of India

Thursday, February 29, 1872, p. 244

Bombay

—After a stay of eight days the King of Siam left Bombay on the 17th by special train from the Byculla station of the G.I.P. Railway. The *Bombay Gazette* says that the assassination of Lord Mayo led to the arrangement made for the departure of His Majesty from Bombay being considerably altered. No military guard of honour was in attendance at the station, and the railway authorities had abstained from all efforts at decoration either in the compound of the station or on the platform. Arrangements had, however, been made to a certain extent. The passage by which His Majesty was to pass on to the platform was covered with scarlet cloth, with a line of flower-stands on the each side of it. A portion of platform was similarly decorated. His Majesty, who had visited Government House in the early part of the day, drove down to the station, soon after 2 o'clock, in the Governor's state carriage. The King was accompanied in the carriage by Major Sladen, Mr. Fitzgerald, Private Secretary, and Captain Jervois, Aide-de-Camp to the Governor. Mr. Wedderburn, Secretary to

Government, and Mr. Knox, Consul-General of Bangkok. The Special train, which consisted of sixteen carriages, left the station at half-past 2 o'clock under the personal superintendence of Mr. Keily, Deputy Traffic Manager. The death of the Viceroy had induced his Majesty to change his original intention of proceeding from Bombay direct to Madras.

The Madras Mail

The Madras Mail

Friday Evening, January 5, 1872

The King of Siam is resolved to avail himself of the knowledge and experience of the English miners and men of science. Several Cornish tin-miners have been engaged to proceed to Siam to work the auriferous deposits of that country; and Mr. Charles Twite, a gentleman who has spent many years in Paraguay, as mineral surveyor, under the Late President Lopez, has gone to Siam, to direct, in the first place, the mining operations, and during the hot season when work in the field is not possible, to give instruction in geology to the youth of Siam. Mr. Twite was a passenger by the last P and O Steamer to Singapore.

The Madras Mail

Monday Evening, January 22, 1872

The Pioneer says, "There is no truth in the rumor that king Pra Bat (etc). of Siam has declared war against us. The apologies offered (by the secretaries who made the blunder) for having allowed His Excellency the Viceroy to receive His Majesty at the door of the Marble Hall, instead of going down seven steps towards him, have been accepted."

The Englishman hears that the king of Siam has, for his Master of

ceremonies, Mr. John Bush, the son of the famous Royal Naval Officer Bush, who was the first to place a Beacon on the dangerous Goodwin sand of the coast of Kent. Mr. Bush's title is as follows:

Phra Wisudt Sagorated Master of ceremonies and Capt. H. S. M. Yacht Bangkok. All the commanders of His Majesty's vessels are exceedingly intelligent, and the king himself is said to be conversant with Engineering in its details.

The Madras Mail

Wednesday, January 24, 1872

We understand that His Majesty the King of Siam and Staff together with the younger Princes, paid a visit to the King of Oude's menagerie at Garden Reach, yesterday morning. In the evening His Siamese Majesty attended a grand reception at Belvedre. It is probable that the King will visit the Alipore Jail and the Cathedral today; and tomorrow, the Viceroy, accompanied by the King, his Ministers of State, and the Siamese Princes, will proceed to Barrackpore on board the steamer *Sir William Peel*. On Sunday the King will visit the water-works at Pultah. His Majesty, we hear, will take leave of the Viceroy on the evening of the 22nd, and will start for Delhi by special train; His Majesty and suite were present at the Ball given at Government House on Wednesday evening. On this occasion the Maharajah Kalikrishnan, Rai Bahadoor, of Sobha-Bazar, read out aloud, with the permission of the Viceroy, a Sanskrit address of welcome to the King of Siam. This done, a printed copy, of the welcome was presented to His Excellency and to the King. —*Indian Daily News*

The inspection of the Volunteers by His Excellency the Viceroy will

take place in the morning, when the King of Siam will be present. The Regiment will fall in punctually at half past 6 o'clock. It is scarcely necessary to impress upon the members of the Regiment that this is a special occasion, when every man should turn out, unless prevented by sickness. Colonel Walton takes a just pride in his Regiment, and under his command the volunteers have certainly attained to a pitch of efficiency, never before reached. We hope for the credit of the Regiment, that there will be not fewer than 500 men on the parade around. —Id.

The Madras Mail

Wednesday, January 24, 1872

The India Mutiny Medal has, we see, been conferred on Mr. H. W. Toogood, late commander of the Inland Steamer, Bombay, for services rendered during the Mutiny.

His Majesty and the suite were present at the Ball given at Government House on Wednesday evening. On this occasion the Maha-raja Kalikrishna, Rai Bahadur, of Sobha Bazar, read out, aloud, with the permission of the Viceroy a Sanskrit address of welcome to the King of Siam. This done, a printed copy of the welcome was presented to His Excellency and to the King.

The Madras Mail

Saturday Evening, February 10, 1872

ARRIVAL OF THE KING OF SIAM

At Lucknow

Lucknow Feb. 3

The railway station at Char Bagh of the Oudh and Rohilkund Railway was a scene of great commotion this afternoon, owing to the expected arrival of His Majesty of Siam, being the first crowned head who has ever visited this station. The railway platform was nicely covered with red cloth and the roof also festooned. About two o'clock the platform began to be filled with the officials, civil and military, and ladies: outside the station a guard of honour of the 7th Bengal Native Infantry with queen's colour and band was drawn up on the right, whilst to the left were some of the troops of the 13th Bengal cavalry as escort—Sir George Cooper was unable to come in from the district to be present to receive the King, but the military staff were well represented. The special train conveying His Majesty and suite arrived at 2.30 p.m., and as soon as it stopped, the guns of the Royal Horse Artillery, placed on an open spot to the right of the station, fired a royal salute. On alighting, His Majesty was introduced by Major Sladen to the officials around, and then he proceeded to the carriage and four awaiting him at the exit door of the station, into which he got with Mr. Handcock, of the Railway staff, Mr. Harrington, Assistant Commissioner and Major Sladen. In some ten other carriages followed his

numerous brothers and suite, all smoking cigars with match boxes in their hands. The King and his brothers appeared to me very much in complexion and features like the Burmese type of countenance. His eyes are dark and when he spoke or smiled; as he did continually this afternoon, his whole countenance lighted up. He is very small and effeminate in appearance; his brothers are some of them mere boys and seemed to enjoy being made much of. His Majesty was dressed, as were all his brothers and suite, in English clothes with knicker-bockers and gaiters. Some four of his suite wore uniform undress blue coats, gold laced caps, whilst the King and the rest wore a monstrous black velvet cap as head dress.

His Majesty and suite were received by a general salute from the guard of honour, the flag being lowered, and the band playing the National Anthem, as his carriage passed, and was rapidly driven off to the Chief Commissioner's house where he puts up, tents being pitched opposite for his suite. This evening His Majesty meets the residents of the station at a converzazione at the United Service Club. The day is cloudy, and the wind is blowing bitterly cold. *Correspondent of the Times of India.*

The Madras Mail

Monday Evening, February 12, 1872

ARRIVAL OF THE KING OF SIAM

At Bombay

His Majesty Somdetch Phra Paramindr, King of Siam, arrived at Bombay yesterday morning, (9th instant) by special train, and was received with all the honours due to his high rank. A deputation consisting of Major-

General Marriot, C.S.I., the Commissioner of Police for the city of Bombay, the Under-Secretary to Government in the Political Department, and an aide-de-camp to H.E. the Governor proceeded by special train to Callian to accompany His Majesty to Bombay. It was at first arranged that the King should breakfast at Egutpoora, but that place was found to be somewhat inconvenient, and on very short notice excellent arrangements were made at Callian by Messrs. Nanabhoy and Franjee, the keepers of the refreshment room, who prepared a breakfast which received the approbation of all who partook of it. The station was prettily decorated, and tents were pitched closeby for the reception of the Royal guest and his suite. About fifty gentlemen sat down to table. Mr. and Mrs. Faulkner, Khan Saheb Kharsedjee Rustomjee, sub-judge, the Mamlutdur, and other inhabitants of Callian assembled at the station to greet His Majesty.

The special train bringing His Majesty and suite arrived at Byculla Station at 10.20 yesterday morning. The King travelled in the Viceroy's carriage and on arrival was met by His Excellency Sir Augustus Spencer, Commander-in-Chief, and a brilliant staff. As the train ceased moving, the steps of the carriage were let down, and His Majesty with Major Sladen and the young Princes stood on the platform while an address of welcome was read. His Majesty was then presented to H.E. the Commander-in-Chief, Brigadier-General Stock, and various other distinguished personages. The King, walking with H.E. the Commander-in-Chief, the proceeded bareheaded, and bowing right and left, through the station waiting room and on to the front verandah, immediately opposite which a guard of honour of the 19th N.I. was drawn up under the command of European officers, with their band and regimental colours. Accompanied by the Commander-in-Chief, the Brigadier-General and the Private Secretary, the

King entered a carriage and four drove off, the Infantry saluting and the band playing the National Anthem. The various members of His Majesty's suite then followed, accompanied in each carriage by European officers. A detachment of the First Light Cavalry furnished an escort to Government House, Parell. About a quarter of an hour after the arrival of the train, all had left, with the exception of about a dozen stout well-made young gentlemen in knickerbockers and black felt helmets, who remained until conveyances were despatched for them. There were three or four interpreters with them and an animated conversation was carried on between them and some inquisitive Europeans, who seemed to be never tired of gazing at those funny little men, with long cheroots in their mouths and match boxes in their pockets, plying them with all sorts of questions about Siam and the famous Siamese twins. His Majesty and suite have travelled by special train from Cawnpore. From the Byculla Station house to beyond the bridge a number of detonating fog signals were placed on the rails, one of each, a distance of about a dozen yards; these, as the train came slowly into the Station, exploded in pairs with a report not unlike that of a musket. The Station itself was most tastefully decorated with evergreens, flags, and festooned drapery. Seats were provided on the platform for spectators and the space outside the door of the refreshment room was covered with scarlet cloth, and the room itself very tastefully embellished. An incident happened which is perhaps worth chronicling. Before gentlemen were allowed on the platform they had to produce cards of admission which had been issued by the Traffic Manager of the Company. A well-known Small Cause Court Judge, accompanied by his son, came towards the doorway which gave egress to the platform. "Tickets please, gentlemen," said the official in white. "Who are you?" was

the response. "A guard on the G.I.P.R." "As a Government servant, I demand admittance." "Very Sorry, Sir, but if you have no tickets, can't admit you against orders." The Judge retired in high dudgeon, and after some expostulation with the officials was admitted. The ceremony of receiving His Majesty passed off very quietly, no display of enthusiasm being indulged in—not even a cheer. Amongst those officers and civilians present with H.E. the commander-in-Chief and the Brigadier, were Col. Cahusac, Col. Hatch, Col. Smith, R.A., (with the Wing of the 19th N.I. forming a guard of honour), Major Sexton, Captain Waudhy, Capt. Stock, the Private Secretary, W. Wedderburn, Esq. D. Partridge, D. Sassoon, Esq. C.S.T. and Mr. Vinayek Wassudew, Oriental Translator to Government.

The Madras Mail

Monday Evening, February 12, 1872

THE RECEPTION AT GOVERNMENT HOUSE, PARELL

The Spectacle at Government House, Parell yesterday morning, was one of the most brilliant and imposing ever witnessed in Bombay, for it was there that His Majesty Somdetch Phra Paramindr was the receive a formal welcome—not the less genuine because of its formality—to our city by H. E. the Governor with all the befitting ceremony which the occasion demanded. Signs of the great approaching event were observable long before Government House was reached. Sowars were galloping madly backwards and forwards, artillerymen were standing by their guns, and British infantry soldiers were being drawn up in line. Out of every window along the route which the King was to take peeped curious faces; Parsee and Hindoo ladies came out of their seclusion to see the procession pass, and groups of idlers and sightseers were dotted thickly about. Carriages

were whirling along the road at such a tremendous rate, more especially as the time for the ceremony to begin drew unpleasantly near for those who had delayed their coming till the latest moment, that all that could be seen of the "insides" as the passed was a flash of scarlet and gold, or blue and gold, and delicately tinted muslin. Company began to arrive at Government House soon after ten o'clock, and were marshalled up the staircase, which was lined with native cavalry soldiers, and into the drawing room, one end of which, at the back of the dais, was set apart for ladies, the gentlemen occupying a double row of chairs along the sides. At the right of the dais a dozen chairs were reserved for the Siamese Princes and magnates. During the interval, His Excellency's Band played a selection of music. At about eleven o'clock the boom of a big gun closeby told of His Majesty's approach. The Band struck up the National Anthem, and a moment afterwards the clang of sabres, the clattering of hoofs and the rumbling of carriage wheels announced that His Majesty had arrived. While the royal salute was being fired by the battery of artillery, the King alighted, and was met at the foot of the staircase by the Chief Secretary to Government, the Secretary to Government in the Public Works Department, and the Under-Secretary in the Revenue and Public Works Department, who accompanied His Majesty up the steps. At the top of the staircase they were met by H.E. the Governor, attended by the Chief Justice of Bombay (Sir M.K. Westropp), the Members of Council, the Military Secretary to the Governor, and the remainder of the personal staff. Then the assembly rose, and remained attending while the Governor conducted His Majesty to a seat at his right hand on the dais. The tout ensemble at this period was most imposing and splendid—the King and the Governor on the dais, the long lines of brilliant uniforms plentifully

intermixed with the sober black of the private citizens, and the gay galaxy of beauty in the background, presented a sight which can be rarely witnessed, and which was well as calculated to strike the imagination. After the lapse of a few moments, the Governor rose and addressed to His Majesty the following words of welcome... *

To this cordial welcome His Majesty briefly returned his thanks, and after a short conversation between His Excellency and the King, the Siamese Princes and the King's Ministers were introduced to the Governor by the British Consul at Bangkok. When this ceremony was concluded the Judges of the High Court, the Members of Council, and the principal officials of the British administration were presented to the King by his Excellency and by the Political Secretary. This over His Majesty was conducted to the carriage with the same honours that attended His arrival, the Band again played the National Anthem, and the ceremony was over. The King was escorted to the residence that has been prepared for him by the Secretary to Government in the Political Department. His Excellency's Private Secretary, and two of His Excellency's Aides-de-Camp, accompanied by a detachment of native cavalry.

After the many minute descriptions of the King of Siam's personal appearance which have been printed since His Majesty's arrival in India, it is quite unnecessary for us to add another. We may merely remark that he is a sharp looking, pleasant featured little King, with quite an Aryan cast of countenance, and that both he, his Ministers, and the young Princes preserved during the ordeal of reception the most perfect self-possession.

—*Times of India*

* For the speech of the Governor of Bombay cf., *supra*, p. 407.

The Madras Mail

Friday Evening, February 16, 1872

We learn that His Majesty, the king of Siam has been very deeply affected at the sad news of the Viceroy's assassination. He has felt Lord Mayo's death as a personal matter, and not only intends wearing mourning himself, but has given orders that all his officers and suite shall do the same as soon as the notification to British officers and the public to do so is promulgated. This is the instance of the very friendly feeling which the Siamese visit to the country has brought about in the mind of the King and his followers, and evidences their appreciation of the kindness and courtesy with which they have been received by our Government throughout India. The King almost shut himself up from society yesterday, and he does not intend to do anything during the stay which will offend against the sense of public mourning for the Viceroy—that is to say, he will not drive about in any state, or require ceremonial observances befitting a crowned head.

The Madras Mail

Wednesday, February 21, 1872

DEPARTURE OF THE KING OF SIAM FROM BOMBAY

After a stay of eight days His Majesty the King of Siam, who came amongst us on Friday the 9th instant, left Bombay on Saturday last by special train from the Byculla station of the G.I.P. Railway. The welcome accorded to His Majesty everywhere was all that could be desired. He

drove about in state, with a body of armed troopers accompanying his carriage and four, and visited a few of the places worth seeing in Bombay. Since the receipt, however, of the tidings of the public calamity, the saddening influence of which is still upon us, His Majesty practised becoming self-denial and remained in comparative retirement. He dispensed with the outward ceremonials of state, and up to the day he left Bombay drove about like a private gentleman.

The assassination of Lard Mayo has had its effect upon the arrangements made for the departure of His Majesty from Bombay. No military guard of honour was in attendance at the station, and the railway authorities had abstained from all efforts at decoration either in the compound of the station or on the platform. Decent arrangements had, however, been made to a certain extent. The passage by which His Majesty was to pass on to the platform was covered with scarlet cloth, with a line of flowerstands on either side of it. A portion of the platform was similarly decorated. Here some of the railway officials were present to receive the King, among whom were Mr. Conder, Traffic Manager, Mr. Koily, Deputy Traffic Manager, Lieutenant Babington, Superintendent G.I.P. Railway Police, Mr. Samuel Smith, Police Inspector, and others. A few ladies and some non-official European gentlemen were also present.

His Majesty, who visited Government House in the early part of the day, drove down to the station, soon after 2 o'clock, in His Excellency the Governor's State carriage, drawn by four horses, accompanied by a guard of honour consisting of ten mounted sowars. His Majesty was accompanied in the carriage by Mr. Fitzgerald, Private Secretary, and Captain Jervois, Aide-de-Camp to His Excellency the Governor, Mr. Wedderburn, Secretary to Government; Major Sladen; Mr. Knox, Consul-General of

Bangkok; and members of His Majesty's staff followed in other carriages. The special train had ere this arrived at the station from Boreo Bunder; and His Majesty's kit and luggage were put into the road vans, and half a dozen horses into two horse-boxes that formed part of the train. His Majesty and his brothers stayed on the platform about ten minutes and conversed freely with Mr. Percy Leith, the Government officials, and others. His Majesty seemed rather fond of his cigar, the fragrance of which he enjoyed all the time he was at the station. The special train, which consisted of sixteen carriages, left the station at half-past 2 o'clock, under the personal superintendence of Mr. Keily, Deputy Traffic Manager. Before it started, the King, who was all along in a very cheerful mood, received smilingly the farewell salutations of those personally known to him.

A special time bill had been issued by the railway authorities. Mr. Keily had charge of the special train and its working from Byculla to Egutpoora; Mr. Swan from Egutpoora to Bhosawul; and Mr. Middleton from Bhosawul to Jubbulpore, which last station the train was expected to reach at 6 P.M. yesterday. It was worked by three European guards throughout, who were to be provided by the above named officials. The Royal party were to take light refreshments at Kussara; dinner at Egutpoora; breakfast on Sunday at Hurda; and tiffin at Garrawara. The station masters were permitted to issue a limited number of tickets of admission to the stations where the special train stopped.

We may mention that the sad death of the Viceroy induced His Majesty to change his original intention to proceed from Bombay direct to Madras.—*Bombay Gazette*.

The Indian Public Opinion And Panjab Times

The Indian Public Opinion and Panjab Times

January 23, 1872, pp. 181-182

THE KING OF SIAM IN THE CITY OF PALACES

(FROM AN OCCASIONAL CORRESPONDENT)

Calcutta, January 18, 1872

Many an ornament to creation would delight to espouse this dear little king he is so fond of shopping. The Siamese troupe has visited every shop in Calcutta and the purchases and indents of his majesty and the elder twain of his princely brothers are said to be on a scale which in these evil days of retrenched salaries, taxed incomes and outrageous cost of necessaries of life is truly refreshing. Forty-eight dozen shirts from one unassuming firm who do well to include in their advertisements the cabalistic repetition "IMMENSE! IMMENSE!! IMMENSE!!!" words which I find are rapidly gaining ground in ordinary conversation, so much so that even the quietest of men (you know whom I mean) sometimes find them trembling on the tip of his tongue on the smallest provocation. "Immense, by Heaven! Immense"—Forty thousand Rupees worth of glass and chandeliers and

plated ware from another, Jewelry and watches and clocks to an incredible amount from a third—poor Alfred, the trade makes very invidious comparisons between the wholesale dealings of the Siamese dynasty and the modest generosity of the Coburg and Guelph, whichever classification you fall under! Were every week to bring so open handed a customer as king Siam to Lall Diggee, and its purlieux we should hear fewer complaints of the dullness of trade, and even our newspaper managers would no longer have to lament that shopkeepers cannot now afford to advertise. But it is too bright, too beautiful to last.

Besides shopping with an energy equal to that of the wife of a prosperous attorney-at-law, His Majesty has his evenings fully occupied. On Tuesday I believe there was a reception of some sort at the Royal caravanserai in Wood Street, last night a Ball at Government House, tonight Lady Mayo at Home, tomorrow night a grand pyro-technical display, also at Government House—your educated readers will of course understand that I mean fireworks—and on Saturday—well, I believe there is nothing fixed yet, and I have given up all idea of finding my official informant at home. On Saturday it is said His Majesty and the elder princes, the grenadiers of the Legion, leave for Delhi. It is possible they maybe allowed to accompany the Division told off for the Kooka war, which is evidently upon us at last, thanks to the tame spirit, to use a mild expression, which influenced the Punjab Government to abstain from hanging the Gooroo Ram Sing along with his misguided instruments in the Amritsar and Raikote butcher-murders. But I must not talk politics.

I have just returned from the Maidan Theatre, where His Majesty and suite honored the talented Gregory's at an afternoon performance. The appointed hour was 3 P.M., and at 3.5 P.M., the manager began in despair

of his Patron's attendance. About 4 o'clock, however, when the Three Flying Men of the Air were getting warm over their apparently perilous gambols on the double trapeze, Mr. Gregory rushed wildly up to the orchestra and the conventional rum-tum-ti-tum of the circus was immediately transmogrified into something that sounded like "God save the Queen," but was doubtless the nearest approach that, without a score, could be made to the National Hymn of Siam. His Majesty had quietly entered the Theatre and was already standing up, self-possessed and placed as usual in front of the yellow satin chair which had been provided for him in the boxes under a *canopy of best Twilled turkey Red cloth*, edge and festooned with Harness Book Window Curtains. (N.B. I know a little about piece goods). The King on this occasion looked remarkably well. He was quietly attired in something very like an English gentleman's morning dress. White shirt and turn-down collar with black tie, a black frock coat, double breasted, which displayed to advantage a figure petite, but by no means inelegant or contemptible, dark slate colored knickerbockers of the pattern worn by seafaring men of the period of Robinson Crusoe (see the pictures) especially by Will Atkins and the other unconverted an intractable characters, stockings of a similar, but lighter shade, and dove-coloured kids—le voila!—"Every inch" (fifty of them) "a King!"

He has never appeared to greater advantage; and it was impossible to look upon this modest yet self conscious and self possessed young man, Lord of so many millions to be made prosperous or miserable under his despotic sway without a moment's thought of a line too sober to last long after the Three Flying Men of the Air recommenced business on the eminence they had never quitted.

Following the King's example his brothers were all attired in civil

costume, except the two eldest who wore naval uniform, and very nice they looked, like a pleasant lot of school boys.

Five minutes had not elapsed before it was evident that the entertainment was infinitely more germane to the Royal tastes than was the magnificent opera on Monday evening. The King was interested and pleased in spite of himself, while the rest of the party, princes and officers of state, made no attempt to conceal their astonishment and delight. Whether Lord Mayo's absence was a relief to exact from Royalty in cocked hat, feathers and stars, may be relaxed under less exigent circumstances and in more modest garb, certain it is that King Siam himself quickly threw off the grand seigneur, applauded with his own Royal hands, and when Miss Gertrude put her wonderful poodle dogs through their absolutely unparalleled performances the charm was complete, the young king laughed and smiled and chatted right and left with his brothers and officers, (N. B. Not the British ones however) and you said at last that under that distant and impassive exterior there were the heart and soul without which a young man is a monster of affectation or an intellectual abortion.

A daylight and leisurely view shows the King and all his family to be in complexion very much the same as a healthy young Spaniard, Italian or Greek. In feature without in the least approaching the Chinese type he has still what some would style "a Tartar cast of countenance" but not to the extent of ugliness, or anything approaching it. His eyes are dark, mild and steady, and when he speaks or smiles as he did continually this afternoon, his whole countenance, to use a trite saying, lights up and the effect is extremely prepossessing. The more so to those who like myself have only hitherto seen him in the damping proximity of the magnificent looking and mighty Viceroy and Governor-General.

The boys, the Legion as I have (as I think) aptly styled them, were far from going to sleep on this occasion, nor were they so fascinated with the lady artiste as to hit her on the noddle with a bouquet, a compliment one of the Princes paid to Signora Bosisio the other night, with the intention apparently that there should be no mistake as to the identity of the lady whom it was intended to honor. Neither were they boisterous in their demonstration like a little school boy who sat behind me, and at times literally screamed to such an extent that I should scarcely refrain from offering him my vinaigrette. Although interested and delighted beyond measure they did not even applaud in concert with His Majesty; possibly that would have been another breach of etiquette? A word as to the performance itself. From the photographs exhibited in the shops and hotels and the sensational posters on the walls, I was inclined to expect something outr?, not to say immodest, but was agreeably disappointed. Once get over the somewhat novel idea of a lady being a gymnast and a dog trainer, and the athlete's costume affected by Miss Gregory is a self evident necessity. The young lady's deportment is propriety itself and her talent with the animals, her skill and daring when, with her brother, on the trapeze, something that must be seen to be believed. The brothers are very good on the trapeze, and are, I think, the best or almost the best performers on the horizontal bar that I have ever seen. The entertainment concluded with the irresistibly funny Ballet Pantomime entitled the 'Village Torment', which has been in favour for about half a century under one title or another, but which of course was new to the Siamese who entered thoroughly into its fun, as did the children of "our own people" who mustered in great force, and made no mystery of their sensations.

You will observe I am much pleased with the Gregory's though I

flatter myself my taste are somewhat fastidious in these matters and my green youth has long vanished, and I hope that if ever they visit Lahore they may receive a more liberal support than, to the discredit of the community, is commonly afforded to artists of merit who venture their time and money in that inhospitable market. You may think that is wrong, but it is undeniably true, not only of Lahore but of nearly every station hundreds of miles East and West of it, Lucknow and Meerut being, I am informed, honorable but conspicuous exceptions.

Au revoir,

T.

The Indian Public Opinion and Panjab Times

February 2, 1872, p. 266

All that is worthwhile recording is finished. The sham fight for the king of Siam on Saturday was a very pretty well arranged affair. There was a skeleton enemy under general McMurdo consisting of 109th Regiment, 1st Bengal Cavalry, one gun from a horse battery, and 3 guns of Major Dobbin's battery—each company of infantry representing a battalion, each gun a battery and so on. The king of Siam has nothing regal in his appearance being got up in a black coat with knickerbockers. He, however, is said to delight in military displays and to have enjoyed the review provided for him. After all was over there was a march past on the way home which showed the troops to have benefited by their work here. On Tuesday there are games in the old cantonments, the troops having all gone back to their standing camps. On Wednesday the sky races are talked about to pass the time, and from the 1st to the 5th all will take their departure, Major Graham

Hay is acting in colonel Massy's place as Assistant Adjutant-General to General McMurdo. On the whole the camp has been a great success, from the very commencement difficulties presented themselves and have continued but all have been overcome.

The Indian Public Opinion and Panjab Times

February 16, 1872 p. 382

LUCKNOW

11th February 1872—We are favoured with a longer cold season than usual, and after the late electric storm additional wraps and warm gloves and comforters are indispensable at night and early morning for those whom business or pleasure may take out of doors. The sky continues cloudy and rain appears to be still hanging about.

Food prices are taking a turn the wrong way. Wheat has fallen from 16 seers per rupee to 14 seers, Gram is also down in about the same proportion, and there are now large imports from Cawnpore, which is a reversal of the usual stream of food traffic.

Our Resident Railway Engineer, Mr. P. H. Macadam, is about to leave for England. It is said that great changes will take place in the Railway staff and establishments during the coming six months. Reductions have already begun on those portions of the new works which are now approaching completion. Trains are now running from here to a place called—(illegible)—on the main line some 32 miles towards Bareilly. The traffic is very inconsiderable as yet, but quite as much as could have been expected. When open to the important station of Bareilly an immense

business maybe confidently relied on, both in passengers and merchandize. A moderate beginning will surely increase month by month to something very handsome. Towards the end of March or early in April it is hoped that the line to Fyzabad (Oudh) and to Byram Ghat, the great timber depot, maybe open for Traffic, when the receipts on the Lucknow, Cawnpore line may be expected to double their present figure, and the earnings overall to reach at least £15 per mile per week. The Bridge over the Ganges is getting on slowly—nearly all the wells are now above present water-mark and every effort is being made by the Engineers to bring them on to an elevation above highest flood level before the snows melt.

By the enclosed notice you will see a strange alteration in our passenger arrangements on the Oude and Rohilkund Railway. No more 1st, 2nd, Intermediate and 3rd class. There are now an upper class, equivalent to 3rd class. Reserved compartments of each class, but got up in a superior manner, answer to 1st and intermediate classes. The fares are unaltered, and what the object of this whimsical nomenclature can be is beyond me entirely.

You have of course seen all about the King of Siam's visit, in the local papers. I need only draw your attention to the fact that Professor Bushell, whose nerve was so upset by the peculiar reception he met with at the hands of some "nobodies" in Lahore, has been performing here with great success. The biological portion of his entertainment which, (as might have been expected, and as was possibly wished) proved such a signal failure at Lahore, was here an entire success and the most attractive part of the evening. Some of the King's attendants were brought under the mesmeric influence, but the Professor's triumph was greatest in his complete control over two young officers, whom he compelled to go

through a variety of absurd acts under an illusion they vainly tried to shake off. The King and suite were greatly pleased.

After a stay of nearly a week during which the station was completely given up to durbars, balls, and tiffin parties, the Royal party has left us for Bombay, Madras and home via Calcutta.

Supplement to the Indian Public Opinion, Lahore

Friday, February 16, 1872, p 4

OUDH

LUCKNOW

The monotony of this city was at last broken by the appearance of two important personages—His Majesty the King of Siam and Professor Bushell. In honor of the former's visit a native nautch was give in the Kaiser Baugh palace which was most brilliantly illuminated, after the nautch there was a display of the fire-works; the entertainment for the evening was concluded, of course with a banquet, to which some hundreds sat down. It was late at night when His Majesty rolled away, it being the signal for the rest to follow.

The next day at 4 P.M. Professor Bushell had the honour to appear before His Majesty at the *Mahomed Baugh theatre*. The performance was quite a success as usual. The second part of the entertainment (Biology) kept the house in a perfect state of conviviality. Among the many who appeared on the boards to be operated upon were two of His Majesty's staff officers, Mr. L. and Lieutenant M. The professor, I think, in no way spared either of them. Fancy one of them being told, or rather made to believe,

that it was bitter cold and his attempts to warm his hands near the flame of a candle kept the house in roars of laughter but when a handkerchief was placed on the ground, and the officer name to believe it was a fine blazing fire, upon which he sat himself near it in the hope of warming himself, it regularly brought down the house. Mr. L was asked to pronounce various names, as also to oblige His Majesty with his own. Need I say the young man had no more idea of what his name was than the Man in the moon! Another was shown, and made to see a beautiful lady on the point of being drowned, and asked to save her. He immediately plunged into the water or rather on the boards, trying his utmost and while he was still in this dangerous position, he was "righted!" the curtain then fell amidst loud and deafening applause. The same evening a Ball came off at the Chutter Munzil, where to all appearances His Majesty enjoyed himself immensely.

Pioneer's Correspondent.

The Indian Public Opinion and Panjab Times

Tuesday, February 27, 1872, p. 465

A salute of 21 guns on Thursday morning announced the return of King of Siam to Calcutta. His Majesty was received by a deputation of Government officials and accompanied by them and his suite proceeded to the Great Eastern Hotel. His Majesty was not over well pleased at being lodged in a Hotel, but Government, thinking the King would proceed from Bombay to Madras and embark at the latter port, issued instructions shortly after the King left Calcutta for selling off the furniture which had been provided for the Wood Street residence. His Majesty was to have left for Siam on Monday.

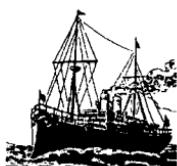

Supplement to the Indian Public Opinion

Friday, February 16, 1872

The King of Siam arrived at 6 A.M. on Thursday, and after an hour's halt at this station, continued his journey to Bombay. There was no guard of honour at the station; but this circumstance we fancy did not trouble His Majesty's mind in the least, for both he and his suite seemed to have their attention directed to the eating of heaps of salad! His Majesty retinue seem bent on having a "Spree" in India, for we note that some of the seamen of the Siamese fleet at present in Calcutta have been arrested for being drunk and disorderly; and we are told that one of the ministers was so drunk at Cawnpore that his royal master had him bound and put into the railway carriage. The King seems to be a dandy in his own way, for we are told that at Kellner's Refreshment Room at Allahabad he spent about a quarter of an hour admiring himself before the large mirror which adorns the room.

Jubulpore Chronicle

The Hindoo Patriot

The Hindoo Patriot

Monday, January 15, 1872, p. 32

Last Saturday His Majesty the King of Siam and the Princes, who have accompanied him, were received in great state by His Excellency the Viceroy. Although the arrangement made were not first class, such as we witnessed when H. R. H. The Duke of Edinburgh paid us a visit two years ago, still they were sufficient imposing, and we trust have given satisfaction to His Majesty of Siam. The programme which had been previously Gazetted was carried out in he order prescribed.

The Hindoo Patriot

Monday, January 15, 1872, p. 32

The King and the princes were all of small stature, but looked smart and spoke in English. They were dressed in their national costume.

The Hindoo Patriot

Monday, January 22, 1872.

The Week

Monday, January 15

His Majesty the King of Siam, paid this day a visit to the Asiatic Society, accompanied by his private secretary, and Major Sladen. Mr. Anderson, the curator of the Indian Museum and the Assistant Secretary

to the Society showed the royal party the rich collection of the Museum and rare and valuable Persian, Sanskrit and Pali manuscripts of the society. His Majesty was highly pleased to see some the Buddhist works shown, and with the explanation given by the Assistant Secretary. The Name with titles of His Majesty, the King of Siam is as follows : Pra Bat Somdetch Prabaramain Taramaha Chulalonkorn Klaopra Chao Pen Din Siam. We are told that His Majesty is only eighteen years of age, and unmarried. It is positively insulting to him to state, as some of the papers have been stating, that His Majesty has a harem of eighty women. His habits are quite European, and he is highly popular with our European officials for his free and easy manner.

The Hindoo Patriot

Monday, January 15, 1872

Siam

The arrival of the illustrious stranger, who was on Saturday last received in great state by the representative of our Queen suggests a momentary interest in the history and condition of his country. Siam is a citadel of Buddhism, and as India was the birthplace of that noble religion, the Indian reader cannot but feel interested in the progress of the nationalities, which have given it home. The kingdom of Siam extends from the fourth to the twenty-second degree of north latitude, making about 1350 miles in length and 450 miles in breadth from east to west. It is bounded on the north but the several provinces of Laos, tributaries of Ava and China; on the south by the states of Pahang and Puah; on the east

by the empire of Anam; and on the west by the sea and British possessions. Its physical aspect is picturesque and romantic. The gorgeous variety of its scenery and the inexhaustible resources of its soil. The philosophic character of its princes and its mysterious faith, and its cultivation of European science, have often filled the foreigner with a keen interest and warm admiration. It is a land of moral contradictions, civilization running with barbarism, deep philosophy with debasing superstition, high refinement with abject ignorance. "Like a troubled dream," says Mrs. Leonowens, "delirious in contrast with the coherence and stability of Western life, the land and its people seem to be conjured up out of a secret of darkness, a wonder to the senses and a mystery to the mind."

The early history of Siam is enveloped in a cloud of fables and stories, from which it is difficult to separate the fact from fiction. The first authentic account dates from 712 of the Siamese and 1350 of the Christian Era. When Phya Othong founded the city of Ayudia or Ayathia, and the Abode of the Gods, its ancient capital. Phya Othong, who had assumed the title of P'hra Rama Thibodi, was succeeded by P'hra Rama Suen, who effectually put down the ravages of the Burman pirates, that infested the borders of Siam, conquered Cambodia, and carried off valuable treasures in plate gold, with which he erected a magnificent pagoda, the "Mountain of Gold." P'hra Rama Suen was succeeded by his son Phya Ram who reigned fourteen years and was assassinated by his uncle, Inthra Racha. In 831 the sovereignty was assumed by another P'hra Rama Thibodi, whose reign extended over thirty years, and was made famous by the erection of a colossal gold image of Buddha, fifty cubits high. The next monarch, whose name is conspicuous in the history of Siam was Maha-Charapat Racha-Therat, the fame of whose wisdom, valour and virtues

spread far and wide, and formed the inspiring theme of bards. He extended his dominion over Malacca, Tenasserim, Ligor, Thavai, Martaban, Songkhla, Chantaboon, Phisanulok, Look Kho-Thai, Phi chi Savan Khalok, Phechit, Cambodia, and Nakhon Savan. In 1568 of the Christian Era Mandanahgri, a Burman king, a warrior it is said of Napoleonic genius, who extended his dominion as far as the confines of China, laid waste Siam. In the reign of his successor the "Black Prince" Siam was made free. The "Black Prince" was succeeded by the "White King," who reigned peacefully for many years. The next monarch worthy of notice is P'hra Narai who was the first to invite European traders to his country. He sent an Embassy to Goa, gave the Portuguese merchants lands in his territory for the erection of factories and offered them special encouragement by exempting their goods and wares from duty. It was in his reign Louis XIV of France conceived the wild project of conquering Siam and converting her king to Christianity! P'hra Narai was the first Asiatic Prince, who employed an European, a Greek, in the administration of his state. There is a tinge of romance in the history of this Greek adventurer. Constantine Phaulkon, such was his name, came out to the east as a mariner, was shipwrecked on the Malabar Coast, and went to Siam with a party of Siamese officials, who had suffered from the same disaster. A clever and accomplished man he soon insinuated himself into the good grace of the king, who ultimately appointed him his prime minister. His administration was marked by great liberality, skill and wisdom. We have adverted to the intention of Louis XIV to conquer and convert the King of Siam, but he was discomfited in his attempt. P'hra Narai, however, played his cards well, he sent an embassy to the Court of Louis, and thus made a friend of the King of France. "In the picturesque drama of Siamese history," we are told, "no figure appears so truly noble

and brilliant as this king, not merely renowned by the glory of his military exploits and the happy success of his more peaceful undertakings, but beloved for his affectionate concern for the welfare of his subjects, his liberality, his moderation, his modesty, and his indifference to the formal honors due to his royal state, and (what is more rare in Asiatic character) his sincere aversion to flattery, his shyness even toward deserved and genuine praise." On his death Phya Tak, a Chinese adventurer, usurped the throne. This king is described as an enthusiastic and indefatiguable warrior, scorning palaces, and only happy in camp or at the head of his army. He was however murdered by his minister who assumed the title of P'hra-Phuthi-Chow-Luang, and removed the palace from the west to the east bank of the Menam. During his reign it is stated, the Burmese made several attacks on Siam, but were invariably repulsed with loss. He was succeeded by Phen-Den-Klang, whose reign was unevenful. On his death Maha Mongkut, ascended the throne. He was a most remarkable prince. A scholar, a linguist, a student of science, and a statesman, he was far above the average Oriental monarchs. Mrs. Leonowens, whom he invited to teach English to the Royal family says that "Sanskrit and Pali formed his chief study and from the first he aspired to proficiency in Latin and English, for the pursuit of which he soon found opportunities among the missionaries. His translation from the Sanskrit, Pali, Magadhi, mark him as an authority among oriental linguists, and his knowledge of English, though never perfect became at least extensive and varied; so that he could correspond, with credit of himself, with Englishmen of distinction such as the Earl of Clarendon and Lords Stanley and Russell." It is the custom in Siam for the hair apparent to pass six months in the royal monastery, for when he assumes the regal powers he is at once the

supreme king and head priest. In the calm retreat of his Buddhistic cloister the royal scholar nursed his contemplative taste and intellectual aspirations and laboured to promote a proper appreciation of the teachings of Buddha. It was during his probationary priesthood, if we might so call it, he wrote the remarkable treatise in defence of the divinity of the revelations of Buddha, in which he undertook to prove that the sole aim of the great Reformer was to deliver man from all selfish and carnal passions, and in which he used these words. "These are the only obstacles in the search for Truth. The most solid wisdom is to know this, and to apply one's self to the conquests of one's self. This it is to become the enlightened—the Buddha". He was in close intimacy with the Christian Missionaries, by whose instruction he profited much, but he could never persuade himself to believe that the Bible was the Book of God. On one occasion he made this remarkable observation to a Missionary:

"You say that marriage is a holy institution and believe it is esteemed a sacrament by one of the principal branches of your sect. It is, of all the laws of the universe, the most wise and incontestable, pervading all forms of animal and vegetable life. Yet your God (meaning the Christian's God) has stigmatized it as unholy, in that he would not permit his son to be born in the ordinary way, but must needs perform a miracle in order to give birth to divinely inspired one. Buddha was divinely inspired, but he was only man. Thus it seems to me he is the greater of the two because out of his own heart he studied humanity which is but another form of divinity and, the carnal mind being by this contemplation subdued, he became the Divinely Enlightened."

In 1851 he ascended the throne. The cloistered student did not forget his missionary friends in the crowned sovereign. He sent for them,

says our fair writer, and thanked them cordially for all that they had taught him, assuring them that it was his earnest desire to administer his government after the model of the limited monarchy of England; and to introduce schools, where the Siamese youth might be well taught in the English language and literature and the science of Europe. And he did fulfil his promise. We will describe the chief events of his administration, in the words of his fair biographer. Several commercial treaties of the first importance were concluded with foreign powers during his reign. In the first place, the Siamese government voluntarily reduced the measurement duties on foreign shipping from nineteen hundred to one thousand ticals per fathom of ships beam. This was a brave stride in the direction of a sound commercial policy, and an earnest of greater inducements to enterprising traders from abroad. In 1855 a new treaty of commerce was negotiated with his Majesty's government by H. B. M's Plenipotentiary Sir John Bowring, which proved highly advantageous to both parties. On the 29th of May 1856, a new treaty, substantially like that with Great Britain, was procured by Townsend Harris, Esq, representing the United States and later in the same year still another, in favour of France, through H.I.M's Envoy, *M. Montigny*. Before that time Portugal had been the only foreign government having a consul residing at Bangkok. Now the way was opened to admit a resident consul of each of the treaty powers and shortly millions of dollars flowed into Siam annually by channels, through which but a few tens of thousands had been drawn before. Foreign traders and merchants flocked to Bangkok and established rice mills, factories for the production of sugar and oil, and warehouses for the importation of European fabrics. They found a ready market for their wares, and an aspect of thrift and comfort began to enliven the once neglected and cheerless

land. A new and superb palace was created after the model of Windsor Castle together with numerous royal residences in different parts of the country. The nobility began to emulate the activity and munificence of their sovereign, and to compete with each other in the grandeur of their dwellings and the splendour of their *corteges*. Early in this reign the appointment of harbour-master at Bangkok was conferred upon the English gentleman, who proved so efficient in his functions that he was distinguished with the *fifth* title of a Siamese noble. Next came a French commander and a French band master for the royal troops. Then a custom house was established, and a "live Yankee" installed at the head of it who was also glorified with a title of honor. Finally a police force was organized composed of trusty Malays hired from Singapore and commanded by one of the most energetic Englishman to be found in the East—a measure which has done more than all others to promote comfortable sense of "law and order" throughout the city and outskirts of Bangkok. The privilege of constructing, on liberal terms, a line of telegraph through Maulmein to Singapore with a connection to Bangkok has been granted to the Singapore Telegraph Company; and finally a sanitarium has been erected on the coast at Anghin for the benefit of native and foreign residents needing the invigoration of sea air. In his daily habits His Majesty was remarkably industrious and frugal. His devotion to the study of astronomy never abated and he calculated with respectable accuracy the great solar eclipse of August 1868, the French Government having sent a special commission under command of the Baron Hugon le Tourneur, to observe the eclipse in Siam, the king erected, at a place called Hua Wan "The Whale's head", a commodious observatory, besides numerous pavilions varying in size and magnificent, for His Majesty and retinue, the French

commission, the Governor of Singapore Colonel Ord and suite, who had been invited to Bangkok by the king, and for ministers and nobles of Siam. Provision was made at the cost of government, for the regal entertainment, in a town of booths and tabernacles, of the vast concourse of natives and Europeans who followed His Majesty from the capital to witness the sublime phenomenon; and a herd of fifty noble elephants were brought from the ancient city of Ayudia for service and display. The government expended not less than a hundred thousand dollars on this scientific expedition, and a delegation from the foreign community of Bangkok approached His Majesty with an address of thanks for his indiscriminate hospitality." On the 1st October 1863 this most remarkable prince bade adieu to this world. His last moments were marked by a spirit of philosophic resignation not common among any class of men far less among crowned persons, when they are severed from earthy power, splendour and enjoyment. On the morning of His Majesty's last day in this world he dictated in the Pali language those memorable farewell address to the Buddhist priesthood.

"Farewell ye faithful followers of Buddha. To whom death is nothing, even as all earthly existence is vain, all things mutable, and death inevitable. Presently I shall myself submit to that stern necessity. Farewell for I go only a little before you."

He then implored his attendants not to give way to grief, "nor to any sudden surprise," that he should leave them thus, "it is an event that must befall all creatures that come into this world, and may not be avoided." Then turning his gaze upon a small image of his adored teacher, he seemed for some time absorbed in awful contemplation. "Such is life!" Those were actually the last words of this most remarkable Buddhist king. He died like

a philosopher, "*calmly and sententiously soliloquizing on death and its inevitability.*"

The prince Somedetch Chowfa Chulalonkorn eldest son of His Majesty, who has honored our country with a visit, succeeded him. He was about ten years old when Mrs. Leonowens was appointed to teach him, and he is now we believe about twenty. "Being the eldest son of the Queen consort," says the governess "he held the first rank among the children of the king as heir-apparent to the throne. For a Siamese he was a handsome lad; of stature neither noticeably tall nor short; figure symmetrical and compact, and dark complexion. He was moreover modest and affectionate, eager to learn, and easy to influence." "A very stern thing" she remarks, "is life to the children of royalty in Siam. To watch and be silent, when it has most need of confidence and freedom,—a horrible necessity for a child!" She continues.

"Such was the early training of the young prince, and for a time it availed to direct his thoughts to noble aspirations. From his studies, both in English and Pali he derived an exalted ideal of life, and precocious and inexpressible yearnings. Once he said to me he envied the death of the venerable priest, his uncle; he would rather be poor, he said, and have to earn his living, than be a king.

"It is true a poor man must work hard for his daily bread, but then he is free. And his is all he has to lose or win. He can possess all things in possessing Him who pervades all things, earth, and sky, and stars, and flowers and children. I can understand that I am great in that I am apart of the Infinite, and in that alone; and that all I see is mine and I am in it and of it. How much of content and happiness should I not gain if I could but be a poor boy!"

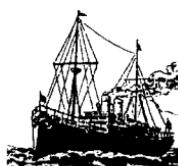

"He was attentive to his studies, serene, and gentle, invariably affectionate to his old aunt and his younger brothers and for the poor ever sympathetic, with a warm generous heart. He pursued his studies as assiduously and learned to overcome the difficulties and obstacles he encountered in the course of them with a resolution that gained strength as his mind gained ideas. As often as he effectually accomplished something he indulged in ecstasies of rejoicing over the new thoughts that was an inspiring discovery to him of his actual poverty of knowledge, his possibility of intellectual opulence, But it was clear to me—and I saw it with sorrow—that for his ardent nature this was but a transitory condition and that soon the shock must come against the inevitable destiny in store for him that would either confirm or crush all that seemed so fair in the promise of the royal boy "

"On his attaining majority the King performed with great eclat the haircutting of his son, a ceremony observed alike by the rich and poor in Siam. After the observance of the usual rites he was", says his tutor, "received by the high priest and with their hands mutually interfolded, one upon the other, he vowed to renounce, then an there, the world with all its cares and temptations, and to observe with obedience the doctrine of Buddha. This done he was clad afresh in sackcloth, and led from the temple to the royal monastery, Watt Brahmanee Waid; with bare feet and eyes downcast he went, still chanting those weird hymns. Here he remained a recluse for six months."

Only three years have elapsed since His Majesty has assumed the royal sceptre, and the time has therefore been too short for a fair trial. He however promises to tread in the footsteps of his illustrious father. He is fond of Sanskrit and science, he is fairly acquainted with English, well

disposed towards the Foreign Powers under treaty, friendly to the foreign trader and traveller, and kind to his own people. We do not know the object of his visit to British India. Possibly it is an enlightened curiosity and it is said that he will not be content with his journey to this magnificent dominion of his Britannic Majesty but will go to England and see with his own eyes the wonders of her civilisation. He may have for aught we know to the contrary a political object in view. The Siamese Government has always regarded with a feeling of alarm the progress of France in the south India islands. From the days of Louis XIV the French seem to have had an eye upon this beautiful country, and although they have now been prostrated by the terrible blows inflicted by the Prussians, who knows but that the old thirst after territorial aggrandizement may break out the moment they find themselves strong at home. We dare say His Majesty the King of Siam will find a staunch friend in England against such machinations. In the meantime we cannot conclude this hurried notice without tendering to His Majesty a hearty and respectful welcome on behalf of the Hindu population, who fell a deep interest in the history and traditions of his country as the home of the philosophic faith of Buddha which was born and nursed in India. We cannot believe that he will leave this country without making a pilgrimage to the great Buddhistic Shrines in Behar.

Kavivachan Sudha

(TRANSLATION)

KAVIVACHAN SUDHA

24th February, 1872

On the 19th February 1872 Sriman Maharaja Syam reached Kashi. So Many people went to Rajaghat to welcome him. The same evening he also went to Ramnagar. On the ghat (landing stage) many elephants and horseriders with naked swords in their hands were stationed by Maharaja Kashinaresha (the Chief of the natives state of Benares).

Happily that day was the say of Vedavyasa fair. So the city of Ramnagar looked specially beautiful. Both on the occasion of arrival and departure (of the King of Siam) 21 cannon shots were fired on behalf of the Maharaja of Benares in honour of the guest.

The honoured one is very young. He was wearing a *lungi* (skirt) and socks below the waist and English dress above the waist. His followers were similarly dressed. His complexion is a little dark.

LATEST INTELLEGENCE

(TRANSLATION)

KAVIVACHAN SUDHA

24th February, 1872.

The Maharaja of Siam looks small in age, but great in qualities. In every way, he is assuring the prosperity of his kingdom. When he came to the Chauk, seeing the paintings of the gods, he began to explain

spontaneously about them, showing them to the British Commissioner. He also knows Sanskrit and is well-versed in various branches of learning. He follows the Buddhist doctrine, but he eats with the English people. The language of his country has evolved from a combination of Sanskrit, Prakrit and the old dialect of that country. His correct name is Paramendra Mahachulalankara Yatindra Deva Mahamukut Mani. But in usual writing and speaking the people call him "the Parama Dharmik Maharajadhiraja" His minister is called Koshadhipati and his brothers are Bhanuvamsa and Bhanuras. The name of his capital is "Deva Mahanagara Amara Ratna Koshendra Ayodhya, Bangkok." From these facts I suspect that there is nothing surprising in it if he also belongs to the solar race. His capital city is situated on the both sides of the Menam River. About forty thousand people live there. Instead of all other means of transportation, the people of the capital city have boats only. Usually the city houses are built of wood. People of that city are fond of singing and playing musical instruments. Total population of the country is 29,500,000.

The Maharaja of Siam visited *Chauk*, *Manmandira*, *Vishvanatha*, *ghats*, *Dharahara* and *Sarnath*. He gifted three gold coins to the priest of *Visvanatha* and 10 Rupees to the priest of *Dharahara*. The Maharaja was telling: "In my religious books it is written that in *Kashi* one body of the Buddhist doctrine is invisible, and near that there is a tree of peepul. With great interest the Maharaja saw the [Queen's] college and the images kept there. The Maharaja was telling Babu Shiva Prasada (*Sitare Hind*); Please visit once my capital city."

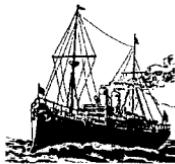

(TRANSLATION)

KAVIVACHAN SUDHA

24th February 1872

It has been stated in a newspaper that Maharaja Siam has six brothers and forty sisters. His father had three hundred wives and he has thirty-two.

Archival Sources:
National Archives of India,
New Delhi

NO. 29

Dated Bangkok, 17th May 1871.

From—Thomas George Knox, Esq., Her Britannic Majesty's Consul,
Bangkok

To—C. U. Aitchison Esq., C.S.I. Secretary to the Government of India,
Foreign Department, with G.-G.

I have the honor to forward to you a letter which His Majesty the King of Siam has addressed to the Viceroy and Governor-General of India.

It contains a communication from His Majesty of his wish to pay a visit to His Excellency at Calcutta early in January next, and afterwards to proceed on a tour in the North-Western Provinces.

For the information of His Excellency the Viceroy and Governor-General I have to state that His Majesty, who is now in his twentieth year, has been educated by an English Governess, and understands and speaks English fairly. On his late visit to Singapoer and Java he conformed to the customs of Europeans with willingness and ease, as did likewise those who accompanied him. While there he lived at the houses of the Governors, but I have reason to believe that he would prefer, if possible,

a separate residence. His immediate suite consists of between twenty and thirty persons.

His Majesty's present intention is to proceed by the Isthmus of Kra where he will have at least two of his own steamers in readiness to receive him.

He is very anxious to make the voyage in a British Man-of-War but I have not encouraged him to mention this to His Excellency as I did not feel certain if one would be available. If, however, this could be managed, I feel sure His Majesty would appreciate the favour.

Though His Majesty has mentioned the early part of January as the time for his visit, I may state that he merely wishes to avail himself of the best season to cross the Bay.

Therefore, if His Excellency the Viceroy should prefer an earlier date, there will not be the slightest difficulty on this score.

As His Majesty is very anxious that I should accompany him on his visit to India, I have requested that necessary permission from Her Majesty's Secretary of State for Foreign Affairs.

NO. 30

From—His Majesty Somdech Phra Paraminda Maha Chulalongkorn,
Supreme King of Siam and fifth Sovereign of the present Dynasty.
To—His Excellency the Earl of Mayo, K.P., G.M.S.I., Viceroy and Governor-General of India.

We presume on the great friendship which the Government of Her Majesty's possessions in India has for such a length of time shown to that

of Siam, to address this letter to your Excellency.

When our father His late Majesty the Supreme King of Siam departed from this world, we were then only sixteen years of age. It was therefore considered expedient both by ourselves and the Royal Council that the Government of this country should be administered by His Highness Chow Phya Sri Suriy Wongse, the present Regent, until we had more experience in such matters. That time is now at hand, by we are anxious, before assuming such a responsible position, to make ourselves, as far as possible, worthy and fit to hold it. For this reason we have lately visited Singapoor and Java, where we have availed ourselves of those opportunities which have been so kindly placed at our disposal. But both ourselves and our Council are persuaded that there is no country in the east where the science of Government is so well understood, or the welfare of the people so faithfully attended to as in that Great Empire whose Government your Excellency so worthily directs.

We, therefore, propose, with your Excellency's permission, to proceed to Calcutta early in January of next year to pay our visit to your Excellency, and to see as much as we can of the country in the two following months. We should imagine that a week or ten days would suffice for our stay in Calcutta, and we should like, if possible, to see the ancient Cities of Benares, Agra, and Delhi, &c. As we are anxious, however, to cause as little inconvenience as possible either to your Excellency or the officers of Government, we shall leave the direction and length of our tour entirely in your hands.

Given at the Palace of Amorindr Wenichchhay, Bangkok, Wednesday, the 14th day of waning moon of the month of Bisakha (the sixth month) in the year of Goat the 3rd of the decade of the Siamese local Era 1233.

Corresponding with the 17th May of the Christian Era 1871, which is the third year of our reign.

NO. 31.

Dated Simla, 4th July 1871.

From—His Excellency the Viceroy and Governor-General of India.

To—His Majesty the King of Siam, &c., &c.

I have had the honor to receive your Majesty's letter dated the 17th May 1871, expressing a wish to visit the Indian dominions of Her Majesty the Queen of Great Britain in January next. I have received this communication with the utmost satisfaction as an evidence of the friendly feelings which your Majesty entertains towards my Sovereign and her subjects.

I gather from the letter under acknowledgement that your Majesty's object in visiting India is to obtain such a knowledge of the system of Government in this Empire as may probably be of service when your Majesty assumes the reins of Government in your own kingdom.

It will afford me great pleasure to offer your Majesty a cordial welcome to this country, and also to facilitate by every means at my disposal the object which your Majesty has in view.

Suitable arrangements will be made for your Majesty's reception and to render easy and agreeable your visits to the ancient cities of Hindostan.

NO. 32.

No. 1393 P., dated Simla, 4th July 1871.

From—C. U. Aitchison, Esq., C.S.I. Secretary to the Government of India,
Foreign Department, with the G.-G.
To—Thomas George Knox, Esq., Her Britannic Majesty's Consul, Bangkok.

I am directed by the Viceroy and Governor-General of India in Council to acknowledge the receipt of your letter dated the 17th May 1871, giving cover to one of the same date from the King of Siam, to his Excellency the Viceroy, in which His Majesty expresses a wish to visit India in January next.

2. In reply, I am to forward to you, for delivery to His Majesty, a letter from his Excellency the Viceroy, promising a cordial welcome to the King. A copy of this letter is enclosed for your information.

3. In all probability it will be found possible to offer His Majesty a passage in a British Man-of-War, but on this point nothing definite can as yet be said.

4. It will therefore be convenient if you will intimate beforehand the exact date on which His Majesty proposes to take his departure from Bangkok, in order that the Government of India may be enabled to make suitable arrangements for the King's reception.

NO. 107.

Office Memo. No. 1931 P., dated Simla,

9th September 1871.

From—Secretary to the Government of India, Foreign department, with the

G.-G.

To—Military Department.

The undersigned is directed to forward, for the information of the Military (Marine) Department, a copy of the papers noted in the margin, * relative to the expected visit of the King of Siam to Calcutta early in January next. It is the desire of His Excellency the Viceroy and Governor-General that the *Wolverine* should be ordered to convey His Majesty from the Isthmus of Kra to Calcutta.

(Sd.) C. U. AITCHISON

Secy. to the Govt. of India,

with the Govr. Genl.

*Political A., July 1871, Nos. 29-32.

From Her Britannic Majesty's Consul, Bangkok, dated 17th May 1871.From His Majesty the King of Siam, to His Excellency the Viceroy, dated 17th May 1871.From His Excellency the Viceroy, to His Majesty the King of Siam, dated 4th July 1871.To her Britannic Majesty's Consul, Bangkok, No. 1393P., dated 4th July 1871.

NO. 202.

No. 34, dated Simla, 21st September 1871.

From—Colonel H. K. Burne, Secy. to the Govt. of India, Marine Dept., with

G.-G.

To—His Excellency the Commander-in-Chief of Her M.'s Naval Forces,
East Indies.

In forwarding copy of the correspondence noted in the margin,
I am desired to request that your Excellency will be so good as to arrange
that Her Majesty's Steamer *Wolverine* shall convey His Majesty the King
of Siam from the Isthmus of Kra to Calcutta early in January next.

2. I am to request that a copy of the orders your Excellency may
issue in furtherance of this object may be communicated to the Govern-
ment of India, in order that any further necessary instructions may be given
in the matter.

* From Foreign department No. 1931 P., dated 9th September 1871,
and enclosures.

NO. 203

Dated Bangkok, 29th August 1871.

From—Thomas George Knox, Esq., Her Britannic Majesty's Consul-
General.

To—C. U. Aitchison, Esq., C.S.I., Secy. to Govt. of India, Foreign Dept., with
G.-G.

I have the honor to acknowledge the receipt of your despatch No.
1393, of the 4th of July, forwarding a letter from His Excellency the Viceroy

and Governor-General to His Majesty the King of Siam.

In reply, I have to state that I delivered His Excellency's letter to His Majesty on the 16th instant; that it was received with the customary honors; and that His Majesty has desired me to express his sincere thanks for the promptitude and courtesy with which the Viceroy and Governor-General has responded to his request to be allowed to visit Her Britannic Majesty's Indian possessions.

I have further settled that His Majesty is to leave Bangkok on the 15th of December, that he will proceed via Singapoore and Penang, and that he hopes to reach Calcutta on or about the 2nd of January.

As I shall probably accompany His Majesty, I will take care that the departure from Penang shall be notified to you by telegram.

As His Majesty has lately purchased a steamer, which he intends to use as his yacht, he is not so anxious to make any part of the journey in a British man-of-war as he formerly was. It has, however, been intimated to me that he would like to make the voyage up the Calcutta river in one of Her Majesty's ships, and if one is available and could await his arrival at any of the stations on the journey up the Hooghly, it would answer all purposes.

NO. 401.

No. 20, dated Fort William, 24th January 1872

From—Government of India.

To—His Grace the Duke of Argyll., K.T., Secretary of State for India.

With reference to our despatch dated the 28th of July 1871; No. 124, relative to the intended visit of His Majesty the King of Siam to India, we

have the honor to forward the following narrative of the reception of His Majesty in this country :—

2. The King was met at Moulmein by Major Sladen who has been deputed to attend up His Majesty during his stay in India. The King landed at Rangoon on the 5th of January, accompanied by six of his brothers of the full and half blood, the Minister of Home Affairs and war, the Foreign Minister, His Majesty's Private Secretary, and the Officer Commanding his Body-Guard. They were received with every distinction by the Officiating Chief Commissioner of British Burmah, and were provided with accommodation in his residence. It had originally been our intention to have arranged for the presence of one of Her Majesty's vessels of war at the Sandheads to convey the King to Calcutta, but one was not available, and His Majesty accordingly proceeded as far as Diamond Harbour in one of his own vessels. His Majesty arrived at the Sandheads on the 11th of January and was received there by the Master Attendant of Calcutta. A deputation had proceeded down the river in the Viceroy's state Barge, the Sonamookee, and, meeting His Majesty at Diamond Harbour, escorted him to Calcutta.

3. The accompanying copies of the *Gazettes Extraordinary* of 11th and 16th instant will acquaint Your Grace with the ceremonies observed on the occasion of His Majesty's landing, his reception at Government House, and the visit subsequently paid to His Majesty by the Viceroy.

4. In these *Gazettes* will also be found the message of thanks for his honorable reception by the Viceroy and the Officers of Her Majesty's Government which the King desired might be conveyed to Her Gracious Majesty the Queen.

5. Since his arrival His Majesty has inspected the various public

buildings and places of interest in Calcutta and its neighbourhood. He was also present at the Viceroy's inspection of the Calcutta Volunteer Rifles, and has honoured with his presence the Opera and other places of public amusement.

6. The entertainment of King and his retinue has throughout been conducted at the public expense.

7. On the 22nd instant His Majesty left Calcutta on a tour, which will commence with a stay at Camp of Exercise at Delhi, and will end with a visit to Bombay. Thence he will return to Calcutta and will take ship for his own country.

NO. 402.

Dated Fort William, 11th January 1872.

NOTIFICATION — By Government of India, Foreign Department.

His Majesty the King of Siam will arrive at Calcutta and land at 3 p.m. in the afternoon of the 13th January, 1872.

His Majesty will be met at the Sandheads by the Master Attendant of Calcutta.

A Deputation, consisting of the Secretary to Government in the Financial Department, one of the Secretaries to the Bengal Government, Captain Henderson from the Foreign Office, and two Aides-de-Camp of His Excellency's Personal Staff, will proceed down the River, as far as Diamond Harbour, in the Viceroy's State Barge Sanomookee to convey His Majesty to Calcutta.

On the arrival of the *Sonomookee* off Prinsep's Ghat, the Secretary

and Under-Secretary in the Foreign Department will go on board for the purpose of escorting the King to the shore.

On disembarking at Prinsep's Ghat His Majesty will be received by His Honor the Lieutenant-Governor of Bengal, with his Personal Staff, the Brigadier-General Commanding the Presidency Division, and the Brigade Staff.

A Guard of Honor, composed of a Wing of Native Infantry, with Band and Colors, will be drawn up in front of Prinsep's Ghat.

A Royal Salute will be fired from the ramparts of Fort William as the King of Siam leaves the *Sonomookee*.

A procession will then be formed to conduct the King of Siam to Government House.

The procession will proceed along the River Bank, the North side of the Eden Garden, and Government Place, finally entering the North-east Gate of Government House.

It will be formed as follows :—

Deputy Quarter-Master General

(On horseback)

One Troop of the Body Guard in Column of Fours.

The carriages of His Excellency the Viceroy and Governor-General—

1st Carriage.

His Majesty the King of Siam,

The Lieutenant-Governor of Bengal,

The Secretary to Government, Foreign Department,

The Secretary to Government, Financial Department.

2nd Carriage.

The Brigadier-General Commanding the Division,
The Secretary to the Bengal Government,
The Consul-General of Bangkok,
The eldest Siamese Prince.

3rd Carriage.

Two of the younger Siamese Princes.
The Principal Attendant of the King of Siam.
Major Sladen.

4th Carriage. - (*Char-a-Banc.*)

The other Siamese Princes, and Attendants of the King of Siam.
The Under-Secretary in the Foreign Department.
Two of the Aides-de-Camp to His Excellency the Viceroy.
The Personal Staff of the Lieutenant-Governor.

The Brigade Staff.

(*On horseback.*)

One Troop of the Body Guard in Column of Fours.
A Guard of Honor, consisting of a Wing of European Infantry, with
Band and Colors, will be drawn up at Government House, in Front of the
Grand Staircase.
At the foot of the Grand Staircase the King of Siam will be met by
the Secretaries to the Government of India, who will accompany His
Majesty up the steps.

At the entrance of the Marble Hall His Majesty will be met by His Excellency the Viceroy and Governor-General, attended by the Hon'ble the Chief Justice of Bengal, the Right Revd. the Bishop of Calcutta, the Hon'ble Members of Council, the Private Secretary to the Viceroy, and the remainder of the Personal Staff.

The Viceroy will address the King with a few words of welcome on his arrival in India, and will then conduct His Majesty to a Seat on the Dais at the right had of the Throne.

The Grand Staircase and Marble Hall will be lined on either side by men of the Body Guard.

In addition to the seats provided in the Throne-Room for His Majesty the King of Siam and his Attendants, His Honor the Lieutenant-Governor of Bengal, and other high Officials of the Government, a limited number of Chairs will be provided in the Marble Hall and Throne-Room for spectators, who will be admitted by cards issued from the Foreign Office.

After a short conversation the Siamese Princes and the King's attendants will be introduced by the Secretary and Under-Secretary in the Foreign Department, after which the principal officials of the British Administration will be presented by the Viceroy to the King of Siam, and the His Majesty will be conducted to his carriage with the same honors that attended his arrival, and will be conducted by the Secretary to Government in the Foreign Department, the Military Secretary to the Viceroy, the Under-Secretary in the Foreign Department, and two of the Viceroy's Aides-de-Camp, accompanied by a detachment of the Body Guard, to the residence selected for His Majesty.

A Royal Salute will be fired from the ramparts of Fort William as His Majesty leaves Government House.

On arriving at his Majesty's Residence the Officers who accompanied him will take their leave.

Full dress uniform will be worn.

(Sd.) H. LEPOER WYNNE,

Under-Secretary.

NO. 403.

Dated Fort William, 16th January 1872.

NOTIFICATION — By Government of India, Foreign Department.

His Majesty the King of Siam arrived at Calcutta, and landed at Prinsep's Ghat at 3.30 p.m., on the 13th January 1872.

His Majesty was met at the Sandheads by the Master Attendant of Calcutta.

A Deputation, consisting of the Secretary to Government in the Financial Department; one of the Secretaries to the Bengal Government; Captain Henderson from the Foreign Office, and two Aides-de-camp of His Excellency's Personal Staff, proceeded down the River, as far as Diamond Harbour, in the Viceroy's State Barge *Sonamookee*, to convey His Majesty to Calcutta.

On the arrival of the *Sonamookee*, off Prinsep's Ghat, the Secretary and Under-Secretary in the Foreign Department went on board for the purpose of escorting the King to the shore.

On disembarking at Prinsep's Ghat, His Majesty was received by His Honor the Lieutenant-Governor of Bengal, with his Personal Staff, the

Brigadier-General Commanding the Presidency Division, and the Brigade Staff.

A Guard of Honor, composed of a Wing of Native Infantry, with band and Colors, was drawn up in front of Prinsep's Ghat.

A Royal Salute was fired from the ramparts of Fort William as the King of Siam left the Sonamookee.

The King of Siam, his retinue, and the British Officers deputed to meet His Majesty, the proceeded in the Viceroy's carriages, escorted by a Squadron of Cavalry, to Government House. A Guard of Honor, consisting of a Wing of European Infantry, with Band and Colors, was drawn in front of Government House. The Viceroy's Body Guard lined the Grand Staircase and Marble Hall. The Throne Room was filled with spectators admitted to witness the King's reception.

At the foot of the Grand Staircase of the Government House, the King of Siam was met by the Secretaries to the Government of India, who accompanied His Majesty up the steps.

At the top of the Grand Staircase, His Majesty was met by His Excellency the Viceroy and Governor-General, attended by the Hon'ble the Chief Justice of Bengal; the Right Revd. the Bishop of Calcutta; the Hon'ble Members of Council; the Private Secretary to the Viceroy, and the remainder of the Personal Staff.

The Viceroy then conducted His Majesty to a seat on the Dais at the right hand of the Throne, and addressed him with the following words of welcome:—

MAY IT PLEASE YOUR MAJESTY —

"It gives me the greatest gratification to welcome you, in the name

of my Most Gracious Sovereign the Queen, to the Empire of Hindostan."

"It will be my duty to receive you as a faithful and true ally of Her Majesty, and to offer you all such tokens of hospitality and respect as lie within my power.

"I trust that Your Majesty will find here, and during your tour throughout this Great Empire, much to interest you, and that Your Majesty's visit will improve and develop those friendly relations, which already exist between the subject of the Queen and the many millions of people over whom you exercise your kingly rule."

After a short conversation, the Siamese Princes and the King's Ministers and Principal Officers were introduced to the Viceroy by the British Consul at Bangkok; after which the principle officials of the British Administration were presented to the King of Siam by the Viceroy, and by the Foreign Secretary. His Majesty was then conducted to his carriage with the same honors that attended his arrival, and was escorted by the Secretary to Government in the Foreign Department, the Under-Secretary in the Foreign Department, and two of the Viceroy's Aides-de-Camp, accompanied by a Detachment of Cavalry, to the residence selected for His Majesty.

A Royal Salute was fired from the ramparts of Fort William as His Majesty left Government House.

On arriving at His Majesty's Residence, the Officers who accompanied him took their leave.

(Sd.) C.U. AITCHISON,

Secretary to the govt. of India.

NO. 404.

Dated Fort William, 16th January 1872.

NOTIFICATION — By Government of India, Foreign Department.

On Monday, the 15th of January, His Majesty the King of Siam received His Excellency the Viceroy and Governor-General at his residence, No. 7, Wood Street.

The Viceroy was accompanied by the Lieutenant-Governor of Bengal, with His Honor's Personal Staff; the Hon'ble Members of Council; the Chief Commissioners of the Central Provinces and British Burma; the Brigadier-General Commanding the Presidency Division, with the Brigade Staff; the Secretaries to Government in the several Departments; His Excellency's Private Secretary; the Under-Secretary in the Foreign Department, and His Excellency's Personal Staff.

A Squadron of the Body Guard accompanied the Viceroy.

A Guard of Honor of European Infantry was drawn up at the King's Residence.

A Deputation; consisting of the elder of the King's full brothers, Their Excellencies the Kalahome and the Kromata, accompanied by Major Sladen, waited on His Excellency the Viceroy, at Government House, at 3.40 P.M.

A Royal Salute was fired from Fort William as the Cortege left Government House.

The Viceroy was met on alighting by the King accompanied by the Consul-General at Bangkok, and was conducted to a seat at the King's right hand. On the Viceroy's right sat the Lieutenant-Governor of Bengal, the Hon'ble Members of Council, and the other British Officers who

accompanied His Excellency. On The left of the King sat the Siamese Princes of highest rank, Their Excellencies the Kalahome and the Kromata; the Consul-General at Bangkok; Major Sladen; the other Siamese Princes, and the Officers in attendance on the King.

When the Viceroy had taken his seat, the King rose and addressed His Excellency in the Siamese language in the following words;—

"Your Excellency—Allow me to thank you for the honorable reception that has been give me.

"Ever since I left my own country I have found myself, when on shore, within the dominions of Her Majesty the Queen of Great Britain and Ireland and Empress of India. First at Singapore, and afterwards at Penang, Moulmein, Rangoon, and now at Calcutta, I have been received by the authorities and public with the highest honors, and most perfect friendship. For these receptions I have to thank in the first instance Her Gracious Majesty the Queen, and secondly the Earl of Mayo, the Viceroy who represents Her Majesty's authority in this magnificent Empire.

"It is my earnest hope that what I have already seen, and what I am about to see, will be of use not only to myself, but also to the people over whom it is my destiny to rule. Be this, however, as it may, of one thing I am certain, namely, that towards Her Majesty, and towards Her Majesty's Viceroy in India, I shall ever entertain feelings of the strongest regard and respect; and I earnestly hope that they will reciprocate those feelings."

A translation of His Majesty's words was then given by the Consul-General at Bangkok.

To this the Viceroy replied, by an assurance of the pleasure which he should experience in communicating to Her Majesty the Queen the gratification felt by the King of Siam at the manner of his reception in India;

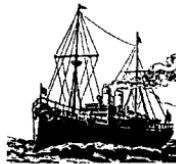
and by a renewed expression of His Excellency's hope that the King would derive much pleasure from his visit, in the course of which His Majesty would, His Excellency felt assured, obtain much useful information and add to the number of his many friends.

After a short conversation, the Consul-General at Bangkok then rose and presented to the Viceroy one by one the Siamese Princes, Ministers, and Officers in attendance. The Viceroy shook hands with the Princes, and with Their Excellencies the Kalahome and the Kromata.

The same ceremonies which attended the Viceroy's arrival were repeated on His Excellency's departure, and a Royal Salute was again fired.

(Sd.) C.U. AITCHISON,

Secretary to the Govt. of India

**Major E. B. Sladen's Report
National Archives of India,
New Delhi**

No. 53.—Dated Government House, Calcutta, 26th February 1872.
From—Chow Phya Bhanuwongse Maha Kosa Dhipati, Siamese Minister for
Foreign Affairs,
To—C. U. Aitchison, Esq., C.S.I., Secretary to the Govt. of India, Foreign
Dept.

I have been requested by His Majesty the King of Siam to inform you that he is much pleased with the great attention Major Sladen has paid him during the whole time His Majesty has been in this country.

His Majesty begs that you will be good enough to bring Major Sladen's excellent services to him to the favourable notice of your Government.

No. 619 P., dated Fort William, 13th March 1872, Endorsed by Foreign Department.

Copy forwarded to Major Sladen for his information.

No. 54. Telegram No. 606 P., Dated 13th March 1872.

From—Foreign Under-Secretary, Calcutta,
To—Major Sladen, Moulmein.

Please send a report on the tour of the King of Siam for transmission to India Office.

Visit of King of Siam to India

No. 55. From—Major E. B. Sladen, late on Special Duty with His Majesty the King of Siam,

To—C. U. Aitchison, Esq., C.S.I., Secy. to the Government of India, Foreign Dept.

In submitting for the information of Government a report on the visit of His Majesty the King of Siam to India, during the months of January and February of the present year, it will be as well, perhaps, to dwell very briefly, in the first instance, on the composition of the Royal party, and after detailing certain incidents relating to the King's tour through India, and the several places visited during that tour, to pass on and note the object with which the visit was undertaken, and the results which indicated in any way, whether that object may or may not have been satisfactorily attained.

2. My own connectionship with the Siamese visit to India commenced on the 4th January, the day on which I met and joined the Royal Fleet steaming down the Moulmein River on its way to Rangoon. Although I left Calcutta with all despatch on the day following the receipt of orders appointing me to special duty,* *Vide Appendix marked A.* I was not able to reach Moulmein in time to anticipate the King's arrival at that station. This took place on 2nd January, and during the two days he remained at Moulmein, His Majesty became the guest of Colonel D. Brown, Commissioner of the Tenasserim Division, British Burmah, by whom he was most hospitable entertained, and of whose kindness the King often spoke to me in very favourable terms.

3. *Composition of Fleet and Royal Party.*—The Siamese fleet which reached Rangoon on the 5th January was composed as follows:—

The *Bangkok*,

The *Regent*,

The *Siam Supporter*,

each of which vessels carried guns and was commanded by European officers.

The Royal party on board included the King, six Princes, two of whom were full brothers, and the remaining four half brothers, of the King.

The *Kalahome*, Minister of War.

The Minister for Foreign Affairs.

The Private Secretary to the King.

The Colonel Commandant of the King's Body-guard.

Eighteen officers of various departments of State.

Twenty Pages and Attendants.*

*For names, titles, and appointments, *vide* Appendix marked B.

The above travelled with the King on his tour through India, and are exclusive of the officers and crews of the three gun-boats, which remained at Calcutta during the period passed by the Royal party in visiting some of the principal cities in India, including Bombay.

4. *Arrival and stay at Rangoon.*—The Siamese fleet arrived off Rangoon on the morning of Friday, the 5th January, having been previously joined at the mouth of the Rangoon River by the Steam Ship *Nemesis* which had been despatched by the Chief Commissioner of British Burmah, with a Deputation as per margin,* to meet the King and welcome him to British territory.

*1. Colonel Davies, Deputy Commissioner.

*2. Mr. Talboys Wheeler, Secretary to the Chief Commissioner.

*3. Mr. Fowle, Siamese Consul at Rangoon.

His Majesty's arrival at Rangoon had been anticipated in a way which was very gratifying to Siamese ideas, and afforded evident proof that the King was to be received in India as a Royal visitor and the guest of the Indian Government.

5. The landing place at Rangoon had been tastefully decorated, and the Chief Commissioner in person, with all the Civil and Military officers of the station, and a large gathering of ladies, were present to receive His Majesty as he landed from His Steamer the *Bangkok*. Guards of Honor were in attendance, both at the landing place and at Government House and Royal salutes fired, which were answered by the Siamese War Steamers in a manner which accorded with their own ideas of similar State ceremonials.

6. *Mr. Consul-General Knox.*—I may here, perhaps, most conveniently mention that the King was accompanied by Mr. T.G. Know, Her Britannic Majesty's Consul for Siam. It is just possible that Mr. Knox's presence with the King in British territory had not been anticipated at the time my own appointment was made. The consequence was that, when we first met, some little misconception arose on both sides as to the nature of our respective duties and position in His Majesty's suite. These seemed to clash for a time, but they were happily explained and rectified to our mutual satisfaction and the furtherance of a joint endeavour on our parts to make the Siamese visit to India as pleasant and agreeable to our Royal

guests as the Indian Government intended it should be.

During their stay at Rangoon, the King, the Princes, the Ministers, the Commandant of the Body-guard, and His Majesty's Private Secretary became the guests of the Chief Commissioner at Government House. The remaining officers of His Majesty's suite either remained on board their vessel or were entertained by Mr. E. Fowle, their own Consul at Rangoon.

7. *Dress of the King and his officers. No caste prejudices.*—In mentioning that the King, the Princes, and certain of his suite became guests at Government House, it is time, perhaps, to state that the King and all the Siamese officers with him dressed and otherwise deported themselves almost entirely in European style. It was easy therefore to provide for their entertainment, throughout the entire tour in India, by means which brought them into more intimate domestic relationship or intercourse with us, than would otherwise have been possible had they been in the slightest degree trammelled by Native Court prejudices, or the restrictive conservatism as regards manners and customs prevalent amongst neighbouring Asiatic cognate races.

8. *Entertainments at Government House, Rangoon.* "On the night of their arrival at Rangoon, Mr. Eden invited the principal officers of the station to meet his Royal guests at a dinner party; and on the following evening they were entertained by another dinner party and a Ball at Government House to which the community of Rangoon were invited and formally introduced to His Majesty.

9. *Visit to Shoay Dagon Pagoda.*—Being Buddhists by creed, it became a part of the programme that the King should visit the far famed Shoay Dagon Pagoda at Rangoon; and a ceremonial was improvised for the occasion on the afternoon of Saturday, the 6th January. It was remarked, however, during this visit that the Buddhism of *Siam* and *Burmah* were not identical, as regards many of the outward and visible signs of reverence with which orthodox followers of the creed in *Burmah* are accustomed to do obeisance at the sacred temples in which Buddha is enshrined in imperturbable divinity.

The Siamese party entered these temples with their boots on, and their offerings were made without any special regard to the strict observances, which are a cherished portion of Buddhistic ritualism, as practiced by the people of Burmah.

The above deviation in their form of worship gave rise in the Burman mind to an idea that their Siamese co-religionists in adoption European manners and customs had become imbued, to some extent, also with a European religious element, to the prejudice, perhaps, of their own peculiar Buddhistic tenets.

But the Burmese race, as a rule, is too good-natured and was too tolerant in the present instance to note seriously any informality in this respect on the part of their foreign visitors. As no offence was meant, none was taken, and the visit to Shoay Dagon passed off very pleasantly, and was the more successful, inasmuch as that the King with becoming liberality promised the Phongyees (Buddhist Priests) who were in attendance that he would himself restore one of the chief Pagodas which was pointed out to him by them, and which he saw to be in a state approaching to complete dilapidation.

10. *Departure from Rangoon.*—The same formalities were gone through on Sunday, the day of the King's departure from Rangoon, as those which had attended his arrival on the 5th January.

It had been laid down in the Governmental Programme of Proceedings, by which we were guided, that the King should arrive in Calcutta on the 13th, and as the Siamese vessels, as well as the *Nemesis*, in which the Chief Commissioner of British Burmah intended to accompany the Royal fleet to Calcutta, were all known to be more or less slow in their movements, it was thought prudent to allow ample time for arrival in Calcutta within the allotted time, and thereby prevent all possibility of disturbing the pre-arrangements which had been made by Government for His Majesty's reception on the 13th by the Viceroy of India.

We accordingly left Rangoon on 7th and were at anchor in the Calcutta river at Diamond Harbour on the 12th in time to receive the Deputation from the Viceroy, which arrived on the forenoon of the 13th, in the Viceroy's State barge in tow of the Steam Ship the *Sir William Peel*.

11. *Arrival at Calcutta.*—The landing of His Majesty at Prinsep's Ghat, Calcutta, and the grand State ceremonial reception at Government House by the Viceroy and the principal officers of his Government are matters of historical note, which are already on record in the annals of our Indian Government.

The particulars relating to the landing and as well as the programme of proceedings by which the Government of India entertained and did honor to their Siamese guests, during their stay in Calcutta, from 13th to 22nd of January, will be found detailed in the annexed papers marked C., D., E., and F.

12. *Residence in Calcutta.*—It will be seen from Appendix F. That during the week's residence at Calcutta, the King and his suite visited every place of interest in and around the capital of India. The Fort, the Mint, the Gun Foundry at Cossipoor, the Museum, and the Jute Mills at Baranagore excited very particular interest. At each of these places the heads of departments were in attendance, and readily replied to the many pertinent queries and observations which were addressed to them by their curious and enterprising Siamese visitors.

13. *Visit to Barrackpoor.*—On Saturday and Sunday, 20th and 21st January, the King, the Princes, and two Ministers became the guests of Lord and Lady Mayo at Barrackpoor, and the kindly attentions of their hosts on this occasion in welcoming the Siamese to the hospitalities of an English household were full appreciated and long continued to be brought up into affectionate remembrance by them, both before and after the cruel tidings had reached us at Bombay, of the violent death of that great Ruler whom all India still mourns.

14. *Programme of route to be taken through India.*—Previous to the King's departure from Calcutta to visit some of the principal cities in the interior of India, a list of the route to be taken, with a programme of places to be visited, and length of time to be passed at each, had been prepared by the Foreign Secretary to Government, and submitted to the King for His Majesty's approval, *Vide Appendix G.*

The local Governments or Commissioners of divisions were respectively communicated with, and directed to make all due preparation for receiving His Majesty and suite at their respective headquarters as guests of the Government of India.

15. *Delhi.*—It was one of the fortunate incidents attending the Siamese visit to India, that it occurred almost simultaneously with the assembling of the Camp of Exercise at Delhi.

The season's operations were drawing to a close, and Delhi was therefore selected as the first city of importance in the interior to which the Royal visitors were to be taken. The place was already well known to them, by the fame of its past history, as well as by the recollection of that memorable siege, in which it was recovered to our arms during the struggles of 1857.

Added to its other innumerable interests, there was one which more than all others attracted Siamese curiosity, viz., the fact that the visit to Delhi afforded an opportunity not only of seeing a large assemblage of British troops of all armies in the field, but also of witnessing tactics and war manoeuvres carried out in accordance with the practice of modern scientific appliances.

16. *Leave Calcutta for Delhi.*—We left Calcutta by special train on Monday, the 22nd January, and arrived at Delhi as per Time Bills (attached marked H.) at 7.30 A.M. on 24th .

His Majesty was received at the station by the Hon'ble Major E. R. Bourke, Military Secretary to the Viceroy, Colonel Dillon, Military Secretary to the Commander-in-Chief of India, Colonel Cracroft, Commissioner of Delhi, and other officials, who escorted him to the Camp lately occupied by the Viceroy, and which had been purposely left standing for the accommodation of His Majesty and his numerous followers. The ceremonial visits which passed between His Majesty and Lord Napier of Magdala to Delhi, and the reception and departure of His Majesty

generally, at the several stations visited in his tour were ordered according to a programme of proceedings carried out at Calcutta, and ordered to be followed, as far as practicable, at all other stations which it had been proposed His Majesty should visit.

17. *Move out to Camp of Exercise at Kootab.*—On the 26th January the King and a portion of his suite moved out to Kootab, at which place the Delhi Field Force was then encamped, preparatory to grand field manoeuvre on the following day.

Field operations at Kootab.—It is difficult to conceive anything more successful than the result of these manoeuvres, or to express the intense interest and observation with which they were witnessed by the whole Siamese party.

Owing to the kindness of Major Bourke, several saddle horses were obtained, and the State elephants of the Viceroy, with their gorgeous trappings, were also in attendance, where required. The King himself rode on horseback during a greater portion of the day, but occasionally he mounted the large silver State Howdah, used only by the Viceroy, and was a conspicuous object in every part of the field he visited.

The day's operations were brought to a close by a march-past of the whole force. This, to the Siamese mind, was the most telling of the sights that had been presented to them since their arrival in India, and very justly elicited their unfeigned admiration.

18. *Dinner in Camp to His Majesty by the Commander-in-Chief of India.*—The same evening His Majesty dined in Camp with Lord and Lady Napier at Metcalfe House, formerly an old tomb, and temporarily used by

Lady Napier as a place of residence during field operations in the vicinity of Kootab. The guests on this occasion included Lord and Lady Blandford, Lord Mark Ker, General McMurdo, General Huyshe, Colonel Thesigher, &c., &c.

19. *Large purchases of Delhi work at Delhi.*—On Monday, 29th the large shumeannah, or canopy in front of the King's audience tent at Delhi, was literally converted into a shawl bazar by native merchants, who came in crowds as vendors of Delhi work of every description. The Siamese, though eager purchasers of everything (to them) novel, were shrewd as regarded fixed prices and always asked for, and received, a discount for cash payments. But when bargains had once been concluded they paid promptly and without stint.

It is hardly an exaggeration to say that the party must have added at least a ton's weight to their baggage in shawls alone taken on with them from Delhi. These were carried away, not as a trade speculation, but as presents for distribution amongst female relatives at Bangkok.

20. *Colonel Cracroft and the Hon'ble E. Bourke.*—The Commissioner, Colonel Cracroft, was most assiduous in his attentions during our stay at Delhi, but it was especially due to Major Bourke's management and personal exertions that the visit to Kootab was planned, and that our residence in camp had been so efficiently provided.

21. Leave Delhi and arrive at Agra.—The allotted period of our stay at Delhi expired on 30th, and we accordingly left by special train at 11 o'clock A.M. and arrived at Agra the same day at 5 P.M.

The Commissioner, the Hon'ble Mr. Drummond, and General Ryves received His Majesty at the Railway Station, with a Guard of Honor and the usual salutes, good accommodation for the whole party had been provided in a palace belonging to the Raja of Bhurpoor, and the catering for the party was taken up, from this date, by Messrs. Keller & Co., contractors for the supply of Refreshment Rooms, along the whole line of the East Indian Railway.

22. *Visit Fort and Taj.*—Wednesday, 31st January, was devoted entirely to visits to the Fort and to the far famed Taj at Agra. The King, whilst admiring its perfect proportions and elaborate ornamentation was heard to say that the money spent in its construction might have been more advantageously employed in making roads and bridges, and digging canals.

23. *Visit Secundra and Itmadoodowlah—Diner and Ball at Agra.*—On 1st February the King visited the Mausoleum of the great Akbar at Secundra; next, the Tomb of Itmadoodowlah, and other places of note in the vicinity of Agra; and was entertained in the evening, by a Dinner and Ball, at the Assemble Rooms, to which the society of the station was invited and the principal residents were formally presented to His Majesty.

24. *Courtesy and attention of the Commissioner, Mr. Drummond, and General Ryves.*—Nothing can have exceeded the courtesy and attention of Mr. Drummond, the Commissioner, and of General Ryves, Commanding the Division, during our stay at Agra. In a large and populous native city like Agra, it was no easy matter to restrain the curiosity of dense

masses of people, who pushed forward, wherever they could, to catch a glimpse of a real King from (to them) an almost unknown, though neighbouring, Asiatic kingdom.

Yet so effective were the arrangements made by the authorities, where crowding had been anticipated, that the King was never subjected on this account to the slightest inconvenience. He always regarded the crowds with kindness, and saw in their seeming prosperity and vast numbers a solution to one of the mysteries which for a time perplexed him, viz., the uninterrupted area of cultivated land which for hundreds of miles lined our railway track, and offered a palpable contrast, no doubt, to the great expanse of waste lands he had met with in other less favoured, though, perhaps, equally fertile, localities within his own dominions.

25. *Leave Agra arrive at Cawnpoor and Lucknow.*—The start was made by train from Agra on Friday, 2nd February, at 2 P.M., and we reached Cawnpoor at 7.30 P.M. en route for Lucknow. The King had expressed a wish to see the Cawnpoor memorial well, we therefore slept the night in our carriages at the Cawnpoor Railway Station, and visited the well and gardens the next morning, accompanied by Colonel Delaney, Brigade-Major, and Mr. Pears, Chief Civil Officer, then present at Cawnpoor.

26. *Visit to the Cawnpoor memorial well and gardens.*—The gardens were pronounced by the Siamese to be beautiful in design; they were certainly radiantly in bloom, and in perfect good order: but the sad associations connected with their history, and the air of solemnity which seemed everywhere to pervade the immediate precincts of the well itself,

had communicated a gloom to every mind, and our Siamese friends were not less touched than we were by feeling ourselves on ground which marked the site of a foul crime, and brought before them the recollection of helpless women and children ruthlessly murdered by the refuse of a savage and rebellious native soldiery.

27. *Arrived at Lucknow.*—Lucknow was reached by special train at 2 P.M. on Saturday, the 3rd February. The usual ceremonial reception, with salutes and Guards of Honor, were duly submitted to; and the King, the Princes and Ministers became the guests of Sir G. Couper, Chief Commissioner of Oude, at Government House.

The Chief Commissioner with remarkable hospitality gave up his house entirely to the entertainment of his Royal visitor, and our entire stay at Lucknow was a continuous round of festivities and sight-seeing. All places of note were visited. General Brook Taylor, Commanding the Division, reviewed the whole of the troops in garrison on Monday, 5th, for the inspection of the King, and on the following day the 21st Hussars were inspected by His Majesty and went through a variety of field manoeuvres.

On the same day games were improvised by the native Cavalry; and after attending them with no little gratification, the Royal party were taken by the General to his house, and after the usual hospitalities proceeded to the gymnasium and witnessed the mode in which European soldiers are taught to employ their leisure hours by feats of agility, which, the Siamese observed, added to their strength, and combined at the same time pleasure with profitable recreation.

28. *Entertained by Oude Talookdars.*—On the evening of Monday, 5th February, the Principal Talookdars of Oude entertained the King with

a nautch in the Kaiser Bagh Palace. This was followed by a display of fireworks, and by a supper given in true European style to the whole of the society of Lucknow.

On the following evening (the 6th) the Chief commissioner gave a large dinner party at Government House, at which four native princes (Nawabs) were present to meet His Majesty. This was succeeded by a grand Ball given by the society of Lucknow at the Club Rooms, in the Chutter Munzil Palace.

29. *Siamese appreciation of Lucknow.*—The amount of attention they received at Lucknow left a very pleasing impression on the minds of the King and all his suite. They liked Lucknow, they said, for many reasons. They liked the roads and the station; they liked the houses and the barracks; they liked the Talookdars and people; they like General Brook Taylor; they like Sir George Couper; they like the review of troops and the soldiers' games they had witnessed; they liked the palaces; they liked the English ladies of the Station; and, more than all, they liked the hospitality and hearty welcome which had everywhere greeted them at the capital of Oude.

30. *Leave Lucknow and arrive at Bombay.*—The next place on our programme after leaving Lucknow was Bombay. We were again on the move on the morning of Wednesday, 7th February, and the special train staying only occasionally for refreshment, hurried us on without other stoppage via Allahabad and Jubbulpoor to Bombay, which was reached at 11 A.M. on the 9th.

At all the stations along the line of the Great Indian Peninsula

Railway, much anxiety was shown to receive His Majesty in a manner becoming royalty. The Stations themselves were for the most part decorated with flags and evergreens and the flooring carpeted with red cloth.

31. *Reception at Bombay.*—The reception at Government house, Bombay , by Sir Seymour FitzGerald was a very brilliant State ceremonial, and a counterpart in this respect to the magnificent welcome awarded the King by the Viceroy of India on His Majesty's first arrival at Calcutta.

A splendid palatial residence had been prepared for the King's accommodation, and every evidence was given of a hearty desire on the part of Government, as well as the community of Bombay, to display the resources of their city, and make the Siamese visit at once a success and a source of gratification to all connected with it.

32. *Speech of the Governor of Bombay to the King.*—On the occasion of the ceremonial reception Sir Seymour FitzGerald addressed the King in the following words:—

"May it please Your Majesty,

"It is the occasion of great gratification to me that it has fallen to my lot to have the honor of welcoming Your Majesty in the name of my August Sovereign on your arrival in the capital of Western India and assuring our Majesty of the great and general interest which your Majesty's visit to this Empire has everywhere excited.

"Since Your Majesty left Calcutta Your Majesty has been enabled to visit the great cities of the North-West and seen the famous monuments and varied antiquities for which they are celebrated. In Bombay I can show

Your Majesty none of these; but Your Majesty, I hope, will here find much that will interest you much to remark, that may thereafter be of service to Your Majesty in your efforts to promote the happiness and improvement of your people.

"Your Majesty will observe the numerous striking edifices that are rising in various parts of the city for the accommodation of the great departments of Government; others dedicated to educational and charitable objects which testify both to the wealth and the public spirit of our citizens, and I am confident that Your Majesty cannot but be struck with the well ordered appearance of the city which, being now one of the most populous in the world, is happily pre-eminent among all for the health of its inhabitants.

"It is a sincere pleasure to me to offer, for Your Majesty's gracious acceptance, the same cordial hospitality here which His Excellency the Viceroy was anxious to manifest to Your Majesty in Calcutta; and both I and all the officers of my Government desire to place ourselves at Your Majesty's disposal, and to leave nothing undone to make Your Majesty's stay amongst us instructive and agreeable.

"With every expression of my sincere respect, I bid Your Majesty heartily welcome."

33. *Return Visit by the Governor.*—On the following day (Saturday, 10th February) the Governor proceeded in state, with the Commander-in-Chief, Sir A. Spencer, and the principal officers of his Government, to return the King's visit, and was on this occasion addressed by His Majesty in an eloquent speech in Siamese, which was then and there translated by Mr. Knox, Her Britannic Majesty's Consul-General for Siam.

Substance of King's Speech.—His Majesty first thanked the Governor for the splendid reception accorded him at Bombay. He spoke at length of the gratification his tour through India had afforded him; of the special interest he took in all that related to Bombay, as a port which was in trade communication with the capital of his own kingdom; and of the hope that the bonds of union and good friendship which had hitherto existed between the Siamese and the English Governments would be further strengthened by increased intercourse, as one of the main results which would most certainly follow His Majesty's visit to, and kindly reception at, the chief capitals of British India.

34. *State Dinner party at Government House, Bombay.*—The same evening a State dinner party took place at Government House, and an official programme had been drawn out during the day, which laid down a plan for further festivities and engagements with which the Royal party was to be entertained during its whole stay at the capital of Western India.

This list provided that every place of note in and around Bombay should be separately visited; and no day, or no hour was without its special appropriation to some excursion of interest, or some well devised plan of social entertainment.

Monday became apportioned in this way, to sight seeing, which embraced the fort, the arsenal, the dockyard, the turrets, and the new lighthouse at the mouth of the harbour.

35. *Visit to Turretship, Dockyard, &c., at Bombay*—I cannot do better in describing the day's operations than by inserting here a rather lengthy extract from the *Bombay Gazette*, in which a Reporter of that paper, who

was specially deputed on this occasion to accompany the Royal party, has given a rather original sketch of what passed, and which will be found a relief in this respect to the monotonous character of an official report, and the uniform sameness of the ordinary diary style of descriptive narration.

The King of Siam

Extract from the Bombay Gazette.—"Yesterday afternoon, at one o'clock, His Majesty the King of Siam, his five brothers, two of them 'celestial brothers', that is, having the same mother, and three of them only half-brothers, His Excellency the Minister of War of Siam, His Excellency the Minister for Foreign Affairs of Siam, Phya Smud Puvanra, Governor of Paknam, and some *attachés* and Siamese Noblemen, drove into the dockyard, accompanied by Major Sladen, Captain Mayne, Military Secretary, and an escort of Light Cavalry. The company were received by Captain Robinson, Superintendent of Marine. His Majesty was then handed over to the care of Mr. Mathews, Chief Engineer, who conducted His Majesty over the machinery department. First the King went into the lower turnery room, where some of the big machinery was at work; he then went into the foundry, where, while inspecting an iron chest which was being riveted, some of the little coolie rivet carriers, who were rushing between the fire and the chest with red hot bolts, made him jump suddenly aside evidently much to his own amusement; then he saw the boilermaker's shop; then the shoemaker's and tinsmith's department; next the pattern shop, from the windows of which he looked down at the big turret-ship, which was being laboriously docked beneath; and afterwards the engine-rooms. His majesty did not appear to take a very great interest in

what was shown him, in fact, he was considerable Duke of Edinburghish in this respect. He asked a question now and again, and when the Nasmyth's steam hammer was brought to his notice, he remarked he had seen a bigger one in Calcutta. He moved very leisurely and gave one a very good opportunity of noticing his person. Of course everybody has said already that His Majesty is very intelligent looking, because that is one of the most obvious points of his appearance; but the fancied that he looked rather smart, knowing, and dandyish if we may say so. He was dressed in the glossy felt black helmet that we have already noticed, a dark tight fitting shooting coat, a grayish silk pair of half knicker-bockers, and grey stockings. He smoked a cigar (by the way, we hear that His Majesty is a most inveterate smoker), walked jauntily, and carried a neat little amber-coloured stick with which he sometimes touched himself upon the legs, and at other times brought its little gold head to a level with his lips. His brothers were distinguished by blue silk coats, and his followers were dressed much like himself. He has a good set of white teeth, which his pleasant-natured face gives him many opportunities of showing; but several of his *attaches* wear their teeth as black as jet, and think themselves in a phase of the fashion of Siam. Perhaps the reason why His Majesty did not appear to take an extraordinary amount of interest in the works was, as indicated by his remark about the steam hammer, that he has seen much of the same sort of thing before in Calcutta, Batavia, and Singapoor. After Mr. Mathews had shown His Majesty over his portion of the dockyard works, M. Jamsetjee Wadia, the 'hereditary master builder', took His Majesty in hand and proceeded to show him the new light ship at present on the stocks. Passing over the open piece of ground, one of the Siamese gentlemen remarked that Bombay was very hot, and to all

appearance His Majesty thought so too. The King's remarks about the unfinished ship were pertinent, and he asked whether it was built of teak, one of the chief products of Siam. Looking at the dock, he wanted to know what sort of stone had been used in its construction, and seemed surprised to learn that it was common black trap. About a quarter past two the party went to the dockyard breast, at the side of which were lying the Governor's barge with the white elephant floating at the prow, and another barge. The King, Major Sladen, Captain Robinson, and one or two of the Princes went into the first; and in the second, the remaining Princes and Siamese notabilities, together with Captain Searle, I.N., took up their places. They all then went towards the turret-ship, *Abyssinia*, which was boarded in a short time, the Captain giving them a gracious reception. His Majesty went over the ugly thing from top to bottom, and took more than a supercilious notice of what he saw. He was shown the mechanism of the mighty turrets; the construction of the fifty-sectioned ship was fully explained to him, and its proposed mode of doing battle was practically illustrated. The eighteen-ton guns which were put on board the other day, and whose muzzles protruded from embrasures in the turrets, in a very unamiable looking fashion, were got ready for action. The first gun made a terrific crash, which must have been heard all over Bombay; the second did likewise; and the huge turret revolved round and pointed its guns to the side opposed to the side of action. The same process was repeated with the two monsters in the other turret, and notwithstanding the finger practice of the listeners, their ears must have tingled by the time the quartette of big artillery had finished. The guns were only loaded with 40 lbs. of gunpowder while the regular charge is 75 lbs. and what the sound would have been had the ordinary charge been used we prefer to imagine.

There could be no mistake that in these things the interest of the King was great, but *honi soit qui mal y pense*. After the King and his followers had seen all they could on board the Abyssinia they re-embarked in the barges, and proceeded on board the Governor's yacht *May Frere*, where they were hospitably received by Captain Warren and First Lieutenant Booker. The new lighthouse was the next object of visit, and accordingly to it the yacht's head was turned. The breeze that had sprung up was delightful, and the King watched with interest the picturesque phases of Colaba as they passed. Afterwards he left the scenery to itself and went to tiffin. One or two of his officers preferred the breeze and the delightful prospect, and stayed on deck. The Governor of Paknam speaks English very well; and in course of a conversation with him, much concerning the kingdom of His Majesty could be gathered. He said railways in India, though they existed in Bangkok, were very fine, and it was probable they were one improvement which His Majesty would seek to introduce into Siam. He spoke of the magnificence of the camp of Delhi, where the King had seen more and finer soldiers than he had ever seen before; he dwelt on the glories of the Taj at Agra, and spoke much of how the King admired its marble and its architecture; he said the King was delighted with the mountain scenery of the Ghauts; he spoke of the obligations they were all under to Major Sladen for his attentiveness; and altogether he spoke of the pleasure the tour in India had given, from the King down to the smallest of the Princes. Calcutta was a fine town, he thought; but Bombay was too much populated and very warm, although it had some fine buildings. He said he had heard something about a Prince falling off his horse at Lucknow; but this was not correct, inasmuch as it was only one of the King's body servants, whose horse had proved too much for his equilibrium. After tiffin the King came

on deck and re-admired the scenery and smoked. Bombay harbour he thought very much of, and praised highly. Little was said about the lighthouse, except that it was unfinished; and after it had been looked at from the Steamer's deck, the *May Frère* turned her head and stood in for home again, and after a delightful half hour's run she drew up in front of the Apollo Bunder. The King bowed to the Captain and officers, and thanked them; his attendants did so too; and then left in the barges bound for the dockyard whence they had started. At half past five the company reached their carriages, and lifting of their hats to the dockyard officials the vehicles drove off, and the King of Siam's visit to the dockyard, which for days will be a household word in the mouths of the coolies and harbour employés, was at an end."

36. Visit to Treacher's shop.—But the day's proceedings were far from being at an end; when His Majesty drove off from the dockyard, he asked me to take him shopping, and in a short time we had reached Mr. Treacher's, a large universal store, which abounded in a variety of articles of European manufacture, very gratifying to Siamese appetites.

It is hardly an exaggeration to say that the shop was literally taken by storm both inside and out.

The eagerness of the purchasers and the rapidity with which different articles were selected for intended purchase as between buyers and sellers, who each spoke a different language, and who had got themselves into a state of hopeless confusion, in the settlement of prices proved too much for the limited staff of shop employés who were in a pitiful minority, and must have succumbed altogether had not the Private Secretary to the King brought his knowledge of English into play and acted

both as mediator and interpreter to the whole party.

Outside the shop a crowd of many thousands of natives, principally Parsees and Hindoos, had collected; and the aid of the Police was brought into requisition to keep the road way clear from the shop to the Royal carriages.

One of the peculiarities of the purchases made on this occasion was a Siamese predilection for sealskin manufactures. All that this and other shops contained in the shape of sealskin cigar cases, sealskin tobacco pouches, or sealskin bags, &c., were bought up in dozens, and unlimited orders given for additional dozens at any cost.

The present supply at Mr. Treacher's though large, fell far short of the demand, probable the novelty will have worn itself away by this time and the passion for sealskin have received a check as soon as the article itself reaches a climate like Siam, where furs of any kind would have little chance of surviving the ravages of moths, or the still more banful effects of south-west rainy monsoon.

37. News of the Viceroy's assassination at the Andamans.—
Monday night, the 12th February, had been specially set apart for a grand State Ball, at which the King was to have been entertained with unusual magnificence.

All necessary preparations were made and the hour for assembling had well nigh arrived, ere news reached us of the tragedy at Port Blair. The Siamese received the intelligence with evident grief, and some degree also of consternation. Lord Mayo's death bought affliction to all; but by none of the subject races of India was it felt to be in itself a greater personal calamity at the time than to the King of Siam.

From the first the King had been more than captivated by the kind and considerate courtesy of one who, as Viceroy of India, appeared to him (as he often expressed it) the personification of a great and at the same time an amiable Ruler.

One of the great advantages which would, he said, have undoubtedly been brought about as the result of his own visit to India had been ruthlessly disposed of by Lord Mayo's death, as there was no immediate chance or prospect of entering again into personal friendship and familiarity with another Viceroy with the same charm of manner as that which had been evinced toward himself by the lamented Lord Mayo.

On the day succeeding that on which the sad news was received at Bombay the king told me that both he himself and all his suite would testify their respect for the deceased Viceroy by adopting suitable mourning. He further signified his desire to do away with all unnecessary State ceremony during the remainder of his stay in Bombay, and begged that salutes and Guards of Honor might be discontinued as long as the flags in the city and harbour remained half-mast high.

He also addressed appropriate letters of condolence to the Government of India and to the Countess of Mayo, and forwarded them for delivery through the Government of Bombay.

From this time (the 13th) until the date of his departure from Bombay, (the 17th February) the King remained in comparative exclusion, the only place visited being the caves of elephanta which were disappointing to the Siamese, inasmuch as that they failed to discover any traces in them of their much cherished Buddhism.

On the 15th the Foreign Consuls, resident at Bombay, waited on His Majesty and were privately received.

On the 16th the King accompanied by his two Ministers and the Consul-General of Siam, proceeded to Government House to say goodbye to Sir Seymour FitzGerald, and on the following day the whole party left Bombay by special train without official ceremony of any kind, and with feelings of regret only at the lamentable accident which had interposed to mar their peace of mind and the Princely hospitalities which had been prepared for them by the Government as well as the several communities of the rich city of Bombay.

38. *Return to Calcutta via Benares. Stay at Benares.*—I shall dwell very briefly only upon the incidents of the return journey to Calcutta via Benares, and of the stay at the latter city for two days (19th and 20th February), during which time the King was most hospitably entertained in a palace called the Toksal-khana, which had been placed at His Majesty's disposal by the Maharaja of Benares.

A visit was paid on 19th to the Maharaja's fort at Ramnugger, and on the following day to the Raja of Vizianagaram's palace in the immediate vicinity of Benares.

On both occasions the Maharajas of Cawnpoor^{*} and Vizianagaram vied with each other in their hospitable endeavours to display before the Sovereign of a neighbouring Asiatic power the distinguishing characteristics of native magnificence.

The King of Siam was highly gratified, but at the same time chiefly amused by these signal manifestations of decaying orientalism.

Having some years past, with his Court, set aside, in great measure,

* Read "Benares". National Archives of India, New Delhi has a printed version of this file. In the process of printing the mistake must have occurred.

or as far as it was possible with safety to his dynasty, as slavish obedience to the customs of his forefathers, and having adopted in their stead a limited correspondence with the manners and customs of European civilization, he could not help viewing, with something akin to ridicule, the conservatism of native dependant States, and the state of decadence which that conservatism evidenced, by the contrast it afforded between things past and present, and by showing how inconsistent is all such outward display with the altered times, or the altered conditions under which Native States exist in their present relation to the Government of India.

39. Arrival at Calcutta from Bombay and Benares.—When the King of Siam arrived at Calcutta on 22nd February, he found that a marvelous change had taken place during the short interval of his absence in Upper India.

The Siamese could not help observing the gloom which seemed to hang over every shade of society at the capital. It was as well, perhaps, and not less instructive to their political capacities than was their glorious reception at a time of general rejoicing and prosperity, to learn, on the occasion of their return to Calcutta, that the absence of similar national demonstrations, or rather the prominent existence of national manifestations of a completely opposite character, told more plainly than all other exposition, how greatly we valued a good Ruler, and how vast the rewards which are paid to the memory of able Statesmanship, and honest good Government.

40. *King leaves Calcutta to return to Siam on 26th February.*—The king did not leave Calcutta to return to Siam until the morning of 26th

February.

During the interval of his stay at Calcutta accommodation was provided for him by Government at the Great Eastern Hotel; and on 23rd he was present in the Council Room of Government house, on the occasion of the arrival of the Provisional Viceroy, Lord Napier of Merchiston.

41. The King becomes a guest of the Viceroy at Government House.—On 25th His Majesty, in accordance with a special request made by him to that purpose, was admitted to Government House, as the guest of the new Viceroy. I believe that in making this request the King was guided by political motives which far outweighed the mere glimmer of bad taste with which, to certain perceptions, it was supposed the had inconsiderately sought admittance to a house of sorrow and mourning.

My own belief is that these considerations had a sound reasonable existence, and that it was right at the time to attach to them the weight they deserved. There can be no doubt in the justice of the remarks which dropped from the Siamese themselves at this time and from our own Consul-General, Mr. Knox, to the effect that if the King returned to Bangkok without becoming a resident at Government House, a bad effect might thereby have been produced in Siam, which would go far towards marring the general advantages which might otherwise result from the Siamese visit to India.

42. Object of King's visit to India.—As regards the object of this visit, my own observations are, that it was undertaken primarily in a feeling of full reliance on the friendly relations which exist between the British and Siamese Governments; and was intended further to testify to

us, in an unmistakable manner, the Siamese appreciation at that friendship as superior to that with which they regard any other European power.

It was further influenced by a sincere desire, on the part of the King, to improve his own knowledge of our Governmental institutions in India; and experience in these matters was earnestly sought with the pure intention of making it available as a means of remodelling, on a sounder basis, the institutions of Siam, which we know at present to be undergoing a process of transition from an eastern to a western form of modern civilization.

43. *Character of the King.*—Of the King himself and of his general character and capacity I am able to speak with the confidence derived from long and close observation. I was always more or less impressed by this intelligence, by the sensible and sound nature of his observations, and by the complete absence of any thing approaching to vacillation or intrigue in his conduct or actions. I never knew him to lose his temper or to be put out by mishaps of any kind.

His manner towards all was frank and considerate at all times; and the selfpossession of one who had barely attained the age of 19 years was as remarkably conspicuous, as were his gentlemanly bearing, and the courtesy of his general demeanour.

I may add that ample means were afforded to me of arriving at just conclusions on the above particulars, as for more than six weeks I was in constant personal attendance on His Majesty, and besides, as a rule, breakfasting and dining with him throughout the entire tour; both Mr. Knox and myself always accompanied him to every entertainment, and one

or other, sometimes both of us, drove out with him in his private excursions or when more generally engaged in public sight seeing.

Our last excursion in this capacity was made on the morning of 26th February when the King of Siam took his leave of Calcutta and was conveyed in the Viceroy's barge as far as Diamond Harbour.

The Siamese war vessels followed, and after arrival at Diamond Harbour His Majesty embarked on board the *Bangkok*.

On taking leave the King thanked me for my services to him, and at the same time presented me with a large-sized photograph of himself, a gold cigar case made in Siam, and an Albert gold chain, which he had specially bought for me in Calcutta.

The value of these articles is probably under Rupees 500, and the sanction of Government is necessary to my retaining possession of them.

44. Conclusion.—In conclusion, I trust that my services whilst on special duty with the King in India, and which the King has himself acknowledged in a letter from his Minister for Foreign Affairs to the Secretary to Government, Foreign Department (*vide Appendix*), will be found to have been conducive to the interests of the State, and to that extent meet with the approval of the Government of India.

LIST OF APPENDICES

Appendix A.—My appointment on Special Duty.

Appendix B.—Names and Titles of King, Princes, and Officers of Government who accompanied the King.

Appendix C.—Programme, landing and reception at Government House.

Appendix D.—Lord Mayo's speech.

Appendix E.—Lord Mayo's return visit.

Appendix F.—Engagements and entertainments during stay at Calcutta.

Appendix G.—Programme, departure from Calcutta.

Appendix H.—Time Bills for special trains from Calcutta to Delhi, & c.

Appendix K.—Route taken through India.

Appendix L.—Letter from Siamese Minister for Foreign Affairs to the Secretary to Government, Foreign Department.

(Sd.) E. B. Sladen, Major*

* Appendix C. D. E. of Major Sladen's report have been omitted since they reproduce the files incorporated in this text. Appendix C reproduces file no 402, Government of India, Foreign Department, Political A notification dated Fort William 11th January 1872. Appendix D reproduces the concluding part of file no. 403, Government of India, Foreign Department, Political A dated Fort William 16th January 1872 available on pages 235-237 of this monograph. Appendix E reproduces file no 404, Government of India, Foreign Department, Political A, dated Fort William, 16th January 1872. This text is available on pages 237-238 of this monograph.

APPENDIX A

No. 56 No. 2774 P., dated Fort William, 27th December 1871

NOTIFICATION—By Government of India, Foreign Department.

Major E. B. Sladen, Deputy Commissioner of the 2nd Class in the British Burmah Commission, is appointed to do special duty with the King of Siam, during His Majesty's visit to India.

No. 2775 P., dated Fort William, 27th December 1871, Endorsed by Foreign Department

Copy forwarded to Major Sladen for information, with a request that he will proceed to Moulmein at his earliest convenience and meet His Majesty there.

APPENDIX B

Names, Titles, or other Designations of the King of Siam, the Princes, Ministers, and Officers of State, who accompanied His Majesty to India in January 1872.

HIS MOST GRACIOUS MAJESTY Somdeck Phra Paramindr Maha Chulalongkorn, King of Siam and Sovereign of Laos and Malay.

Princes

1. His Royal Highness Somdeck Chowfa Chaturant Rasmi.
2. His Royal Highness Somdeck Chowfa Bhanurangsi Srang Wongse
(both the above are full brothers of the King).
3. His Royal Highness Phra Ong Chow Kristabinihar.
4. His Royal Highness Phra Ong Chow Sukhoasti.
5. His Royal Highness Phra Ong Chow Unakorn.
6. His Royal Highness Phra Ong Chow Devan Udaiwongse.

Ministers and officers of State

1. His Excellency Chow Phya Surawongse Kalahome, Minister of War.
2. His Excellency Chow Phya Bhanuwongse Phraklang, Minister for Foreign Affairs.
3. His Excellency Phya Surasukti, Commandant of the Royal Guards.
4. The Hon'ble Nai Phon, Rajanathunabar, Private Secretary to the King.
5. The Hon'ble Chowmun Sarbabedh, Keeper of His Majesty's Privy Seal.
6. The Hon'ble Chowmun Smeochai Raj, Master of the Robes.
7. The Hon'ble Chowmun Wiy Waranath, Chamberlain.
8. The Hon'ble Phra Sundra Mikieb Pricha, Superintendent of the Royal Navy.

9. The Hon'ble Phra Pricha Kolkor, Superintending Engineer.
 10. The Hon'ble Phra Joldhal Vinichai, Master of Canals.
 11. The Hon'ble Hluang Bicharn Chokekitch, Royal Treasurer.
 12. The Hon'ble Lluang(Bises Bocha Nakarn, Secretary, Foreign Department.
 13. The Hon'ble Phra Wara Phan Balakorn, Quarter-master, Royal Guards.
 14. The Hon'ble Hluang Sotra Dhikorn,
 15. The Hon'ble Hluang Kiddhia Dhikorn,
 16. The Hon'ble Hluang Sarachakr Karumkiet,
 17. The Hon'ble Hluang Tarasiddri Nukarn,
 18. The Hon'ble Hluang Tallayndha Bidkarn,
 19. The Hon'ble Khoon Samud Kochorn,
 20. His Highness Mom Chow Sai, Royal Physician.
 21. His Excellency Phya Smud Puramirax, Governor of Paknam.
 22. Khoon Sundor Sadislaye, Royal Photographer.
 23. Khoon Silpami Chitnakor, Royal Artist.
-] Royal Scribes
] Officers of the Body-Guard

Besides the above there were twenty pages and attendants who accompanied the King on his tour through India.

This list is prepared from one given to me by the Private Secretary to His Majesty.

* Read "Hluang".

APPENDIX F

Programme of His Majesty the King of Siam's Engagements during his visit to Calcutta, from 13th to 22nd January 1872.

Date	Day	Evening	Remarks
Sunday, Jan. 13.	His Majesty lands at 3.30 p.m. and is publicly received by the Viceroy at Government House.		
Sunday " 14.		
Monday " 15.	At 12.30 noon His Majesty visits the Indian Museum.	At 9 p.m. His Majesty visits the Italian Opera, to witness the performance of the opera of "Faust."	The Viceroy and His Majesty proceed to the Opera together from Government House.
	At 4 p.m. the Viceroy visits His Majesty at his residence in Wood Street, accompanied by the Lieutenant-Governor, the members of Council, and other high Officers of Government.		
Tuesday " 16.	At 11 a.m. His Majesty visits the Cossipoor Foundry, and the Baranagore Jute Mills.	At 8 p.m. His Majesty, accompanied by the six Princes and two Ministers of State, dines at Government House; and afterwards proceeds with the Viceroy to the Lord Bishop of Clacutta and Miss Milman's Reception.	
Wednes. " 17	At 8 a.m. His Majesty visits the Fort, and at 12.30 p.m. the Mint.	At 9.30 p.m. State Ball at Government House.	
Thursday " 18.	At 8.30 am. His Majesty visits the King of Oudh's Menagerie, and in the afternoon he attends a performance at Mr. Gregory's Circus.	At 8 p.m. His majesty dines with the Lieutenant-Governor of Bengal. The Viceroy and Countess of Mayo also dine with His Honor.	

Date	Day	Evening	Remarks
		At 5.30 p.m. His Majesty proceeds to Government House, to attend with the Viceroy the Mahomedan Literary Association Conversazione at the Town Hall.	Reception at Belvedere afterwards.
Friday	" 19.	At 11 a.m. His Majesty visits the Alipoor Jail and the Cathedral. In the afternoon he attends a performance at Lewis' Theatre.	At 10 p.m. His Majesty proceeds to Government house, to attend the reception and fireworks given in his honor by the Viceroy
Saturday	" 20.	At 7.30 a.m. His Majesty attended an inspection of the Calcutta Volunteers by the Viceroy. At 3 p.m. His Majesty accompanied by two Princes, his Principal Minister, and Minister for Affairs, proceeds on a visit to the Viceroy at Barrackpoor in the Sir William Peel. The Viceroy proceeds by the same steamer.	
Sunday	" 21.	At 8.30 a.m. His Majesty will go round the Park and visit the Menagerie. At 12 noon His Majesty will visit the waterworks, and return by the Sir William Peel to Calcutta.	Note-The Princes and Ministers who are unable to accompany His Majesty on Saturday will proceed to Barrackpoor by Special Train at 8 a.m. on Sunday morning; meet His Majesty at the Menagerie; see the Park; visit the waterworks, and return with His Majesty to Calcutta.
Monday	" 22.	At 5 p.m. His Majesty takes leave of the Viceroy, and at 5.30 p.m. he leaves Calcutta by Special Train for Delhi Camp.

MILITARY SECRETARY OFFICE

13th January 1872

By Command.
(Sd.) O.T. Burne, Major.

Private Secy. To Viceroy. for Mily. Secy. To Viceroy.

APPENDIX G

Programme for the Departure of His Majesty the King of Siam from Calcutta.

On Monday, the 22nd of January, HIS MAJESTY THE KING OF SIAM will take his departure from Calcutta.

The Special Train in which His Majesty will travel will leave Howrah at 5-10 p.m. (Calcutta time), and the Steam Ferry will leave Armenian Ghat at 5 p.m., Calcutta time, precisely.

A Deputation, consisting of the Foreign Secretary, one of the Secretaries to the Bengal Government, the Private Secretary to the Viceroy, and one of His Excellency's Aides-de-Camp, and the Under-Secretary in the Foreign Department, will wait on the King at 4.30 p.m. to escort His Majesty to the train, and will remain in attendance till the train leaves the Howrah Station.

A party of the Body Guard will also be in attendance.

A Wing of a Native Infantry Regiment, with Band and Colours, will be drawn up at Armenian Ghat.

A Royal Salute will be fired as His Majesty embarks at Armenian Ghat. Full dress uniform.

(Sd.) H. LEPORE WYNNE,

Under-Secy. to the Govt. of India.

APPENDIX H

Great Indian Peninsula Railway Time Bill for a special train conveying His Majesty the King of Siam and suite from Bombay to Jubbulpoor on 17th and 18th February 1872.

ON SATURDAY, 17TH FEBRUARY 1872.

				P.M.
Bombay (Byculla)	Dep.	2.30
Callian	"	3.35
			Arr.	5.30
Kussara	Dep.	5.45
			{ Arr.	6.45
Egutpoora	Dep.	7.55 } Dinner

SUNDAY, 18TH FEBRUARY 1872

				A.M.
Bhosawul	{ Arr.	2.50
			Dep.	2.55 }
Burhanpoor	"	4.19
Khandwa	"	6.0
Harda	{ Arr.	8.15
			Dep.	9.15 } Early Breakfast
Gadawara	{ Arr.	1.50
			Dep.	2.55 } Tiffin.
Nursingpoor	"	4.4
Jubbulpoor	Arr.	6.0

BOMBAY,
The 15th February 1872

(Sd.) HENRY CODNER
General Traffic Manager.

Great Indian Peninsula Railway Time Bill for a special train conveying His Majesty the King of Siam and suite from Jubbulpore to Bombay on 8th and 9th February 1872.

ON THURSDAY, 8TH FEBRUARY 1872.

					A.M.
Jubbulpore	Dep.	7.0
Nursingpoor	"	9.1
Gairawarra	"	10.6
Sohagpoor	"	11.40
					P.M.
Harda	{ Arr. Dep.	2.20 3.10 } Tiffin.
Khandwa	{ Arr. Dep.	5.20 5.40 } Light Refreshment
Boranpoor	"	7.12
Bhosawul	{ Arr. Dep.	8.25 9.40 } Dinner

FRIDAY, 9TH FEBRUARY 1872.

					A.M.
Nassick	Dep.	4.15
Egutpoora	{ Arr. Dep.	5.30 6.45 } Early Breakfast
Kussara	"	8.1
Callian	{ Arr. Dep.	9.13 9.50 }
Bombay (Byculla)	Arr.	10.45

At Callian the Government Official Deputation will join the Train, and will accompany the Royal party into Bombay.

BOMBAY,
(Sd.) HENRY COONER,
The 3rd February 1872.

General Traffic Manager

East Indian Railway Time Bill, a special train for His Majesty the King of Siam and suite from Benares to Calcutta on 21st and 22nd February 1872.

Distance from Benares	Stations	Railway		Calcutta	
		time	time	time	
Miles		P.M.	P.M.		
6	Benares	DEP.	1.30	2.3	On 21st February.
	Mogul Serai	arr. dep.	1.45 2.15	2.18 2.48	} Tiffin.
33½	Zumaneah	"	3.3		
64½	Buxar	arr. dep.	3.57 4.7		
107	Arrah	"	5.19		
131½	Dinapoor	arr. dep.	6.0 6.10		
144	Patna	"	6.33		
193	Mokameh	arr. dep.	8.0 9.0	8.33 9.33	} Dinner
247½	Nawadi	arr. dep.	10.55 11.5		
343¾	Assensole	arr. dep.	2.55 3.50	A.M.	On 22nd February.
354	Raneeunge	arr. dep.	3.25 3.30		
408½	Burdwan	arr. dep.	5.20 5.30	A.M.	
437	Pundooah	arr. dep.	6.30 7.5	7.3 7.38	} Early Tea.
451½	Hooghly	"	7.37		
454½	Chandernagore	"	7.44		
463	Serampoor	"	8.2		
475	Howrah	arr.	8.27	9.0	
	Calcutta	"	8.42	9.15	

JUMALPOOR,
The 19th Feb. 1872

Sd.) N. Sr. L. CARTER,
Offg. Traffic Manager.

*East Indian Railway Time Bill, special train for His Majesty the King of Siam
and suite from Calcutta to Delhi on 22nd and 23rd January 1872.*

(Contd)

Distance from Howrah	Stations			Railway	Calcutta	
				time	time	
508½	Mirzapoor	{ arr. dep.	1.5 1.15
541½	Sarsa Road		2.18
559¾	Nynce		2.57
564	Allahabad	{ arr. dep.	3.5 3.30	3.38 } P.M.
599½	Sirathoo		4.40
624	Berhampoor	{ arr. dep.	5.29 5.34
636½	Futtehpoor		5.59
683½	Cawnpoor	{ arr. dep.	7.32 8.32	8.5 } 9.5
735	Paphoond		10.15
770	Etawah	{ arr. dep.	11.25 11.35
					A.M.	
804½	Shekoabad		12.44
827	Toondla	{ arr. dep.	1.30 1.40
856¾	Hattrass		2.39
875¾	Allyghur	{ arr. dep.	3.16 3.26
911½	Chola		4.38
941½	Gazeeabad	{ arr. dep.	5.40 6.5	6.13 } 6.38
953¾	Delhi		6.30	7.30

JUMALPOOR,
The 20th Jan. 1872

(Sd) N. Sr. L. CARTER,
Offg. Traffic Manager.

APPENDIX K

Programme of Route to be taken by His Majesty the King of Siam in visiting certain cities in the interior of India.

Leave Calcutta, 22nd January.	Arrive at Delhi, Wednesday, 24th January.
Leave Delhi, 30th January.	Arrive at Agra, 30th January.
Leave Agra, 2nd February.	Arrive at Lucknow, 3rd February.
Leave Lucknow, 7th February.	Arrive at Bombay, 9th February.
Leave Bombay, 17th February.	Arrive at Benares, 19th February.
Leave Benares, 20th February.	Arrive at Calcutta, 21st February.

The above programme was strictly followed, with the exception of one extra day passed at Benares. We returned to Calcutta on 22nd instead of 21st February 1872.

(Sd.) E. B. SLADEN, Major

APPENDIX L

Dated Government House, Calcutta, 26th February 1872.

From—CHOW PHYA BHANUWONGSE MAHA KOSA DHIPATY. Minister
for Foreign Affairs,

To—C. U. AITCHISON, Esq., C.S.I., Secy. to Government of India, Foreign
Dept.

I have been requested by His Majesty the King of Siam to inform
you that he is much pleased with the great attention Major Sladen has paid
him during the whole time His Majesty has been in this country.

His Majesty begs that you will be good enough to bring Major
Sladen's excellent services to him to the favourable notice of your
Government.

With sentiments of the highest consideration I beg to remain, &c.

No. 619 P., dated Fort William, 13th March 1872.

Enclosed by Foreign Department

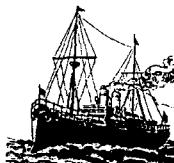
Copy of the above forwarded to Major Sladen for his information.

No. 57. No. 110. OP., dated Fort William, 7th May 1872.

From—C. J. Lyall., Esq., Assistant Under-Secretary to the Government of India, Foreign Department.
To—Major E. B. Sladen.

I am directed by the Viceroy and Governor-General in Council to acknowledge the receipt of your letter without date submitting a report on the visit of His Majesty the King of Siam to India, and in reply to convey to you the thanks of His Excellency in Council for this interesting document.

បរទេសាន្តករណ

Archival Sources

- (A) National Archives of India, New Delhi: The following files classified as Political A, Foreign Department, Government of India and preserved in the National Archives of India, New Delhi relate to King Chulalongkorn's visit to India.

No. 29—Dated, Bangkok, 17th May, 1871.

From—Thomas George Knox, Esq., Her Britannic Majesty's Consul
Bangkok.

To—C.U. Aitchison, Esq., C.S.I., Secretary to the Government of India,
Foreign Department with G.-G.

No. 30.

From—His Majesty Somdech Phra Paraminda Maha Chulalongkorn,
Supreme King of Siam and fifth sovereign of the present Dynasty.

To—His Excellency the Earl of Mayo, K.P., G.M.S.I., Viceroy and Governor
General of India.

No. 31—Dated, Simla, 4th July 1871.

From—His Excellency the Viceroy and Governor-General of India.

To—His Majesty the King of Siam etc. etc.

No. 32—No. 1393 p., dated Simla, 4th July 1871.

From—C.U. Aitchison, Esq., C.S.I., Secretary to the Government of India,

Foreign Department, With G.-G.

To—Thomas George Knox, Esq., Her Britannic Majesty's Consul, Bangkok.

No. 107—Office Memo No. 1931 P. dated Simla 9th September 1871.

From—Secretary to The Government of India, Foreign Department with the G.-G.

To—Military Department.

No. 202—Dated Simla 21st September 1871.

From—Colonel H. K. Burne, Secretary to the Govt. of India, Marine Department, with the G.-G.

To—His Excellency the Commander-in-Chief of M's Naval Forces, East Indies.

No. 203—Dated Bangkok 29th August 1871.

From—Thomas George Knox Esq., Her Britannic Majesty's Consul-General.

To—C.U. Aitchison, Esq., C.S.I., Secretary to Govt. of India, Foreign Department with G.-G.

No. 401 No. 20—Dated Fort William 24th January 1872.

From—Government of India.

To—His Grace the Duke of Argyll, K. T., Secretary of State for India.

No. 402—Dated Fort William, 11th January 1872.

Notification—By Government of India, Foreign Department.
(Regarding the arrival of the King of Siam in Calcutta).

No. 403—Dated Fort William, 16th January 1872.

Notification—By Government of India, Foreign Department. (About the landing of the King of Siam at Prinsep's Ghat and his reception at the Government House, Calcutta).

No. 404—Dated Fort William, 16th January 1872.

Notification—By Government of India, Foreign Department. (Regarding the Reception of the Viceroy and Governor-General of India by the King of Siam at his residence No. 7, Wood Street., Calcutta).

No. 53-57—Political A, Foreign Department, Government of India, May 1872. (Major E.B. Sladen's Report about visit of King of Siam to India).

(B) Mayo Papers (in micro-film). At National Archives of India, New-Delhi.
(C) The British Library (Oriental and India Office Collections).

- 1) Political Collection 145/2 of 1871 (L/P S/6/591)—correspondence regarding the proposed visit of the King of Siam to India.
- 2) Political Collection 47/1 of 1872 (L/P S/6/591)—account of the King's voyage to India and of his official reception at Calcutta in January 1872.
- 3) Political Home Correspondence, 1872. 1715 (L/P S/3/174)—correspondence of the Admiralty with the India Office regarding the King's voyage to India, with special reference to his visit to Singapore en route.

- (D) Despatches from U.S. Consuls in Bangkok
- (E) *Neu'ngsu'Reu'ang Sadec Meu'ang Kalkatta*, (หนังสือเรื่องเสต็จเมืองกลั้กกะตา) Manuscript in Thai language on paper belonging to the collection of Vajirayana library and preserved in the National Library, Bangkok as Document of the fifth reign under the numbers 835 and 836.

Newspapers and Magazines

The following newspapers and magazines from December 1871 to February 1872 offer a rich harvest of information on the royal Siamese visit to India:

- (1) *Rev. D.B. Bradley's Journal*
- (2) *The Englishman*
- (3) *The Friend of India*
- (4) *The Hindoo Pautot*
- (5) *The Indian Public Opinion and Panjab Times*
- (6) *The Illustrated London News*
- (7) *Kavivachana Sudha (Hindi Magazine)*
- (8) *The Madras Mail*
- (9) *The Pioneer*
- (10) *The Siam Repository*

Secondary Sources

- Aberigh-Mackay, G. R. (compiled). *The Times of India Handbook of Hindustan*, Bombay, 1875.
- Baird, J. G. A., *Private Letters of the Marquess of Dalhousie*, Delhi, Low Price Publications, 1st ed. 1910, Reprint 1993.
- Ball, Charles, *The History of Indian Mutiny*, Vol. 1-2.
- Banerjee, Sumanta, *The Parlour and Street, Elite and Popular Culture in Nineteenth Century Calcutta*, Calcutta 1998.
- Barton, Gaynor and Malone Lauraine, *Old Delhi 10 Easy Walks*, Calcutta, Rupa & Co., 1988.
- Bradley-Birt, F. B., *Twelve Men of Bengal*, Calcutta, 3rd ed., 1925.
- Broehl, Wayne G., *Crisis of the Raj, The Revolt of 1857 through British Lieutenant's Eyes*, Hanover, University Press of New England, 1986.
- Calcutta Psyche, (The), New Delhi, *India International Quarterly*, 1990.
- Campbell, Sir George, *Memoires of My Indian Career*, Vol. I-II, London, 1893.
- Centenary Review of the Asiatic Society 1784-1884*, Calcutta, The Asiatic Society, 1986.
- Chakrabarti, Hiren, *Calcutta Gallery*, Calcutta, Victoria Memorial, 1992.
- Chandramouli, K., Kashi, *The City Luminous*, Calcutta, Rupa & Co., 1995.
- Chattar Manzil, 1798-1976*, Lucknow, Central Drug Research Institute, 1976.
- Chattpadhyaya, Gautam, (ed.), *Bengal: Early Nineteenth Century (Selected Documents)*, Calcutta, 1978.

Chattopadyaya, Tapan, *The Story of Lalbazar*, Calcutta, Firma KLM,
1982.

Chomchai, Prachoom, *Chulalongkorn the Great*, Tokyo, The Centre for
the East Asian Cultural Studies, 1965.

Chotmai Sadet Praphat Tang Prathet nai Rachkan thi 5, (in Thai language),
Bangkok, 1917.

Chaudhuri, Sashi Bhusan, *English Historical Writings on the Indian
Mutiny 1857-1859*, Calcutta, The World Press Private Ltd., 1979.

Clarke, sir Andrew, "My First Visit to Siam", *Contemporary Review*,
February, 1902.

Cunningham, Alexander, *The Ancient Geography of India*, Delhi, Low
Price Publications, 1996, 1st ed. 1871.

_____, *Archaeological Survey of India Reports Made During the Years
1862-63-64-65*, Simla, 1871.

Curzon of Kedleston, *British Government in India*, 2 vols. Delhi, Discovery
Publishing House, reprint 1987.

Damrong, Rajanubhab, *Monuments of the Buddha in Siam*, Bangkok, The
Siam Society (2nd ed.), 1973.

Dictionary of National Biography. (from the earliest times to 1900), Oxford
University Press, London.

Doig, Desmond, Calcutta, *An Artist Impressions*, Calcutta, The
Statesman Ltd.

Embree, Ainslie T, (ed.), *1857 in India Mutiny or War of Independence?*,
Lexington, Massachusetts, D.C. Heath and Co., 1963.

Fitchett, W. H., *The Tales of the Great Mutiny*, London, Smith Elder &
Co., 1911.

Foreign Records of the Bangkok Period upto A.D. 1932, Bangkok, Office of the Prime Minister, 1982.

Greig, Charles, *Landscape Paintings in the Victoria Memorial Collection*, Calcutta, Victoria Memorial, 1991.

Gubbins, M.R. *The Mutinies in Oudh*, Patna, Janaki Prakasana, (Reprint).

Gupta Narayani, *Our City, Delhi*, Delhi, Oxford University Press, 1987.

_____, *Delhi Between Two Empires 1803-1931*, Delhi, Oxford University Press, 1981.

Gupta, P. C., *Nana Sahib and the Rising at Cawnpore*, Oxford, Clarendon Press, 1963.

Gupta, R. K. "Sounds and Street Cries of Calcutta", in *The Calcutta Psyche*, the Special Number of *India International Centre Quarterly*, Winter, 1990-91.

Hamilton, Walter, *East-India Gazetteer; Containing Particular Descriptions of the Empires, Kingdoms, Principalities, Provinces, Cities, Towns, Districts, Fortresses, Harbours, Rivers, Lakes &c* two volumes in one, Delhi, Low Price Publications, reprint ed. 1993, Ist ed. 1828.

Hassan, Maulvi Zafar, *Monuments of Delhi, Lasting Splendour of the Great Moghuls and Others*, Ist ed. 1919, Reprint Delhi, 1997.

Hunter, *A Life of the Earl of Mayo, fourth Viceroy of India*, London, 2 vols. 2nd ed. 1876.

Imperial Gazetteer of India, Oxford, 1908.

Indian Museum 1814-1914 (The), Calcutta, The Trustees of Indian Museum, 1914.

Innes, McLeod, *Lucknow & Oude in the Mutiny*, London, A. D. Innes and Co., 1896.

Ishii, Yoneo, et. Al. (compiled), *A Selected Thai Bibliography on the Reign*

of King, Chulalongkorn, Osaka, Thai Section, Osaka University of Foreign Studies, 1971.

Journey to India of King Chulalongkorn, Bangkok: Riverbooks, 2000, 92 Pages .

Kaye, M.M. (ed.) *The Golden Calm. An English Ladies Life in Moghul India*, Webb & Bowere, Exeter, England, 1980.

Kaye, Sir John, *Indian Mutiny of 1857-58*, ed. By Colonel Malleson (six volumes), London, Longmans, Green and Co., 1910.

Keene, H.G., *A Hand-Book for Visitors to Delhi and its Neighbourhood*, Calcutta: Thacker Spink Co., 2nd ed. 1874.

_____, *Hand-Book for Visitors to Lucknow with Preliminary Notes on Allahabad and Cawnpore*, Calcutta, 1875.

Kejariwal, O.P., *The Asiatic Society of Bengal and Discovery of India's Past, 1784-1838*, Delhi, Oxford University Press, 1988.

Leonowens, Anna, *The English Governess at the Siamese Court*, New York, Roy Publishers, 1870.

Marshman, J.C., "Left or Calcutta Bank of the Hooghly", *Calcutta Review*, 1845.

Marx, Engels, *The First Indian War of Independence 1857-59*, Progress Publishers, Moscow, First Printed 1959, Fifth reprint, 1978.

Matheson, J., *England to Delhi*, London, 1870.

Metcalf, Thomas, R., *An Imperial Vision-Indian Architecture and Britain's Raj*, Faber & Faber, 1989.

_____, *The Aftermath of Revolt: India 1857-1870*, Princeton, 1964.

_____, *Land, Landlords and the British Raj: Northern India in the Nineteenth Century*, Delhi OUP, 1979.

Mishra, A. S., *Nana Sanheb Peshwa and Fight for Freedom*, Lucknow, 1961.

Moffat, Abbot Low, *Mongkut, the King of Siam*, New York, Cornell University Press, 1961.

Moorhouse, Geoffrey, *Calcutta*, New Delhi, Penguin Books, 1994.

Mukherjee, Hena, *The Early History of East Indian Railway, 1845-79*, Calcutta, 1994.

Mukherji, S. C., *The Changing Face of Calcutta: An Architectural Approach*, Calcutta, Government of West Bengal, 1991.

Nair, P. Thankappan, *A History of Calcutta Streets*, Calcutta, Firma KLM Pvt. Ltd., 1987.

North, Major, *Journal of An English Officer in India*, London, Hurst and Blackett Publishers.

Olcott, H. S., *Old Diary Leaves*, second series, 1878-83.

Oldenburg, Veena Talwar, *The Making of Colonial Lucknow 1856-1877*, Delhi, Oxford University Press, 1989.

Prinsep, James, *Benares Illustrated*, 1st ed., 1833, Reprint 1996, Vishwavidyalaya Prakasan, Varanasi.

_____, "Further Elucidation of the Lat or Silastambha from various sources", *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, vol VI.

Prinsep, Val C., *Glimpses of Imperial India*, 1st ed. 1878, Reprint Delhi, 1979.

Rajendralala Mitra (*150th Annivesary Lectures*), Calcutta, The Asiatic Society, 1978.

Ray, Amalendu, *Calcutta; An Annotated Bibliography*, 2 volumes, Calcutta, Ankur Prakasan, 1994.

Ray, N. R., *The City of Job Charnock*, Calcutta, Victoria Memorial, 1982.

- Renaescent Bengal (1817-1857)*, Calcutta, The Asiatic Society, 1972.
- Routledge, James, *English Rule and Native Opinion in India From Notes Taken 1870-74*, London.
- Roy, Samaren, *Calcutta, Society and Change, 1960-1990*, Calcutta, Rupa and Co., 1991.
- Sarkar, Sumit, *A Critique of Colonial India*, 1985.
- Sen, Surendranath, *Eighteen Fiftyseven*, New Delhi, Publications Division, 1957.
- Sharma, Y. D. *Delhi and Its Neighbourhood*, New Delhi, Archaeological Survey of India, 1990.
- Sharp, Lauriston, "King Chulalongkorn's Century", *Asia, A Journal Published by the Asia Society*, New York, Supplement no.2, Spring 1976.
- Sharar, Abdul Halim, *Lucknow: The Last Phase of an Oriental Culture*, trns. and ed. By E.S. Harcourt and Fakhir Hussain, London, Paul Elek.
- Shepherd, W.J., *A Personal Narrative of the Outbreak and Massacre at Cawnpore During the Sepoy Revolt of 1857*, New Delhi, Academic Books Corporation, 1980 (reprint).
- Sherer, J. W., *Daily Life During the Indian Mutiny*, Allahabad, Legend Publications (reprint).
- Sherring, M.A., *Benares, The Sacred City of the Hindus in Ancient and Modern Times*, Delhi, Low Price Publication, 1996, 1st ed. 1868.
- _____, *Hand-Book for Visitors to Benares*, W. Newman and Co., Calcutta, 1975.
- Shunyu, Xie, *Siam and the British, 1874-75 Sir Andrew Clarke and the Front Palace Crisis*, Bangkok, Thammasat University Press, 1988.

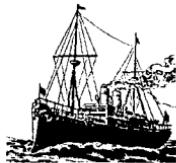

- Spear, Percival, *A History of Delhi Under the Later Mughuls*, Delhi, Low Price Publication, 1995.
- Spear, T.G.P., *Delhi Its Monuments and History*, Calcutta, Oxford University Press, 1997.
- Stephen, Carr, *Archaeological and Monumental Remains of Delhi*, Allahabad, 1876.
- Temple, Sir Richard, *Men and Events of My Time in India*, B.R. Publishing Corporation, reprint, 1985, 1st ed. 1882.
- Thompson, Edward, *The Other Side of the Medal*, London, Leonard & Virgina Woolf, 1926.
- Thornton, Edward, *A Gazetteer of the Territories under the Government of the East India Company and of the Native States on the Continent of India*, Delhi, Low Price Publications, 1993, 1st ed. 1858.
- Trevelyan, Sir George, *Cawnpore*, London, Macmillan and Co., 1st ed. 1865.
- Tuck, Patrick, *The French Wolf and the Siamese Lamb*, Bangkok, White Lotus, 1995.
- Vogel, J. Ph., "Buddhist Sculpture from Benares", *Annual Report, 1903-04*, Archaeological Survey of India.
- W. Newman and Co's Hand-Book to Calcutta, Calcutta, 1875.
- Wheeler, George, *India in 1875-76, The Visit of the Prince of Wales*, London: Chapman and Hall, 1876.
- Wood, Anthony, *Nineteenth Century Britain 1815-1914*, Harlow, Longman House, 1982.
- Woodward, Sir Llewellyn, *The Age of Reform 1815-1870*, Oxford (second ed.) 1962.

Wyatt, David K., *The Politics of Reform in Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn*, New Haven, 1969.

Yule Henry and Brunell, A.C., *Hobson-Jobson*, 1903, Reprint New Delhi, 1968.

หนังสือเนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
เนื่องในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๘๕ ปี

พระศรีมหาโพธิ์

จากซึมพุทธไปสู่สุวรรณภูมิ

Bodhi: As the Tree of Knowledge
from Jambudvipa to Suvannabhumi

ลุจิตต์ วงศ์เทศ
เพา沃อง ทองเจือ
สุรีย์ กุมิกมร
อัครพงษ์ ค่ำคุณ
พระวิภาณุณรัมย์มนันดา

บรรณาธิการ: ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

หนังสือเนื่องพระบรมราชโภทสมเด็จพระบูชาจอมเกล้าเจ้าอยุธยา
เนื่องในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๑๕๐ ปี

รายงานชวา สัมย์ ร ๔

Java: 1907 Siamese Report on Java

คำนำโดย : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
สุนทรี อاسل่าวาย

TOYOTA

มูลนิธิโอดี้ต้าประเทศไทย

ឧបនគរា

កម្មតានីយ៍ នាយករដ្ឋមន្ត្រី ខេណៈណា :

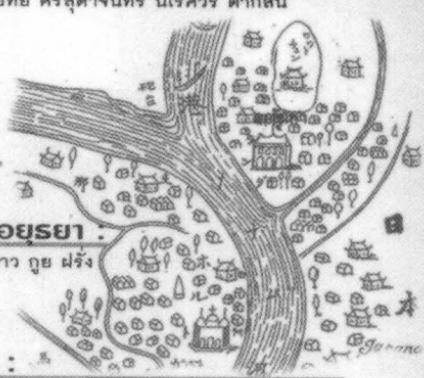
ក្នុងក្រុង តួនាទី សុខិត្តិយ៍ សិរីសុគារ៉ានទ់ នារោគ គាល់សិន

វត្ថុខិវិត :

សកគិនា ពិធី បាត ឃុីងចាមមីអង

បន្ទាត់ពៅការ នៃឈរយោរាយ :

ជីន ផ្សែបុន្ណិរាជ ខេមរ៉ា តាហ រូប មេរោង

បុគ្គលិកសាក្រុង :

យាមាតា នាខាមាមារ ការាវិកិនុំ អេតុកុណ គេល តាកុណុរ៉ា

TOYOTA

ឃំប៉ា លោកលែង ការពេងរំរែង ម៉ោងប្រាការ

ភីអិរុញ្ញ 2

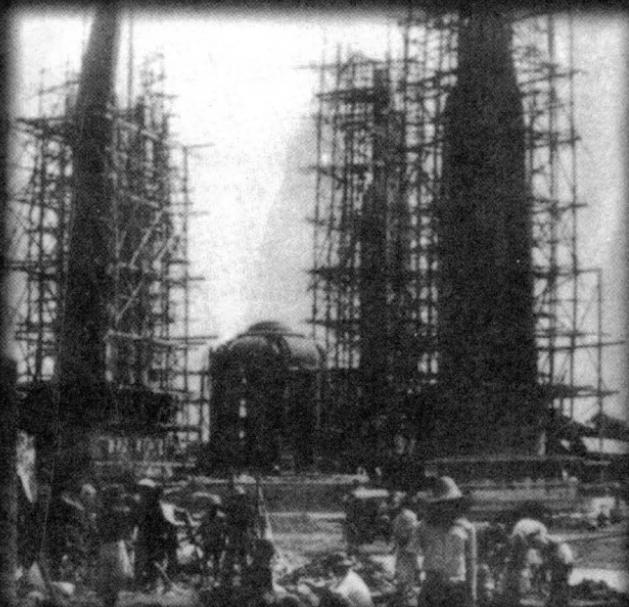
ខាង ធម៌ កែវ កាស៊ែតិរ បរិនាផិការ
CHARNVIT KASETSIRI EDITOR

โครงการ
ประวัติศาสตร์
ไทย 2475-2500

Political History of Thailand 1932-1957

ชานวิท กาเจศิริ

Charnvit Kasetsiri

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

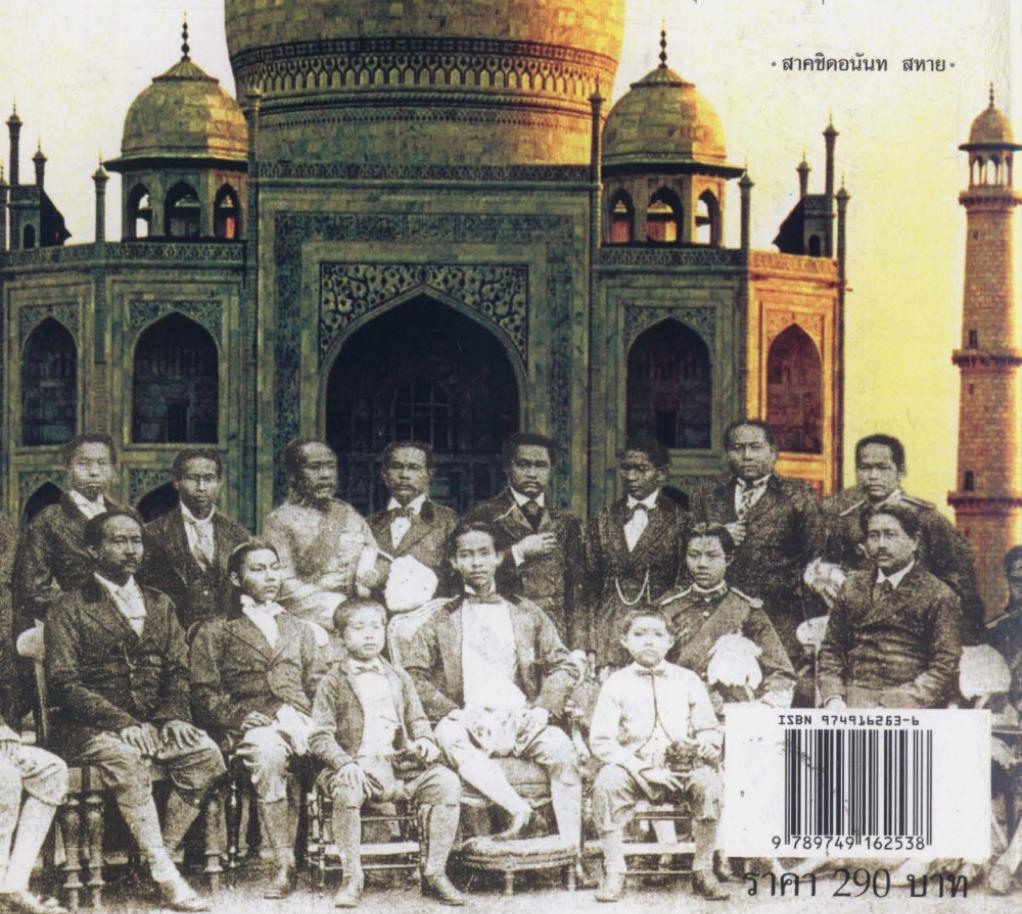
ร. & เลส์จอนเดีย

India in 1872: As Seen by the Siamese

- การเดินทางที่มีได้มีแบบอย่างมาก่อนของยุวกษัตริย์สยามที่มีพระชนมพรรษาようไม่ถึง 19 พรรษานี้ มีได้เกิดขึ้นเพียงเพราความประถานาที่จะได้เห็นสถานที่ การดำเนินวิถีศิบายนทางการค้าตั้งแต่เมืองที่ในอินเดียและพม่า ซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านของสยาม
- 92 วันจากพะรนนคร และ 47 วัน ในอินเดีย ได้ทรงพยายามอย่างยิ่งในการสำรวจ และวัฒนธรรมของประเทศไทย อินเดีย อังกฤษเชิงกิจกรรมที่ดีว่า สiam ความเจริญจากตะวันออกมา
- หนังสือเล่มนี้แบ่งเนื้อหา มีเนื้อหา 10 บท เป็นการทางประวัติศาสตร์ ต้นฉบับข้อมูลที่ได้จำนวน 12 รายการ หนังสือพิมพ์ใน

แปลกใหม่หรือเป็นการศึกษาส่วนพระองค์แต่อย่างใด หากแต่เป็น วางแผนขึ้น เพราะได้ตระหนักถึงความขาดของขังกุฎีที่หัวใจอันดี บ้านของสยาม เมื่อปี พ.ศ. 2414 นั้น จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สถาณการน์รวมสมัยในบริบท ทั้งด้านการเมือง การทหาร ลังความเพื่อใช้ "เป็นแบบอย่าง" สำหรับประเทศไทยของพระองค์ ซึ่ง กำลังอยู่ในกระบวนการของการเปลี่ยนผ่านแบบแผน เป็นแบบที่ทันสมัยของตะวันตก ออกแบบ 2 ลักษณะที่เป็นการค้นคว้าของผู้เขียน นำเสนอแบบวิเคราะห์เกี่ยวกับเหตุการณ์ในบริบท ที่กว้างขวาง ส่วนที่สองเป็นการเลือกสรร จานวนสือพิมพ์ และหอดดหมายเหตุ เพื่อที่ผู้อ่านจะได้รู้สึก เมื่อตนกับว่าได้อ่าน บุคคลมายั่นจริงๆ

- สาคิกอ่อนนนท สาย -

ISBN 974916263-6

9 789749 162538

ราคา 290 บาท